50393/B

A xxxiv.

18/S

— 20 —

41874

GERARDI L. B. VAN SWIETEN,

Auguſtiſſ. Imperator. & Imperatric. a Conſiliis, Archiat. Com., Bibliothecae Auguſtae Praefecti, Inclyt. Facult. Medic. Vienn. Praeſidis perpetui, nec non Academiae Reg. Scient. & Chirurg. Pariſ. Inſtitut. Bononienſ. & Literar. incognitor. Membri,

COMMENTARIA
IN
HERMANNI BOERHAAVE APHORISMOS
DE
COGNOSCENDIS ET CURANDIS MORBIS.

TOMUS SEXTUS.

NEAPOLI MDCCLIV.
Expenſis JOSEPHI PONZELLII.
JOSEPH RAYMUNDUS
PUBLICA EXCUDEBAT AUCTORITATE.

WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL
LIBRARY

MICHAELI BUONANNI
MEDICO PRAESTANTISSIMO
JOSEPHUS PONZELLIUS
S. P. D.

QUUM *jam e Typographia mea ſextus Boerhaavii Tomus, cui commentarium immortalis memoriae vir Gerardus van-Swieten adjecit, in lucem prodeat, tibi, Vir Clariſſime, dicandum ſtatui, etſi id minime tibi gratum fore intelligerem. Novi enim ingenium tuum quam alienum ſit a laudibus, quas hominum vulgus captare ſolet, quum*

ea animi magnitudo, qua polles ſumma, te illas ſectari haud patiatur. Conſilium ſane tuum probarem, tibique morem gererem, niſi opus, quod modo ſub tuis auſpiciis in lucem profero, aliter me moneret. In eo enim ſelectiora medicae praxeos praecepta continentur, in quorum ſtudio quum multam aetatem conſumſeris, tibi opus hoc plus quam aliis jure quodam debetur. Eam namque medicae facultatis partem prae ceteris excoluiſti, in qua ſi quis, ut tute, excellit, rei ſummam attigiſſe jure creditur. Habes igitur, in quo delectari poſſis praeſertim cum multa, quae opus hoc habet, ex te jam cogitaveras; in quae quum offenderis, gaudebis ſane te eadem praeſenſiſſe. Vides igitur Vir Clariſſime, nam ſatis mihi vehemens cauſſa fuerit, cur tibi opus hoc dicatum voluerim, praeſertim quum a nonnullis ſaepe acceperim, hujus inclyti Viri opera abs Te ſummis laudibus efferri, ut pote quae ex tua ſententia ſint compoſita. Accipe igitur hoc qualecumque ſit munus, ut clariſſimum obſervantiae erga te meae teſtimonium habeas. Vale.

INDEX CAPITUM
HUJUS TOMI.

De Morbis Chronicis.	Pag. 1
Paralyſis.	21
Epilepſia.	63
Melancholia.	131
Mania.	191
Rabies Canina.	206
Scorbutus.	261
Cachexia.	307
Empyema.	336

Digitized by the Internet Archive
in 2019 with funding from
Wellcome Library

https://archive.org/details/b30527120_0006

COMMENTARIA IN HERMANNI BOERHAAVE APHORISMOS DE COGNOSCENDIS ET CURANDIS MORBIS.

DE MORBIS CHRONICIS.

§. 1050.

HActenus de morbis principibus acutis internis, & externis: nunc de Chronicis agendum. Illi vero, ſi in corpore nati, ortum duxerunt vel ex vitiis liquidorum ſenſim natis, vel ex vitiis relictis a morbis acutis non bene ſanatis.

Optime *Celſus* (*s*), uti & antea ad §. 565. dictum fuit, definivit morbos longos, *ſub quibus neque ſanitas in propinquo, neque exitium eſt.* Certe morbi hi & frequentiſſimi ſunt, & magna taedia aegris ac medicis facere ſolent, dum ob pertinaciam cauſae ſaepe vel omnino non, vel difficillime, eradicari poſſunt. *Celſus* (*t*) quidem voluit, *magis ignoſcendum eſſe medico parum proficienti in acutis morbis, quam in longis. Hic enim breve ſpatium eſt, intra quod, ſi quod auxilium non profuit, aeger extinguitur: ibi & deliberationi, & mutationi remediorum, tempus patet; adeo ut raro, ſi inter initia medicus acceſſit, obſequens aeger ſine illius vitio pereat.* Verum binas ibi ponit conditiones ad felicem curam morborum chronicorum requiſitas, ut nempe in initio morbi medicus vocetur, & aeger obſequens ſit: ſed latenter ſaepe morbi chronici ſubrepunt, & plerumque altas jam radices fixerunt, antequam medici opem aegri implorent, cum ſenſim tantum functiones corporis laedere ſoleant.

[*s*] Lib. III Cap. 1. pag. 111. [*t*] Ibidem pag. 112.

Praeterea non ſemper obſequentes aegri ſunt, cum & imminens exitium non terreat, & ipſa curae longitudo frequenter obſequii taedium pariat. Prudenter hoc monuit *Aretaeus* (*u*), dicens: *Longorum morborum labor quidem multus, tempus vero colliquationis longum, & medicatio inſtabilis: vel enim haud ex toto deleti ſunt, vel ex parva offenſa revertuntur morbi: nam laborantes aequo animo ferre uſque ad finem non ſuſtinent: quin etiam ſi aequo animo ſuſtinent, in nimis longa diaeta delinquunt*. Si jam ſimul conſideretur, quod in morbis acutis febris comes lentorem & viſciditatem materiae morboſae ſolvat, ſi debito moderamine temperetur ejus impetus (vide §. *609*.); ſimulque diſponat, ut per evacuationes criticas exeat de corpore; quod aegri, diſcrimine morbi territi, & gravibus ſymptomatibus perculſi, ſatis obſequioſos ſe Medico praebeant; quod acutus morbus, ipſo fatente *Celſo* (*w*), eo facilius curetur, quo vetuſtior eſt (tunc enim ſolet deferveſcere nimius ille acutorum impetus); e contra morbus chronicus mora reddatur curatu difficilior; ſi, inquam, omnia haec ponderentur, patebit, majorem difficultatem in morbis chronicis curandis eſſe quam in acutis. Certe periti Medici plus ſperant in curanda peripneumonia, periculoſiſſimo quamvis & acutiſſimo morbo, quam in phthiſi: ſaepius ſanantur Phrenitici quam Maniaci. Inflammatio hepatis toties ſanatur, ſed ſcirrhoſa ejuſdem viſceris infarctio vix unquam. Idem & patebit percurrendo morbos acutos & chronicos aliarum corporis partium. Unde merito ſtatuitur, *quod longus morbus cum penitus inſedit, quod ad difficultatem pertinet, acuto par eſt* (*x*) non tantum, ſed longe difficilius eradicari poſſit. Sequitur jam, ut conſiderentur generalia illa, quae de origine morborum chronicorum cognita habentur. Verum tantum hic dicitur de cauſis illis, quae in corpore natae morbis chronicis originem dederunt. Sunt enim & aliae cauſae, applicatae corpori, non praeëxiſtentes in corpore, quae difficillimis morbis chronicis producendis ſunt quam aptiſſimae. Compreſſio imprudens capitis in recens natis, vel & junioribus, perpetuae ſtultitiae, & convulſionibus, toties dedit originem. Collaris nimia adſtrictio narium haemorrhagiam frequentem & cephalaeam diuturnam produxit, quod vidi. Plurima mala a conſtrictione ſola abdominis per thoraces rigidos in ſequiori ſexu obſervavit *Celeberrimus Winſlow* (*y*). A lapſu, gravi contuſione, ſimilibuſve cauſis, loco motis vertebris, immedicabiles paralyſes, aſthmata &c., toties producta fuerunt. Dum Epidemicae quartanae graſſantur, ſaniſſimi homines ſaepe corripiuntur tali morbo, per plures menſes durante, abſque eo quod ullum vitium antea in corpore obſervatum fuerit, vel ullus error in ſex rebus non naturalibus commiſſus ſit, cui origo hujus morbi ulla ſpecie tribui poſſit; uti poſtea in Capitulo de morbis Epidemicis pluribus dicetur. Verum cum de his omnibus antea actum ſit, dum de vulneribus, contuſionibus, obſtructione &c. tractabatur; & de morbis Epidemicis poſtea dicetur; hic loci

[*u*] In Proöemio Lib.I. de Cauſis & Signis Morbor. Diuturn. pag.26.
[*w*] In loco modo citato. [*x*] Ibidem. [*y*] Academ. des Sciences 1741. Mem. 234. &c.

loci tantum agendum erit de illis cauſis; quae ſenſim natae in corpore morbos chronicos producunt.

Bini autem generales fontes harum cauſarum ſunt: vel enim lente ſubrepunt vitia, ſenſim in liquidis nata (ſubitaneae enim liquidorum degenerationes morbos acutos producunt, vel illos ab epidemico miaſmate natos brevi ſequuntur); vel poſt morbos acutos, non ex integro ſanatos, ſuperſunt variae degenerationes humorum. Forte mirum videbitur, quod nulla hic fiat ſolidarum partium mentio, quatenus ab illarum degeneratione chronici morbi produci poſſent. Verum conſiderandum eſt, quod hic agatur de morbis longis, & quod ſolidarum partium morbi nunquam diu perſiſtere poſſint, quin ſequantur morboſae degenerationes fluidorum. In ſolidis partibus enim vel peccat nimia laxitas, vel nimia rigiditas, vel adeſt ſoluta unio partium cohaerentium. Sed nimia laxitas ſolidarum partium ſpontaneam corruptionem fluidorum producit (vide §. 26-54.), de qua ſequenti paragrapho ad numerum tertium dicetur. Nimia rigiditas vaſorum vel omnem motum ſuffocat, vel, nimis forti reactione vaſorum in liquida contenta, fluidiſſima expellit; reliqua condenſat, adeoque morboſam diatheſin liquidis noſtris conciliat; de qua ad ſecundum numerum ſequentis paragraphi dicetur. Soluta autem unio partium ſolidarum, antea cohaerentium, effuſionem humorum, & ſpontaneam degenerationem effuſorum, pro ſuo effectu habet. Hinc patet ratio, quare generalis illa diviſio cauſarum morborum chronicorum ſufficiat. De ſingulis his jam ſeorſim agendum erit.

§.1051. Vitia liquidorum ſenſim nata oriuntur: 1. Ex ingeſtis, aëre, cibo, potu, condimento, medicamento, veneno, tam alienis, ut noſtris humoribus ſimilia non ſint, tam validis, ut vi noſtrorum viſcerum & humorum noſtris aſſimilari non poſſint. Eaque ſunt α. *Acor* (60. ad 69.). β. *Auſterum*, ex acore & terreſtri plurimo unitis, ut a fructibus immaturis, vel adſtringentibus, ſuccis, vinis, & ſimilibus; quae liquores coagulant, vaſcula conſtringunt, hinc obſtructiones duras pariunt (31. 36. 40. 50. 51. 113. N. 1. 117.). Sanatur diluentibus, alcalicis fixis, ſaponaceis alcalicis, diu, prudenter uſurpatis. γ. *Acre pingue aromaticum*, ex cibis, potibus, condimentis, calidis odore, ſapore; haec calorem, attritum, laeſionem minimorum vaſculorum, dolores calidos, attenuationem liquorum, horum putrefactiones, extravaſationes, & ſimilia multa producunt: curantur aquoſis, farinoſis, gelatinoſis, acidis. δ. *Pingue iners*, a nimio uſu pinguium, ex animalibus terreſtribus, piſcibus, vegetabilibus oleoſis; hinc obſtructio (117.), ranciditas bilioſa, inflammatio, corroſio, putrefactio peſſima (82. 526.). Curatur diluente, ſapona-

ponaceo, acido. ε. *Salſedo muriatica*, ex ſale, ſalitiſve; vaſcula deſtruit, liquida ſolvit, acria reddit illa; hinc ἀτροφίαν, ſolutiones vaſorum, extravaſationes liquorum, non cito putreſcentium, ſed maculas producentium. Tollitur aqua, acidis, lixivio calcis vivae. ζ. *Alcali* (76. ad 91.). η. *Glutinoſum* (69. ad 76.). 2. A viribus noſtris nimiis in ingeſta [50. ad 58. 92. ad 106.]. 3. A ſpontaneis noſtrorum humorum vitioſis permutationibus (58. ad 91.).

Sanitas habet latitudinem quandam (vide §. 1.); & in hac latitudine admittit parvas mutationes, quae a perfecta & ſtricte dicenda ſanitate recedunt quidem, interim tamen nondum turbant multum functiones. Unde *Galenus* (vide §. 1.) dixit: *Non enim abſoluta ipſa eſt, nec indiviſibilis ſimul, quae eſt & dicitur ſanitas, verum etiam quae ab hac deficit, modo adhuc uſibus noſtris non ſit inepta.* Poſſunt ergo ſenſim humores noſtri a conditionibus illis, quas in perfecta ſanitate habent, recedere, & tamen, dum ſic incipiunt degenerare, nondum ſenſibiliter functiones laedere. Verum dum pergit ille receſſus a ſanitatis legibus, vel augetur copia humorum degenerantium, tunc laeſio functionum manifeſta fit, & dicitur morbus. Unde de diaeta ſanorum agens *Hippocrates* (z) dicit: *Nam etſi a caeteris non multum deficiunt, temporis tamen ſpatio corpus ab exceſſu ſuperari, & in morbum incidere neceſſe eſt.* Paulo poſt addit ſequentia: *Neque enim morbi derepente hominibus accidunt, ſed paulatim collecti, confertim ſe produnt.* Quod imprimis de morbis chronicis, ſenſim ſubrepenti humorum degenerationi originem ſuam debentibus, intelligendum videtur. Conſiderandae jam ſunt cauſae praecipuae, a quibus illa vitia in liquidis noſtris ſenſim naſcuntur.

1. In Phyſiologicis demonſtratur, ingeſta ſucceſſive per actiones conſpirantes viſcerum, vaſorum, & ſanorum humorum, in corpore mutari ita, ut fiant partes noſtri corporis ſolidae & fluidae; ſicque reſtituantur quotidie illa, quae per ipſius ſanitatis actiones pereunt de corpore. Verum, uti antea ad §. 25. dictum fuit, requiritur ad hanc rem, ut ingeſta ſint talis indolis, ut poſſint per vires mutantes noſtri corporis ſuperari, & noſtram induere naturam. Certa autem experimenta docent, non omnia ingeſta aeque facile ſuperari a viribus permutantibus noſtri corporis; imo & quaedam diu moveri per vaſa cum humoribus noſtris, antequam propriam indolem deponant, & noſtris liquidis ſolidiſque omnino aſſimilentur. Qui allio quotidie in cibis utuntur, toto corpore ingratum allii odorem ſpirant; leporis, braſſicae foliis per aliquot dies nutriti, carnes ingratum admodum ſaporem, & odorem, acquirunt. Rubia tinctorum, animalium cibis permiſta, non tantum interiorem ventriculi & inteſtinorum ſuperficiem infecit ſuo colore, ſed & ſolidiſſima oſſa rubedine conſpicua tinxit; retinens adhuc ſuam indolem, dum jam adhaereret unita ſolidis animalis partibus. Sed & obſervatum fuit, haec animalia

[z] De victus ratione Sanor. Lib. I. Cap. 11. Charter. Tom. VI. pag. 449.

malia languere, dum utebantur rubia, quae adeo pertinaciter viribus aſſimilantibus reſiſtebat (*a*). Patet ergo ferax ſatis morborum chronicorum origo a ſola ingeſtorum tali indole, ut admodum diſſimilia ſint humoribus noſtris, & nimis reſiſtant viribus permutantibus noſtri corporis: ſed & ſimul apparet ratio, quare debiliores homines a pluribus ingeſtis laedantur & langueant, quae a robuſtis, & exercitatam vitam degentibus, ſuperantur ſatis commode; & cur debilibus conveniant talia nutrimenta, quae, antequam ingerantur, jam poſſident dotes ſimiles humoribus noſtris ſanis, uti explicatum fuit ad §. 28. Simul & inde intelligitur, quod in robuſtis & exercitatis hominibus morbi chronici plerumque tantum oriantur ex vitiis relictis a morbis acutis non bene ſanatis: In debilibus vero, & otioſam vitam degentibus, chronica mala oriuntur ex vitiis liquidorum, ſenſim natis, ob minus perfectam aſſimilationem ingeſtorum.

Aërem liquidis noſtris inhaerere, plurimis conſtat experimentis (de quibus vide §. 647.); ſed ſic unitum aliis particulis, ut non ſit elaſticus; & peſſima mala fieri poſſe, ſi priſtinam elaſticitatem denuo acquirat aër in liquidis haerens. Verum demonſtravit *Celeberrimus Hales* (*b*), notabilem partem ſubſtantiae animalium & vegetabilium conſtitui ab aëre tali fixato, non elaſtico; illumque aërem ſic per plurimos annos manere in ſolidis vegetabilium & animalium partibus; & denuo amiſſam elaſticitatem acquirere, dum per ignem ſolvuntur nexus, quibus cohaerebat ſolidis. Vires ergo permutantes ingeſta in animalibus habent hanc efficaciam, ut aërem reddant non elaſticum, miſceant intime fluidis, uniantque ſolidis partibus nexu adeo durabili. An forte in morbis languidis moleſtae illae flatulentiae adeo frequentes ſunt, quod a debili vi aſſimilante non ſatis ſubactus & mutatus ſit aër ingeſtus? Verum innumera per aërem diſperſa fluctuant, quae una cum aëre corpus ingreſſa ſanitatem turbare poſſunt (vide §. 605. 4.). Sic paludoſa & depreſſa loca habitantes ſcorbuto peſſime ſolent affici: & alii morbi endemici a ſimili cauſa oriuntur frequenter; de qua re adhuc plura dicenda erunt §. 1408., ubi de morbis epidemicis agetur.

Verum & ciborum major tenacitas, quam ut a viribus permutantibus corporis ſuperari poſſit, frequens morborum chronicorum cauſa eſt. Dum teneris infantibus duriores cibi ingeruntur, vel & lenta farinoſa fercula; tumet abdomen & indureſcit, reliquum corpus lento maraſmo extenuatur. Ob eandem cauſam & in obſeſſis urbibus languent homines miſerrime, dum ex annonae penuria minus congruis alimentis uti coguntur (vide §. 25. 1.). Idem & de potu verum eſt; etiam ſalubris aquae, ſi majori copia ingurgitetur ſimul & ſemel, a ſiticuloſo, & laboribus validis feſſo, vel etiam a febre aeſtuante homine. Niſi enim vires tam validae fuerint, ut movere poſſint ingentem aquae potae copiam, & per cutis ſpiracula, aut urinae vias, educere, incipiunt brevi tumere, & in hydropem incidunt, homines a ſola hac cauſa.

Piſo

[*a*] Medical Eſſays Tom. V. part. 2. pag. 930. Academ. Royale des Sciences l'an 1739. [*b*] Vegetable ſtatiks paſſim.

Piſo (*c*) vidit adoleſcentem, qui in febre tertiana intemperantius aquam biberat, ſub ejus declinationem in aſcitem incidiſſe: idemque monet ruſtico contigiſſe, qui meſſis tempore, a labore aeſtuans, immodico aquae potui indulſerat. Hinc belli duces prudenter poſita cuſtodia cavent, ne laſſi a longo itinere milites affatim hauriant aquas ſiticuloſi. Obſervatum autem fuit longe magis in tali caſu nocere aquas ſtagnantes, quam exercita curſu flumina: & hoc pariter monuit *Hippocrates* [*d*], dum hydropem univerſalem a tali cauſa naſci docet: *Quum quis per aeſtatis tempus ex longo viae itinere in aquam pluviam & ſtatariam inciderit, eamque avide copioſam biberit. Si igitur carnes aquam ebiberint & in ſe continuerint, nuſquam autem receſſus fiant, haec contingunt.* Notum eſt, toties chloroſin, & ſummum languorem, fluorem album, uteri haemorrhagias, fieri mulieribus, dum potibus aquoſis tepidis abutuntur. Condimenta acriora, diu & multum uſurpata, pariter huc ſpectant; quatenus ſenſim acrimoniam humorum producere poſſunt talem, ut inde morbi chronici difficiles fiant; uti patet in ſcorbuto muriatico, affligente illos, qui ſalſamentis vel delectantur nimium, vel eduliorum aliorum penuria illis uti coguntur; uti in longinquis navigationibus toties contingit; praeſertim ſi & aquae ſimul adſit inopia.

Medicamenta autem cum, teſte *Hippocrate* [vide §. 5.], ſint omnia, quae praeſentem ſtatum dimovent, vehementiora autem omnia immutant, majorem adhuc degenerationem liquidis inducere poſſunt, & languidos morbos producere. Videmus hoc toties in illis hominibus, qui commoda ſatis ſanitate fruentes de praecavendis morbis futuris ſemper ſunt ſolliciti, & invitis ſaepe medicis extorquent remedia, vel proprio conſilio ſemper quid conantur mutare in corpore, & *in ſecunda valetudine adverſae praeſidia conſumunt* [*e*]. Prudentes medici pia fraude ſimilibus hominibus praeſcribunt talia, magno virium encomio, quae corpus minime turbare poſſunt. Verum ſi, his non contenti, frequenti venae ſectione, purgantibus, vomitoriis, abutuntur, ſanitatem deſtruunt, & in chronicos morbos, difficillime curabiles, incidunt, vel ob ſolas vires debilitatas, *cum omnibus obnoxia maxime infirmitas ſit*; uti optime monuit *Celſus* [*f*], purgantium medicamentorum nimis frequentem uſum damnans. Notum eſt Epitaphium Itali, qui praematura morte ſimilis imprudentiae poenas dederat:

Stava ben, ma per ſtar meglio, ſto qui.

Venena autem longe adhuc pejores morbos relinquunt, & plerumque penitus inſuperabiles. Antea ad §. 586. *α.* dictum fuit de puella, quae ab arſenico aſſumto per integrum triennium vixit morboſa. Venefici ſic temperare noverunt deleteria haec pharmaca, ut lento conficiantur morbo miſeri, quibus haec

[*c*] Obſerv. & Conſil. de Morbis a ſeroſa colluvie Sect. IV. Cap. III. pag. 333.
[*d*] De Internis affectionibus Cap. XXVIII. Charter. Tom. VII. pag. 658.
[*e*] Celſus Lib. I. Cap. I. pag. 21. [*f*] Ibidem Cap. III. pag. 31.

haec propinata fuerunt: quorum ſcelerum exempla ſatis numeroſa apud hiſtoricos habentur. Argenti vivi, per ignem agitati, vapores illos, qui deaurandis metallis victum quaerunt, miſerrimos reddunt; dum tota vita tremuli omnibus membris manent; quandoque & epilepticos inde factos fuiſſe novi. Plumbi fuſi halitus, calces plumbi quaecumque corpori ingeſtae, colicam pictonum dictam, & poſtea peſſimam paralyſin, toties producunt. Omnia enim haec a viribus corporis noſtri domari nequeunt, & lentam, ſed ſaepe certam, perniciem faciunt.

Jam conſiderandae ſunt praecipuae claſſes degenerationum in liquidis noſtris, quae ſenſim natae morbos chronicos producere valent.

α. Acor. De hac acrimonia, cauſis unde naſci ſolet, morbis qui inde fiunt, dictum fuit ad numeros hic citatos.

β. Auſterum. Ubi numeris hic citatis de roboranda nimia flacciditate ſolidarum partium noſtri corporis agebatur, conſtitit, quod, aucto fibrarum robore, vaſorum cava his arctentur, & liquida coagulentur; vel ſaltem partium, fluida noſtra conſtituentium, cohaeſio inter ſe augeatur; unde pulchrum adeo effectum habent, ubi nimis ſoluti humores, & nimis facile cedunt liquidis impulſis vaſa corporis noſtri. Verum ubi haec vel diutius uſurpantur, quam par eſt, in morborum ſimilium cura, vel imprudenter adhibentur corpori caeteroquin ſano, obſtructiones peſſimae, & vix curabiles, fiunt, quia binae validiſſimae obſtructionum cauſae concurrunt; nempe vaſorum anguſtatio, & adunatio molecularum, quae humores noſtros conſtituunt (vide §.108.). Dum in collyriis vitriolum, alumen, & ſimilia, imprudenter oculis applicantur, tenerae & pellucidae corneae vaſa ſic corrugantur, humores ita coagulantur, ut calloſae opacae maculae tota vita ſaepe maneant, nulla poſtea arte ſolubiles. Dum ruſticorum pueri immaturis fructibus abutuntur, tumido abdomine, infarctis viſceribus, glandularum indurationibus, ſcabiei quadam ſpecie, toties poenas luunt. Verum quidem eſt, quod auſtera haec in ventriculum & inteſtina agant primo & efficaciſſime, & conſtringendo venarum abſorbentium oſcula ſibi ipſis viam praecludere videantur, ne facile ſanguinem inficere poſſint: ſed & ab hoc effectu ſolo magna mala produci poterunt, dum internae tunicae ventriculi & inteſtinorum extrema vaſcula ſic contrahuntur, ut arteriae nihil emittere, venae nihil admittere, poſſint: turbatur enim inde tota chylopoieſis. Verum ubi illa auſtera aſſumta, vel a potu, vel a liquidis in inteſtina delatis, diluuntur multum, ingrediuntur ſic diluta per vaſa lactea, & glandulas meſenterii peſſime obſtruunt; vel & a venis meſentericis delata per venam portarum ad hepar, & ibi ſimilia mala producunt: hinc praecipue abdominalium viſcerum morbi chronici ab hac cauſa fieri ſolent. Peſſima mala fieri ab uſu vini auſteri ex uvis non ſatis maturis preſſi, quotidiana obſervata docent; & forte inde ſaepe fiunt *contracturae* dictae, in Auſtria ſatis frequentes, dum ligamenta, quibus oſſa articulata nectuntur, obrigeſcunt. Similem effectum coagulandi liquida, & contrahendi ſolida, habent & ſpiritus fermentatione parati, quibus abutentes homines chro-

chronicis ſolent perire morbis, ſcirrhoſa induratione omnia fere viſcera obſidente, uti antea ad §. 28. 4. dictum fuit.

Proſunt hic diluentia, quatenus omnem acrimoniam enervant ſimplici interpoſitione aquae; & ſimul quatenus nimiam rigiditatem partium ſolidarum tollunt [vide §.35.]. Verum liquidorum coagulum, ab auſteris productum, ſola aqua ſolvere vix valet; hinc adduntur alcalica fixa, quae ab acido concreta attenuant & reſolvunt. Cum autem & alcalina acrimonia metuenda ſit [vide §.86.]; hinc prudenter, & parca copia ſimul, copioſa aqua diluta, propinantur, & repetito uſu horum ſalium compenſatur parca illorum doſis, quae adhibetur. In aquis quibuſdam medicatis moderata talis copia ſalis alcalini adeſt; hinc in his morbis pulchrum uſum habent: tales ſunt aquae *Selteranae*, *Antonianae*, *Wildungenſes*, *Buchenſes*, & in diverſis regionibus ſimiles aliae, quae in morbis plurimis chronicis magno cum fructu adhibentur.

Non minus tutum quam efficax remedium etiam praebet ſapo ex alcali fixo cum oleo puro preſſo quocumque paratus, qui vim ſolventem ſalis alcalini retinet, omne acidum domat, & ſimul ob oleum, huic ſali unitum, non nocet acrimonia. Ferri enim poſſe a corpore humano magnam hujus ſaponis copiam abſque noxa, docuit uſus Lithontriptici Anglicani; de quo poſtea *in Capitulo de calculo* dicetur. Junioribus ab acido laborantibus, & coagulato lacte inteſtina infarcta habentibus, pulchre prodeſt ſaponis uſus; dum ſales alcalini, imprimis ſi majori copia adhiberentur, tenella horum viſcera laederent.

γ. Acre pingue aromaticum. Aromata ſapore calido & odore fragranti cognoſcuntur; & licet diverſa ſit in variis acrimoniae aromaticae intenſitas, omnia tamen acria ſunt plus minuſve. Verum obſervatur, quod illud ſapidum & odorum oleo inviſcatum haereat, quibus vinculis liberum ſi fuerit, brevi in auras avolat; hinc pinguia vocantur aromata. Sic tota cinnamomi fragrantia in ejus oleo ſtillatitio haeret: in maci, & nuce moſchata, idem obtinet non tantum, verum & haec contrita, & praelo preſſa, magnam copiam olei ſudant, quod frigefactum butyri conſiſtentiam habet, & in officinis medicis ubique reperitur. In radice Imperatoriae diſciſſa nudo etiam oculo diſtinguuntur folliculi, oleo tali aromatico pleni; quod idem etiam in pluribus ſeminibus aromaticis obtinet. Ob hanc cauſam ſtimulus, corpori ab aromatibus conciliatus, pertinacius haeret oleoſa tenacitate, & longe plus calefacit. Notum eſt, omnia haec cibis miſceri, & condimentorum titulo divitum menſis adhiberi, ut ultra ſatietatem cum oblectamento cibos ingerere poſſint. Ex iiſdem & ſpiritus aromatici & tincturae parari ſolent, quas ſaccharo edulcoratas ultimae menſae apponere ſolent; ut nempe gravatus ingeſtorum copia ventriculus citius & felicius ſe hoc onere liberare queat. Facilius haec feruntur ab illis, qui inter fercula ſolo aquae potu ſitim ſedant: verum & illi, qui vinis etiam generoſis indulgent, ab his non abſtinent, credentes ad digeſtionem ciborum haec utiliſſima eſſe, imo fere neceſſaria poſt lautas epulas. Sic ignes ignibus addunt, & ſaepe calidiſſimae febres ab horum imprudenti uſu excitantur; uti antea ad §.586. α. dictum fuit. Verum

aucto

aucto motu humorum per ſtimulos hos aromaticos [vide §.*99.*), calore majore excitato in corpore, acrimonia ſimul nata in humoribus, dolores fiunt cum caloris ſenſu in ventriculo ſaepe, frequenter & moleſtiſſimae cephalalgiae ſequuntur; vaſa rumpuntur, unde profuſae narium haemorrhagiae, haemoptoë, haemorrhoïdum cum valido dolore fluxus, apoplexiae, vel ſubito lethales, vel & in diuturnam paralyſin deſinentes. Sed ab humoribus extravaſatis, vel & putredine inducta per nimium calorem [vide §.84. 5.], plurima & difficillima mala naſci poſſe, etiam chronica, patuit ex illis, quae ad §. 85. *86.* & 100. dicta fuerunt. Et poſtea ad §. 14*91*. patebit, dolentiſſimum & longum ſimul morbum, rheumatiſmum nempe, accidere illis, qui temperiem ſanguineam, labe acri infectam habent. Alliorum, ceparum, piperis, ſinapi, raphani ruſticani, & ſimilium, immodicus in condimentis uſus non abſque ratione hunc morbum quandoque feciſſe creditur.

Quaenam autem medela requiratur ad corrigendam hanc acrimoniam, dictum fuit ad §. *6*05. 8.

5. Pingue iners. Lauto victu, una cum otio, pingueſcere animalia, quotidianis experimentis conſtat; & quidem eo uſque, ut tandem propria pinguedine quaſi ſepulta ſuffocentur. Quanta autem mala fieri poſſint a ſola pinguedine accumulata, comprimente vaſa & viſcera vicina, explicatum fuit ad §. 1010. 1. Simul autem tunc dictum fuit, pingue illud oleum ſic latere poſſe in multis vegetabilibus, ut nemo facile crederet, tantam illius copiam adeſſe; quod oleum per chylopoieſin inde extricatur, & obeſitatem magnam facere poteſt. Si ergo talia ſumantur alimenta, in quibus opimum illud pingue abundat, tunc & tanto major obeſitas fiet. Verum haec pinguedo ſano in homine blanda eſt, & ſola mole moleſtiam parit; imprimis ſi non per totum corporis habitum, ſed in quibuſdam tantum locis accumuletur: talem caſum vidit *Celeberrimus Boerhaavius* [vide §.75.], ubi tumor pinguis, ſex libras pendens, in cavo pectoris ſenſim excreſcens, poſt ſummas & vix tolerandas miſerias nobilem aegrum ſuffocavit. Verum ubi illud pingue per febrim ſolvitur, attenuatur, ſanguini miſcetur, tunc peſſimam acrimoniam rancidam acquirit, & periculoſam admodum vaſorum plenitudinem producit; uti pluribus dictum fuit ad §. *69*3.; ſimulque ſubitam putredinem facit. Quaenam autem remedia requirantur in tali caſu, eodem loco dictum fuit. Verum haec omnia obtinent, ubi ſubito ſoluta pinguedo humoribus circulantibus miſcetur: poteſt autem & nocere, dum ſola mole vicina vaſa & viſcera premit; & tunc conducit illam nimiam obeſitatem minuere; quod obtineri poteſt, ſi fiant omnia oppoſita illis cauſis, quae in ſanis hominibus pinguedinem accumulare obſervantur, quae collegit *Celſus* [*g*], dicens: *Implet autem corpus modica exercitatio, frequentior quies, unctio, &, ſi poſt prandium eſt, balneum, contracta alvus, modicum frigus hieme, ſomnus plenus & non multum nimis longus, molle cubile, animi ſecuritas, aſſumpta per cibos & potiones, maxime dulcia & pinguia, frequentior cibus, & quantum pleniſſime poteſt digerere.* Paulo poſt.

[*g*] Lib. I. Cap. III. pag. 28.

lo poſt ad extenuandum corpus laudat his contraria. Optima methodus eſt, ſubducere ſenſim de corpore illud quod abundat, ſimulque robur addere partibus a nimia impletione diſtractis, & poſt depletionem penitus flaccidis. Corporis exercitia utrique huic ſcopo inſerviunt quam pulcherrime; nam & difflant illud pingue de corpore, & ſimul robur partium ſolidarum augent [vide §.28. 2.]. Unde obeſos equos videmus ſolis laboribus macilentos reddi, licet bono & copioſo pabulo nutriantur: ita & duris laboribus quotidianis victum ſibi comparantes homines pingueſcunt nunquam. Interim tamen & hic prudentia opus eſt: obeſos enim homines, valida corporis exercitia ſubito non ſine periculo obire poſſe, certum eſt: fuſa enim per calorem corporis, a motu auctum, pinguedo periculoſam plenitudinem vaſorum facere poſſet, & oleoſa immeabilitate vaſa minima in cerebro & pulmone obſtruere; unde toties ſubita mors ſecuta fuit; quod & in equis pinguibus, validiſſimo curſu exercitatis ſubito, poſt longam in ſtabulis quietem, obſervaverunt equiſones.

Praeſtat hinc prius per purgantia leniora, ſed ſaepius repetita, minuere molem, qua gravantur obeſa haec corpora; & dein motu muſculari, gradatim aucto, uti; ſic enim ſenſim & tuto minuetur nimia obeſitas. Dum enim operarii valide corpus movent, urina exit rubicunda, induſia pingui tinguntur ſudore. Demonſtraverunt chemici urinae rubedinem ab oleo admiſto imprimis pendere; adeoque patet, quod per corporis motum expellatur de corpore illud pingue. Unde *Galenus* (*h*) aſſiduam ventris dejectionem, exercitationem celerem, frictionem modicam, cibos, qui ſaturant quidem, parum tamen afferunt nutrimenti, laudavit tanquam ſumma remedia ad minuendam obeſitatem nimiam. Inde & intelligimus, quare *Hippocrates* (*i*) commendaverit craſſis hominibus, qui tenues fieri cupiebant, obſonia pinguia, ut nempe a pauciſſimis ſaturarentur. Paucitatem enim alimentorum in alio loco commendat (*k*): *Quibuſcumque morbis ſiccitas conducit, ſemel in die cibum capere confert; & cibus & potus pauciores, quam ut repleantur, inſumere; eoſque laboribus & deambulatione conficere, & quam minimum dormire.* Sollicitas curas & vigilias macilentiam inducere, obſervatur (*l*): verum haec alia mala inducunt; hinc prioribus utendum potius.

Praeterea obſervamus homines quoſdam, qui ſemper macilenti manent, licet copioſo & lauto fruantur victu: in his acrior urina, ſubfoetida, & ex flavo virideſcens obſervatur; color totius corporis ſubflaveſcens apparet: verum haec ſigna ſunt temperiei bilioſae dictae, in qua bilis & copioſa, & acris, adeſt. Unde profuit obeſis, una cum modo laudatis, ſi ſumant amara illa, *Abſinthium*, *Centaurium minus*, *Gentianae radicem*, & ſimilia, quae tantum uſum habent in illis morbis, ubi bilis vel iners nimis eſt, vel copia deficit. Monuit

(*h*) De Sanitate tuenda Lib. VI. Cap. VIII. Charter. Tom. VI. pag. 175. (*i*) De Salubri victus ratione ibidem pag. 227. (*k*) De Affectionibus Cap. XII. Charter. Tom. VII. pag. 632. (*l*) Celſus Lib. I. Cap. III. pag. 28.

nuit hoc etiam *Galenus* (*m*) de cura obeſitatis agens: *Calidior ſicciorque temperies exile corpus reddit: ergo talis tibi facienda eſt craſſi corporis temperies, ſi ad Symmetriam rediturum ſit.* Laudat autem ad hunc ſcopum obtinendum ſimilia remedia: *Rutae Sylveſtris corymbos & ſemina*, *Ariſtolochiam rotundam*, *Centaurium minus*, *Gentianam &c.* Tantam autem efficaciam in his remediis obſervavit, ut moneat, quoſdam periiſſe, qui graciles jam vel mediocris habitudinis cum eſſent, his remediis imprudenter utebantur ad morbos articulares ſanandos; ad quorum curam ſimilia laudari ſolent; uti poſtea in *Capitulo de Podagra* dicetur.

Licet autem evacuantia plenis illis corporibus ſemper conducere videantur; videmus tamen apud Veteres Medicos non laudari ſanguinis miſſionem ad minuendam obeſitatem. Dictum fuit ad §. 1010. 1. vaſa ſanguinea in obeſis anguſta ſatis inveniri; unde non ſemper in his ſanguis abundat: Requiritur quidem venae ſectio quandoque ad cavenda illa mala, quae nimiam obeſitatem ſequi vel comitari ſolent; uti etiam, dum illud pingue calore corporis, motu ſubito, vel febre, ſolutum, venas denuo ingreditur, & periculoſam maxime vaſorum plenitudinem facit. Caeterum ſanguinis miſſiones repetitae potius corpus ad obeſitatem diſponunt; uti antea ad §. 106. 7. dictum fuit.

ε. Salſedo muriatica. Salem marinum, ſive in condimentis aſſumtum, ſive carnibus piſcibuſve aut oleribus pro conſervatione additum, poſſe admiſceri humoribus noſtris, illiſque pertinaciter adhaerere, paulo ante dictum fuit eadem hac paragrapho: verum dum liquida noſtra, ob ſalem muriaticum admiſtum acriora reddita, per minima vaſa moventur, haec facile eroduntur, & fiunt extravaſationes fluidorum: at cum ſales muriatici omni putredini reſiſtant; hinc non facile putreſcunt liquida extravaſata, ſed cute integra maculas caeruleas producunt; uti poſtea in *Capitulo de Scorbuto* dicetur. Cum autem ad reſtitutionem illorum, quae quotidie per ipſam ſanitatem pereunt de corpore, requiratur blanda humorum noſtrorum indoles (*n*); inde fit ἀτροφία, ubi humores noſtri acrimonia muriatica ſcatent. Videantur & illa, quae ad §. 605. 7. de hac acrimonia emendanda habentur.

ζ. Alcali. De hac acrimonia peculiari Capitulo actum fuit ad numeros hic citatos.

η. Glutinoſum. Et de hoc liquidorum noſtrorum vitio pariter dictum fuit.

2. Ingeſta alimenta mutantur a viribus noſtri corporis ita, ut propria ſua indole depoſita acquirant dotes ſimiles noſtris liquidis & ſolidis. Verum Phyſiologia docet, illam mutationem fieri, dum liquidis noſtris copioſis miſcetur parva pars ingeſtorum, & dein ſimul cum his per vaſa noſtra & viſcera movetur diu. Actio autem vaſorum noſtrorum in liquida contenta pendet a vaſorum contractione, per quam premunt & condenſant humores. Chylus enim & lac, ex ingeſtis cibis & potibus parata, minorem denſitatem habent quam ſan-

(*m*) Method. Medend. Lib. XIV. Cap. xv. Charter. Tom. X. pag. 335.
(*n*) H. Boerh. Inſtitut. Med. §. 451.

ſanguis & ſanguinis ſerum. Si ergo vaſa nimis fortia condenſent humores contentos nimis, tunc & fluidiſſima exprimuntur, & reſiduum minus meabile fit; adeoque aptiſſimum redditur, ut circa ultimas vaſorum anguſtias haerere incipiat, & pertinaces obſtructiones faciat, dum ſimul rigida vaſa ſuae dilatationi reſiſtunt. Qualia autem mala inde naſci poſſint, §. 52. & ſequentibus explicatum fuit. Sufficit hic notaſſe, quod & polypoſae concretionis in ſanguine origo huic cauſae merito adſcribi queat. Quam chronicum autem & difficile tale malum ſit, ſatis notum eſt.

Sed ſi, manente naturali vaſorum robore, per auctam velocitatem motus circulatorii, intra datum tempus, vires vaſorum applicentur frequentius & fortius liquidis contentis; & illa degenerabunt a dotibus iſtis, quae ad ſanitatem requiruntur; unde varia mala, tam acuta, quam chronica, fieri poterunt; de quibus videri poſſunt illa, quae ad §. 100. habentur.

Ubi autem concurrunt ſimul & vaſorum ingens robur, & aucta circulationis velocitas, tunc ſubitae & validae fiunt humorum degenerationes, ut in morbis acutis; qui & iterum chronicis morbis toties dant originem; uti ſequenti paragrapho patebit.

3. Spontaneae permutationes noſtrorum humorum dicuntur illae, quae a cauſis communibus, in omnia corpora agentibus, fiunt, nulla habita ratione vaſorum in quibus continentur; vel motus vitalis nimii aut torpentis, per quem agitantur continuo; uti antea ad §. 57. dictum fuit. Unde imprimis tales degenerationes fiunt ab humorum noſtrorum ſtagnationibus in diverſis corporis locis. De ſpontanea degeneratione humorum in acre, acidum, alcalinum, uti & in lentum glutinoſum, dictum fuit ad numeros in textu citatos. Verum & aliae ſpontaneae mutationes fiunt in humoribus noſtris, quae difficillimis morbis chronicis cauſam dant; quod paucis exemplis demonſtrare non carebit uſu. Sanguis ſanus de vena miſſus ſponte ſua, licet etiam retineatur in calore corporis ſani, ſeparatur in binas partes, ſerum nempe fluidum, & rubram concretam maſſam. Si jam homo in Syncopem veram delapſus per aliquot minuta horae abſque ullo motu cordis manſerit, in cordis ventriculis, ſinubus, auriculis, ſtagnabit ſanguis, & ſimilis ſeparatio ſeri a parte rubra fieri incipiet; unde poſtea polypi manebunt, tota vita indiſſolubiles, & peſſime turbantes vitalium viſcerum actiones. Si exitus bilis ex veſica fellea in inteſtinum duodenum a quacumque demum cauſa impediatur, ſtagnans bilis, reſorpta parte tenuiori, lenteſcet inſpiſſata, & calculoſas concretiones producet, quae Icterum pertinaciſſimum & chronicum toties faciunt. Urina ſana, vaſe puriſſimo excepta, cruſtam calculoſam deponit ſponte; ſed & in corpore retenta idem facit; & miſerrimos morbos producit, uti nimis notum eſt. Unctuoſum illud ſmegma, quod in loculis cutaneis collectum per patentia oſcula exit in cutis ſuperficiem, illamque inungit, ſi ſtagnet in tali folliculo, ſenſim inſpiſſatur, & ingentes tumores ſteatomatoſos producit, ſpontanea tali degeneratione. Sed & in interioribus corporis ſimiles tumores inventi fuerunt, uti antea dictum fuit. Ex his autem patet, in indagatione

cau-

cauſarum, quae morbos chronicos producunt, & ad ſpontanea humorum noſtrorum vitia attendendum eſſe.

§.1052. EX morbis acutis male ſanatis oriuntur vitia in humoribus quocunque corporis loco: α. purulenta (158.N.5.6.7.402.), quae producunt multa mala (936. N.4. 941.): ſanantur (942.). β. Ichoroſa (158.N.4.206.), quorum effectus rodere, conſumere. Sanantur blandis, demulcentibus, inſpiſſantibus: γ. putrefacta, quae recenſita (1051. N. 1. l. γ. ζ. N. 3.).

Morbi acuti, uti jam ſaepius dictum fuit, terminantur in mortem, ſanitatem; vel & deſinunt in alium morbum; & tunc dicuntur eſſe male ſanati, licet ſaepe impoſſibile ſit Medico etiam peritiſſimo evitare, ne morbus acutus in alium morbum deſinat. Non enim ſemper eſt in poteſtate Medici, ut materiam morbi ſolutam, & mobilem redditam, expellat de corpore; ſed ſatis frequenter, per metaſtaſin ad alia loca corporis depoſita, ibi novos morbos facit. Quin imo artis eſt, naturae haec molimina adjuvare, dum ad loca minus periculoſa illam metaſtaſin futuram ſigna docent; uti pluribus dictum fuit in morborum acutorum hiſtoria. Praecipua autem humorum vitia, quae obſervantur, dum morbi acuti in alios morbos deſinunt, ſunt ſequentia.

α. Purulenta. Morbos acutos inflammatorios in locis, quae occupant, abſceſſus producere, nemo mirabitur, cum ſuppuratio exitus ſit inflammationis validae, nec tamen peſſimae; quae in gangraenam terminatur. Verum & obſervatur in morbis acutis quandoque, uti alibi ad §. 593. monui; quod ſubito deponatur in quandam corporis partem copia veri puris, licet nullum ſignum topicae inflammationis aut ſuppurationis in ullo corporis loco obſervatum fuerit. Unde credibile videtur, quod tunc materies morbi ſubacta quidem fuerit, & mobilis reddita, ſed ſimul degeneraverit, ut puri ſimiles dotes acquiſiverit omnino, licet cum reliquis humoribus per vaſa fluat; unde poſtea in varias partes deponitur pus jam factum, non vero generatur iis locis, in quibus poſtea invenitur. Obſervatis autem practicis, & *Hippocratis* & *Galeni* teſtimoniis, hoc tunc confirmatum fuit. De illis autem ſymptomatibus, quae adſunt, dum pus fit, dictum fuit in vulnerum hiſtoria §. 158. N.5. 6.7. uti & §. 387. Quanta autem mala fiant, ſi pus, in quodam loco corporis collectum, venis reſorptum miſceatur ſanguini, dictum fuit ad §. 406.; uti etiam ad §. 936. 4. & §. 941. ubi de abſceſſu hepatis agebatur. Simul tunc ad §. 942. patuit, magnam difficultatem eſſe in emendanda tali cacochymia purulenta; & ibi dictum fuit de remediis, quae cum quadam ſpe adhuc tentari poſſent.

β. Ichoroſa. Pus bonum, laeve, aequale, inodorum eſt, & nullam acrimoniam habet: verum ut illud fiat, requiritur blanda humorum indoles (vide §. 387.). Ubi ergo in morbis acutis acrimonia major in humoribus nata eſt, non naſcitur blandum pus, ſed tenuis, & pure longe acrior, ichor;

ichor, magis necens. Manifeſtum hujus rei exemplum habemus in variolis: illae enim, ubi boni moris ſunt, & in corpore euchymo, pure bono albo craſſo turgent; in confluentibus autem variolis, loco puris, invenitur ichor longe acrior, & peſſime ſaepe depaſcens cutim, turpiſſimaſque cicatrices inducens. Praeterea pus bonum, nimis diu relictum in vomica clauſa, calore & mora redditur tenuius, ſed & ſimul acrius; uti dictum fuit ad §.406.; atque venis reſorptum totum ſanguinem putrida cacochymia inficere poteſt; vel ad quaedam loca depoſitum difficillima curatu mala producere. Ille vero liquor dilutus, rubellus tenuis [vide §. 158. 4.], qui in vulnere recenti, dum vaſa contracta ſanguinem non amplius emittunt, obſervatur, quandoque & ichor vocatur, ſed forte minus proprie: nam ille liquor in pus brevi convertitur, nec acrimoniam morboſam habet; cum ichor proprie dicendus nunquam in pus mutetur, ſed mora ſemper acrior evadat.

Sanatio ſimilis requiritur ac in purulentis malis; talis nempe, quae vires refocillando ſimul omni putredini reſiſtit: verum cum hic major acrimonia adſit, & ſolutio humorum, demulcentia, & parum inſpiſſantia, locum habent. Tales formulae in *Materia Medica* ad §. 198. 2. 3. inveniuntur; praecipue ſi acetoſae radices vel folia addantur his decoctis, quae putredini obſunt, & ſimul blanda adſtringendi vi nimiam humorum tenuitatem emendant.

γ. Putrefacta. In putredinem corrumpi poſſe humores in morbis acutis, antea ſaepius dictum fuit; & imprimis illud in hepatitide metuendum eſſe §. 933. 939. 945. 950. explicatum fuit. Quaenam autem tunc medela adhiberi poſſit, numeris, in textu citatis, dictum fuit.

§. 1053. MOrbi acuti male ſanati in partibus ſolidis, compoſitisve, relinquunt Abſceſſus (387. 402.), Fiſtulas (413.), Empyemata (894.), Scirrhos (392. 484. 485. 486.), Cancros (492. 494.), Caries (526.).

Morbi acuti, cum vel inflammationem comitem habeant hujus illiusve partis corporis, vel ad illam in decurſu ſuo producendam admodum proclives ſint, niſi per reſolutionem ſanari poſſint, relinquent omnes inflammationis, non reſolutae, ſequelas; quae hac paragrapho recenſentur, & de quibus ſingulis ad numeros hic citatos actum fuit. Praeterea in ſingulorum morborum acutorum hiſtoria dictum fuit de variis modis, quibus terminari ſolent in alios morbos, & qui omnes huc referri poſſunt.

Sic patet, quomodo ex morbis acutis, non bene ſanatis, naſci poſſint morbi chronici, tam ratione fluidarum, quam ſolidarum, partium noſtri corporis.

§. 1054. EX his morbis (1051. 1052. 1053.) ſimplicibus, aut omni modo compoſitis inter ſe, infiniti ſane alii, ut effectus, ſequi poſſunt; adeoque ex eorum dato intellectu hactenus optime perſpici, & curari.

Si

Si jam illa vitia humorum noſtrorum, ſenſim nata, vel poſt morbos acutos male ſanatos relicta, concipiantur haerere in diverſis partibus corporis noſtri, turbabunt functionem partis, quam occupant, ſemper; & ſaepe etiam vicinarum, dum vel mole ſua premunt, vel acrimonia irritant, rodunt &c. adeoque feraciſſima morborum ſeges ex talibus cauſis pullulare poterit. Si v. g. pleuritis occupans latus in ſuppurationem abiverit, vomica ibi nata, introrſum tumens, pulmonem comprimet, & difficilem reſpirationem faciet: quandoque & talis ſaccus purulentus vicino diaphragmati accreſcit, per illud eroſum pus ſibi viam quaerit, & in abdomen delabitur; cum praeſenti quidem levamine oppreſſionis pectoris, quae antea percipiebatur, ſed triſti cum eventu: ſequitur enim aſcites purulentus, conſumtio viſcerum, quae acrius quotidie redditum illud pus alluit; a putredine tympanites, & tandem poſt miſerrima mala inevitabilis mors. Verum ante mortem quot non laeduntur functiones! quam mira ſaepe intercurrunt ſymptomata! Plures tales caſus practici habentur ad §. *958.*, qui docent, quam numeroſa & chronica mala ſequantur quandoque morbos inflammatorios viſcerum; uti etiam paſſim in morborum acutorum hiſtoria antea tradita. Si quis jam haec applicet ſingulis partibus corporis, non mirabitur, morbos chronicos, licet numeroſiſſimos, reduci poſſe ad claſſes has cauſarum, quae recenſitae fuerunt.

§.1055. QUum vero inde pendeant, ut patebit, omnes Chronici; horum ergo generalis doctrina, diviſioque, hinc haurienda.

Magnum hoc uſum in Praxi Medica habet, ut determinetur indicatio curatoria & Methodus Medendi, ſi, in claſſes quaſdam diſpoſitis morborum cauſis, memoria Medici juvetur, ut ordine ſic indagari poſſint. Si enim quis attento animo has claſſes percurrat, in morbis etiam intricatiſſimis chronicis inveniet, quid agendum ſit, ut tollatur morbus, vel ſaltem mitigetur: multi enim chronici omnino incurabiles ſunt, uti poſtea patebit; & tunc ars nihil facere poteſt, niſi ut morbos tales reddat facilius tolerabiles. Licet autem multi morbi chronici oriantur ex morbis acutis male ſanatis, tamen longe plures a malo uſu ſex rerum non naturalium pendent. Unde *Sydenhamus* (*o*) non dubitavit dicere: *Acuti ut plurimum habent Deum Authorem, ſicut chronici ipſos nos.* In acutis enim morbis homines, caeteroquin ſaniſſimi, a latente ſaepe cauſa, ſaltem non niſi per ſuos effectus in corpore humano cognita, in ſummum deducuntur vitae periculum. Id obſervatur manifeſte in variolis, peſte, & plurimis aliis morbis epidemicis; quorum morborum cauſa in ambiente nos aëre haerere videtur, uti poſtea in *Capitulo de Morbis Epidemicis* pluribus dicetur. Verum quidem eſt, quod & aër minus ſalubris, vel ſubita caloris & frigoris viciſſitudine peccans, in quibuſdam locis morbos endemios chronicos producere credatur non ſine ratione; interim tamen *non ita immediate aëri originem debent ſuam, ſed ut plurimum*

(*o*) In Diſſertat. Epiſt. ad Guliel. Cole pag.458.

rimum communi omnium horum parenti, humorum ſcilicet indigeſtioni (*p*). In primis autem culpat magnos errores circa ſex res non naturales, praecipue in cibo & potu. Numquid opulenti homines, quibus familiare eſt ultra ſatietatem cibo uti & potu, ingraveſcente imprimis aetate, cum morbis chronicis luctantur frequentius, quam illi, quibus rei domeſticae anguſtia ſobrietatem imperat etiam invitis. Hinc & *Sydenhamus* monet (*q*), falli illos, qui in morbis chronicis omnem curationem ſolis medicamentis abſolvi poſſe autumant: niſi enim in cibo & potu temperantia poſſit obtineri, fruſtra plerumque medicina adhibetur. Nolebat magnus ille vir inedia macerari tales aegros, ſic enim vires perderent; ſed tantum concedebat facile, quantum ventriculus digerere poſſet. Quin imo & palato aegrorum conſulendum voluit, licet & difficilioris digeſtionis cibos appeterent; modo unica ciborum ſpecie contenti viverent, ne ciborum, variis artibus culinariis praeparatorum, illecebrae facerent, ut ultra ſatietatem comederent. Peccant ſaepe hic nimia ſollicitudine Medici, nimis exquiſitam diaetam imperantes aegris, qui diuturnis morbis conflictantur. Certe *Hippocrates* (*r*) prudenter monuerat, errores longe periculoſiores eſſe, qui in tenui victu committuntur, quam ſi paulo pleniorem victum quis conceſſerit; & abſolute noxium damnavit tenuem & exquiſitum victum in morbis longis (*s*). Sufficit ergo, ut ſimplici victu contenti ſint, & evitent illa, quae difficillimae digeſtionis ferri tantum poſſunt commode ab hominibus ſanis, robuſtis, & valido labore exercitatis; qualia ſunt omnia aëre, fumo, ſale, indurata edulia; uti & pinguia admodum. Quantitatem ciborum tutiſſime determinat fames; uti & ſi poſt aſſumtos cibos non admodum graventur. Simul etiam prodeſt, ſi partitis vicibus potius alimenta ſumant, quam ſimul & ſemel majorem copiam ingerant. Talibus diaeteticis regulis facile obtemperant aegri, & magis morigeros ſe praeſtant ad reliqua praeſtanda, quae longa ſaepe horum morborum cura poſtulat. E contra moroſos nimis in his Medicos nacti, clam comedunt illa, quae ſevere prohibita fuerant; & dum inde vix damnum ſentiunt, audaciores facti indulgent genio in omnibus, & Medicorum conſilia ſpernunt. Simul ſemper obſervandum eſt, ut eligantur tales cibi, quorum ſpontanea indoles oppoſita eſt vitio humorum praedominanti; de qua re dictum fuit §. 58. ad 92.

§.1056. Unde etiam ſtatim apparet, hos varietate quidem infinitos ratione ſymptomatum, tamen ex origine non adeo compoſita pendere, neque tam varia medicamenta, medendive methodum requirere; tum ſimul perſpicitur diuturnitatis in plerisque, incurabilitatis vero in multis ratio; id ipſum pertractando jam patebit.

Ex

(*p*) Idem in Tractatu de Podagra pag. 572. (*q*) Ibidem pag. 578.
(*r*) Aphoriſm. V. Sect. 1. Charter. Tom. IX. pag. 11.
(*s*) Aphor. IV. Sect. 1. Ibidem pag. 9.

Ex hactenus dictis evidenter patet, innumera varietate ſymptomatum morbos chronicos obſervari debere, pro diverſitate materiae morboſae, locorum in quibus haerent, functionum quas laedunt, & peculiari ipſius aegri idioſyncraſia. Omnium autem maxime mirabilia ſymptomata ſolent oriri in morbis, ubi ſenſorium commune, &, qui inde pendent, nervi, a cauſa morboſa afficiuntur; uti poſtea patebit, ubi de *Epilepſia*, *Melancholia*, *Mania*, dicetur. Interim tamen ex cauſis generalibus morborum chronicorum, quas conſideravimus, patet, originem horum morborum non adeo multiplicem eſſe.

Verum ex iisdem etiam deducitur, nec medendi methodum adeo diverſam in his requiri. Novi plures miratos fuiſſe, dum conſilia medica Celeberrimorum olim Medicorum evolverent, quod ad morbos, diverſos quoad ſymptomata, curandos adhibuerint ſaepe vel omnino eadem, vel ſimilia, remedia. Multi ob hanc ſolam cauſam peſſime ſentierunt de ſummis in arte viris, qui longaevo artis uſu & curationibus feliciſſimis optime meriti fuerant de humano genere; imo & aegri plurimi aegre tulerunt, quod iisdem, & ſaepe ſatis ſimplicibus, remediis diu uti cogerentur; imprimis faſtidioſi divites, qui toties merentur, ut dimittantur inanes, dum credunt optime ſecum agi, ſi obſequioſus Medicus omnes angulos pharmacopolii excutiat, mutans remedia quotidie, compoſita compoſitis cumulans, & pretioſiſſima quaeque adhibens, quae Pharmacopolis proſunt inſigniter, aegris parum; dum longe certius & citius crumenam exhauriunt, quam morbum. Conſiderent illi, qui ſimplicitatem artis in multis morbis chronicis elato ſupercilio contemnunt, quot & quam diverſi morbi curentur Thermarum & aquarum medicatarum uſu, per tot jam ſaecula probato. Ad has confugere toties coguntur aegri, decantatiſſima alia remedia experti abſque ullo fructu. Antea §. 107. demonſtratum fuit, obſtructionem fieri ob exceſſum molis tranſiturae ſupra capacitatem vaſis tranſmiſſuri. Verum in Thermis aqua nativo calore laxat omnia & emollit, venis bibulis cutaneis ſe inſinuat, ſanguini permiſcetur, obſtructa loca alluit; & ſi potentur ſimul ſalubres illae aquae, tutum & potens habetur remedium, ut moles concreta in vaſis obſtructis attenuetur & ſolvatur (vide §. 132. 134.). Verum obſervatur in omnibus illis aquis medicatis aliquod principium ſpirituoſum, admodum fugax, quod reddit has aquas mobiles facile per omnia vaſa corporis, & facit ut longe majori copia potari poſſint, quam aqua communis etiam puriſſima. In quibuſdam aquis medicatis illud volatile principium adeo fugax eſt, ut ipſis de fontibus debeant potari, nec ad modicam etiam diſtantiam transferri poſſint abſque virium jactura: in aliis plus cohaeret reliquis harum aquarum partibus, haeque, lagenis exacte clauſis, ſervari poſſunt diu, & transferri ad diſſita etiam loca, uti notum eſt. Verum ſimulac periit ex his aquis illud volatile, vappidae apparent guſtui, ſedimentum deponunt, & ſi potentur magna copia, ventriculum gravant, haerent diu in corpore, nec pulchros illos effectus medicatos praeſtant amplius. Quaedam aquae medica-

tae praeter illud volatile principium & puram aquam nihil aliud continent, ſaltem nullo tentamine Chemico aliquid aliud inde educi potuit. In aliis vero diverſa reperiuntur: ſal alcalinus, ſal neuter ſali marino ſatis affinis, ſal amarus purgans, ſulphur, ferrum in ſpirituoſo illo principio volatili ſolutum & cum illo in auras avolans, ſi negligentius ſerventur hae aquae; in quibuſdam ferri vitriolum fixius obſervatum fuit &c. Poteſt hinc prudens Medicus eligere pro diverſa cacochymia in morbis chronicis, pro varietate obſtaculi removendi, quod viſcera gravat, hos illoſve fontes medicatos. Si ſimplex humorum dilutio, vel & elutio acrimoniae muriaticae e ſanguine, requiratur, *Teplicenſes aquae* huic indicationi ſufficient. Si acidum, auſterumve, praedominetur in corpore, conducent illae, quae ſalis alcalini ſatis mitis copiam aliquam gerunt, ut v. g. *Selteranae aquae*, quae lacti permiſtae tantopere prodeſſe ſolent in cacochymia purulenta. Si ſaburra atrabilaria gravat abdominalia viſcera, & ſolvendo & evacuando tam pulchre proſunt *Carolinae*, hiſque ſimiles aliae. Si languentibus illis flaccidis corporibus robur reddi debeat, & augeri ſolidorum actio in fluida, *Spadanae aquae* tanto cum fructu potantur, quae ipſam quaſi ferri animam corpori inſpirant, & renato bono ſanguine pallidum illum languorem tam pulchre curant. Si jam ſimul conſideretur, magnum numerum morborum chronicorum in viſceribus abdominalibus ſedem ſuam habere, & imprimis in hepate, in quod omnis ſanguis venoſus viſcerum chylopoieticorum confluit, patebit ratio, quare adeo efficax ſit in morborum chronicorum cura aquarum medicatarum uſus: magna enim copia potatae hae aquae, venis bibulis inteſtinorum reſorptae cito, integris ſuis viribus pro magna parte in venam portarum veniunt, & ſic, per omnia hepatis loca diſtributae, ſolvunt impacta, & vaſa obſtructa reſerant.

Haec generatim dixiſſe de aquarum medicatarum viribus ſufficiet: de ſingulis enim agere nimis operoſum foret, nec hujus loci: praeſertim cum tam pulchre de his ſcripſerit *Celeberrimus Hoffmannus* (*t*), & recentiſſime de his etiam egerit multifaria eruditione & ſcientia medica Celeberrimus vir *Antonius Cocchi* (*u*), illa occaſione, quod Thermae Piſanae Auguſtiſſimi Imperatoris munificentia reſtitutae fuerint, & omnibus, quae ad aegrorum utilitatem ac commoda ſpectant, inſtructiſſimae redditae. In egregio hoc tractatu, praeter alia lectu digniſſima, habentur hiſtoriae aegrorum, qui thermis his uſi fuerunt, optima fide conſcriptae, quae attentum lectorem multa docere poterunt.

Praeter aquas medicatas, videmus, ſummos in arte viros magnam ſpem poſuiſſe pro cura morborum chronicorum in ſuccis recentibus herbarum, verno tempore magna copia & diu potatis, ſero lactis, fructuum horaeorum uſu, ſapone veneto, melle &c.; de quibus adhuc poſtea in cura melan-

(*t*) Opuſc. Phyſic. Medic. Tom. II.

(*u*) Dei Bagni di Piſa in Firenze 1750.

lancholiae dicendum erit. Omnium horum vis ſolvens ſatis efficax, & abſque motu aucto aut turbis excitatis in corpore agunt.

Praeterea in cura obſtructionis §. 132. 133. motus vaſis reciprocus laudatus fuit ad ſolvendas moles concretas, quae vaſorum anguſtiis impactae obſtructiones faciunt; & imprimis frictiones commendatae fuerunt, ut alternis illis compreſſionibus & relaxationibus vaſorum, una cum uſu modo laudatorum remediorum, reſerentur obſtructiones, ſoluta & mobili reddita materie impacta. Quantum uſum habeant frictiones in multis morbis curandis, alia occaſione ad §. 28. N. 2. dictum fuit: & videmus, Veteres Medicos ubique laudaſſe frictiones in morbis chronicis, ac quidem merito.

Huc etiam ſpectant concuſſiones illae, quae equitatione fiunt, vel vectione in rheda. Omnia enim viſcera, & imprimis abdominalia, pendula in cavo peritonaei, agitantur; ſicque ſaepe curantur mala, quae caeteroquin vix tolli poſſe videbantur, uti pariter ad §. 28. dictum fuit. Inde intelligitur ratio, quare aegri, qui tempore uſus aquarum medicatarum, de ipſis fontibus hauſtarum, levamen quidem percipiunt, nondum tamen integre ſanati ad ſuos redire tentant, in ipſo ſaepe itinere quotidie morbi reſidui decrementum percipiant; & domum reduces de recuperata ſanitate gaudeant. Concuſſus enim illi totius corporis, in longiori imprimis itinere toties repetiti, expediunt illud, quod jam inceperat ſolvi & mobile reddi per aquarum medicatarum uſum.

Simul etiam ex dictis patet ratio diuturnitatis horum morborum: cauſae enim illae, quae a vitiis liquidorum, ſenſim natis, originem ducunt, ſenſim ſubrepunt, augentur ſaepe tardo gradu, & nonniſi curatione protracta plerumque removeri poſſunt. Unde optime monet *Sydenhamus* (w), quod in chronicis morbis curandis *nemo ſanus exiſtimaverit, leviculam aliquam ac momentaneam alterationem, ſanguini atque humoribus a quolibet ſive remedii, ſive victus genere ſuperinductam, curationis ſcopum poſſe attingere; at vero corporis habitus omnis alio traducendus eſt, atque homo integer nova quaſi incude reſingendus*. Dum v. g. Chloroſi, ſive pallido virginum morbo, laborat puella, quam parum boni ſanguinis habet, quam flaccida & inertia ſunt omnia ſolida! Intra paucos jam dies bonam haematopoieſin reſtitui poſſe, & robur addi univerſae ſolidorum compagi, nemo exſpectare poterit. Menſes quandoque plures requiruntur, antequam, ſenſim aucto robore, redeat firma ſanitas. Videmus hinc rationem, quare Medici in curandis morbis chronicis ſaepe totum vivendi genus mutent, ut aliam conditionem inducant corpori, quam quae nunc adeſt. *Hippocrates* (x) jam dixerat: *In longis morbis ſolum vertere convenit*. Sic alius victus, alia aëris temperies, conciliatur, dum ſimul, a curis omnibus rerum agendarum liberi, oblectantur continua varietate objectorum, quae peregrinantibus ſe offerunt; quod

(w) De Podagra pag. 576. (x) Epidemic. Lib. VI. Charter. Tom. IX pag. 529.

ſolum ſummi uſus eſt in morbis melancholicis curandis, uti poſtea dicetur. Illa vero mala, quae morbos acutos, male ſanatos, ſequuntur, pariter lento gradu corpus depaſcere ſolent; & longum tempus requiritur, ſi adhuc curae locus ſit, ut purulenta, vel ichoroſa, pejori etiamnum, labe infectus ſanguis depuretur, viſcera ulceroſa mundentur & conſolidentur, uti ſatis patet. Longe adhuc diuturniora illa mala ſunt, quae a ſcirrhis poſt inflammatorios morbos relictis originem ducunt.

Simul etiam inde apparet, quare eidem indicationi curatoriae inhaerendum diu ſit, nec mutanda quotidie remedia in curatione morborum chronicorum, licet ſtatim non percipiatur ab horum uſu levamen. Prudenter hoc monuit *Celſus* (*y*), dicens: *In acutis morbis cito mutetur, quod nihil prodeſt: in longis; quos tempus, ut facit, ſic etiam ſolvit, non ſtatim condemnetur, ſi quid non ſtatim profuit: minus vero removeatur, ſi quid paulum ſaltem juvat, quia profectus tempore expletur.* Hoc aegris inculcandum eſt, nec fallaci ſpe brevis curae lactandi ſunt: longe enim animoſius & morbi & diuturnae curationis taedia ferent praemoniti, majoremque fiduciam ponent in Medico, qui vanis promiſſis illos nunquam deluſerit.

Satis ſimul patet, quare multi morbi chronici omnino incurabiles ſint: ſi enim purulentum ulcus hepar, pulmonem &c., exederit omnino, quis curam ſperare audeat? Dum videmus, ſcirrhum, confirmatum jam & durum, in partibus corporis exterioribus, ubi efficaciſſima remedia immediate applicari poſſunt, toties reſolvi non poſſe, ſed ferro tolli debere, ne in Cancrum immedicabilem degeneret; quis curam ſperare poterit, dum ſimile malum in viſceribus haeret?

Generalibus his circa morbos chronicos praemiſſis, pergendum jam eſt ad ſingulorum hiſtoriam & curationem.

(*y*) Lib. III. Cap. 1. pag. 112.

PA-

PARALYSIS.

§.1057. Paralyſis vocatur muſculi laxa immobilitas, nullo nixu voluntatis, vel vitae, ſuperanda; ſenſus aliquando ſimul abſolute perit; aliquando levis, cum ſtupore, ſenſuque quaſi punctorio levi, ſupereſt.

A reſolvendo, ἀπὸ τοῦ παραλύεσθαι, *Paralyſis* dicitur, quaſi ſolutio illius, quod antea firmum & validum erat: ut ſi multae ſcopulae, circello ligatae, facerent ſtabile corpus, dein, hoc ſoluto, dilaberentur. Quandoque & *Pareſis* dicitur a παρίημι, remitto, quaſi levior Paralyſis gradus: adeſt adhuc quidam motus, ſed non conſtans: ſupereſt ſenſus, ſed hebes tantum. Tale quid in morbis acutis quandoque contingere videmus; & in Epidemicis *Hippocrates* (z) ſimiliter notavit: In quodam aegro enim monet, quod circa decimum quartum diem, poſtquam comatoſus fuerat, contigerit rigor abſque tremore, *diſſolutio*, *remiſſio*, *collapſio*, διάλυσις, πάρεσις, σύμπτωσις: & in alio notavit, quod adfuerit manuum ac pedum diſſolutio, ubi κατάλυσις vocabulo uſus fuit. *Aretaeus* autem (a), poſtquam dixerat; *Apoplexia, paraplegia, pareſis, paralyſis, omnia genere eadem ſunt: aut enim motionis, aut tactus, aut utriusque, defectus eſt*; ſubjungit paulo poſt: *urinae autem in veſica aut ſuppreſſio, aut retinendi impotentia, pareſis proprie eſt*.

Dicitur autem paralyſis muſculi laxa immobilitas, ut diſtinguatur a tetano, in quo morbo omnia rigent cum motus impotentia. Verum in ſomno profundo muſculorum voluntariorum actio ſilet, neque tamen paralyſis tunc adeſſe dicitur, quia ſi excitetur homo dormiens a quacumque cauſa, ad primum voluntatis nixum motus muſcularis praeſto eſt. Alii etiam muſculares motus adſunt in corpore, qui voluntatis imperio non ſubjacent, ſed ab illa parte encephali pendent, quae ſpontaneis motibus vitalibus & naturalibus proſpicit; unde & muſculi his motibus deſtinati paralytici fieri poſſunt (vide Commentarium ad §. 162.); tuncque pariter nullo nixu vitali illa immobilitas ſuperari poterit.

Notum eſt ex Phyſiologicis, nervos quosdam ſenſui, alios motui, ſervire, qui, diſtinctiſſimi licet ſint in ſua origine intra encephalum, tamen in truncos majores nervorum collecti ad partes corporis una deferuntur. Poteſt ergo impediri functio nervorum moventium, dum nervi ſentientes adhuc illibati

(z) Lib. IV. textu 42. Charter. Tom. IX. pag. 327. & textu 48. ibidem pag. 330.
(a) De cauſis & ſignis morborum diuturnor. Lib. I. Cap. VII. pag. 33.

bati ſunt, vel minus laeſi; & viciſſim. Obſervatur jam in paralyſi, quod frequenter ſenſus ſuperſit, licet plerumque hebetior, in partibus affectis, cum moleſta quadam perceptione, & levi punctorio dolore, aut formicationis ſenſu: aliquando, licet rarius, una cum motu omnis ſenſus abolitus eſt, & quidem malo omine, uti poſtea ad §. 1062. dicetur. Talem caſum refert *Hoffmannus* (*b*) de juvene, qui ex ſubito terrore paralyſi partium inferiorum ab umbilico ad extremos pedes usque correptus fuit, abolito ſimul omni ſenſu, ita ut pedes comburerentur miſerrime abſque ullo dolore, & ſolo nidore uſtulatae cutis hoc infortunium cognoſceret: efficaciſſimis autem remediis incaſſum adhibitis periit poſt biennium.

Verum & obſervatum fuit, ab iisdem cauſis, quae motum tollendo paralyſin inducunt, abolitum fuiſſe ſolum ſenſum. Poſtea ad §. 1060. patebit, humiditatem frigidam inter cauſas paralyſis merito numerari. Sed obſervavit *Galenus* (*c*), ſenſum in cute capitis graviter laeſum fuiſſe homini, qui ſub multa pluvia & vento impetuoſo ambulans pallium circa cervicem adeo madefactum habuerat, ut vehementi ſe frigore in ea parte affectum perciperet. In milite obſervata fuit perfecta abolitio ſenſus in toto brachio ſiniſtro, ſuperſtite expedito motu omnium muſculorum, ita ut arma tractare hoc brachio potuerit (*d*), licet digitorum combuſtionem ad oſſa usque nullo modo ſenſerit. Similem inſenſilitatem in Celeberrimo Medico obſervatam fuiſſe in digitis utriusque manus, eodem loco legitur. Longe adhuc mirabilior obſervatio habetur (*) de homine, cujus unum brachium omnino paralyticum erat, ſuperſtite ſenſu acutiſſimo: alterum vero brachium omni carebat ſenſu, ſed motu naturali gaudebat. Adeſt ergo in his caſibus quaſi paralyſis nervorum ſentientium. Interim tamen non ſolet talis morbus dici paralyſis, *quae* (ut optime monuit *Aretaeus* (*e*)) *motus tantum fere eſt actionisque defectio: quod ſi nonnunquam ſolus tactus deficiat* (*rarum autem hoc eſt*) *potius inſenſilitas* (ἀναισθησία) *quam pareſis nominatur*.

§. 1058. CAuſa hujus proxima ſemper impeditus fluor liquidi nervoſi a cerebro in muſculum paralyticum, vel liquidi arterioſi in eundem.

Demonſtratur in Phyſiologicis (*f*), quod cauſa muſcularis motus debeat poſſe adeſſe & abeſſe in muſculo, adeoque aliunde in illum derivetur. Verum nervi & arteriae ſunt illa vaſa, per quae ad muſculum venire poſſit illa cauſa, quae motum muſcularem facit. Cum autem motus muſcularis ad nutum voluntatis fiat tanta cum celeritate, ut inter illud velle in mente, & motum in

(*b*) Medic. Ration. Syſtem. Tom. IV. part. 4. pag. 27. (*c*) De Locis Affectis Lib. IV. Cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 465. (*d*) Academ. des Sciences l'an 1743. Hiſt. pag. 127. & 130. (*) Senac de la ſtructure du coeur Tom. II. pag. 291. (*e*) De Cauſis & Signis Morb. Diuturn. Lib. I. Cap. VII. pag. 33. (*f*) H. Boerhaave Inſtit. Med. §. 401. 402.

in corpore excitatum, nullum obſervabile intervallum ſit; & cum voluntas noſtra non habeat directum imperium in motum ſanguinis per vaſa arterioſa; hinc videtur cauſa muſcularis motus in muſculum praecipue derivari ab encephalo per nervum. Unde paralyſis pro cauſa ſua proxima habet impeditum fluorem liquidi nervoſi a cerebro in muſculos paralyticos. In locis citatis pulchra experimenta recenſentur, quae hanc rem confirmant.

Verum conſtat pariter, quod ligata vel diſciſſa arteria, quae ſola muſculo cuidam proſpicit, ſequatur paralyſis; & quod etiam poſt mortem, injecta aqua tepida per arteriam, reſuſcitari poſſit muſculi contractio; unde concluditur, liquidi arterioſi ingreſſum in muſculum neceſſarium eſſe ad motum muſcularem. Verum hic conſiderandum eſt, quod requiratur debita ſtructura muſculi, ut cauſa motus per nervos ipſi applicata effectum illum praeſtet: injectiones autem *Ruyſchianae* docuerunt, tantum eſſe arteriarum numerum in muſculo, ut totus fere arteriis conſtare videatur; adeoque, ligata arteria, maxima pars molis muſculoſae, collapſis vaſis, flaccida manet, dum & venae nihil amplius ab arteriis accipiunt, adeoque pariter collabuntur. Dum autem in cadavere arteriae aqua tepida, vi adacta per ſiphonem, turgent ſubito repletae, non mirum eſt, tumentium vaſorum augeri amplitudinem, longitudinem minui, adeoque muſculum contrahi; & partem huic muſculo affixam moveri. Verum, in ſanitate, aequabili motu ſanguis per arterias muſculi fluit, etiam in dormientibus, ubi muſculorum voluntariorum actio ſilet, neque tamen muſculi contrahuntur abſque voluntatis imperio, licet etiam augeatur ſanguinis motus per curſum velocem, febrim, vel alias cauſas ſimiles. Unde videtur, arterias concurrere quidem ad motum muſcularem, quatenus inſignem adeo partem fabricae muſculi conſtituunt; ſed cauſam, pro voluntatis nutu excitantem hunc motum muſcularem, ab encephalo per nervos in muſculum derivari.

Poſſe enim & paralyſin fieri vitio degenerantis fabricae muſculoſae, docuit diſſectio cruris paralytici, in quo maxima pars muſculorum degeneraverat in ſubſtantiam informem, ſimilem illi, quae in ſteatomatibus deprehendi ſolet (*g*).

§. 1059. Ergo oriri poteſt 1. ab omni cauſa apoplexiam generante (1010.) 2. ab omni ea, quae nervum tranſmittendo ſpiritui ineptum reddit. 3. Quae introïtum arterioſi cruoris in muſculum impedit. Inde paraplegiae, hemiplegiae, paralyſios partis ſingularis, natura intelligitur.

1. Cum apoplexia ſit abolitio omnis motus voluntarii, eſt quaſi paralyſis generalis, adeoque omnis cauſa apoplexiam producens poteſt eſſe cauſa paraly-

(*g*) Gothofred. Salzmann. D. M. Argentor. Diſſert. Medic. &c. 1734. Journal des Scavans 1735. Decemb. pag. 485.

ralyſis. Verum ſimiles cauſae, quae totum ſenſorium commune afficientes faciunt apoplexiam, poſſunt & paralyſes particulares harum illarumve partium producere, dum pars tantum ſenſorii communis afficitur, a qua oriuntur nervi, qui ad partem paralyticam tendunt. Sic obſervatur ſaepe, paralyſin muſculorum faciei in alterutro latere praecedere apoplexiam, dum cauſa morboſa nondum totum ſenſorium commune laedit, ſed ejus partem tantum: & viciſſim paulo gravior apoplexia (vide §. 1018.) ſolet deſinere in paralyſin alicujus partis muſculoſae, dum non in integrum ſublata eſt apoplexiae cauſa, at pro parte tantum. Sed & obſervationes practicae confirmant, particulares paralyſes tales fieri a cauſa in capite haerente. Sic legitur (*h*), puerum poſt lapſum habuiſſe manus ac brachia, & quosdam muſculos capitis paralyticos, ita ut caput nunc antrorſum, nunc retrorſum dilaberetur, ſimul ac truncum corporis huc illucve inflecteret. Alter magis memorabilis caſus habetur mulieris, in qua dolor diverſa capitis loca ſucceſſive occupabat, & mutationem loci dolentis ſequebatur paralyſis diverſarum partium corporis (*i*). In partibus tamen paralyticis ſupererat.

2. Cum enim cauſa motus muſcularis ab encephalo per nervum ad muſculum deferatur, hinc poſſunt fieri paralyſes ab omnibus illis cauſis, quae nervum in tota ſua longitudine ad muſculum usque impediunt, licet totum encephalon bonum ſit, & muſculus integer. Vidi ſic tumentes & ſcirrhoſas glandulas ſubaxillares paralyſin brachii feciſſe, gradatim minuto motu, ac tandem penitus abolito: ſed & tumores nati in integumentis nervorum ſimile malum producere poſſe, videbimus ad ſequentem paragraphum.

3. De hac re dictum fuit paragrapho praecedenti: ſic in cura aneuruſmatis brachii, dum, arteriae brachialis trunco intercepto per ligaturam, introitus ſanguinis arterioſi in muſculos ſuppoſitos impeditur, vel ſaltem inſigniter minuitur, obſervaverunt Chirurgi ſtuporem in manu, & quandoque paralyſin in quibusdam manus digitis, nata fuiſſe; quae tamen mala poſtea evanuerunt, dum rami arterioſi, ſupra ligaturam arteriae poſiti, ſenſim magis dilatati, idoneam ſanguinis copiam deducerent.

De Paraplegiae, Hemiplegiae, ac Paralyſios partis ſingularis, natura, & quo ſenſu haec nomina accipi ſoleant, dictum fuit ad §. 1018.

Verum praecedenti paragrapho monitum fuit, quod paralyſis poſſet fieri etiam vitio muſculoſae fabricae, licet nervi & arteriae adferentes liquida ſuo munere rite fungerentur. In nimis obeſis ſaepe languent muſculi compreſſi ab abundanti pinguedine, non tantum incumbente muſculis, ſed & interpoſita ubique inter muſculorum fibras. Imo videtur admodum probabile, quod in fibris muſcularibus poſſit fieri tanta laxitas, ut officium ſuum praeſtare nequeant: muſculus enim agens tumet & turget, dum ab encephalo per nervos cauſa muſcularis motus influit: hinc requiritur debita reſiſtentia laterum in minimis his vaſis, ut reniti poſſint impulſo fluido, caeteroquin elongarentur po-

(*h*) Acad. des Sciences l'an 1741. Hiſt. pag. 104. (*i*) Ibid. l' an 1742. Hiſt. pag. 53.

potius quam diſtenderentur; talem autem nimiam flacciditatem vocaverunt Medici *atoniam* muſculorum. Sic & obſervamus in robuſtiſſimis hominibus firmam admodum carnem muſculoſam, in debilibus vero flaccidam. Ideo etiam, ſi muſculi quidam corporis a colluvie aquoſa vel balneis nimiis diu macerati fuerint, perdunt vires ſuas, & ſaepe penitus paralytici fiunt. Sic Aſcitidem aliquando ſequitur funeſta Lienteria, dum inteſtina, diuturna maceratione quaſi tabefacta, robur ſuum amiſerunt. Hinc etiam ſequenti paragrapho uſus nimius aquae calidae inter cauſas paralyſis numeratur.

§.1060. Itaque apoplexia; levior parapoplexia (1009.1010. 1015); epilepſia; convulſio; dolor ingens & diuturnus; omnes ſolitae evacuationes retentae cum ſubſequente vertigine, ut haemorrhoïdum, menſtruorum, abſceſſuum, fiſtularum, alvi, veſicae, ſalivae; metaptoſes cujuſcunque materiae morboſae in acutis, vel chronicis; quidquid obſtruendo, ſolvendo, comprimendo, ligando, diſtorquendo, diſtrahendo, conſtringendo, nervos laedit; adeoque craſſi humores, vulnera, eroſiones, abſceſſus, gangraenae, tumores inflammatorii in integumentis nervoſae medullae, in gangliis, in nervis ipſis, ſeroſi, purulenti, ichoroſi, & ſimiles; fortes arctaeque ligaturae, fracturae, luxationes; adſtringentia valde alimenta, medicamenta, venena; inde frigus ſummum, calor maximus, humiditas frigida, uſus aquae calidae nimius, aſſiduus, vapor arſenici, antimonii, calcis recentis, mercurii, & aliorum venenorum, Paralyſin creare poſſunt.

Cum praecedenti paragrapho generales cauſae paralyſis enumeratae fuerint, nunc ſequitur, ut praecipuae cauſae ſingulares recenſeantur.

Apoplexia &c. De hac paulo ante dictum fuit. Cum autem in Epilepſia, uti poſtea dicetur, tanta violentia cerebro inferatur, atque etiam in hoc morbo, uti & in convulſionibus, tam horrendae fiant membrorum diſtorſiones, non mirum eſt, paralyſin ſequi hos morbos, vel ob laeſum ſenſorium commune & nervos, vel & quandoque ob muſculorum toties & tam fortiter diſtractorum laeſam fabricam. In praxi certe frequenter contingit, ut infantes poſt validam convulſionem paralytici fiant, & quandoque tota vita maneant, optimis etiam adhibitis remediis.

Dolor ingens & diuturnus. Ex illis, quae in capitulo de dolore ad §. 220. & ſequentes dicta fuerunt, conſtitit, dolorem tunc percipi, quando fibra nervoſa ſic diſponitur, ut diſſolutionem minitetur; & quidem dolorem eo acriorem eſſe, quo diſtracta fibra nervoſa rupturae propior eſt. Adeoque dolor ingens & diuturnus notat, deſtructionem nervorum imminere. Verum quidem eſt, nervorum ſentientium actionem poſſe laedi, imo aboleri omnino, manente integritate functionum, quae a nervis motoriis pendent, uti ad §. 1057. dictum fuit: adeoque patet, illos nervos

in origine ſua & toto decurſu diſtinctos manere; interim tamen nervi ſentientes & motorii in truncis majoribus nervorum collecti haerent, adeoque ſi circa inſignes ramos nervoſos, aut ganglia, dolor ingens & diuturnus fuerit, metus eſt, ne cauſa dolorem excitans agat & in nervos motorios, adeo vicinos nervis ſentientibus. Vidi ſic a pertinaci dolore circa ultimam lumborum vertebram paralyſin femorum & crurum ſecutam fuiſſe incurabilem. Accedit, quod acerbi tales & diuturni dolores impediant omnem motum partis dolentis & ſaepe vicinarum; unde muſculi longo tempore quieſcentes ad paralyſin diſponuntur. Videmus hoc evidenter in mulieribus, quae peſſimo more loricis, ex balaenarum oſſibus factis, corpus ſtringunt, diu ſaepe noctuque: in illis totus truncus corporis ſuſtinetur hac lorica, quae conſtricto abdomine oſſibus ilii utrimque innititur, ſimulque axillas ſuſtinet: hinc muſculi dorſi validiſſimi, qui truncum corporis erectum firmant, otiantur; & cum iidem muſculi, decumbente in lecto homine vix agant, hinc, licet deponatur noctu lorica, tamen manent illi muſculi fere otioſi. Unde miſerae mulieres, quae a prima juventute his loricis uſae fuerunt, illas poſtea deponere nequeunt, quin antrorſum collabatur totus truncus corporis, muſculis dorſi inertibus redditis, qui in valido & exercitato corpore ſpinam dorſi erectam & firmam tenere poſſunt, licet grave pondus humeris imponatur, uti in bajulis videmus. Vidi non ſine commiſeratione miſeras tales foeminas, quae nequidem ſomni tempore deponere audebant loricas, expertae jam ſaepius, quod vix ſe vertere in lecto poſſent, multo minus corpus in lecto erigere, vel erectum ſuſtinere. Ob hanc cauſam videtur poſt rheumaticam lumbaginem quandoque ſequi levior paralyſis artuum inferiorum, frictionibus tamen ſenſim ſuperabilis, dum ſaepe per plures ſeptimanas ne minimum quidem motum partium inferiorum tentare audent. Dolentiſſimum hunc morbum expertus *Celeberrimus Boerhaavius* per plures ſeptimanas, caruit uſu artuum inferiorum, dolore jam ceſſante: frictionibus autem validis adhibitis, ſuperatum fuit hoc malum quam integerrime, & quidem brevi ſatis tempore, quod in paralyſi, ab impedito influxu ſpirituum per nervos producta, raro vel nunquam tam cito fit. Unde videtur hoc malum a flaccida inertia muſculorum tam diu quieſcentium factum fuiſſe.

Omnes ſolitae evacuationes retentae &c. Evacuationes illae ſolitae ſunt vel humoris boni & naturalis, ſed tantum peccantis copia ſi retinetur in corpore; vel humoris inutilis aut morboſi, qui retentus non tantum auget copiam, ſed & aliena ab humoribus ſanis indole turbat omnia. Ad priorem claſſem pertinent evacuationes haemorrhoïdum, menſtruorum, & ſalivae bonae; ad poſteriorem ſalivae morboſae excretio, & illa evacuatio, quae per alvum & veſicam, abſceſſus & fiſtulas, fit.

Sic videmus, viros laute viventes, neque per exercitia corporis diſſipantes ingeſta, ſi firma habeant viſcera, plethoricos fieri: ſaepe in his illud abundans per haemorrhoïdalia vaſa exit de corpore; imo in multis hoc fit determinato temporis intervallo; & tunc optime ſe habent. Verum ſi con-

conſueta talis evacuatio non ſucceſſerit, brevi ſequentur capitis morbi, inter quos vertigo, ut ante dictum fuit, agmen ducere ſolet, docens vaſa ſanguinea encephali tunc nimis repleri, & incipere turbari functiones ſenſorii communis. Unde *Hippocrates*, uti ad §. 1017. dictum fuit, paraplectici quid metuendum eſſe monuit, ſi haemorrhoïdibus parumper apparentibus, vertigo ſequeretur. Tunc enim natura evacuationem ſuperflui molitur quidem, ſed non perficit, & ſanguis, per inferiora haec vaſa exire non potens, ſuperiora vaſa urget ac diſtendit. Idem verum eſt, ſi in mulieribus menſtrua ſupprimantur; & obſervatur fere ſemper caput affici, dum jam prodibunt menſtrua; uti etiam dum parcius ſolito fluunt, & tamen abundantia ſanguinis adeſt, uti antea ad §. 1040. dictum fuit.

Quanta autem & quam varia mala fieri poſſint a pure vel ichore in abſceſſibus fiſtuliſque collecto, & reſorpto in ſanguinem, antea ad §. 406. dictum fuit: ſi autem vertigo tunc docuerit, verſus caput tendere reſorptum illud purulentum aut ichoroſum, facile patet, non tantum paralyſin, ſed & ſubito lethalem apoplexiam, inde ſequi poſſe.

Cum autem per alvum evacuentur talia, quae inutilia corpori nocerent diutius relicta, utpote ſemiputrida; & tenuiſſima horum pars, venis bibulis craſſorum inteſtinorum recepta, miſceri ſanguini poſſit; patet ratio, quare alvus diu intercepta encephali functiones turbare queat, adeoque & paralyſin facere. Hinc alvum in febricitantibus interceptam, vel & faeces alvinas albas, damnabat *Hippocrates*, quia manebat in corpore bilioſum illud, quod faeces tingere ſolet; & capitis morbos peſſimos ſecuturos praevidebat; uti ad §. 772., ubi de phrenitide agebatur, pluribus dictum fuit.

Periculoſior adhuc eſt veſicae interceptio, imprimis ſi perfecta iſchuria fuerit, quae citius lethalis eſſe ſolet quam alvi ſuppreſſio, & a qua dum moriuntur homines, ſemper praecedunt ſymptomata, quae cerebri functiones laeſas docent. Cum autem per urinam ſales & olea ſanguinis acriora reddita una cum ſuperabundanti aquoſa parte eluantur e ſanguine, duplici ratione nocet urinae ſuppreſſio, & ob acre retentum, & ob aquoſam colluviem non ſatis evacuatam, quae tunc in cavis corporis colligi ſolet, uti poſtea patebit *in Capitulo de Hydrope*, ubi urina pauca damnatur mala, & ut ſignum, & ut cauſa.

Sed & ſalivae evacuatio ſolita ſuppreſſa inter cauſas paralyſis locum meretur. Conſtat enim ex Phyſiologicis (*k*), a ſanguine arterioſo per Carotides advecto ſecerni ſalivam, ut una cum cibis manducatis permiſta deglutiatur, & chylopoieſi perficiendae ſerviat. Nec certe parca quantitas ſalivae ſecernitur, uti patuit obſervatis practicis. Militi enim unius tantum parotidis ductus diſſectus fuerat, & poſtea vulnus pro parte coaluerat ita, ut ſaliva ſecreta non in oris cavum dilaberetur, ſed extrorſum per fiſtuloſam aperturam deplueret in genam. Brevis prandii tempore plura linteamina madebant

(*k*) H. Boerhaave Inſtitut. Medic. §. 66. & 235.

bant effluente ſaliva (*l*) in hoc milite. Si jam conſideretur, ſimilem copiam per alterius lateris parotidem excerni, glandulasque maxillares & ſublinguales pariter ſecretioni ſalivae ſervire, ſimilemque humorem, ſed tenuiorem, per arteriarum oſcula exhalantia in omni puncto ſuperficiei internae oris & faucium exire, patebit, quanta ſit copia ſalivae ſecretae; imprimis ſi ſimul conſideretur, non tantum manducationis tempore exire ſalivam ex his ductibus excretoriis, ſed diu noctuque, licet minori copia quam inter manducandum. Cum autem a ramis carotidis externae ſanguinem recipiant organa ſalivam ſecernentia & excernentia, patet, quod illa ſalivae excretione impedita, magis debeant repleri carotidis internae propagines, ſimulque ſanguis fluxurus per encephali vaſa non liberetur lenteſcente illa & mucoſa materia, quae per ſalivares ductus ſeparatur. Poterunt ergo ab hac ſola cauſa turbari omnes encephali functiones, adeoque & paralyſis produci. Ob hanc rationem periti Medici a ſiccitate oris interni, in morbis acutis, ſemper deliria & phrenitides metuunt. Ubi autem materies morboſa, una cum ſalivae fluxu copioſo, exit de corpore in quibusdam morbis, tunc adhuc pejora mala praevidentur, ſi illa ſalivae excretio ceſſet ſubito. In variolis, uti poſtea dicetur, intempeſtiva ſuppreſſio ſalivationis ob hanc cauſam adeo mali ominis eſt; ilico incipiunt tales aegri torpidi ac hebetes jacere; aliquando & delirare; plerumque ſubito pereunt.

Metaptoſes cujuſcumque materiae morboſae in acutis vel chronicis. In febrium hiſtoria §. 593. patuit, materiam morboſam, per febrim ſubactam & mobilem redditam, non ſemper eliminari de corpore, ſed quandoque ad varias corporis partes deponi, atque ſic novum morbum facere. Poſtea in hiſtoria morborum acutorum pluribus obſervatis practicis hujus rei veritas confirmata fuit. Si ergo talis metaſtaſis, vel metaptoſis, materiae morboſae fiat, aut ad cerebrum, aut ad medullam ſpinalem, aut ad nervos inde egredientes, facile patet, paralyſin inde fieri poſſe. Praeterea obſervamus, in morbis acutis quandoque materiam morbi, depoſitam ad quaedam corporis loca, ſubitos & magnos tumores facere, qui comprimendo vicinos nervos paralyſin producere poſſunt. Sub axillis tales tumores natos vidi aliquoties in morbis acutis, & frequentius in hominibus caeterum ſanis; qui tumores, dum ſuppurabantur, nervos ſubaxillares ſua mole premebant adeo, ut ſtupor in brachio, & motus muſcularis magna debilitas, naſceretur, donec abſceſſu rupto illa nervorum compreſſio ceſſaret. Praeterea poſt morbos inflammatorios capitis quandoque ſuperſunt immedicabilia mala, ideo, quod inflammatorio tumore compreſſa pars medullae cerebri inepta reddita fuerit, ut tranſmittat ſpiritus in nervos. Amauroſin veram, ſurditatem, poſt morbos acutos vidi, quae nullis poſtea ceſſerunt remediis. Si ſimile malum oriretur circa originem nervorum, qui motibus muſcularibus ſerviunt, immedicabilis ſequeretur paralyſis. Praeterea demonſtratum fuit ad §. 1018., apoplexiam paulo graviorem in paralyſin frequenter terminari; imo

(*l*) Academ. des Sciences 1719. Mem. pag. 452.

imo vix unquam emergere aegros ab acuto hoc & adeo periculoſo morbo, quin aliqua laeſio in functionibus cerebri ſuperſit.

Sed & idem in morbis chronicis verum eſt. Poſtea ubi de melancholia agetur, patebit §. 1104., quod humor atrabilarius, ſolutus & motus, inter alia peſſima mala etiam paralyſin quandoque faciat. Similis effectus in peſſimo ſcorbuto §. 1151. 4. obſervatur; ut & a materia podagrica, dum non amplius ad ſolita loca in extremis corporis partibus deponitur (vide §. 1273.). Verum nullum morbum chronicum frequentius ſequitur paralyſis, quam *Colicam Pictonum* dictam; in quo morbo, poſt acerbiſſimos dolores abdominis, repetitis vicibus toleratos, paralyſis ſequitur, nunc artuum ſuperiorum, nunc inferiorum; & ubi paralyſis adeſt, ceſſant abdominis cruciatus ſaepe, vel ſaltem inſigniter minuuntur. Frequentes habui occaſiones mirabilem hunc morbum videndi, & licet non negem, illum ab aliis cauſis naſci poſſe, tamen frequenter obſervavi hunc morbum in illis, qui plumbo fundendo, ceruſſam praeparando, terendo &c., operam dabant. Vidi integram familiam hoc morbo laboraſſe, dum ad culinares uſus adhibebatur aqua, in magno receptaculo plumbeo collecta, & diu haerens. Obſervavi hunc morbum frequentius in opulentis hominibus, qui exquiſitiſſima vina magno ſatis pretio redemerant in uſus ſuos; forte plumbo admiſto edulcorata, uti novimus olim a fraudulentis Oenopolis in Germania factum fuiſſe. Vidi non ita dudum nobilem juvenem, cui pro curanda gonorrhoea datum fuerat ſaccharum ſaturni ad drachmam ſingulis diebus in emulſo, & quidem per decem dies continuos, in hunc morbum incidiſſe; unde tamen, licet aegre, evaſit. Hinc credo ſatis conſtare, quod a plumbi vaporibus, ejus calce varia, diu tractata, vel & in corpus ingeſta *Colica pictonum* originem ducat; licet forte & ab aliis cauſis naſcatur. Vidi enim alios aegros hoc morbo miſerrime excruciatos, in quibus accuratiſſimo etiam examine non potui detegere, quod plumbum in culpa fuerit. Praeterea haec colica in regionibus Americae meridionalibus tam frequens eſt, ut fere pro morbo Endemio haberi poſſit; uti ab eruditiſſimo viro *Guilielmo Bull*, in his oris nato, & nunc feliciter ibi medicinam exercente, ſaepius audivi, qui & pulchram de hoc morbo ſcripſit diſſertationem inauguralem, quam in Academia Lugduno Batava defendit anno 1734. Verum haec ſolet eſſe diſſertationum Academicarum ſors, ut poſt paucos annos nullibi fere inveniri poſſint; unde laudabili conſilio *Celeberrimus Hallerus*, propriis laboribus de republica literaria optime meritus, plures melioris notae collegit & typis denuo mandari curavit. Parvus, ſed utilis, de hoc morbo difficili curando tractatus (*m*) habetur, ubi & ſimul praecipui auctores recenſentur, qui de hoc morbo ſcripſerunt. *Aegineta* (*n*) antiquiſſimus, quantum novi, Medicus, qui de hoc morbo egit, ſua auctoritate confirmat,

mat,

(*m*) A. de Haen Medic. Haga-Batavi de colica pictonum Hagae Comit. 1745.
(*n*) Lib. III. Cap. XVIII. pag. 31.

mat, paralyſin in colica hac fieri per metaptoſin materiae morboſae. Sic enim habet: *Noſtris temporibus colicus quidam morbus moleſtus fuit, ex quo imprimis ſuperſtites futuros artuum motus omnimoda privatio ſequebatur: tactus vero ſenſus incolumis ſervabatur, uti videbatur, ſeu critica quadam ex profundo metaſtaſi facta &c.* Et alibi (*o*) de eodem morbo agens, quem epidemico modo Italiam & alia loca infeſtaſſe perhibet, dicit: *Ex quo multis quidem in epilepſiam, aliis in paralyſin artuum, ſuperſtite ſenſu, quibusdam in utrumque hunc morbum, prolapſus. Ac eorum qui in epilepſiam inciderunt, plures perierunt; ex illis vero qui in paralyſin, plures ſervati fuerunt, tanquam in criſi cauſa tranſpoſita* (μεταστάσης τῆς αἰτίας). Interim tamen fateor, quod videatur adhuc dubium ſupereſſe, an illa paralyſis fiat per tranſpoſitionem materiae morboſae ex abdomine ad artus; an vero mirabili illa proprietate, qua partes quaedam corporis male affectae agunt in alias, etiam diſſitas: de qua re antea ad §. 701. dixi. Probe memini me plures ſanaſſe, nullo remedio applicato ipſis partibus paralyticis ad diſſipandam morboſam materiam, ſed ſolis remediis internis, una cum frictionibus, unguentis aromaticis, emplaſtris ſimilibus, abdomini tantum adhibitis.

Quidquid obſtruendo, ſolvendo, comprimendo &c. Dictum fuit ad numerum ſecundum paragraphi praecedentis, omne illud, quod nervum tranſmittendo ſpiritui ineptum reddit, paralyſis cauſam eſſe. Quidquid ergo vel nervi continuitatem ſolvit, vel comprimendo ejus cavum delet, paralyſin faciet illius muſculi, cui talis nervus proſpiciebat. An autem craſſior humor nervi cavum obſtruendo, illum impervium reddere poſſit, non adeo evidenter conſtat. Antea ad §. 119. demonſtratum fuit, quod obſtructio vix locum habere poſſit, niſi in vaſis, in quibus fluida moventur ex latiori amplitudine in majores anguſtias. Verum non conſtat, nervos talia vaſa eſſe. Majores trunci nervoſi, ramis emiſſis, magnitudine quidem decreſcunt, at conſtat, illos tantum eſſe nervorum minorum faſciculos; nec ſubtiliſſimi Anatomici hic finem adhuc invenerunt, ſed apparuit ſemper, minimam etiam fibrillam nervoſam ex aliis minoribus compoſitam eſſe: qui nervi non videntur conici, ſed aequabilis ubique craſſitiei. Idem etiam confirmatur inde, quod & in ſua origine ex medulla cerebri nervi ſint exiliſſimi; non vero, ut in arteriis obſervatur, quae, maximae in ſua origine, minuuntur amplitudine in ſuo decurſu. Praeterea illud fluidum, quod corticali encephali ſubſtantia ſecernitur, & medulloſis ſtaminibus traditur, omnem fere imaginationem tenuitate ſua ſuperat; hinc vix videtur aptum eſſe, ut in nervos jam delatum craſſeſcere poſſet ita, ut illorum cavum obſtrueret. In origine fibrillae medulloſae ex cortice, per errorem loci (vide §. 118.) craſſius liquidum dilatatam cavitatem tenuiſſimi talis vaſculi ingredi poſſe, & ibi haerere immeabile, atque a tali cauſa paralyſes oriri poſſe, nervis integris & perviis, ſed vitio haerente circa nervorum primam originem in encephalo, ſatis veroſimile videtur; mala ſimilia, poſt mor-

(*o*) Ibidem Cap. XLIII. pag. 45. verſa.

morbos capitis inflammatorios relicta, hoc ſuadere videntur. Verum non conſtat, liquidum illud minima nervorum cava jam ingreſſum ſic craſſeſcere poſſe, ut obſtructionem faciat.

Verum ſingulae fibrillae nerveae tunicis obvolvuntur, ut, ex ſua natura tenerrimae, tuto deferri poſſint ab encephalo ad diſſita corporis loca; & plures nervi minimi in unum faſciculum ope membranae involventis colligantur, hinc multiplicatur tunicarum numerus. Docuerunt jam Anatomici, & in primis per injectiones, has tunicas innumera perreptare vaſcula arterioſa, quae obſtrui poſſunt, & inflammari. Praeterea, majorem nervum diſſecando, invenitur tunica celluloſa interpoſita ſingulis fibris majorem nervum conſtituentibus, quae frequentiſſima inflammationis ſedes eſt, uti ad §.383. dictum fuit. Sed & novimus in aquoſa colluvie turgere extravaſata lympha celluloſam membranam quandoque per totum corpus, adeoque & in nervorum ſibi mutuo adjacentium interſtitiis hoc fieri poterit. Patet ergo, plurimos morbos in nervorum tunicis ſedem habere poſſe, a quibus nervorum actio laedi, vel & integre aboleri, poteſt, licet nihil mali in ipſa proprie dicenda nervi ſubſtantia haereat, ſed tantum in integumentis: &, ut poſtea patebit, curabiles forte ſolae ſunt illae paralyſes, quarum cauſae non haerent in ipſo nervo, ſed in membranis nervum ambientibus, quarum vaſa diſtenta nervum comprimunt quidem, nondum tamen integre deſtruunt. Praecipua mala in textu enumerata ſunt, quae hoc modo nervis nocere poterunt; uti & illa, quae cohaeſionem nervi ſolvendo ejus actionem deſtruunt.

Adſtringentia valde alimenta, medicamenta, venena. Cum Paralyſis §. 1057. dicatur laxa muſculorum immobilitas, prima fronte mirum apparet, cur adſtringentia, §. 28. 4. laudata ad curandam fibram debilem & laxam, hic recenſeantur inter cauſas paralyſis. Certum eſt, quod adſtringentia remedia hanc vim habeant, ut plus cohaerere faciant fibras ſolidas noſtri corporis; & in mortuis animalium partibus eundem effectum praeſtent, uti ad §. 28. 4. dictum fuit, pulcherrimiſque experimentis, a Celeberrimo *Hales* (*p*) inſtitutis, confirmatur. Verum inde tantum concludi poteſt, quod adſtringentium remediorum efficacia hoc efficiat, ut vis contractilis muſculorum ſpontanea augeatur, quae omnino diverſa eſt a cauſa muſcularis motus (*q*). Sed eadem haec adſtringentia (vide §.117.) moleculas, humores noſtros conſtituentes, adunari faciunt, adeoque obſtructionibus, & quidem pertinaciſſimis, originem dare poſſunt, inflammationeſque (§. 377.) producere, ſi nervis immediate applicentur. Saltem facile intelligimus, talem noxam poſſe fieri in tunicis vaſculoſis nervum tegentibus, adeoque a morbis, in nervorum involucris natis, poſſet paralyſis produci, uti paulo ante dictum fuit. Verum quidem eſt, adſtringentia ingeſta difficulter in ſanguinem venire poſſe, cum propria ſua efficacia debeant

ſibi

(*p*) Haemaſtaticks Experim. XVI. pag. 131.

(*q*) Vide Inſtit. Med. H. Boerhaave §. 401.

ſibi ipſis aditum praecludere, conſtrictis venarum abſorbentium oſculis; adeoque vix credibile videtur, quod integris ſuis viribus in nervorum cava minima venire unquam poſſint per hanc viam; ſed conſtat, quod adſtringentia, nervis quam proxime applicata, illorum actionem turbare queant. Acaciae ſuccus linguae impoſitus illam ſic corrugat, ut ſapor pereat per aliquod tempus: imprudens applicatio ſimilium ad oculos immedicabilem quandoque caecitatem produxit. Praeterea videmus, ruſticorum pueros, acerbis & immaturis fructibus abutentes, inteſtina habere infarcta & abdomen tumidum: conſtat autem ex Phyſiologicis, ingeſtorum tranſitum per inteſtinorum gyros fieri muſcularibus inteſtinorum fibris, quae motum dictum periſtalticum efficiunt: cum ergo, auſteris illis aſſumtis, haereant ingeſta in tubo inteſtinali, nec promoveantur verſus anum, patet ab horum effectu impediri actionem fibrarum muſcularium inteſtinorum, imo & quandoque integre aboleri; tuncque in cadaveribus inveniuntur omnia inteſtina infarcta & diſtenta: adſtringentium autem aſſumtorum vis in ventriculum & inteſtina integra ſua efficacia agit; hinc prudentia requirit, ut ad roborandas has partes, ſi nimis laxae fuerint, parciore doſi dentur & ſaepe repetita, uti antea ad §. 28. 4. dictum eſt. Paulo ante monitum fuit, peſſimas paralyſes ab adſtringentiſſimis plumbi calcibus & ſaccharo ſaturni fieri. Unde patet, adſtringentia, licet cohaeſionem ſolidarum partium augeant, nocere poſſe muſculari motui.

Frigus ſummum. Adunari per frigus & inter ſe concreſcere humorum noſtrorum moleculas, antea ad §. 117. patuit: & a ſummo frigore ſubitam gangraenam, omnia depaſcentem, imo & ſphacelum naſci, ad §. 454. dictum fuit; adeoque nervos, & muſculos deſtrui poſſe per ſolum frigus, patet. *Hippocrates* (r) dixerat: *Cerebrum, quaeque ex eo oriuntur, frigido quidem offenduntur, calido vero delectantur.* Certe videmus, omnia animalia torpere in magno frigore: imo quaedam, omni motu voluntario privata, longam noctem tota hyeme dormiunt, & verno tepore denuo priſtinam agilitatem acquirunt: idem novimus fieri in inſectis agiliſſimis. Obſervamus in corpore humano, medullae cerebri, oblongatae, ſpinali, nervis, ubique apponi congeriem vaſorum, quae rubrum ſanguinem calidum gerunt, & frigus ſic arcent ab his partibus, quae, tenerrimis vaſis cum conſtent, non poſſent ab attritu fluidorum ad vaſa caleſcere. Sic cerebro & cerebello pia mater, numeroſiſſimis arteriis ſanguineis ſcatens, non tantum incumbit, ſed duplicatis proceſſibus profunde ſe in gyros cerebri, & ſulcos cerebelli, interſerit: in ventriculis cerebri plexus choroïdei, toti vaſculoſi, reperiuntur: per ipſam cerebri & cerebelli medullam conſpicua vaſa ſanguinea decurrunt. Nervi optici in toto ſuo decurſu arterias ſanguineas circumvolutas habent, & per illorum meditullium arteria decurrit, cujus rami intra fundum oculi in ipſa retina diſtribuuntur. Tertium nervorum par, quartum, & ſextum, agiliſſimis totius corporis muſculis deſtinata, in decurſu ſuo a medulla oblongata

(r) De liquidorum uſu Cap. 11. Charter. Tom. VI. pag. 444.

gata ad oculos tranſeunt per ſinus cavernoſos durae matris prope curvaturam arteriae carotidis; quin imo ſextum par plerumque firmiter arteriae carotidi adhaeret; ſic in toto hoc itinere calido ſanguine foventur. Si jam e contra conſideretur, in laxis & frigidis corporibus, in quibus ſanguis ruber deficit, omnes motus muſculares languere, patebit ſatis, quantum boni calor ſanus faciat ad corporis agilitatem; & e contra frigus illam minuere, imo ſi validum fuerit, vel diu infeſtaverit quandam corporis partem, illam paralyticam reddere poſſe. Sic obſervavit *Galenus* (*s*), ani & veſicae ſphinĉteres reſolutos fuiſſe, dum lapidi frigido diu inſederant homines, vel inter piſcandum aqua frigida has partes diu alluerant; idem malum & nonnullis in aqua frigida natantibus contigiſſe monet.

Calor maximus. Blandum illum & naturalem calorem pulchre prodeſſe omnibus nervorum actionibus, ſtatim vidimus; verum dum ultra modum augetur, peſſime nocet: diſſipantur enim liquidiſſima de corpore, & reſidua humorum maſſa denſior fit, atque ad morboſas concretiones prona. Quin imo conſtat, calore magno humores noſtros coagulari; unde & inter cauſas obſtructionis §. 117. recenſetur calor, quatenus humorum noſtrorum moleculas adunat, ſicque illas ineptas reddit, ut per vaſorum anguſtos fines libere tranſire poſſint. Haec autem immeabilitas noſtrorum humorum per calorem nimium non tantum fit diſſipatione partis liquidiſſimae, verum etiam coagulo ſubito per magnum calorem inducto. Sic ſerum ſanguinis aquae fervidae inſtillatum coagulatur ilico, & quidem gradu caloris multum remiſſiore ac eſt ille, qui in ebulliente aqua obſervatur. Cum autem noxae inſpiſſatorum humorum noſtrorum circa minima vaſa obſerventur citius, qualia ſunt illa, quae encephali fabricam conſtituunt; hinc Medici laeſas functiones cerebri praeſagiunt, ubi in morbis maximus calor obſervatur. Ideo etiam in Pathologicis (*t*), ubi aëris nimis aeſtuantis noxae recenſentur, notatur, quod imprimis genus nervoſum lymphaticumque, & horum actiones, inde ſummopere laedantur: ob hanc cauſam & notatum fuit §. 772., calorem ingentem praecedere veram phrenitidem. Ubi autem calor magnus vel capiti, vel tali loco ubi magni nervi decurrunt, applicatur, uti quandoque agricolis ſub ſole aprico obdormientibus contingit; tunc tanto majus periculum eſt. Unde *Hippocrates* (*u*) paraplecticos fieri homines monuit, ſi caput repente ſolis ardoribus expoſitum, aut frigore correptum, fuerit.

Humiditas frigida. Frigus cum humiditate multo magis impedire perſpirationem inſenſibilem, quam ſiccum frigus, docuit *Sanctorius* (*w*): addiditque alibi (*x*), a tali aëre converti inſenſibilem perſpirationem in ichorem, qui retentus, & deinde non reſolutus, cachexiam facere ſolet. Hinc

(*s*) De locis affectis Lib. I. Cap. VI. Charter. Tom. VII. pag. 400. & Lib. IV. Cap. VII. ibidem pag. 465. (*t*) H. Boerhaave Inſtitut. Medic. §. 746.
(*u*) De Aëre locis & aquis textu 14. Charter. Tom. VI. pag. 191.
(*w*) Aphor. 67. (*x*) Aphor. 146.

videmus a tali aëre coryzas, catarrhos, & ſimilia mala produci, in quibus magna copia humorum per nares depluit, vel & per ſputa rejicitur. Verum illud retentum ſi circa majores nervos, vel horum originem in encephalo aut medulla ſpinali, colligatur, poterit illorum actionem laedere, vel & integre abolere. Ab hac enim cauſa ſeroſa colluvies in corpore naſcitur (*y*), quam adeo frequentem apoplexiae & paralyſis cauſam invenit *Piſo*, ut ſolam hanc fere in his morbis agnoſceret, uti antea in hiſtoria apoplexiae dictum fuit. Unde & *Hippocrates* (*z*) inter morbos, humida tempeſtate frequentes, numerat apoplexias. Dum frigida aqua quaſdam partes corporis alluit diu, paulo ante ex *Galeno* memoratum fuit, veſicae & ani ſphincteres reſolutos fuiſſe. De ſe ipſo narrat *Avenzoar* (*a*); dum paralyticum curaturus iter ſuſcepiſſet tempeſtate frigida pluvioſa, cum vento valido, & ſiniſtrum pedem non ſatis tectum vento & pluviae expoſitum habuiſſet diu, partem hanc paralyſi correptam fuiſſe, cum ſenſus etiam abolitione. Feliciter tamen & brevi curatus fuit ignis accenſi calore valido, & inunctione linimenti calidi aromatici, cum topicum tantum eſſet & recens hoc malum.

Uſus aquae calidae nimius, aſſiduus. Antea ad §. 1059. dictum fuit, poſſe oriri in fibris muſcularibus tantam laxitatem, ut officio ſuo fungi nequeant, & a tali muſculorum atonia paralyſin fieri poſſe. Verum antea ad §. 30. demonſtratum fuit, aquoſa fibras ſolidas corporis quam maxime debilitare: & ſimul ex *Hippocrate* tunc monitum fuit, ab uſu aquae calidae copioſiore metuendam eſſe *carnium effoeminationem*, *nervorum impotentiam*, *ſtuporem*. Fuerunt circa finem elapſi ſaeculi quidam Medici in hac opinione, ſanitatem optimam fore, ubi ſanguis & omnes humores eſſent tenuiſſimi; adeoque inculcabant omnibus, ſanguinem non poſſe nimis dilui: hinc ſuadebant ſanis hominibus, ut magna copia quotidie calidos aquoſos potus ſorbillarent, Theam, Caffam & ſimiles. Vidi plurimos, his potibus diu abuſos, adeo enervatum corpus habuiſſe, ut vix languida membra traherent, ac plures etiam apoplexia & paralyſi correptos fuiſſe. Sic enim laxantur tandem in his omnia viſcera & vaſa, ut debita copia ſpirituum ad motus muſculares requiſitorum perfici non poſſit, & ſimul in muſculis ab eadem cauſa inducatur illa atonia. Sed & ſimilis laxitas ab aëre tepido ac humido, ſi diu durat talis tempeſtas, inducitur: & *Hippocrates* notavit, poſt tempeſtatem auſtrinam & pluvioſam paraplegias epidemico more graſſatas fuiſſe (*b*).

Vapor arſenici, antimonii &c. Antea in enumeratione cauſarum apoplexiae N. 5. §. 1010. patuit, venenatos tales vapores delere poſſe actionem omnium nervorum, functionibus animalibus ſervientium, apoplexiam inducendo: ſed & ſimul conſtitit obſervationibus ibi recenſitis, paralyſin inde

[*y*] H. Boerhaave Inſtit. Medic. §. 748. [*z*] Aphor. 16. Sect. III. Charter. Tom. IX. pag. 109. [*a*] Apud Zacut. Luſitan. hiſt. 47. pag. 84. Tom. I. (*b*) Epidem. 1. Charter. Tom. IX. pag. 63.

inde productam fuiſſe. Ex illis, quae de Paralyſi, colicam Pictonum ſequente, eadem hac paragrapho dicta ſunt, patuit, plumbi vaporem paralyſin ſaepius facere. Ab argento vivo, in vapores per ignem reſoluto, toties invenimus paralyticos reddi homines, qui imprudenter ſe illi exponunt; ut deauratores, chemici, metallurgi &c. Forte & alia plura venena ſunt, quae idem malum producere poſſunt, etiam externa applicatione. Unicam obſervationem adduxiſſe ſufficiet, quae hoc confirmat. Nobilis mulier ulcuſculo infra oculum ſito, quod cancroſum ſuſpicabatur, applicuit particulam recentis folii ſolani furioſi, quod *Bella Donna* ſolet vocari; & noctis unius ſpatio pupilla oculi amiſerat omnem motum, dilatata manens quam maxime, etiam dum oculus ſplendido lumini exponebatur: amoto folio ſolani, paulatim redibat pupillae mobilitas. Coram ſe hoc vidiſſe teſtatur *Rajus* (*c*); neque id caſu factum fuiſſe, quia tribus diſtinctis vicibus, dum tentaretur folii ſolani applicatio, ſemper ſequebatur idem effectus.

Quin imo, Cancroſo hoc ulcere eradicato, & ſanato, Chirurgus impoſuit particulam ejusdem folii eidem loco, ubi ulcus fuerat, hac ſpe, ut repelleret humores, ne huc denuo confluerent; verum eadem pupillae dilatatio ſecuta fuit. Similem fere noxam ab imprudenti applicatione opii, mandragorae, hyoſcyami, ad oculorum graviſſimos dolores ſopiendos ſe obſervaſſe ſaepius *Galenus* (*d*) teſtatur.

Pertractatis ſic Paralyſis cauſis, ſequitur conſideratio effectuum, qui a Paralyſi producuntur.

§.1061. Cauſa proxima (1058.), & remota (1059. 1060.), adeoque his nata paralyſis ipſa, varios admodum producit effectus, pro varietate ſedis, ubi illa cauſa haeret; pro varietate magnitudinis, qua ibi haeret; pro diverſitate partis affectae, prout vitae neceſſaria magis minuſve, magis mediate, vel immediate; inde enim lethalis, minus lethalis, ſanabilis, incurabiliſve, haberi poteſt.

Ex illis, quae hactenus dicta fuerunt de cauſis proximis & remotis paralyſis, patuit, illas poſſe in diverſis locis haerere corporis, dum paralyſin producunt: hinc primo inquiritur merito in ſedem, ubi illa cauſa haeret, ut dein prognoſis juſta, & bona methodus medendi, haberi poſſint. Poteſt enim cauſa, paralyſim cruris v. g. faciens, haerere in ipſo encephalo, & in medulla ſpinali, & in magno trunco nervoſo, qui ex medullae ſpinalis extremo exeuntibus ramis nervoſis collectis fit. Verum longe alii effectus ejuſdem cauſae metuendi ſunt, ſi in cerebro haereat, quam ſi in nervo crurali: nam ad vicina cerebri loca, quae aliis partibus corporis pro-

(*c*) Hiſtor. Plantar. Lib. XIII. Cap. XXIII. pag. 680. [*d*] Method. Medend. Lib. III. Cap. II. Charter. Tom. X. pag. 58.

ſpiciunt, propagata haec cauſa producet nova mala, dum in nervo crurali tantum laedere poteſt functiones illorum muſculorum, quibus ille nervus proſpicit. Praeterea poterit cauſa, nervi functionem impediens, eſſe in nervorum involucris tantum, vel & in ipſa nervi proprie dicta ſubſtantia; unde iterum diverſa Prognoſis deducitur, dum ſaepius cauſa Paralyſis, in nervorum integumentis haerens, per artem tolli poteſt; ubi vero ipſam nervi ſubſtantiam occupat, raro vel nunquam curatur. Quomodo autem detegi poſſit ſedes hujus cauſae, poſtea ad §. 1070. dicetur.

Verum & pro varietate magnitudinis ipſius cauſae, quae paralyſin facit, iterum alia Prognoſis habetur. Si vertebra lumborum parum tantum ex ſitu mota fuerit, premendo medullam ſpinalem leviter tantum, ſpes curae ſupereſt: verum ſi multum receſſerit ex loco ſuo verſus interiora corporis, medulla ſpinalis ſaepe integre deſtructa eſt, & nullum remedium habetur. Magnitudo cauſae etiam a facili vel difficili ejus ablatione deſumitur. Longe citius tolli poterit paralyſis a plethora nata, quam illa, quae a ſeroſa colluvie in encephalo accumulata producitur. Dum a ſolani furioſi particula ulceri applicata pupillae paralyſis ſequebatur, facile tolli poterat removendo hanc cauſam.

Verum & ipſa pars affecta novam diverſitatem effectuum Paralyſis facit, prout his illiſve uſibus ſervit. Longe diutius toleratur paralyſis brachii, quam paralyſis inteſtinorum; cum per hanc impediatur nutrimenti aſſumti digeſtio, & chyli in ſanguinem ingreſſus, requiſitus ad conſervationem corporis. Ex his autem omnibus rite conſideratis praevideri poſſunt illa, quae ſperanda ſunt vel metuenda in Paralyſi, de quibus ſequenti paragrapho agitur.

§.1062. Paralyſis Cordis, pulmonum, muſculorum reſpirationi inſervientium, gulaeque, brevi lethalis: ſtomachi, inteſtinorum, & veſicae, a cauſis internis, valde periculoſa: muſculorum faciei mala, & facile in apoplexiam mutabilis. Paraplegia valde periculoſa, apoplexiae praenuncia, hac nata lethalis: hemiplegia mala, paraplegiae affinis, hinc apoplexia necans; quae cum frigore, inſenſilitate, atrophia partis, mala, raroque medicabilis: quae cum ſaeva convulſione, & magno calore partis oppoſitae, mala: ex horum vero oppoſitis ſcitur, quaenam ſanabilis, minuſque metuenda ſit: quaenam vero toties cauſa repentinae, nec ullo praeſagio praeviſae, mortis, ſine ullo fere ſymptomate concomitante.

Cordis. Probatur in Phyſiologicis (*e*), cor verum muſculum eſſe, & muſculari vi agere; adeoque & Paralyſin pati poterit, ut reliqui omnes muſculi, ſi a quacumque cauſa impediatur applicatio cauſae muſcularis motus

(*e*) H. Boerhaave Inſtitut. Medic. §. 187.

tus ad cor. Verum quidem eſt, quod cor quaſdam proprietates habeat, quae in aliis muſculis non adeo inveniuntur, nam & exſectum de corpore pergit moveri per aliquod tempus, & quieſcentis jam poſt mortem irritando denuo renovari poteſt actio (vide §. 1.). Interim tamen Anatomica cordis exploratio docet, ſimilem ſtructuram adeſſe in hoc viſcere ac in aliis muſculis corporis; nervos numeroſos ad cor venire; arterias binas, & magnas quidem, reſpectu molis ipſius cordis, ſanguinem copioſum celerrime circumducere per totam ejus ſubſtantiam; adeoque validiſſimas hic motus muſcularis cauſas adeſſe. Sectiones vivorum animalium docuerunt, cor palleſcere, dum agit, ut reliqui corporis muſculi. Hinc licet cor peculiares quaſdam, ſibi ſoli proprias, dotes poſſideat, tamen & omnia illa habet, quae in reliquis muſculis deprehenduntur, adeoque & ſimiles morbos pati poterit a cauſis ſimilibus. Summi & ſubiti animi affectus omnes muſculos quandoque ſic reſolvunt, ut non amplius corpus ſuſtinere poſſint, ſed cadant homines; ſimulque fere ſemper ſequitur ſyncope, ſive cordis quies. Unde ſapiens *Homerus* (*f*), dum Penelopae nunciabatur filii diſceſſus, & procorum inſidiae, haec bina conjunxit, dicens

—— —— τῆς δ' αὐτοῦ λύτο γούνατα καὶ φίλον ἦτορ.

Sed cor in ſyncope perfecte ſe habet, ut §. 1057. dictum fuit in definitione Paralyſis; quod nempe ſit muſculi laxa immobilitas, nullo nixu voluntatis vel vitae ſuperanda. Verum cum cor a ſanguine venoſo in cava ejus influente ſic irritetur, ut de novo contrahatur, illa incepta paralyſis cordis tollitur ſaepe, & multi in ſyncopen delapſi reviviſcunt, dum fricantur membra, aqua frigidiſſima pectus & facies reſpergitur, ſtimulantia naribus ſupponuntur &c. quibus omnibus motus ſanguini venoſo verſus cor conciliatur. Quandoque tamen a valido & ſubito animi affectu lethalis cordis paralyſis ſequitur. Fortiſſime dimicantem militem in praelio dum mirabantur omnes, nec minus dolebant, illum occubuiſſe tandem, mortuo arma auferunt, ut cognoſcerent, quis eſſet. Nobiliſſimus vir (cujus poſteritas adhuc in magno honore eſt, & mihi hujus facti veritatem confirmavit) cum aliis accurrit, & videns filium eſſe, oculis apertis cadaver inſpiciens obriguit, & paulo poſt mortuus cecidit (*g*). Sed & obſervata docuerunt, ſyncopen ſequi, dum externa cordis ſuperficies ab inſolitis rebus tangitur, ubi vulnere vel ulcere pericardium penetrante nudum cor patebat. Dum enim Celeberrimus Chirurgus, digito immiſſo per ulceris aperturam, cor tangebat, ſyncope ſequebatur (*h*). Unde pericardium, firmiter nexum diaphragmati, jugulo, ſterno, totum cor, cum auriculis, ſinibus, & majoribus truncis vaſorum cor ingredientium, ex eoque egredientium, includit,

(*f*) Odyſſ. Lib. IV. pag. 61.

(*g*) Eſſais de Montagne Lib. I. Chap. 11. Tom. I. pag. 7.

(*h*) Senac de Corde Lib. IV. Cap. v. Tom. II. pag. 344.

dit, illudque a duris ambientibus partibus defendit, ne, dum movetur, in illas impingat & laedatur, vel ſaltem turbetur in motu ſuo; cujus perennitas & aequabilitas vitae adeo neceſſaria eſt.

Pulmonum, muſculorum reſpirationi inſervientium. Conſtat ex Phyſiologicis (*i*), pulmonem, dum aër aperto pectore undique illum allabitur, contrahi in ſpatium minus, quam occupabat, dum haerebat in thorace integro, illudque imprimis fieri actione fibrarum muſcularium, ſquamoſa ſegmenta bronchiorum nectentium; quae ergo renituntur pulmonis dilatationi inter inſpirandum, & aëris expulſionem ex pulmone tempore exſpirationis promovent. Si ergo paralyſis fiat in his muſculis ſive fibris, meſochondriis dictis, exſpiratio difficilior erit, manebit diſtentus aëre contento pulmo, nec novum inſpiratum aërem admittet. Cum autem ad liberum tranſitum ſanguinis, ex corde dextro per pulmonem in cor ſiniſtrum, requiratur alterna illa dilatatio & contractio pulmonum, patet, magnum vitae periculum a tali paralyſi imminere. Aſthma ſpaſmodicum, per intervalla repetitum, a convulſis his fibris muſcularibus agnoſcunt omnes medici. An forte & Dyſpnoea continuo affligens a paralyſi harum fibrarum fieri poſſet? vidi aſthmaticos plures, qui ſumma cum moleſtia exſpirabant, & longe commodius inſpirationem perficiebant. In tribus cadaveribus hominum, qui antea orthopnoea & dyſpnoea laboraverant, invenit *Ruyſchius* (*k*) acervum veſicularum pellucidarum ab aëre expanſarum, & ita obſtructarum, ut levi compreſſione aërem inde educere non potuerit: nec impulſus per aſperam arteriam flatus commercium habebat cum his expanſis veſiculis: acicula autem perforatae hae veſiculae ſubſidebant, aëre emiſſo. Probabile videtur, inertes redditas has fibras non expuliſſe aërem inſpiratum, & a mucoſis viſcidis humoribus, quibus pulmo in ſimilibus morbis gravari ſolet, obſtructos & infarctos fuiſſe aſperae arteriae minimos ramos, qui ad has veſiculas pertingebant, tandem penitus concretos. Si talis harum fibrarum paralyſis in toto pulmone, vel in magna ejus parte, fieret, ſatis patet, reſpirationem inde difficilem reddi debere; imo & quandoque integre ſupprimi poſſe.

Si jam ſimilis Paralyſis contingeret muſculis, qui in reſpiratione vitali pectoris cavum dilatando efficiunt, ut pulmo ab aëre diſtendi queat, ſatis patet, cito de vita actum fore.

Gulaeque. Videantur illa, quae de gulae reſolutione, & periculo hujus morbi, dicta fuerunt ad §. 785. & §. 818., ubi de angina ex hac cauſa nata agebatur.

Stomachi, Inteſtinorum, & Veſicae &c. Conſtat ex Phyſiologicis (*l*), ventriculum non tantum ut cavum vas recipere ingeſtos cibos & potus, ſed & illos retinere, premere vi muſculari, atterere motu vermiculari, ſive peri-

(*i*) H. Boerhaave Inſtitut. Medic. §. 602. & ſeq. [*k*] Obſerv. Anatom. Chirurg. Centur. Obſerv. 19. 20. 21. pag. 18--21. [*l*] H. Boerhaave Inſtitut. §. 83.

periſtaltico dicto, promovere ad pylorum, & deinde in inteſtinum duodenum propellere. Si ergo paralyticae fiant hae fibrae ventriculi, omnis illa actio ceſſat, & tunc ventriculus fungitur tantum officio vaſis ingeſta excipientis, ſed non mutat illa per propriam ſuam efficaciam. Actio diaphragmatis & muſculorum abdominalium contenta ex ventriculo paralytico exprimere quidem poterit, ſed cruda & immutata in tubum inteſtinalem tunc venient. Cum autem a paris octavi binis truncis, ad latera oeſophagi decurrentibus, nervos ſuos accipiat, patet, quare periculoſa ſit paralyſis ventriculi, ſi a cauſis internis oriatur, cum juſtus metus tunc ſit, in ipſo encephalo circa nervorum horum originem paralyſis cauſam haerere.

Verum & ventriculi paralyſis ſaepe ortum ducit a ſola nimia flacciditate fibrarum muſculoſarum ventriculi, licet omnes nervi, & nervorum origo, optime ſe habeant. In helluonibus, qui ingenti copia cibi & potus quotidie ingurgitata ventriculum immaniter diſtendunt, tandem toties diſtractis ventriculi fibris omne robur perit, & poſtea tota vita languet ventriculi actio. Sed fibrae illae muſculoſae ventriculi, dum agunt, utrumque ejus orificium arctant, ne cibi, nondum digeſti, exire cito poſſint (*m*): hinc in paralyſi ventriculi per pylorum, non ſatis arctatum, crudi & immutati cibi elabuntur, inteſtina irritant, unde tormina & cita ingeſtorum vix mutatorum per alvum egeſtio. Si ſimul reliqua viſcera bona ſunt, tunc quandoque fames canina adeſt, dum corpus nutrimento indiget quidem, attamen parum vel nihil ex ingeſtis proficit, unde perpetuum illud cibi deſiderium manet. Talem appetitus canini & lienteriae cauſam detexit *Ruyſchius* (*n*) in cadavere mulieris, quae a longo tempore cum his malis conflictata fuerat: invenit enim viſcera ſatis bene conſtituta, Pylorum autem ita relaxatum, ut omnes manus digitos junctim compoſitos admitteret.

Praeterea ad §. 1060. dictum fuit, uſum aquae calidae nimium & aſſiduum Paralyſin facere poſſe: verum ventriculus omnium primo hoc vitium ſentire debet, cum omnis aqua calida aſſumta in ventriculum primo veniat: unde & medici toties obſervant inſuperabiles ventriculi languores in illis, qui tepidis aquoſis illis potibus abutuntur. Caeterum paralytica illa ventriculi mala, a ſimilibus cauſis nata, ſummam moleſtiam quidem faciunt & aegris & medicis, tamen non adeo periculoſa ſunt, quam ſi ab internis cauſis, nervos ipſos vel nervorum originem afficientibus, producerentur.

Similem morbum ab iiſdem cauſis & in inteſtinis locum habere poſſe, ſatis patet: tunc autem abſque ſenſu per alvum demittuntur brevi tempore, quae ingeſta fuerant, pariter vix mutata. In ſanitate autem inteſtina adeo validam vim ſe contrahendi habent, ut copioſo etiam potu aſſumto nihil liquidi per alvum exeat: morbus ille ſolet lienteria vocari, de qua videantur iſta, quae ad §. 719. & ſequentes habentur.

Veſica autem fibras muſculares numeroſas ſatis fortes habet, vario modo ſe mutuo decuſſantes, quarum ope omnem urinam ex cavo ſuo exprimere po-

(*m*) Ibidem. [*n*] Obſervat. Medico Chirurgic. Centur. Obſervat. 74. pag. 68.

poteſt. Si autem illae fibrae paralyticae fiant, & ſphincter veſicae adhuc ſuum robur retineat, tunc fit retentio urinae, uti toties contingit in illis, qui nimis diu urinam continuerunt. Si vero ſphincter ſimul reſolutus fuerit, urina clam dilabitur. Duplicem hanc veſicae paralyſin pulchre etiam notavit *Aretaeus* (*o*). Cum autem veſica & a nervis intercoſtalibus & a plexu meſenterico inferiori ramos accipiat, uti etiam a crurali; patet quoque ratio, quare ejus paralyſis a cauſa interna producta habeatur adeo periculoſa. Inde in morbis urinae involuntaria emiſſio pro ſigno affecti cerebri habetur, adeoque mali ominis; uti alia occaſione ad §. 734. monitum fuit. Quando autem a cauſa, in ipſa veſica vel ejus ſphinctere haerente, urinae incontinentia naſcitur, moleſtum quidem admodum eſt, ſed non adeo periculoſum, malum.

Muſculorum faciei mala &c. Quia muſculi faciei nervos ſuos babent a quinti nervorum paris ramis, adeoque metus eſt, ne cauſa hujus paralyſis in ipſo encephalo haereat, quae aucta facile apoplexiam producit. Si enim brachium aut crus paralyticum fuerit, poterit cauſa haerere in ſpinali medulla, vel in nervis majoribus inde egreſſis; adeoque topica remedia, circa locum, ubi mali origo haeret, applicata uſum habere poſſunt; quod fieri nequit, ſi cauſa mali in encephalo haeſerit. Toties hoc obſervant practici, quod jamjam in lethalem apoplexiam delapſuri incipiant habere paralyſin in muſculis faciei, vel & linguae. Medias inter epulas incipiunt balbutire, quandoque cibi ore contenti, reſolutis muſculis genarum & labiorum, excidunt foedo ſpectaculo, & paulo poſt apoplectici concidunt. Paralyſis autem muſculorum faciei in primis inde diſtinguitur, quod in latere non paralytico facies tendatur, angulus labiorum trahatur ſurſum, dum oppoſitum latus paralyticum longius apparet & pendulum quaſi. In genere fere dici poteſt, quod, quo paralyſis altiori in loco corporis haereat, eo ſit periculoſior, quoniam cauſa mali encephalo tunc propinquior eſt. Cum autem muſculi oculorum altiſſimi fere ſint totius corporis, hinc patet, quare peſſimam Prognoſin pronunciaverit *Hippocrates* (vide §. 734.) in morbis acutis, ſi oculi perverterentur, aut alter altero minor fieret. Cum enim oculus extra orbitam protuberet per actionem muſculi trochleatoris, cui quartum par nervorum impenditur, ſi ille muſculus paralyticus fuerit, oculi bulbus profundius quaſi ſubſidebit in orbita, & minor apparebit quam alter; verum hoc denotat per morbum jam affici cerebrum, adeoque peſſima metuenda eſſe. Quandoque tamen topicum tantum malum eſt, non affecto cerebro, & feliciter ſanatur; quales caſus vidi aliquoties. Saepius tamen ſimul ſtupores in brachio, manuve, fiunt, & paulo poſt vel apoplexia, vel hemiplegia, ſequitur. Optime hoc monuit *Hippocrates* (*p*), dicens: *Diſtorſiones autem in facie, ſi nulli alteri parti corporis communicant, cito ſedantur, vel ſponte, vel per neceſſitatem; reliqui vero apoplectici fiunt.*

Para-

(*o*) De cauſis & ſignis morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. VII. pag. 34.
(*p*) Prorrheticor. Lib. II. Cap. XVII. Charter. Tom. VIII. pag. 826.

Paraplegia valde periculoſa &c. Antea ad §.1018. dictum fuit, quod hodie ſoleat vocari Paraplegia, quando motus voluntarii ceſſant in omnibus partibus cervici ſuppoſitis. Cauſa ergo ipſam ſpinalis medullae originem impedit, ubi medullae oblongatae continuatur, adeoque encephalo proxima eſt; quae, ſi augeatur, apoplexiam faciet, & quidem lethalem, quia omnia, quae a ſpinali medulla pendent, jam inde ſublata erant. Solet contingere, quando vel thecam vertebrarum, vel ipſam medullae ſpinalis interiorem ſubſtantiam, replet & comprimit ſanguis effuſus, aut extravaſatum ſerum, quod ſenſim mole auctum in cavum calvariae regurgitet, & ibi pariter omnia comprimat. Poteſt & fieri a luxata vertebra cervicis, ſed pariter fere ſemper lethali cum eventu, uti alia occaſione ad §.818. dictum fuit.

Hemiplegia mala. Hemiplegia vocatur, uti ad §.1018. dictum fuit, quando dimidia pars corporis a capite ad calcem uſque motu voluntario deſtituitur. Paraplegia ſaepius apparuit, nullo vitio intra cranium exiſtente: at forte nunquam viſa fuit Hemiplegia, niſi encephalum ſimiliter affectum fuerit; nam balbutiunt fere ſemper, memoriam laeſam habent &c. hinc pariter metus eſt, ne increſcente cauſa Hemiplegiae ſequatur lethalis apoplexia. Ubi vero apoplexiae ſuccedit paraplegia, vel hemiplegia, melior ſpes eſt, quia tunc novimus morbi cauſam minui, & quaſdam encephali partes liberari.

Quae cum frigore, inſenſilitate &c. Duplex in primis cauſa paralyſis enarrata fuit §.1059.: nempe omne illud, quod nervum tranſmittendo ſpiritui ineptum reddit; & deinde quidquid arterioſi ſanguinis introitum in muſculum impedit. Si ergo frigus adſit in parte paralytica, novimus, circumductionem ſanguinis per arterias hujus partis, unde calor in corpore oritur, non amplius fieri; adeoque non tantum nervos ad partem hanc tendentes eſſe impeditos, verum etiam arterias; tantoque difficilius curabile eſſe malum, cum circulatio deficiat in parte, vel ſaltem ſit adeo debilis, ut calorem parti affectae conciliare nequeat. In pulchra illa diſſertatione Celeberrimi *Alſton* (*q*), quam de opio conſcripſit, ejuſque effectis in diverſis animalibus, legitur, quod inter ranas, his experimentis capiendis deſtinatas, una fuerit, cujus crus poſterius carebat ſenſu & motu: dum vero paralyticam hanc partem microſcopio luſtrabat, invenit globulos rubros ſanguinis penitus diſſolutos, & vaſa diſtenta liquido homogeneo rubro: unde videtur in hoc animali ſanguis haeſiſſe immotus, fibris arteriarum muſcularibus etiam paralyticis factis, adeoque non potentibus deplere arterias diſtentas. Cum autem ad §.1057. dictum fuerit, quandoque una cum motu & ſenſum omnino perire in parte paralytica, merito & hoc pro malo omine habetur, quia cauſa paralyſis non tantum nervos moventes, ſed & ſentientes, impedit, adeoque ſatis valida eſt.

Omnium autem peſſimum ſignum eſt, ſi pars paralytica ſimul fiat atrophica: tunc enim denotat, nihil humoris vitalis nutrititii adferri ad partem amplius,

(*q*) Medical Eſſays Tom. V. pag. 155.

plius, ideoque ſenſim lento maraſmo contabeſcere. In illa paralyſi, quae colicam Pictonum dictam ſequi ſolet, omnium frequentiſſime illa atrophia partium paralyticarum obſervatur. Crebram occaſionem habui hunc morbum videndi & tractandi, & ſumma cum commiſeratione vidi, deltoides muſculos in utroque brachio evanuiſſe quaſi, ita ut ſola cute tectum humeri articulum tangere potuerim. Toroſam illam carnem muſculoſam, quae primae phalangi pollicis in parte manum ſpectante apponitur, & pollicem magna vi, dum agit, verſus manus palmam adducit, pariter adeo emarcuiſſe vidi, ut ne veſtigium ejus fere ſupereſſe videretur, & miſeri illi nullam vim manubus exercere potuerint. Patet autem ſatis, quam parum tunc ſpei curationis ſuperſit, quando tota muſculi moles tali maraſmo contabuit. Cauſa enim motus muſcularis tanquam duplex conſiderari poteſt, vel delata ad muſculum, vel praerequiſita & praeexiſtens in muſculo. Prior cauſa ex voluntatis imperio per nervos defertur ad muſculum, ſed fruſtra, niſi fabrica organica ipſius muſculi bona ſit; quae cum perierit tali maraſmo, nihil ſperari poteſt, niſi adhuc reſtitui poſſit muſculi toroſitas. Verum, tali morbo jam inveterato, vaſa contracta, aut collapſa quandoque, jam concreverunt, nunquam poſtea humoribus futura pervia. In phthiſicis videmus quidem circa finem vitae omnium muſculorum molem inſigniter minutam eſſe, ſed ſuperſunt tamen omnes motus voluntarii, quia illa imminutio toroſitatis tantum pendet a conſumta pinguedine, ſuperſtite & illibata ea parte, cui per nervos applicata cauſa muſcularis motus facit muſculum turgere. Unde merito monuit *Hippocrates* (*r*) ſequentia: *Quibus una cum hoc quod movere non poſſunt, morboſa pars corporis attenuatur, hi in ſanitatem reſtitui non poſſunt: quibus autem colliquationes non acceſſerint, hi ſani evadent.* Similia certe & apud *Celſum* (*s*) leguntur: *Quacumque vero corporis parte membrum aliquod reſolutum eſt, ſi neque movetur & emacreſcit, in priſtinum habitum non revertitur; eoque minus, quo vetuſtius id vitium eſt, & quo magis in corpore ſenili eſt.* Senectus enim ipſa in maraſmum ab exſiccatione tendit; adeoque nulla ſpes eſt, maraſmo jam tabeſcentes partes corporis in decrepita aetate denuo reſtitui poſſe.

Quae cum ſaeva convulſione &c. Poſtea ad §.1064., ubi recenſentur modi, quibus natura paralyſin ſanavit, dicetur, quod per magnam febrim ſupervenientem, & tremorem convulſivum partis affectae, tollatur quandoque paralyſis. Ad §.1068. autem patebit, quod praecipua remedia, quae ad paralyſin curandam laudantur, ſint talia, quae motum excitant, & calorem augent. Cum ergo a valida illa actione, quae, impedita aequaliter diſtribui, in latere oppoſito tanta vi ſe manifeſtat, non poſſint ſuperari illa obſtacula, quae paralyſin produxerunt, patet ſatis, quare tunc magna difficultas in curatione praevideatur.

Ex horum vero oppoſitis &c. Hoc ſponte patet. Sic enim paralyſis deſcen-

(*r*) Prorrheticor. Lib. II. Cap. XVII. Charter. Tom. VIII. pag. 826.

(*s*) Lib. II. Cap. VIII. pag. 75.

deſcendens ad inferiora, & liberas relinquens partes ſuperiores, facilius curabilis eſt, quam ſi paralyſis inferiores artus primo occupans ſurſum aſcendat; tunc enim ſolet in lethalem apoplexiam brevi terminari.

Quaenam vero toties repentinae &c. Quidam homines ſubito moriuntur, ſed praegreſſa fuerunt ſigna latentium in corpore malorum, dolores in thoracis intimo quaſi cavo, palpitationes cordis &c.: & poſt mortem inventae fuerunt plerumque in cadaveribus inciſis manifeſtae cauſae. Sed & obſervatae fuerunt ſubitae mortes abſque ullis ſignis praegreſſis, neque poſtea in cadavere inventae fuerunt ejuſmodi mutationes, quibus merito ſubita talis mors tribui poterat. Tunc non ſine ratione creditur, cor, paralyticum factum, ceſſaſſe a motu. Illud videtur imprimis obtinuiſſe, ubi ſubiti & validiſſimi animi affectus hominem perculerunt; cujus rei exemplum paulo ante in eadem hac paragrapho memoratum fuit, & cui ſimiles plures caſus in Hiſtoria Medica habentur.

§. 1063. Quae omnia (1057. ad 1063.) ſi quis ſingulis muſculis, cujuſcunque demum functionis auctoribus, applicat, infinitorum certe, & maxime mirabilium, morborum cauſas intelliget, diagnoſin, prognoſinque ſciet.

Pleraeque functiones corporis noſtri fiunt per motus muſculares; unde & ſponte patet, illas turbari poſſe, imo & deleri integre, per paralyſin. Quando in Hemiplegia totum dimidium corporis latus motu muſculari voluntario caret, noverunt Medici cauſam in encephalo haerere tam validam, ut dimidiam partem motuum, per nervos, voluntatis imperio ſubjectos, exercendorum, tollat. Sed ſi ſimilis levior cauſa partem encephali quandam impediat, turbabuntur tantum quaedam functiones in corpore, reliquis integris manentibus. Idem contingit, ſi nervis, ex medulla oblongata vel ſpinali jam egreſſis, quoddam impedimentum naſcatur in toto decurſu ad muſculos uſque, quibus hi nervi proſpiciunt. Dum autem, nervorum origine & nervis ipſis bonis, fabrica muſculi deſtructa vel inſigniter mutata fuit, pariter functionum laeſio obſervabitur. Patet hinc, quot & quam mirabiles morbi ex hactenus dictis de paralyſi intelligi poſſint: unum alterumve exemplum practicum ulterius hanc rem illuſtrabit. Si quis conſideret mirabilem laryngis fabricam, numeroſos muſculos, qui cartilaginum, laryngem conſtituentium, variam tenſionem & motum regunt, rimae glottidis aperturam moderantur; ſi dein attendat, quod ad vocem formandam pharynx, velum pendulum palatinum, uvula, lingua, labia &c. concurrant, quae omnes partes per muſculos moventur; ſi jam praeterea noverit, ad unicae literulae elocutionem numeroſos adeo muſculos requiri, non mirabitur, quare toties, poſt apoplexiam ſanatam, omnes functiones in integrum reſtituantur, ſola ſaepe tantum loquela impedita, dum vel balbutiunt tota vita inter loquendum, vel quandoque aliquas tantum literas diſtincte pronunciare nequeunt. Si enim in encephalo adhuc impedimentum manſerit

rit qualecumque circa originem nervuli, qui huic illive muſculo, ad loquelam requiſito, ſervit, manebit tale vitium. Sed & idem ſequi poterit, ſi totum encephalum bonum fuerit, & in quibuſdam nervis impedimentum manſerit, quod liberum commercium inter encephalon & muſculos tollit. Notum eſt, Anatomicos, dum viva animalia diſſecant, reſcindere ſaepius nervos recurrentes, vel & ligare, ut caveant moleſtos ejulatus, & clamores; animal enim, his nervis reſectis, mutum eſt. Sed & in puero obſervavit loquelam abolitam *Galenus* (*t*), dum imprudens Chirurgus ſtrumas in profundo ſitas exciſurus, & haemorrhagiam metuens, non diſcindebat membranas ſcalpello, ſed unguibus lacerabat, ſimulque mala fortuna diſtrahebat nervos recurrentes. Mirus ſatis etiam caſus apud *Wepferum* (*u*) habetur, de muliere ſeroſa capitis colluvie laborante, cui loquela interdum ſenſim minuebatur, quandoque per decem & ultra horarum ſpatium integre abolebatur; dum vero, ſuperveniente tuſſi, tenue & crudum ſputum copioſe ejiceret, loquelam in inſtanti recuperabat. Imo, quod magis mirum videtur, ſi manu cranium premeret circa ſuturam lambdoideam illo tempore, dum loqui non poterat, redibat loquela; manu amota, ſtatim denuo muta erat.

Sed & obſervationes practicae docuerunt, encephalo nerviſque integris & bonis, muſculari vero fabrica laeſa & deſtructa, difficiles & ſatis miros morbos natos fuiſſe. Scytharum ille morbus, quem foemineum, θηλείαν νȣ́σον, vocavit *Herodotus* (*w*), & ab irato Numine ob templum ſpoliatum huic genti immiſſus credebatur, ab *Hippocrate* (*x*) tribuitur aſſiduae equitationi; quia hoc morbo tentabantur opulentiſſimi Scythae, qui imprimis equitando totam fere vitam tranſigebant. Perpetuis enim illis ſuccuſſibus inter equitandum, & compreſſione non interrupta fere a pondere corporis equo inſidentis, ſic labefactabantur muſculi libidinoſi, ut nulla fieret poſtea membri virilis erectio. Obſervavit *Ruyſchius* (*y*) poſt puerperium quandoque urinae incontinentiam per aliquot dies, imo & ſeptimanas fieri, a nimia extenſione vaginae per tranſitum foetus grandioris, unde ſphincter veſicae, qui vaginae arcte cohaeret, ſic diſtrahitur, ut munere ſuo poſtea fungi nequeat: monet & quandoque a foetus capite diu haerente in vagina, vel rudi obſtetricis attrectatione, gangraenam ſequi deſtruentem ſphincterem veſicae.

Patet ergo, ex hoc fonte plurimorum & mirabilium morborum cauſas & diagnoſin poſſe hauriri, uti & prognoſin. Ubi enim a diſtractione nimia vaginae oriebatur ſphincteris veſicae atonia, ſperabat merito *Ruyſchius* curationem: quando autem gangraena hic nata deſtruxerat fabricam, nihil ſperandum erat. Unde & Scythae, multiplici obſervatione docti, omnem ſpem recuperandae virilitatis deponebant, & muliebri poſtea ſtola amicti tractabant opera muliebria.

§. 1064.

(*t*) De locis affectis Lib. I. Cap. V. Charter. Tom. VII. pag. 396. (*u*) Obſervat. Medico-Pract. de Affectibus Capit. Obſerv. 32. pag. 62. (*w*) Lib. I. Cap. CV. pag. 44. (*x*) De Aere, locis & aquis Cap. XI. Charter. Tom. VI. pag. 210. (*y*) Obſervat. Anatomico-Chirurgic. XXII. pag. 22.

§. 1064. SAnavit Natura hunc morbum attenuando & diſſipando materiam morboſam, mala criſi ad cerebri exteriora, ejus ventriculos, circa medullam oblongatam, ſpinalem, exitum nervorum a medulla, nervos, depoſitam; ſolvendo impacta per magnam febrim ſupervenientem; movendo per tremorem convulſivum partis; educendo per diarrhoeam largam & diuturnam.

Sequitur jam paralyſis curatio. Antea ſaepius in morborum curationibus deſcribendis notatum fuit, quod prudentes medici omni attentione mentis conſideraverint ſalubria illa naturae molimina, per quae morbi etiam difficillimi tollebantur quandoque; & his obſervatis rite atque intellectis conati ſint ſimilia per artem efficere, quae ſponte nata viderant profuiſſe. Facile autem patet tunc ſperari poſſe curationem paralyſis, ubi encephali, medullae oblongatae, ſpinalis, nervorum, & fabricae muſculoſae, integritas manſit, ac morboſa cauſa impediverit tantum liberam determinationem cauſae motus muſcularis ab encephalo per nervos ad muſculos. Quidquid ergo hanc materiam morboſam ſic attenuare poteſt, ut diſſipetur vel evacuetur de corpore; vel attenuatam jam ſic movere, ut locum mutet, nec amplius impediat encephali & nervorum actionem, ſanabit paralyſin. Binae unciae ſeri glutinoſi in ventriculis cerebri haerentes peſſima producere poſſunt mala; eadem haec ſeri quantitas, imo longe major, in panniculo adipoſo crurum collecta facile fertur abſque magno malo. Vidi aliquoties homines ſomnolentos, hebetes, obliviosos, miro modo levatos fuiſſe, dum ſubito incipiebant tumere pedes & crura: idem levamen toties obſervatur in praxi a tumore artuum inferiorum in illis, qui aſthmate laborant. Unde videtur probabile, ſola metaſtaſi materiae morboſae, nervorum functiones impedientis, paralyſin curari poſſe.

Febris autem, uti antea probatum fuit ad §. 587., ſtagnantia agitat, movet, reſiſtentia ſubigit, & materiam morboſam mobilem redditam expellit de corpore ſaepe; quandoque & ad alia corporis loca deponit. Unde febris ſaepe medicamenti virtutem exercet, ratione aliorum morborum (vide §. 589.). Praeterea conſtitit ex illis, quae ad §. 1017. habentur, univerſalem omnium muſculorum voluntariorum reſolutionem, apoplexiam ſcilicet, ſanari febre magna ſuperveniente; adeoque & eodem modo facilius poterit curari paralyſis. Sartorem ter paralyſi correptum, & toties ſanatum febre magna ſuperveniente, vidit *Celeberrimus Boerhaavius*. Plura de hac re habentur ad §. 1017.

Tremor autem convulſivus partis paralyticae bonus eſt, ut cauſa, & ut ſignum: notat enim, cauſam muſcularis motus denuo applicari muſculis paralyticis, ſed nondum tali cum conſtantia, ut durabilis ſit effectus, ſed mox vacillet denuo: unde incipientem ſanationem indicat, & integrae curae magnam ſpem facit; in primis ſi levis convulſio tremorem hunc comitetur: omnes enim muſculi, qui in nobis diu quieverunt, ſi ſubito moventur, convelluntur; uti videmus in illis, qui ex ſomno expergefiunt a

magno

magno fragore audito, vel ſimili cauſa, ſubito ac valide agente in ſenſorium commune & nervos. Verum & ille tremor convulſivus prodeſt, ut cauſa, cum per hos concuſſus expediri poſſit ſaepe omne illud, quod adhuc immeabile in ipſis muſculis, arteriarum finibus, forte & in ipſis nervis, vel ſaltem horum involucris, haeſit. Percipitur quandoque ſimul puncturae ſenſus in parte affecta, pariter laeto omine. Sic videmus ſaepe, quando quis dormitabundus oblique inſedit coxae, & toto fere pondere corporis compreſſit magnum truncum nervoſum per poſteriora femoris decurrentem, quod totum crus ſtupeat immobile; mutato autem ſitu corporis, adeoque compreſſione ablata, paulo poſt moleſtus ſenſus percipitur, ac ſi innumerae aciculae partem hanc pungerent; paulo poſt redit motus & ſenſus. Omnia ergo illa ſymptomata in parte paralytica obſervata denotant, motum liberum per arterias & nervos in muſculos inchoatum jam eſſe, adeoque magnam integrae curae ſpem affulgere.

Larga autem & diuturna diarrhoea materiam morboſam, imprimis ſi pituitoſa iners fuerit, de corpore ſubducit, & pariter profuiſſe obſervata eſt, etiam in ipſa apoplexia, uti antea ad §. 1017. dictum fuit. Nec obſtat, quod *Hippocrates* (z) dixerit, *ex diuturno morbo alvi deductio malum*; nam ibi illa diarrhoea conſideratur ut peſſimus effectus morbi longi, tabefactis jam viſceribus; vel reſolutis penitus inteſtinis, originem debens; uti alia occaſione ad §. 720. dictum fuit: ideo *Hippocrates* dixit *ex morbo diuturno*, non autem *in morbo diuturno*. Laudavit enim validam diarrhoeam in alba pituita laborantibus, dum nempe ſoluta haec ſaburra expellitur de corpore, uti pariter ad §. 720. monitum fuit.

Patebit poſtea, Medicos, naturam morbos curantem imitatos, dediſſe talia remedia, quae calorem & motum augerent in corpore, nervos ſtimularent, vel alvum ſubducerent; & ſaepe feliciſſimo cum ſucceſſu, ubi curabilis erat Paralyſis.

§. 1065. CUratio requirit ablationem cauſae (1059.1060.), nervorum functionem & arteriarum impedientis, dein liberi fluxus reſtitutionem.

Ad §. 1059. generales claſſes cauſarum paralyſis enumeratae fuerunt, & §. 1060. cauſae particulares praecipuae explicatae ſunt. Curatio jam cujuſcumque morbi primo requirit ablationem cauſae, adeoque & id in paralyſi curanda verum erit. Interim hoc ſolum nondum ſufficit, ſed requiritur praeterea, ut liber fluxus humorum per arterias & nervos ad muſculos reſtituatur, qui antea impeditus fuerat. Ultima autem haec curationis pars ſaepe difficillima eſt, uti ad §. 1018. jam monitum fuit, ubi de vitiis, quae poſt ſanatam leviorem apoplexiam ſupereſſe ſolent, agebatur. Dictum enim tunc eſt, quod ipſa nervorum ſubſtantia adeo mollis & tenera ſit, ut a cauſis

(z) Aphoriſm. 7. Sect. VIII. Charter. Tom. IX. pag. 343.

cauſis comprimentibus validioribus ſaepe omnino deſtruatur; vel & quandoque minima haec vaſa, omni transfluxu humorum privata per longum tempus, hinc collapſa, concretis inter ſe lateribus, nullo modo poſtea pervia iterum reddi poſſint. Probe novi, experimentis olim frequentibus in canibus vivis reſtitutis, dum ligabantur arcto vinculo per vagum & intercoſtale in collo, ſolutis poſt pauca minuta ligaturis, haec animalia languiſſe, & poſt paucos dies periiſſe, quia per fortiter adſtrictam ligaturam laeſa fuerat nervorum fabrica, nec apta amplius erat, ut libere ſpiritus ad viſcera tranſmitteret. Haec eſt ratio, quare prudentes Medici non multum ſperent de curanda Paralyſi, quae per plures jam annos perſtitit; quia jure metuunt, nervoſam fabricam vel deſtructam eſſe, vel jam concretam adeo, ut nihil amplius tranſmittere poſſit. Hinc in tali caſu membrorum paralyticorum motus emendatur quandoque utcumque, ſed raro vel nunquam in integrum reſtituitur, uti quotidianae obſervationes practicae docent.

§.1066. CAuſa impediens aufertur variis modis, cauſae, prius perſpectae, facile applicandis.

Nihil generale ad cauſam paralyſis tollendam laudari poteſt, nam pro varietate cauſae diverſa medela requiritur, uti ſponte patet. Ex hiſtoria ergo illorum, quae aegro contigerunt ante paralyſin natam, & ex ſignis diagnoſticis, quae praeſentem corporis conditionem denotant, debet indicatio curatoria erui. Si enim v. g. os humeri luxatum, ſub axilla haerens, nervos ibi poſitos, ad brachium decurrentes, compreſſerit, fruſtra adhiberentur decantatiſſima quaevis antiparalytica remedia nisi prius illud os in priſtinam ſuam ſedem reſtitueretur. Hoc autem facto, ſi liber fluxus per nervos, antea compreſſos, nondum reſtitutus fuerit, tunc ſtimulantia, frictiones &c. locum habebunt.

§.1067. SI illa cauſa intus haerens, craſſa, ſtagnanſque eſt utendum iis remediis, quae producere poſſint illa quibus Natura (1064.) hunc morbum ſaepe ſanavit.

In curatione jam deſcribenda, non agitur de paralyſi, quae a retentis menſtruis, haemorrhoidibus, tumoribus plethoricis, vel inflammatoriis, fit: talis enim eandem curam requirit, quae ad §. 1030. in apoplexia, a ſimilibus cauſis nata, deſcripta fuit, vel provocatione evacuationum conſuetarum, nunc ſuppreſſarum, perficitur. Agitur autem hic de morbo chronico, cujus cauſa lentior eſt ac ſtagnans; & in tali caſu ars conatur imitari illa naturae molimina, per quae paralyſin ſanatam fuiſſe conſtat. Verum haec erant motus auctus per febrim validam, convulſivae partis affectae concuſſio, vel ſubita ſolutio humorum, & ſolutorum per alvum eductio. Si jam percurramus omnia remedia a probatiſſimis Medicis laudata ad hunc morbum curandum, patebit, ad has tres claſſes reduci poſſe omnia. Unde iterum diſcimus, nunquam artem medicam magis prodeſſe humano generi,

neri, quam ubi naturae, morbos curantis, veſtigia ſequi poteſt. De remediis autem, a quibus illud ſperari poteſt, ſequenti paragrapho agitur.

§.1068. ERgo curatio tentatur 1. attenuantibus, diſſipantibuſque; α. Aromaticis, cephalicis, nervinis, uterinis dictis, vegetabilibus, ſpecie ſucci expreſſi, infuſi, decocti, extracti, ſpiritus, conditi. β. Salibus fixis uſtione, volatilibus deſtillatione, aut putrefactione, hinc electis. γ. Oleis expreſſione, coctione, infuſione, deſtillatione, hinc productis. δ. Saponaceis ex horum combinatione per artem productis. ε. Viroſis animalium partibus, inſectorum ſuccis, ſpiritibus, oleis, ſalibus, tincturis. ζ. Salibus foſſilibus, cryſtallis metallicis, & iis, quae ex his maxime compoſita. η. His omnibus, ut ſe mutuo juvent, cum prudentia, permiſtis: atque horum quidem uſu attenuatio, diſſipatio, calor febrilis, obtinetur. 2. Validis ſtimulantibus, & impacta quaecumque fortiter, motu nervoſo tremente & convulſivo excitato, excutientibus: eo imprimis ſternutatoria, & vomitoria fortia pertinent; ſi aliquoties imprimis repetuntur. 3. Purgantibus per alvum calidis, ſolventibus, aromaticis, vegetabilibus, vel & foſſilibus acribus, metallicisque mercurialibus, antimoniatis, adeoque fortibus hydragogis, larga doſi, pluribus diebus ſucceſſive repetita, datis; quorum ope copioſa, & aliquamdiu perdurans diarrhoea, excitetur. 4. Implendo primo vaſa corporis largo potu attenuantium praemiſſorum, dein excitatione majoris motus, & ſudoris, ope vaporis ſpirituum accenſorum.

1. Laudantur ad hunc ſcopum omnia illa, quae craſſa attenuare, ſtagnantia movere, & diſſipare, poſſunt.

α. Omnes plantae, & variae plantarum partes, quibus odor fragrans, ſapor calidus & penetrans ineſt, ad hunc ſcopum laudantur: hinc ab omni tempore cephalica, nervina, uterina, remedia vocata fuerunt. Antea ad §. 75., ubi de cura glutinoſi ſpontanei agebatur, de horum uſu dictum fuit, & in *Materia Medica* ad quintum §. 75. numerum ſeries foliorum, florum, radicum, ſeminum, deſcripta habetur, in quibus & odoris fragrantia, & acre aroma calefaciens, adeſt; ſimulque ibi formulae ex his concinnatae habentur, ut vario modo talia remedia praeparari & exhiberi poſſint. In ſuccis expreſſis haeret & aromaticum illud ſtimulans harum plantarum, & ſimul ſaponaceum illud ſolvens, quod in omnibus plantarum, recens preſſis ſuccis, plus minuſve adeſt. Infuſa continent omne quod ſolubile eſt in aqua fere fervida, diu vaſis clauſis cum his aromatibus digeſta; adeoque pariter pulchrum uſum habent. Decocta vero ſpoliantur plerumque maxime fragranti & volatili aromaticarum plantarum parte, niſi vaſis clau-

clauſis fiant, & brevi tantum coctione: ob eandem cauſam pleraque extracta (quae ſunt tantum decocta inſpiſſata), ex fragrantibus vegetabilium partibus parata, minorem efficaciam habent, & ſolas fixiores partes horum remediorum continent. Fruſtra certe cochleariae, naſturtii, raphani ruſticani, & ſimilium plantarum, vires quis ab extractis, vel ſuccis inſpiſſatis, exſpectaret, cum illud acre ſtimulans adeo volatile in his ſit: imo in genere omnia extracta, parata ex partibus vegetabilium, quae deſtillatione largiuntur fragrantes & aromaticas aquas, minus efficacia ſunt. Verum quidem eſt, quod talia extracta poſſint dilui dein in propriis aquis ſtillatitiis, ſicque illis reſtitui illud fragrans volatile, quod perierat; ſed ſic majori labore obtinetur illud, quod infuſum, vaſis clauſis paratum, vel ſuccus plantarum recens preſſus, praebere poterat. Parantur jam ex his aromatibus ſpiritus deſtillati, in quibus ſola volatilis pars horum medicamentorum haeret; non autem ſaponacea fixior, ſolventi tamen virtute praedita, pars; adeoque ſtimulando & calefaciendo agunt tantum. Formulae tales in *Materia Medica* ad locum citatum habentur, & plurima ſimilia in omnibus officinis ſub titulo aquarum antapoplecticarum, antiparalyticarum &c., proſtant. Pulchra etiam methodus eſt, dum haec aromata exhibentur in ſubſtantia (ut vocant); dum nempe ſicciora, in pulverem trita, cum ſyrupo quocumque officinali aromatico in conditi, ſive electuarii formam rediguntur, & omni trihorio vel quadrihorio diei una vel altera drachma deglutitur. Idem fit, ſi recentes & ſucculentae herbae, flores, radices &c. tundantur in pultem, addita aequali copia ſacchari ſicciſſimi, conſervationis cauſa, unde talia medicamenta *conſervae* vocantur in officinis, & eodem modo adhibentur. Imprimis autem efficaces illae ſunt, ſi recens paratae uſurpantur: diu enim ſervatae in officinis magnam partem fragrantiae ſuae amittunt. Dum enim haec deglutita haerent in ventriculo, ſenſim ab humoribus, in ventriculum venientibus, ſolvuntur, & dum ſaepius de die repetitur horum remediorum uſus, blanda, ſed continua, actione ſtimulant, calefaciunt, movent. Similes formulae pariter in *Materia Medica* eodem loco habentur, ad quarum normam plures aliae concinnari poterunt.

β. De vi attenuante & ſolvente horum ſalium antea §. 135. in cura obſtructionis dictum fuit. Ex pleriſque plantis, in cineres combuſtis, ſal fixus alcalinus educitur, elixiviando in aqua, qui potenter ſatis dividit craſſa & glutinoſa. Verum cum ad curam Paralyſis praecipue laudentur illa, quae una cum vi ſolvente poſſident ſtimulantem acrem vim, &, mobiliſſima ex ſua natura, per calorem corporis noſtri quaquaverſum diſperguntur; hinc ſalia volatilia ſolent ad hunc ſcopum praeferri fixis. Acres antiſcorbuticae plantae plures talem ſalem habent, qui, leviter tantum fractis vel contuſis partibus harum plantarum exhalans, nares penetrabili admodum ſtimulo ferit, ut in cochlearia, naſturtio, ſinapi, alliis, cepis, notum eſt: hae plantae leni igne talem ſalem largiuntur etiam forma ſicca; vel, cum vino aut vini ſpiritu deſtillatae, dant acres illos ſpiritus, antiſcorbuticos vulgo dictos, in quibus talis ſal volatilis copioſus haeret. Ex reliquis plan-

tis prius putrefactis, nequidem acidiſſima acetoſa excepta, talis ſal volatilis alcalinus per deſtillationem educi poteſt. Praeterea omnes animalium partes, etiam abſque putrefactione praegreſſa, tales ſales in deſtillatione largiuntur. Sal cornu cervi, eboris &c.; talis eſt, uti & ſic dictus ſpiritus cornu cervi, eboris, ſerici crudi, &c. qui nihil aliud ſunt, niſi ſal volatilis alcalinus, aquoſo phlegmate ſimul inter deſtillandum adſcendente dilutus. Sales illi aquis ſtillatitiis aromaticis diluti, diviſis doſibus dati, & ſolvendo & ſtimulando pulchre proſunt.

γ. In plurimis plantis aromaticis amabilis illa fragrantia, ex ſua indole admodum volatilis, oleo irretitur, ut haereat, nec ſtatim avolet: unde olea illa, per artem Chemicam inde ſeparata, in compendio illam vim aromaticam poſſident, uti patet in oleo cinamomi, caryophyllorum, origani, roriſmarini &c.: plurima enim talia olea ſtillatitia in officinis habentur. In quibuſdam aromatibus oleum illud ſeparatum a reliquis partibus haeret in loculis peculiaribus, & levi preſſione inde educi poteſt; uti patet in corticibus recentibus citri & aurantiorum; ex quibus leviter inter digitos preſſis fragrantiſſimum oleum, fractis loculis his, cum impetu proſilit, & ſic purum, nullam ignis vim paſſum, colligi poteſt. Nux moſchata, & reticularis illa mirabilis pars, hujus nucis externae ſuperficiei adhaerens, quae *macis* nomine in officinis proſtat, contuſa in mortario, dein prelo preſſa, dant magnam copiam olei fragrantis, butyri conſiſtentiam habentis. Baccae lauri recentes contritae, ſi in larga copia aquae coquantur leviter, ſupernatat oleum viride aromaticum, quod frigefactum pariter conſiſtit, ſed mollius tamen eſt oleo expreſſo nucis moſchatae. Omnia jam haec & externo & interno uſu egregie in hoc morbo proſunt. Proſtant inſuper in officinis olea per infuſionem parata ex herbis aromaticis & oleis mollibus expreſſis, olivarum, amygdalarum &c. verum pleraque horum admodum debilem vim aromatum infuſorum poſſident, unde priora praeferuntur.

δ. Oleum ſali unitum ita, ut miſcela ex his binis facta aequabiliter dilui poſſit in aqua, vocatur *ſapo*. De variis ſaponibus, & magna illorum efficacia in ſolvendis obſtructionibus, antea ad §. 135. 3. dictum fuit. Cum autem in cura paralyſis una cum vi attenuante requiratur vis ſtimulans & calefaciens, hinc ſapones illi, per artem Chemicam ex oleis aromaticis fragrantibus, & ſalibus alcalinis parati, prae reliquis laudantur. Sic ſapo ille, *Starkeyanus* dictus, qui ex ſale alcalino fixo & fragranti oleo aethereo terebinthinae fit, merito commendatur. Imprimis vero ſales volatiles oleoſi in officinis dicti, qui ex ſale volatili alcalino, ſpiritu vini rectificato, & aromatibus, vel horum oleis ſtillatitiis, parantur, atque in omnibus officinis proſtant, ſummi uſus ſunt: formula talis ſalis volatilis oleoſi in *Materia Medica* ad §. 75. N. 5. habetur.

ε. Illa, quae gravem & vehementem odorem ſpirant, Latini dixerunt *viroſa*: talia jam habemus in Materia Medica, quae ſunt animalium partes, vel & animalium ſucci. Viroſa *Virgilio* dicta Caſtorea, Moſchus, Zibethum, calefaciunt, excitant, movent, & hoc effectu pulchre proſunt: ca-

ſto-

ſtoreum autem prae reliquis ſolet uſurpari, quia Moſchus & Zibethum tantam gravis odoris vim diffundunt, ut hyſtericis & hypochondriacis ſaepe magnam moleſtiam faciant, adeoque ſi non aegris, ſaepe ſaltem adſtantibus, noceant. *Aëtius* (*a*), qui collegit remedia, a Veteribus Medicis ad curandam paralyſin laudata, caſtoreum commendat, cum aequali copia opopanacis & ſagapeni miſtum. Praeterea in uſu medico ſunt quaedam inſecta, quae ſale alcalino volatili ſcatent, & contrita illum odorem ſpirant; quae & vi ſolvente, & ſtimulante proſunt. Millepedum recentium contritorum cum aqua quadam aromatica expreſſum ſuccum, eorundem exſiccatorum pulverem, uti & cochinellae, & granorum kermes (quae pariter ad inſectorum familiam pertinent), efficax remedium invenerunt Medici recentiores: Cantharides adhuc longe acriorem ſtimulum habent, & vim ſolventem efficaciorem; ſed raro & non niſi magna cum cautela adhibentur uſibus internis, cum peſſima ſaepe & metuenda ſymptomata producant; ideoque a veteribus Medicis tanquam venenatae damnatae fuerint.

Ex his jam per artem Chemicam educuntur ſales volatiles alcalini ſatis acres, olea foetida, externo & interno uſui ſervientia in hoc morbo curando, ut oleum cornu cervi, ſanguinis humani &c. unde iterum efficacium remediorum magna varietas haberi poterit.

ζ. Quantum attenuandi & reſolvendi effectum habeant ſales, antea ad §. 135. 1. dictum fuit. Iidem majori copia exhibiti ſtimulandi vim ſatis inſignem poſſident. Ubi autem metalla, in menſtruis ſoluta, ſub ſalis forma habentur in cryſtallos redacta, patiuntur ſe aqua dilui, & aequabiliſſime diſtribui poſſunt per totum corpus; ſicque efficaciſſima habentur remedia, quibus chemici toties ſtupendas curationes perfecerunt in morbis Chronicis difficillimis. Ubi ſales illi metallici in pauca copia aquae diluuntur, tunc ventriculum & inteſtina irritant, ſicque vomitorii vel purgantis remedii vires praeſtant: quando autem larga aquae copia diluuntur, tunc abſque irritatione multa tranſeunt primas vias, venis bibulis primarum viarum corporis recepta permiſcentur ſanguini, & cum illo per totum corpus mota obſtructiones pertinaciſſimas reſerant. In multis aquis mineralibus ferrum ſolutum haeret, & per tot ſaecula ſalubres harum aquarum effectus laudaverunt Medici. Remedia enim omnia, quae ex animali vel vegetabili regno petuntur, quamvis magna certe vi medicata polleant, tamen citius videntur mutari per vires corporis noſtri, quam illa, quae ex regno foſſili habentur. Ex oſſium animalium cineribus, uti & vegetabilium, imo ipſo mellis exuſto carbone, ferrum educitur adhibito magnete; unde merito concluditur, quod diviſum in moleculas, ultra omnem fere imaginationem parvas, potuerit ire per vaſa animalium & vegetabilium, ac tamen priſtinam ſuam naturam retinere, non vero mutatum fuiſſe in vegetabilem vel animalem naturam, adeoque vires ſuas conſtanter ſervaſſe. Hinc apparet, quantum boni ſperari poſſit a ſalibus metallicis, magna copia aquae dilutis, ita ut ſua acrimonia non irritent primas vias, ſed ad intima corporis pe-

 ne-

(*a*) Lib. VI. Cap. XXVIII. pag. 109.

netralia pervenire poſſint. Praeterea conſiderandum eſt, quod ex unione metalli cum menſtruo ſolvente novae oriantur vires, quae nec in metallo ſolo, nec in menſtruo, praeëxſtiterant, ſed tantum obſervantur natae, dum haec ſimul unita ſunt. Inſipidum argentum ſolutum in ſpiritu nitri dat cryſtallos amariſſimas, ex quibus purgans illud lunare *Boylei* paratur, quod hydropicorum aquas tam feliciter ſaepe educit: illa vis cathartica non erat in argento, nec in ſpiritu nitri, ſed in concreto ex his binis ſibi mutuo unitis. Notum eſt, argenti vivi plures uncias impune quandoque aſſumtas fuiſſe; pariterque ſpiritum ſalis marini, aqua dilutum, facile tolerari a corpore humano: ſed haec bina ſimul unita faciunt ſublimatum corroſivum, cujus pauca grana robuſtiſſimum etiam hominem necare poſſent. Verum idem illud ſublimatum corroſivum, dum minima copia admodum dilutum exhibetur, pulcherrima ſaepe praeſtat in curandis morbis, & a quibuſdam inſtar arcani tegitur: de qua re poſtea alio loco adhuc plura dicenda erunt.

Sic & habemus in officinis compoſitos ſales, qui mira ſolvendi efficacia valent, & tamen abſque moleſtia feruntur a corpore, etiam largiori doſi dari; ut tartarus tartariſatus, tartarus regeneratus, ſal neuter ex miſcela ſpiritus aceti cum ſale volatili alcalino natus; uti & ex miſcela ſalis volatilis cornu cervi cum ſale ſuccini acido &c. quae omnia huic ſcopo ſervire poſſunt.

η. Diverſae ſic remediorum efficacium claſſes enumeratae fuerunt: ſed & poſſunt plures ex his combinari ſimul cum prudentia, ut unita quaſi opera tanto citius & felicius curam perficiant. Pulchrum ſic vidi effectum, dum per aliquot dies deglutitis pilulis ex aloë, ſagapeno, myrrha, galbano, ſicque deterſis primis viis, dabatur mane in lecto drachma ſalis cornu cervi in unciis aliquot aquae ſtillatitiae florum lavendulae, vel alterius ſimilis, ſoluta; ſuperbibendo infuſum aromaticum ligni ſaſſaphras, rutae, roriſmarini, ſimiliumve: unaque eodem tempore perfricabatur pars affecta: de qua re ſequenti adhuc dicetur paragrapho. Repetebatur autem ſaepius hujus remedii uſus, quia difficilis ille morbus raro, vel nunquam, ſubito curari poteſt.

Simul prodeſt aër calidus & ſiccus; unde aeſtas fervida paralyticos juvat: & alio anni tempore per artem talis aëri temperies conciliari poterit; vel & peregrinatione ad regiones ſiccas calidas & montanas. Carnes aſſatae, imprimis ferinae, & avium montanarum, condimenta acria ex ſinapi, alliis, cepis, origano, ſatureja, &c. vinum molle, ſed generoſum, cereviſia meraca, ſed non acris, qualis imprimis eſt *Momma Brunsvicenſis*; quam pulcherrime profuiſſe vidi aliquoties. Verum omnibus his in homine etiam frigidae temperiei calor & ſitis excitabuntur; taliſque diaeta §.586. inter cauſas febris numerata fuit. Sed per magnam febrim ſupervenientem natura curavit Paralyſin, ut §. 1064. dictum fuit; & ſcopus artis eſt, in curando hoc morbo naturam imitari; adeoque attenuationem, diſſipationem, & calorem febrilem, producere.

2 Va-

2. Validis ſtimulantibus &c. Pleraque remedia, quae praecedenti numero laudata fuerunt, praeter vim ſolventem etiam ſtimulo agunt, quo circulatio augetur, & major producitur in corpore calor. Verum hic agitur de alia ſtimulantium ſpecie, quae abſque ulla ſaepe acrimonia, ſenſibus detegenda, miris tamen modis totum corpus turbant, & imprimis in totum ſyſtema nervoſum agunt, ac convulſivis validis motibus omnes corporis partes agitant; hac ſpe, ut excutiatur illud, quod impedimentum facit libero tranſitui ſpirituum nervoſorum in muſculos paralyticos. Poſtquam enim per ſolventiſſima remedia aliquo tempore exhibita, per calorem & motum auctum humorum circulantium, omnia jam diſpoſita fuerant ad faciliorem tranſitum per vaſa omnia; tunc ſubitae tales & validae concuſſiones mirum quandoque effectum praeſtiterunt in hoc morbo.

Sternutatoria jam remedia tales concuſſus excitant: nam inter ſternutandum nulla pars corporis eſt, quae non concutitur, nullus fere muſculus, qui non movetur: imo apparuit ſaepius, ipſa membra paralytica ſubſilire inter ſternutandum; ſicque motus redintegrati initium fit; & merito ſperatur, repetitis ſternutationibus motum in partibus paralyticis magis augendum eſſe. Ita enim illud obtinebitur, quod alia methodo, ſed forte minus efficaci, tentandum juſſit *Celſus* (*b*): ſi enim motum imbecillitas prohibet, dicit; *vel geſtetur, vel motu lecti concutiatur: tum id membrum, quod deficit, ſi poteſt, per ſe, ſin minus, per alium, moveatur, & vi quadam ad ſuam conſuetudinem redeat*. Quidquid jam nervos, per narium internam ſuperficiem diſperſos, irritat, ſternutationem producere poteſt: ſic ſola agitatio plumulae in naribus hoc efficiet. Habentur praeterea remedia *Errhina*, ſive *Ptarmica* dicta, quae naribus attracta ſtimulant, & ſternutationem, quandoque etiam validiſſimam, producunt. Mitiora ex fragrantibus & aromaticis herbis fiunt; vel recentibus, in turundae formam convolutis, & naribus immiſſis, vel exſiccatis in pulverem tritis. Acriora ſunt Tabacum, in non aſſuetis, Nigellae ſemina, Hellebori radices, Euphorbium &c., quae ultima cum cautela uſurpari debent, quia narium membranam cauſtica ſua vi quandoque exulcerant, & ſternutationem vix compeſcendam, ac convulſiones minitantem, producunt. Sedari tamen ſolet nimia ab his acrioribus ptarmicis excitata ſternutatio, ſi per nares attrahatur lac tepidum recens, vel cum althaea, malva, ſimilibuſve emollientibus, decoctum.

Ob eandem cauſam laudantur vomitoria, & fortia quidem; neque adeo proſunt, quatenus evacuant, ſed quia concutiunt totum corpus & movent; ſimulque convulſivum motum pluribus muſculis inducunt; uti antea ad §. 652. dictum fuit. Per hanc methodum enim ars conatur imitari illud, quod natura per tremorem convulſivum partis paralyticae efficit (vide §. 1064.). In Paralyticis poſt coenam vomitum utilem eſſe, *Celſus* (*c*) dixit; ſed videtur ibi tantum intellexiſſe levem vomitum, qui aqua tepida ſola, vel pauco ſale & melle admiſtis, poterat excitari: qualem vomitum inter diaetetica

(*b*) Lib. V. Cap. XXVII. pag. 179. (*c*) Ibidem.

tetica remedia habuerunt Veteres, uti ex alio *Celſi* loco (*d*) patet. Hic autem validiora longe requiruntur, & praeſertim antimoniata, quae longe magis corpus turbare ſolent, moleſtas anxietates producere & jactationes corporis, quam mitiora ex vegetabilium familia deſumpta.

Verum ſatis patet, validiſſimos illos concuſſus per vomitoria & ſternutatoria adhiberi non poſſe, niſi viſcera bona fuerint, vires ſatis firmae, & nullus metus ſit apoplexiae a plenitudine vaſorum; quae rumpi poſſent in encephalo inter vomendum vel ſternutandum; uti alia occaſione ad §. 1026. monitum fuit.

An non eidem ſcopo inſervire poſſet mirabilis illa concuſſio, quae per vim electricam partibus paralyticis applicatam excitatur? Certe fulminea quaſi vi & celeritate penetrat per omnia: & cum miris his phaenomenis intenti philoſophi invenerint modos, quibus augeri poteſt quam maxime intenſitas hujus actionis electricae, tam validi naſci poſſunt concuſſus in corporibus animalium, ut ſaepe periculo non caruerint haec tentamina electrica. Coram vidi, aviculas ictu tali fortiſſimo electrico periiſſe, & ſub calvaria ſugillationem manifeſtam in dura piaque matre obſervavi. Cum prudentia tamen & hoc tentari poſſet; mereturque certe, cum hactenus nulla methodus cognita habeatur, per quam tam celer & validus motus in corporis noſtri variis partibus excitari poſſit. Interim tamen & hic cavendum eſt, ne tantus motus deſtruat nervos, quibus curandis adhibetur; vel & in partibus non affectis noxam producat. Vidi hominem robuſtum, dum digitum indicem dextrae manus admovebat virgae ferreae, per artificioſam machinam multiplicata vi electrica imbutae, ictum tam validum ilico ſenſiſſe in ſiniſtro genu, ut cecidiſſet prae doloris acerbitate, niſi illum ſuſtinuiſſent adſtantes; & doloris in hoc loco moleſtas reliquias per plures dies percepiſſe; neque ullo pretio vel precibus potuiſſe adigi, ut iterum experiretur vim electricam, quam antea contemſerat ignarus. Numeroſiſſima circa vim electricam a viris celeberrimis inſtituta fuerunt experimenta, quae ſummam ejus efficaciam, ſed & ſimul periculum, docuerunt, dum minus prudenter haec experimenta tractarentur, quae recenſere non eſt hujus loci. Verum in paralyſis curatione multum inde expectari poſſe boni, patet directis & fideliſſimis experimentis. Poteſt enim ex quovis muſculo, & variis ejuſdem muſculi partibus, ad lubitum ſcintilla electrica educi: dumque hoc fit, muſculi illi convulſivo modo agitantur, quod hic requiritur. Poſſunt hi concuſſus repeti pro lubitu, imo & majori, vel minori, intenſitate adhiberi. Cum autem argumenta a priori minus convincere ſoleant Medicos, effectus felices tentaminum electricorum in hoc morbo curando majoris ponderis ſunt. Unicum adduxiſſe ſufficiet, deſcriptum a *Celeberrimo Jallabert* (*e*), experimentalis Philoſophiae Profeſſore & cultore eximio, qui in homine, jam per quatuordecim annos brachium

(*d*) Lib I. Cap. III. pag. 30.

(*e*) Experiences ſur l'Electricitè &c. pag. 143. & ſeq.

chium dextrum paralyticum habente, fauſto cum eventu vim electricam adhibuit. Notandum autem eſt, talem fuiſſe paralyſim, cujus curatio ab aliis remediis vix ſperari poterat. Diuturnitas enim mali, aliis remediis fruſtra tentatis, partis affectae inſenſilitas, color lividus, atrophia (vide §. 1062.), difficillimam dabant Prognoſin. In tali tamen, & tanto morbo, poſt decem dies jam redibat ſenſus, augebatur membri, antea atrophici, toroſitas, color apparebat naturalis, & continuato uſu ſenſim augebatur muſculorum, antea paralyticorum, robur. Haec curatio ſufficit, ut in paralyſi tentetur electricae virtutis efficacia: ſed & ex illis, quae contigerunt huic aegro, dum fortiſſima ipſi applicabatur electricitas (commotionem vocant philoſophi, quia totum corpus validiſſime concutitur in hoc experimento) prudenter agere diſcent Medici, qui hanc curam aegris ſuis adhibent (*f*); nec minus philoſophi, ne ſe facile exponant tantis periculis, quae intenſiſſimus electricitatis gradus, fulminis inſtar, producit. Feſtinatam optabat Celeberrimus vir aegri curam; ſed proprio adſtantiumque periculo, & aegri ipſius incommodo non levi, didicit, in ſimilibus potius lente feſtinandum eſſe.

Nec obſtat, quod non omnes paralityci hac methodo ſanati fuerint; nam ſemper Medici doluerunt, Paralyſin ſaepe nullis remediis obedire: ſufficit profuiſſe agitationem illam miram, per vim electricam productam, membris paralyticis, ut cum prudentia tentetur idem impoſterum. Cum autem vis electrica, ad ſummam intenſitatem deducta, multa ſimilia habeat cum fulminis actione mirabili, an forte & ab ipſo fulmine, ſimili utcumque, ſed longe intenſiori, efficacia agente, curari poſſet paralyſis? Habet *Diemerbroeckius*(*g*) caſum talem mirum, quem ipſe viderat. Mulier enim, quae ſexto etatis anno ex ſubito terrore paralyſi totius corporis, excepto ſolo capite, correpta fuerat, & poſtea extrema inferiora per triginta & octo annos habuerat paralytica, ſubito liberata fuit ab hoc morbo, dum horrenda tempeſtate ingruente fulmen ingens illam undique circumfuſiſſet. Teſtatur autem *Diemerbroeckius*, omnium conſpectui expoſitam fuiſſe ſanatam illam mulierem, ſeque ipſam millies inviſiſſe paralyticam, & poſtea per quindecim annos & plures vidiſſe ſanam. Verum quidem eſt, quod & ſummo terrori mirabilis illa & ſubita ſanatio adſcribi poſſet; ſed morbus ante tot annos a terrore ortum duxerat. Interim tamen hiſtoria Medica plures tales obſervationes exhibet, quibus conſtat, ab ira ſubitanea, terrore magno, ſanatam fuiſſe paralyſin. Sic ira ſumma percitus herus, dum famulum fuſte excipere nititur, liberatur ilico ab annoſa contractione poplitum, quae omnem greſſum impediverat. Alteri, per plures annos jam hemiplectico, incaſſum tentatis omnibus auxiliis, dum domus deflagrabat, in qua decumbebat miſer, ilico rediit motus, & a ſummo aedium praecipitem ſe dedit, poſteaque liber ab hoc morbo vixit (*h*). Filius

Croeſi

(*f*) Ibidem pag. 128. (*g*) Obſervat. & Curat. Med. Obſervat. X. pag. 9.
(*h*) Schenk. Obſervat. Medicin. Lib. I. de Paralyſi pag. 94.

Croeſi mutus, dum Perſam militem, in patrem irruentem videret, exclamavit ilico: *O homo, ne perimas Croeſum*; & poſtea per totam vitam loquela uſus fuit (*i*). Omnia haec ſatis docent, ſummas & ſubitas animi perturbationes motum quandoque reddidiſſe partibus paralyticis, adeoque & illud tentari poſſe; ſed tamen ancipiti cum eventu, cum & aliae obſervationes numeroſae docuerint, ab iiſdem paralyſin, aliaque plurima mala, imo & ſubitam mortem, producta fuiſſe.

3. Purgantibus per alvum &c. Iterum eſt artificioſa imitatio illius methodi, qua natura ſanavit quandoque paralyſin, diarrhoea nempe larga & diuturna. Habemus jam in arte talia remedia, quae hoc efficere poſſunt; & ſeliguntur illa, quae una cum vi purgante calefaciunt, movent, excitant, funduntque humores corporis noſtri. *Aloë*, *ſcammoneum*, *colocynthis*, *gutta gamba*, *jalappa*, & ſimilia, hac vi pollent: haec enim ſaepius exhibita, una cum validis evacuationibus fundunt ſic totum ſanguinem, ut inde pallor in toto corpore naſcatur, licet nec gutta ſanguinis per alvum exiverit; adeoque ille pallor a ſola ſanguinis rubri diſſolutione ortum ducit. Habentur & plura compoſita officinalia ex his parata: *Extractum catholicum*, *panchymagogum*, *pilulae cochiae* dictæ, & alia plura ſimilia; quibus ſi addantur praeparata mercurialia efficacia, ſed tuta tamen, ut *Mercurius dulcis*, *præcipitatus albus*, *turbith minerale*, perfectiſſime huic indicationi curatoriae inſerviunt. Omnia autem haec, quia humores ſolutos ſub tenuis aquae forma per alvum educunt, vocantur *hydragoga*. Interim tamen ſemper conſiderandum eſt, an vires adhuc ſatis conſtent, ut valida haec remedia ferre poſſint, & an nulla labes tabefactorum viſcerum adſit. Quamvis autem continua ſic per aliquot dies excitata diarrhoea plurimum proſit, ſi tamen minus tutum videatur, ſubita tali colliquatione humorum, & colliquatorum expulſione, uti per aliquot dies continuos, poteſt, interpolatis vicibus, validum tale purgans dari, & diebus a purgatione liberis poſſunt adhiberi illa remedia, quae ad primum numerum hujus paragraphi laudata fuerunt; cujus methodi pulchros ſucceſſus aliquoties vidi.

4. De hac methodo antea ad §. 529. dictum fuit, ubi de morbis oſſium curandis agebatur: patuitque tunc, medulloſum oleum corruptum, in imis oſſium receſſibus haerens, ſic elui poſſe, & ſervatos fuiſſe artus, qui exſtirpandi fere omnibus videbantur. Decoctum Guajaci imprimis tunc laudabatur, tamquam attenuans & ſimul antiſepticum remedium, quod & in hoc caſu adhiberi poſſet: interim remediis, ad primum numerum laudatis, copia aquae dilutis, corpus impleri poſſet per aliquot dies, & dein ſudor elici ope vaporis accenſi ſpiritus vini. Sic enim dilutis & attenuatis prius humoribus magnus calor, & celerior motus, conciliatur, quae ſimul juncta aptiſſima videntur, ut obſtacula, liberum motum ſubtiliſſimi humoris per membra paralytica impedientia, removere poſſint, imprimis ſi vapor accenſi ſpiritus vini determinetur ita, ut ſedem cauſſae detectam (de qua

(*i*) Herodot. Lib. I. Cap. LXXXV. pag. 35.

qua §. 1070. agit) alluat. *Wepferus* (*k*) hac methodo frequenter uſus fuit cum ſucceſſu in paralyſi & aliis nervorum morbis curandis, uti ejus obſervationes teſtantur.

§. 1069. Frictiones externae ſiccae, calidae, ad ruborem usque, vel cum ſpiritibus penetrante & ſtimulante virtute praeditis ex animalibus, vegetabilibusque, aut cum oleis, linimentis, balſamis, unguentis, nervinis, proſunt. Balnea vaporum, immerſiva; emplaſtra acria, aromatica, attrahentia dicta; cucurbitae; ſcarificationes; veſicatoria; fuſtigationes; dolorem & levem inflammationem excitantia, ut urticae, & ſimilia, juvant.

Quantum boni in multis morbis a frictione exſpectari poſſit, antea ad ſecundum numerum §. 28. dictum fuit. Acceleratur enim motus ſanguinis in parte, quae fricatur; deinde etiam diuturna & valida frictione augetur motus in toto corpore: cum autem pars corporis perfricata incipiat rubere, tumere, caleſcere, patet, quod humores majori copia & impetu fluant per hanc partem. Verum & frictio agitat nervos per partes diſperſos, & movere ac ſolvere poteſt illa, quae in vaſis, nervorum tunicas perreptantibus, haerent immeabilia; unde ſaepius Paralyſes naſcuntur. Hinc merito *Celſus* (*l*) dixit: *Membrum aliquod reſolutum ipſius frictione confirmatur.* Cum autem quandoque paralytica membra atrophica fiant, & toroſitatem ſuam perdant, frictio proderit *ad alendum id, quod tenue & infirmum eſt* (*m*). Sed & per frictionem excitatur electrica vis: ſaltem in quibusdam animalibus hoc obſervatum fuit; in felibus v. g.: an forte & ob hanc cauſam prodeſt frictio? Applicantur autem illae frictiones capiti, collo, infra orbitas oculorum, ad menti partes laterales, pone aures, maxime cervici, & toti ſpinae dorſi, axillarum cavis, inguinibus, cavis ſubpoplitei; in quibus locis nervi notabiles ſatis propinqui ſunt integumentis corporis. Varia autem ſeliguntur loca, quibus frictio applicatur, pro diverſitate ſedis cauſae paralyticae, ut ſequenti dicetur paragrapho. Cum autem in Paralyſi laxitas muſculorum percipiatur (vide §. 1057.), hinc panni lanei, frictioni ſervientes, imbui ſolent vapore aromatico roborante; qualis ſuffumigii formula ad hunc numerum in *Materia Medica* habetur. Ob candem rationem ſpirituoſis liquidis perfricantur partes paralyticae, quae ſtimulant & roborant ſimul: talis formula eodem pariter loco habetur, & omnes ſpiritus aromatici, tam ſimplices, quam compoſiti, qui in officinis proſtant, eidem uſui ſervire poſſent. Solent & inungi, poſt frictionem fortem & diuturnam, partes paralyticae unguentis aromaticis, *nervinis* vulgo dictis in officinis; cujus & formula eodem loco habetur. Interim tamen

[*k*] Obſervat. Medic. Practic. Obſerv. 32. pag. 72. & aliis pluribus locis.
(*l*) Lib. II. Cap. XIV. pag. 89. (*m*) Ibidem pag. 88.

haec, cum pinguibus & oleoſis conſtent, forte laxabunt partes jam inde nimis flaccidas; hinc ſpirituoſa & vapores illi aromatici videntur praeferendi: pulchrum tamen uſum & haec habent, ſi debito modo applicantur. Solent enim in membris paralyticis flexores muſculi, ſemper validiores muſculis extenſoribus, propria contractilitate breviores reddi, & articulos in continua flexione retinere, dum ſimul ligamenta articulorum diuturna quiete fiunt magis rigida: ideo unguenta talia, poſt frictionem, ſi illiniantur muſculis flexoribus & articulis, proderunt; dum ſimul ſpirituoſis & vaporibus aromaticis emendatur laxitas extenſorum, a praevalente contractilitate flexorum per longum tempus diſtractorum. Nimiam enim & diuturnam diſtractionem debilitare fibras ſolidas, antea ad §. 25. 3. demonſtratum fuit. Praeſtat autem, ut illae frictiones bis de die repetantur, & intermedio inter has tempore Emplaſtro aromatico calefaciente tegatur pars, ut ſic continuo foveatur, caleſcat, ſtimuletur. Talis emplaſtri formulae pariter in *Materia Medica* ad hunc numerum habentur. Quare autem talia Emplaſtra dicantur attrahentia, patet ex dictis ad §. 134., ubi de his agebatur.

Balnea vaporum, immerſiva. Cum nihil magis laxet corporis fibras ſolidas, quam aqua calida, & in primis vapor inde aſſurgens; flaccidisque paralyticis partibus haec laxantia minus conducere videantur; hinc potius proderunt ſicci illi calores, *& arenae calidae, & laconici, & clibani, & quarundam naturalium ſudationum, ubi a terra profuſus calidus vapor aedificio includitur*, quos laudat *Celſus* (*n*). Et poſtea addit, nervorum quoque quaedam vitia ſic optime curari, *quando nempe humor intus nocet, isque digerendus eſt*. Plurima talia loca, ubi ſiccae hae thermae habentur, recenſet *Baccius* (*o*). Ob eandem rationem balnea immerſiva non ſemper proſunt in cura paralyſis, & tantum in illo caſu, ubi obſtaculum, liberum influxum ſpirituum & ſanguinis arterioſi in muſculos impediens, balneis poteſt emolliri & ſolvi; vel ubi anchyloſes, a diuturna quiete partium paralyticarum natae, requirunt balnea, ut debita flexilitas ligamentis rigidis redeat. In illo autem caſu, ubi cura paralyſis acres requirit ſtimulos, motum majorem in parte affecta vel in toto corpore, & roborationem flaccidarum partium, balnea humida, tam vaporis, quam immerſiva, minus prodeſſe videntur. Ubi autem medicatae thermae, cum impetu proſilientes, vel ex alto decidentes in partem paralyticam, movent & concutiunt ſatis fortiter, tunc ſaepe pulchre profuerunt: tales caſus recenſuit *Celeberrimus Cocchi* (*p*). Verum *Caelius Aurelianus* (*q*) in cura paralyſis dicit: *Aquarum ruinis partes in paſſione conſtitutae ſunt ſubjiciendae, quas Graeci* κατακλυσμὺς *appellant; plurimam etenim earum percuſſiones faciunt corporum mutationem.* Ubi pulchre praecipuum effectum aquae illabentis percuſſioni adſcribit.

Bal-

(*n*) Celſ. Lib. II. Cap. XVII. pag. 93. (*o*) De Thermis Lib. IV. pag. 118. (*p*) Dei Bagni Di Piſa Cap. IV. pag. 197. (*q*) Morbor. Chronic. Lib. II. Cap. I. pag. 361.

Balneum autem frigidum a quibuſdam laudatum fuit ad curandam paralyſin: certe, ſi effectus aquae frigidae, corpori ſubito applicatae, conſiderentur, videtur cum ſpe ſucceſſus & haec methodus quandoque tentari poſſe. Sequitur enim horror & concuſſus totius corporis a frigidiſſima aqua applicata; poſtea oritur calor, rubor, pulſus fortior & celerior; ſique lectum petat homo poſt ſubitam talem immerſionem in aquam frigidam, ſolet plerumque ſequi magnus ſudor. Sic per artem conciliatur febris corpori, cum horrore & frigore incipiens, ſubſequente dein calore & ſudore. Verum febris & motus convulſivus partis §. 1064. numerata fuerunt inter illa auxilia, quibus natura uti ſolet ad hunc morbum ſanandum. Praeterea ad §. 1064. monitum fuit, bonum ſignum eſſe, ſi in parte affecta puncturae moleſtae & formicationis ſenſus percipiatur; ſed ſi quis aqua frigidiſſima vel nive manus lavet, talem ſenſum habebit. Nec deſunt obſervationes numeroſae, quae docent, plurimis incaſſum tentatis, etiam balneis calidis, curatas fuiſſe paralyſes per frigida balnea; & imprimis, ſi cataractae labentis ex alto aquae ſupponatur pars affecta (*r*). Natationibus marinis utendum eſſe ſuadet *Caelius Aurelianus* (*s*), monens, *partibus paſſione vitiatis adjungendas eſſe veſicas, quo natandi laborem minuant.* Sed talis natatio balneum frigidum dat. Tutiſſimus modus balneo frigido utendi videtur eſſe, ſi ſimul & ſemel immergantur aegri, & mox educantur, ne frigus inſolitum ad interiora penetret; taliſque immerſio repetatur aliquoties; dein lecto calido committantur. Senſim ſic, indurato ad frigus corpore, & longior mora in balneo frigido, & frequentior immerſio, impune feruntur.

Emplaſtra acria &c. De illis Emplaſtris paulo ante dictum fuit. Videmus, ab omni aevo Medicos applicuiſſe talia partibus paralyticis, quae motum & calorem augere, levemque inflammationem excitare, poſſent. Sic *Trallianus* (*t*) in genere laudat acriora, *quae emortuum ſenſum revocare poſſunt*, & ex pipere, euphorbio, caſtoreo, &c. parata linimenta commendat: *Celſus* (*u*) jubet, *torpentis membri ſummam cutim exaſperare, vel urticis caeſam, vel impoſito ſinapi, ſic ut, ubi rubere coeperit corpus, haec removeantur.* Praeterea laudat cutim vellere diutius, tertio quoque die, reſina inſtar emplaſtri ſupra partem affectam extenſa: *Dropaces* ſolent hodie vocari talia emplaſtra tenacia ex pice, reſina, colophonia, & ſimilibus parata; quae ſi parti corporis, bene deterſae, ne humida vel pinguis ſit, applicentur, pertinaciſſime adhaerent, & ſi ſubito avellantur, cutim inflammant, ac dolorem moleſtum excitant. Sic & per cucurbitas applicatas poteſt in quocumque loco corporis inflammatio excitari: ſi ſimul ſcarificatio fiat, tunc cavetur ne materies in vaſis diſtentis haerens peccet ſtagnando, ſed educatur. Videantur & illa, quae de his, uti & de veſicantibus, dicta fuerunt ad §. 1025. in cura Apoplexiae.

[*r*] Floyer ψυχρολουτία pag. 212. 456. (*s*) Loco modo citato. (*t*) Lib. I. Cap. XVI. pag. 94. &c. (*u*) Lib. III. Cap. XXVII. pag. 179.

Praeterea ad §. 1062. dictum fuit, atrophiam partis paralyticae peſſimi ominis eſſe: verum omnia haec irritando partem affectam, illamque rubefaciendo, calorem augendo, efficiunt, ut diſtendantur & impleantur vaſa nimis rigida vel collapſa; ſicque atrophiam praecavent, vel jam natam emendant. Unde *Galenus* (*w*) picatione utebatur ad inſtaurandas partes atrophicas: *Si quidem humectat, & calefacit, ſanguinis multitudinem attrahens*. Eidem ſcopo inſerviunt fuſtigationes, ſive, ut *Galenus* eodem loco vocat, pulſationes, ἐπικρούσεις, quae erant molles percuſſiones partis cujusdam corporis, cujus toroſitas augeri debebat. Utebantur autem ad hanc rem ferulis parvis levibus, mediocriter inunctis, quibus percutiebant partem atrophicam, donec rubere & tumeſcere inciperet; cujus rei & alia occaſione ad §. 35. 1. mentionem feci. Urticis autem partem caedere affectam magni uſus eſt, & hoc ſolo remedio ſubitam & perfectam ſanationem paralyſis factam fuiſſe, legitur (*x*). *Celſus*, uti paulo ante dictum fuit, jam laudaverat hoc remedium, & *Aretaeus* (*y*) ad excitandos lethargicos urticis crura verberanda juſſit: lanugo enim illa, quae folia & caules hujus plantae obſidet, acutis ſpiculis conſtat, quae pungendo irritant, & forte etiam minimam liquidi guttulam vulnuſculis his inſtillant; unde ardoris moleſti ſenſus, rubedo in cute, & tubercula prurientia naſcuntur. Similem uſum habet *alumen plumoſum* in officinis dictum, quod parti cuicumque corporis affricatum excitat moleſtiſſimum pruritum. Dantur & plures aliae plantae acres, quae in pultem contritae, & applicatae partibus paralyticis, dolorem excitant & inflammationem faciunt. Omnes fere ranunculorum ſpecies, raphani ruſticani radix in ſcobem raſa, bulbi ceparum, allia, ſinapi ſemina contuſa &c., talem effectum praeſtant. Chemici laudaverunt acres alcalinos volatiles ſales, olea acria empyreumatica, ignis vi ex animalium plantarumve partibus expreſſa, ut oleum Cornu cervi, ligni guajaci &c. haec parti affectae ſi applicentur, dolorem moleſtum excitant, & inflammationem tantam quandoque, ut brevi gangraena ſequi poſſet. Unde prudenter monuit *Aretaeus* (*z*), acria talia, cuti applicata, frequenter removenda eſſe, & inſpiciendum locum, an puſtulae ibi naſcantur, gangraenae imminentis ſignum in loco inflammato (vide §. 427.); tuncque haec tolli debere. Ipſa inuſtione curam Apoplexiae, Epilepſiae, Paralyſis, tentaſſe Aegyptios, felici cum ſucceſſu, *Alpinus* (*a*) affirmat: utebantur autem turunda ex goſſypio facta, conica, cujus baſis parti affectae applicabatur, ut apice incenſo ignis lente gliſceret; ſimili fere modo, ut alii in Aſia populi *Moxam* adhibent, ex detritis Artemiſiae foliis paratam. Difficilis ille & taediosus morbus meretur, ut nihil intentatum relinquatur, moleſtum quamvis fuerit, unde curatio ſperari poſſet.

§. 1070.

(*w*) Method. Medend. Lib. XIV. Cap. XVI. Charter. Tom. X. pag. 336. (*x*) Academ. des Sciences l'an 1741. hiſtoire pag. 103. [*y*] De Curat. Morbor. Acutor. Lib. I. Cap. 11. pag. 80. (*z*) Ibidem. (*a*) Proſp. Alpin. Medic. Aegyptior. Lib. III. Cap. XII. pag. 211.

§. 1070. Maxime autem curandum, ut ad ſedem cauſae deteſtam omnia remedia (1068. 1069.), ſi poſſibile, applicentur: pars laeſa, plures ſimul eodem vitio laeſae, ſcientia muſculorum, nervorum, horum unio, origo, diſperſus, & cognitio functionum ab unoquoque horum pendentium, ſi comparantur inter ſe, clare docent ſedem latentem mali.

Cum autem illa cauſa, quae nervum tranſmittendis ſpiritibus ineptum reddit, ſicque paralyſin facit, (vide §. 1059.), diverſis in locis haerere poſſit, patet ſatis, optimum effectum exſpectari poſſe a remediis, ſi applicentur illi loco, quem haec cauſa occupat, ut integris quam maxime viribus, attenuando, movendo, ſtimulando, in illam agere poſſint. Summi ergo uſus eſt in paralyſi curanda bene diſtinguere locum, ubi illa paralyſis cauſa haeret. Verum quidem eſt, illam cauſam poſſe haerere in ipſo encephalo, & ibi impedire liberum influxum ſpirituum in ipſam originem nervorum, qui ad partem paralyticam tendunt; uti fit in exquiſita apoplexia, in qua omnium muſculorum voluntariorum paralyſis adeſt: & poſt apoplexiam ſaepe tales particulares paralyſes ſuperſunt, quae tota vita manent, dum in ipſo origine nervorum in encephalo vitium haeret; tuncque topicis remediis, in ipſam ſedem mali agentibus, locus non eſt; ſed illa ſola conveniunt, de quibus in cura Apoplexiae dictum fuit. Praeterea quandoque particularis paralyſis apoplexiam mox ſecuturam praecedit, cauſa pariter in encephalo haerente, quae brevi aucta totum ſenſorium opprimit. Sed in utroque hoc caſu plures aliae animalium functionum laeſiones ſimul adſunt, vel paulo poſt ſequuntur; quae manifeſte docent, cauſam omnium horum malorum in ipſo cranio haerere. Ubi vero ſenſus omnes vigent, interni externique, & paralyſis partem quandam corporis occupat; tunc remedia topica, frictiones, veſicatoria, unguenta, emplaſtra &c., applicari debent illi loco, ubi nervi, ad partem affectam ſpectantes, ex medulla ſpinali egrediuntur. Sic v. g. ſi inferiores artus paralytici forent, circa ultimas lumborum vertebras omnia haec artis molimina fieri deberent: ſi artus ſuperiores ſimiliter affecti ſint, cervicis ultimis vertebris eadem applicantur. Idem jam in reliquis particularibus paralyſibus verum eſt. Fida Anatome hic facem praefert, & exactiſſimae Tabulae *Euſtachianae* demonſtrant origines nervorum, illorumque decurſum, quam pulcherrime, ita ut ex harum tabularum conſpectu facile determinari poſſit locus, cui debeant topica illa remedia in diverſis paralyſis ſpeciebus applicari. *Galenus*, magna adeo peritia in Anatomicis valens, pulcherrime hoc inculcat (*b*), dicens: *Si quis, ex anatome, ad quam partem deſcendant ſinguli nervi, a medulla ſpinali prodeuntes, cognoverit, affectas ſedes quam facillime inveniet &c. Nam crura & manus temere & fruſtra multi medici tota die noctuque calefacientibus remediis perfricant, negligentes locum, ubi vel ſpinalis medulla,*

(*b*) De Locis Affectis Lib. IV. Cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 465.

dulla, *vel nervus aliquis ex ipſa egrediens*, *laeditur.* Pluribus deinde exemplis practicis hujus rei veritatem confirmat. Pariter & *Trallianus* (*c*) pulcherrimas regulas diagnoſticas dat, quibus ſedes mali cognoſci poſſit, quas hic deſcribere operae pretium credidi: *Si igitur ex ſuperioribus partibus quaedam affectae fuerint*, *nempe oculus*, *naſus*, *aut lingua*, *aut quaedam in facie*, *conſtat*, *quod ipſum cerebrum habeat morbum*, *illique primario ſuccurrendum ſit: ſi ergo nulla ex praedictis partibus ſenſu aut motu aut utroque laeſa fuerit*, *neceſſe eſt ſpinalem medullam laborare*, *aut aliquem nervorum ex ipſa prodeuntium affectum eſſe ſtatuere. Attendito igitur diligenter*, *quae ſit pars affecta*, *& unde initium trahat*, *aut a qua vertebra id aut nervo recipiat*, *atque illi curationem adhibeto: non autem*, *ut vulgo*, *ſymptomatibus tantum obſiſtito. Itaque reſolutas partes ſic internoſcere oportet*, *animum ſcientiae anatomicae adhibendo.*

Probe memini haec veterum medicorum dogmata mihi in praxi exercenda pulcherrime profuiſſe, & laetus recordor me aliquoties brachiorum reſolutionem, *Colicae Pictonum* ſuccedaneam, feliciter curaſſe, dum frictiones, Emplaſtra aromatica &c. ſoli abdomini applicarem; licet ex Anatomica nervorum hiſtoria fatear me non intelligere, quomodo nervi, per abdominalia viſcera diſperſi, moleſtiſſimo & diuturno dolore excruciati, paralyſin brachiis inducant cum atrophia muſculorum. Sufficiebat mihi noviſſe in nervis abdominalibus morbum habuiſſe originem; & in aliis morbis jam didiceram, nervos multos habere mirum imperium in alias partes corporis, quod ex cognita hactenus corporis fabrica liquido explicari nequit; cujus rei, omni attentione medicorum dignae, plura dabit teſtimonia Epilepſia, de qua jam dicendum erit.

(*c*) Lib. I. Cap. XVI. pag. 88.

EPI-

EPILEPSIA.

§. 1071. PRiori malo adverſus valde morbus Epilepſia eſt, quae adeſſe dicitur, quoties homo ſubito proſternitur, amiſſis ſenſibus externis, internisque, cum concuſſu violento, involuntario, muſculorum omnium, vel aliquorum, reciproco, alterna cum requie, & novo paroxyſmo.

Ἐπίληψις, ἐπιληψία, τὰ ἐπιλήπτικα, apud auctores Medicos ſignificant illum morbum, de quo hic agitur: quae omnia derivantur ἀπὸ τοῦ ἐπιλαμβάνειν, a comprehendendo, quia, uti lictores non opinantem reum ſubito invadunt & comprehendunt, ſic & dirus ille morbus ſubito adoritur, & momento ante ſanos homines media inter vitae munera proſternit. Vocaverunt & *morbum ſacrum*, ἱερὸν νόσον, quali nomine apud *Hippocratem* (*d*) occurrit: vel quia a Diis immiſſus credebatur morbus; vel quia omne magnum vocatur quandoque ſacrum (*e*). Hoc enim ſenſu & os ſacrum [ἱερὸν ὀστοῦν] dixerunt Anatomici: & videmus etiam Latinos auctores omne, quod praeclarum & magnum erat, ſacrum vocaſſe: *Sacram anchoram*, *auri ſacram famem* &c. ideo etiam *Celſus* (*f*) *majorem morbum* nominavit. Vocaverunt & *morbum Herculeum*, quia *Hercules* illo laboraſſe credebatur (*g*): vel potius, uti *Galenus* (*h*) innuit, ut morbi magnitudinem hoc nomine deſignarent; forte & ob curae difficultatem, & quod *Herculeo* fere robore opus ſit, ut paroxyſmi tempore miſeri aegri contineantur, ne ſibi ipſis miſerrime noceant, allidendo membra, diſtorquendo &c. Vidi certe, quatuor viros robuſtiſſimos vix continere potuiſſe teneram virginem tempore inſultus epileptici. Sacri auctores vocaverunt epilepticos σεληνιαζομένους (*i*), lunaticos; & illa, quae aliis in locis (*k*) de eodem morbo habentur, confirmant hoc aſſertum: Miſer enim ille puer, quem Adorandus ſalvator liberavit, ab infantia laborabat hoc morbo: cadebat in ignem & aquam, loquelam & auditum amiſerat, cadens in terram ſpumabat, dentibus ſtridebat, repente clamabat dum concideret &c. quae omnia ſymptomata epilepſiam comitari, poſtea videbimus. Cum autem ille morbus in primo ſui initio ſaepe noctu invadat, & circa magnas lunae mu-

(*d*) De Morbo Sacro Cap. I. Charter. Tom. X. pag. 475. (*e*) Aret. de Cauſ. & Sign. Morbor. Lib. I. Cap. IV. pag. 28. [*f*] Lib. III. Cap. XXIII. pag. 172. [*g*] Ariſtotel. Problem. Sect. XXX. Quaeſt. I. Tom. IV. pag. 227. (*h*) Commentar. in Lib. VI. Epidem. Charter. Tom. IX. pag. 550. [*i*] Mathaei Cap. IV. verſ. 24. & Cap. XVII. verſ. 15. (*k*) Marci Cap. IX. verſ. 18. & ſeq. Lucae Cap. IX. verſ. 39. & ſeq.

mutationes frequenter repetitis ſaeviat inſultibus, hinc videntur Lunae tribuiſſe hunc morbum; quod & apud *Aretaeum* (*l*) habetur.

Comitialem morbum dictum fuiſſe Epilepſiam, legitur: ſive quod in frequenti hominum coetu ſaepius obſerventur morbo ſuo infeſtari Epileptici; ſive quod comitia dirimerentur, ſi quis epilepticus concideret: ita enim legitur apud *Serenum* (*m*):

Eſt ſubiti ſpecies morbi, cui nomen ab illo eſt,
Quod fieri nobis ſuffragia juſta recuſant:
Saepe etenim membris atro languore caducis
Conſilium populi labes horrenda diremit.

Ob morbi autem atrocitatem, quidam vocaverunt *morbum ſonticum*, quia hoc nomine intelligebatur morbus vehementior, vim graviter nocendi habens (*n*). Vocaverunt & *morbum caducum*, quia concidunt aegri, dum hoc morbo corripiuntur; & hoc nomine in pluribus linguis deſignatur. Morbus etiam puerilis vocatur, quia huic aetati frequentior eſt [*o*].

Cum autem ille morbus ingenti diverſorum ſymptomatum numero ſtipetur, uti poſtea patebit, debent inter illa ſeligi talia, quae ſemper in hoc morbo adſunt, ut ejus bona definitio dari poſſit, & haberi ſigna diagnoſtica, quae morbum hunc adeſſe demonſtrant. Epilepſia autem præſens cognoſcitur; ſi omnes ſenſus interni & externi aboliti ſint, & ſimul motibus convulſivis, ab arbitrio mentis minime pendentibus, agitentur muſculi. Diſtinguitur ſic a Paralyſi, in qua flaccida immobilitas muſculorum eſt: a Catalepſi pariter, in quo morbo ſenſus abolentur quidem, ſed corpus illum ſitum retinet, quem primo momento accedentis morbi habebat: ab Apoplexia, quia in apoplecticis cum abolitione ſenſuum & motuum arbitrariorum adeſt imago profundi & perpetui ſomni, abſque convulſivis motibus. Verum quidem eſt, quod apoplectici quandoque paulo ante mortem convellantur, ſed tunc epilepſia ſuccedit apoplexiae prius exiſtenti. Adeoque ſigna diagnoſtica Epilepſiae praeſentis redigi poſſunt ad haec bina; ſenſuum nempe abolitionem & perturbationem motuum muſcularium. Concuſſus autem illi violenti & involuntarii muſculorum reciprocis vicibus fiunt: ubi enim convulſi muſculi rigent nec relaxantur, tunc tetanus dicitur, ſi univerſum corpus ſic obriguerit; ſpaſmus vero, ſi in parte ſingulari quadam corporis idem obtinuerit; de quibus poſtea ad §. 1088. dicetur: hic autem agitur de exquiſita & proprie ſic dicenda epilepſia.

Oportet autem, Medicus cautus ſit in Diagnoſi hujus morbi, quia ſaepe contingit, ſceleſtos homines ſe epilepticos fingere in publicis plateis, ut largas a praetereuntibus colligant eleëmoſynas, poſteaque in ſinu rideant, quod

(*l*) Loco modo citato. (*m*) Q. Seren. Sammon. pag. 162. (*n*) Aul. Gell. Noct. Attic. Lib. XX. Cap. 1. (*o*) Hippocrat. de aëre locis & aquis text. 11. Charter. Tom. VI. pag. 190. Aeginet. Lib. III. Cap. XIII. pag. 29. verſa

quod etiam ipſos Medicos ſimulato morbo fefellerint. Facile autem fraus detegitur, ſi pulſum tangendo cutis unguibus intercepta ſubito & fortiter vellicetur; ſigna enim doloris percepti tunc ilico videmus, ſi morbum ſimulent, cum caeteroquin in Epilepſia ſenſus tam perfecte aboleantur, ut tempore paroxyſmi in ignem delapſi miſeri tales aegri ad oſſa usque partes corporis combuſſerint abſque ullo doloris ſenſu. Talem caſum habuit *Celeberrimus Boerhaavius* in juvene nobili, ſed peſſimae indolis, qui, ſi negarentur ipſi a parentibus quae deſiderabat, mox fingebat hunc morbum: dum autem vocatus jubebat Chirurgo, ut ferro candenti tangeret pedis pollicem, mox exſiliit; & poſtquam noverat, in primo futuro paroxyſmo cauterium applicandum eſſe, non amplius auſus fuit morbum fingere.

Solet autem plerumque ceſſare talis inſultus epilepticus, & poſt aliquod temporis intervallum redire ſimilis: ideoque inter morbos Chronicos numeratur. Interim tamen certum eſt, quandoque & primo hujus morbi inſultu extingui homines; tuncque ad acutiſſimos morbos referri mereretur. Ob hanc cauſam *Aretaeus* (*p*) & inter acutos, & inter chronicos morbos, epilepſiam numeravit, dixitque: *Epilepſiae primus caſus pernicioſus eſt, ſi acute invadat, nonnunquam enim & uno die hominem perdit: periculoſae etiam ſunt per circuitus exacerbationes: unde factum eſt, ut in acutorum numero morbus comitialis poneretur. Quod ſi malo aſſueſcat homo, & morbus tenaciter adhaerens occupet, non ſolum diuturnus, verum etiam nonnullis perpetuus, efficitur.* Quot caſus docuerunt, unico paroxyſmo exſtinctos fuiſſe infantes? in morbis acutis adultorum inſultus epilepticus unicus & lethalis ſaepius obſervatus fuit. Vidi in muliere parturiente, & annoſa jam, licet primipara, in ultimis nixibus puerperii paroxyſmum epilepticum contigiſſe horrendum & lethalem, quamvis nunquam antea hunc morbum experta fuiſſet. E contra novi hominem, qui vigeſimo quinto aetatis anno ob ſubitum & maximum terrorem epilepticus concidit, quique ad octuageſimum aetatis annum cum hoc morbo luctatus fuit, redeuntibus vario temporis intervallo paroxyſmis. Patet ergo, alternam illam requiem, cum redeunte iterum paroxyſmo, frequenter in hoc morbo obtinere; non tamen abſolute requiri ad morbi hujus definitionem dandam, cum unicus quandoque paroxyſmus hominem rapiat; quod & *Hippocrates* (*q*) notavit; uti & *Celſus* (*r*), qui ſic habet: *Homo ſubito concidit, ex ore ſpumae moventur, deinde interpoſito tempore ad ſe redit, & per ſe ipſum conſurgit. Id genus ſaepius viros quam foeminas occupat, ac ſolet quidem etiam longum eſſe, usque ad mortis diem, & vitae non periculoſum. Interdum tamen, cum recens eſt, hominem conſumit.*

(*p*) De cauſis & ſignis morbor. acutor. Lib. I. Cap. v. pag. 1. & De cauſis & ſignis morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. IV. pag. 28. & de curat. morbor. acut. Lib. I. Cap. v. pag. 84. (*q*) De Morbo Sacro Cap. IV. Charter. Tom. *X.* pag. 480. (*r*) Lib. III. Cap. 23. pag. 172.

§. 1072. Morbus hic mira facie variatus tam mirabilis apparet, ut diis, daemonibus, irae divinae, incantamentis, & ſimilibus cauſis, naturalibus majoribus, adſcriptus ſaepe fuerit.

Minime mirum videtur, quod hic morbus, tam horrendis & tam variis ſymptomatibus ſtipatus, creditus fuerit pendere a cauſis, quae naturalibus majores eſſent. Saniſſimus homo, in quo nec verſatiſſimi in arte medici aliquod ſanitatis vitium detegunt, uno momento ſaepe hoc morbo proſternitur; & poſtquam eferbuit talis paroxyſmus, refectumque fuit quiete laſſatum a tantis agitationibus corpus, quandoque nulli effectus tanti morbi ſuperſunt, & integra redit ſanitas; licet in corpore hoc maneat latens diſpoſitio, quae novum morbi inſultum faciet poſt magnum ſatis temporis intervallum. Tempore jam hoc, inter diſtantes paroxyſmos medio, ſaepe nihil deprehenditur in corpore quod culpari poſſit. Nullum ſignum ab attentiſſimis & peritiſſimis Medicis invenitur, ex quo diſtinguere queant, talem hominem huic morbo obnoxium eſſe; ideoque jam antiquis temporibus epilepſiae originem cauſis majoribus adſcripſerunt, & incantationibus, atque expiationibus variis ejus curam tentaverunt. Hujus aſſerti veritatem iam apud *Hippocratem* (*s*) videmus, qui hunc morbum non magis ſacrum dicendum voluit, quam febres tertianas & quartanas, quae certis temporum intervallis redeunt: licet non intelligetur evidenter ratio, quare determinato temporis ſpatio novus recrudeſcat paroxyſmus: ideoque explodit vana illa & ſuperſtitioſa remedia, quibus hunc morbum curare volebant vafri impoſtores, imperitiam ſuam obvelantes ſacris ritibus, & praeceptorum diaeteticorum numero. Tot enim monebant eſſe curationis impedimenta, ut impoſſibile foret, quin aeger quorundam ſubinde oblivisceretur; ſicque ſemper in illum culpa rejici poterat, ſi non ſanaretur morbus. V. G. inter alia plura jubebant aegrum cavere debere, ne pedem pedi, vel manum manui, ſuperimponeret unquam. Sed quis hoc evitabit, etiamſi attentiſſimus fuerit, dum plurium menſium ſpatio talis curatio ſaepe protrahi debebat? ſemper hinc effugium habebant, quo excuſarent irritum talis curationis ſucceſſum; & licet aeger exactiſſime obſervaſſet omnia praecepta (quod vix poſſibile videtur), ſi non ſanaretur, hanc adhuc cauſam dare poterant, nondum placatos eſſe Divos, qui irati hunc morbum immiſerant. Pro variis autem ſymptomatibus, quae epilepſiam comitabantur, diverſa aſſignabant Numina, quae placari debebant, uti in locis citatis legi poterit.

Certo conſtat, hunc morbum produci a cauſis talibus, quae ſenſibus obſervatae fuerunt, & illarum cauſarum ablationem morbi curam abſolviſſe, uti poſtea patebit. Sed & faſſi fuerunt ſummi in arte viri, atque in rebus anatomicis peritiſſimi, quod in cadaveribus hoc morbo defunctorum nihil invenerint

(*s*) De morbo ſacro Cap. I. & II. Charter. Tom. X. pag. 475. &c.

rint ſaepe, quod culpare poterant. In peſſima Epilepſia, *idiopathica* dicta, cauſa morbi in ipſo encephalo haeret, & quandoque difficillime diſtingui poteſt, cum intricatiſſimam encephali fabricam tam parum adhuc novimus. Molem, figuram, integumenta, gyros, cerebri & cerebelli, deſcripſerunt Anatomici, medullae oblongatae tubera miris nominibus inſigniverunt &c. ſed nullus determinavit hactenus memoriae ſedem, originem determinatam illius potentiae corporeae, quae muſculos ad arbitrium voluntatis movet, nec plura alia; de qua re & antea mentionem feci §. 276., ubi in vulnerum capitis hiſtoria agebatur de determinando loco affecto in encephalo. Poterit ergo in mirabili illa fabrica encephali vitium haerere corporeum, immanes illas turbas faciens, licet ſenſibus, in primis poſt mortem, detegi non poſſit; unde merito concludere licet, non ideo ſemper ad cauſas ſupernaturales referendum eſſe hunc morbum, licet nulla cauſa ſenſibus obvia detegatur. An autem abſolute negari poteſt, quod morbus ille unquam a cauſis ſupernaturalibus productus fuerit? Certe non videtur; nam puer ille epilepticus, de quo praecedenti paragrapho dictum fuit, ſanatus fuit ab Adorando Salvatore, expulſo Daemonio. Probe novi, ſummos in arte viros ſtatuere, a cauſis naturalibus hunc morbum productum fuiſſe; & aeque ſtupendam eſſe ſanationem tanti morbi, ab infantia jam affligentis, quam daemonis expulſionem; ſed certe huic opinioni mihi parum favere videtur ipſe textus (*t*), qui ſic legitur: *Objurgavit ſpiritum illum impurum, dicens ei: ſpiritus mute & ſurde, ego tibi impero: exi ab eo, & ne amplius ingrediaris in eum. Et clamans (ſpiritus), & multum diſcerpens illum, exivit.* Diſcipulis poſtea privatim interrogantibus, cur non potuerint ipſi ejicere illum ſpiritum, reſpondit: *Hoc genus in nulla re poteſt exire niſi in oratione & jejunio.* Solebat autem *Chriſtus* diſcipulis ſuis (ut ex pluribus ſacrae ſcripturae locis patet) poſtea exponere, quae hominum auſcultantium turbis dixerat, & quae non ſatis intellexerant: jam autem talia illis dicit, quae manifeſte firmarent illam opinionem, quam habebant, quod a malo ſpiritu morbus miſeri illius pueri productus fuerat. Certe daemoniaci illi, de quibus legitur in ſacris (*u*), habebant talia ſymptomata, qualia in maniacis obſervantur; ſed diſerte in textu aſſeritur, daemones egreſſos fuiſſe de miſeris illis, & venia impetrata abiviſſe in gregem porcorum, qui mox furibundi de praecipitio in mare ruerunt. An poteſt ille textus nullo modo intelligi de melancholico delirio, aut mania a cauſis naturalibus nata? Hinc patet, morbos eoſdem, quos a cauſis naturalibus naſci novimus, etiam a ſupernaturalibus productos fuiſſe. Vidi innocuum quadriennem puerum, qui ſimulac orationem Dominicam recitare incepiſſet, convellebatur ilico; & ſimul tantum ac tam horrendum clamorem edebat, qui ejus vires longe ſuperare videbatur: interpoſito aliquot minutorum intervallo, iterum rogavi aviam, quae puerum ad me adduxerat, ut juberet puerum easdem preces repetere, id-

 que

(*t*) Marci Cap. IX. verſ. 25. & Lucae Cap. IX. verſ. 42. (*u*) Matth. Cap. VIII. verſ. 28. & ſeq. Marc. Cap. V. verſ. 2. Lucae Cap. VIII. verſ. 27.

que in quartam vicem usque, ſemper eodem cum ſucceſſu; & licet eventum praevidiſſem jam, ac animum obfirmarem, non potui impedire, quin, audito hoc clamore, horrerem totus, quamvis me non adeo puſillanimem credam, ut a levioribus facile movear. Licet autem ſcrupuloſo examine omnia expenderim, non potui vel minimam malae fraudis ſuſpicionem habere. Videtur hinc prudentis Medici eſſe, non ſemper & ſtatim, ubi inuſitata in morbis ſymptomata apparent, ad cauſas ſupra naturam poſitas refugere; neque etiam impoſſibilia pronunciare illa, quae facta fuiſſe certo novimus. Uti enim optime *Celeberrimus Hoffmannus* (*w*) ex *Plinio* dicit: *Quemadmodum multa fieri non poſſe, priuſquam facta ſunt, judicantur: ita multa quoque, quae antiquitus facta, quia nos ea non vidimus, neque ratione aſſequimur, ex iis eſſe, quae fieri non potuerunt, judicamus. Quae certe ſumma inſipientia eſt.* Tractatus ille ſupra hanc rem legi meretur.

§. 1073. Nulla quippe geſticulatio, inflexio, poſituraque noſcitur, quam non aliquando exhibuerit; omnes quoque nonnunquam aemulatur motus, curſus, ambulationis, gyrationis, proſtrationis, decubitus, erecti, rigidique corporis ſpecies.

Agendum nunc eſt de variis & miris ſymptomatibus, quae in Epilepticis obſervantur tempore paroxyſmi. Numeroſiſſima certe haec ſunt, & conabor illa ordine recenſere, prout ipſe obſervavi, vel ex fidis auctoribus collegi.

Primo autem deſcribenda eſt exquiſitiſſima Epilepſia, in qua ſubito proſternitur homo cum abolitione omnium ſenſuum internorum & externorum, & convulſiva agitatione muſculorum. In omnium peſſima ſpecie, abſque ullo ſigno praemonente, cadunt ilico; & experimenta practica docuerunt, illam fere ſemper incurabilem eſſe. Frequentius primo ſentiunt vertiginem, ſcintillas oculis obvolitantes, colorem purpureum, nigrum, vel & variegatos Iridis colores (*x*); quibusdam miri ſoni auribus percipiuntur; aliis moleſtus odor in naribus, vel ſapor ingratus in ore, naſcitur. Quosdam vidi, quibus ſcintilla lucida apparebat ante oculos, quae ſubito augebatur, donec in immenſum jubar creſceret, & tunc cadebant. Alii omnia objecta incipiebant videre, ac ſi denſa nebula obfuſcarentur, & ſubito creſcente hac caligine concidebant: hoc & *Aretaeus* (*y*] notavit, vocans σκίης φαντασίην. Quidam ſentiunt a digito pedis, manuve, vel & ab alio quodam corporis loco, auram quaſi frigidam adſcendere, quae ubi ad praecordia venit, corruunt. Horum omnium aegri adhuc memores ſunt, quando a paroxyſmo reſurgunt; reliqua autem, quae paroxyſmi tempore contigerunt, ignorant omnino. Unde poſtea, dum plures jam paroxyſmos paſſi fuerunt, ex praeviis

(*w*) De Diabol. potent. in corp. human. opuſc. phyſico-medic. Tom. I. pag. 364.
[*x*] Aretaeus de cauſ. & ſignis morb. acut. Lib. I. Cap. v. pag. 1.
(*y*) Ibidem. pag. 2.

viis illis ſignis futuram calamitatem praevident, & quantum poſſunt ſibi cavent, vel adſtantium auxilium implorant. Plerique ipſo momento, dum cadunt, validum clamorem edunt, cujus tamen conſcii non ſunt: ſequuntur tunc mirabiles & variae plerumque in ſingulis epilepticis partium muſculoſarum convulſiones.

Frons enim & cutis capillata capitis miro quandoque agitantur modo; pili eriguntur; ſupercilia moventur, deprimuntur & ad ſe mutuo accedunt ſimul; ut fit in hominibus indignantibus; oculi tunc fixi, tenſi, prominuli, ut in iratis, apparent. Palpebrae agitantur, & clauduntur plerumque, ſed palpantes & tremulae, raro integre clauduntur, ſed inter palpebrarum diſtantes limbos oculi album apparet (z): ſaepe & ſub palpebris ſemiclauſis bulbi oculi magna velocitate rotantur, ita tamen ut fere ſemper pellucida cornea ſub palpebra ſuperiori occultetur. Quandoque his motibus convulſivis tanta vis oculorum muſculis infertur, ut poſtea ſemper vitium quoddam maneat; & plurimos obſervamus luſcos & ſtrabones, qui in prima infantia convulſionibus epilepticis tentati hoc vitium contraxerunt.

Mobilis autem illa faciei pars, quae ſub oculis ad mentum usque extenditur, numeroſis muſculis conſtans, qui in ſingulis fere cadaveribus diverſi reperiuntur ab Anatomicis, & cujus partis ſola mutatione pictores & ſtatuarii omnes animi affectus exprimere noverunt, miro modo agitari ſolet. Quandoque celerrima viciſſitudine omnes animi affectus exprimuntur in his miſeris, labia contracta & elongata in acutum exporriguntur roſtrum; mox retrotracta oris rictum ad aures fere usque producunt; quod tam celeri reciprocatione factum vidit *Celeberrimus Boerhaavius* in muliere Judaea epileptica, ut in vertiginem raperet videntem.

Maxilla inferior quandoque a ſuperiori abducitur tanta vi, ut luxetur antrorſum; & dum in paupere infante, finito paroxyſmo, non fuerat reſtituta haec luxatio, tota vita manſit, qui poſtea multis annis ſupervixit, ſed fatuus, & in noſocomium receptus omnium certe commiſerationem movebat. Lingua tunc turgida & elongata ex ore hiante prominet, & niſi adſtantes ſubere, vel alio ſimili corpore molli, maxillis interpoſito, caveant, momento poſt, convulſivo motu ad ſe mutuo adductis maxillis, lingua intercepta graviter vulneratur, vel pars ejus integre abſcinditur; quod & *Aretaeus* (*a*) monuit. Frequentiſſime hoc contingit, tempore paroxyſmi linguam morſu vulnerari, & tunc foedo ſpectaculo una cum ſpuma ſanguis exit: fit hoc, quando motus manducationis fiunt a validiſſimis illis muſculis, qui huic functioni ſerviunt: tunc dentium ſtridor ingratiſſimus percipitur, & non ſine horrore recordor, quod coram viderim in tenera ſatis puella dentium molarium fragmenta exſiliiſſe cum impetu.

Caput miris modis rotatur, flectitur; quandoque collum riget inflexile, aliquando pronum incurvatur, ut maxilla pectori adhaereſcat; in aliis verſus ſcapulas retroflexum caput haeret, velut in illis, qui per vim crinibus trahuntur; quae omnia & *Aretaeus* (*b*) obſervavit.

In

(z) Ibidem. (*a*) Ibidem. (*b*) Ibidem.

In brachiis, manubus, digitis fiunt omnes motus extenſionis, flexionis, rotationis, pronationis, ſupinationis; & cum pollex plures & validiores habeat muſculos flexores & verſus manum adducentes, quam reliqui digiti; hinc fortiſſime ſolet verſus volam manus adduci, quod multi pro ſigno validi paroxyſmi habent; & quia vident, remittente paroxyſmo, adductam in pugnum manum denuo explicari, ideo ſaepe magna vi nituntur in paroxyſmi vigore pollicem abducere, ſicque aliquando partes illas miſerrime diſtrahunt, dum ſummam vim convulſorum muſculorum majori violentia ſuperare conantur; unde poſtea moleſtiſſimi dolores manent in his partibus adeo vexatis. Si levi vi manus contractae explicari poſſint, non nocebit hoc tentaſſe; ſed quam imprudenter agunt rudes ſaepe & robuſtiſſimi homines, dum omni conatu hoc perficere tentant? In femoribus, cruribus, pedibus &c. hi motus non adeo obſervari poſſunt, quia veſtibus teguntur; ſed ſimiles adeſſe vel ex eo conſtat, quod pedibus calcitrent validiſſime: *Hoc genus calamitatis jugulatis tauris haud abſimile* dixit *Aretaeus* (*c*). Notum enim eſt, haec animalia, dum vaſis majoribus diſciſſis ſanguis effluit, paulo ante mortem ex inanitione vaſorum validiſſime convelli, & pedibus calcitrare.

Verum & interiores corporis partes ſimiliter agitari, docent ructus, borborygmi, vomitus, alvi & urinae excretio inſciis facta: ſeminis expreſſio per muſculos libidinoſos. Sed & vitales actiones quam maxime turbantur (*d*): in initio enim pulſus celeres, parvi, in fine vero paroxyſmi majores ſed languidi ac tardiores; &, ut optime monuit *Aretaeus*, in univerſum pulſus ſunt inordinati (ἄτακτοι): quales etiam inveni in omnibus Epilepticis, quibus paroxyſmi tempore adfui. Pariter & reſpiratio miris turbatur modis: primo paroxyſmi initio ſolent affici muſculi vocales, nam omnes fere cum clamore cadunt; poſtea oritur nixus validus reſpirationis, ut in illis, quibus ſuffocatio imminet, & edunt talem ſonum, qualem audimus in robuſtiſſimis hominibus, dum valido nixu grave pondus elevare, vel obſtaculum quoddam removere conantur. Hoc ſymptoma videtur feciſſe, ut veteres crederent, totum hunc morbum eſſe nixum cerebri ad explodendum aliquod malignum vel pituitoſum gravans. Verum impedita reſpiratione ſanguis libere per pulmonem tranſmitti nequit, adeoque nec cor dextrum ſe evacuare: unde ſanguis venoſus accumulatur circa cor dextrum, & omnes venae conſpicuae apparent turgidiſſimae, in primis venae frontis, raninae ſub lingua, jugulares in collo: incipit tunc liveſcere facies, imo fere nigreſcere, primo ſub oculis circa palpebram inferiorem, ubi laxa admodum cutis eſt; uti etiam circa labia, ſimili fere modo ac fit illis, qui in laqueo haerent; quod optime notavit *Aretaeus* (*e*), dicens: *Malae rubent quidem, in augmento autem mali & faciei livor accedit, cervicis vaſa diſtenduntur, vox ut in ſtrangulatu aufertur: etiamſi vehementer inclames, non ſentiunt: eorum vox nil niſi gemitus & ſuſpirium eſt, & reſpiratio & ſuffocatio, veluti in iis qui laqueo ſuffocantur.*

Dum autem arteriae narium, oris interni, faucium, ſe in venas diſtentiſſimas

(*c*) Ibidem. (*d*) Ibidem. (*e*) Ibidem.

ſimas evacuare nequeunt, urgentur rami laterales ſecretorii tanto magis, & mucus ſolito viſcidior exprimitur (quod confirmatur illis quae ad §. 819. dicta ſunt, uti & experimento *Loweri*, qui canis venas jugulares ligaverat; de quo ad §. 793. dictum fuit). Idem & in pulmone fit, tuncque ingratus ille ronchus auditur, & foedo ſpectaculo per os ac nares ſpuma viſcidiſſima exit, quandoque & ſanguinolenta, ſi lingua paroxyſmi tempore a dentibus vulnerata fuerit. Spuma autem illa adeo lenta eſt, ut in fila duci ſe patiatur. Haec omnia *Aretaeus* (*f*) pulchre notavit, & ſimul cum *Aureliano* (*g*) obſervavit; *Ante dimiſſionem fieri per os atque per aures ſpumarum fluorem:* quod autem intellexerit *Aurelianus*, illud fieri circa paroxyſmi finem, patet ex alio loco (*h*), ubi docet, quomodo hyſterica paſſio ab exquiſita epilepſia diſcerni poſſit. Ita enim habet: *Frequenter ſimile pati epileptici & a matrice praefocatae mulieres inveniuntur: ſiquidem non aliter ſenſibus privantur; ſed diſcernuntur, quod in ultima acceſſionis parte, per os atque nares ſpumarum fluore non afficiantur.*

Hoc autem ideo in primis notari meretur, quia illa viſcida pituita, in fine paroxyſmi per os & nares excreta, veteribus anſam dederat cogitandi, hanc pituitam fere eſſe unicam & ſolam cauſam mali (*i*), hacque expulſa, ceſſare inſultum morbi. Verum ex dictis patet, pituitae illius excretionem eſſe potius effectum morbi, quam cauſam; & ad §. 1075. patebit, plures alias cauſas diri hujus mali fidelibus obſervatis cognitas eſſe; adeoque non ſufficere illam curationem ſolam, quae incidendo mucoſum lentorem & evacuando de corpore agit.

Patet ſimul ex dictis, circa finem paroxyſmi adeſſe periculoſiſſimum ſtatum, dum ſuffocatio imminet; & quandoque ſic unico paroxyſmo pereunt, uti ad §. 1071. dictum fuit. Frequentius tamen tali modo finitur: poſt ſuffocationem illam imminentem, & expreſſionem ſpumae ex ore ac naribus, incipiunt minui motus convulſivi, reſpiratio liberior fit, ſed ſtertoroſa, cum ſomno profundo, quaſi apoplectico, qui vario tempore in variis durat: deinde ab hoc ſomno evigilant, omnium illorum, quae paroxyſmi tempore contigerunt, immemores: tunc autem, ut *Aretaeus* (*k*) optime notavit: *Ab initio membris ſegnes ſunt, caput grave ſentiunt, diſſoluti, languidi, pallentes, puſillanimes, ob laſſitudinem & morbi verecundiam contriſtati.* In multis & ſenſuum hebetudo, & memoriae debilitas, manet: tamen poſt binos treſve dies, per bonum victum & quietem refocillatis corporis viribus, ſaepe tam perfecta redit ſanitas, ut nullum tanti morbi veſtigium ſuperſit; & poſt aliquod temporis intervallum, ſaepe ſatis longum, idem malum ſimilibus ſymptomatibus ſtipatum redit. Tunc autem vocabatur *Aretaeo* Epilepſia Chronica: ſi vero unico tantum inſultu hominem vel perimeret, vel liberaret, tunc ad morbos acutiſſimos referri poterat.

Chro-

(*f*) Ibidem. (*g*) Morbor. Chronicor. Lib. I. Cap. IV. pag. 293. (*h*) Ibidem pag. 295. (*i*) Hippocrat. de morbo ſacro paſſim. (*k*) De cauſ. & ſign. morbor. acut. Lib. I. Cap. V. pag. 3.

Chronica autem Epilepſia varia admodum habet intervalla inter binos paroxyſmos. Vidi, qui ſemel in anno tantum corripiebantur; alii vere & autumno, plures ſingulis menſibus, inſultum habent: circa magnas mutationes lunae alii, circa novilunium & plenilunium, adeoque bis in menſe: Plures vidi, qui plurimos paroxyſmos patiebantur intra viginti quatuor horarum ſpatium.

Cum autem involuntarius motus muſculorum ſit, tempore paroxyſmi, quandoque omnium, quandoque aliquorum tantum; & ſaepe diverſorum muſculorum motus ſibi mutuo ſuccedant, facile patet, incredibilem varietatem ſymptomatum occurrere tempore paroxyſmi in diverſis epilepticis. Hinc cum geſticulationes, & quaevis mutationes poſiturae corporis, fiant ope muſculorum, intelligitur, quam mira hic accidere poſſint, neque imitanda facile voluntatis imperio in muſculos tempore ſanitatis; quia in epilepticis longe validius agitantur muſculi, unde ſaepe turpes diſformitates & diſtorſiones poſtea ſuperſunt, uti in ſequentibus dicetur. Plura mirabilium Epilepſiarum exempla habentur apud *Schenckium* (*l*).

§. 1074. Omnes tamen hae varietates tantum verſantur in mutatis motibus aliquarum partium mobilium, adeoque muſculoſarum; ergo tantum ponunt varias muſculorum contractiones; hinc varios liquidi nervoſi influxus; inde variam hujus a ſenſorio communi expreſſionem in nervos; tandem itaque varias cauſas in cerebri medulla has expreſſiones producentes: quae optime noſcuntur enarratione harum hiſtorica.

Sequitur jam, ut dicatur de Epilepſiae cauſis obſervatis, quibus mirabilia haec ſymptomata adſcribi poſſunt; & ſimul de loco corporis, cui applicantur hae cauſae, dum ille morbus adeſt.

Ut autem haec clare & evidenter intelligantur, notandum eſt ex Pathologicis (*m*), quod cauſae morborum a Medicis vocentur duplici nomine; vel enim eſt cauſa proxima, vel remota. Cauſa proxima dicitur illa, cujus praeſentia morbum facit, cujus abſentia morbum tollit. Cauſa autem remota morbi dicitur illa, quae ſic diſponit corpus, dum adeſt, ut aptum ſit morbum ſuſcipere, ſi adhuc alia cauſa praeter priorem acceſſerit: neutra ergo ex his cauſis morbum producit, ſi ſola exſtiterit, ſed ſimul unitae morbum praeſentem faciunt. Cauſa jam remota, quae corpori inhaeret, vocatur *praediſponens*: altera autem quae huic accedit, vocatur *procatarctica*; ſive ſimpliciter *occaſio*: quae tantum nocet illis, in quibus prior illa praediſponens cauſa aderat.

His praemiſſis conſideramus, in Epilepſia abeſſe omnes ſenſus internos & ex-

(*l*) Lib. I. pag. 103. & ſeqq. (*m*) Herm. Boerh. Inſtit. Med. pag. 740. & ſeqq.

externos; ſimulque eodem tempore fieri agitationes ſummas muſculorum. Verum ex illis, quae de Apoplexia & Paralyſi dicta fuerunt, patuit, cauſam muſculos moventem ab encephalo per nervos derivari in muſculos; & ſenſuum exercitium fieri, dum mutatio nervi, a rebus ſenſibilibus excitata in ſenſuum organis, libere propagari poteſt ad nervorum originem in encephalo. Adeoque illo tempore, dum paroxyſmus epilepticus adeſt, encephalon, ſenſuum & motuum muſcularium origo, afficitur; & quidem ita, ut ſenſuum perceptio nulla adſit; motus autem muſculares validiſſimi excitentur. Verum illi motus muſculares produci nequeunt, niſi cauſa muſcularis motus ab encephalo per nervos veniat ad muſculos; adeoque cauſa epilepticum paroxyſmum producens debet efficere, ut medulla encephali in nervorum origines validiſſimas tantorum motuum cauſas derivet. Varia ergo occurrent phaenomena in diverſis epilepticis paroxyſmi tempore, prout in hos illosve nervos, majori vel minori impetu, ſimul vel ſucceſſive, cauſa muſcularis motus venerit. Unde optime dixit *Aegineta* (*n*), quod in encephalo, ejuſve ventriculis cauſam conſtitutam habeat Epilepſia (συνεςαμένην ἔχει τὴν αἰτίαν): quia eſt totius corporis convulſio, cum noxa principum animae facultatum; licet agnoverit, & a ventriculo, & ab utero, & ab aliis corporis partibus, per conſenſum (κατὰ συμπάθειαν) Epilepſiam fieri. Illud enim morboſum, in aliis quibuscumque partibus corporis haerens, non producit Epilepſiam, niſi encephalon affecerit; & aegri ſaepe ſentiunt a parte quadam corporis, pede v. g., aſcendere aliquid verſus ſuperiora, & paulo poſt epileptici cadunt, niſi ligatura, aut valida compreſſione partis, impedire poſſint ſubito illum aſcenſum, uti poſtea dicetur.

Ex quibus omnibus liquet, morbi hujus cauſam proximam, ſive integram & adaequatam, paroxyſmi tempore, in encephalo haerere; cauſam vero excitantem, ſive procatarcticam, in aliis multis corporis locis eſſe poſſe. Videntur autem obſervata docere, quod illo fere loco, ad quem pervenit mutatio nervis ſentientibus inducta ab objectis ſenſibilibus, ſit & principium motus muſcularis: ſi enim meditabundo homini muſca oculos quam proxime praetervolat, mox motu automatico manum ſubitiſſime admovet; quod & feciſſet ex voluntatis arbitrio, ſi praevidiſſet illud futurum eſſe. Illum autem locum, ad quem mutatio organorum ſentientium pervenit, & a quo motus muſcularis origo pendet, vocaverunt Medici ſenſorium commune, uti antea in *Capitulo* de Apoplexia dictum fuit. Hinc Epilepſia, eſt morbus ſenſorii communis, per quem poteſtas ſentiens aboletur, potentia vero motus muſculares excitans ſummos effectus praeſtat, abſque conſcientia & voluntatis imperio.

Verum obſervatur, quod poſt paroxyſmum epilepticum jam ſedatum, & omnes functiones encephali in integrum reſtitutas, maneat tamen ejuſmodi diatheſis, ut renovetur paroxyſmus a talibus cauſis, quae in aliis hominibus, hanc diatheſin non habentibus, nihil tale pruducunt. Ira, venus, terror

(*n*) Lib. III. Cap. XIII. pag. 29. verſa.

etiam levis, crapula, & plurima alia, epilepticis novum morbi inſultum adferunt, uti notum eſt. Supereſt ergo in illis hominibus cauſa proëgumena, ſive praediſponens, quae facit, ut tales homines abſente paroxyſmo maneant obnoxii, ut denuo corripiantur epilepſia, ſi huic cauſae latenti, & nullo ſigno ſaepe ſe manifeſtanti, alia cauſa occaſionalis ſe junxerit. Certis enim conſtat obſervatis, quod haec diatheſis proëgumenica epilepſiae verae, licet peſſima ſit, poſſit adeſſe in homine, nec tamen nocere ulli functioni cognitae. Imo videtur illa diatheſis epileptica latere poſſe tota vita, nunquam ſe manifeſtans; cum hic morbus, uti ſequenti dicetur paragrapho, tranſeat quandoque ab avo in nepotem, non laborante filio, in quo tamen videtur eadem diatheſis adfuiſſe, cum ſuae illam progeniei tradiderit.

Verum haec diatheſis videtur haerere in ſenſorio communi, illudque ſic diſponere, ut irritetur & turbetur poſtea a talibus cauſis accedentibus, quae illud antea non affeciſſent. Multa certe argumenta hoc ſuadere videntur. Vidi ſaniſſimam puellam decem annorum, a parentibus vegetis, nunquam epilepſiam paſſis, natam, per plures annos fuiſſe epilepticam, & primo paroxyſmo fuiſſe correptam, dum joci gratia humi decumbentem ſub plantis pedum titillaſſent diu quaedam puellae, aliis illam immotam vi retinentibus, ne intolerabilem ipſi hanc moleſtiam, mutato ſitu corporis, vitare poſſet. Nihil hic morboſi humoris culpari poterat, nulla laeſio capiti contigerat; & ſemel turbatum ſenſorium commune, per nervos in extremis partibus corporis poſitos, retinuit impreſſam quaſi talem diatheſin, quae poſtea a pluribus aliis cauſis accedentibus paroxyſmum epilepticum renovabat. Si enim miſera haec titillationis minas tantum intentari videret aliis, mox cadebat epileptica. A levi iracundia, terrore, attentione animi parum diutius protracta, redibat novus paroxyſmus. Toties doluerunt peritiſſimi Medici, inſanabilem tota vita Epilepſiam natam fuiſſe, a ſolo terrore, in ſaniſſimis etiam corporibus; & in primis in talibus, qui agiliſſimum corpus & ingenium promtiſſimum habebant.

Certum autem eſt, ſenſorium illud commune non aeque firmum eſſe in omnibus hominibus, & in quibuſdam facilius irritari, omneſque ejus actiones turbare. Duro labori ab ineunte aetate aſſuetus ruſticus firmum corporis robur habet, talemque fracti orbis ruinae ferirent fere impavidum; dum molliter educata puella a ſubito quocunque fragore convellitur. Nec invicto mentis conſtantiſſimae robori hoc adſcribendum eſt in tali ruſtico, ſed hebetudini & majori quaſi calloſitati ſenſorii communis. Verum idem ille quam ſtupidus eſt in illis, quae mentis aciem requirunt; robuſtis gaudet lacertis, ſed magnam membrorum agilitatem non habet: ſolos illos motus exercet alacriter, quos quotidiani labores imperant; caeterum rigidus fere in omnibus membris. Unde intelligimus, quare pro diverſa diſpoſitione ſenſorii communis diverſimode afficiantur ab iiſdem cauſis homines; & illa, quae turbant omnia in quibuſdam, nullam mutationem inducant aliis.

Quo autem homo origini ſuae propior eſt, eo encephalon, ejuſque propagines, medulla ſpinalis & nervi, majorem partem totius molis corporeae

fa-

faciunt, quod & pictores & ſtatuarii obſervant, dum junioribus caput majus proportionaliter ad truncum corporis tribuunt. Sed & ſimul mollior encephali ſtructura in junioribus obſervatur; ideoque Anatomici, cerebri fabricam demonſtraturi in exercitiis Academicis, adultorum cadavera ad hanc rem ſemper praeferunt. Hinc *Hippocrates*, & poſt illum omnes medici, obſervaverunt, juniores magis obnoxios eſſe huic morbo quam adultos: videtur enim in illis excedens magnitudo encephali & tenerior fabrica facere cauſam praediſponentem, quae levi cauſa occaſionali accedente epilepſiam producit. Tormina abdominis, gingivarum tenſio & irritatio dentitionis tempore, frequentiſſime inducunt inſultus epilepticos junioribus, dum ſaeviſſimam odontalgiam & dolores acerbiſſimos iliacos adulti ferunt abſque epilepſia ſequente. Summa excandeſcit ira nutrix, & imprudens dat ubera infanti; convellitur ilico (uti tot obſervata docuerunt); dum nutrix deferveſcente hoc brevi furore nihil mali patitur. Illa ergo mutatio, per validum talem animi affectum in humoribus nutricis nata, non potuit firmius aetate jam ſenſorium commune turbare; dum pauculum lactis, ab iratae nutricis uberibus ductum, tenerum & mobile infantis corpuſculum tam miſere afficit.

Verum cum aetatis augmento nimia haec mollities aut teneritudo encephali & totius generis nervoſi ſenſim emendetur, patet ratio, quare magna ſpes curae in junioribus affulgeat: ubi autem adultum & firmum jam corpus hic morbus invaſerit, longe difficilius, imo raro, curatur: debuit enim valida cauſa fuiſſe in adulto morbum producens, dum in junioribus etiam leviſſima ſufficiat. Ideo *Hippocrates* [*o*], ubi epilepſia ante pubertatis tempus apparebat, ſperabat morbum abiturum; ubi autem poſt vigeſimum quintum annum invadebat, tunc ut plurimum ad mortem uſque manere inſanabilem, monuit. Videantur & illa, quae ad §. 712. habentur, ubi de convulſione febrili agebatur.

Optime autem latentem illam diatheſin ſenſorii communis, quae praediſponens cauſa epilepſiae eſt, deſcripſit *Helmontius* (*p*), dicens: *Sic namque comitialis per menſes & annos ſubinde dormit, imo & nunquam excitatur, niſi per Venerem, Iram, moerorem, partum &c. Neque eſt enim ulla materia, fomes caduci, alicubi detenta; quia vel putreret, areſceret, conſumeretur, vel priſtinam veneni labem amitteret: quod cum non fiat, verum in vitam perennet, aliud proin exordium, atque hoſpitium immediatum, quam recrementa delegit. Sigillatur quippe in idea entis activi, & conſtantis per totam vitam.* Alibi (*q*) habet ſequentia, quae pariter huc ſpectant: *Quidquid porro ſordium ingeſtum, admiſſum, aut vivendi errore obnatum eſt, ſive id cauſae procatarcticae, ſive demum familiae, productum ſectetur, totum prorſus nil niſi occaſionale eſt: ad cujus ſcilicet importunitates Archeus ipſe commotus, veram morbi repraeſentat ſcenam. Unde imprimis perſpicuum eſt, tam eſſe morbos reales, dum ſilent, dormiuntque: quam quos contingit expergefactos in ſuo meditari paroxyſmo.*

(*o*) Aphor. VII. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 197. (*p*) In Capitulo *De Morbis Archealibus* §. 17. pag. 440. (*q*) In Capitulo *Butler* in initio pag. 466.

Poſtea autem patebit, quando de curatione hujus morbi agetur, magnum uſum habere conſiderationem cauſae praediſponentis, & illius diſtinctionem a cauſis excitantibus. Saepe enim non eſt in poteſtate Medici cauſam praediſponentem tollere, & tunc ſola ſpes curae in eo conſiſtit, ut tollantur cauſae excitantes, & in actum deducentes, illam latentem diatheſin epilepticam, quae ſola paroxyſmum epilepticum renovare nequit.

Sequitur jam enumeratio cauſarum hujus morbi, tam illarum, quae praediſponunt, quam aliarum, quae procatarcticae, ſive occaſionales, dicuntur.

§.1075. Illae autem ſunt 1. Haereditariae, ex labe gentili Patris, Matris, parentumve, aut majorum, ſilente ſaepe morbo in genitore, dum ex avo derivatur in nepotem. 2. Congenitae, ex imaginatione Matris gravidae excitata per conſpectum Epilepticum. 3. Cerebrum in integumentis ſuis, ſuperficie, ſubſtantia, ventriculis, male affectum, per vulnera, contuſiones, abſceſſus, pus, ſaniem, ichorem, ſanguinem, lympham acrem, foetidam, excreſcentias oſſeas cranii interni, intropreſſiones ejus, cartilagineam ſinuum venoſorum naturam, fragmenta, ſpinaſve oſſium, vel inſtrumentorum laedentium meningas, cerebrumve, argentum vivum ad cerebrum quacunque via delatum. Idem cerebrum affectum male per inflammationem, corruptionem, eroſionem meningum, a carie oſſis, bile atra, gummatibus venereis. Has autem cauſas juvant omnia, quae liquidorum in cranium affluxum augent, ut ſunt, plethora, motus, calor, ebrietas, epulae, venus, ingenium perſpicax, altum, meditatio profunda, affectus animi ingentes, imaginatrix vis ingens, terror, metuſque in primis. 4. Omnes violentae affectiones generis nervoſi, ut ſunt magni & periodici dolores, paſſio hyſterica, roſiones & irritationes a lumbricis, dentitione, acri humore, lacte caſeoſo, acri, acido infantum, meconio, contagio variolarum, cardiogmo, ulceroſa materie alicubi hoſpitante, inedia, crapula, acribus potulentis, eſculentis, medicamentis, venenis. 5. Ab interceptis nonnullis, quae olim excerni ſolebant, ſanie, pure, menſtruis, lochiis, haemorrhoïdibus, urina. 6. Fumis nonnullis paroxyſmum integrantibus, fomite alicubi haerente, unde ſenſu elevatae aurae adſcendens cerebrum petit.

1. Morbos propagari ex parentibus in prolem, numeroſis conſtat obſervatis. Neque tantum in Epilepticis hoc animadverſum fuit, verum & phthiſin

phthiſin & podagram derivari in ſeros nepotes conſtat, uti poſtea dicetur. Mirabile in primis hoc eſt, quod latens in corpore illud ſemen morboſum per annos dormiat iners, antequam actuoſum fiat. Epilepſiae autem illae haereditariae ſaepius circa pubertatis tempus primo ſe manifeſtant paroxyſmo, &, ſeminali contagio propagatae, illo tempore, dum aptum ad generationem corpus redditur, inſurgunt, poſtea per totam vitam ſaepe durantes. Uti externa corporis forma & magnitudine, ingenio, animi affectibus, proles parentibus ſimiles ſaepe fiunt; ſic videtur & intima partium corporis conſtitutio frequenter referre eandem ſimilitudinem. Quandoque & contingit, quod ſeminale tale vitium iners maneat in filio, redeat in nepote: forte ſi firmo corporis robore, vita actuoſa & frugali, domaverit filius latentem hanc diatheſin, ne in nervum erumpat; quam tamen labem ſeminalem tradit ſuae progeniei. Forte in prima generatione nondum ſe exſerere poteſt impreſſus character morboſus, & in ſecunda tantum ſe manifeſtat progenie. Similia exempla in hiſtoriis habentur: ſic apud *Plinium* (*r*) leguntur ſequentia: *In Lepidorum gente tres, intermiſſo ordine, obducto membrana oculo, genitos accepimus; ſimiles quidem alios avo &c. Indubitatum exemplum eſt Nicaei nobilis Pyctae Byzantii geniti, qui adulterio Aethiopis nata matre, nil a caeteris colore differente, ipſe avum regeneravit Aethiopem.*

Sed & plura ſimilia obſervamus in rerum natura, quae per multos annos manent abſque ullo effectu ſenſibili, & poſtea ſubito ſe manifeſtant, ubi requiſitae conditiones concurrunt, ut latens tale & ſilens principium reddatur actuoſum. Stamen vitale, intra ſacculum colliquamenti haerens in ovo foecundo, quieſcit ibi, & nullo ſigno ſe manifeſtat: poſt plures menſes, ſi calor incubantis gallinae accedat, viginti circiter diebus illud ſtamen minimum, omnes ſenſus prius fugiens, excrevit in pullum. Notum eſt ſemina vegetabilium per plures annos adhuc apta manere, ut ſui generis plantulam producant, ſi foecundae terrae committantur. In Embryone, dum adhuc in utero materno latet, jam adſunt rudimenta dentium, quae in fundo alveolorum ad ſeptimum uſque aetatis annum, & ultra, manebunt, tuncque ſubito incremento augebuntur & emergent: imo multis in ſenectute jam provecta novi prodierunt dentes. Pubertas in utroque ſexu determinato aetatis tempore naſcitur, & miram mutationem corpori inducit: hujus tamen mutationis rudimentum jam in prima hominis formatione aderat, licet ſerius in actum deducatur. Poterit ergo & in prima origine naſcenti homini talis quaſi character morboſus impreſſus eſſe, qui ſuo tempore ſe manifeſtabit. Hanc rem conſiderans *Helmontius* (*s*) dixit: *Ergo morbi haereditarii inoleſcunt foetui, ab ente morboſo. Idea nimirum, ſpiritui ſeminali impreſſa (cum ſit ipſe morbus adhuc in vita prima ſeminis deliteſcens, & ſigillatus) adhuc dormit & ſui maturitatem exſpectat, donec expergefactus ab Archei agitatione, prorumpenſque, producta ſua parere ſit apta.*

2. Di-

[r] Lib. VII. Cap. XII. pag. 147.
(*s*) Capitulo *de Morbis Archealibus* §. 15. pag. 440.

2. Diſtinguitur haec cauſa a priore, quod non pendeat a labe ſeminali; ſed quod epilepſia naſcatur in foetu adhuc intra uterum maternum concluſo; non ex cauſa per haereditariam labem propagata, ſed a cauſa foetui jam concepto accedente per matris territae imaginationem, dum videt epilepticum morbi ſui paroxyſmo correptum. Cum autem miſer talis infans ſtatim a nativitate epilepticis inſultibus obnoxius ſit, ideo morbus ille tunc *congenitus* dicitur. Apud *Hildanum* (*t*) talis caſus legitur, ubi juvenis, robuſta, & optimo corporis habitu praedita, matrona gravida mirum in modum perterrita fuit, dum epilepticus fere ad ipſius pedes procideret: poſt menſes aliquot primipara puellum feliciter enixa eſt, qui non diu poſt comitiali morbo correptus fuit, & multis remediis fruſtra tentatis periit hoc morbo, antequam primum aetatis annum adimpleret. Uterque parens ſanus erat, & poſtea eadem haec matrona aliquot liberos peperit, qui nunquam huic morbo fuerunt obnoxii. Plures ſimiles caſus ſparſim apud obſervatores habentur.

Verum quidem eſt, quod frequentes ſatis in recens natis obſerventur convulſiones, a meconio, vel ab acida acrimonia, inteſtina vellicante &c. verum, expulſis his faecibus, & emendata hac acrimonia, ceſſant brevi illae convulſiones: in miſero autem hoc puello ad mortem uſque redierunt paroxyſmi epileptici.

Cum ergo alia plurima obſervata doceant, imaginationem matris gravidae miras mutationes poſſe inducere foetui, intra ejus uterum contento, videtur merito & epilepſia in recens nato obſervata tali matris terrori tribui poſſe. Novi quidem haec omnia negari a quibuſdam, quia non concipiunt, quomodo mutata cogitatio matris poſſet ſic afficere foetum; & derideri ſapientes viros tanquam nimis credulos, qui fidem adhibuerunt illis, quae propriis viderant oculis, vel apud probatiſſimos auctores legerant. Fateor, me nullo modo intelligere nexum cauſae in matrem agentis cum effectu obſervato in foetu; & quare terror ille potius non reddiderit matrem epilepticam, quam foetum; ſed an ideo negari debet illud, quod factum fuiſſe conſtat. *Galenus* (*u*) jam ſuo tempore de hac re conquerebatur, dicens: *Multi medici rerum, quae manifeſte conſpiciuntur, cauſas reddere nequeuntes, eas eſſe omnino negant.* Vidi olim venuſtiſſimam puellam, quae me de affectibus hyſtericis, quibus obnoxia erat, conſultum venerat. Conſpiciebam erucam, ſub collari nudae cuti inſidentem in cervice: metuens, ne terreretur, amovere volui digitis hoc inſectum: ſubridens illa dixit, relinquas quaeſo erucam, quam tota vita geſtavi; & permiſit facile, ut accuratius inſpicerem. Vidi autem colores varios pulchros, crines erectos erucae, quam evidentiſſime; nec ovum ovo ſimilius eſſe poterat, quam illa erucae effigies, ultra cutis ſuperficiem prominens, erat huic inſecto.

Ma-

(*t*) Obſervat. Chirurg. Cent. 3. Obſerv. VIII. pag. 191.
(*u*) De Locis Affectis Lib. V. Cap. III. Charter. Tom. VII. pag. 486.

Mater autem ejus affirmabat, quod, hanc puellam dum utero gereret, in horto deambulanti eruca ex arbore in cervicem deciderat, illamque aegre inde amovere potuerat. Altera mulier gravida per tres menſes terretur a ſimia, quam brachio ſuo inſilituram credebat; aufugit, & partem corporis, pro qua metuebat, altera manu arripuit & perfricuit. Parit debito tempore ſanam puellam, quam vidi jam adultam, in cujus dextra manu in parte externa cubiti tota cutis fuſca erat, & pilis pollicem cum dimidio longis hirta. Sapone prius perfricato loco, novacula abraſerunt, dum novem annos nata foret; ſed mox locum abraſum occupabat denſum puſtularum agmen, totum brachium inflammabatur quam validiſſime, non ſine gangraenae inſtantis metu: idoneis remediis ſedato hoc malo, recreverunt pili, & manſit deforme illud imaginationis maternae veſtigium, quod poſtea patienter ferre maluit, quam novam curam tentare.

Vellem rogatos illos viros, qui meam in his credulitatem ridebunt, an putent ſe intelligere plurima alia mirabilia, quae in generationis opere fieri certo novimus. Dicant cauſas, quae tubas fallopianas pendulas & libere fluctuantes erigunt, fimbrias explicant, ovariis applicant: explicent, cur uterus ſuſcepto maſculino ſemine, conceptu facto, creſcere incipiat in omnem dimenſionem? cur menſtrua non prodeant? cur excuſſo foetu decreſcat uterus, increſcant mammae? Quomodo foetus nectatur funi umbilicali? Quomodo naſcatur placenta & ſe affigat utero? &c. Credo arduum fore ſubtiliſſimis etiam philoſophis, ut demonſtrent nexum cauſae cum his effectis, quos tamen revera exiſtere nemo negabit. Nec meliori jure ergo effectus maternae imaginationis in foetum negare licet ob hanc rationem, quia non intelligitur modus, quo haec foetus mutatio fieri poſſet.

3. Praecedenti paragrapho dictum fuit, illo tempore, dum paroxyſmus epilepticus adeſt, encephalon affici; adeoque minime mirum videri poterit, ſi illa, quae encephalon laedunt, epilepſiam etiam producant frequentiſſime. In vulnerum capitis hiſtoria pluribus locis probatum fuit, a laeſione encephali per inſtrumenta vulnerantia, a contuſione valida capitis pariter, convulſiones peſſimas productas fuiſſe; uti etiam a ſola effuſione ſanguinis in cavo cranii; & multo magis, ſi ſanguis, vel alii effuſi humores, mora & ſtagnatione in acrem & rodentem ichorem degeneraverint. Verum in omnibus illis caſibus cauſa violenta vulnerans, vel contundens, capiti applicata fuerat. Contingit autem & ſenſim, abſque talibus cauſis praegreſſis, in cavo calvariae accumulari humores, qui vel mole premere vel acrimonia acquiſita encephalon laedere, ſicque hunc morbum producere poſſunt. In cadavere epileptici colluviem talem aquoſam invenit in cavo cranii *Piſo* (*w*), & in primis verſus poſticam capitis partem. *Drelincurtius* plurium epilepticorum infantum calvarias diſſecuit, & ventriculos anteriores, ſero flaventi acri turgidos, reperit. In ebrioſo viro, epilepſia exſtincto, gelatinam flavam

(*w*) Obſerv. & Conſil. de morbis a ſeroſa colluvie Sect. 2. part. 2. Cap. VII. pag. 159.

flavam copioſam inter duram & piam matrem vidit. *Poupart* (*x*) in cadavere juvenis epileptici inter calvariam & duram matrem pituitam albam ſpiſſam obſervavit: ipſa autem dura mater tumida, ſimili quaſi pituita madens, vix ab illa diſtingui poterat, neque cranio videbatur adhaerere, niſi hujus pituitae ope. Imo *Hippocrates* (*y*) talem pituitam videtur pro ſola cauſa epilepſiae habuiſſe, & diuturnum hunc morbum ideo incurabilem pronunciavit, quia encephalon eroditur & colliquatur a pituita, per moram nempe acriore reddita.

Excreſcentias oſſeas cranii interni. Ubi de morbis oſſium antea agebatur, dictum fuit ad §. 549., quandoque latentes ob cauſas tumores tales oſſeos excreſcere. Si hoc in capite interno fiat, comprimetur a tali exoſtoſi encephalon; & ſi acutae figurae fuerit talis excreſcentia, facile patet, quam enormia mala inde fieri debeant. Vidi tale ſceleton, in quo nullum fere os erat, quin acutis ejuſmodi oſſeis prominentiis hirtum foret. Sed & ſimilia in cavo calvariae fuerunt obſervata. Vidit *De La Motte* (*z*) duram matrem illo loco, ubi falcem format, oſſeis talibus aculeis aſperam, in cadavere juvenis, qui per octodecim annos epilepſia laboraverat. Sic autem eminebant illi aculei, ut piam matrem laedere & pungere potuerint. Raram hanc obſervationem Academiae Regiae ſcientiarum tranſmiſit, in cujus hiſtoria etiam habetur (*a*). Invenit tamen in eodem cadavere ventriculos cerebri ſero extravaſato plenos. Poſtea celeberrimus *Hunauld* in adulto homine, pariter epileptico, ſimilia ſpicula oſſea invenit infra ſinum longitudinalem ſuperiorem, quae cerebrum punxerant (*b*). Et in cadavere juvenis epileptici inventum fuit intra ipſum cerebellum os irregularis figurae, quod longitudine pollicem, latitudine vero dimidium pollicem, aequaret (*c*).

Intropreſſiones ejus. Calvariae cavum ſemper plenum eſt naturaliter, unde, abſciſſa poſt mortem, calvariae olla non facile iterum adaptari poteſt, quia encephalon oſſe coërcente liberum exſurgit: dum ergo, intropreſſa calvaria, minuitur ejus cavum, encephalon comprimitur; unde & epilepſia, & plura alia mala, fieri poterunt, uti ad §. 267. dictum fuit.

Cartilagineam ſinuum venoſorum naturam. Ut functiones cerebri recte perficiantur, requiritur expeditus motus humorum per arterias, & reditus eorundem per venas. Sinus autem venoſi quaſi diverticula quaedam ſunt, in quibus ſanguis colligi poſſit, & retineri, ſaltem per aliquot momenta, dum per tuſſim, riſum, nixum validum, impeditur liber ſanguinis motus ex corde dextro per pulmonem, adeoque & venae jugulares ſe commode evacuare nequeunt; debent ergo illi ſinus utcumque cedere poſſe: ſi ergo in cartila-

(*x*) Acad. Royale des Sciences 1705. Hiſt. pag. 62. (*y*) De Morbo Sacro Cap. 3. 4. & 6. Charter. Tom. X. pag. 478. & ſeq. (*z*) Traitè Complet de Chirurgie Tom. II. pag. 398. (*a*) L'An 1711. Hiſtoire pag. 36. (*b*) Ibidem l'An 1734. Hiſt. pag. 59. 60. (*c*) Ibidem l'An 1737. Hiſt. pag. 71.

tilaginem obduruerint, diſtendenti ſanguini cedere nequeunt inflexiles, ſimulque tunc craſſeſcere ſolet ſubſtantia ſinuum in cartilaginem mutata, adeoque & minuitur ſinuum cavitas: utroque hoc modo turbatur facilis reditus ſanguinis venoſi ab encephalo. Talia autem impedimenta reditus ſanguinis venoſi a capite in cadaveribus Epilepticorum deprehenſa fuerunt (*d*).

Fragmenta, ſpinaſve &c. Si enim acuta oſſea ſpicula, enata ex durae matris proceſſibus, irritando & pungendo cerebrum, epilepſiam producere potuerint, uti ſtatim dictum fuit; idem fiet, ſi poſt vulnera capitis, validaſve contuſiones, aſpera fragmenta oſſis, vel inſtrumentorum vulnerantium partes relictae, ſimilem irritationem fecerint. De his autem dictum fuit in vulnerum capitis hiſtoria.

Argentum vivum &c. Notum eſt, quod argentum vivum ſatis facile bibula venarum oſcula ingrediatur, in ſuperficie externa & interna corporis diſpoſita, in primis ſi ſubtiliſſime diviſum fuerit. Experiuntur hoc illi, qui metallis inaurandis operam dant, & igne argentum vivum, quocum hoc artificium peractum fuit, in auras diſſlant. Sic enim argentum vivum, vi ignis adeo diviſum, ut in aëre volitare poſſit, una cum aëre inſpirato hauriunt, & tremore membrorum, paralyſi, epilepſia, ſaepe corripiuntur. Eadem mala contingunt illis, qui in fodinis argenti vivi verſantur, & in primis his, qui ignis vi ex minera ſua argentum vivum excoquunt. Poſtquam luis Venereae cura per inunctiones argenti vivi tentata fuit, & ſaepe imprudenti conſilio ab agyrtis magna copia unguentorum mercurialium applicabatur, numeroſiſſima obſervata docuerunt, ſimilia mala contigiſſe miſeris talibus, ac prius recenſita fuerunt. Imo conſtitit, argentum vivum, humoribus circulantibus miſtum, miram mutationem corpori inducere (de qua re poſtea in *Capitulo de Lue Venerea* dicetur); ſed & frequenter elabi ex vaſis, colligi & ſtagnare in oſſium celluloſis receſſibus, ibique pondere ſuo, membranas ſenſiles premendo & diſtrahendo, dolores moleſtiſſimos, tota vita pertinaciter manentes, producere. Sic *Matthiolus* (*e*) obſervavit, ex oſſe cruris corrupto hominis, qui decies a diverſis empiricis inunctus fuerat, argentum vivum non ſemel emanaſſe. Aliquoties & talia oſſa calvariae vidi, in quorum diploë argenti vivi globuli manifeſte apparebant: Nec repugnat, in ipſa cava encephali argentum vivum ſic eructari poſſe, & ſumma mala producere. Cum autem epilepſia ſatis frequenter obſervata fuerit ſequi imprudentem applicationem argenti vivi, ac quidem in hominibus nunquam ante huic morbo obnoxiis, in quibus nulla alia epilepſiae cauſa ſevero etiam examine detegi potuit, patet & hanc morbi cauſam reliquis adnumerari poſſe.

Idem cerebrum affectum male &c. Illae cauſae, quae hoc numero hactenus recenſitae fuerunt, omnes ſunt tales, ut irritando, rodendo &c., cere-

(*d*) Bonet. Sepulcr. Lib.I. Sect.12. Tom.I. pag.283. 292.
(*e*) Aphrodiſiac. pag.268. B.

cerebrum laedendo, hunc morbum fecerint. Verum inflammatio eundem effectum praeſtare poterit, uti facile patet; ideoque in phrenitidis hiſtoria §. 774. convulſiones numerantur inter illa mala, quae peſſimam phrenitidem ſequi ſolent; & §. 775. patuit, in cadaveribus hoc morbo defunctorum non tantum inflammationes in capite interno repertas fuiſſe, ſed & inflammationis ſequelas, abſceſſus nempe, ſphacelos, & acres rodentes liquores; quae ſingula certe ſufficiebant, ut ante mortem epilepſiam producerent. Si bonum pus, poſt validam contuſionem collectum ſub cranio, potuerit producere fortiſſimam epilepſiam, ilico levatam, dum perterebrato cranio exitus conciliabatur puri (*f*), facile intelligitur, pure acriorem longe ſaniem corruptam pejora adhuc mala facere debere. Verum illud pus haerebat inter cranium & duram meningem, adeoque premendo mole ſua, vel irritando, nocuerat tantum, nondum ad ipſam cerebri ſubſtantiam penetrans. Si ergo caries nata fuerit in oſſibus cranii, corrupta ſanies ex affecto oſſe depluens in meninges cerebri epilepſiam facere poterit; qualis caſus apud *Bonetum* (*g*) legitur de juvene, qui poſt diuturnum capitis dolorem vehementiſſima corripiebatur epilepſia, cujus tertio paroxyſmo exſtinguebatur. Aperta calvaria, inveniebatur os occipitis juxta cerebellum carie exeſum, ita tamen ut externa calvariae lamina adhuc integra manſiſſet; unde, nudato cranio, in externa ejus ſuperficie nihil mali detegebatur. Si graves odores, ut monet *Aretaeus* (*h*), epilepſiae paroxyſmum renovant, quanto magis hoc faciet carioſi oſſis peſſima fracedo ipſum encephalon immediate afficiens, dum hoc putridum tegmine oſſeo cranii coërcetur, ne extrorſum difflari poſſit. Gummata autem Venerea ſolent frequenter oſſa, quibus inſident, corrumpere carie; vel, ſi intra cranium haereant, premendo mole ſua encephalon, nocere poſſunt; de quibus poſtea in *Capitulo de Lue Venerea* dicetur. Atra vero bilis, ſoluta & mota, ſi ad cerebrum venerit, cum ſimul tunc magnam acrimoniam habeat, frequenter hunc morbum producit; ſed peſſimum, & plerumque cito lethalem, uti poſtea ad §. 1104. dicetur.

Has autem cauſas juvant omnia &c. Verum illae cauſae, hactenus recenſitae, non ſemper praeſentem ſiſtunt hunc morbum, ſaltem non omnes: intervallum inter paroxyſmos hujus morbi eſt, &, uti antea dictum fuit, ſaepe ſatis longum. Manet ergo illa cauſa praediſponens, licet non renovet paroxyſmum, niſi vel augeatur ipſa, vel nova alia cauſa accedat, quae, priori juncta, paroxyſmum epilepticum producit. Videmus autem, antiquis jam innotuiſſe latentem illam diſpoſitionem epilepticam, quae ſilere poſſet diu, & dein improviſo emergere. Hinc Legiſlator (*i*) poſuit, licere emptori reſtituere ſervum, quem emerat, neſcius, illum huic morbo obnoxium eſſe; & dum in aliis morbis latentibus, nec vulgo cognitis, ſpatium

(*f*) La Motte Traitè complet de Chirurg. Tom.II. pag.387. &c.
(*g*) Sepulcret. Anatom. Lib.I. Sect.12. Tom.I. pag.273.
(*h*) De cauſ. & ſign. morbor. acut. Lib.I. Cap.v. pag.1.
(*i*) Plato de Legibus Lib.XI. Tom.II. pag.916.

tium ſex menſium pro termino reſtitutionis ſtatueret, integrum annum conceſſit, ſi morbo ſacro laboraret: probe enim gnarus erat, longa talia intervalla inter hujus morbi inſultus quandoque inveniri. Minus forte aequus videtur fuiſſe medicis & gymnaſtis, dum hoc reſtituendi ſervos emtos jus illis negaret, credens illos arte ſua & experientia detegere poſſe latentem illam diatheſin; cum tamen certum ſit, peritiſſimos Medicos in hac re falli poſſe, dum in illis, qui diu a paroxyſmo liberi ſunt, intermedio tempore nullum ſaepe ſignum laeſae ſanitatis apparet. Videtur autem in more fuiſſe antiquitus, ut ſervos venum expoſitos gagatis lapidis nidore explorarent emtores, ut detegerent, an Epilepſiae obnoxii forent. Nidore hujus ſuffumigii inſultum epilepticum excitari, *Aretaeus* (*k*) monuerat, & *Apulejus* (*l*), magiae accuſatus, dum cauſam ſuam ageret, habet ſequentia: *Quod ſi magnum putarem caducum dejicere, quid opus fuit carmine? cum incenſus gagates lapis, ut apud phyſicos lego, pulchre & facile hunc morbum exploret: cujus odore etiam in venalitiis vulgo ſanitatem aut morbum venalium experiantur.*

Obſervatum jam fuit, quod inſultus epilepticus recrudeſceret in praediſpoſitis ad hunc morbum, ſi humorum copia, vel impetus verſus caput, augerentur, quod imprimis fit a ſequentibus.

Plethora. Quid plethora ſit, & ſigna, quibus praeſens cognoſci poſſit, antea ad §. 106. dictum fuit. Ad §. 1010. 1. data fuit ratio, quare plethora encephali functiones prae reliquis turbet. Dum oſſei aculei, ex dura matre enati, pungebant piam matrem & cerebrum ſuppoſitum, tanto plus debebant nocere, quanto magis turgeret diſtenta in vaſis ſuis pia mater. Sed in cortice cerebri naturaliter ſanguis ruber non adeſt, hinc in plethora turgent in primis piae matris vaſa ſanguinea, & tanto validius premuntur illis aculeis eminentibus; unde miſer homo levabatur valida ſanguinis miſſione, per quam depleta vaſa ſubſidebant (*m*). Neque tantum plethora inſtar cauſae excitantis agit, ſed videtur & ſola quandoque ſaeviſſimam epilepſiam, & ſubito lethalem, producere. In nobili juvene octodecim annos nato, athletici habitus, & plethorico, hoc vidit *Carolus Drelincurtius* (*n*): poſt lautius enim prandium dum ſe pilae ludo accingeret, concidit epilepticus; ſanguinem tamen naribus fundens: licet autem efficacia tentarentur auxilia, novis inſultibus crebris intra ſpatium ſedecim horarum periit. Frigidiſſima autem vaſa ſanguinea encephali & ſanguis extravaſatus in cranio reperta fuerunt.

Motus, calor &c. Per motum corporis validum, per calorem aëris auctum, videmus manifeſte omnia vaſa ſanguinea plus diſtendi, licet copia ſanguinis per motum vel calorem non augeatur, ſed rareſcant humores: hinc ſimilem effectum haec praeſtare poſſunt, ac nimia abundantia boni ſanguinis in plethora. Quantum in hominibus bene potis inflentur vaſa ſanguinea, ſa-

(*k*) Loco citato. (*l*) Apolog. prim. pro ſe ipſo Tom.II. pag.169.
(*m*) Acad. Royal. des Sciences l'année 1734. Hiſt. pag.59.
(*n*) Bonet. Sepulcret. Anatom. Lib.I. Sect.XII. Tom.I. pag.294.

tis notum eſt, & a ſola ebrietate lethalem convulſionem fieri, niſi febris corripuerit, notavit *Hippocrates*; uti alia occaſione ad §.558. monui: non mirum ergo in praediſpoſitis inde renovari paroxyſmum. Epileptici tamen generoſos potus ſaepe amant, quia ab inſultu reſurgentes ſe adeo debiles & languidos ſentiunt. Epularum autem luxus duplicem ob cauſam nocet, & quia copioſo chylo crudo, ſanguini affuſo, augetur ſubito fluidorum moles; & quia ventriculo admodum diſtento magis turgent vaſa ſanguinea ſuperiorum corporis partium; uti alia occaſione ad §. 1010. 3. α. explicatum fuit. Unde etiam frequenter contingit, epilepticos ſolennia convivia foedare morbi ſui paroxyſmo; poſteaque pudibundos hominum conſortia fugere, & in peſſimam melancholiam incidere.

Venus. Si conſiderentur illa, quae coïtus tempore in viro contingunt, aliqua ſimilitudo cum Epilepſia videtur adeſſe. Abſque voluntatis imperio muſculi erectores penis tenduntur: toties enim rigent invitis etiam, dum in aliis, quovis pretio hoc redimere volentibus, flaccidi manent: ſed & vera convulſione ſemen exprimitur (*o*), & illo tempore oculorum acies obnubilatur (hinc *putres in amore ocellos* dixerunt Poëtae); paulo poſt totum corpus reſolvitur & languet; ita ut ferociſſimus, oeſtroque Venereo fere furens taurus poſt coïtum langueat manſuetus. Uti frequentes epilepſiae paroxyſmi omnes functiones cerebri laedunt, & tandem omnino delent, lethali apoplexia, ſic & ſimiles effectus ab immodica venere natos fuiſſe, ingens obſervationum practicarum numerus docet. Imo & conſtitit, ab imprudenti licitae etiam Veneris uſu epilepſiam ſecutam fuiſſe (*p*). Omnium autem maxime hoc metuendum eſt in illis, qui antea huic morbo obnoxii fuerunt; & contigiſſe novi, quod talis primas conjugalis lecti delicias epileptico inſultu foedaverit. Non ſine ratione Veteres ergo dixerunt: τὴν συνουσίαν εἶναι μίκραν ἐπιληψίαν. *Hippocratem* quidem hoc dixiſſe voluit *Aulus Gellius* (*q*), apud quem leguntur ſequentia: *HIPPOCRATES autem, divina vir ſcientia, de coïtu Venereo ita exiſtimabat, partem eſſe quandam morbi teterrimi, quem noſtri comitialem dixerunt.* Interim apud *Hippocratem*, ſaltem in ejus operibus, quae ad nos pervenerunt, non memini hoc inveniri; & *Galenus* (*r*) tribui *Democrito* hanc ſententiam memorat.

Ingenium perſpicax, altum. Omnes illas cauſas, quae gravem & manifeſtam noxam cerebro, ejuſve meningibus inducunt, epilepſiam producere poſſe, etiam in his, qui Vervecum in patria craſſoque ſub aëre nati ſunt, certum eſt. Verum illi, qui perſpicaci mentis acie gaudent, videntur ſenſorium commune ſic diſpoſitum habere, ut a ſimilibus cauſis, etiam levioribus, turbetur facilius. Ingenioſiſſimas puellas & hoc morbo, & hyſtericis affectibus, frequentius corripi obſervant Medici; atque in viris, ad ſumma in rebus humanis negotia capeſſenda natis, & ſcientia claris, ille morbus ſaepius obſer-

(*o*) Vide H. Boërh. Inſtitut. Medic. §. 657.

(*p*) Heers Obſervat. Med. 18. pag. 176.

(*q*) Noct. Attic. Lib. XIX. Cap. 11. pag. 465.

(*r*) Commentar. 1. in Lib. III. Epidem. Charter. Tom. IX. pag. 207.

obſervatus fuit: pauca, ſed magna, nomina hic recenſere ſufficiet. *Julius Caeſar* gaudebat *valetudine proſpera: niſi quod tempore extremo repente animo linqui, atque etiam per ſomnum exterreri ſolebat. Comitiali quoque morbo bis inter res agendas correptus eſt* (*s*). Huic morbo & obnoxius fuiſſe *Petrarca* creditur (*t*). De ſe ipſo fatetur *Fabius Columna* (*u*), quod Epilepſia laboraverit, & ideo Veterum Medicorum ſcripta evolverit, ut videret, an antiquorum teſtimoniis probarentur illa, quae Medici pro morbi curatione facienda ſuadebant. Radice autem Valerianae Sylveſtris uſurpata, ſe ab hoc morbo liberatum fuiſſe memorat (*w*). Multiplici eruditione Celeberrimum *Franciſcum Redi* ultimis vitae annis epilepticum fuiſſe conſtat (*x*), & ſeptuagenario jam major inventus fuit mane in lecto mortuus.

Meditatio profunda. Omnes illi, qui ſtudiis operam dant, propria experientia noverunt, quantum caput afficiatur, dum diu attentiſſima mente eidem cogitationi inhaerent; in primis in abſtracta Mathematicorum diſciplina: uti etiam dum in intimo quaſi memoriae receſſu quaerunt aliquid, quod ſe antea noviſſe ſciunt, & cujus jam recordari nequeunt. Vidi egregium virum, qui nimiis lucubrationibus ſanitatem perdiderat, ilico vertigine moleſtiſſima correptum, ſi attenta mente auſcultaret alios narrantes etiam brevem hiſtoriolam. Nihil autem moleſtius ſibi accidere querebatur, quam, dum aliquid in memoriam revocare vellet; tunc enim ſummopere angebatur, imo quandoque in animi deliquium incidebat, cum ſummae laſſitudinis ſenſu: nec poterat a ſcrutinio hoc ſemel incepto deſiſtere, licet omni modo obluctaretur; ſed cogebatur invitus in eo pergere, donec deficeret. Sic *Galenus* (*y*) obſervavit in Juvene grammatico, quod toties Epilepſia corriperetur, quoties vehementer doceret, attente cogitaret, aut iraſceretur. Vidi ſic aliquoties, & dolui, optimae ſpei pueros in peſſimam & inſanabilem epilepſiam incidiſſe, dum moroſi praeceptores urgebant, ut abſque ulla fere interpolatione ſtudiis incumberent: dumque credulos parentes vana ſpe portentoſae filiorum eruditionis lactabant, turpiſſime tantis exciderunt promiſſis, dum miſeros diſcipulos epilepticos reddiderant, quandoque & tota vita hebetes & fatuos.

Affectus animi ingentes. Quam ſubitas & validas mutationes in corpore producere poſſint animi affectus, antea ad §. *99.* & 104. dictum fuit: ſimulque tunc conſtitit, omnes functiones corporis per illos turbari poſſe; in primis autem has, quae ab encephalo pendent. Minime ergo mirum eſt, ab iiſdem excitari, & in actum deduci, latentem diatheſin epilepticam. Dum valida percellitur ira homo, rubet facies & tumet, oculi ſanguine ſuffunduntur, pulſus & fortior & celerior fit; quae omnia ſigna docent auctam humorum celeritatem, & validiorem verſus caput affluxum: inde juvenis gram-

(*s*) Sueton. Lib. I. Cap. XLV. pag. 59. (*t*) In vita, praefixa ejus operibus.
(*u*) In Praefatione Phytobaſani. (*w*) Ibidem pag. 120.
(*x*) In vita, praefixa ejus operibus pag. 10.
(*y*) Lib. V. de locis affectis Cap. VI. Charter. Tom. VII. pag. 492.

grammaticus, de quo ſtatim dictum fuit, corripiebatur Epilepſia, dum iraſceretur. Idem & a gaudio ſubito, & triſtitia contigiſſe, vidi ſaepius.

Imaginatrix vis ingens. Antea ad §. 700., ubi de *Delirio febrili* agebatur, dictum fuit, quod imaginatio dicatur perceptio ideae, natae ex mutatione phyſica organi ſentientis intimi, ſive ſenſorii communis, a cauſa interna. Quando enim a cauſa externa in ſenſus agente idea naſcitur, tunc dicitur ſenſuum perceptio. Mirabilem hanc facultatem homo poſſidet, ut per imaginationem rem abſentem ſibi ſiſtere tanquam praeſentem poſſit; imo & novas excitare ideas rerum, quae nunquam exſtiterunt: dum v.g. ſibi chimaeram imaginando ſiſtit. Uti jam & reliquae mentis functiones non eadem facilitate exercentur in omnibus hominibus, ſed in quibuſdam majus intellectus acumen obſervatur, firmior memoria, judicium magis accuratum; ita etiam in quibuſdam hominibus haec imaginandi vis major eſt. Laudatur hoc in pictoribus & ſtatuariis, qui pulcherrima ſua arte hoc efficiunt, ut in aliis hominibus ſimilis idea excitetur per ſenſuum perceptionem, qualem illi imaginando conceperant. Poëtarum Enthuſiaſmus validae imaginationi pariter originem debet. Ubi ergo vis imaginatrix ingens eſt, & ſolitariam in primis vitam ducens homo ab objectis externis raro & non adeo fortiter afficitur, tunc idea, per imaginationem nata, ſaepe fortius mutat ſenſorium commune, quam aliae ideae ex ſenſuum perceptione productae; & dum ſimul ſenſorium commune ſic mutatur, alia ratione, quam unquam ab objectis externis factum fuerat, novae & inſolitae naſcuntur ideae, quarum cauſas extra ſe exſiſtere credunt, & bona fide putant, ſe revelationes aliaque multa mira vidiſſe. His autem ideis ſic per imaginationem natis, ſi ſe jungat illud gratum vel ingratum (vide §. 700.), tunc inſuperabilis ſaepe perturbatio omnium functionum animalium ſequitur. Unde patet, quare iis, qui ad Epilepſiam diſpoſiti ſunt, vivida talis imaginatio adeo noceat: imo obſervamus quandoque in initio paroxyſmi epileptici, vel paulo ante, excitari tales novas & inſolitas ideas, dum pulcherrimos, & nunquam ante viſos, colores, ſonos ſuaviſſimos, odores nunc gratos, nunc ingratiſſimos, percipiunt; iraſcuntur quandoque, dum caput ligno vel lapide percuti ex inſidiis credunt (z). Videmus praeterea metus ſigna in vultu apparere quibuſdam, dum concidunt; in aliis contra ad riſum compoſita facies obſervatur: quae omnia confirmare videntur, quod tunc novae ideae naſcantur a cauſa interna in ſenſorium commune agente. Dum ſpectrum humeris inſiluiſſe, illudque ad aedes ſuas uſque ſe detuliſſe, imaginabatur adoleſcens, peſſime ſe inde habuit, & renovata ſimili ſpectri viſi imaginatione, fuit factus epilepticus (*a*).

Terror, metuſque in primis. Nulla forte cauſa frequentius produxit hunc morbum, & ſaepius incurabilem, imo & quandoque ſatis ſubito letalem. Multos novi epilepticos factos fuiſſe, & tota vita manſiſſe, dum coram

ram

(z) Aretaeus de cauſis & ſignis morbor. acutor. Lib. I. Cap. v. pag. 2.

(*a*) Fred. Hoffmann. med. ration. ſyſtem. Tom. IV. part. 3. Cap. 11. obſ. 4. p. 82.

ram ipſis alter epilepticus conciderat; & numeroſi tales caſus in hiſtoria medica habentur. Doluit acerbiſſime *Schenckius* (*b*), chariſſimam ſibi conjugem, robuſtam & optimae valetudinis, ultimo graviditatis menſe periiſſe cum foetu, dum, incendio in vicinia excitato, de feneſtra in ſublimiori aedium parte conſpexiſſet flammam, & ſcintillas per aëra volitantes, ac quaquaverſum diſperſas: adeo enim ſaeva inde corripiebatur epilepſia, ut intra duodecim horas, ſaepius repetitis inſultibus, exſpiraret. Nihil autem morboſi praegreſſum fuerat in hac matrona; ſolus terror ingens & ſubitus cauſam dederat.

Verum epilepſia, a terrore nata, renovare ſolet paroxyſmos ſuos tunc inprimis, quando ſimilis idea renaſcitur, ac fuit illa, quae morbum excitaverat. Puer a cane magno inſiliente ita terrebatur, ut paulo poſt concideret epilepticus; & poſtea, dum majorem canem videret, vel & latrantem audiret, redibat paroxyſmus. Unde diſcimus, quam parum ſaepe requiratur, ut latens illa diatheſis epileptica denuo in actum deducatur. Vidi hominem, qui aliquoties ſumſerat hauſtum purgantem, nauſeoſum ſatis, viſo poculo, de quo hauſerat remedium, horruiſſe non tantum & nauſeaſſe, ſed & alvum depoſuiſſe frequentius: ſic ſola idea faſtidioſi remedii renovata purgantis pharmaci vices ſupplevit, & totum corpus turbavit. Numquid & literarum notulae, nihil commune cum rebus ſignificatis habentes, in nobis renovant eaſdem ideas, quas ante plures annos habuimus, & quarum memores non amplius eramus? Imo & ab hac ſola cauſa ſaepe renovantur validi affectus animi, irae, odii, triſtitiae &c., qui jam dudum ſopiti fuerant. Simili modo videntur renovari inſultus epileptici illis, qui a valido terrore in hunc morbum inciderant. Unde videtur *Galenus* [*c*], dum notabat illa, quae vitanda erant in puero epileptico, ne recrudeſceret paroxyſmus, optime dixiſſe: *a quibus corpus vehementer moveri & perturbari ſolet, atque in reminiſcentiam morbi referri* (καὶ τοῦ πάθους ἀναμνῆσαι) *& ad generationem paroxyſmi deduci.* Ibi enim pulchre paroxyſmum recrudeſcentem comparat renovatae quaſi memoriae ſilentis antea illius diſpoſitionis epilepticae.

4. Cauſae illae, praecedenti numero recenſitae, in ipſo cerebro ſedem ſuam habebant, & inde turbabatur miris adeo modis totum ſyſtema nervoſum. Verum a nervis mutatis in diverſis partibus corporis turbari poſſe adeo cerebrum, ut inde epilepſia oriatur, conſtat certis obſervatis. Dum leviter titillando attrectarentur plantae pedum in puella, de qua praecedenti paragrapho dixi, fiebat mutatio in nervis quam maxime diſſitis ab encephalo, & fiebat epilepſia. Ab inopinato tubarum clangore puerum epilepticum redditum fuiſſe, & decem horarum ſpatio occubuiſſe, refert *Schenckius* [*d*]. Antea ad §. 364., ubi de luxationibus agebatur, dictum fuit, quandoque peſſimas convulſiones ſequi, dum tentaretur reductio, ubi valida inflammatio jam aderat: imo ex *Hippocratis* obſervatis conſtitit, uti ibidem di-

(*b*) Obſerv. Medic. Lib. I. pag. 128. (*c*) Conſil. pro puero epilept. Cap. II. Charter. Tom. X. pag. 288. (*d*) Obſerv. Medicin. Lib. I. pag. 100.

dictum fuit, quaídam luxationes non debere reſtitui; imprimis ſi oſſa luxata per vulnus factum exciderint, quia reductione facta pereunt convulſi tales aegri. Ex quibus patet, violentas affectiones generis nervoſi, quamvis ortas a cauſis agentibus in loca diſſita ab encephalo, epilepſiam producere poſſe. Illud autem fieri obſervatum fuit a ſequentibus.

Magni & periodici dolores. Magnum dolorem convulſiones producere, antea ad §. 226. probatum fuit: ſi ergo validi tales dolores recurrant per periodos, ab hac cauſa epileptici paroxyſmi produci poterunt.

A calculis v. g., renis pelvim, ureteres, veſicam irritantibus, epilepſiam natam fuiſſe conſtat. Puella duodecim annorum ſubito corripiebatur inſultu epileptico, & biennii ſpatio peribat; frequentius recurrentibus & validioribus paroxyſmis epilepticis. In cadavere nihil inventum fuit in capite, quod pro cauſa hujus morbi haberi poſſet; ſed in pelvi renis dextri reperiebatur triangularis calculus quinque drachmas pendens (*e*). Verum quidem eſt, uti poſtea dicetur, cauſas epilepſiae quandoque eſſe adeo abſconditas, ut & peritiſſimi viri faſſi fuerint, ſe in cadaveribus epilepticorum, omni cura luſtratis, nihil detexiſſe, cui morbus adſcribi poſſet; adeoque poſſet non ſine ratione dubitari, an quidem calculus ille pro cauſa haberi deberet, & an non forte quid mutati in encephalo fuiſſet, quod morbo producendo ſuffeciſſet, licet ſenſibus non detegendum. Verum apud eundem auctorem alia obſervatio (*f*) habetur puellae ejusdem aetatis fere, & ſimiliter epilepticae, quae poſt validum paroxyſmum, excretis quinque calculis, ab hoc morbo liberata fuit; adeoque probabile videtur, in priori caſu a ſimili cauſa morbum natum fuiſſe. Notum autem eſt, calculos non ſemper eosdem cruciatus facere, ſed prout in ureteres propelluntur, magisque anguloſi ſunt, & difficilius tranſeunt &c., turbare corpus; adeoque a tali cauſa periodici inſultus epileptici excitari poterunt.

Paſſio hyſterica. Antea ad §. 633., ubi de anxietate ſpaſmodica agebatur, notatum fuit, quibusdam hominibus adeo mobile eſſe totum ſyſtema nervoſum, ut a levioribus cauſis ſaevae convulſiones naſcantur. In viris dicitur tunc *morbus Hypochondriacus*: in foeminis vero *paſſio hyſterica*, quia ab utero pendere omnia haec mala crediderunt plurimi; imo uterum, loco ſuo motum, verſus ſuperiora aſcendere. Tales autem mulieres, ſaepe ſatis caeteroquin ſanae, ad iram provocatae vel perterritae, incipiunt angi, motum ſanguinis per vaſa turbatum habere, cum palpitatione cordis: non ita diu poſt ſentiunt circa hypogaſtrium quid moveri & rotari quaſi, quod aſcendit plerumque in latere ſiniſtro, & ubi diaphragmatis altitudinem attigit, tunc ſentiunt ſe quaſi ſuffocari, & in gula obſtaculum moleſtiſſimum percipiunt; imo quandoque manifeſte apparet, oeſophagum diſtendi: paulo poſt cadunt, & ſaepe diro modo convelluntur. Haec eſt illa πνὶξ ὑστερικὴ, ſive

(*e*) La Motte Traitè complet de Chirurg. Tom. II. pag. 416.
(*f*) Ibidem pag. 20.

ſive ſuffocatio uterina, Veteribus dicta. Cum autem globi, quaſi per abdomen aſcendentis, motum ſentiant, & conſtricto per faſciam abdomine, antequam ad diaphragma aſcenderit, levamen habeant, in faucibus globi praefocantis ſenſum percipiant, circa menſtruorum tempus ſaepe recrudeſcant hyſtericae illae dictae paſſiones; hinc concluſerunt, uterum ſic aſcendere verſus ſuperiora, vel ſaltem cauſam omnium horum malorum in utero haerere. Negari quidem nequit, corruptos humores, in uteri cavo collectos, vel in vaſis per ſubſtantiam ejus diſperſis haerentes, rodendo vel irritando nervoſam hanc partem, peſſima mala facere poſſe; verum ubi nihil ichoris de utero prodit, nulla ſigna docent, inflammationem, ulcerationem, ſcirrhum &c. in utero haerere, poſt ſolum animi affectum tantae excitantur turbae, & in viris ſimilia quandoque mala obſervantur; facile patet, uterum pro cauſa abſoluta & unica paſſionis hyſtericae haberi non poſſe; ſed omnia ſymptomata docent, in nervis, per abdominalia viſcera diſperſis, inordinatos tales motus excitari, qui poſtea totum cerebrum turbant, & peſſimas convulſiones producunt; uti in ſequentibus patebit fieri, ſi & in aliis corporis locis nervi ſimiliter afficiantur. Contingit autem aliquando, quod tempore paroxyſmi talis hyſterici mens conſtet, omnia audiant, intelligant, & finito paroxyſmo nullam mentis hebetudinem ſentiant, nulla ſpuma ex ore prodeat: tunc hyſterica, vel hypochondriaca paſſio ſolet vocari, non epilepſia; quia, ex definitione §. 1071. data, ſenſus interni & externi abolentur in vera & exquiſita Epilepſia. Interim tamen affinia admodum haec mala ſunt, & paſſio hyſterica ſaepius obſervata fuit in Epilepſiam mutari. Pathognomicon ſignum paſſionis hyſtericae, quae ſaepe quoſvis alios morbos mentitur, *Sydenhamus* (vide §. 633.) poſuit urinae limpidiſſimae copioſum profluvium, quod inſultum hujus morbi praecedere ſolet: ſed *Hippocrates* (g) monuerat ſequentia: *Epilepticis urinae tenues & crudae, praeter morem, ſine repletione, morbi invaſionem ſignificant.* Ubi prudenter notat, tunc talem urinam deſignare inſultum epilepticum, ſi *praeter morem & abſque repletione fiat.* Dantur enim homines, & novi aliquot tales, quibus familiare eſt urinam copioſam inſtar aquae limpidam emittere, etiam dum morbis acutis laborant: & potu tenui copioſo aſſumto, ſemper talis urina prodit. Verum in hyſtericis & hypochondriacis, ſimulac turbari incipit per animi affectus, vel aliam quamvis cauſam, ſyſtema nervoſum, limpida talis, inodora, inſipida urina, ad aliquot ſaepe libras excernitur, & paulo poſt ſequuntur illae anxietates ac convulſiones. Unde merito paſſio hyſterica inter cauſas epilepſiae recenſetur.

Roſiones & irritationes a lumbricis. De vermibus, & plurimis malis, quae ab his in corpore naſci obſervatum fuit, poſtea ad §. 1360., in capitulo de morbis infantum, dicetur. Sufficit hic notaſſe, quod, dum, rependo per inteſtina vel ventriculum, irritant has partes, vel rodendo laedunt, epilepſiam produxerint ſaepius. In puero bienni, optimo corporis habitu prae-

(g) Coac. Praenot. N. 599. Charter. Tom. VIII. pag. 887.

praedito, graviſſimis & continuis convulſionibus exſtincto, inventum fuit duodenum inteſtinum perforatum a lumbrico terete, qui adhuc vivus inde extractus fuit (*h*). Dum radicem valerianae ſylveſtris ex *Fabii Columnae* conſilio dabat Epilepticis *Marchant* (*i*), profuit pluribus; ſed vermes per anum expellebantur ab hoc remedio.

Dentitione, acri humore &c. In prima aetate cerebrum ejuſque propagines, nervi nempe, proportione majores ſunt ad reliquas partes quam in adultis, & a levioribus etiam cauſis valde irritantur. Hinc omne, quod ſenſus validiſſime afficit, & ſubito, uti magnus fragor, lux vividiſſima, dolor acer, epilepticas convulſiones in junioribus producit; & ex centum hominibus vix unus eſt, qui non ſimile quid in primo vitae ſtadio paſſus fuit, licet poſtea tota vita ab hoc malo immunis maneat. Praecipue autem hoc metuitur dentitionis tempore, dum gingivae tenſae, inflammatae ſaepe, dilacerantur ſenſim a dente ex alveolo emergente, ſicque magnum dolorem faciunt. In primis autem hoc contingit, dum canini dentes prodeunt, qui craſſiores, & obtuſum apicem habentes, gingivas difficilius findere poſſunt. Notavit hoc *Hippocrates* (*k*), ubi praecipuos in variis aetatibus morbos recenſet. Cum autem cauſa talis epilepſiae ceſſet, ſimulac dens prorupit, & lanceola dividi poſſit tuto in tali caſu gingiva; hinc alio loco (*l*) *Hippocrates* dixit: *Non omnes a dentibus convulſi intereunt, ſed & multi ſoſpites evadunt.*

Idem jam metuendum eſt in infantibus, ſi ventriculus aut inteſtina acri quocumque irritantur, quod in recens natis a meconio retento, & poſtea a lacte aceſcente in ventriculo & inteſtinis, toties fieri obſervatum eſt; de quibus poſtea agetur in *capitulo de morbis infantum.*

Contagio variolarum. Videntur obſervata plura docere, quod, dum corpus gravatur, vel irritatur inſolito ſtimulo acri, tunc ſequantur ſaepe validae convulſiones, per quas vel expellitur illud, quod gravat aut irritat; vel deponitur ad talia corporis loca, ubi minus nocet. Si ventriculus moleſta ingeſtorum ſaburra oneretur, vel fluctuet iners pituita in ventriculo fere vacuo, oritur nauſea & vomitus, per quem excutitur illud gravans aut irritans. Sed vomitum & nauſeam pro ſua cauſa proxima agnoſcere convulſionem fibrarum muſcularium, faucium, oeſophagi, ſtomachi, inteſtinorum, diaphragmatis, muſculorum abdominalium, antea ad §. 642. & §. 652. probatum fuit. Si acre quid oculis inſiliat, convelluntur palpebrarum muſculi orbiculares, nec diduci poſſunt palpebrae, niſi prius, affluentibus ſimul copioſiſſimis lacrymis, illud acre enervatum fuerit, vel elutum de oculis. Idem in tuſſi & ſternutatione apparet, dum nares internae, vel ſuperficies interna aſperae arteriae & ramorum ejus, irritantur. Unde

(*h*) Bonet. ſepulcret. Anatom. Lib. I. Sect. 13. Tom. I. pag. 331. (*i*) Acad. Royal. des Sciences l'annè 1706. Mem. 430. (*k*) Aphor. 25. Sect. 3. Charter. Tom. IX. pag. 120. (*l*) De dentitione N. 11. Charter. Tom. VII. pag. 871.

Unde *Galenus* (*m*) dixit: *Comitialem morbum fieri, nervorum principio ſe ipſum quatiente, ut, quae noxia ſunt, excutiat.* Ideo etiam *Hippocrates* (uti alia occaſione ad §. 711. dictum fuit) monet, convulſionem in febre natam, ſi eodem die deſinat, bonam eſſe: Tunc enim illud, quod febrim fecerat, per convulſionem expellitur de corpore. In variolis autem ſaepius hoc obſervatur, & in primis in junioribus, quod, paulo antequam materies morbi ad corporis peripheriam deponetur, paroxyſmus epilepticus naſcatur; papulis in cute erumpentibus, ſedatur hoc malum, nec tota dein vita redit: plures enim novi, qui prope tempus eruptionis variolarum epilepſiam paſſi ſunt, & tota vita ab hoc morbo immunes poſtea fuerunt. Imo *Sydenhamus* (*n*) ſi paroxyſmum epilepticum videret in infantibus, dentitione jam perfunctis, ſuſpicabatur ſemper, variolas in procinctu eſſe, plerumque ſatis mites & boni moris. Idem ante morbillorum eruptionem frequenter contingit; & etiam ſaepe obſervatur in aliis morbis exanthematicis, in febre miliari, petechiiſque, antequam in cute appareant haec exanthemata: quae, ſi ſubito retrocedant, novi inſultus epileptici ſequuntur, donec omnis materia morboſa ad cutim depoſita fuerit.

Cardiogmo. Veteres Medici καρδίαν vocaverunt ſuperius ventriculi orificium, ubi oeſophagus ventriculo committitur; hinc καρδιωγμὸν, & καρδιαλγίαν, vocaverunt dolorem moleſtum & quaſi rodentem, perceptum circa hanc partem; uti antea ad §. 63. dictum fuit: ubi ſimul notabatur, illud ventriculi orificium longe ſenſibilius eſſe ipſa interna ſuperficie ventriculi. Tantum imperium hujus partis in reliquum corpus agnovit *Helmontius*, ut hoc loco ſedem poſuerit animae ſenſitivae & Archaei, cui omnia fere tribuebat in morbis & morborum curationibus: unde, ubi ille locus, vel a vermibus, vel ab acri humore in ventriculo haerente, irritatur, aut roditur, aut inflammatione corripitur, non mirum eſt, epilepticas convulſiones ſequi. Videantur & illa, quae §. 953. habentur.

Ulceroſa materia alicubi hoſpitante. Dum vomica purulenta nimis diu clauſa manet, pus, mora tenuius redditum & acrius ſimul, reſorbetur venis, peſſimaque mala producere poteſt (vide §. 406.). A tali cauſa epilepſiam, primo paroxyſmo lethalem, vidi, ad cerebrum depoſito per malam metaſtaſin pure. Sed & obſervata fuit chronica epilepſia, repetitis frequenter paroxyſmis moleſta, quae a carioſo pedis pollice oriebatur (*o*): & apud *Schenckium* (*p*) legitur, epilepticum ſanatum fuiſſe, dum aperto per cauterium tumore in coxa, & oſſe, quod ſimul computruerat, ablato, ulceroſa haec pars diligenter a putri ſanie purgaretur.

Inedia, crapula &c. Pluribus jam in locis (vide §. 229. 700. 710.) antea demonſtratum fuit, cerebri functiones omnes turbari poſſe miris modis

(*m*) Commentar. 1. in Lib. Hipp. de humor. ad text. 1. Charter. Tom. VIII. pag. 515. (*n*) Sect. 3. Cap. 11. pag. 162. (*o*) Bonet. Sepulcret. Anatom. Lib. I. Sect. 12. Tom. I. pag. 294. (*p*) Obſervat. Medic. Lib. I. pag. 116.

per cauſas tales, quae in ventriculo haerent. Pulchre hoc notavit *Galenus* (*q*), ſimulque monuit, in quibuſdam hominibus majorem ſtomachi imbecillitatem ac ſenſibilitatem adeſſe, & illos in primis ideo capitis morbis affici. Sic autem habet: *Ita enim epilepſiae ob ſtomachi imbecillitatem quibuſdam oriuntur, & cari, & comata, & catalepſis, & deliria, & melancholiae, conſentiente principio, quod in cerebro & nervis eſt.* Ideoque alibi (*r*) triplicem epilepſiae conſtituit ſpeciem, pro diverſitate loci, ubi cauſa morbi haereret: in cerebro nempe, vel circa ſtomachum, vel tertio in alia quadam parte corporis, unde, ſentiente aegro, ad cerebrum uſque aſcenderet, de qua re ad ſextum hujus paragraphi numerum dicetur. Similia apud *Aeginetam* (*s*), *Trallianum* (*t*), & alios plures habentur. Ubi ergo in diuturna inedia acriores humores, in primis bilis, ex duodeno inteſtino in flaccidum & vacuum ventriculum facile regurgitans, alluunt ſtomachum, vel crapula gravat cibis potibuſve copioſis, & per moram ſpontaneamque degenerationem acribus redditis, vel ingeruntur acria aromata, ſalina &c., tali copia, ut rodere & irritare poſſint ſenſilem hanc partem, poterit ſequi epilepſia. In grammatico juvene *Galenus* (*u*) obſervavit, quod ſimulac inediam diutius ſuſtineret, inſultu epileptico corriperetur: & dum poſtea, a *Galeno* curatus, integra valetudine frueretur, tamen breviſſima convulſione vexabatur, ſi aliquando ob negotia diutius a cibo abſtinere cogeretur. Addit deinde, ſe & alios vidiſſe, qui epileptici caderent, ſi non probe concoxiſſent ingeſtos cibos, aut vini meracioris copiam majorem potaſſent, aut intempeſtivae veneri dediſſent operam.

Acria autem medicamenta, & venena, rodendo ventriculum, diras convulſiones feciſſe, numeroſiſſimis obſervatis conſtat, & ubique fere obviis; hinc illis non immorabor. Videmus ex pluribus *Hippocratis* locis, quod hanc calamitatem ab helleboro dato ortam obſervaverit: hinc multus eſt in enarrandis cautelis, quae requiruntur, ut generoſum illud remedium tuto dari poſſit; & ſimul monet, quid agendum ſit, ſi poſt helleborum ſumtum convulſiones ſequantur.

Verum & dantur alia venena, in quibus magna acrimonia non deprehenditur, quae tamen in ventriculo haerentia ſaeviſſimam epilepſiam producunt. Cicutae aquaticae radices ſaporis dulcedine placuerant innocuis pueris & puellabus, ſed horrenda epilepſia ſecuta fuit; nec evaſerunt, niſi qui vel ſponte, vel per artem, noxium illud venenum evomuerant, uti alia occaſione ad §. 229. notavi ex *Wepfero* (*w*). Hinc etiam apparet ratio, quare quandoque vomitoria, excuſſis humoribus admodum acribus, ſimiles morbos ſanaverint; cujus memorabile exemplum apud *Williſium* (*x*) legitur.

5. Mul-

(*q*) De Symptomatum cauſis Lib. I. Cap. VIII. Charter. Tom. VII. pag. 60. (*r*) De Locis affectis Lib. III. Cap. II. ibid. pag 443. (*s*) Lib. III. Cap. XIII. pag. 29. verſa. (*t*) Lib. I. Cap. XV. pag. 63. (*u*) De locis affectis Lib. V. Cap. VI. Carter. Tom. VII. pag. 492. 493. (*w*) Cicut. aquat. hiſtor. & nox. pag. 5. &c. (*x*) Patholog. Cerebr. Cap. IX. pag. 135.

5. Multiplex obſervatio docet, excerni de corpore humano ſaepe talia, quae vel copia obeſſent, vel prava qualitate, ſi manerent in corpore. Ubi jam ſalubres tales evacuationes a quacumque demum cauſa impediebantur, ſecuta fuit ſaepe epilepſia. Juvenibus optime valentibus, illo aetatis tempore, quo vaſa minus facile cedere incipiunt liquidis impulſis, ſalubris ſaepe narium haemorrhagia naſcitur, verno in primis & autumnali tempore. Adultis, lauto victu utentibus, & ſimul ſedentariam vitam agentibus, per haemorrhoïdes frequenter talis evacuatio periodica fit. Si autem imprudenter cohibeantur hae evacuationes, multa metuenda ſunt mala: & monuit in genere de his *Hippocrates* (*y*) ſequentia: *Qui ſtatis temporibus ſanguinem fundunt, ſiticuloſi, difficiles, exſoluti, ſi non fuderint ſanguinem, epileptici moriuntur*. Et alibi (*z*) ex menſium ſuppreſſione idem timendum eſſe dixit. Verum per periodicas illas evacuationes laudabilis caeteroquin ſanguinis minuitur copia tantum, & longe plus nocet ſuppreſſio aliarum evacuationum, quae degenerantes a ſanitatis conditionibus humores ſubducunt de corpore. Inde dum ſanguis in uteri cavo poſt puerperium, vel in ejus vaſis dilatatis, ſtagnat, & aëre allabente corrumpitur, nec per lochia evacuatur, longe adhuc pejora mala ſequi ſolent, quam a menſtruis ſuppreſſis; uti poſtea pluribus dicetur in *Capitulo de puerperarum morbis*. Ob eandem rationem retentio urinae, per quam naturaliter eluuntur de corpore ſales & olea acriora ſanguinis, capitis morbos producit; fere omnes, qui iſchuria pereunt, ſoporoſi & convulſi moriuntur. Majus autem adhuc periculum eſt, quando in morbis acutis urina ſupprimitur; tunc enim cito convulſiones metuendas eſſe, alia occaſione dictum fuit ad §. 772., & *Hippocratis* teſtimonio confirmatum.

Praeter has autem evacuationes, quae omnes naturales fere ſunt, aliae obſervantur, per quas nocens materia evacuatur, miris ſaepe viis; & ab his ſuppreſſis pariter epilepſiae periculum imminet. Sic videmus in infantibus cutim capitis plorare liquidum ſatis copioſum, quod in cruſtas exſiccatur ſaepe ſatis denſas, quae, ſi nimis craſſae fuerint, impediunt hanc evacuationem, & epilepticos inſultus producunt. Neque tantum in capite, ſed & in facie, imo per reliquam corporis cutim, ſimili modo acer talis humor exit, cum moleſto quidem pruritu, ſed plerumque magno ſanitatis commodo, in primis in infantibus magis obeſis. Frequenter vidi, dum matres pertaeſae harum moleſtiarum plumbatis linimentis exſiccabant manantia illa cutis loca, ſecutam fuiſſe validam epilepſiam, qua ſaepe ſubito peribant; vel, ſi evaderent infantes, redibat in iiſdem locis, aut in vicinia, ſimilis excretio cutanea. *Hippocrates* (*a*), vel qualiſcumque fuerit auctor libri de morbo ſacro, qui inter opera *Hippocratis* numerari ſolet, credebat, cerebrum abundare tali pituita, quae, niſi repurgaretur, dum adhuc in utero haereret foetus, debebat hac illave via de corpore exire; ſecus enim epilepſiam futuram eſſe metuebat.

Qui-

(*y*) Prorrheticor. Lib. I. pag. 793. Charter. Tom. VIII. & Coacar. Praenot. N. 345. ibidem pag. 871. (*z*) Coac. Praenot. N. 522. ibidem pag. 883.
(*a*) De morbo ſacro Cap. IV. Charter. Tom. X. pag. 479.

Quibuſcumque pueris exiſtentibus efflorescunt ulcera in caput, & in aures, & in reliquum corpus, & qui ſalivoſi ſunt & mucoſi, hi ipſi progreſſu aetatis faciliime degunt: hic enim abit & purgatur pituita, quam in utero purgari oportebat; &, qui ſic purgati fuerunt, morbo comitiali fere non corripiuntur. Qui vero puri ſunt, & neque ulcus ullum, neque mucus, neque ſaliva prodit, neque in utero purgationem fecerint, talibus periculum eſt, eos hoc morbo corripi. Unde patet, quanta cum prudentia debeant tractari illae eruptiones humorum per cutim in junioribus, neque tuto illas tolli poſſe, niſi alia evacuatio ſubſtituatur; per alvum v. g.; tuncque adhuc magna cautela opus eſſe. In quibuſdam jam adultioribus ſimilis evacuatio pergit, quae ſubito ſuppreſſa quandoque interiora capitis alluit, & peſſima mala, ipſamque mortem, producit. Sic apud *Diemerbroeckium* (*b*) legitur caſus adoleſcentis duodecim annorum, qui ab ipſa pueritia tinea capitis laboraverat: mater, de foedo hoc malo abigendo ſollicita, agyrtae conſilio lotionibus & unguentis variis uſa fuit, ſicque ſatis brevi tempore ablatum fuit malum: verum paucis diebus poſt aderat capitis dolor, quotidie accreſcens, tandem fere intolerabilis, nullis remediis cedens: ſecutae fuerunt convulſiones epilepticae, primo leviores, dein fortiſſimae & continuae, quarum vehementia periit. In cadavere dura mater tota apparebat rubore ſuffuſa, & in ſuperiori parte, verſus ſiniſtrum latus, nigricans: diſſecta dura matre effluxit ichor nigricans & aquoſus, qui inter utramque meningem latuerat. E contra *Tulpius* (*c*) obſervavit, in duobus infantibus epilepſiam ſanatam fuiſſe per manantia capitis ulcera. Aliquoties vidi in adultis utriuſque ſexus hominibus, caeteroquin ſaniſſimis, verno tempore ruborem naſci in variis faciei partibus, cum ſenſu caloris & pruritu: paulo poſt apparebant in cute rubente parva quaedam foraminula, quae plorabant liquidum ſubviſcidum, quod brevi in cruſtas flavas denſas concreſcens pertinaciſsime haerebat cuti. Poſt aliquot ſeptimanas ſponte cadebant hae cruſtae, cutis acquirebat denuo colorem naturalem, & apparebat aeque nitida ac ante. In multis tamen vidi redire quotannis idem malum, foedum quidem aſpectu, ſed abſque ullo ſanitatis detrimento: ubi vero pertaeſi hujus moleſtiae aegri adhibebant varia remedia, vel ſerpebat latius malum & durabat diutius, vel ſi cederet remediis, moleſta capitis mala ſequebantur, dolores, vertigines &c.: donec denuo recrudeſceret haec efflоreſcentia; cui revocandae profuiſſe multum vidi, ſi betae recentis folia cuti applicarentur. Videantur & illa, quae ad §. 725. de cutaneis talibus eruptionibus dicta fuerunt.

Obſervavi & aliquoties in praxi, materiam podagricam, nondum ad inferiorum artuum articulos depulſam, epilepſiam vehementem feciſſe; ſanatam primo podagrae paroxyſmo, nec tota vita poſtea redeuntem.

6. Obſervaverat jam ſuo tempore hanc epilepſiae cauſam *Galenus* (*d*), quum

(*b*) Obſervat. Medic. N. 60. pag. 75. (*c*) Lib. I. Obſerv. Medic. Cap. VIII. pag. 17. (*d*) De locis affectis Lib. III. Cap. XI. Charter. Tom. VII. pag. 443. &c.

quum nempe *a parte aliqua corporis incipit affectus*, *qui deinde*, *ſentiente aegro*, *ad cerebrum uſque aſcendit*. In puero decimum tertium aetatis annum agente hoc primo viderat *Galenus*, ipſe tunc temporis adoleſcens; puer ille ſimpliciter affirmabat, ſe primum affectionis initium in tibia ſentire; hinc recta aſcendere per femur, ilium, latera, ad cervicem & caput uſque; ubi huc uſque pervenerat, tunc non amplius erat ſuae mentis compos. Poſtea alterum viderat epilepticum, ſed jam adultiorem priori, ſimiliaque paſſum, qui dicebat, frigidam quaſi quandam auram eſſe id quod aſcenderat. Comparabat hinc *Galenus* miram hanc epilepſiae cauſam venenatorum animalium morſibus. Uti enim tales morſus, apici etiam digiti inflicti, turbant omnia, ſic & a tali fomite epileptico fit: pariter, uti ligaturae validiſſimae pone locum demorſum impoſitae, vel & ſubita reſectio partis demorſae, tollunt totum malum, dum impediunt, ne ad alias partes pergere poſſit, ſic idem toties in epilepticis obſervatum fuit, uti poſtea ad §. 1084. dicetur. Plures tales caſus vidi, & apud obſervatores multa ſimilia leguntur. Quandoque frigidam auram aſcendere ſentiebant; quandoque nihil diſtincti determinare poterant; in quibuſdam oriebatur talis ſenſus, ac ſi formicae ſub cute reperent verſus ſuperiora: verum hoc fere in omnibus obtinet, quod illa aura verſus ſuperiora vergat. Raro enim contingit illud, quod *Bonetus* (*e*) ſe obſervaſſe teſtatur in viro quinquagenario, cui per intervalla inguen ſiniſtrum intumeſcebat; deinde formicationis ſenſus per totum crus lento gradu ad pedis plantam uſque progrediebatur; quo, ubi perveniſſet, citiſſime recurrebat inde ſuperiora petens, & cerebrum invadebat. Nolebat aeger pati, ut Medici ferro aut igne fomitem illum epilepticum deſtruerent, ſed ligatura tibiam arcte ſtringebat ilico, dum prima mali initia perciperet; ſicque impediebat paroxyſmos. Ubi autem quodam tempore non ſatis cito ligare crus potuerat, tam valido paroxyſmo correptus fuit, ut exſtingueretur, mali, toties feliciter ſuppreſſi, vehementia.

§. 1076. Quae omnia (1075.) hiſtoria obſervatorum, & inciſio cadaverum, docuit.

Omnia illa, quae de cauſis epilepſiae praecedenti paragrapho dicta fuerunt, probatiſſimorum auctorum obſervatis & teſtimoniis fuerunt confirmata, vel viſa in cadaveribus illorum, qui, dum vivebant, hunc morbum paſſi fuerant. Inquiſiverunt enim ſemper Medici, & ſummo quidem jure, quid mutationis phyſicae in encephalo epilepticorum deprehenderetur, quod pro cauſa mirifici hujus mali haberi poſſet. Cauſa autem illa duplex eſt, uti antea dictum fuit; una quae paroxyſmum praeſentem producit; altera, quae, dum pacatum eſt intervallum, facit illam diatheſin ad regenerationem paroxyſmi. Nonnunquam nihil omnino inventum eſt, quod ſenſibus perceptum poterat diſtinguere cadaver epilepſia mortui ab alio: aliquando apparuit aliquid

(*e*) Sepulcret. Anat. Lib. I. Sect. XII. pag. 291.

quid contra naturae leges conſuetas in partibus quibuſdam; & quando hoc ſaepe eodem modo ſic inventum fuerat, tunc medici jure quodam arguebant, illud praeternaturale, in pluribus cadaveribus epilepticorum deprehenſum, haberi poſſe pro cauſa hujus morbi. *Williſius* (*f*), quo forte nemo plures calvarias ſecuit, candide fatetur, quod ſaepe nullam cauſam ſenſibilem in cadaveribus epilepticorum invenerit: in aliis invenit colluviem ſeroſam, omnes cerebri cavitates & receſſus implentem (*g*). Interim tamen & fidelibus obſervatis conſtat, talem colluviem ſeroſam inventam fuiſſe in cadaveribus illorum, qui aliis morbis capitis perierant, nunquam epilepſiam paſſi; uti paſſim apud *Piſonem de morbis a ſeroſa colluvie ortis* habetur. Antea ad §. 11. monitum fuit, utiliſſimam quidem eſſe inſpectionem cadaverum ad morbi latentes cauſas indagandas; interim tamen ſemper debemus memores eſſe, quod in cadavere inveniamus talem ſtatum, qualis paulo ante mortem adfuerat; quandoque illa, quae reperiuntur praeter naturam in cadavere, ſunt effectus morbi jam exiſtentis, non vero cauſae, quae illum produxerant. Patebit ſequenti paragrapho, quam mirae mutationes in partibus fluidis & ſolidis corporis tempore paroxyſmi epileptici fiant; adeoque & illae poſt mortem deprehendi poterunt, ſed morbi effectus quandoque, non ſemper cauſae: ſub hac ergo limitatione intelligenda ſunt illa, quae de cauſis epilepſiae dicta fuerunt.

Certum enim eſt, cauſam epilepſiae adeo latere poſſe, ut nullis ſenſibus detegi poſſit, ſed tantum ſe manifeſtet ſuis effectis. Dum, viſo epileptico territus, homo corripitur eodem morbo, quis definire audebit, quid tunc mutatum fuerit in corpore. Antea ad §. 1071. dictum fuit, quoſdam epilepſiam ſimulare, tuncque nutu voluntatis omnes illas jactationes membrorum, contorſiones &c., efficere: ſimulac ceſſant hoc velle, deſinunt omnia, & ne veſtigium cauſae, quae tantos motus excitare potuit, ſupereſt. Unde diſcimus, hominem ſic factum eſſe, ut mens conſcia ac volens agat in illud organum corporeum, unde motus muſculares pendent, ſicque motus excitare poſſit tanta quidem celeritate, ut inter voluntatem efficacem & motum excitatum nullum menſurabile temporis intervallum obſervari queat. Verum ſimul novimus, hominem obnoxium eſſe huic calamitati, ut aliis cauſis, aeque parum ſaepe intelligendis, idem illud principium corporeum ſic mutetur, ut mente, nec conſcia, nec volente, ſimiles motus excitentur, imo ſaepe & validiores, uti ſtatim videbimus. Unde patet, non ſemper inveniri mutationes ſenſibiles in cadaveribus hoc morbo defunctorum. Quis dabit rationem, quare nobilis foemina toto graviditatis tempore epileptica eſſet, dum marem utero geſtaret, minime vero ſi ſequioris ſexus foetum? Ne autem fortuito caſui hoc adſcribatur, tres pueros peperit, ſemper epileptica, donec pareret; quinque autem puellas enixa fuit, toto graviditatis tempore ab hoc morbo libera (*h*).

§. 1077.

(*f*) Patholog. Cerebri Cap. IV. pag. 49. (*g*) Ibid. Cap. X. pag. 164.
(*h*) La Motte Traitè Complet de Chirurgie Tom. II. pag. 423-427.

§. 1077. Effectus hujus morbi reduci poſſunt: 1. ad mala corrupti tot violentis & repetitis convulſionibus cerebri, unde vacillatio memoriae, hebetudo, ſtultitia, paralyſis, apoplexia, mors. 2. Ad mala nervorum & muſculorum, unde horum, & artuum, contractiones, diſtorſiones, deformitates. 3. A violento ſpaſmo inflammatio, gangraena, nigredo partium ſanguinolentarum, maxime quae ſupra muſculos ſitae ſunt. 4. Ad ſecretiones quaſdam in impetu paroxyſmi vi factas; cibi, potus, lymphae, bilis, ſpumae, muci, ſalivae, ſurſum rejectio; foecum alvi viridium, ſeminis, urinae per inferiora egeſtio; ſanguis utraque via ſecretus; huc ſpectant.

1. Licet cauſae procatarcticae huius morbi in diverſis corporis locis obſervatae fuerint, tamen, dum paroxyſmus adeſt, cerebrum afficitur, uti ad §. 1074. probatum fuit. Non mirum ergo tot violentis agitationibus teneram pulpam cerebri laedi, & deſtrui quandoque. Praeterea ad §. 1073., ubi enumerantur varia ſymptomata, quae tempore paroxyſmi adſunt, dictum fuit, venas jugulares turgere, impedito libero reditu ſanguinis ab encephalo, faciem liveſcere, turgidos oculos protuberare ſanguine ſuffuſos; quae omnia docent, magnam vim inferri vaſis capitis a ſanguine diſtendente; adeoque compreſſione mollis pulpae encephali, extravaſatione liquidorum ruptis vaſis, expreſſione liquidi copioſioris & craſſioris ex ultimis vaſculis exhalantibus in ventriculos cerebri, mutatione diametri vaſorum nimis diſtentorum, poſſunt variae laeſiones functionum encephali poſt finitum paroxyſmum manere; quas recenſuit *Aretaeus* (*i*); nempe, *Ingenii & ſenſuum tarditatem, auditus gravitatem, tinnitus & bombos aurium, linguae titubationem, ratiocinii perturbationem, denique fatuitatem.* Unde & videmus epilepticos omnes a ſuis paroxyſmis reſurgere hebetes, tardos, oblivioſos, debiles; dum haec mala a ſola agitatione encephali, & majori diſtenſione vaſorum ſanguineorum, ortum duxerunt, ſenſim ſolent minui, & redit ſaepe omnium functionum cerebri integritas poſt aliquot horas: quandoque horum malorum veſtigia per aliquot dies ſuperſunt, tuncque ſenſim iterum contractis vaſis redit aequabilis humorum circuitus per encephalon. Ubi vero extravaſati humores fuerint, lethalis apoplexia ſequitur, vel, impervia reddita quadam parte medullae cerebri, inſuperabile malum tota vita manet. Numeroſos tales triſtes caſus vidi, ubi infantes, validis paroxyſmis epilepticis correpti, poſtea manſerunt tota vita hemiplectici: Alii immedicabili ſurditate laboraverunt: multi manſerunt tota vita fatui; & in noſocomiis plures tales miſeros vidi, qui a prima aetate ſtulti vixerant; & omnes illi, quorum hiſtoriam morbi a parentibus vel conſanguineis expiſcari potui, epileptici fuerant antea.

2. Ex illis, quae in praecedentibus paragraphis dicta fuerunt, conſtat, tem-

(*i*) De cauſis & ſignis morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. IV. pag. 29.

tempore paroxyſmi epileptici ſummos motus muſculares fieri, & quidem longe validiores, quam in iiſdem hominibus ſanitatis tempore per voluntatis imperium excitari potuiſſent. Sic tenera puella tantum robur habet, dum epileptica concidit, ut a pluribus viris robuſtiſſimis vix coërceri poſſit, ne partes corporis allidat miſerrime. Oculorum bulbos incredibili celeritate ſub palpebris clauſis rotari, obſervatur, unde in muſculis, oculum moventibus, magna diſtractio fit, & incurabiles ſaepe tota vita oculorum diſtorſiones manent. Verum muſculi plerique oſſibus affiguntur, & oſſa articulata movent; hinc in junioribus, quibus epiphyſes facile ab oſſibus ſolvuntur, deformitates contingunt ſaepe nunquam emendandae. Quandoque membra ita circumtorquentur, ut diſtrahantur, imo & rumpantur, ligamenta; unde luxationes, inflammationes dolentiſſimae circa articulos, & anchyloſes ſequuntur. Quin imo in puero decem annorum oſſa humeri, tibiae & fibulae, in paroxyſmo epileptico diffracta fuiſſe, legitur (*k*); & licet repoſita fuiſſent, idoneiſque ligaturis firmata a perito Chirurgo, novo paroxyſmo ingruente, iterum loco ſuo mota ſunt, ac triſtiſſimo ſpectaculo ante mortem os humeri fractum ipſam cutim perforavit. Si jam ſimul conſideretur, nervos in artubus inter muſculos decurrere, facile patet, a tantis diſtorſionibus artuum & illos laedi poſſe; unde quandoque paralyſes, atrophiae partium, debilitates incurabiles, poſtea ſequuntur. Dum opiſthotono corripiebatur aeger, tempore paroxyſmi epileptici, ita ut horrendo ſpectaculo occiput nates fere tangeret, & vertebrae dorſi crepitarent, quod ſumma commiſeratione me vidiſſe recordor; quantum periculum tunc aderat, ne medulla ſpinalis, & nervi ex vertebrarum commiſſuris exeuntes laederentur? Unde patet, numeroſa & varia mala ſequi poſſe epilepſiam, ideo ſolum, quod tantae fiant artuum diſtorſiones, & validiſſimae muſculorum actiones, paroxyſmi tempore.

3. Demonſtratur in Phyſiologicis (*l*), illo tempore, dum muſculus agit, fibras muſculares turgentes arctare magna vi interpoſita ſibi intervalla, adeoque venas ſanguineas, per muſculi agentis ſubſtantiam diſperſas, comprimi & evacuari; arterias ſimiliter compreſſas rubrum ſanguinem non admittere; unde muſculi agentis caro pallet (*m*). Verum tempore paroxyſmi epileptici violentus ſpaſmus ſuperat multum ſolitam muſculorum actionem ſanitatis tempore, uti ſtatim dictum fuit; adeoque longe fortius comprimuntur vaſa ſanguinea. Sanguis ergo, per arterias vi cordis ad muſculos pulſus, haerebit, vaſa obſtruet, ſicque inflammationem producere poterit (vide §. 375.]. Sed illae arteriae, quae per cutim & tunicam celluloſam diſtribuuntur, magna vi ſanguinis urgebuntur, dum ſpaſmo diſtenti muſculi nihil admittunt; hinc minora vaſa dilatabuntur, craſſiores humorum partes admittent, quae per illorum extremos fines tranſire nequeunt; unde iterum inflammationis cauſa naſcitur (vide §. 378.). Imo videmus, poſt validos paroxy-

(*k*) Boneti Sepulcret. Anatom. Lib. I. Sect. XIII. pag. 332. (*l*) H. Boerh. Inſtitut. Medic. §. 406. (*m*) Ibidem §. 401. 7.

roxyſmos epilepticos vaſa cutanea minora quandoque rumpi, & puncta ruberrima per totam ſuperficiem corporis diſperſa manere, quae ſenſim poſtea evaneſcunt. Ubi vero rupta vaſa, vel dilatata eorundem extrema, ſanguinem rubrum eructaverint in tunicam celluloſam, tunc latiores maculae, & ecchymoſes, apparent. Medici in praxi verſati frequenter haec ſymptomata obſervaverunt.

Verum ſi muſculi diu ſic maneant rigidi, violento ſpaſmo diſtenti, arteriae & venae muſculi ſubſtantiam conſtituentes nihil admittunt de humore vitali, adeoque naſcitur diſpoſitio ad gangraenam; haec enim, uti ad §. 419. dictum fuit, eſt ea partis mollis affectio, quae abolito influxu vitalis humoris in arterias, effluxu per venas, ad mortem tendit.

Venoſi ſanguinis motus acceleratur quidem muſculis vicinis turgentibus, dum agunt, & propinquas ſibi venas comprimentibus; ſed monitum fuit ad §. 1073., reſpirationem impediri frequentiſſime tempore paroxyſmi epileptici, hinc cor dextrum libere ſanguinem ſuum per pulmonem tranſmittere non poſſe; adeoque venae non poterunt evacuari, ſed turgidae manebunt, & ſaepe fient varicoſae. Ob hanc rem videtur ex *Apollonii* commentariis notaſſe *Trallianus* (*n*), quod venae ſub lingua poſitae virideſcant in epilepticis, dum nempe valida & repetita diſtentione varicoſae redditae inſolito colore haec loca inficiunt. Pariter & *Hippocrates* (*o*) pro ſigno epilepſiae praegreſſae memorat *venas craſſas circa ventrem varicoſas.*

Inde etiam intelligitur ratio, quare cadavera Epilepticorum, in ipſo paroxyſmi vigore ſuffocatorum, tam horrendam ſaepe ſpeciem referant; in primis ſi tetano univerſali, quod quandoque fit, correpti fuerint ante mortem. Sanguis enim, per arterias pulſus, muſculorum ſubſtantiam tranſire nequit, dum violento ſpaſmo turgent; hinc vaſa cutanea urget, atque in tunicam cellularem effunditur; & quidem tanto magis, cum venae diſtentae in cor dextrum ſe evacuare nequeant; hinc tota cutis turget immeabili ſanguine, in vaſis ejus diſtentiſſimis accumulato; panniculus adipoſus repletur ſanguine extravaſato; tota ſuperficies corporis nigra apparet, in primis facies, palpebrae, & labia; tument horrendum in modum; lingua turgidiſſima foedo ſpectaculo ex ore prominet; ſi dorſo incumbat cadaver, loca a pondere corporis preſſa albicant, dum reliqua omnia nigreſcunt. Si manus tetanodes thoraci vel abdomini appreſſa fuerit ante mortem, veſtigium manus impreſſum apparet; quod vidit in puero, hoc morbo defuncto, *Celeberrimus Boerhaavius*, & vix perſuadere potuit moeſtis parentibus, quod a naturalibus cauſis tam horrenda mala produci potuerint; adeo terruerat illos albicans impreſſae manus veſtigium in cadavere, caeterum nigerrimo inſtar Aethiopis. Rarius contingit, in ipſo vigore paroxyſmi ſuffocatos perire epilepticos; longe ſaepius in fine paroxyſmi fiunt apoplectici, & ſic pereunt.

(*n*) Lib. I. Cap. 15. pag. 7. (*o*) Praedict. Lib. II. Cap. VII. Charter. Tom. VIII. pag. 816.

4. Ad §. 1073. notatum fuit, convulſivos illos motus non tantum in muſculis externis obtinere, ſed & internas corporis partes ſimiliter concuti: borborygmi & murmura abdominis, ejuſque inflatio ſubita tempore paroxyſmi, hoc docent; uti etiam valida & celeris abdominis agitatio. Non mirum hinc, contenta ventriculi per vomitum excuti toties, ſed & plura alia, quae in ventriculi & duodeni inteſtini cavum venire poſſunt: hinc dum validis illis concuſſionibus diaphragmatis & muſculorum abdominalium pendulum hepar cum veſica fellis adeo agitatur, fiunt quandoque bilis vomitus copioſi; & poſtea ſaepe, educta ſic omni bile, languet chylificationis opus. Idem jam de lympha pancreatis verum eſſe, facile apparet. Praeterea, dum venae ſanguineae repletae, nec potentes ſe libere in cor dextrum evacuare, turgent, ſanguis arterioſus urget ductus excretorios in cava oris, faucium, narium &c. patentes; illos dilatat, ſicque copia non tantum lymphae, ſed & craſſioris muci, per os & nares foedo ſpectaculo exit; ſimili modo ac obſervatur in illis, qui laqueo ſuffocantur: nam merito *Aretaeus* notavit, uti ad §. 1073. dictum fuit, quod valido paroxyſmo epileptico correpti ſimilia patiantur, ac ſtrangulati. Verum expreſſae huic lymphae & pituitae via patet; ubi vero in cavis internis corporis vaſa exhalantia & copioſiores & magis lentos humores dimittunt, collectio fit talis materiae ſtagnantis, quae ob lentorem majorem, vel copiam, venis bibulis reſorberi nequit; unde toties in epilepticorum cadaveribus extravaſata lympha, imo & lentior humor, in calvariae cavo inventus fuit; qui ſolet tunc haberi pro cauſa hujus morbi, cum ſaepius videatur eſſe effectus. Idem jam in cavis reliquis corporis fieri poterit, ſed frequentius in capite obſervatur, quia in paroxyſmo epileptico videmus, capitis vaſa magis urgeri & diſtendi, quam quidem in reliquo corpore. Ob eandem etiam rationem validos & frequentes paroxyſmos epilepticos paſſi habent palpebras tumentes, imo ſaepe totam faciem pallidam ac inflatam quaſi, dum in tunica celluloſa collecta talis lympha haeret, uti & in Leucophlegmaticis fieri ſolet. Inde etiam intelligitur, quare paroxyſmus epilepticus in fine ſuo habeat ſomnum apoplecticum, dum vaſa diſtenta ſanguine, & lympha collecta, premunt encephalon: reſtituto dein aequabili per vaſa tranſitu, evigilant quidem, ſed hebetes & oblivioſi manent ſaepe per plures dies; donec, reſorpta iterum extravaſata lympha, redeat integritas functionum encephali: quod niſi factum fuerit, manifeſtae laeſiones functionum encephali ſuperſunt. Confirmatur hoc & inde, quia illi, qui ob glutinoſam ſanguinis cacochymiam in apoplexiam vergunt, habent ſimilia ſymptomata (vide §. 1010. 2. γ.), ac epileptici, quando a paroxyſmo tolerato reſurgunt.

Sed & ſimilia ob eaſdem rationes per alvum exeunt: neque hoc adeo videtur fieri, reſolutis ſphincteribus ani & veſicae, ſed potius actione validiſſima diaphragmatis & muſculorum abdominalium, ſuperante ſphincterum reſiſtentiam. Inſciis quidem aegris faeces alvinae & urina exeunt; ſed non ſenſim exeunt, uti fit in paralyſi harum partium, at magna vi exprimuntur, ita quidem ut ad quinque pedum altitudinem & ultra urinam ejectam

viderim a puero epileptico. In adultis ſemen etiam exprimitur, quod & *Aegineta* (*p*) notavit; unde ſaepe peſſime languent, ſi frequentibus paroxyſmis corripiantur.

Verum & hoc obſervatum fuit, faeces alvinas, paroxyſmi tempore prodeuntes, ſaepe virideſcere; & inde concluſerunt, acrem, aeruginoſam dictam, bilem pro morbi cauſa habendam eſſe. Certum eſt, acre irritans in primis viis epilepticum inſultum producere poſſe, uti toties obſervamus fieri in infantibus; ſed ſimul verum eſt, magnas & ſubitas mutationes generis nervoſi momento temporis bilem ſic mutare poſſe; unde procul dubio faecum alvinarum viridis ille color ſaepe morbi effectus eſt, non cauſa. Patuit ad §. 267., ubi de *Vulneribus Capitis* agebatur, ſaniſſimum hominem, ex alto delapſum in caput, ſtatim talem bilem vomuiſſe; ſimulque tunc monitum fuit, ſolam agitationem in navi producere eundem effectum in multis hominibus. In hyſtericis mulieribus, a ſola animi perturbatione ſubita, bilis aeruginoſae vomitus fit. Cum autem in hoc morbo tanta fiat mutatio, & tam ſubita, in toto ſyſtemate nervoſo, non mirum videbitur, ſi & inde ſimilis mutatio bilis contingat.

Haud mirum foret, validis adeo concuſſibus vaſa rumpi, & ſic ſanguinem evacuari ſurſum vel deorſum: praeterea, uti antea dictum fuit, lingua ſaepe dentibus intercepta laeditur, & ſanguinem fundit quandoque ſatis larga copia. Verum & videtur, impedito ſanguinis venoſi libero reditu ad cor, ſic poſſe turgere diſtenta vaſa, adeo urgeri ramos ultimos excretorios, ut & ipſum ſanguinem rubrum tranſmittant. Vidi aliquoties ſpumam viſcidam, ac ſanguine tinctam, ex ore naribuſque prodiiſſe paroxyſmi tempore; & tamen poſtea nullum laeſionis veſtigium in lingua aut aliis partibus oris interni invenire potui, licet omni cura examinarem has partes. Si jam vena cava per hepar tranſiens pleniſſima fuerit, nec ſe in dextrum cor evacuare poſſit, tunc nec vena portarum ſanguinem, a ſecretione bilis reſiduum, venae cavae tradere poterit; dum interim convulſi muſculi abdominales & diaphragma tanta vi urgent ſanguinem venoſum verſus hepar; hinc facile poterunt dilatari oſcula vaſorum in cavum inteſtinorum patentia, ut ſanguinem ipſum tranſmittant, abſque ruptura tamen vaſorum. Simili modo & ſanguis a ſplene redux, dum hepar infarctum ſanguine nihil tranſmittere poteſt, per vaſa, brevia dicta, in cavum ventriculi viam ſibi facere poterit. Sic ratio patet, quare ſanguis ſurſum & deorſum quandoque ipſo paroxyſmi tempore, vel & poſt paroxyſmum finitum, exire poſſit; quod & in praxi vidi.

Ex dictis patet, tempore paroxyſmi epileptici omnes ſecretiones & excretiones turbari poſſe; hinc miras ſaepe mutationes & laeſiones functionum ſupereſſe poſt hunc morbum valido inſultu agentem, vel repetitis vicibus jam toleratum; illaſque eſſe poſſe admodum varias. Multas tales recenſuit *Hippocrates* (*q*); & plures aliae obſervatae fuerunt, quas ſingulas recenſere moleſtum foret: ſufficit fontes horum malorum indicaſſe.

Ubi

(*p*) Lib. III. Cap. XIII. pag. 29. verſa.
(*q*) Prorrhet. Lib. II. Cap. VII. Charter. Tom. VIII. pag. 816.

Ubi autem, per tantos motus excitatos, per tot evacuationes factas tempore paroxyſmi epileptici, excuti poteſt illud, quod irritando per ſtimulum ſuum morbum fecerat, redit perfecta ſanitas, modo caveri poſſit, ne ſimile irritamentum renaſcatur denuo. Hoc in primis patet in infantibus, quibus familiaris ſatis eſt hic morbus, dum acre ſtabulatur in primis viis; vel miaſma morboſum, ad cutim deponendum, ſanguini permiſtum haeret. Noverunt omnes Practici, ſaepiſſime convelli infantes, dum variolarum vel morbillorum eruptio inſtat: imo *Sydenhamus*, uti poſtea in variolarum hiſtoria dicetur, obſervavit laetum fere ſemper morbi eventum eſſe, ſi infantes circa tempus eruptionis variolarum convellerentur. Vidi aliquoties infantes convulſos fuiſſe, dum imprudenti conſilio plumbatis unguentis ſiccabantur manantia capitis ulcera, quae felici eventu, poſt toleratum paroxyſmum epilepticum, denuo redierunt. Quoties obſervatum fuit, a ſaburra, gravante primas vias, in hunc morbum incidiſſe infantes, & paroxyſmi tempore ſurſum deorſumque evacuatos optime ſe habuiſſe, poſtea tota vita ab hoc morbo immunes. Cum autem tanta vi ſaepe dilatentur vaſa cutanea, paroxyſmi tempore, uti praecedenti numero hujus paragraphi dictum fuit, patet ratio, quare noxium miaſma, ſanguini permiſtum haerens, verſus cutim deponatur ſaepe feliciter poſt paroxyſmum epilepticum; qui ex ſua natura non caret periculo, ſed tamen quandoque ſic bonum effectum praeſtat.

§. 1078. INde intelligitur, quae hereditaria? cur ea nunquam ſanabilis? quae idiopathica? cur raro curabilis? quae ſympathica? cur ſaepe curabilis?

Quae haereditaria &c. Ubi nempe ex parentibus epilepticis morbus propagatur in natos; de qua re dictum fuit ad primum numerum §. 1075. Obſervaverat & *Hippocrates*, tetrum hunc morbum haereditaria labe propagari; hinc (*s*) dixit: *Incipit autem, velut etiam alii morbi, ſecundum genus. Si enim ex pituitoſo pituitoſus, ex bilioſo bilioſus gignitur; & ex tabido tabidus; & ex lienoſo lienoſus: quid prohibet, ut cujus pater & mater hoc morbo correpti fuerint, eo etiam poſterorum aliquis corripiatur. Genitura enim ab omnibus partibus corporis procedit, a ſanis ſana, a morboſis morboſa.*

Incurabilis autem habita fuit Epilepſia haereditaria ab omnibus Medicis, & quidem non ſine ratione. Ad curae enim felicitatem multum facit cognitio cauſae: ſed quis diſtinguet illud, quod a parentibus traditum in primordiis hominis naſcentis jam adfuit, & nullo ſigno ſe manifeſtat ſaepe per plures annos; attamen poſtea hunc morbum facit? Quomodo & per quae remedia tollet hunc latentem characterem Medicus? Non magis impedire poterit forte, ne in nervum erumpat, quam ne dentes aut barba ſuo tempore prodeant, quorum rudimenta dudum jam exſtiterant, & tamen de-

(*s*) De Morbo Sacro Cap. III. Charter. Tom. X. pag. 478.

determinato tantum vitae tempore emergunt. Hinc videtur impoſſibile eſſe Medico, ut characterem illum morboſum, a parentibus in progeniem derivatum, auferat; & hoc ſenſu inſanabilis dicitur epilepſia haereditaria.

Verum, uti ad primum numerum §. 1075. dictum fuit, quandoque ex avo in nepotem tranſit morbus, incolumi filio; qui tamen eundem characterem morboſum tradit ſuae progeniei. Hinc debuit fuiſſe cauſa in filio, quae impedivit, ne latens illud morbi ſemen in actum deduceretur. Firmum corporis robur, frugalis & laboribus quotidianis exercitata vita, atque alia forte plura, hoc efficere potuerunt, ut ad latentem illam cauſam proëgumenam non acceſſerint cauſae occaſionales, quae cum priori unitae cauſam proximam & completam epilepſiae facerent, ſicque paroxyſmum producerent. De hac re pluribus dicetur ad §. 1080.

Quae idiopathica &c. Exquiſita epilepſia dum fit, habet cauſam praeſentem intra cranium, in ipſo encephalo, & quidem in illa ejus parte, ubi eſt origo actionis ſenſuum & motuum arbitrariorum: quando nunc haec cauſa non excitatur ab alia cauſa occaſionali in alio quodam loco corporis haerente, vocatur a Medicis Epilepſia idiopathica; in qua cauſa praediſponens & occaſionalis haerent in ipſo encephalo. Tunc nullum indicium eſt ſaepe futuri paroxyſmi: verum quidem eſt, rarius hoc contingere; tamen quandoque talis epilepſia obſervatur, in qua homines, qui antea apparebant ſaniſſimi, ictu oculi citius concidunt.

Hanc autem epilepſiae ſpeciem difficillime curabilem eſſe, omnes agnoverunt Medici. Praecipua enim curandi hujus morbi ſpes in eo verſatur (uti poſtea pluribus dicetur), ut detegatur cauſa illa excitans, quae in homine Epileptico paroxyſmum renovari facit. Verum illae cauſae in encephalo latentes adeo obſcurae ſunt, ut vix detegantur niſi per ſuos effectus; ſub ſenſus enim non cadunt. Unde *Hippocrates* (*t*) de Prognoſi hujus morbi agens difficillime curabiles pronunciavit epilepticos, *quibus factus fuerit morbus nullam ſignificationem praebens* (μηδὲν προσημαῖνον) *ex qua corporis parte initium ſumat.* Simi'ia & habet *Celſus* (*u*), dicens: *In eodem morbo ſi ſimul totum corpus afficitur, neque ante in partibus aliquis venientis mali ſenſus eſt, ſed homo ex improviſo concidit, cujuſcumque is aetatis eſt, vix ſaneſcit.* Periculum adhuc auget, quod illi, qui morbum ingruentem praeſentiunt, caveant ſibi, ne tempore paroxyſmi quid ſiniſtri ipſis contingat, dum monent adſtantes, ut ſibi opem ferant: illi vero, quibus inopinato morbus irruit, miſerrime ſaepe caput & artus ad pavimentum aliave corpora dura allidant, in ignem decidant &c.; quod & *Aurelianus* (*w*) notavit.

Quae ſympathica &c. Ex illis, quae dicta ſunt ad §. 1075., ubi de cauſis epilepſiae agebatur, & in primis ex numero quarto, quinto, & ſexto, iſtius paragraphi, conſtitit, irritationem validam nervorum in diſſitis etiam regionibus corporis poſſe hunc morbum producere, licet nullum ſignum

(*t*) Praedict. Lib. II. Cap. VII. Charter. Lib. VIII. pag. 816. (*u*) Lib. II. Cap. VIII. pag. 72. (*w*) Morbor. Chronic. Lib. I. Cap. IV. pag. 294.

gnum docuerit, ullam noxam in encephalo adeſſe; & viciſſim, ablatis illis cauſis irritantibus, aboleri morbum. Conſtitit etiam ibidem, interceptis nonnullis, quae olim excerni ſolebant, hunc morbum produci. Epilepſia jam a ſimili cauſa orta medicis vocatur ſympathica, vel & deuteropathica, quia in tali caſu encephalon non afficitur primario, ſed, alia corporis parte prius affecta, in conſenſum quaſi trahitur. Videntur hinc omnes homines obnoxii eſſe huic morbo, modo quibuſdam corporis partibus valida irritamenta applicentur. Sium aquaticum, ſive cicuta aquatica *Geſneri*, dum in robuſti hominis ventriculo haeret, peſſimam epilepſiam producere poteſt, uti & plura alia venena. Tendo nudus, poſt gangraenam ſeparatam, prehenſus forcipe ab imprudenti chirurgo, uno momento fecit tetanum univerſalem (vide §. 164.). Validiſſimae tales cauſae in omnibus hominibus hunc morbum producere poſſunt; verum & leviores ſufficiunt in illis, quibus totum ſyſtema nervoſum & ipſum ſenſorium commune magis irritabile eſt. Sic videmus, acidum in primis viis haerens toties infantibus epilepſiam facere; dum adultus & robuſtus homo ab eadem cauſa tantum levia abdominis tormina percipit. Dum dens jamjam emerſurus tendit & irritat gingivas, frequentiſſime infantes epilepſia corripiuntur; cum in adulto acutiſſimi odontalgiae dolores per integros dies tolerentur abſque hoc malo ſequente. De mira illa poteſtate, qua ſordes, circa ventriculum haerentes, turbare poſſunt encephali actiones, antea ad §. 701. dictum fuit, ubi de *Delirio Febrili* agebatur; & multiplices obſervationes practicae docere videntur, plures forte in corpore nervos ſimile imperium in ſenſorium commune habere, uti facile colligi poteſt ex illis, quae ad §. 1075. dicta fuerunt. Ita videmus, plurimos epilepticos, antequam concidant, habere miras convulſiones muſculorum faciei, oris &c.; alii in lingua miros ſapores percipiunt; quibuſdam collum intorquetur, humeri concutiuntur, manus diſtorquentur &c.; & ſaepe ſubita ac forti frictione harum partium paroxyſmus epilepticus, jamjam ingruens, avertitur. In tali caſu videtur prima illa irritatio, paroxyſmum productura, in his partibus haerere.

Interim tamen notandum eſt, poſſe partem quandam corporis prius affici in epilepſia idiopathica, licet cauſa non haereat in illa parte, ſed in encephalo. Sic ſaepe contingit, inſtante apoplexia titubare linguam, loquelam dein aboleri, labia in uno latere oblique ſurſum trahi; tuncque mox ſequitur morbus totius ſenſorii communis: hinc poteſt contingere, ut intra cranium idiopathice incipiat formari morbus, qui ſe tantum manifeſtat labefactatione parvae partis encephali, unde origo nervorum pendet, qui ad illum locum corporis pergunt, in quo illa mutatio apparet. Non ergo tunc credimus, apoplexiam generari ex illo motu tremulo linguae, diſtractione labiorum &c.; ſed encephalon jam affici haec ſigna docent, & dein increſcens eadem cauſa delet omnes functiones animales. Ita etiam in Epilepſia licet oriatur mutatio quaedam in aliqua parte corporis ante paroxyſmum, nondum tamen inde certo liquet, hoc loco haerere morbi fomitem: poteſt enim ob modo dictam rationem epilepſia eſſe idiopathica, licet videatur

oriri

oriri ex alia quadam parte corporis prius affecta; dum nempe affectio hujus partis tantum index eſt cauſae in ipſo cerebro haerentis, quae jam incipit actuoſa reddi, ut paroxyſmum producat. Dubium tamen illud ſolvi poteſt, dum medela adhibetur parti, quae prima afficitur, inſtante paroxyſmo: ſi enim, fricando, premendo, vel ligando, hanc partem, paroxyſmus impeditur, vel multum retardatur, tunc novimus, encephalon idiopathice affectum non eſſe, ſed affici a morbi fomite in hoc loco haerente. Et contra ſi abſque ullo effectu topica talis medela tentata fuerit, tunc merito concluditur, idiopathicam eſſe epilepſiam, cujus cauſa integra in encephalo haeret, & quae originem nervorum, ad hanc corporis partem tendentium, primo afficit, dum actuoſa redditur, dein cito increſcens turbat omnia. Ideo etiam in tali caſu non ſemper ſigna incipientis paroxyſmi in eadem corporis parte obſervantur, ſed in variis; dum e contra in ſympathica epilepſia ab eodem corporis loco ſemper primum morbi initium oritur. Facile autem patet, tuto ſemper topicam medelam tentari poſſe in illa parte, in qua prima paroxyſmi incipientis veſtigia apparent: vel enim inde levabitur morbus, vel evidentior acquiretur cognitio ſedis, ubi morbi cauſa latet.

Simul etiam apparet ratio, quare Epilepſia ſympathica ſaepe curabilis fit: poſſumus enim in multis partibus corporis, in quibus fomitem morbi latere obſervatum fuit, viam parare, veſicatoriis, cauterio, &c., ut exeat illud nocens; vel & nervum deſtruere, cujus irritatio totum ſenſorium commune turbat paroxyſmi tempore; quod cum optimo eventu ſaepius factum fuiſſe, patebit poſtea, quando de cura agetur.

Ob hanc cauſam Veteres Medici ſimilem fecerunt Prognoſin; nempe epilepſiam, ubi ex aliis partibus corporis initium capit, facilius curari, ſed omnium maxime, quando a manubus aut pedibus oritur (*x*); difficiliorem eſſe curam, ſi a latere naſcitur; gravius adhuc malum eſſe, ſi a capite incipit. Notandum enim eſt, quod quidam epileptici ante paroxyſmum ſentiant capitis dolores, formicationes in cute capillata capitis, vertigines &c.: in his quidem paroxyſmus non incipit abſque ullis omnino ſignis; adeoque diſtinguitur ab epilepſia idiopathica; ſed tamen cauſa excitans prope encephalum haeret, neque poſſunt ſemper tuto tentari illa, quae manubus pedibuſque applicata fuerunt feliciter, quando ab his partibus morbus initium capere videbatur.

§. 1079. ATque etiam liquet, diverſiſſima remedia, diverſiſſimam curandi methodum, ad hunc morbum requiri, pro nota varietate cauſae, materiae peccantis, loci, ad quem applicatio remedii, per quem eductio mali, fieri debet.

Pertractatis illis, quae ad Diagnoſin, cauſas, effectus, prognoſin, Epilepſiae ſpectant, ſequitur, ut dicatur de curatione hujus morbi.

(*x*) Hippocrat. Praedict. Lib. II. Cap. VII. Charter. Tom. VIII. pag. 816. Celſ. Lib. II. Cap. VIII. pag. 68.

Cum autem ex dictis hactenus conſtet, adeo varia ſpecie hunc morbum apparere, a tam diverſis & numeroſis cauſis produci, facile patet, non poſſe ullam generalem curandi methodum ſtatui, ſed indicationem curatoriam debere erui ex cauſae morbi cognitione, quae ſollicita obſervatione omnium, quae in ſingulis aegris occurrunt, tantum haberi poteſt. Unde ſimul patet, quam vana ſit jactantia univerſalis remedii, vel methodi, ad quamcumque epilepſiam curandam; de qua re poſtea ad §. 1085. adhuc dicendum erit. Praecipui autem fontes, unde varia medendi methodus in hoc morbo deducitur, hac paragrapho recenſentur.

Pro nota varietate cauſae. In juniori aetate, uti antea dictum fuit, frequentior occurrit hic morbus, natus tamen a cauſis diverſiſſimis. Sic toties a lacte coagulato acido in primis viis haerente epilepticus inſultus fit in teneris infantibus: in tali caſu remedia, quae illud acre enervant, & hanc ſaburram ſubito expellunt de corpore, ſunt optima antepileptica. Ubi autem tumens, dolens, & inflammata gingiva irritatur a dente eruptionem jam tentante, incaſſum haec darentur, & tunc lanceola Chirurgi diſſecans gingivam unicum eſt remedium antepilepticum. Alia iterum requiruntur, ubi a contagio varioloſo, ad cutim deponendo, epilepſia oritur; uti poſtea pluribus dicetur, ubi de hoc morbo agendum erit.

Materiae peccantis. Illa enim ſaepe non tantum diverſae admodum indolis eſt, ſed & in variis partibus corporis haeret. Poſt validam contuſionem capitis ſanguis extravaſatus encephalon premens epilepſiam quandoque produxit, uti in Vulnerum capitis hiſtoria patuit: trepano applicato, dum exitus conciliatur extravaſato ſanguini, morbus ſanatur. Si autem tophus venereus, cranii oſſeam ſubſtantiam erodens, acrem tabum ploret, licet via fiat collectae huic ſaniei, nondum ſanabitur morbus, quia pergit quotidie ſimilis tabus ſtillare, & eundem poterit denuo renovare affectum; adeoque alia cura requiritur. Dum venena aſſumta, in ventriculo adhuc haerentia, hunc morbum producunt, patet evidenter aliam curam requiri, per quam vel expellitur hoc venenum, vel ſic enervatur, ut amplius nocere nequeat.

Loci ad quem &c. Si paroxyſmus epilepticus ex quadam parte corporis ſemper incipiat, ut dum v. g. ex pede percipitur aura frigida quaſi verſus ſuperiora aſcendere; & paulo poſt homo concidat epilepticus, topicum remedium ex lege artis applicatur huic parti, ut exitus paretur materiae hic haerenti, vel deſtruatur nervus in hoc loco, qui irritatus totum ſenſorium commune turbat. Ita etiam dum ab interceptis nonnullis, quae antea excerni ſolebant (vide §. 1075. 5.) hic morbus naſcitur, optimum remedium eſt, ut iterum illa intercepta prodeant ex iiſdem locis, per quae ante morbum exire ſolebant. Dum manantia in infantibus capitis ulcera exſiccantibus unguentis curantur, fere ſemper epileptici fiunt; & omnium optime ac citiſſime reſtituuntur ab hoc morbo, ſi raſo capiti applicetur emplaſtrum lene aromaticum cum pauca copia veſicatorii emplaſtri miſtum; uti v. g. dum octava pars emplaſtri veſicatorii admiſcetur unciae emplaſtri meliloti,

vel

vel ſimilis, & caput tali obvolvitur emplaſtro: incipit tunc intra paucas horas rubeſcere cutis, & plorare acrem ichorem, ſubito cum levamine. Idem verum eſt, ubi a menſtruis, lochiis, haemorrhoïdibus, retentis, epilepſia naſcitur; oportet enim tunc, has evacuationes denuo provocare per apta remedia. Neque tam facile ſupplentur excretiones ſolitae, ſuppreſſae, per alias evacuationes, ac quidem vulgo creditur: per venae ſectionem inſtitutam minuitur quidem copia ſanguinis, dum menſtrua vel lochia ſuppreſſa ſunt, ſed manent tamen infarcta vaſa uterina, & peſſimos morbos faciunt; vix ſanandos, niſi per conſueta loca exeat illud retentum. Haemorrhoïdarios magis juvant bina cochlearia ſanguinis per haemorrhoïdes excreta, quam libra ſanguinis ex vena inciſa educta. Dum vera iſchuria adeſt, tantaverunt medici purgantia hydragoga, ſudorifera valida, ut educerent illud retentum per alias vias; nec potuerunt tamen evitare funeſtum morbi eventum, niſi libera ſecretio & excretio urinae reſtituerentur.

§. 1080. CAuſa enim prima & ſecunda, in mala conformatione ſolidorum conſiſtens (1075. N. 1. 2.), vix ullam ſuſcipit radicalem medelam; paroxyſmorum autem renovantes cauſas, utpote renatas aſſidue, tollere tuto poteſt Medicus: unde hae, quae infinitae, nec niſi obſervando cognoſcendae, indagari debent ſedulo, dein pro ſua natura curari.

Antea pluribus dictum fuit, quod Epilepſiae cauſa duplex ſit, una proëgumena ſive praediſponens; alia excitans, quae accedens facit morbi cauſam proximam, adeoque morbum ipſum producit. Verum illae cauſae excitantes ſive occaſionales non faciunt morbum, niſi in illis hominibus, in quibus illa cauſa praediſponens adeſt. Adeoque duplex curatio hujus morbi eſt: una radicalis, quae illam cauſam proëgumenam, latentiſſimam ſaepe, delere valet: altera, quae, manente cauſa proëgumena, tollit, vel cavet, cauſas procatarcticas, ſive occaſionales. Sponte autem patet, integerrimam illam curam eſſe; quae cauſam praediſponentem tollit; adeoque hanc ſemper praeferendam eſſe; modo obtineri poſſit. Sic v. g. in recens natis & junioribus encephalon mollius, nervoſum ſyſtema totum quam facillime irritandum, videtur facere cauſam proëgumenam, quae a leviſſimis cauſis occaſionalibus accedentibus in actum deducitur; & ſic paroxyſmi epileptici adeo frequenter in junioribus occurrunt. Verum, procedente ſenſim aetate, nimia illa encephali mollities emendatur; roborato ſenſim corpore, minuitur illa facilis irritabilitas totius generis nervoſi, & poſtea per totam vitam manent liberi ab hoc morbo, quem primis infantiae annis ſaepius fuerant perpeſſi. Ideo ſapientes Veteres Medici (*y*) tantam ſpem collocaverunt in illa mutatione corporis, quae per aetatem obtinetur; ita ut *Aegineta* (*z*) voluerit,

(*y*) Hippocrat. Aphor. 45. Sect. 2. Charter. Tom. IX. pag. 84.
(*z*) Lib. III. Cap. 111. pag. 29. verſa.

rit, in infantibus, epilepſia correptis, nihil omnino tentandum eſſe: *nam aetate ad biliosiorem & ſicciorem ſtatum tranſeunte, & victu moderatiore adhibito, ſua ſponte plerumque morbus finitur.* Docet ſimul hoc exemplum, non abjiciendam eſſe omnem ſpem tollendae vel emendandae cauſae proëgumenae in epilepticis.

Verum dum ex labe haereditaria originem duxit haec cauſa proëgumena, & latens per plures annos virili ſaepe aetate, firmo jam corpore, morbum producit, facile patet, parum ſpei ſupereſſe, ut latentiſſimus ille character morboſus, in ipſis vitae primordiis a parentibus traditus, deleri poſſit. Idem verum eſt, ſi a terrore matris nondum nato infanti morboſum illud veſtigium impreſſum fuerit, quod vix unquam deletur poſtea. Huc & referri poterit mala cranii configuratio, dum partus tempore magnum caput infantis validis matris nixibus per anguſtiorem pelvim tranſprimitur, aut rudioris obſtetricis manubus cranii figura mutatur: niſi enim ſtatim poſt partum emendari poſſit illud vitium, incurabilia poſtea mala ſuperſunt. Memini, me in noſocomiis, ubi incurabiles epileptici, & fatui, ſervabantur, vidiſſe plures, in quibus vitioſa cranii figura manifeſte obſervabatur. Praeterea conſtitit ex illis, quae ad §. 1075. 3. dicta fuerunt, a ſolo terrore natum hunc morbum tota vita perennaſſe incurabilem, licet plurimis, & quidem efficaciſſimis, remediis tentata fuerit curatio. A ſolo hoc animi affectu nata fuerat haec cauſa proëgumena, non delebilis tota vita.

Videndum jam, quid ab arte exſpectari poſſit in tollendis cauſis talibus adeo latentibus, ut ne exercitatiſſimus quidem Medicus auderet dicere, quid mutatum ſit in homine, antea ſaniſſimo, nunc epileptico. Quantum potui intelligere ex iis, quae optimi Medici obſervaverunt contigiſſe in hoc morbo, vel tentaverunt ad eundem curandum, fere ſola ſpes in illo conſiſtebat, ut magna mutatio induceretur corpori. Non determinaverunt, quid mutandum eſſet in epileptico, ut fieret ſanitas, ſed tantum praeſentem corporis conditionem conabantur mutare in aliam: malebant enim periclitando per incerta agere, quam miſeros illos ſuo relinquere fato. Neque credi debet, talia tentata fuiſſe caeco impetu, ſed optima cum ratione, dum ars naturae, hunc morbum curantis, ductum ſequebatur. Obſervaverat *Hippocrates* (*a*), circa pubertatis tempus, quando miro adeo modo totum corpus mutatur, epilepſiam quandoque ceſſare. Ideo commendavit mutationem regionum & vivendi generis (*b*) ad hunc morbum tollendum. Sed idem illud confirmatum fuit recentiorum obſervatis. Novi epilepticos, qui in Indiam orientalem tranſmigraverant, immunes fuiſſe ab hoc morbo poſtea, quamdiu ibi vixerunt: in patriam reduces, & ſubito abligurientes illa (ut ſolet ſaepe hoc hominum genus) quae magno labore, nec minori periculo, ſibi comparaverant, recidivam paſſi fuerunt quidam; alii manſerunt ab hoc morbo liberi. Cum autem magnas illas regionum & victus mutationes non ſemper ab

(*a*) Aphoriſm. 7. Sect. 5. Charter. Tom. IX. pag. 197. & Aphor. 45. Sect. 2. ibid. pag. 84. (*b*) Ibidem.

ab aegris impetrare poſſent medici, de aliis etiam corporis mutationibus cogitaverunt, eadem ſpe freti. Conſtitit enim ex hiſtoria medica, morbos alios ingruentes, & corpus valide mutantes, ſanaſſe epilepſiam. Ita teſtatur *Hippocrates* (*c*): *Quartana laborantes magno morbo non capiuntur; ſi autem capiantur, & quartana ſuperveniat, liberantur.* In Commentariis ad hunc locum *Galenus* demonſtrat, per magnum morbum hic debere intelligi Epilepſiam; quod & confirmatur alio textu *Hippocratis* (*d*), ubi eadem habentur, ſed loco τῆς μεγάλης νόσου legitur σπασμῶν. Recentiorum obſervata confirmaverunt illa, quae *Hippocrates* ſcripſerat. Epilepſia, quavis hebdomada novo paroxyſmo recrudeſcens, poſt varia remedia incaſſum tentata, ſanabatur febre quartana; & ſanus vixit poſtea homo, licet cortice peruviano haec febris fuiſſet debellata (*e*). Puer decem annorum, jam a tribus annis epilepticus, paroxyſmo interdiu pluribus vicibus recurrente, fruſtra adhibitis multis remediis, corripitur febre epidemica, plurimis moleſtis ſymptomatibus ſtipata; feliciter ſuperat hunc morbum, & poſtea ab Epilepſia immunis manet (*f*).

His & ſimilibus pluribus exemplis incitati Medici, tentaverunt delere cauſam illam proëgumenam epilepſiae, turbando corpus validiſſimis remediis; non ſemper hac ſpe, ut materia morboſa expelleretur per fortiſſima purgantia, emetica &c. ſed ut turbis tantis in corpore excitatis mutaretur forte praeſens conditio latens, quae hunc morbum fovebat. Sic *Trallianus* (*g*), ubi morbus vetuſtus & contumax erat, ad veratrum album confugiebat. Similia in eodem caſu laudat *Aegineta* (*h*). Recentiores medici mercurialibus & antimoniatis remediis uſi fuerunt ob eandem cauſam; uti paſſim apud Obſervationum Medicarum collectores habetur. Summa enim capita ſimilium curationum hic notaſſe ſufficiet; nimis enim operoſum, nec adeo utile, foret, deſcribere ſingula. Facile autem patet, hic magna prudentia opus eſſe, dum Herculea talia tentantur remedia, quae, ab Agyrtis temere adhibita in debilioribus hominibus, toties morbum morte finiverunt.

Alii mitioribus quidem remediis uſi ſunt, ut ſimilem effectum obtinerent, ſed talibus, quae per totum corpus mirabili vi penetrant vix mutata. In Aſia moſchi audacem doſin dant, & hoc imitatus fuit *Hoffmannus* (*i*). Dedi pulchro cum ſucceſſu, repetitis etiam vicibus, octenni puellae decem moſchi grana, & per plures dies ſaliva, urina, ſudor, moſchum redolebant; ita ut nimia fragrantia non aſſuetis moleſta redderetur haec aegrotula. In metallis, laborioſa arte reſolutis ad intima uſque, tale remedium quaeſiverunt Chemici, quod non ageret evacuando, ſed immutando tantum. Hoc volebat *Helmontius* (*k*), dum dicebat: *Podagrae, caduci, maniae, aſthmatis, perfecta ſanatio conſiſtit in characteris ſeminalis & incorporei fermen-*

ti

(*c*) Epidem. Lib. VI. Charter. Tom. IX. pag. 550. (*d*) Aphor. 70. Sect. V. ibid. pag. 242. (*e*) Miſcellan. Curioſ. Decur. 3. anno 3. pag. 34. (*f*) Ibidem anno 7. & 8. pag. 298. (*g*) Lib. I. Cap. xv. pag. 75. (*h*) Lib. III. Cap. xiii. pag. 29. verſa. (*i*) Medic. Rational. Tom. IV. Part. 3. pag. 23. (*k*) Pag. 405.

ti ablatione, non item in materiae cujuſdam ſequeſtratione. Longo labore ex cupro praeparatum remedium vidi, quod aſſumtum nullam faciebat nauſeam, ſed miram quandam formicationem quaſi per totum corpus ad extremos digitorum apices uſque; & illud quibuſdam profuiſſe novi. *Aretaeus* (*l*) cuprum dedit epilepticis, ſed ut per vomitum vel alvum excuteret noxia: illud autem remedium, non turbando primas corporis vias, ad intima penetrare videbatur, & in totum nervorum ſyſtema agere, miris quidem, ſed blandis concuſſibus: unde apparet ab his, & forte aliis ſimilibus, quid boni exſpectari poſſe; praecipue cum tutior longe talis remedii uſus ſit, quam illorum, quae fortiter evacuando agunt; & a debilioris conſtitutionis hominibus non adeo facile tolerantur. Interim tamen in horrendo hoc morbo aliquid audendum eſſe, merito monuit *Aretaeus* (*m*), dicens, ingentibus & valentiſſimis medicamentis in hoc morbo opus eſſe, qui adeo calamitoſus eſt, ut crediderit, ne vitam quidam tolerare poſſe epilepticos, ſi cognoſcerent, quam atrocia & quam foeda paroxyſmi tempore paterentur. Felices certe adhuc ſunt miſeri illi, dum omni ſenſu privati ignorant mala ſua, & a morbo reſurgunt hebetes & oblivioſi, immemores omnium, quae contigerunt, dum paroxyſmus aderat. Simul tamen monet, optimam eſſe methodum medendi, quae naturae facilitatem ſequitur, mutatione corporis per aetatem ſaepe hunc morbum curantis; & ideo victus mutationem ſuadet. Ubi autem haec fruſtra tentata ſunt, tunc ad alia validiora remedia pergendum eſt, ſed tamen ſemper magna cum prudentia.

Interim tamen ſaepe accidit, ut optimi Medici doleant, plurimis etiam tentatis methodis, ſe non potuiſſe delere illam cauſam proëgumenam Epilepſiae. Tunc illud adhuc ſupereſt in arte, ut caveantur, vel tollantur, cauſae occaſionales; quae unitae cum cauſa proëgumena paroxyſmos renovant. Verum quidem eſt, illas cauſas occaſionales numero fere infinitas eſſe, & in ſingulis aegris ſaepe diverſas: adeoque attentiſſimam & diuturnam ſaepe requirunt obſervationem. Hoc autem taedium devorandum eſt Medico, ſi miſeris illis ſuccurrere velit.

Summa ergo cum cura inquiratur, quiſnam locus in corpore obſervetur, in quo prima ſigna inſtantis paroxyſmi deprehenduntur: dein accurate notanda omnia ſymptomata, quae a principio paroxyſmi ad finem uſque apparent, & quo ordine ſibi mutuo ſuccedant. Simul notandum, an aliquid tempore paroxyſmi, vel intervallo inter binos paroxyſmos medio, caſu vel arte applicatum, profuerit, an vero nocuerit. Obſervari debet, quo tempore anni paroxyſmi frequentiores vel validiores fuerint; an circa novilunium vel plenilunium contingant: Quid boni vel mali egerint evacuationes conſuetae menſtruorum, haemorrhoïdum, ſudoris &c. Quid venti, aëris temperies, meteora, effecerint in hoc morbo (plures enim epileptici inſtante tonitru corripiuntur paroxyſmo). Indagandum praeterea, quid fecerit uſus

(*l*) Lib. I. de Curatione Morbor. Acutor. Cap. v. pag. 84. (*m*) Morbor. Diuturnor. Curat. Lib. I. Cap. IV. pag. 121.

uſus ſex rerum non naturalium, geſta, ingeſta, &c. in hoc morbo; ita toties obſervatum fuit, iram, Bacchum, Venerem, moerorem, animi attentionem, ante conſuetum tempus induxiſſe paroxyſmos.

Verum quidem eſt, quod raro Medici ipſi omnes has obſervationes colligere poſſint, cum non ſemper adſint aegris; ſed tunc optimum eſt, dare regulas harum obſervationum illis, qui cum aegris verſantur, ut ſollicite notent omnia, quae ſingulis diebus contigerunt, & in diaria redigant. Vidi, exercitatiſſimos medicos quandoque Illuſtribus perſonis dediſſe quaedam remedia, non nocitura quidem, ſed a quibus non multam ſperabant efficaciam, & ſimul monuiſſe, ut omnia modo dicta accurate notarentur; videbantur ſic eſſe admodum ſolliciti de praeſcriptorum remediorum effectu, cum potius colligerent hiſtoriam morbi, quem curare, vel ſaltem levare, conabantur.

Illis obſervationibus ſic collectis & in ordinem digeſtis, ſedulo expendat Medicus omnia, & facile deteget regulas agendorum & vitandorum, ſed in ſingulari tantum hujus aegri caſu. Nam generales in omnibus Epilepticis curandis regulae haberi nequeunt; quod enim uni prodeſt, ſaepe nocet alteri. Ubi hoc factum, tota difficultas evanuit, nam reliquum eſt tantum facilis executio bene perpenſarum rerum. Certum eſt, Medicos, luculenta praxi obrutos, ſaepe deficere in cura hujus morbi, cum tempus ipſi non ſufficiat, ut ſingulari aegro tantam curam impendant: verum & doluerunt toties, aegrorum cuſtodes obſervaſſe illa, quae ipſi neglexerant, non ſine famae damno. Credo firmiſſime, ſi omnem animi attentionem adhiberent hic Medici, quod ſanarent plures epilepticos, & levamen adferrent fere omnibus. Dum in grammatico juvene (vide §. 1075. 4.) *Galenus* obſervabat, paroxyſmum naſci, ſi inediam pateretur, panis buccella data poterat cavere tantum malum. Vidi epilepticum juvenem, cui ante paroxyſmum incipiebat tremere inferius labium (ſymptoma vomitum futurum ſaepe praecedens); mox cadebat epilepticus, & ſi paroxyſmi tempore vomebat, brevi finiebatur inſultus. Cum autem ſingulo menſe circa plenilunium inſultum morbi pateretur, datum fuit vomitorium lene omni menſe triduo ante plenilunium, & eodem die veſperi leve diacodiatum; reliquis diebus roborantibus utebatur remediis, &, ſex menſium ſpatio tali medela uſus, liber evaſit a morbo. Ubi enim paroxyſmi per aliquod tempus caveri poſſunt, videtur ſenſim minui cauſa illa proëgumena, non excitata per magnum temporis intervallum. Antea ad §. 1075. N. 3. notatum fuit, *Galenum* comparaſſe paroxyſmum recrudeſcentem renovatae quaſi memoriae ſilentis illius diſpoſitionis epilepticae; & *Aretaeus* (*n*) utitur vocabulo ὑπομνήσιος in eodem ſenſu, uti *Celeberrimus Petitus* (*o*) optime notavit. Quemadmodum jam illae ideae, quarum memoria magno temporis ſpatio non renovatur in nobis, ſenſim delentur & evaneſcunt quaſi, ita & aliqua ſpes eſt, diatheſin illam epilepticam in ſenſorio communi haerentem, diu ſilentem, nec

(*n*) Loco ultimo citato. (*o*) Ibid. 277. 278.

nec excitatam per cauſas occaſionales, ſenſim deleri poſſe; vel ſaltem ſic diſponi, ut minus facile a cauſis occaſionalibus in actum ducatur.

§. 1081. Tertia (1075. N. 3.) cognoſcitur ex ſymptomatibus aliis laeſum ſimul cerebrum deſignantibus, ut eſt dolor, gravitas, plenitudo, laeſio capitis antecedens, vertigo, tremor univerſalis, ſcintillae oculorum, eorundem immobilitas, circumgyratio totius capitis, vel & corporis. Hujus cauſa ſolida vix tolli poteſt, quia vix cognoſcitur ſingularis: revellentia, diſcutientia, viam parantia, depurantia, juvant: hinc venae ſectio, purgatio, vomitus, inuſtio, fonticulus, fiſtula, epiſpaſticum, vulnus capitis, cranii perterebratio, antihyſterica, opiata, proſunt: ex quibus quid eligi debeat, docebit inventa mali cauſa proxima (1079.).

Tertia epilepſiae cauſa, uti dictum fuit ad §. 1075., ſupponit encephalum, in integumentis vel propria ſubſtantia laeſum: praecipuae cauſae harum laeſionum tunc fuerunt enumeratae. Signa autem, ex quibus cognoſci poteſt, talem epilepſiae cauſam adeſſe, hauriuntur vel ex praegreſſis noxis, quae capiti contigerunt, vulnere, contuſione valida, morbis inflammatoriis capitis praegreſſis &c. vel ex manifeſta laeſione functionum illarum, quae ab encephali integritate pendent: praecipua haec ſigna in textu recenſentur, & de illis actum fuit in Capitulis de *Phrenitide*, *Apoplexia*, *Catalepſi*, & *Caro*, quae ergo hic repeti non debent. Ubi igitur ante epilepſiam talia ſigna laeſarum functionum animalium praeceſſerunt, merito licet ſuſpicari tales cauſas; quod in primis ideo monetur, quia tempore paroxyſmi epileptici tanta vis encephalo infertur, ut ſaepe maneant inſignes laeſiones functionum animalium, uti ad primum numerum §. 1077. pluribus dictum fuit; verum tunc illae laeſiones ſunt effectus epilepſiae, non ejus cauſae. Niſi autem ab externis & manifeſtis cauſis tales laeſiones contigerint, non facile patet, in quo loco encephali haereat cauſa morbi, & cujus naturae ſit. Uti enim ſpicula oſſea acuta, ex dura matre enata, cerebrum pungentia, epilepſiam faciunt, ſic & acer ichor ex carioſa tabula interna cranii depluens, vel & ſimilis ſanies in ventriculis cerebri collecta, eundem effectum praeſtare poterit. Hinc ſaepe manet magna obſcuritas de natura ipſius cauſae morbi, & de loco, ubi haeret; adeoque & magna difficultas radicalis curae. Verum cum ad §. 1075. 3. monitum fuerit, omnes illas cauſas, encephalon male afficientes, augeri per illa, quae liquidorum in cranium affluxum augent, patet ſatis, generalem etiam uſum praeſtare omnia illa, quae impetum & copiam humorum a capite revellunt, haerentia in cavo calvariae liquida diſcutere poſſunt, vias, per quas natura quandoque haec expellere viſa fuit, laxant & aperiunt; imo etiam per artem quandoque novae viae factae fuerunt, per quas a noxiis liberari poſſet encephalon. Singula autem haec, quae in ſimili caſu profuiſſe obſervata fuerunt, enumerabuntur.

Ve-

Venae ſectio. Multi inveniuntur epileptici, in quibus ſigna praeſentis plethorae praecedunt paroxyſmum epilepticum: quandoque, licet in reliquo corpore tanta plenitudo vaſorum non adſit, manifeſte tamen apparet, vaſa capitis plurimum diſtendi: ſentiunt enim dolorem tenſivum in capite, calorem majorem, oculos habent rubentes. In tali caſu minuere plenitudinem vaſorum, ſecta vena, conducit, uti facile patet. Licet autem non ſemper radicalis cura obtineatur per ſanguinis miſſiones, caventur tamen morbi inſultus. *Bonetus* (*p*) aliquot caſus habet, qui docent, per ſanguinis miſſionem epilepſiam quandoque curatam fuiſſe. Ubi autem plenitudo praecipue vaſa capitis occupat, multum boni exſpectandum eſt ab arteriotome; ſive arteria temporalis diſcindatur, ſive illi rami, qui pone aures decurrunt: multo cum fructu ſe hoc tentaſſe in Epilepticis, teſtatur *Severinus* (*q*), & plures caſus ibi recenſet. Sed & videmus, Veteres Medicos audaciſſima remedia adhibuiſſe, ut pertinacem hunc morbum debellarent, in primis ſi cauſa ejus in ipſo capite latere credebatur; tunc enim dixit *Aretaeus* (*r*), inhabitat ἐνοικέει, *id eſt*, fixam ſedem habet; ſi caput occupat, venas in cubito & fronte ſecari jubet, cucurbitulas applicari, & arterias omnes ante & poſt aures diſcindi; cavendo tantum, ne ad animi deliquium uſque ſanguis educatur; metuebat enim inde morbi inſultum, & merito, cum convulſiones aeque ſequantur ſubitam vaſorum inanitionem, quam nimiam eorundem plenitudinem; uti alia occaſione ad §. 232. ex *Hippocrate* monitum fuit.

Purgatio, vomitus. Quantum ab his boni in capitis morbis graviſſimis curandis exſpectari poſſit, ad §. 1026., ubi de cura apoplexiae agebatur, dictum; ſimulque tunc monitum fuit, in vomitoriis exhibendis majorem cautelam requiri, dum inter vomendum ſemper vaſa capitis magis turgent. Praeterea in primis haec remedia proderant, ubi a lenta inerti & frigida cauſa morbus oriebatur: idem etiam in Epilepſia curanda verum eſt. Ubi enim calor, plenitudo vaſorum, vel ſanguinis diſpoſitio inflammatoria, adeſt; tunc a ſanguinis miſſionibus major utilitas ſperatur. Interim tamen purgantia per alvum impetum & copiam humorum a capite abducunt, adeoque hac ratione ſemper proſunt: acriora & calida purgantia adhibentur, ubi lenta & iners morbi cauſa eſt; tuncque *Hieram* ſuam laudabat *Aretaeus* (*s*), quae pituitam e capite eliceret; in primis ſi majori quantitate exhiberetur. Ubi autem inflammatoria ſanguinis diatheſis & calor adſunt, tunc in primis illa conveniunt, quae abſque aucto motu vel calore agunt, & tamen ſatis valide alvum ſolvunt; qualia laudata fuerunt ad §. 396., ubi de cura inflammationis agebatur; & ad numerum ſecundum §. 1030. in curatione apoplexiae a ſimili cauſa natae.

Videmus etiam, plurimos ex antiquis Medicis multam ſpem collocaſſe in purgantibus remediis ad hunc morbum curandum: ratio autem facile patebit

(*p*) Sepulcret. Tom. I. Lib. I. Sect. XII. pag. 286. (*q*) De Efficaci Medic. part. 2. pag. 46. & 47. (*r*) De curat. morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. IV. pag. 121. (*s*) Ibidem.

ex illis, quae apud *Hippocratem* (*t*) habentur: videbat enim, epilepſiam eſſe admodum familiarem recens natis: conſiderabat, illos in utero materno balneo tepido immerſos fuiſſe, deinde in lucem editos habere carnes molliſſimas; circa aures, axillas, inguina, omnia humeſcere, nares, fauces, pulmones, ventriculum, inteſtina, muco copioſo madere: obſervabat, per aetatem minui flaccidam illam corporis humiditatem, ſolidaſque partes firmari; ſed & ſimul tunc ceſſare infantilem epilepſiam: notabat in illis, quibus quamcumque ob cauſam per aetatem minus firmabatur corpus, illam diathesin ad epilepſiam diutius manere: obſervabat in diſſectis capitibus ovium epilepticarum pituitam copioſam, quandoque jam corruptam & olidam: videbat, adultioribus epilepticis hyemali tempore frequentius paroxyſmum contingere, in primis poſt teporis & frigoris viciſſitudines, quando ſubitae illae fuſiones humorum catarrhoſorum fiunt; uti etiam tempeſtate auſtrina & nebuloſa, & praecipue ſi ſubito tunc boreale frigus ſequatur: ſi jam per emunctoria quaecumque illud lentum pituitoſum ſubducebatur de corpore in infantibus, ut per cutis capitis eroſiones lenes perpetuo manantes, muci copioſum fluxum per nares, vomitum pituitae, alvum laxam, melius ſe habebant: & contra, ſi impedirentur temere illae evacuationes, malum recrudeſcebat peſſime. Ex omnibus illis concluſerunt antiqui medici, curationem epilepſiae praecipue conſiſtere in evacuatione illius humidi ſuperabundantis; & dein roboratione partium ſolidarum. Per purgantia jam illa glutinoſa pulcherrime funduntur & educuntur de corpore: diaeta ſiccior, exercitia corporis, abſtinentia a glutinoſis omnibus, cautelam dabant, ne ſimilis copia glutinoſorum denuo accumalaretur in corpore. Hanc autem unicam fere cauſam Epilepſiae videtur ſtatuiſſe *Hippocrates*; & ideo inculcabat, ut mutaretur frigida illa & iners cacochymia in oppoſitam, bilioſam nempe & calidam; credebat enim bilioſos nunquam epilepticos fieri.

Quamvis autem haec cauſa, ab *Hippocrate* memorata, ſatis frequenter occurrat; tamen ex ante dictis ſatis apparuit, plures alias praeterea epilepſiae cauſas eſſe: ſed & ſimul conſtat, purgantium ſatis inſignem uſum eſſe in cura epilepſiae, dum ejus cauſa in capite haeret.

Inuſtio, fonticulus, fiſtula, epiſpaſticum. Quantum haec uſum habeant, revellendo impetum ſanguinis ad alias partes, in cura inflammationis ad §. 396. 4. dictum fuit; & ideo pulchro cum ſucceſſu ad apoplexiam curandam adhiberi ſolent, uti §. 1025. monitum fuit. Omnia enim haec adhibentur partim ad derivandum impetum & copiam humorum in alias partes; partim etiam, ut per artificiales has vias exeat illud, quod retentum, vel ad caput derivatum, noceret. Obſervamus toties, infantibus totam capitis cutim manare ichorem, quandoque ſatis olidum; & bene tunc ſe habent: ſi imprudenti cura coërceatur ille effluxus, epileptici fiunt; nec curantur, niſi denuo ille ichoris fluxus redeat. Puella circa pubertatis tempus incepit laborare epilepſia, quod malo omine fieri antea jam dictum fuit: ſola dum eſſet

(s) In libro de morbo ſacro.

eſſet in aedibus, paroxyſmo corripitur; & corruens ſupra carbones accenſos miſerrime faciem & ſyncipnt comburit, ita ut non tantum integumenta, ſed & calvariae os ipſum fuerit exuſtum adeo, ut poſtea exterior cranii tabula ad magnitudinem palmae manus decideret. Quamdiu autem loca haec ambuſta ſuppurata manabant ſaniei & puris copiam, libera erat a morbo; qui rediit, ſimulac cicatrice obducta erant haec ulcera (*u*). Unde patet, dum per haec ulcera exibat tanta copia liquidi, exiviſſe ſimul illud noxium, quod clauſis ulceribus retentum renovabat morbum; vel ſaltem ſic ad externa capitis revulſum fuiſſe humorum, per carotides allatorum, impetum, ut minus urgeretur encephalon, & ſileret morbus. Inde intelligitur ratio, quare in curando hoc morbo Medici conabantur reddere cutim capitis nitidam & quam maxime perſpirabilem; dein irritabant cucurbitis, dropacibus, ſinapiſmis (*w*); a lenioribus incipiendo; ſenſimque procedebant ad reliqua, ſi priora nullum levamen attuliſſent. Sic rubefacientia capiti applicari juſſit *Aretaeus* (*x*), & praecipue cantharides; imo & ignem capiti adhiberi juſſit, ſi nempe reliqua nihil proficerent. Jure enim *Celſus* (*y*) inter ultima remedia poſuit, *Occipitium incidere, & cucurbitulas admovere: ferro candente in occipitio quoque & infra, qua ſumma vertebra cum capite committitur, adurere duobus locis, ut per ea pernicioſus humor evadat. Quibus ſi finitum malum non fuerit, prope eſt, ut perpetuum ſit.* Crudelis quidem haec methodus eſt, ſed quacumque moleſtia redimere vellent atrocem hunc morbum aegrorum plurimi; praecipue cum obſervationes practicae docuerint, etiam in adultis hunc morbum, raro caeteroquin curabilem, ſanatum fuiſſe. Sic cauterio prope ſuturam coronalem applicato, ſe quadragenarium hominem epilepticum curaſſe teſtatur *Piſo* (*z*): & in Aſia frequenter cum felici ſucceſſu idem tentari ſcribit *Kempferus* (*a*). Plures obſervationes, quae idem confirmant, apud *Schenckium* (*b*) videri poſſunt.

Cum autem cauterium praecipue ideo prodeſſe videatur, quod ſeparata eſchara maneat locus ulceroſus diu liquidum plorans; hinc convenit lenibus ſuppurantibus haec ulcera diu aperta tenere; atque ideo fiſtuloſa ulcera ſponte nata, fonticuli, & ſetacea, ſimilem effectum praeſtare poterunt.

Vulnus capitis. Diſcinduntur enim vaſa plurima, in primis ſi vulnus magnum fuerit; adeoque ſimiles effectus exſpectari poſſunt ac ab arteriotome. Praeterea vulnus alicujus momenti vix curatur abſque ſuppuratione, ideo & effectus praecedentium inde exſpectari poterit. Si autem vulnus in cavum cranii penetraverit, exitus conciliabitur materiae noxiae contentae, ſi haec epilepſiae cauſa fuerit. Fortuiti caſus hoc docuerunt. Ita

 apud

(*u*) Williſ. Patholog. Cereb. Cap. III. pag. 39. (*w*) Vide Aurelian. de Morbis Chron. Lib. I. Cap. IV. pag. 306. (*x*) Lib. I. de curat. morbor. diuturnor. Cap. IV. pag. 121. (*y*) Lib. III. Cap. XXIII. pag. 174. (*z*) De morbis a feroſa colluvie Sect. 2. part. 2. Cap. VII. pag. 173. (*a*) Aanhangſel van de Hiſtorie van Japan pag. 467. (*b*) Lib. I. pag. 117.

apud *Marcellum Donatum* (*c*) legitur de nobili gallo, qui Epilepſia laborans in Italiam proficiſcebatur, ut primarios ibi medicos conſuleret; verum a latronibus ſpoliatus, & pluribus vulneribus confoſſus pro mortuo derelictus fuit: praeter alia vulnera ingentem admodum plagam in fronte ſuſceperat cum inſigni oſſis deperditione; unde poſt longum ſatis tempus ab hoc vulnere curatus fuit; & ſimul ab epilepſia, quae ſingulis menſibus affligere ſolebat, liber evaſit. Plura ſimilia hinc inde apud auctores Medicos reperiuntur.

Cranii perterebratio. Ars enim imitata fuit, quod caſus fortuitus docuerat profuiſſe. Antea ad §. 1075. 3. notatum fuit, epilepſiam, poſt validam contuſionem capitis ſequentem, ilico levatam fuiſſe, dum perterebrato cranio exitus conciliabatur puri ſub calvaria collecto. In pertinaci epilepſia hanc operationem apud *Aretaeum* (*d*) etiam commendari legimus. Verum in primis inde boni quid ſperare licebit, ſi ſigna docuerint, extravaſatos ſub cranio humores haerere, vel corruptum calvariae os in quodam loco eſſe. Niſi enim talis cauſa epilepſiae fuerit, trepanum applicatum levat quidem morbum pro tempore, non autem eradicat. Dum enim homini epileptico ob capitis percuſſionem applicabatur trepanum, liber quidem fuit a paroxyſmo, quamdiu patebat hoc vulnus, verum, eodem cicatrice obducto, redibat morbus (*e*).

Antihyſterica, opiata. Illa non proſunt adeo, quod tollant, vel minuant, cauſam materialem morbi, cerebrum, in integumentis ſuis, ſuperficie, ſubſtantia, aut ventriculis, male afficientem, ſed quatenus validos affectus animi ſopiunt, ſubitas illas generis nervoſi turbas compeſcunt & pacant; quae cauſas illas ſtabiles, in encephalo haerentes, juvant, & in actum deducunt, uti §. 1075. dictum fuit.

Ex quibus quid eligi debeat &c. Varia hic recenſita fuerunt remedia, ſed ſatis patet, illa non convenire in omni caſu, ſed diverſa requiri pro ſingularibus cauſis, quae cerebrum male afficiunt; adeoque omni cura prius indagandam eſſe cauſam, quae cerebrum laedit. Si enim v. g. contuſio valida praegreſſa metum faciat, ne effuſi humores ſub cranio haereant, vel fragmenta oſſis pungant meninges ipſamve cerebri ſubſtantiam, cranii perterebratio locum habebit. De ſignis autem, quibus hoc cognoſci poſſit, in vulnerum cranii hiſtoria dictum fuit. Ubi vero ſigna docuerint, pituitoſam frigidam cacochymiam in toto corpore abundare, & in cavo encephali ſenſim colligi (de his ſignis vide §. 1010. 2. 7.), tunc veſicatoria, ſetacea, fonticuli &c., pulchrum praeſtabunt effectum. Si a lue venerea carioſa reddita fuerint oſſa cranii, medela huic morbo propria requiritur; & ſic de reliquis.

§. 1082.

(*c*) Lib. II. Cap. IV. pag. 53. Schenckius Lib. I. pag. 116. (*d*) Lib. I. de Curat. Morbor. Chronicor. Cap. IV. pag. 121. (*e*) Memoire de l'Academie Royale de Chirurg. Tom. I. pag. 230.

§. 1082. Quae a cauſa quarta [1075. N. 4.] fit, ea tractanda erit varie pro varietate ſuae cauſae proximae: hinc anodyna, paregorica, narcotica; antihyſterica; anthelmintica; demulcentia & corrigentia acrium; inciſio apta gingivarum; ablatio, correctio, materiae ulceroſae; tunc fiunt antepileptica.

Prius multiplices Epilepſiae cauſae in claſſes quaſdam ordinatae fuerunt, ut facilius poſſent indagari a medico, cognoſci, & dein cauſis cognitis apta medela adhiberi.

Cauſae autem §. 1075. 4. recenſitae extra cranium haerebant in aliis corporis locis, vel humoribus circulantibus miſtae per totum corpus vagabantur, mirabileſque excitabant turbas; donec iterum ad quaedam corporis loca deponerentur, vel exirent per corporis emunctoria. Patuit hoc tunc de contagio variolarum, quod toties convulſiones epilepticas excitat, antequam illud virus, una cum mutatis per ejus efficaciam humoribus, ad corporis ſuperficiem deponitur. Idem de materia ulceroſa in quodam loco corporis hoſpitante, & in ſanguinem reſorpta, verum eſt. Simul tunc inter cauſas epilepſiae numerati fuerunt dolores validi, ac periodici, perturbationes hyſtericae totius generis nervoſi, pluraque alia, quae primas vias mole ſua gravare, vel acrimonia irritare, poterant. Unde facile patet, ad diverſas adeo cauſas varia etiam requiri remedia, quae hac paragrapho recenſentur.

Anodyna, paregorica, narcotica. Inter effectus moleſtos doloris §. 226. etiam convulſio numerata, & §. 229. 2. notatum fuit, poſſe obtineri per narcotica remedia, ut ſenſorium commune non ſentiat dolorem, licet maneat cauſa dolorem faciens, ſicque poſſe tolli nonnullos effectus doloris, & quidem inprimis illos, qui fiunt ob turbatum ſenſorium commune per doloris acerbitatem. Ubi ergo epilepſia ab hac cauſa naſcitur, ſedando dolorem, multum boni fieri poterit. Quaenam autem dicantur anodyna & paregorica, quaenam vero narcotica, & quomodo haec adhiberi debeant, locis citatis explicatum fuit.

Antihyſterica. In illo nempe caſu haec uſum habent, ubi nimis mobile genus nervoſum a leviſſimis etiam cauſis turbatur totum, & miras ſaepe convulſiones facit. Obſervaverunt jam Medici, dari in arte talia remedia, quae graveolenti halitu ſuo turbas illas ſyſtematis nervoſi compeſcunt feliciſſime. *Aſa foetida, caſtoreum, galbanum, ruta &c.*, talia ſunt, quae hoc effectu ſe probaverunt quam efficaciſſima, & ideo dicta fuerunt medicamenta antihyſterica, quae & externo & interno uſu ſaepe juvant. Omnia enim haec naribus ſuppoſita, umbilico, plantiſve pedum, ſub forma emplaſtri applicata, profuerunt toties. *Trallianus* (*f*) plures epilepticos ſe curaſſe teſtatur ruta ſylveſtri, quae longe odoratior eſt & acrior ruta hortenſi; ſimulque addit, ſe hoc didiciſſe a ruſtico, qui caſu invenerat hujus remedii efficaciam: contundebat nempe hanc herbam, illiuſque fragrantiam toto corpore ſpirabat, dum con-

(*f*) Lib. I. Cap. xv. pag. 80.

conſervus ejus epilepticus concideret; quem accedens, & nares ejus digitis arripiens, excitabat ilico a paroxyſmo hunc aegrum, qui poſtea ab hoc morbo liber vixit.

Anthelmintica. Quae nempe, vel necando, vel expellendo, vermes, hoc nomen merentur; de quibus poſtea in *Capitulo de morbis infantum* dicetur. Antea ad §. 1075. 4. notatum fuit, quod celeberrimum illud antepilepticum *Fabii Columnae*, radix nempe Valerianae ſylveſtris, profuerit pluribus, dum ab ejus uſu vermes expellebantur de corpore.

Demulcentia & corrigentia acrium. Si percurramus decantatiſſimos illos pulveres epilepticos, qui in officinis proſtant, invenimus pleroſque continere inſignem copiam talium, quae acidum abſorbendi & enervandi vim poſſident. Cum autem in juniore aetate acida acrimonia toties adſit in primis viis, & frequenter ob hanc cauſam epileptici fiant, patet ratio, quare tantam famam obtinuerint haec remedia, licet in Epilepſiis, ab alia cauſa ortis, vix proſint. Simili modo & videtur agere oleum illud animale, frequenti rectificatione ab omni Empyreumate liberatum, tenuiſſimumque ſimul & molle redditum, quod *Hoffmannus* (*g*), aliique celebres medici, in Epilepſia inveterata perſananda adeo commendaverunt. Summa enim tenuitate ſua aptum eſt, ut penetret etiam per minima vaſa, ſimulque blanda ſua indole obtundere poteſt & involvere omnem acrimoniam. Interim tamen etiam levi vi anodyna agere videtur, cum pacatum & reficientem ſomnum producat.

Inciſio apta gingivarum. Sic enim tollitur dolor & irritatio continua gingivarum in pueris dentientibus, quae a lenta illa dilaceratione per dentem erupturum oritur. Quaenam autem cautelae hic requirantur, poſtea dicetur in *Capitulo de morbis infantum*.

Ablatio, correctio &c. Niſi enim via poſſit fieri contentae ſaniei in loco tali ulceroſo, & mundari plaga, nulla ſpes curae ſupereſt: obſervationes practicae hoc confirmantes habentur ad §. 1075. 4. Si virus venereum oſſa infecerit, in primis cranii, ſaepe epilepſia ſequitur, non curabilis, niſi ſanata hac lue: tuncque argentum vivum, quod tamen temere adhibitum epilepſiae cauſa toties fuit (vide §. 1075. 3.), prudenti arte adminiſtratum, fit remedium antepilepticum.

§. 1083. A Quinta cauſa [1075. N. 5.] ortae epilepſiae medela fit ſolvendo materiem immobilem, laxando vias, expellendo: hinc veſicatoria, cauſtica, fonticulos, & fiſtulas, producentia; ariſtolochica; emmenagoga; haemorrhoïdas aperientia; diuretica; toties contra hunc morbum proſunt.

In hoc caſu epilepſiae cauſa pendet a ſuppreſſis quibuſdam excretionibus, per quas exibant de corpore liquida quaedam, vel ſana, vel morboſa, uti ad

(*g*) Obſervat. Phyſ. Chem. Lib. I. Obſerv. XIV. pag. 58.

ad locum in textu citatum pluribus dictum fuit. Curatio ergo requirit, ut reſtituantur illae excretiones, quarum ſuppreſſio hunc morbum produxerat. Interceptio autem ſolitarum excretionum fit, vel quia materies excernenda non ſatis mobilis & fluida eſt, ut exire poſſit; vel quia vaſa tranſmittentia liquidum excernendum non ſatis previa ſunt; vel denique quia vis movens materiam per vaſa nimis iners eſt. Facile autem patet, ſingulas has cauſas ſeorſum exiſtere poſſe, quandoque combinatas agere, imo & omnes concurrere. Simul inde intelligitur triplex indicatio curatoria, in textu propoſita, quae vel materiem excernendam ſpectat, vel vaſa per quae excretio haec fieri debet, vel denique vires, quae humores per vaſa movent, & ſecretoriis vel excretoriis organis applicant. Prout autem plures ex illis cauſis combinantur, ita & concurrere debent plures indicationes curatoriae ad tollendam morbi cauſam.

In exemplo res forte evidentius patebit: contingit quandoque a ſuppreſſis menſtruis epilepſiam naſci; adeoque generalis indicatio curatoria eſt, ut reſtituatur menſtrua haec evacuatio. Quandoque laborant tales puellae mucoſa lenta ſanguinis cacochymia, pallent, tument, & totus corporis habitus ad leucophlegmatiam inclinat; pulſus arteriarum debilis lentus eſt in his, adeoque & materia excernenda non ſatis mobilis eſt, & ſimul vires moventes debiles ſunt. Si tunc per limaturam ferri uſum, frictiones, corporis motum, diaetam ſicciorem, augeatur vaſorum actio in fluida contenta, ſuperatur ille mucoſus frigidus ſanguinis lentor; color vividus in corpore, antea pallido, renaſcitur; calor fit aequabilis ad extrema uſque; & menſtrua ſuppreſſa redeunt; mobili nempe reddita materie, & viribus moventibus inſtauratis.

Verum contingit quandoque, ſanguinem bonum eſſe, vires vitales ſatis validas, & tamen menſtrua ſupprimi, vel difficillime, nec ſatis magna copia, prodire, quia extrema vaſorum orificia, in uteri cavum hiantia, nimis reſiſtunt ſuae dilatationi: tunc debent laxari viae per balnea, vapores &c.: ſentiunt tales puellae moleſtum ſaepe ardorem circa os ſacrum & pubem, valida tormina abdominis, & quandoque convulſiones patiuntur, in primis circa primam menſtruorum eruptionem: in multis ſenſim emendatur hoc malum, dum ſingulis menſibus dilatata haec vaſa magis cedere incipiunt; in quibuſdam ſatis diu manet. Ille in primis caſus eſt, ubi foecundum conjugium toties profuit: tempore enim graviditatis omnia uteri vaſa admodum diſtenduntur, & excuſſo foetu magno cum impetu ſanguis exit, ſimulac placenta ſolvitur ab utero, perguntque puerperii tempore lochia fluere; atque ſic diſponuntur extrema oſcula vaſorum uterinorum, ut poſtea facilius cedant ſanguini menſtruo prodituro.

Quandoque in valde plethoricis obſervatur, ſanguinem bonum eſſe, vaſa pervia, ſed nimia plenitudine ſic diſtendi vaſa, ut reagere nequeant in fluida contenta; ſimul tunc cordis vires ſupprimuntur, quia non poteſt libere ſe evacuare in vaſa nimis plena (vide §. 106.), unde vis expellens deficit. Verum ſimulac per ſanguinis miſſionem minuitur ſanguinis, vaſa diſtendentis, moles, redeunt ſolitae cordi arteriiſque vires, & ſaepe menſtrua prodeunt,

deunt, dum adhuc ſanguis de vena ſecta fuit; uti omnes Medici, in luculenta praxi verſati, norunt.

Simul ex dictis apparet, quanta prudentia opus ſit, ut Medicus indicationes curatorias generales adhibeat ſingularibus caſibus. Plethoricae enim tali puellae, ſuppreſſione menſium laboranti, limaturae ferri uſus, frictiones, motus corporis, nocuiſſent quam maxime: e contra in debili & leucophlegmatica virgine ſanguinis miſſio auxiſſet cauſam ſuppreſſionis menſtruorum.

Facile autem patet, ſimiles cautelas in methodo medendi etiam requiri, ubi ab aliis excretionibus ſuppreſſis epilepſia nata fuit.

Verum, uti antea dictum fuit §. 1075. 5., fiunt quandoque excretiones morboſi humoris per quaedam loca corporis, quae ſubito ceſſantes, vel imprudenti medela ſuppreſſae, ſumma ſaepe faciunt mala. Omnium frequentiſſime hoc obſervatur in cutaneis illis eruptionibus, uti tunc monitum fuit. In tali caſu optimum eſt, fovere illa loca corporis, & leviter irritare, ut redeat conſuetus humorum per cutim exitus: ita in infantibus, quibus manans ichore capitis cutis ſiccata fuerat ſubito, & hinc epileptici facti fuerant, profuit lixivio ſaponis veneti calido caput fovere, dein emplaſtro aromatico tegere; quin imo egregie profuiſſe novi, uti antea monitum fuit, ſi una pars emplaſtri veſicatorii octo partibus emplaſtri de labdano permiſta ſupra totam cutim capillatam capitis extenderetur; poſt paucas enim horas incipiebat rubeſcere cutis, moleſtus oriebatur pruritus, & incipiebat denuo manare ichorem cutis, ſimulque ſtatim ceſſabant inſultus epileptici. Tutiſſimum enim ſemper eſt educere ſuppreſſam excretionem per illa loca, per quae antea exire ſolebat. Ubi vero ſic conſtricta ſunt vaſa cutanea per adſtringentia, ſpirituoſa, calces plumbi, & ſimilia, ut non poſſit reſtitui conſuetus ichoris in hoc loco effluxus, tunc in aliis corporis locis nova tentare emunctoria convenit, quibus illud noxium retentum exire poſſit, per veſicatoria, cauſtica &c., de quorum uſu & efficacia ad §. 1081. dictum fuit. In junioribus etiam multum profuit, per plures dies artificialem diarrhoeam facere, datis manna, rhabarbaro, ſimilibuſve blandis purgantibus.

§.1084. Quae autem a cauſa ſexta (1075. N. 6.) oritur, tolli poterit, ſanata debilitate generis nervoſi nimis facile movendi, quod exercitio motus, luſus, equitationis, vectionis; aſſumtu aromatum; uſu chalybis, & corroborantium, optime fit: tum etiam loci fomitis exulceratione artificioſa, profunda, diuturna, inducta caeſim, cauſticis, veſicatoriis; dein autem apertis retentis diu per ſuppurantia corroſivis miſta: tandem ligaturis nervum comprimentibus affectum.

In hac epilepſiae ſpecie percipitur manifeſte, illud quod paroxyſmum renovat, ex alia corporis parte originem ducere, & ſenſu elevatae aurae cerebrum petere. Duplex hinc curationis methodus eſt: vel enim impeditur, ne ille locus corporis, unde paroxyſmus obſervatur incipere, cerebrum afficere

cere poſſit; vel cerebrum & totum genus nervoſum magis firmum conantur reddere Medici, ut a levi tali irritatione non adeo facile turbari poſſit. Ultimo huic ſcopo in primis conducit corporis motus quotidianus, prudenter auctus, donec ſatis validus fuerit; hoc enim videmus laxa & debilia corpora firmari mirum in modum, de qua re videantur illa, quae ad ſecundum numerum §. 28. habentur. Docet autem conſtans obſervatio, homines, caeteris paribus, huic morbo eo magis obnoxios eſſe, quo fuerint debilioris & laxioris fabricae. Infantibus hinc adeo frequens epilepſia, qui, per aetatem firmato corpore, ſaepe ſanantur, uti antea dictum fuit. Ob eandem rationem & teneris puellis longe frequentior, quam illis, qui duro labore victum ſibi comparare coguntur. Utiliſſimum ergo eſt, corporis exercitio firmum illud robur parare. Unde *Hippocrates* (*h*), de hac ſpecie epilepſiae agens, poſtquam dixerat, maxime ſanari poſſe illos, quibus morbus a manubus vel pedibus initium ſumeret, mox addit ſequentia: *Caeterum horum curam aggredi oportet Medicum, qui medendi modum novit, ſi homines fuerint juvenes & laboris amantes.* Ex quo textu ſatis patet, quod *Hippocrates* magnam ſpem curandi hujus morbi poſuerit in vita laborioſa. Sic & *Aurelianus* (*i*), curam hujus morbi deſcribens, commendat *exercitia vehementiora, quae labore corpus afficiant, affectanda, quo magis fortitudo, quam corporis robur, augeatur.* Per robur autem corporis intellexit obeſitatem; nam ſtatim ſubjungit heteroclito ſtylo utens ille auctor: *Eſt enim ſemper gravabilis carnatio, & magis ſi tenuibus fuerit impoſita viribus, & in iis paſſionibus, quae in nervis eſſe noſcuntur.* Sic & apud *Plutarchum* (*k*) legitur, quod filiis illorum, qui epilepſia, melancholia, podagra, laboraverant, imperaverint Veteres auſteram diaetam, ademerint obſonia, bellaria &c. atque exercitationibus corpus durantes impediverint, ne magni morbi exiguum ſemen increſceret. Magnum certe hujus methodi exemplum Julius Caeſar (*l*) dedit, *qui habitu gracili, carne candida & molli, morboſo capite, ac morbo comitiali obnoxius, non quaerebat mollitiei praetextum in corporis imbecillitate, ſed medicinam imbecillitatis militiam, indefatigatis itineribus, tenui victu, & tectum non ſubeundo, reſiſtens aegritudini, corpus adverſus injuriam validum cuſtodiebat.* Eidem ſcopo etiam inſervit aromatum uſus moderatus, quatenus horum efficaci ſtimulo actio vaſorum in liquida contenta augetur, de qua re videantur illa, quae ad §. 28. in curatione fibrae debilis habentur: ubi ſimul laudatur chalybis & roborantium remediorum virtus ad nimiam debilitatem fibrarum ſolidarum curandam. Haec videtur eſſe ratio, quare *viſcus quercinus* tantum nomen obtinuerit in hoc morbo curando, cum egregiam roborantem virtutem habeat: ſimul etiam intelligitur, cur *aquae ſpadanae*, aliique fontes medicati his ſimiles, ferro ſoluto praegnantes, tanto ſaepe cum fructu in hoc morbo curando fuerint adhibitae: roborant enim laxam nimis ſolidarum partium compagem, ſimulque

(*h*) Praedict. Lib. II. Cap. VII. Charter. Tom. VIII. pag. 816. (*i*) Morb. Chronic. Lib. I. Cap. IV. pag. 312. (*k*) *De his, qui ſero a numine puniuntur.* Tom. II. pag. 561. (*l*) Idem in Vita Jul. Caeſaris Tom. I. pag. 715.

que vi diluente, & obſtructiones viſcerum reſerante, pulcherrime proſunt.

Verum quandoque illa irritatio nervi, in diſſita etiam ab encephalo corporis parte facta, adeo valida eſt, ut vel in robuſtiſſimo homine totum cerebrum turbet, ſi ad ſuperiora aſcendere poſſit frigidae illius aurae, vel in aliis formicationis cujuſdam, ſenſus. In tali caſu a roborantibus nihil ſperandum eſt, ſed tunc tentaverunt Medici ligatura forti, ſubito applicata, impedire aſcenſum illius aurae vel formicationis, ſicque cavebant ſaepe paroxyſmum, ſed non eradicabant malum. Ad §. 1075. *6.* talis caſus memoratus fuit, ubi per ligaturam tibiae factam, dum prima ingruentis mali initia ſentiret aeger, cavebatur paroxyſmus. Et apud *Galenum* (*m*) ſimilis ligaturae effectus memoratur in puero, cui morbus comitialis a tibia oriebatur. Verum ſimul notat, Medicos hanc ligaturam applicuiſſe, ut caverent paroxyſmum interim, dum, purgato prius corpore, *thapſiam* aut *ſinapi* applicare meditarentur corporis parti, quae prima afficiebatur ingruente paroxyſmo. Integram enim curae ſpem potius ponebant in eroſione illius loci per acria medicamenta applicata, quae & laudaverunt *Aegineta* (*n*) ac *Trallianus* (*o*); qui obſervavit, humida non pauca ſic a parte affecta emanaſſe, ſequente ſanatione perfecta.

In Aſia exurunt partem talem Moxa impoſita; ſic, eſchara decidua, ulcus naſcitur diu ſaepe plorans tenuem ichorem: veſicatorium forte ſimilem effectum fecit quandoque, ſi diu apertus teneretur ille locus. Omnia haec conducunt, quatenus facilem exitum praebent acri humori hic ſtabulanti, vel circa paroxyſmi tempus collecto, qui nervum vel tendinem quemdam irritat, & tanta mala facit, uti alia occaſione ad §. 164. pluribus exemplis practicis probatum fuit. Quandoque autem neque haec ſufficiunt ad curationem, & obſervationes practicae docuerunt, curam ſucceſſiſſe, dum locus ille ad oſſa uſque profundo vulnere diſſecaretur, vel ferro candenti profunda inuſtio fieret. Utroque hoc modo deſtruebantur omnia in illo loco, ubi fomes mali latebat; neque tunc cura adſcribi poterat eductioni humoris noxii, ſed potius deſtructioni integrae nervi, cujus irritatio paroxyſmum renovabat. Plures tales curationes ab Auctoribus memorantur: unicum ſufficiet memoraſſe caſum, ſed admodum notabilem. Mulier triginta octo annorum per duodecim annos laboraverat epilepſia: primo tempore morbi ſingulis menſibus paroxyſmum patiebatur; poſtea adeo invaluerat malum, ut ſingulis diebus quatuor vel quinque validas invaſiones toleraret, quae ſingulae per horam & ultra durabant; unde hebes & ſtupida reddita rem familiarem ultra curare non valebat. Omnis generis medicamenta adhibita fuerant abſque ullo levamine, ſemper ingraveſcente morbo. Interim tamen ſemper paroxyſmus incipiebat a crure circa partem inferiorem gaſtrocnemiorum; mox caput petebat; tuncque cadebat miſerrime convulſa, ore ſpumante. Medicus praeſens tempore paroxyſmi conferebat crus affectum cum altero, & nullam diverſitatem diſtin-

(*m*) De locis affect. Lib. III. Cap. XI. Charter. Tom. VII. pag. 445. (*n*) Lib. III. Cap. XIII. pag. 30. (*o*) Lib. I. Cap. XV. pag. 73.

ſtinguere poterat: audaci conſilio ſcalpellum adegit ad binorum circiter pollicum profunditatem, & in fundo vulneris invenit corpus durum, cartilaginoſum, piſum majus aequans ſua mole; ſeparavit illud a muſculis, & invenit nervo inſidere; diſcidit nervum, & forcipe prehenſum corpus illud heterogeneum eduxit; quod ſimul ac factum fuit, mox reſurrexit ex paroxyſmo aegra, ſeque optime habere clamavit, & poſtea a diro hoc morbo omnino libera vixit, priſtinamque mentis aciem, & corporis vigorem, recuperavit (*p*).

Quam mirum videri debet omnibus, durum tale corpuſculum, ſola mole irritans nervum, cui accreverat, in tam diſſito a capite loco, toties ſingulis diebus excitaſſe paroxyſmum! Quam parum ſperanda videbatur integra curatio, dum jam illa hebetudo aderat, quae cerebrum tot violentis concuſſibus peſſime affectum docebat (vide §. 1077.). Attamen felix egregii Medici audacia paucorum minutorum tempore eradicavit tantum morbum, & quidem abſque dolore aegrotae, cum paroxyſmi tempore epileptici ſenſu careant.

Enarratis omnibus illis, quae vera fide conſtat profuiſſe in hoc morbo curando, ſupereſt ut dicatur quid agendum ſit illo tempore, dum paroxyſmus adeſt. Primo cavendum eſt ſuppoſitis pulvinaribus, vel alio quocumque modo, ne caput vel aliae corporis partes duris corporibus vicinis allidantur: ſuberis lamina, vel lignum mollius, dentibus molaribus anterioribus interponatur, ut caveatur ne linguam mordeant miſeri: ſed filo alligata haec eſſe debent, ut retrahi poſſint, dum metus eſt, ne in fauces dilabantur. Artus convulſi blandiſſime extendantur, nulla vi adhibita, tunc enim noceret: dolui ſaepius, dum viderem, robuſtiſſimos homines totis viribus pollicem in teneris etiam puellis erigere velle, unde poſtea a diſtractis ligamentis & muſculis moleſtiſſimi manebant dolores. Prudenter ideo *Aretaeus* (*q*) monuit, manubus perunctis leviter pertrectando demulcendas eſſe partes convulſas, molliterque continenda membra ne diſtorqueantur paroxyſmi tempore. Multis etiam in more eſt, epilepticorum naribus ſupponere acria, quae irritant nervoſam nares internas veſtientem membranam, & ſaepe moleſtam inducunt & periculoſam ſternutationem, dum paroxyſmi tempore tota facies turgida liveſcit, oculi tument ſanguine ſuffuſi, manifeſto ſigno, quod encephali vaſa venoſa & arterioſa aggeſto ſanguine nimis diſtendantur; adeoque rupturae vaſorum periculum inducere poſſit validus ille concuſſus, qui ſternutationis tempore fit. Unde merito damnavit *Aurelianus* (*r*) ſternutamenta, & fumigationes acriores ex graveolentibus remediis, quia ipſa ſanorum capita inde gravantur ac vertiginoſa redduntur, *& non aliter tumentes oculos fumigatio afficit, quam etiam tumentes cerebri membranas.* Damnat eadem remedia *Celſus* (*s*) tanquam ſupervacua admodum.

(*p*) Medical Eſſays Tom. IV. N. 27. pag. 416. (*q*) Morbor. Acut. Lib. I. Cap. v. pag. 84. (*r*) Morbor. Chronic. Lib. I. Cap. iv. pag. 316. (*s*) Lib. III. Cap. xxiii. pag. 172.

Quando autem a paroxyſmo reſurgunt epileptici, tunc debiles admodum, hebetes, ac ſtupidi ſunt; tuncque convenit dare illa, quae torpentes excitant ſpiritus; qualia ſunt, omnes aquae ſtillatitiae fragrantes officinarum, *roſmarini*, *rutae*, *lavendulae*, & ſimiles, addendo his ſuccini tincturam, ſpiritum ſalis ammoniaci, aliave his affinia remedia ſtimulantia; in quorum uſu per unum alterumve diem pergitur, donec priſtina alacritas & ſenſuum vigor redierint: tunc enim, his omiſſis, ad alia pergendum eſt remedia ſecundum diverſas curandi methodos antea enarratas.

Optime etiam monet *Aurelianus* (*t*), curatos hoc morbo diu cavere debere ab omni vitio ſex rerum non naturalium, circumgyratione corporis, praecipitii adſpectu &c.: *Ut enim ulcerum recentes cicatrices facili occaſione ſolvuntur, non aliter haec paſſio, vel alia quaeque ſimilis nequitia, parvo impulſu repetit corpus, quod proxime dimiſiſſe videbatur.*

§. 1085. **E**X his vanitas apparet omnium ſpecificorum, & methodorum, quae inanis jactantia contra hoc malum laudat.

Recenſitae fuerunt cauſae epilepſiae, & ordinis gratia in diverſas claſſes redactae; deinde deſcripta fuit curandi methodus ſingulae cauſarum claſſi propria. Patet autem ſponte ex antedictis, diverſiſſima remedia, diverſiſſimam curandi methodum, hic requiri ſaepius pro varietate cauſarum & locorum, in quibus illae cauſae haerent. Unde ſimul apparet, vix poſſe ſperari ſpecificum univerſale remedium, quod omnes & ſingulas has cauſas delere aptum eſſet.

Interim tamen plurima hic jactantur ſpecifica; & quidem tantus illorum numerus eſt, ut ſingula ex numeroſis auctoribus colligere laborioſum foret, taediique plenum, opus, nec magnae utilitatis, cum effectus in hoc morbo ſanando minime reſpondeant tantis promiſſis. Interim tamen illi, qui ſpecificorum remediorum vires in hoc morbo curando adeo extollunt, ſpecioſo utuntur argumento. Conſtat enim ex tota hiſtoria hujus morbi, quod Epileptici non ſemper laborent ſuo paroxyſmo, ſed ſaepe per longum temporis intervallum liberi ſint, donec a variis cauſis occaſionalibus, antea recenſitis, denuo recrudeſcat morbus. Simul autem conſtat, illas cauſas occaſionales tantum excitare paroxyſmum in illis, qui praediſponentem cauſam ad hunc morbum fovent in corpore; nam aliis hominibus ab iiſdem cauſis non naſcitur morbus. Facile autem largiuntur, quod diverſae illae cauſae occaſionales non poſſint uno & eodem remedio tolli, ſed credunt, cauſam praediſponentem, forte longe ſimpliciorem, quam eandem aut ſimilem volunt eſſe in omnibus epilepticis, ſpecifico quodam medicamento poſſe deleri; vel ſaltem ſic ſopiri, ut non deducatur in actum a cauſis occaſionalibus. Ut poſſibilitas demonſtretur, adducunt corticis Peruviani, & opii, ſpecificam virtutem, qua prius febres intermittentes curat, poſterius doloris ſenſum tollit, manente doloris cauſa. Chemici hic jactant arcana ſua remedia, quibus eradicari

(*t*) Loco citato pag. 313.

dicari characterem illum epilepticum dicunt, & furentis archaei turbas caveri, vel natas ilico compeſci. Quid de his ſperandum ſit, alia occaſione dictum fuit ad §. 1080. Verum an bona fide quis crederet, ſpinas offeas, meninges cerebri & cerebrum ipſum irritantes, excreſcentias offeas cranii, cartilagineam ſinuum venoſorum duritiem, quae omnia praediſponentem cauſam epilepſiae feciſſe probatum fuit §. 1075., poſſe tolli vel decantatiſſimis arcanis? An encephali & totius generis nervoſi fluxilis mollities, & facillima irritabilitas, quae recens natos praediſponunt ad epilepſiam, adeo, ut a levibus etiam cauſis occaſionalibus convellantur ilico, tolli poterunt remediis? Ab aucto hic corporis robore per aetatem & corporis ſalubrem motum merito ſperatur curatio; & interea prudentes Medici cavent, vel tollunt, omnes cauſas occaſionales, quae inteſtina & ventriculum vellicando, aut dentitionis tempore gingivas irritando, paroxyſmum epilepticum producere poſſent. Si quis haec omnia conſideret, facile videbit, univerſale antepilepticum remedium qui promittunt, vel falli, vel fallere.

Cum autem Epilepſia tam horrendis & tam variis ſymptomatibus ſtipetur ſaepe (vide §. 1072.), ut cauſis natura majoribus adſcribatur a multis; hinc mira etiam remedia, & quaedam ſatis abominanda, ſuperſtitioſa plurima, ad morbum hunc curandum jactata fuerunt, quorum ingens farrago apud varios auctores habetur. *Quidam jugulati gladiatoris calido ſanguine poto, tali morbo ſe liberaverunt, apud quos miſerum auxilium tolerabile miſerius malum fecit* (u). Idem remedium adhibitum ſe vidiſſe teſtatur *Aretaeus* [w]; ſed ſimul addit, neminem ipſi affirmare potuiſſe, quod inde ſanitatem recuperaverint epileptici. Adoleſcentem florentis aetatis, & adultam virginem, hoc morbo laborantes, eodem die jugulati juvenis ſanguinem bibiſſe narrat *Tulpius* (x); ſed aucto potius inde morbo, quam minuto, nullum levamen ab abominabili hoc remedio perceperunt. Forte quis crederet, quod horror ipſe crudelis remedii poſſet inſignem & ſubitam mutationem facere in epileptico, ſicque mutare praeſentem corporis ſtatum, adeoque aliquam ſpem ſanationis eſſe poſſe; ſed adoleſcens ille apud *Tulpium*, tremula manu, averſis oculis, pallida facie, ac horrente univerſo corpore, in obluctantes fauces violenter infuderat ſanguinem, adeoque non parum perturbatus fuerat; & tamen terribilis morbus potius inde plurimum incrementi ſumpſit. Jecur humanum epulis apponendum juſſerunt quidam, medullas crurum, cerebra infantium, cranii, violenta morte peremti hominis, raſuram laudaverunt alii (y). Non ſine indignatione certe videmus, publicorum diſpenſatoriorum formulis antepilepticis haec foeda miſceri. Liceat cum *Plinio* (*) dicere: *Quis iſta invenit oſtenta? tecum enim res erit, everſor juris humani, monſtrorumque artifex &c. Quis invenit ſingula membra humana mandere? qua conjectura inductus? Quam poteſt medicina illa originem habuiſſe? Quis veneficia innocentiora fecit quam reme-*

(u) Celſ. Lib. III. Cap. XXIII. pag. 174. (w) Morbor. Diuturnor. Lib. I. Cap. IV. pag. 122. (x) Obſerv. Medic. Lib. IV. Cap. IV. (y) Aretaeus loco citato. (*) Plin. Hiſt. Natur. Lib. XXVIII. Cap. I. pag. 683.

media &c. Procul a noſtris literis abſint iſta. Nos auxilia dicemus, non piacula.

Plura alia jactantur, uti notum eſt, minus quidem foeda, ſed forte aeque parum utilia. *Ungula Alcis* v. g., omnium pulverum antepilepticorum ingrediens celebratiſſimum, ideo creditur prodeſſe, quia illud animal frequenter caduco morbo proſternitur. Sed ſi vera ſint, quae Veteres de *Alce* dixerunt, rariſſime hominibus occurrebat hoc animal, cum acutiſſimo valens olfactu longe etiam remotorum hominum odorem perciperet, & celeri fuga mox ſe abriperet in denſiſſimas ſylvas: nec tutum fuit propius accedere ad ferocem hanc beſtiam, cum tanto robore polleret, ut poſterioribus pedibus calcitrando ipſas etiam arbores frangeret; anterioribus pedibus venatores obvios perfoderet (z). An ergo credibile videtur, illud animal ſaepius viſum fuiſſe ab hominibus, dum epilepſiae inſultum pateretur. Forte viderunt hoc animal, vulneratum telis, convelli; ſed hoc cervis, apris, aliiſque feris, contingere frequentiſſime noverunt venatores; & mactati boves ante mortem ſolent validiſſimas pati convulſiones, dum inanita ſunt vaſa a larga & ſubita ſanguinis effuſione. Hinc minime conſtat, illud animal caduco morbo obnoxium eſſe; & licet hoc verum foret, ſi octo integrae ungulae (binas enim in ſingulis pedibus habet) non poſſint alcen ipſum ab hoc morbo immunem reddere, an talis effectus ſperari poterit in homine a raſura ungulae ad aliquot grana exhibita?

Praeterea apud *Olaum Magnum* (*a*) legitur, illud animal, dum epilepticum cadit, pedis dextri ungulam externam auriculae immittere, tuncque ilico a paroxyſmo reſurgere. Sed notaverunt auctores, & confirmaverunt Anatomici Pariſini, alcen habere articulos crurum admodum rigidos, & hinc vix poſſibile eſſe, adeo intorqueri articulos, ut externa ungula dextri pedis aurem tangere poſſit. Si jam his addantur conditiones difficillimae, a quibuſdam auctoribus recenſitae, & tamen requiſitae, ut ungula alcis in corpore humano mirabilem talem effectum praeſtaret; adhuc plures difficultates occurrent. Voluerunt enim ungulam illam efficaciam habere tantum, ſi ſecuris ictu reſcinderetur, animali adhuc vivo, certo tantum & unico totius anni die: praeterea debebat hoc animal maſculum eſſe, Veneris Oeſtro turgere, nec tamen unquam coïviſſe. An veroſimile videtur, alcis ungulas in officinis Pharmaceuticis venales habere omnes illas conditiones? Imo vix credi poteſt, ingentem harum ungularum numerum, qui per totam Europam in officinis diſtribuitur, deſumtum fuiſſe ex hoc animali, quod non ita frequenter occurrit.

Sufficiet, credo, aliquot talium ſpecificorum originem & hiſtoriam dediſſe, ut illorum, & his ſimilium, vanitas appareat: poſſet enim levi negotio idem de aliis demonſtrari. Sed vafri homines, haec arcana jactantes, ſemper tot requiſitas addiderunt conditiones, tam in victu, quam in caeteris, ut nullo

(z) Ouvrages Adoptèz par l'Academie des Sciences Tom. I. pag. 171. &c.
(*a*) Vide Locum citatum.

nullo modo poſſent cavere aegri, etiam attentiſſimi, quin ſubinde peccarent contra datas regulas. Nec novum hoc eſt; nam *Hippocrates* (*b*) jam de his fraudibus conqueſtus fuit. Ipſius enim tempore interdicebant aegris balnea, & plurima edulia; praeterea *Veſtimentum nigrum haud induere praecipiebant; niger enim color lethalis: neque in pelle caprina decumbere, neque eam geſtare; neque pedem pedi, nec manum manui, ſuperimponere: haec enim omnia curationis impedimenta eſſe.* Si morbus ſponte ſileret per notabile tempus, ut ſaepe fit, vel per aetatem emendaretur, ſpecificis illis tribuebatur curatio: ſi morbus maneret, vel & invaleſceret, in promptu habebant ſemper aliquid, quod culpare poſſent, ut curae defectus adſcriberetur aegri negligentiae, non vero inertiae ſpecifici remedii.

Cum autem pleraque ex his ſpecificis epilepticis non multum turbent corpus, neque facile deleri poſſit ex hominum animis concepta de ſimilibus remediis opinio, periti etiam medici ſatis facile aſſentiuntur horum uſui, in primis ubi attento animo obſervant morbi decurſum, & cauſas paroxyſmum renovantes [vide §. 1080.], nihilque tentare volunt, antequam certi ſint, quid, & per quae remedia, agere debeant. Tunc haec ſpecifica antepileptica locum habent, quae innoxia ſunt, ut aegrum ejuſque amicos interea occupent, dum prudentes ipſi hiſtoriam morbi colligunt. Crederent enim fere omnes, negligi aegrum a Medico, ſi nulla daret remedia in tam gravi morbo.

§.1086. ET patet quidem, cauſam proximam omnis Epilepſiae exquiſitae ſemper eſſe nimiam cerebri in nervos motorios, nullam in ſentientes actionem.

Intra encephalon haerere omnium ſenſuum & motuum originem primam, in Phyſiologicis (*c*) demonſtratur. In quibus vero encephali locis ſingulorum ſenſuum & motuum principium ponatur, hoc nondum demonſtratum eſt. Verum obſervationes practicae ſatis evincunt, primam originem ſenſuum diſtinctam eſſe in nobis a prima origine motuum. Sic in Paralyſis hiſtoria conſtitit, quod quandoque aboleatur in parte quadam corporis motus, ſuperſtite ſenſu; & contra quandoque omnis ſenſus pereat in parte, manente motu integerrimo. Alterutrum ergo ex his affici poteſt, altero manente incolumi; adeoque diverſam ſedem debent habere in ſenſorio communi: non enim concipi poteſt, ſi in eodem abſolute loco ſedem haberet motuum & ſenſuum prima origo, quomodo cauſa morboſa in alterutrum tantum agere poſſet. In exquiſita autem epilepſia, uti ad §. 1071. dictum fuit, omnes ſenſus interni & externi abolentur, adeoque paroxyſmi tempore cerebrum in nervos ſentientes nullam actionem exercet; motus autem fiunt ſummi, & quidem longe violentiores, quam in ſanitate ab eodem homine exerceri po- tuis-

(*b*) De Morbo Sacro Cap. 11. Charter. Tom. X. pag. 476. (*c*) Vide H. Boerhaave Inſtitut. Med. §. 284.

tuiſſent; adeoque actio cerebri in nervos motorios nimia eſt. In fine autem paroxyſmi etiam afficitur origo motuum; nam ceſſare tunc ſolent convulſiones, & ſequitur profundus ſomnus cum ſtertore, ut in apoplecticis adeſſe ſolet; & dum in paroxyſmo epileptico pereunt, fere ſemper moriuntur apoplectici, uti antea dictum eſt.

Obſervatur quandoque in hominibus, caeterum ſanis, ſenſus omnes ſopiri, manente tamen motu muſculari corporis: quod iterum docet, ſenſuum & motuum origines in ſenſorio communi ſic diſpoſitas eſſe, ut una poſſit ceſſare ab omni actione, dum altera pergit agere. In ſomno naturali ſopiuntur ſenſus & motus; verum in ſomnambulis ſenſus dormiunt, non autem ſilent motus. Fatetur *Galenus* (*d*), ſe credere non potuiſſe, quod inter deambulandum homines dormire poſſent: verum propria experientia edoctus veritatem hujus rei agnovit. Tota enim nocte iter peragens, per integrum fere ſtadium dormiens, & ſomnia videns, perrexit, donec in lapidem impingens a ſomno excitaretur. Numeroſa ſunt in hiſtoria medica ſomnambulorum exempla, quae docent, homines dormientes adſcendiſſe gradus, deſcendiſſe, plura opera peregiſſe, quae de die facere ſolebant, uti nimis notum eſt. Verum & quandoque in vigilantibus videmus ſic ſenſus ſopiri, ut vix videant vel audiant, dum tamen ſimul corpus movent. Pluribus eruditis viris hoc contigiſſe novi, quod inter ambulandum profundis ſpeculationibus immerſi, nec obvios amicos ſalutaverint, nec curruum & equorum ſtrepitum audiverint, obſtaculis impegerint coecorum inſtar, praetergreſſi fuerint locum ad quem tendere in animo habebant, dum domo egrediebantur, vel & penitus aberraverint a via: ſicque poſt unam alteramve ambulationis horam, quaſi e ſomno expergefacti, neſciverint, ubi locorum eſſent: ſumma in his animi attentio ſenſus ſopit. Forte tamen quis credere poſſet, quod ſenſuum actio, quamvis inertior, ſuperſit tamen in talibus hominibus. Certe ſomnambuli, quos mihi videre contigit, habebant oculos apertos, pupillam admodum dilatatam, ut in gutta ſerena fieri ſolet, nec admota propius candela contrahebatur pupilla, nec nictitabant palpebrae: at ubi prehenſa rudius manu excitabantur, mox claudebant oculos, & moleſtiam a lumine nimis propinquo percipiebant.

Verum alius mirabilis caſus docet, perfectiſſime ſopiri poſſe omnes ſenſus, motu tamen corporis & loquela manentibus. Viginti annorum virgo Catalepſi vera & exquiſitiſſima per aliquot menſes laboraverat, deinde in aliam faciem mutabatur morbus, fere quotidie recrudeſcens. Sic autem incipiebat paroxyſmus: corripiebatur primo catalepſi; poſt quinque vel ſex minuta oſcitabat, erigebat corpus, dein loquebatur magna cum vivacitate, & feliciori ingenio, quam ſolebat extra paroxyſmum: videbatur alloqui plures, qui lectulum circumdabant, mores adſtantium fictis ſub nominibus perſtringebat acriter, geſtibus & motu oculorum comitabatur hos ſermones, & tamen omni omnino ſenſu carebat. Deinde incipiebat cantare, ridere; exſiliebat

(*d*) De Motu Muſculorum Lib. II. Cap. IV. Charter. Tom. V. pag. 387.

bat de lecto, ambulabat per conclave noſocomii, omnia obſtacula evitabat, ad proprium redibat lectum, ſtragulis corpus tegebat, & paulo poſt denuo catalepſi corripiebatur: elapſo quadrante horae evigilabat quaſi de profundo ſomno, penitus immemor omnium quae paroxyſmi tempore contigerant (*e*). Egregius medicus apud Monſpelienſes *Sauvages de la croix* omnia ſenſuum organa paroxyſmi tempore exploravit, ſed invenit nullum veſtigium ſenſuum ſupereſſe: nam nec ſonitus validus, ſubito excitatus, nec candelae flammula oculo tam prope admota, ut cilia comburerentur, potuerunt efficere, ut vel nictitaret, ſed pergebat eodem ſermone, quem inceperat. Nec ſpiritus vini oculis inſtillatus, in os immiſſus, nec ſpiritus ſalis ammoniaci, nec tabaci pulvis naribus inflatus, nec acicularum puncturae, vel minimum ſenſus percepti veſtigium extorquere potuerunt.

Patet ergo ex omnibus dictis hactenus, quam varii & mirabiles morbi poſſint naſci in corpore, dum impeditur, vel turbatur, origo ſenſuum aut motuum. In apoplexia ſilent omnes ſenſus & motus voluntarii cum ſomno profundo, & ſtertore; in catalepſi ſupprimuntur motus & ſenſus, ſed abſque illo ſomno & ſtertore; corpuſque illum ſtatum retinet, quem momento accedentis morbi habebat. In ſomnambulis ſenſus ſopiti ſunt, ſed motus fiunt ſimillimi illis, qui in vigilantibus obſervantur. In epilepticis ſenſus pariter tam interni quam externi ceſſant, ſed motus fiunt ſummi, convulſivi, involuntarii, longe alii ac validiores illis, qui extra paroxyſmum fiunt.

§.1087. ATque cauſas, quae reciprocos paroxyſmos creant, numero & varietate plurimas eſſe.

Patet hoc ex recenſione cauſarum, tam praediſponentium, ſive proëgumenarum, quam excitantium, ſive procatarcticarum; quae omnes ad §. 1075. fuerunt enumeratae.

§.1088. TAndem vero ſpaſmi ſingularis, opiſthotoni, emproſthotoni, tetani univerſalis, origo, natura, effectus, ſanatio, ſponte patent; quum ſint modo ſpecies Epileptici inſultus ſingularis.

Epilepſiae exquiſitae definitio data fuit §. 1071., quod nempe ſit ablatio omnium ſenſuum cum concuſſu violento involuntario muſculorum omnium, vel aliquorum. Hinc ſpaſmi ſingulares quorundam muſculorum quandoque paroxyſmum epilepticum comitantur, uti quotidiana obſervata docent, ac tamen morbus vocatur epilepſia, & non ſpaſmus. Miſerrimo ſpectaculo videmus,

(*e*) Mem. de l'Acad. des Sciences l'an. 1742. pag. 557.

mus, epilepticos in ſuis paroxyſmis tetano totius corporis obrigeſcere; paulo poſt remittere tetanum, & ſpaſmo valido muſculos, caput, collum, thoracem, lumbos, verſus anteriora flectentes, corripi: ſicque emproſthotonum facere: quandoque muſculi, qui caput, cervicem, dorſum, retroflectunt, ſimili modo affecti, producunt opiſthotonum, quo nil viſu magis horrendum eſt, dum totus truncus corporis retrorſum incurvatur, ita ut occiput nates fere tangat, tota facie turgida lividaque, oculis prominentibus & ſanguine ſuffuſis.

Verum quandoque ſpaſmus, tetanus &c., adſunt, licet ſenſus externi & interni maneant illibati; tuncque ſub definitionem epilepſiae exquiſitae non cadunt haec mala. Videte *Aretaeum* (*f*), qui tam bene horrenda haec mala deſcripſit: dicit, dolores atroces eſſe, vocem flebilem: unde merito concluditur, ſenſibus non ſemper carere aegros, ubi cum tantis malis luctantur. Puella, tetano correpta, cujus morbi hiſtoriam ad §. 712. deſcripſi, ſemper habuit ſenſus omnes illibatos. Adeoque in his morbis nimia quidem eſt encephali actio in nervos motorios, ſed tamen manet actio ſenſuum, quae in perfecta Epilepſia ſilet, uti ad §. 1086. pluribus dictum fuit. Sic & ſaepius obſervatur, hyſtericas validis convulſionibus affici, licet omnium ſenſuum maneant illibatae actiones.

Si autem conſiderentur illa, quae de origine & natura epilepſiae dicta fuerunt §. 1074.; uti etiam quae ad §. 1077. de effectibus hujus morbi habentur; patebit ſatis, omnia haec etiam ſpaſmo ſingulari, opiſthotono, emproſthotono, tetano univerſali, poſſe applicari; ſimulque apparebit, eandem curationis normam his morbis convenire; cum tantum ab epilepſia differant in eo quod ſenſuum actiones illibatae maneant, vel ſaltem non omnino aboleantur.

(*f*) De cauſis & ſignis morb. acut. Lib. I. Cap. VI. pag. 3. & 4.

ME-

MELANCHOLIA.

§.1089. MElancholia vocatur Medicis ille morbus, in quo aeger delirat diu, & pertinaciter, ſine febre, eidem fere & uni cogitationi ſemper affixus.

Nominis ratio ſponte patet: ἀπὸ τῆς μελαίνης χολῆς, ab atra bile, ſic vocatur ille morbus, quia ortum ducit ab illa ſanguinis & humorum intemperie, quam Veteres atram bilem dixerunt, uti dicetur ſequenti paragrapho: vel etiam, quia hoc morbo laborantes quandoque atram bilem ſurſum vel deorſum evacuant, ut *Aurelianus* (*g*) monuit.

Deſcribuntur autem hac paragrapho ſigna, ex quibus cognoſci poteſt praeſens melancholia, & ab aliis morbis diſtingui. Adeſt delirium, dum idearum ortus non reſpondent cauſis externis, ſed ab interna cerebri diſpoſitione mutata pendent, nata praeter voluntatis imperium; de qua re videantur illa, quae ad §. 700. habentur, ubi de *delirio febrili* agebatur, in quo loco fuſius de hac re dictum fuit. Verum Melancholicorum inſania a Phrenitide & Delirio febrili differt, quod ſine febre fiat; praeterea diu & pertinaciter manet per plures menſes, imo & annos; delirium autem cum febre citius terminatur vel in ſanitatem, vel mortem. A mania autem diſtinguitur, quod nondum adſit ſaevus ille furor, qui in Maniacis obſervatur: interim tamen melancholia increſcens in maniam degenerat; uti poſtea ad §. 1118. dicetur. Praeterea & illud ſignum diagnoſticum melancholiae eſt, quod uni & eidem cogitationi pertinaciſſime inhaereant tales aegri, & fere circa hanc illamve opinionem delirent tantum; in reliquis omnibus ſanam oſtendant mentem, & ſaepe acutiſſimum ingenium. In deliriis autem, quae febrim comitem habent, varia magis & frequenter mutabilis inſaniae ſpecies eſt plerumque, raro autem pertinaciter circa eandem rem delirant; & ubi hoc fit, peſſimi ominis eſt in his morbis; cum notet, cauſam, ſenſorium commune turbantem, manere fixam in eodem loco: tales aegros videtur *Hippocrates* (*h*) vocaſſe μελαγχολικῶς ἐξισταμένους, quia licet phrenitici forent, tamen circa idem objectum delirabant perpetuo; & malam prognoſin inde deduxit: non autem videtur *Hippocrates* hic egiſſe de delirio atrabilario, cum & in praecedentibus, & in ſequentibus textibus, loquatur de phreniticis & delirantibus cum febre.

[*g*] Lib. I. Cap. VI. pag. 339. [*h*] Coac. praenot. N. 95. 96. Charter. Tom. VIII. pag. 857.

Unde merito ſequentem definitionem melancholiae *Aretaeus* (*i*) dedit: *Eſt autem animi angor* (ἀθυμίη) *in una cogitatione defixus atque inhaerens abſque febre.* Simul paulo poſt addidit, quod triſtitia & animi moeror melancholiam comitentur. Quin imo videntur veteres medici pro communi omnibus melancholicis ſymptomate ſtatuiſſe metum cum moeſtitia (*k*). Quod licet ut plurimum obſervetur, & moeſtitia inter ſigna incipientis melancholiae numeretur §. 1094., tamen videtur non ſemper & abſolute verum eſſe: nam ille, de quo *Horatius* (*l*) narrat, laetabatur, dum in vacuo laetus ſedens theatro miros ſe audire tragoedos credebat; & in hoc ſolo delirabat; nam reliqua vitae munia recto more ſervabat: melancholicum autem illum fuiſſe, morbi remedium & exitus docuerunt, etenim

Hic ubi cognatorum opibus curiſque refectus
Expulit helleboro morbum bilemque meraco,
Et rediit ad ſe. Pol me occidiſtis, amici,
Non ſervaſtis, ait; cui ſic extorta voluptas,
Et demtus per vim mentis gratiſſimus error.

Quamvis autem, uni fere ſemper cogitationi affixi melancholici, circa hanc ſolam delirent; tamen in ſingulis aegris mira delirii varietas deprehenditur. Mulierem vidit *Trallianus* (*m*), quae medium manus digitum erectum tenebat ſemper, credens totum ſe ſuſtinere orbem hoc digito, & metuens ne omnia corruerent, ſi digitus inflecteretur. Plures alias deliriorum melancholicorum varietates ibi recenſet: longe numeroſiores ex hiſtoria medica colligi poſſent, & quidem ſatis mirabiles; quod monuiſſe hic loci ſufficiet.

§.1090. HIc morbus oritur ex illa ſanguinis & humorum malignitate, quam bilem atram dixere Veteres; & rurſum idem morbus a mente initium ducens brevi in corpore bene ſano ipſam bilem atram facit.

Homo, uti in Phyſiologicis (*n*) docetur, conſtat binis diſtinctis inter ſe unitis, mente nimirum & corpore; quae licet natura differant, tamen liquet per certa obſervata, mentem & corpus ita ſe habere inter ſe, ut cogitationes mentis ſingulares determinatis corporis conditionibus ſemper jungantur; & contra eaedem cogitationes in mente natae, abſque praegreſſa mutatione corporis, ſi diu maneant in primis, producant in corpore ſimilem conditionem, ac fuerat illa, quae praeëxiſtens in corpore excitaverat in mente eaſdem cogitationes. Et licet ex illis, quae de mente &

(*i*) De cauſ. & ſign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. v. pag. 29. (*k*) De Melanchol. ex Galeno, Rufo &c. Libell. Cap. 1. Charter. Tom. X. pag. 497. (*l*) Epiſt. Lib. II. epiſt. 2. (*m*) Lib. I. Cap. xvi. pag. 109. (*n*) H. Boerh. Inſtitut. Med. §. 27.

& corpore intelligimus, nulla pateat evidens ratio, unde haec bina, adeo diverſa, in ſe mutuo agere, vel a ſe invicem pati, queant, tamen effectuum obſervatione conſtat, illud fieri. Docuit *Sanctorius* in Aphoriſmis ſtaticis, hilaritatem in mente naſci, dum liberrima fit per ſuperficiem corporis perſpiratio: ſed & ſimul notavit, laetitia in mente nata, augeri perſpirationem. Contra a perſpiratione impedita in corpore percipi gravitatis ſenſum, in mente naſci triſtitiam: ubi autem triſti nuncio ſubito percellitur homo, perſpiratio ſupprimitur, corpus grave ſentitur. Dum paroxyſmo hyſterico corripitur mulier, inflatur ſaepe ventriculus, & intolerabilem facit anxietatem; tantumque animi moerorem, ut vitae quandoque taedeat: ſoluto ſpaſmo, emittuntur ructus, ceſſat anxietas, & redit pacatae mentis ſerenitas. Verum talis mulier, ſi inſigni afficiatur contumelia, mox eadem mala patitur in corpore, dum ſola mens in cogitatione mutatur. Meningum cerebri inflammatio ex homine modeſto facit furibundum phreniticum, in obvios quoſvis inſilientem magna ferocia (vide §. 775.). Verum ira ſumma toties produxit lethalem Phrenitidem (vide §. 772.). Pluribus certe hoc aſſertum probari poſſet exemplis, ſed recenſita, ut puto, ſufficient. Idem jam obtinet manifeſte in melancholia: dum enim uni & eidem cogitationi inhaeret perpetuo mens, naſcitur in corpore illa humorum cacochymia, quam atram bilem dixerunt veteres medici, cujus indoles in ſequentibus explicabitur: & contra, ubi talis humorum degeneratio ab aliis cauſis nata fuit, uni & eidem cogitationi inhaeret homo etiam invitus & repugnans. Omnia autem haec ulterius confirmabuntur ſequentibus.

§. 1091. IDeo opus hic erit paucis ideam pingere mirifici hujus mali, & de quo tam obſcura doctrina habetur, ut injuſti criminis rea agatur Antiquitas.

Frequentiſſima atrae bilis mentio fit apud veteres medicos; verum multi ex recentioribus inſurrexerunt poſtea contra hoc nomen: imo voluiſſent illud penitus aboleri; dum credebant, nunquam exiſtere atram bilem in corpore, nec in ſanitate, nec in morbis. Operae pretium hinc erit paucis videre, quid per atram bilem intellexerint Veteres, & quo uſque vera dixerint.

Sequentia apud *Hippocratem* (*o*) leguntur: *Corpus hominis habet in ſe ſanguinem, & pituitam, & bilem duplicem; flavam nempe & nigram: & illa ipſi conſtituunt naturam corporis, & ob haec dolet, & ſanum eſt. Sanum quidem eſt maxime, quum haec moderatum inter ſe, tum facultate, tum copia, temperamentum habuerint, & maxime ſi permiſta fuerint: dolet autem, ubi horum quidpiam vel parcius, vel copioſius fuerit, aut in corpore ſeparatum, nec reliquis contemperatum &c.* Eadem haec poſtea *Galenus* (*p*) latius deduxit. Ex

(*o*) De natura hominis Charter. Tom. III. pag. 110.
(*p*) De Atra bile Cap. v. ibid. pag. 170.

Ex his apparet, Veteres medicos bilem atram non ſemper habuiſſe pro morboſo humore, ſed tunc tantum, quando vel copia ſuperabat reliquas ſanguinis partes, vel ſecedens ab iiſdem colligebatur in quibuſdam corporis locis. Viderant enim ſanguinem, licet homogeneus appareret humor, dum venis exit, diverſas in partes ſecedere: inſula enim rubra in ſuperficie aëri contigua apparet; in parte averſa nigricat: ſerum, cui inſula innatat, flaveſcit, & tenacitatem quandam habet; imo quandoque aliquid albicans concretum ſatis tenax in ſanguinis ſuperficie occurrit (*q*). His rationibus inducti crediderunt, flavedinem ſeri ſanguinis a bile flava pendere; ejuſdem plaſticam tenacitatem a phlegmate ſive pituita; rubedinem a ſanguine ſtricte dicto; nigricans autem illud ab atra bile oriri ſtatuerunt. In uſu partium explicando volebant, hepar eſſe illud viſcus, quod ſanguinem pararet, cum omnes venas fere corporis, ſaltem maximas, in hoc viſcere concurrere obſervarent, & venis fere ſolis ſanguinem contineri crederent; arterias autem ſpiritum ſive aërem, cum pauco ſanguine habere. Sed dum ex chylo, per venas meſeraicas in hepar rapto, ſanguis conficiebatur, qui debebat juſta temperie & miſcela horum quatuor humorum conſtare, ſuperflua bilis flava trahebatur in veſiculam fellis; abundans nimis atra bilis trahebatur per venam ſplenicam in lienem, quem atrabilarii humoris cloäcam eſſe volebant, cum ſaepe etiam in ſanis hominibus lividum colorem habere obſervaretur. Hanc fuiſſe de his Veterum ſententiam omnibus in illorum lectione verſatis notum eſt.

Praeterea obſervaverant in quibuſdam morbis, vel ſponte, vel poſt evacuantia remedia data, ſurſum vel deorſum exire nigram tenacem materiam, liquatae pici fere ſimilem, ſaepe cum inſigni aegrorum levamine: atque inde eo magis confirmabantur in hac opinione, quod humor atrabilarius exiſteret in corpore humano, & depoſitus ad viſcera accumulatuſque morbos faceret.

Poſtquam autem chyli iter per vaſa lactea in ciſternam lumbarem, ductum thoracicum, & venam ſubclaviam, innotuiſſet omnibus, hepar exauctoratum fuit ſanguificationis munere, & bilis ſecretio ipſi deſignata: ſimul lien non amplius habitus fuit pro cloäca colligente atrabilariam ſaburram; ſed, pro variis Medicorum hypotheſibus, diverſi fuerunt huic viſceri adſcripti uſus. Quantae lites & turbae inde ortae fuerint in ſcholis medicorum elapſo ſaeculo, ſatis notum eſt, & apud *Bartholinum* videri poteſt; qui peſſime apud multos audivit ideo, quod hepati exauctorato epitaphium ſcribere auſus fuerit.

Inde dubitare ceperunt medici, an quidem unquam exiſteret, etiam in morbis, atra bilis. Negari non poterat, quod nigra talis faex quandoque de corpore exiret in morbis; ſed credebant fere ſemper eſſe concretum ſanguinem, mora in ventriculo vel inteſtinis corruptum & nigricantem. Ita putat *Celeberrimus Simſon* (*r*) omnino concedendum eſſe, *aduſtam illam atram antiquo-*

[*q*] Galen. de element. Lib. II. Cap. 11. ibid. pag. 26.
(*r*) Diſſertat. quarta de re medica pag. 153.

tiquorum bilem, quam illi ſaepe vomitu redditam eſſe prodiderunt, aliud fuiſſe nihil quam concretum ſanguinem. In primis illud credi potuit, cum turgente atra bile (vide §. 1104.) ſaepe erodantur vaſa, & copioſo ſanguine ſurſum vel deorſum excreto pereant aegri. Candidus autem ille vir, ex cujus ſcriptis me plura & utiliſſima didiciſſe laetus recordor, fatetur, quod in cadavere hominis, diu viſcerum abdominalium obſtructionibus fatigati, invenerit *lienem figura teretem, colore admodum atrum, ſuperficie undique laevem & ſplendentem: adactoque intro ſcalpello, continuo obviam prodierit ſibilus; deinde materia ſimillima pici liquidae: mox collapſa latera in pertenuem abierint pelliculam, nullo uſpiam comparente puris veſtigio* (*s*). Praeterea monet (*t*), quod in alio cadavere invenerit in veſica fellea multum bilis nigricantis, & adeo ſpiſſae, ut vix poſſet exprimi per patulum ſatis ductum cyſticum. Numquid ex his obſervatis practicis patet, accumulari quandoque in viſceribus abdominalibus nigram talem ſaburram, quae penitus diſtincta eſt a ſanguine extravaſato? An non talis materia merito vocatur atra bilis, quia plerumque colligitur circa bilis officinam, hepar nempe; vel & in illis viſceribus, quorum ſanguis venoſus per venam portarum in hepar redit, atque bili ſecernendae praebet materiam? Unde a loco, quem occupare ſolet haec materia, bilis vocatur; atra autem a colore: accedit quod ipſa bilis flava in ſpiſſam talem & tenacem nigram materiam degenerare poſſit, uti ſtatim vidimus; quae ſaltem abſque ullo dubio merebitur nomen bilis atrae. Neque adeo difficile eſt intellectu, ac quidem voluerunt Clari Viri, quomodo bilis atra per vomitum vel alvum exire poſſit, poſtquam v. g. diu in liene ſtagnavit: certe bilis atra, mobilis reddita (vide §. 1104.) ex liene per venam ſplenicam in hepar ruet, & poterit viam invenire per porum hepaticum in duodenum inteſtinum, atque inde vel in ventriculum regurgitare & evomi, vel per alvum exire. Quin imo ſi vel tenacior adhuc materies per anguſtias ultimas venae portarum tranſire nequeat, vel hepar, ante ſimili materia infarctum, jam tranſitum neget, turgebit vena ſplenica, & nauſea ac vomitu accedentibus, premetur valide; adeoque dilatabuntur ejus rami, & via facile fiet materiae contentae in cavum ventriculi per vaſa brevia dicta. Numquid bilis flava in veſicula fellis contenta, ſi calculus obſtruens ductum cyſticum viam ad duodenum impediat, retroprimitur per hepar in venam cavam, & totum corpus icterico colore inficit? Videantur & illa, quae circa hanc rem ad §. 950. dicta fuerunt, ubi de hepatitide & ictero multiplici agebatur.

Non ergo culpandi ſunt veteres medici, ac ſi imaginariam morborum cauſam finxiſſent, ubi de atra bile in viſceribus congeſta locuti ſunt: intellexerunt enim tantum per hanc vocem tenax & amurcoſum quaſi ſanguinis, in viſceribus ſtagnantis vel tardius moti, ſpiſſamentum. *Atra enim bilis* ſecundum *Hippocratem* (*u*), *omnium, qui corpori inſunt, humorum glutinoſiſſima eſt, ac*

[*s*] Ibidem pag. 154. (*t*) Ibidem pag. 156. (*u*) De natura homin. Charter. Tom. III. pag. 147.

ac diuturniſſimas ſtationes facit. Noverant etiam Veteres, bilem flavam converti poſſe in atram, & ſanguinem extravaſatum, nigreſcentemque, bili atrae ſimillimum, quandoque excerni. Apud *Galenum* (*w*) enim leguntur ſequentia: *Atrae bilis quatuor ſunt differentiae: una eſt ex ſanguinis foece; altera ex bilis flavae exaſſatione; tertia bituminoſa, quod bituminis inſtar ſplendeat; quarta autem ſanguinea* (αἱματώδης).

His praemiſſis videndum, quomodo naſcatur in ſanguine atra bilis, & a quibus cauſis praecipue oriatur.

§. 1092. SI in toto ſanguine mobiliora diſſipata reliquerint immobiliora unita, tum ille erit craſſus, ater, pinguis, terreſtris. Ei vero nomen dabitur *humoris atrabilarii*, vel *ſucci melancholici*.

Docuerunt experimenta Chemica, leni calore ex ſanguine ſeparari poſſe copiam talem liquidi aquoſi tenuis, quae ſeptem octavas partes totius ſanguinis conſtituat: levem tantum odorem ſpirat hoc liquidum, caeterum nihil ſalini, nihil oleoſi, hic apparet, ſed fere totum conſtare videtur aqua. Reſiduum ſanguinis, poſt expulſum illud liquidum, invenitur concretum, & totum igne comburi poteſt aperto, paucos tantum cineres terreſtres relinquens; adeoque multum in ſe habet olei, unde haec combuſtibilitas pendet. Verum ſi idem illud ſanguinis ſpiſſamentum vaſis chemicis clauſis urgeatur igne ſenſim aucto, prodeunt in excipulum ſales & olea, ſummoque igne exprimitur oleum piceum tenax: in fundo manet carbo niger; hic igne aperto combuſtus in cineres fatiſcit, qui plerumque aliquid ſalis marini continent.

Patet ergo ex his, mobiliſſimam partem ſanguinis pro maxima parte aquam, ſales vero, olea, & terreſtrem partem ſanguinis longe fixioris indolis eſſe, & haec in ſanguine ſano dilui per partem illam mobiliorem. Ubi igitur a quacumque cauſa diſſipatur mobiliſſima haec ſanguinis pars, vel augetur proportio partium fixiorum ad diluentem illam & mobiliorem partem, ſanguis fiet craſſior, coloris magis intenſi, profundi, ſimulque major erit quantitas ſalis, olei, & terrae, in eadem ſanguinis copia. Degenerabit ergo ſanguis a naturali ſua ſana indole, & naſcetur cacochymia talis, quae atrabilaria dicitur.

Sanguis autem hominis ſaniſſimi ad concretionem pronus eſt; nam pelvi exceptus brevi concreſcit in ſciſſilem maſſam; ſed jugis per vaſa motus impedit hanc concretionem, uti antea ſaepius monitum fuit. Praeterea conſtitit ex illis, quae ad §. 100. dicta fuerunt, auctum ſanguinis per vaſa motum facere majorem calorem, fortemque compreſſionem ſanguinis in vaſis; hinc liquidiſſima exprimi, craſſiora compingi, & tunc produci inflammatoriam ſanguinis viſcoſitatem, quae penitus differt a tenacitate atrabilaria. Nam aucto motu illa viſcoſitas inflammatoria ſatis cito producitur, & lentior ſanguis, vitali humorum impetu aucto, in vaſorum arterioſorum anguſtias

(*w*) De humorib. ibidem pag. 151.

ſtias impulſus haeret; unde inflammatio & omnes ejus ſequelae naſcuntur; in primis ſi ſimul a quacumque cauſa ſtringantur vaſa, uti in hiſtoria inflammationis pluribus dictum fuit. Unde viſcoſitatis inflammatoriae effectus ſubito increſcunt, & morbos admodum acutos producunt. Verum atrabilaria illa tenacitas lento gradu naſcitur & augetur, neque motum humorum auctum comitem habet, ſed potius imminutum: pulſus enim lentior & frigus majus adſunt, uti §. 1094. dicetur; & ideo merito inter Chronicos morbos numeratur.

Si ergo a quacumque cauſa mobilior ſanguinis pars ſeceſſerit a reliquis, & immobiliora ac craſſiora fuerint magis unita inter ſe, abſque motu humorum vel calore auctis; neque tamen adhucdum in viſceribus haerere & colligi ceperit illud ſanguinis ſpiſſamentum, ſed tota ſanguinis maſſa aequabiliter hac ſaburra gravetur; tunc illa ſanguinis cacochymia vocabitur *humor atrabilarius*, vel *ſuccus melancholicus.*

Talem autem ſanguinis degenerationem obſervaverunt Veteres in Melancholicis. *Aretaeus* (*x*) enim notavit, in his ſanguinem de vena minus eſſe craſſum, bilioſum, concretum, & nigrum inſtar amurcae, quae eſt atra faex in oleo ſubſidens. Et diſerte humorem melancholicum ab atra bile *Galenus* (*y*) diſtinxit, dicens: *Ad hunc vero modum inaudire oportet humorem melancholicum, tanquam nondum confectus ſit atra bilis, ſed in confinio quodam collocatus.* Et alibi (*z*) pariter monet, *quandoque in univerſi corporis venis melancholicum ſanguinem contineri.* Sed & recentiorum Medicorum obſervata eandem ſanguinis cacochymiam in hoc morbo adeſſe confirmant (*a*). Satis ergo intelligitur, quid ſit humor atrabilarius. Sequitur jam, ut agatur de cauſis, quae hanc cacochymiam producunt.

§. 1093. CUjus (1092.) cauſa, omne id quod mobiliora expellit, reliqua figit: vehemens mentis exercitatio, noctes atque dies in unum fere objectum occupata; pervigilium; animi motus magni, ſive hilaritatis, ſive maeſtitiae; magni & operoſi motus corporis multum repetiti, in primis in aëre valde ſicco & calido admodum; eo & immodica venus; cibi auſteri, duri, ſicci, terreſtres, cum quiete & torpore corporis diu aſſumti; potus ſimiles; huc fumo, aëre, ſale induratae animalium partes, maxime durorum & annoſorum, fructus immaturi, farinacea non fermentata, medicamenta adſtringentia, coagulantia, figentia, refrigerantia, venena lenta, ſimilia; febres calidae diu haerentes, ſaepe repetentes, ſine bona criſi, & ſine diluentibus, abeuntes.

(*x*) De curat. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. v. p. 124. (*y*) De febrib. Lib. II. Cap. xi. Charter. Tom. VII. pag. 142. (*z*) De locis affectis Lib. III. Cap. x. ibid. pag. 441. (*a*) Vide Hoffm. med. ration. Tom. IV. part. 4. pag. 201.

Omnia ergo, quae poſſunt ſanguini talem diatheſin inducere, qualis deſcripta fuit praecedenti paragrapho, merito inter cauſas hujus morbi numerantur. Talia in primis ſunt ſequentia.

Vehemens mentis exercitatio &c. Optime notavit *Celſus* (*b*), literarum diſciplinam animo quidem neceſſariam eſſe, corpori autem inimicam, in primis ſi literati homines ultra modum his ſtudiis incumbant, & *corporum ſuorum robora inquieta cogitatione, & nocturna vigilia, minuant.* Atque ob hanc cauſam voluit, Philoſophos omnium primo medendi ſcientiam poſſediſſe, quia magis illa indigebant, quam reliqui homines. Certum eſt, Philoſophum profundis meditationibus per plures horas immerſum plus debilitari, quam ſi per idem temporis ſpatium corpus valido motu exercuiſſet. Omnes enim encephali functiones a ſubtiliſſimo totius corporis fluido pendent, & per harum functionum exercitationem illud ſubtiliſſimum conſumitur. Hoc quidem etiam per corporis motum muſcularem fit; ſed ſimul tunc, aucta circulatione per hunc motum, intra idem temporis ſpatium major ſanguinis copia applicatur ad organa ſecretoria, quae illud tenuiſſimum fluidum a ſanguine ſeparant, & ipſe ſanguis per motum muſcularem, & actionem pulmonis validiorem, dum corpus movetur, ita perficitur, ut ſecretioni ſpirituum aptior evadat: hinc licet motus muſcularis conſumat ſpiritus, tamen & illos pro parte reficit. Verum in illis, qui attenta mente ſtudiis incumbunt, corpus quieſcit, & omnes humores tardius moventur, dum ſimul diſſipatur per mentis labores fluidiſſima pars, ſicque reſidua craſſiora facilius adunari incipiunt, quia minus rapide moventur per vaſa. Omnium maxime haec damna ſentiunt illi, qui ſeveris matheſeos ſtudiis incumbentes attentiſſimam mentem circa idem objectum habent diu. Sic enim talis naſcitur diſpoſitio, ut eidem & uni cogitationi fere affixus maneat homo; quod idem in delirio melancholico obtinere ad §. 1089. dictum fuit. Longe beatiores illi ſunt, quos vitae vel muneris gerendi ratio avellit quotidie licet invitos a libris; quamvis enim non ideo a mentis laboribus vacent, tamen ipſa laborum mutatio incredibile ſolamen adfert.

Idem contingere obſervatur, dum amor, ſollicitudo, vel ira memor, noctes & dies eandem ideam menti praeſentem ſiſtit.

Pervigilium. Vigiliarum enim tempore actiones animales exercentur, ſenſus nempe & motus voluntarii, ſaltem aliqui: licet enim quietus ſedeat homo, multos movet muſculos, ut corpus in erecto ſitu teneatur; hinc a morbo tolerato debiles corpus erectum tenere nequeunt. Dum ergo diu vigilat homo, pergunt conſumi ſubtiliſſima fluida, quorum jactura reſarciri nequit ulla arte niſi per ſomnum. Sanus enim caeteroquin homo, ſi per integrum nycthemerum ab omni ſomno abſtinuerit, licet optimo cibo & potu corpus reficiat, ſentiet ſe debilem, laſſum, & ineptum ad mentis labores. Ingeſta enim, quamvis optima fuerint, non poſſunt elaborari in ultimam illam perfectionem, quae ad reſtitutionem ſubtiliſſimi liquidi deperditi requiritur, niſi

(*b*) In Praefatione pag. 2.

niſi ſomno laſſum corpus reficiatur. Videantur & illa, quae alia occaſione ad §. 605. 12. de nimiarum vigiliarum noxa dicta ſunt.

Animi motus magni &c. In ſumma moeſtitia videmus faciem contrahi & palleſcere: anxietas ſumma circa praecordia percipitur, acſi torculari omnia premerentur: magna ſaepe copia urinae limpidae exit. Simul tunc pulſus, uti *Galenus* (*c*) jam notavit, parvus, languidus, tardus, & rarus eſt. Liquidiſſima ergo parte ſpoliatus ſanguis per vaſa contracta movetur debili vi, adeoque naſcitur facilis occaſio, ut craſſiores ſanguinis partes adunentur. Simul illa anxietas, magnae moeſtitiae comes, & aegritudinis moleſtiſſimum ſenſum circa ſtomachum faciens, notat impeditum facilem tranſitum per venam portarum; adeoque in vaſis abdominalium viſcerum haerere incipiet brevi illud ſanguinis craſſamentum; ſicque non tantum humorem atrabilarium, ſed etiam morbum hypochondriacum §. 1098. producet. Accedit praeterea, quod ingens triſtitia faciat, ut uni & eidem cogitationi mens inhaereat diu, ſimulque ſomnum arceat; adeoque & hoc modo triſtitia humorem melancholicum in corpore producere poterit. Unde merito monuit *Hippocrates* (*d*) ſequentia: *Si metus aut triſtitia longo tempore perſeverent, melancholicum illud eſt.* At *Celſus* (*e*) ſimilia monens, addidit vigiliam, dicens: *Si longa triſtitia cum longo timore & vigilia eſt, atrae bilis morbus ſubeſt.*

Omnino autem paradoxum videbitur, quod triſtitiae oppoſitus animi affectus, hilaritas nempe ſumma, ſimiliter melancholiam producere valeat, cum ad curandum hunc morbum omnes medici ſuadeant, ut illa omni modo offerantur aegris, quae laetitiam menti conciliare poterunt. Verum hic non agitur de tranquillo pacatae mentis gaudio, ſed de ſubita & ſumma laetitia, quae celeriter & miris modis corpus turbare poteſt, imo & repentinam mortem inducere, uti pluribus exemplis conſtitit (*f*).

Ratio autem videtur haec eſſe. *Sanctorius* obſervavit, perſpirationem inſenſibilem laetitia augeri quam maxime: Notavit *Galenus* (*g*), in laetitia pulſum magnum & rarum eſſe. Verum talis pulſus notat, vaſa liberrime tranſmittere humores facile mobiles. Secedit ergo brevi tempore de univerſali humorum maſſa fluidi tenuis magna copia, adeoque ſi diu maneat intenſum tale gaudium, orbabitur ſanguis liquidiſſima parte, & tales acquiret dotes, ut praecedenti paragrapho dictum fuit. Ipſa autem vaſa exhalantia dilatari a laetitia, ut majori copia ſolitos humores tranſmittant non tantum, ſed & tales, qui naturaliter per has vias exire non ſolent, docet ſequens *Celeberrimi Vateri* (*h*) obſervatio. Firmae valetudinis miles, nullo antea unquam morbo correptus, optatis diu virginis amplexibus fruiturus, totus

 per-

(*c*) De pulſibus ad Tyrones Cap. XII. Charter. Tom. VIII. pag. 8. (*d*) Aphoriſm. 23. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 261. (*e*) Lib. II. Cap. VII. pag. 62. (*f*) Vide Plin. hiſt. nat. Lib. VII. Cap. LIII. A. Gell. noct. attic. Lib. III. Cap. XV. (*g*) De pulſibus ad Tyron. Cap. XII. Charter. Tom. VIII. pag. 8. (*h*) Miſcell. cur. dec. 3. ann. 9. & 10. pag. 293.

perfuſus gaudio corruit ſubito & moritur. Cum venenum datum fuiſſe ſuſpicarentur, apertum fuit cadaver, in quo nihil praeter naturam inventum fuit, niſi quod pericardium admodum extenſum & cruore turgidum inveniretur, abſque ulla ruptura cordis manifeſta. Unde concludebatur merito, ſanguinem per dilatata vaſorum exhalantium oſcula effluxiſſe in pericardium, ſicque motum cordis ſuffocaſſe. Si ergo ſubito tali gaudio potuerunt vaſa exhalantia eo uſque dilatari, ut craſſiſſimam humorum noſtrorum partem, rubram nempe, tranſmittant, patet ſatis, maximam quantitatem liquidorum tenuiſſimorum exire de corpore per omnem ſuperficiem, dum validum talem animi affectum patitur homo; adeoque, difflata parte tenuiori, craſſa adunabuntur. Verum & obſervationes fideliſſimae confirmant modo dicta: Anno vigeſimo hujus ſaeculi Epidemicum fere malum Europae notabilem partem invaſit, dum plurimi credebant, certam, & hactenus incognitam diteſcendi viam, detectam eſſe: non facile credet ſera poſteritas mira illa, quae tunc contigerunt, ludibria hominum auri ſacra fame inſanientium. Obſervavit tunc temporis experientiſſimus *Hallejus*, qui curam gerebat mente captorum in Noſocomio Londinenſi, longe plures ipſi obtigiſſe curandos, quos ad immenſas opes evexerat ſubito fortunae favor, quam quos iniqua ſors ad pauperiem redegerat (*i*).

Magni & operoſi corporis motus &c. Difflantur enim & hoc modo liquidiſſima de corpore, per auctam perſpirationem inſenſibilem & ſudores; in primis ſi aër ſiccus & calidus omne humidum ex ſuperficie contigua corporis tollat. Haec eſt ratio quare calida in regione viventibus frequentior contingat hic morbus, caeteris paribus. Unde lepidus *Poëta* (*k*) vocavit

——— fuſcum Hiſpanum & nigra ferrugine tinctum
Sanguinis, ingentes humili ſub mole minantem
Conatus, tumidoque frementem in ſidera faſtu.

Ob eandem cauſam, poſt aeſtivos calores toleratos tempore autumnali frequenter melancholici morbi obſervantur. Et ideo *Hippocrates* (*l*) notavit, *atram bilem autumno tum plurimam, tum vehementiſſimam, eſſe.* Et alibi (*m*) rationem hujus ſententiae adfert, dicens: *Siquidem quod humidiſſimum & aquoſiſſimum eſt in bile conſumitur, craſſiſſimum vero & acerrimum relinquitur; quod in ſanguine eodem modo quoque accidit; unde repente hi morbi (lippitudines aridae, febres acutae, & diuturnae, nonnullis & melancholiae) his accidunt.* Notum eſt omnibus in praxi verſatis, poſt aeſtates fervidiſſimas autumnali tempore ſequi febres difficillimas curatu, quae in principio continuae videntur, ſed poſtea in intermittentium claſſem veniunt: in illis magna anxietas circa praecordia obſervatur, & niſi inſpiſſata bilis excutiatur de corpore, ſaepe tota

(*i*) Mead monit. & praecept. med. pag. 80. (*k*) Quillet. Callipaed. pag. 3. (*l*) De Natur. Hom. Charter. Tom. III. pag. 120. (*m*) De Aëre, locis, & aquis Cap. VI. Charter. Tom. VI. pag. 204.

tota hyeme languent tales aegri; dein ſolventibus remediis vernoque tepore funditur illud atrabilarium, & inſtar picis liquatae per alvum exit.

Immodica venus. De nimiae veneris noxis antea ad §. 586. ε. dictum fuit. Videmus manifeſte exſiccari corpora animalium frequentiſſima venere utentium: quantum differt mole corporis unicus in grege maritus taurus a bove? Sed ſtricta & macilenta corpora in melancholicos morbos magis prona ſunt, quia valido vaſorum robore tenuiſſima expelluntur, craſſiora manent. Notavit *Galenus* (*n*), quod nimia venere utentes *toto corpore non ſolum diſſolvuntur, ſed etiam ſicci, graciles, pallidi, caviſque oculis, cernuntur. Hippocrates* ſimilia obſervaſſe videtur ab immodica venere nata mala. Ubi enim *Typhum* deſcribit (*o*), dicit: *Gignitur hic morbus, quum corporis humores putruerint, & plus aequo reſiccati fuerint.* Deinde addit, quod talis aeger *non tumet, verum tenuis eſt, aridus ac debilis, maxime vero circa claviculas extenuatur, & vultu vehementer gracilis eſt, oculique admodum cavi.* Meminit pariter, quod corporis color niger ſit; & ultimo notat, tales aegros frequenter in ſomnis venerea ludibria pati, imo ſaepe inter eundum illis ſemen effundi. Si jam ſimul conſiderentur mordaces animi curae, quae laſcivam vitam viventes comitari ſolent, & aeternus ille luis venereae metus, quo miſeri excruciantur, patebit ratio, quare toties immoderata venus melancholiam producat. Vidi plures, qui nullis rationibus ſibi perſuaderi patiebantur, quod nihil a lue metuendum haberent: hinc Agyrtarum conſilio repetitis etiam ſalivationibus exhauriebantur miſeri, & tandem peribant.

Cibi auſteri, duri, terreſtres &c. Hactenus dictum fuit de illis cauſis atrae bilis, quae mobilioribus partibus ſanguinis expulſis, reliqua craſſiora figunt & uniunt inter ſe. Sed poterunt & ingeſta ſubminiſtrare liquoribus noſtris tales partes, quae facile uniuntur inter ſe, & ſpiſſitudinem atrabilariam producunt. Verum quidem eſt, craſſiora non facile poſſe ingredi vaſculorum lacteorum aut venarum meſeraicarum oſcula: ſed antea §. 70., ubi de morbis oriundis ex glutinoſo ſpontaneo agebatur, monitum fuit, tales particulas glutinoſas, ſeparatas, & liquidis tenuioribus dilutas, ſe furtim quaſi per haec oſcula ſubducere & ſic ſanguini admiſceri. Idem & hic quoque verum eſt: novimus enim, chylum, ex ingeſtis cibis & potu natum, dum cum ſanguine jam fluit per vaſa, nondum depoſuiſſe omnino indolem ingeſtorum, ex quibus factus fuit, ſed ſenſim actione viſcerum & vaſorum mutari in noſtros humores: ideo lac nutricis toties redolet ac ſapit ingeſta, & purgantis aſſumti vim ſatis diu retinet. Si ergo tales cibi & potus ingerantur, in quibus terreſtris, ſolida, tenax materia abundat, poterunt ſanguini ſubminiſtrare materiae atrabilariae copiam. Verum eadem haec ſanguini permiſta cum chylo, vel venis meſeraicis recepta & ad hepar delata, ſi actuoſa vita ſit, non facile unientur iterum inter ſe; adeoque non producent illas concretiones. Ubi autem ſedentariae vitae dediti homines ſimilibus eduliis

(*n*) De Sanitate tuenda Lib. VI. Cap. XIV. Charter. Tom. VI. pag. 184.
(*o*) De internis Affectionibus Cap. XLV. Charter. Tom. VII. pag. 670.

eduliis delectantur, quae dura meſſorum ilia impune tolerare & ſubigere valent, peſſime inde afficiuntur. Ideo etiam in textu monetur, tunc in primis haec nocere, quando cum quiete & torpore corporis diu aſſumuntur. Optime hoc notaſſe primos medicinae inventores, *Galenus* (*p*) monet: *Non enim ſiccum, neque humidum, neque calidum, neque frigidum, neque horum quidquam hominem laedere exiſtimarunt, neque horum aliquo indigere. Sed quod in unoquoque robuſtum eſt, & natura humana potentius, id laedere cenſuerunt, & tollere conati ſunt.* Alio autem in loco (*q*) enumerat edulia, melancholico humori procreando apta: damnat omnes carnes duriores, in primis ſale conditas, atque majores piſces; dein glutinoſos limaces, olera & legumina magno lentore praedita; vina craſſa nigra, veterem caſeum &c. Similia etiam ab *Hippocrate* (*r*) damnantur.

Medicamenta adſtringentia &c. Omnia enim haec faciunt coire & adunari inter ſe craſſiores partes humorum, liquidiori parte ſeparata, quae tunc facile exit de corpore, & hoc craſſamentum relinquit. Videantur illa, quae §. 1060. de his dicta fuerunt.

Febres calidae diu haerentes &c. Ubi ad §. 587. de effectibus febris dicebatur, notatum fuit, liquidiſſimi expreſſionem & reliqui incraſſationem ſequi; ac quidem tanto magis hoc fieri, quo major calor febrim comitatur (vide §. 689.). Verum ſimul in generali febrium hiſtoria notatum fuit, per ipſam febrim mutari ſic materiam morbi, tam praeëxiſtentem ante morbum, quam natam morbi tempore, ut variis evacuationibus criticis exire poſſit de corpore; tuncque ſanitas redit. Verum ubi haec coctio materiae morboſae & ejus critica expulſio vel omnino non fit, vel ſaltem non perfecte, recidiva fit, & ſaepius quandoque; adeoque pergunt ſubtiliora difflari de corpore, craſſiora adunari; & quidem omnium maxime, ſi non adhibeatur in ſimilibus morbis diluentium copia, per quam ſuppleatur illud liquidum, quod febris impetu difflatum fuit de corpore. Notum eſt, elapſo ſaeculo apud multos Medicos invaluiſſe hanc methodum, ut calidis remediis ſudoriferis datis exprimerent ſudores, ſimulque vel nullum vel parcum admodum potum largirentur aeſtuantibus aegris; unde ſi a febribus talibus emergerent aegri, laborabant cacochymia ſanguinis melancholica. Ideo merito notavit *Galenus* (*s*), in morbis ardentibus, in quibus ſimul humiditas deficit, atrum exire de naribus ſanguinem: & alibi (*t*) obſervavit, nonnullos melancholicum humorem contraxiſſe per febriles morbos. Non enim tantum poſt acutas continuas male curatas illud contingere obſervatur, verum etiam in intermittentibus, quorum ſinguli paroxyſmi ſaepe profuſo ſudore terminantur, per quem liquidiſſima ſanguinis pars diſſipatur, & morbi chro-

(*p*) De Priſca Medic. Cap. VII. Charter. Tom. II. pag. 159. (*q*) De locis affectis Lib. III. Cap. X. Charter. Tom. VII. pag. 440. (*r*) De victu acutor. Charter. Tom. XI. pag. 170. 171. (*s*) De Atra bile Cap. VI. Charter. Tom. III. pag. 172. (*t*) De locis affectis Lib. III. Cap. X. Charter. Tom. VII. pag. 440.

chronici pertinaciſſimi producuntur; uti antea ad §. 753. demonſtratum fuit.

§.1094. UBi jam in cruore id malum (1092.) per ſuas cauſas (1093.) natum adhuc omnem circumeuntem humorem aequabiliter inficit, producet aliquos morbos ſtatim conſpicuos, qui fere ſequentes: color externus, internuſque, primo pallidior, flavior, magis fuſcus, liveſcens, niger, cum maculis ſimilibus; pulſus lentior; frigus majus; reſpiratio lenta; circulatio per ſanguinea vaſa bona, per lateralia parcior, minus bona; hinc humorum ſecretoriorum & excretoriorum omnium minor, tardior, craſſior, exitus; minor conſumtio; parcior appetitus; macies; moeſtitia; ſolitudinis amor; affectus animi quicunque pertinaces, magni; in reliquis ἀδιαφορία; torpor ad motus; ſumma tamen ſimul ſtudii cujuſque & laborum conſtantia.

Triplex melancholiae gradus eſt: primus, de quo hic agitur, ubi univerſalis humor per vaſa circumductus hac cacochymia depravatur. Secundus, ubi illud craſſamentum atrabilarium ſanguinis ad viſcera abdominalia jam depoſitum haeret. Tertius gradus eſt, ubi materies atrabilaria, quae diu viſceribus impacta haeſerat, a quacumque demum cauſa ſolvi incipit, & circulantibus humoribus denuo permiſceri. De ſingulis autem his melancholiae gradibus ſeorſim agetur: verum cum facilius cura ſuccedat, ubi humor atrabilarius adhuc tantum aequabiliter inficit circumeuntem humorem, quam ubi viſceribus impactus haeret; hinc omni cum cura cognoſci debent ſigna, quae docent, primum illum gradum melancholiae adeſſe, ut ilico efficaci medela ſuccurratur huic morbo, qui ſemper mora pejor, & curatu difficilior, redditur.

Si cognoſcatur, cauſas, praecedenti paragrapho enumeratas, praegreſſas fuiſſe, juſta ſuſpicio habetur morbi futuri: illum vero jam adeſſe docent ſequentia.

Color externus, internuſque &c. Certiſſimam humorum cognitionem ex colore haberi *Galenus* (*u*) monuerat, quia color a ſuccis corporis naſcitur, non a ſolidis partibus: verum prudenter monet, de colore non judicandum eſſe, niſi dum pacatus corporis & mentis ſtatus adeſt; nam in iratis hominibus, vel velociter corpus moventibus, omnia rubent & turgent, licet naturaliter pallidi fuerint; & contra, dum frigent homines, metuuntve, omnia pallent, conſtrictis vaſis, licet antea ſatis rubicundum colorem habuerint. Quin imo *Galenus* (*w*) affirmat, quod abſque cognitione ſymptomatum morbi, abſque eo quod tactu indagaſſet viſcerum ſtatum (abdomina-

(*u*) De Sanitate tuenda Lib. IV. Cap. IV. Charter. Tom. VI. pag. 121. 122. & Comment. in Hippocrat. de humor. Charter. Tom. VIII. pag. 509. (*w*) De locis affectis Lib. V. Cap. VIII. Charter. Tom. VIII. pag. 498.

minalium nempe) potuerit detegere, modo jecur, modo ſplenem, eſſe affectum; & quidem ex ſolo colore mutato. Ob hanc rem periti Medici tanta cum cura colorem tam externarum, quam internarum, partium corporis conſiderant. Per internas autem partes non intelliguntur hic viſcera, quae nunquam Medici oculis patent, niſi per vulnera; verum totum os internum & fauces deſignantur, quia cutis craſſa ibi non adeſt, adeoque vaſa pellucida fere colorem liquidorum contentorum demonſtrant. Hinc primum chloroſis initium ex pallore gingivarum & labiorum facile cognoſcimus. Verum in primis palpebrarum interna ſuperficies, canthus oculi major, & tunica adnata oculi, ſolent a Medicis caute examinari: ubi vaſa numeroſiſſima, & quidem diverſi generis, ſanguinea, ſeroſa, lymphatica, ſe conſpectui offerunt. In ſanis enim hominibus palpebrarum interna ſuperficies ſemper rubet, uti & canthus major oculi; adnata autem tunica, licet innumeris vaſis conſtet, tota alba & nitidiſſima apparet, in primis in junioribus: in adultis vero circa angulum majorem oculi levis quandoque flavedo cernitur, vaſis jam adeo auctis in amplitudine ſua, ut non tantum lympham tenuem, ſed & ſerum ſanguinis capiant: illa autem pars adnatae, quae corneam tegit, tenerrima & pellucida vaſa habet, continentia lympham tenuiſſimam. Patet ergo, diverſas ſeries vaſorum, varioſque humores per vaſa oculorum fluentes, poſſe conſpici a Medico, ſicque judicium ferri de qualitate humorum, qui per vaſa noſtra moventur.

Prima autem mutatio coloris, dum atrabilaria cacochymia naſcitur in ſanguine, fit in pallorem. Vaſa enim cutanea in pluribus locis corporis, & praecipue in facie, facillime dilatantur, ita ut, licet plurima in naturali amplitudine tenuiores ſanguine rubro humores admittant tantum, tamen aucto ſanguinis motu, vel majori derivatione facta verſus ſuperiora corporis, etiam pars rubra ingredi poſſit. Sic videmus candidas puellas, dum procacius aliquod dictum audiunt, tota facie rubeſcere, manifeſto ſigno, quod plura vaſa jam rubro ſanguine impleantur, quae antea tenuiores tantum capiebant humores: unde erubeſcere pro ſigno ingenui pudoris merito habetur. Verum dum in toto ſanguine mobiliora fuerint diſſipata (vide §.1092.), vaſa cutanea, quae tenuiori tantum ſanguini pervia erant, eum vix amplius admittunt; hinc incipiunt magis contrahi, adeoque plus reſiſtere ſanguini adpulſo; ob hanc cauſam pallor inſolitus naſcitur. Praeterea cum mobilioribus diſſipatis craſſiora uniantur, ipſa rubra pars ſanguinis, magis ſpiſſa & cohaerens, difficilius ingredietur minora vaſa, licet etiam parum dilatentur; unde iterum alia cauſa intelligitur, quae cum priori juncta illum pallorem producere poteſt. Hinc *impalleſcere libris* dicuntur illi, qui ſeverioribus ſtudiis inhaerentes hunc morbum ſibi contrahunt: & omnes amantes pallere juſſit magiſter amorum, dum & illi noctes dieſque uno & eodem objecto mentem occupatam habent. Ubi autem aucto morbo magis diſſipantur fluidiſſima, tunc cum ſanguinis illo craſſamento fluit per vaſa ſolum fere ſerum flaveſcens pauca lympha dilutum, quod, per ſuperficiem corporis diffuſum, facit, ut pallori ſuccedat flavedo; quae forte augetur etiam ideo, quod a talibus humoribus diffi-

cilis

cilis ſecretio bilis fiat in hepate, adeoque illud bilioſum reliquis permiſtum maneat. Tunc in oculis color ex flavo virideſcens apparet, quod *Hippocrates* (*x*) in *morbi nigri* deſcriptione pulchre notavit, dicens: *καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑπόχλωρος γένηται.* Procedente autem morbo craſſior & nigrior ſanguis fit, unde ſerum caeterique humores eundem pariter colorem contrahunt; quapropter tota cutis hunc colorem acquirit; cumque ſanguis blandiori parte orbatus ſit, humor ille atrabilarius majorem acrimoniam acquirit, ſicque extremitates vaſorum cutaneorum ſolvuntur, & ab effuſo ſanguine nigreſcente maculae ſimilis coloris fiunt: habet enim melancholia illud commune cum ſcorbuto, quod vaſa erodat, ſicque ecchymoſes faciat, imo & ſaepe, uti poſtea patebit, validas haemorrhagias.

Pulſus lentus &c. Tenacior enim ſanguis, parte mobiliſſima orbatus, minori cum celeritate per vaſa movetur; unde & plerumque ſolet comitari majus frigus ad tactum, licet melancholici de hoc non conquerantur. Ideo *Aretaeus* (*y*) hunc morbum deſcribens dixit: *Pulſus ut plurimum parvi, tardi, invalidi, denſi, frigori apti.* Et *Galenus* (*z*): *Nigra bilis frigidus natura humor eſt.* Cum autem inter pulſum & reſpirationem concentus quidam ſit (*a*), reſpiratio pariter tardior fiet.

Circulatio per ſanguinea vaſa bona &c. Conſtat ex illis, quae ad §. 1092. dicta ſunt, mobiliora & tenuiora ex toto ſanguine diſſipata eſſe, craſſiora & minus mobilia ſimul unita. Verum craſſiſſima ſanguinis pars in vaſis ſanguineis manet, ex arteriis ſanguineis in venas ſanguineas tranſit, ſicque denuo ad cor redit: per illa ergo vaſa diu manebit adhuc bona circulatio. Verum lateralia vaſa, quae tenuiores ſanguine rubro humores continent, parcius implebuntur, quia tenuiorum humorum copia deficit; adeoque omnes ſecretiones & excretiones humorum minuentur: nam quidquid ſecernitur de ſanguine vel excernitur, ſemper ſanguine tenuius eſt. Verum quidem eſt, quoſdam humores ſecretos apparere ſpiſſiores ſanguine, a quo ſecreti ſunt, quia mora & ſtagnatione redditi fuerunt tales, uti in muco oris, narium, cerumine aurium, bile cyſtica &c. quandoque apparet: iidem tamen illi humores illo tempore, dum a ſanguine ſecernebantur, erant ipſo ſanguine tenuiores. Haec eſt ratio, quare, in majori gradu melancholiae, cutis, & totum os internum, arida fiant, & parciſſima urinae ſecretio; de qua re *Capitulo de Apoplexia* §. 1010. 2. γ. quaedam notavi, quae videri poterunt; unde forte poteſt intelligi ratio, quare melancholia quandoque alios morbos praeëxiſtentes tollat, vel ſaltem inſigniter minuat. *Celeberrimus Mead* (*b*) curabat puellam hydrope abdominis laborantem: ſupervenit inſania cum maximis anxietatibus & vaniſſimis animi terroribus, corpus tamen vires acquirere, ventris tumor ſubſidere, cernebatur, & idoneis remediis ad-

(*x*) De morbis Lib. II. Cap. XXIX. Charter. Tom. VII. pag. 581. (*y*) Lib. I. de cauſis & ſignis morbor. diut. Cap. V. pag. 30. (*z*) De Symptomat. cauſis Lib. II. Cap. V. Charter. Tom. VII. pag. 78. (*a*) H. Boerh. Inſtit. Med. §. 625. [*b*] Monit. & praecept. Medic. pag. 72.

adhibitis ab utroque morbo convaluit. Secretionibus enim imminutis minus aquoſi laticis colligebatur in abdomine; dum ſimul minoribus vaſis minus plenis facilior fiebat reſorptio extravaſatae lymphae per venas bibulas.

Minor conſumtio, parcior appetitus, macies. Cum enim omnes excretiones minuantur, non multum perit de corpore; & tamen ſenſim emaciantur aegri, quia per ſola vaſa majora fit adhuc bona circulatio, minora vaſa collabuntur vacua. Accedit, quod mordaces animi curae, quae melancholicis ſemper adſunt, toroſitatem corporis multum minuant. *Aretaeus* pulcherrime deſcripſit (*c*) illa ſymptomata, quae melancholiam comitari ſolent, & inter alia dicit: *His igitur corporis macies adeſt, decolores ſunt, & in juventa ſeneſcunt &c. atqui ob ſtomachum erga cibos male affectum cito ſatiantur cibo uſitato &c.* Interim tamen quandoque melancholici inveniuntur ſatis voraces, praecipue illi, in quibus ſimul acida acrimonia obſervatur (vide §. 1105.), & morbus jam in pejorem ſtatum vergit. Ubi enim (*d*) *omnium ignari, ſuique immemores, in morem beſtiarum vitam degunt, corporis quoque habitus in pejus labitur: colore foedo ex atro viridique commixto tinguntur, niſi inferius bilis deſcendat atque exeat, ſed quoquoverſum per corpus cum ſanguine diffundatur. Voraces quidem, nihilominus tamen extenuati ſunt, quoniam ſomnus in eis neque cibo, neque potu membra confirmat, ſed vigilia ad exterius movet & diſſipat.* Utrumque in praxi vidi, magnam nempe voracitatem, & pertinax ciborum faſtidium: in utroque caſu aderat macies.

Moeſtitia, ſolitudinis amor. Signum hoc fere pathognomicon haberi poteſt: nam in morbo hoc incipiente abſque cauſa triſtes fieri incipiunt, moroſi, reliquiſque hominibus ſe prudentiores credunt; tunc conſortia fugere incipiunt, ſolitudinem anxie quaerunt, ne uni & eidem cogitationi affixa mens turbetur. Optime hunc melancholicorum ſtatum notavit *Hippocrates* (*e*), dicens: αἱ μετὰ σιγῆς ἀθυμίαι καὶ ἀπανθρωπίαι. *Triſtitiae cum ſilentio & hominum averſationes.* Ubi ſimul notari meretur, quod textus ille *Hippocratis* videatur confirmare obſervatum illud practicum *Celeberrimi Mead* modo memoratum, quod nempe melancholia ſuperveniens hydropi illam curet quandoque. Dicit enim *Hippocrates* in illo textu, leucophlegmaticos curari diarrhoea; dein addit, quod triſtitiae cum ſilentio, & hominum illae averſationes, leniter ſive ſenſim hoc malum ſuperent. In verſionibus quidem hujus textus illud verbum κατεργαστικαί ſumitur pro *occidere*, quia κατεργάσασθαι ſignificat *conficere*: verum idem illud vocabulum deſignat *ſuperare*, *vincere*; atque ille ſenſus magis videtur quadrare huic loco: nam flaccida corporum leucophlegmaticorum mollities & ſeroſa colluvies directe oppoſita ſunt atrabilariae & ſtrictae corporis temperiei; adeoque patet ratio, quare hydropica diſpoſitio, ſuccedente melancholia, poſſit tolli.

Affectus animi &c. Antea in Commentariis §. 700., ubi de Delirio fe-

(*c*) De cauſ. & ſign. morb. diut. Lib. II. Cap. VI. pag. 57. [*d*] Ibid. de cauſ. & ſign. morb. diut. Lib. I. Cap. V. pag. 30. (*e*) Coac. Praenot. N. 482. Charter. Tom. VIII. pag. 880.

ſebrili agebatur, notatum fuit, quaſdam ideas in mente excitatas eſſe adiaphoras, id eſt, nec placere multum, nec diſplicere; plurimas vero ideas comitari illud gratum vel ingratum, quod inevitabili neceſſitate cogit hominem, ut conetur illud ingratum removere vel deſtruere, & e contra illud gratum conſervare. Illi autem ſingulares animi motus, ab hoc grato vel ingrato, ideas comitante, nati, vocantur *animi affectus*. Cum autem Melancholici uni & eidem ideae pertinaciſſime affixi maneant, affectus animi hanc ideam comitantes erunt pertinaciſſimi & validi. In reliquis, quae non ſpectant illud unicum, circa quod delirant, ſapienter ſaepe ratiocinantur. Cum vero uni & eidem cogitationi inhaereant, & conſortia fugiant, tandem tota mentis attentio fixatur in hoc unum, & a reliquis vel omnino non, vel ſaltem admodum parum, afficiuntur. Memini me ſapientem in reliquis omnibus vidiſſe virum, qui dum audiviſſet plures a cane rabido demorſos fuiſſe factos hydrophobos, licet & venae ſectiones & alia optima remedia tentata fuiſſent, incidit in hanc opinionem, dirum illud venenum, dum forte iiſdem lanceolis uſi fuiſſent chirurgi in venae ſectionibus inſtituendis, ſparſum apud plurimos homines latere poſſe, atque denuo aliis communicari. Hinc a nullo mortalium tangi ſe patiebatur, ut tantam calamitatem vitaret. Nec conjugis aut liberorum amor a ſevero hoc propoſito abducere poterant prudentem in reliquis virum. Faber lignarius, cujus hiſtoriam ſcripſit *Aretaeus* (*f*), domi artem ſuam prudentiſſime colebat, cum operum exactoribus paciſcebatur, pro laboribus juſtam mercedem poſcebat: ſed ſimul ac domo ſua egrediebatur, incipiebat ſuſpirare, angi; & ſi longius procederet, inſaniebat peſſime: ſi vero cito recurreret ad officinam ſuam, iterum reſipiſcebat.

Torpor ad motus. Dum attentiſſima mente aliquid conſiderare volumus, ſopimus omnes ſenſus, ſiſtimus omnes motus voluntarios. Meditabundus in muſeo Philoſophus quam quietus ſedet! Dum inter ambulandum confabulantes amici de graviori quodam negotio tractare incipiunt, mox ſiſtunt gradum. Cum autem Melancholici ſoleant attentiſſime uni & eidem cogitationi inhaerere, hinc quietem amant ac ſolitudinem, & deſueſcunt movere corpus. Diuturnam autem corporis quietem ſemper ſequitur torpor ad motus, cum & procedente morbo magis magiſque deficiant tenuiſſimi humores, qui ad motum muſcularem peragendum requiruntur. Simul attentiſſime mentis applicatione perpetua ad unum objectum multum de iiſdem humoribus conſumitur, uti ad praecedentem paragraphum dictum fuit.

Summa tamen ſimul ſtudii &c. Nulli citius proficiunt in ſtudiis, quam illi qui poſſunt conſtanti mentis attentione idem objectum conſiderare, cum aliis comparare, tuncque judicium formare ex pluribus ideis cum ſe mutuo collatis, per attentionem praeſentibus redditis menti. Verum melancholicis, uti antea dictum fuit, proprium eſt, ut eidem cogitationi

(*f*) De cauſ. & ſign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. VI. pag. 32.

pertinaciter inhaereant; & vehemens mentis exercitatio, noctes atque dies in unum fere objectum occupata (§. 1093.), inter melancholiae cauſas recenſita fuit: ideo *Celſus* (g) dixit, *literarum diſciplinam, majori ſtudio agitatam, animo praecipue omnium maxime neceſſariam eſſe, ſed corpori inimicam.* Hinc illis, qui in hunc morbum inclinant, felix ſaepe diſpoſitio eſt, ut in ſtudiis magnos profectus faciant, & niſi curis ſuis quandoque gaudia interponant, animumque exhilarent, peſſime afficiantur. Contrarium obtinet in junioribus, qui ab hoc morbo immunes ſunt, & a quibus ſeveri etiam paedagogi impetrare nequeunt, ut attentam mentem ſtudiis adhibeant, ludicra ſemper fere cogitantes & facientes, ſi impune liceat, dum fingunt ſe eſſe attentiſſimos. Eruditos autem illos labores amant melancholici & ferunt quam conſtantiſſime; quod *Aretaeus* (h) notavit, ubi de ſtomachi affectibus agens melancholiam optime deſcripſit, dicens: *Illi, ut erudiantur, laborant, & ejus cauſa multa perferunt, quibus ineſt divinae ſcientiae cupiditas: qui cibi parſimonia & vigiliis macerantur, qui doctos ſermones & res graves meditantur &c.*

§.1095. HAbet ergo pro materie terram & oleum ſpiſſum ſanguinis, unita, compactaque ſimul: quae prout liquidiore, blandiore, diluente parte magis privata, quoque ipſa magis condenſata, tenacius miſta, & diutius nata, eo effectis pejor, eo curatu difficilior eſt.

Fixiſſimam ſanguinis noſtri partem eſſe terram & oleum ſpiſſius ſanguinis, Chemici demonſtraverunt; & de hac re ad §. 1092. dictum fuit: tuncque conſtitit, mobilioribus diſſipatis, uniri haec ſpiſſiora, quae ſic cauſam materialem hujus morbi conſtituunt.

Verum ſimul ex dictis ſponte patet, varium poſſe eſſe hujus morbi gradum, prout liquidior pars magis vel minus e ſanguine diſſipata fuerit, adeoque reſiduum craſſamentum magis minuſve cohaeſerit. In primis autem & hoc notandum eſt, liquidiſſimam & diluentem partem noſtri ſanguinis eſſe ſimul blandiorem reliquis. Docet enim Chemia, leni calore maximam partem tenuis aquae de ſanguine exhalare, quae vaſis chemicis excepta & collecta vix ullum ſaporem, & levem tantum odorem, exhibet: verum ex reſiduo craſſamento, poſt hanc partem aquoſam expulſam manente, aucto igne prodeunt ſales & olea ſatis acria. Adeoque jactura partis mobiliſſimae & fluidiſſimae ſanguinis non tantum inducet tenacitatem, verum ſimul & augebit reſidui acrimoniam; quod in primis notari meretur ad intelligenda illa, quae §. 1105. dicentur. Illa autem acrimonia, oleoſae & terreſtri parti ſanguinis involuta, manere poteſt diu, ut minus laedat; ubi autem poſtea incipit

(g) In Praefat. pag. 2. (h) De cauſ. & ſignis morbor. diuturn. Lib. II. Cap. VI. pag. 57.

cipit ſolvi illa atrabilaria ſaburra, tunc illud acre ſe manifeſtat peſſimis effectis.

Cum autem ſanatio hujus morbi ab eo in primis pendeat, ut reſtituatur illud perditum mobiliſſimum maſſae ſanguineae, & ſolvantur immobiliora inter ſe unita; ſponte patet, tanto pejorem morbum eſſe, quanto diutius duraverit, cum ſemper magis pereant liquidiſſima, & tenacius haereant craſſiora unita.

§.1096. **I**Nde diagnoſis, & prognoſis (quae clarior ex ſequentibus) patent, quin & ſanationis ratio hinc conſtat.

Ex cauſis praegreſſis, §. 1093. enarratis, novimus metuendam eſſe melancholiam: ex ſignis autem mutatae ſanitatis, quae §. 1094. recenſentur, ſcimus hunc morbum jam adeſſe, ſaltem in primo ſuo ſtadio, dum atrabilarius humor aequabiliter adhuc circulantibus humoribus miſtus eſt, & nondum ad quaedam viſcera depoſitus. Prognoſis ergo eſt, metuendum eſſe, niſi prompta ſuccurratur medela, ne in vaſa hypochondriaca depellatur, & in illis fixa haereat, tuncque adhuc pejora mala faciat, & magis difficilem curam: reliqua autem, quae ad prognoſin univerſalem melancholiae ſpectant, debent ex ſequentibus deduci. Sequitur nunc, ut de ſanatione melancholiae in primo gradu adhuc conſtitutae dicatur.

§.1097. **S**Tatim enim ac initiis primis (1093. 1094.), cauſa, effectuve, ſe prodit, animo aſſidua objectorum variatio conciliandа, & quidem ipſo ignaro; eligenda autem, quae affectui praedominanti oppoſitum in aegro creare ſolent; diluentibus, demulcentibus, paregoricis, narcoticis, quiete, conciliandus ſomnus eſt; aëre utendum humido tepeſcente; cibi dandi leves, liquidi, ſanis humoribus ſimiles, recentes, blandi, vi leni ſaponacea laxantes, atque in horum uſu diu perſiſtendum; medicamenta danda diluentia, acre demulcentia, oleoſum terreſtre reſolventia, vaſa laxantia, leni ſtimulo expellentia, ut ſucci bene maturorum fructuum horaeorum, mellita, olera, juſcula ex his confecta; aquae minerales; potus optimus ptiſana mellita leviter, abſtinentia ſedula a cauſis mali (1093.).

Cum morbus hic mora diuturniore, & perennantibus cauſis, quae illum produxerant, ſemper pejor fiat, patet ſatis, in morbi initio ſtatim efficacem medelam adhibendam eſſe. Notatum autem fuit §. 1090., hunc morbum initium ducere & ab humorum illa degeneratione, quam atram bilem dixerunt Veteres, & a mente, dum uni ac eidem cogitationi pertinaciſſime inhaeret: tuncque pariter in corpore naſcitur atra bilis, licet non praeëxſtiterit antea. Adeoque duplex curatio indicatur: una quae ſic diſponit mentem, ut non ſemper eandem rem, ſed ſucceſſive alia, cogitet: altera, quae dege-

degenerationem ſanguinis in atrabilariam cacochymiam emendet. Primo curationis ſcopo conducunt ſequentia.

Animo aſſidua objectorum varietas &c. Praecipua curatio in hoc conſiſtit, ut anxia illa & perpetua cogitatio, cui mens inhaeret, mutetur: verum hic multa cautela opus eſt. Omnes enim melancholici ſolent indignari, ſi pro talibus habeantur: moroſi ſunt, plus ſe ſapere credunt, quam reliquos homines, & aegerrime ſolent ferre, ſi oblectamenta ipſis offerantur, tuncque ſaepe pertinaciſſime omnia illa repudiant; & tanto magis fugiunt conſortia hominum, a quibus ſe contemni credunt. Prae reliquis omnibus proſunt itinera; tunc enim nova occurrunt ubique & inſolita objecta, quae ſatis efficaciter in mentem agunt, & cogitationem mutant. Ob hanc cauſam toties Medici ſuadent aquas minerales in ipſo fonte potandas, & ſaepe eligunt quam maxime diſſitas, modo concurſu multorum aegrorum celebres ſint. Toto enim itineris tempore a curis domeſticis liberi ſunt, continua objectorum varietate delectantur; ubi ad ſalubres fontes pervenerunt, amoeno conſortio fruuntur; ambulationibus, luſu, choreis, tempus fallunt; ſicque ſenſim deletur illa idea, quae perpetuo menti obverſabatur, vel ſaltem ſic minuitur ejus efficacia, ut ſenſorium commune inde non afficiatur fortius, quam a novis ideis in tanta rerum varietate natis. Minime dubito de medicatarum aquarum virtute, atque illam majorem eſſe, dum ex ipſo fonte hauriuntur, facile credo. Tamen & continuam illam objectorum varietatem melancholicis inſigniter prodeſſe, certus ſum. Plures vidi, qui ad diſſitos longe fontes ablegati multo melius ſe habebant, antequam inciperent aquarum uſum. Aliquos novi viros eruditos, qui peſſime indignabantur, dum credebant ſe pro melancholicis haberi, & ideo aquarum medicatarum uſum pertinaciſſime deteſtabantur: illis perſuaſum fuit, bibliothecas inſtructiſſimas videre, cum eruditis viris converſari in diſſitis regionibus, & dum hoc fecerant, redierunt ſani.

Simul conducit, omni modo oppoſitum conciliare animi affectum illi, qui jam praedominatur; de quo videantur illa, quae ad §. 104. dicta fuerunt. Sic meticuloſis conamur fiduciam conciliare; moroſis & triſtibus hilaritatem; indignantibus & iracundis aliquem metum; de quibus adhuc poſtea §. 1113. dicendum erit.

Diluentibus, demulcentibus &c. Nihil magis nocet melancholicis quam vigiliae; nam ab illis hunc morbum naſci poſſe §. 1093. probatum fuit, adeoque & ab iiſdem morbus jam natus augebitur: attamen, ob perpetuam & irrequietam circa idem objectum cogitationem, melancholici ſaepe ſomno privantur. Conducit ergo omni modo ſomnum his conciliare. Dictum fuit ad §. 708., ubi de Pervigilio febrili agebatur, ſanguinem, inflammatoria ſpiſſitudine haerere incipientem, pervigilium producere: idem fieri poterit ab atrabilario lentore; ideoque diluentia & blanda demulcentia hic tantopere proſunt; qualia ſunt emulſa ex ſeminibus, frigidis dictis, parata, vel ex aliis ſeminibus fructibuſve farinoſis & oleoſis: adduntur his diacodiata; & niſi haec juvent, cum prudentia ad narcotica pergitur: de quorum om-

omnium uſu videantur illa, quae ad §. 709. habentur.

Aëre utendum humido tepeſcente. Liquidiſſimis enim partibus & mobiliſſimis ſanguinis diſſipatis, lenteſcit reſiduum; vaſa minora exhauſta collabuntur; totum corpus ſiccius redditur; ſolidae partes rigidiores fiunt, & liquidis impulſis cedunt difficilius; ſicque ſtricta & ſicca temperies toti corpori inducitur. Aër ergo humidus & tepeſcens nimium ſolidorum robur minuet (vide §. 35.); ſimulque aquoſum & tenue vehiculum craſſioribus fluidis ſubminiſtrabitur, dum venae bibulae, in tota ſuperficie corporis poſitae, laxatae pariter per teporem humidum, partem illius aquoſi ex aëre contiguo abſorbebunt. Haec eſt ratio, quare tempore verno, quod tali aëris temperie gaudet, felicius curetur hic morbus, uti & omnes fere morbi chronici.

Cibi dandi leves &c. Inter cauſas morbi §. 1093. fuerunt enumerati cibi duri, aëre vel ſale indurati, farinoſa lenta; adeoque, ut evitentur morbi cauſae, oppoſita diaeta debet adhiberi, qualis hic deſcribitur. Verum talis diaeta ſimul multum ad curationem facit, quatenus ſic reſtituitur mobiliſſimum, quod ex ſanguine perierat, & ſolvitur illud craſſum concretum. Bonus enim, ſatis fluidus, ſolvente vi ſaponacea praeditus chylus, ex talibus ingeſtis praeparatur, qui una cum ſanguine per vaſa fluens diluit & ſolvit, ſimulque facile elaboratur in ultimam perfectionem noſtrorum humorum. Ideo *Trallianus* (*i*) monet, quod pleroſque melancholicos potius victu quam medicamentis ſanaverit; laudatque ſimiles cibos ac hic proponuntur; piſces ſaxatiles, gallinarum carnes, aſtacos, gammaros, lactucam, intybum, malvam &c. Videantur illa, quae de efficaci ſimul & blanda vi ſolvente lactucae, cichorei &c. ad §. 614. dicta fuerunt: ad quem numerum etiam in Materia Medica recenſentur praecipuae herbae, quae huic ſcopo ſerviunt. Cum autem chronicus hic morbus ſit, debet diu adhiberi talis victus, quod plerumque facilius impetramus a moroſis melancholicis, quam ſi longum remediorum ſolventium uſum ſuaderemus: minus enim faſtidient intyba, cichorea, taraxaci turiones &c. ſi ciborum titulo offeruntur, quam ſi ſuccos expreſſos, vel infuſa, aut decocta earundem herbarum, praeſcribant Medici.

Medicamenta danda diluentia &c. Omnia enim haec ſatisfaciunt ad amuſſim indicationi curatoriae, ante deſcriptae in hoc morbo: craſſior enim ſanguis eſt, & huic ſpiſſo ſe quandoque valida acrimonia miſcet, uti poſtea videbimus: vaſa ſunt ſtricta ſimul; adeoque patet, omnia hic laudata convenire. Fructus autem horaei, ſed bene maturi (aliter auſtero acido peſſime nocent) palmam fere omnibus aliis praeripiunt. Novi quidem a multis Medicis culpari fructus horaeos, acſi plurimorum morborum potius cauſae forent quam medela; ſed videtur & ratio, & experientia, contrarium docere. Illo enim tempore anni abundant hi fructus, dum moleſto calore aeſtuant ſub aeſtivo ſole homines, & diſponitur ſanguis ad atrabilariam caco-

chy-

(*i*) Lib. I. Cap. XVI. pag. 106.

chymiam; uti §. 1093. probatum fuit: durant in autumnum uſque, ut illorum uſu ſolvi poſſit, & blanda vi, alvum laxante, expelli, melancholica ſaburra, aeſtatis tempore collecta. In fervidiſſimis regionibus ſuaviſſimi ac copioſiſſimi tales fructus creſcunt, & multiplici varietate oblectant. Integrae nationes in calidis regionibus his ſolis fere vivunt: omnibus gratiſſimo ſapore, odore, colore, placent. Inſidias certe ſtruxiſſe humano generi videretur omnium bonorum largitor Deus, ſi adeo placentes omnibus fructus forent certiſſima morborum cauſa. Hortum amoenis fructibus divitem primo homini, immortali futuro niſi peccaſſet, colendum dedit Creator; poſt lapſum nullo alio nutrimento uſus fuit, quam quod improbo labore culta tellus dedit. Nec aliis cibis uſi fuerunt longaevi adeo homines antediluviani. An ergo ulla ratione dici poteſt, fructus horaeos noxios eſſe? Novi quidem, dum in ultima menſa, pleno jam ventriculo a numeroſis ferculis, ingurgitantur fructus, choleram, diarrhoeam, dyſenteriam produxiſſe: verum haec mala perditae ingluviei adſcribenda potius ſunt. Nihil enim adeo ſalubre eſt, quin perverſo uſu nocere poſſit. Ubi enim fructibus ſolis cum pane & aqua vivitur, vel ſaltem illi primis menſis apponuntur, aut jentaculi vel frugalis coenae vices ſupplent; nullam unquam noxam inde obſervavi. Econtra vim ſolventem egregiam exſpectare licet a ſucco fructuum horaeorum, tam in morbis acutis, uti antea dictum fuit, quam in Chronicis. Furentiſſimos ex melancholia maniacos ſanatos vidi, dum ſolis fructibus horaeis veſcebantur; & quidem ceraſis, aut fragis, ad viginti & ultra libras quotidie per aliquot ſeptimanas aſſumtis, dum reliquos omnes cibos & cuncta remedia, ob veneni ſuſpicionem, quam pertinaciſſime averſabantur. Incidebant quidem a tam largo fructuum uſu in diarrhoeam, ſed per alvum exibat ſoluta faex atrabilaria, & brevi totus ille furor pacabatur: debilitas autem a valida diarrhoea exhauſto corpore ſuperſtes facile ſuperabatur bono victu, quem lubenter admittebant jam non amplius delirantes. Cucumerum, qui tamen apud plurimos tam male audiunt, largo uſu delirantem melancholicam ſanatam fuiſſe teſtatur *Hoffmannus* (*k*), & eundem in pluribus aliis, ſimili morbo laborantibus, effectum ſe vidiſſe affirmat. Juſcula, quibus maturi cucumeres in taleolas diſſecti incocti ſunt, uti & olera mollia, qualia ſunt *ſpinachia*, *endivia*, *borago*, *bugloſſa &c.*, cibum dant medicatum pulcherrimi in hoc morbo uſus. Mel autem, cujus vires ſolventiſſimae in cura obſtructionis ad §. 135. laudatae fuerunt, pariter hic magnae efficaciae eſt; in primis ubi ſero lactis graminei dilutum potatur, & quidem ſatis magna copia ac diu, donec ſolvi inde alvus incipiat: quod remedium etiam laudatur a *Poſidonio* (*l*). Ob eandem cauſam & ptiſana, ex hordeo vel oryza parata, leviter mellita, commendatur pro potu communi; diluit enim & demulcet, ſimulque ſolvit concreta. Quanto autem cum fructu aquae

(*k*) Medic. Syſtemat. Tom. IV. part. 4. Cap. VIII. pag. 238. (*l*) De Melancholia ex Galeno &c. libell. Cap. II. Charter. Tom. X. pag. 500.

aquae minerales & in melancholia, & in aliis chronicis morbis, exhibeantur, antea ad §. 1056. dictum fuit.

Cauſas autem morbi ſollicite caveri debere illo tempore, dum morbi curae adhibentur omnia artis molimina, ſponte patet.

§. 1098. SI autem illa ipſa materies (1092.) per eaſdem cauſas (1093.) magis denſa, tenax, immobilis reddita eſt, neceſſario in vaſa hypochondriaca depelletur: id enim natura hujus humoris, ſitus & conditio horum vaſorum, & leges hydraulicae docent. Inde ſenſim hic haerebit, accumulabitur, ſtagnabit: tum vocatur *Morbus Hypochondriacus*, lienem, ventriculum, pancreas, omentum, meſenterium, obſidens.

Hactenus dictum fuit de humore atrabilario aequabiliter totum ſanguinem inficiente: verum ſi augeatur copia illius humoris atrabilarii vel tenacitas, dum pergunt agere cauſae hunc morbum producentes, tunc incipiet haec materia haerere in quibuſdam locis corporis, & peſſimas producet obſtructiones. Verum eſt, quod illud fieri poſſit in diverſis locis corporis, ſed potiſſimum continget ibi, ubi tardior & difficilior humorum per vaſa motus eſt. Docuit Anatome, intricatiſſimam minimorum vaſorum conglomerationem eſſe in glandulis, adeoque minus meabiles humores facile circa loca glanduloſa haerere incipient. Verum antea §. 485., ubi de ſcirrho agebatur, notatum fuit, materiam atrabilariam frequenter originem ſcirrho dare, in primis dum, ceſſante fluxu menſtruo vel haemorrhoïdali, nihil de materia illa atrabilaria evacuatur amplius de corpore. Pariter ad §. 495. monitum fuit, ſcirrhum per *affectus animi triſtes & bilioſos*, qui & copiam & tenacitatem humoris atrabilarii augent, in cancroſam degenerare malignitatem. Ad uterum quandoque deponi atrabilarium humorem notavit *Hippocrates* (*m*), dicens: *Quum mulier caput, ſinciput, & cervicem dolet, & vertigo ob oculos verſatur, terretur, & moeſta eſt, & urinae nigrae, & ſimilia ex utero feruntur, & anxietas & animi moeror detinet, bilis atra in uteris ineſt.* Verum tunc exit humor atrabilarius de corpore, & liberatur ſanguis hac ſaburra; ubi autem in vaſis uterinis ſtagnat & colligitur atra bilis, tunc diſpoſitio ſcirrhoſa uteri naſcitur, quae melancholicis mulieribus ſatis frequens contingit. Sed & ad alia multa corporis loca deponi poſſe humorem atrabilarium, docebunt illa, quae ad §. 1110. habentur. Videtur hoc ulterius confirmari ſequenti *Hippocratis* Aphoriſmo (*n*), qui ſic ſe habet: *Morbis Melancholicis per has tempeſtates (ver nempe & autumnum) periculoſi decubitus, aut apoplexiam corporis, aut convulſionem, aut maniam, aut coecitatem denunciant.* Dum nempe encephali vaſis impingitur illud ſpiſſum melancholicum, & in illis haerere incipit.

(*m*) De mulier. morb. Lib. II. Cap. LVIII. Charter. Tom. VII. pag. 831.

(*n*) Aphor. 56. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 287.

Quamvis autem humor atrabilarius diverſa loca corporis ſic occupare poſſit, omnium tamen frequentiſſime in viſcera abdominalia deponi ſolet, & figi. Demonſtratur alibi (*o*), mobiliſſimas ſanguinis partes, a corde in aörtam pulſas, rectiſſima via, & majori velocitate, a corde recedere, minus mobilia & viſcida tardius moveri; adeoque juxta leges *Hygraulicas* (*p*) in truncum deſcendentem aörtae ferri, ex quo coeliaca arteria & binae meſentericae, quae viſceribus abdominalibus proſpiciunt, ortum ducunt. Cum ergo in hoc morbo, mobilioribus partibus diſſipatis, immobiliora unita fuerint, horum craſſiorum pars magna per has arterias feretur. Si jam ſimul conſideretur, omnem ſanguinem viſcerum abdominalium bis arterioſum fieri, antequam ad cor redeat, adeoque hic tardiſſimum eſſe humorum trajectum (*q*), patebit ratio, quare ad viſcera abdominalia omnium frequentiſſime deponatur humor atrabilarius, qui antea cum circulantibus humoribus aequabiliter fluxerat. Notum eſt, quantum reſpiratio valida conducat ad expeditum humorum per viſcera abdominalia circuitum, quia, diaphragmate & muſculis abdominalibus agentibus, premuntur omnia contenta abdominis, ſicque ſanguinis venoſi motus promovetur. Dum jam melancholici, uni & eidem cogitationi affixi, omnia reliqua negligunt, plerumque ſedentariam vitam ducunt, vel & quandoque ſtudiis pertinaciſſime incumbentes (vide §. 1194.) incurvo antrorſum corpore ſedent, adhuc magis impediunt liberum humorum trajectum per abdominis viſcera; atque omnium maxime, quando pleno poſt paſtum ventriculo in tali corporis poſitura diu manent. Ob hanc cauſam non ſatis inculcari poteſt eruditis viris, qui frequenter in hunc morbum proni ſunt, ut aſſueſcant erectum corporis truncum habere, nec abdomen apprimere menſae, cui aſſident. Patet jam ſatis ex omnibus dictis, ſenſim debere accumulari humorem atrabilarium in viſceribus abdominalibus; quod & confirmatur Veterum Medicorum auctoritate (*r*); *Generatur autem a calore copioſo, vel flavam bilem, & magis atrum ſanguinem exaſſante. Plerumque vero partes hypochondriorum primario affectae caput ad conſenſum perducunt, & delirium efficiunt &c.* Ubi jam congeſta materies atrabilaria hic haeret, tunc alio nomine ſolet vocari malum; dicitur enim tunc *Morbus Hypochondriacus*, quia atra bilis praecordia vel hypochondria dicta occupat; illam nempe in primis abdominis regionem (vide §. 701. & 735.) ubi hepar, lien, ventriculus, pancreas &c. locantur: uti etiam quia ponderis gravantis ſenſum & anxietatem aegri circa haec loca ſentiunt, uti dicetur ſequenti paragrapho. Cum autem & ſpaſmodica anxietas in illis, qui totum genus nervoſum facillime irritabile habent, obſervetur frequenter circa hypochondria, & inde etiam tales aegri vocentur hypochondriaci, hinc ad diſtinctionem majorem poſſet vocari *Morbus Hypochondriacus cum materie*; nam in poſtremo caſu ſaepe nullum in viſceribus vitium latet; & ſoluto ſpaſmo, ructu

(*o*) Inſtitut. Med. H. Boerh. §. 224. (*p*) Ibidem §. 308. (*q*) Ibidem. §. 350. (*r*) De Melanchol. ex Galen. &c. libell. Cap. 1. Charter. Tom. X. pag. 497.

rectu aut flatu expulſo, omnis illa anxietas ſedatur.

Hic eſt ergo ſecundus melancholiae gradus, ubi humor atrabilarius abdominalia viſcera obſidet, diſtinctus a priori, & aliis ſymptomatibus ſtipatus. Hanc autem diſtinctionem *Aegineta* (*s*) pulcherrime notavit.

Sequitur jam, ut conſiderentur illae mutationes corporis, quae obſervantur adeſſe, dum ſecundus ille melancholiae gradus aegros affligit.

§. 1099. HInc ibi producit ſenſum aſſidui ponderis, anxietatis, repletionis, maxime ab aſumtis, cibo, potuque; reſpirationem ob gravata viſcera abdominalia difficilem; bilis utriuſque, pancreatici, ſtomachici, inteſtinorum, meſenterii ſucci in confectione, ſecretione, permiſtione, efficacia in cibis, impedimenta; inde digeſtionem primum omni modo laeſam; eſculentorum corruptionem in crudum acidum, ſi ex vegetabilibus, in putridum alcali, rancidumve oleoſum, ſi ex animalibus; hinc ructus, flatus, ſpaſmos, adſtrictam alvum, faeces induratas; icterum pejorem gradu, quam prior (1094.); omnia mala (1094.) jam pejora.

Dum viſcera abdominalia occupantur humore atrabilario, tunc & turbantur multae functiones, quarum integritas a libero tranſitu humorum per vaſa horum viſcerum pendebat, & nova contingunt ſymptomata, quae ſimul ſigna ſunt ſtatus praeſentis morbi.

Primum, quod ſolet obſervari, eſt perceptio gravantis ponderis circa praecordia, nunc magis nunc minus moleſta; nunquam tamen omnino ceſſans, uti contingit in hypochondriaco affectu ſpaſmodico. Obſervatur enim, inſolitum pondus vel in toto corpore, vel in parte, ſi libera circumductio humorum per vaſa impediatur. Quanta totius corporis gravitas percipitur, dum per vaſa, in extremam corporis ſuperficiem hiantia, impeditur libera perſpiratio! Nemo ſanus ſentit brachii pondus, verum ſi phlegmone hanc partem occupaverit, plumbi inſtar grave ſentitur, & ſuſtineri debet. Hinc adeo funeſtum ſignum eſt in morbis acutis, quando decumbentes aegri talem corporis poſituram habent, qualem a ſola gravitate inertis molis habet cadaver, uti antea ad §. 734. dictum fuit. Simul adeſt moleſta anxietas, quae ipſo dolore intolerabilior quandoque adigit miſeros, ut aerumnoſae vitae pertaeſi violentas ſibi manus inferant. Verum antea ad §. 631. demonſtratum fuit, ex impedito libero trajectu ſanguinis per venam portarum anxietatem naſci; dumque lien, ventriculus, pancreas, omentum, meſenterium, in ſuis vaſis infarciuntur tenaci atrabilario humore, & omnis ſanguis ab his viſceribus redux ad hepar venire debet, ac per anguſtos fines venae portarum tranſire; patet ſatis, difficiliorem debere reddi trajectum humorum per hoc viſcus. Ob eandem rationem & repletionis ſenſus adeſt, omnium maxime, quando cibo vel potu diſtentus ventriculus, vicina viſcera comprimendo, hanc

(*s*) Lib. III. Cap. XIV. pag. 30.

hanc difficultatem auget. Quando autem acidae acrimoniae particeps eſt illud tenax atrabilarium, ſaepe famelici ſunt tales aegri, & ab aſſumtis cibis quam maxime gravantur. Unde optime notavit *Hippocrates* (*t*) de hoc morbo agens: *Neque ſine cibo eſſe, neque copioſum cibum devoratum ferre poteſt. Verum quum jejunus fuerit, viſcera muſſitant, &c. ſalivae aceſcunt; quum vero quidquam ederit, pondus in viſceribus &c.* Auget autem hanc anxietatem difficilior ſimul reſpiratio: notum enim eſt, diaphragma moveri non poſſe, niſi ſimul ſequantur viſcera ipſi appenſa; cumque haec gravata fuerint, neceſſario minus liber fiet diaphragmatis motus: ideo etiam in ſanis hominibus, dum ventriculus repletus eſt, reſpiratio minus facilis obſervatur. Hinc frequentia illa melancholicorum ſuſpiria, quibus conantur ſenſum ponderis praecordia gravantis tollere. Similia & notavit *Hippocrates* (*u*), dicens: *Viſcera veluti ſpinarum aculeos habere, & his pungi, videntur: anxietas ipſum invadit, lucem & homines fugit, tenebras amat, metus corripit; ſeptum tranſverſum foras tumet, ad contactum dolet &c.* Septum quidem tranſverſum foras non protuberat, ſed potius viſcera abdominalia ipſi annexa, & tunc obtuſum dolorem percipiunt aegri, qui ad tactum augetur.

Cum autem ſecretio bilis debita, uti & reliquorum humorum, qui a viſceribus abdominalibus praeparantur, pendeat a libera circumductione humorum ſanorum per vaſa; & haec impedita fuerit, atque humores in cacochymiam atrabilariam degeneraverint; patet ſponte, omnes ſecretiones hic turbari, omnes liquores ſecretos deficere a naturali ſua conditione. Verum ex tota chylopoieſis hiſtoria, in Inſtitutionibus Medicis tradita, patuit, ad ſubactionem crudi ingeſti requiri bonam bilem, ſuccum gaſtricum, pancreaticum, entericum &c.: adeoque prima digeſtio laedetur quam maxime, neque ingeſta mutabuntur in naturam noſtrorum humorum, ſed ſpontaneam ſequentur indolem, in loco calido, ad quem aër libere accedere poteſt, retenta. Hinc pro diverſitate aſſumti alimenti in variam degenerabunt acrimoniam; ſicque novae naſcentur moleſtiae: a tali enim ſpontanea corruptione ingeſtorum ructus, flatus, ſpaſmos produci in ventriculo & inteſtinis, antea ad §. 647. & 651. demonſtratum eſt. Praeterea dum bilis ſecretio deficit, minor eſt ſtimulus deponendae alvi; cumque ob eaſdem cauſas mucoſi inteſtinorum folliculi nec qualitate nec quantitate debitis ſecernant mucum inungentem & lubricantem inteſtinorum latera, faeces diutius haerent in inteſtinis craſſis, mora ſiccantur, & cum magna difficultate excernuntur. Omnia autem haec hujus morbi ſymptomata apud Veteres notata leguntur (*w*): *Principium ejuſmodi melancholiae plerumque ex cruditatibus* (ἐξ ἀπεψιῶν): *flatus enim ipſis ſuccedunt multi, qui a quocumque cibo elevantur, & circa hypochondria diutius morantur, & ructus ipſis acidi, & foetidi & piſcem olentes conſequuntur; nullo ejuſmodi aſſumto* (*acido nempe vel corrupto*)*; ventres plerumque ipſis ſicci ſunt.*

An-

[*t*] De Morbis Lib. II. Cap. XXIX. Charter. Tom. VII. pag. 580 (*u*) Ibid.
(*w*) Libell. de Melanchol. ex Galen. &c. Cap. 1. Charter. Tom. X. pag. 497.

Antea ad §. 1094. notatum fuit, colorem corporis mutari, dum atrabilaria cacochymia aequabiliter totum ſanguinem inficiens adeſt, & ſucceſſive in pallidum, flavum, imo & fuſcum tranſire. Cum jam, in ſecundo hoc gradu melancholiae, cauſae morbi augeantur, vel ſaltem perennando magis mutent omnes humores; patet ratio, quare pejor icterus vel ob hanc rationem naſcatur. Verum ſi ſimul conſideretur, turbari in hoc morbi ſtadio functiones viſcerum, quae bili parandae ſerviunt; in anguſtiis venae portarum incipere haerere humores immeabiles; adeoque ſecretionem bilis a ſanguine impediri; patebit & alia ratio, quare pejor icterus ſuccedat: de qua re videantur illa, quae ad §. 918. de Ictero dicta fuerunt, dum bilis jam ſecreta, vel bili jam ſecernendae proxima materies, in ſanguinem denuo regurgitat. Optime autem mutatum in pejus corporis colorem in progreſſu morbi notavit *Aretaeus* (*x*); qui ſic: *Corporis quoque habitus in pejus labitur: colore foedo ex atro viridique commixto tinguntur, niſi inferius bilis deſcendat atque exeat, ſed quoquoverſum per corpus cum ſanguine diffundatur.* Omnia autem ſymptomata, §. 1094. recenſita, aucto morbo pejora reddi debere, ſponte patet.

§. 1100. UBi jam eouſque adolevit (1098.), & per effecta ſua (1099.) ſe manifeſtavit, ſumma ope nitendum in curationem, quia aliter tetra mox oritur mali indoles; difficultas autem maxime vitanda haec eſt: ſi malum perſeverat, fit incurabile, & ſaepe lethale, ut in ſequentibus liquebit: ſi evacuantibus pugnatur, ſani, & facile mobiles humores expelluntur, tenaces malique haerent, unde pejor morbus: ſi per ſtimulantia & ſolventia valida tentatur, ſaepe ſubito ſoluta materies acris fit, & impetu magno ruens in tenera vaſa hepatica, ea deſtruit, unde multa, & immedicabilia mala.

Indicatio curatoria in hoc caſu quidem jubet, educendam eſſe materiam atrabilariam ex illis viſceribus, quae occupat, ne diutius ibi haerens, magis ac magis inſpiſſata & tenacior reddita, cum ipſis vaſis, quibus inhaeret, concreſcat, & immedicabiles obſtructiones pariat. Cumque tetrum hoc malum mora pejus reddatur, abſque ulla mora interpoſita videtur requiri efficax medela. *Inveteratus enim, & veluti in naturam converſus, morbus incurabilis propemodum evadit* (*y*). Interim tamen hic magna prudentia opus eſt, eo quod tenax haec materia non facile, nec cito obediat lenioribus remediis, a validioribus ſaepe peſſime irritetur & horrenda mala producat.

Cum viſcera abdominalia ſatis brevi via in cavum inteſtinorum ſe evacuare poſſe videantur, aſſidui ponderis ſenſum circa praecordia ſentiant, alvumque ſtrictam habeant aegri, anxie petunt a Medicis purgantia remedia: cum-

que

(*x*) De cauſ. & ſign. morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. v. pag. 30.
(*y*) Trallian. Lib. I. Cap. xvi. pag. 103. & 111.

que & Veteres Medici aliquando ſimili evacuatione hunc morbum tentaverint, videntur omnia ſuadere purgantium remediorum uſum. Interim certo novimus, purgantia data non ſolum noxia de corpore educere, verum etiam ſanos & probos humores: purgans enim validum datum ſaniſſimo homini copioſam evacuationem facit, & nemo credet facile, illa, quae tunc evacuantur, omnia morboſa fuiſſe. Cum autem picea fere tenacitate viſceribus haereat atrabilarius humor, non facile purgantibus obedit, ſed tunc tantum expelluntur de corpore facile mobiles humores, & augetur morbi cauſa. *Trallianus* (*z*) quidem purgantia laudavit, ſed interpoſitis aliquot diebus balneo & victu humectante conabatur mobilem & fluxilem reddere materiem, antequam repeteret purgantis remedii uſum. A validioribus, in primis *Helleboro*, abſtinere maluit (*a*), & a calidioribus purgantibus metuebat, *ne ſanguinem ad ſiccius & acrius converterent* (*b*). Imo, uti antea jam monitum fuit, magnam ſpem curae in victu humectante & ſolvente ponebat. Verum quidem eſt, *Hippocratem* Helleborum laudaſſe (*c*) in cura hujus morbi, & alibi (*d*) melancholicos liberalius purgandos ſuaſiſſe; ſed videtur in eodem Aphoriſmo monere, quod & contra-indicantia conſideranda forent: & praeterea prudentiſſimam illam generalem regulam practicam paulo ante (*e*) praemittit: *In purgationibus talia ex corpore educenda ſunt, qualia etiam ſponte prodeuntia utilia ſunt, quae vero contrario modo prodeunt, fiſtenda.* Certe atrabilaria ſaburra, per victum idoneum & ſolventia remedia quaſi liqueſcens, ſi ſponte prodeat, ſummum in hoc morbo levamen dat, adeoque illa purganda eſt; ſi vero alii mobiliores humores educantur de corpore in melancholicis, nocet ſemper. Unde etiam legitur (*f*), plures Veteres Medicos, interpoſitis ſolventibus remediis, lenioribus tantum uſos fuiſſe purgantibus, ut educeretur illud quod ſolutum erat de materia morboſa; non autem ſubducerentur de corpore utiles humores. Lenioribus enim purgantibus non obedit pertinax haec materia, niſi prius ſoluta fuerit; validiſſimis purgantibus tentare expulſionem, non videtur carere periculo, dum agitata ſubito bilis atra tam horrenda mala producit, uti §. 1104. patebit: & ſi draſticis talibus remediis excutiatur illa materia morboſa, non exit ſola, ſed ſimul expellitur quandoque tanta copia bonorum humorum, ut a ſubita corporis inanitione, collapſis vaſis, ſequantur animi deliquia, convulſiones, & mors. Haec infortunia ab Helleboro dato vidit *Hippocrates* (*g*), ideo monet, convulſionem, ab Helleboro dato ortam, lethalem eſſe; & aliis in locis (*h*) plurimas cautelas recenſet, quae obſervari debent, dum Herculeum hoc remedium adhibetur.

Cum

(*z*) Ibidem pag. 105. (*a*) Ibidem pag. 112. (*b*) Ibidem pag. 106. (*c*) De Morbis Lib. II. Cap. xxix. Charter. Tom. VII. pag. 580. (*d*) Aphoriſm. 9. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 136. (*e*) Aphor. 2. Sect. IV. ibid. pag. 132. (*f*) Libell. de Melanch. ex Galeno &c. Cap. 11. Charter. Tom. X. pag. 500. (*g*) Aphor. 1. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 193. (*h*) Aphor. 13. & ſeq. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 140. & ſeq.

Cum ergo ſine periculo vix poſſit tentari totalis expulſio materiae atrabilariae, niſi prius ſoluta atque adeo mobilis reddita fuerit, ut lenioribus remediis educi poſſit; huic indicationi prius incumbendum erit. Verum & hic iterum prudentia opus eſt: omnia enim viſcera abdominalia, uti notum eſt, ſanguinem ſuum venoſum tradunt hepati; & dum infarcta materia ſolvitur in his viſceribus, tranſit ex arteriarum finibus, quibus haeſerat, in venas; adeoque perveniet ad hepar: cum autem huic materiae atrabilariae, uti poſtea adhuc pluribus dicendum erit, acrimonia magna quandoque jungatur, quae tenaci & piceae huic maſſae involuta non multum nocet, ſed ſolutis his vinculis, quibus irretiebatur, illud acre actuoſum redditur, & uno impetu magna copia per venam portarum in hepar ruit; hinc tenerum hoc viſcus integre deſtruere, vel ſaltem inſigniter laedere, poſſet. Ob hanc rationem non nimis ſubito urgenda eſt haec ſolutio materiae morboſae, & tantum per talia remedia, quae efficacem ſolvendi vim habent ſine magna acrimonia, de quibus ſequenti paragrapho agetur.

§.1101. HInc 1. lente mobilis reddenda materies eſt, indagando naturam praedominantis acrimoniae; tum dando medicamenta ſaponacea, in quibus praedominetur acrimonia oppoſita illi, quae in illo humore adeſt; in his pergendum, donec pulſus inaequalis, debilisque, nauſea, teneſmuſve, anxietas, febricula, ſigna dent motae materiei; tum 2. ſtatim leni laxante purgatione, clyſmate ſimili, ſero lactis, aqua minerali, ſimilibuſque expellenda eſt.

Magnum faſtidium plerumque Medicis hujus morbi curatio parere ſolet: aegri enim, diuturnae anxietatis & moleſtiae pertaeſi, quaevis tentare vellent ſimul & ſemel, ut ab his anguſtiis liberarentur; prudentes Medici tamen ſatis noverunt, lente feſtinandum eſſe, ut ſenſim pertinaci remediorum ſolventium uſu mobilis reddatur tenax haec materia, & ad exitum paretur. Verum hic tempore opus eſt, & moroſi tales aegri raro inevitabiles has curae moras aequo ferunt animo; unde vel proprio conſilio tentant plura, vel Agyrtarum, citam & certam curationem praedicentium, promiſſis lactati, magno ſaepe ſe exponunt periculo. Dum autem conatur Medicus hanc materiam morboſam mobilem reddere, ſimul attendere debet ad acrimoniae ſpeciem, quae huic tenaci materiae adhaeret, & quae diverſae admodum indolis obſervata fuit, uti §. 1105. dicetur, ubi & de ſignis peculiaris acrimoniae agetur. De egregio ſaponaceorum uſu ad ſolvenda concreta antea §. 135. dictum, ſimulque tunc monitum fuit, ſalis cum oleo arctam unionem, ita ut compoſitum ex his binis aequabiliter aqua dilui poſſit, ſaponem dici. Verum diverſi ſales, & quidem oppoſitae indolis, saponibus conficiendis adhiberi poſſunt, atque ideo hic monetur, ut tales eligantur ſapones qui oppoſitam vim habent acrimoniae cognitae, quae atrabilariam tenacitatem comitatur. Si v. g. ſigna docuerint, acidum auſterum praedominari, ſapo venetus, ex oleo puro preſſo vegetabili & ſale alcalino

con-

confectus, conducet: e contra ſi putridum cadaveroſum, aut oleoſum rancidum, deprehendatur ſuis ſignis, tunc aceſcentes ſapones, uti mel, oxymel ſimplex, ſucci fructuum horaeorum ſubacidorum, ſyrupi officinales ex ſimilibus confecti, proderunt, qui in priori caſu augerent potius acrimoniam acidam, cum haec omnia ſponte ſua aceſcant.

In horum autem uſu pergendum eſt diu, neque facile cogitandum de evacuatione materiae atrabilariae, antequam ſigna docuerint, quod jam ſolvi incipiat, & mobilis fiat; cognoſcitur hoc ſymptomatibus in textu enumeratis. Antea in febrium hiſtoria ad §. 594. notatum fuit, hanc proprietatem in corpore noſtro obtinere, ut novae moleſtiae & perturbationes excitentur, ſimulac cum humoribus per vaſa circulantibus movetur aliquid, quod a ſanorum humorum conditionibus recedit; neque hoc tantum obſervari, dum materia quaedam morboſa ſanguini permiſta eſt, verum etiam dum chylus copia nimius, vel ex durioris digeſtionis alimentis paratus, fluit per vaſa, cum tamen idem ille chylus repetita actione vaſorum & viſcerum mutari poſſit in naturam noſtram. Multo magis ergo faex illa atrabilaria, dum ſolvi incipit, & quaedam pars ejus humoribus circulantibus permiſcetur, turbabit circulationis aequabilitatem, & nova producet ſymptomata, quae ſignum motae materiei exhibent.

2. Mobilis tunc eſt materies atrabilaria, adeoque expulſio indicatur. Verum & hic prudentia jubet, ne fortioribus purgantibus datis magnae excitentur turbae in corpore, cum adeo periculoſum ſit hanc materiam agitare; uti ex ante dictis conſtat, & adhuc poſtea ad §. 1104. monebitur. Manna, pulpa caſſiae fiſtulae, tamarindi, ac ſimilia, hic ſufficiunt, & ſola fere tuta ſunt, in primis ſi ſero lactis copioſo potato, aquiſve mineralibus alvum leviter ſubducentibus, juvetur horum remediorum actio, ſimulque major adhuc dilutio & attenuatio materiae morboſae concilietur. Proderit pariter clyſmate ſimili leviter ſtimulare inteſtina, & faeces contentas educere, ut facilis via paretur exiturae per haec loca materiei. Faecum nigricantium excretio, levamen ſymptomatum, virium conſtantia vel & augmentum, felicis eventus ſpem ſuppeditant.

§.1102. VErum ſi eadem illa materies (1098.) jam fixata, compactaque, ibi diu haeſit, ipſa acris fieri incipit, & rodens, per ſtagnationem, motum viſcerum, calorem ambientium; nova aſſiduo aggeritur, quia jam obſtructio facta eſt, & cauſae eaedem perdurant; hinc mole aggeſta, acrimonia nata, motu aſſiduo, vaſa extendit, rodit, corrumpit; inde lienis, ſtomachi, pancreatis, omenti, meſenterii, inteſtinorum, hepatis, ſimilis deſtructio; adeoque omnia mala (1099.) priora multum auget, maxime vero, aſſiduo putrefacti vapore venis recepto, omnes functiones, in primis cerebri, perturbat. Tumque vocatur vero nomine *Bilis Atra.*

Hacte-

Hactenus conſideravimus materiam atrabilariam totum ſanguinem aequabiliter inficientem; vel eandem ad viſcera abdominalia jam depoſitam, ſed nondum multum acrem: aderat quidem acrimonia, ſed tenaci materiae involuta ita, ut ab hac nondum adeo multum metuendum foret, niſi in eo caſu, ubi ſubita ſolutione vel motu illius materiae extricaretur illud acre. Verum dum diu haeret in viſceribus abdominalibus infarcta haec materies, difficillime ſolubilis, & fere concreta cum vaſis, quibus inhaeret, ipſa mora & ſtagnatione, uti & calore corporis interni, ſenſim magis ad corruptelam incipit diſponi, ſimulque illud acre mobilius redditur, & a tenacibus vinculis, quibus hactenus irretitum fuerat, incipit liberari; vaſa & viſcera, quibus continetur, rodit, & tandem deſtruit; ſimul valida tali obſtructione nata continuo augetur accumulatio ſimilis materiae; unde omnis actio viſcerum chylopoïeticorum non tantum turbatur, ſed & integre fere aboletur; adeoque omnia illa mala, quae §. 1099. enumerata fuerunt, increſcunt. Mirabiles tales in hiſtoria medica leguntur caſus, qui docent, abdominalium viſcerum functiones integre aboleri in hoc morbo. Sic in *Actis Petropolitanis* (*i*) legitur de Judaea virgine, cui alvus pertinaciſſime clauſa fuerat, una cum urinae ſuppreſſione, ſummoque faſtidio omnis cibi ac potus, & quidem per plures menſes. Fateor uteri malae diſpoſitioni hunc morbum adſcriptum fuiſſe, cum & ſuppreſſio menſtruorum adeſſet; verum triſtes animi affectus praegreſſi, moeror diuturnus, atri fere humoris vomitus, vigiliae, mentis emotio, videntur docere, ad melancholiam hunc morbum referri poſſe. Sed & alter caſus habetur apud *Foreſtum* (*k*) de ſene melancholico, qui per tres menſes alvum ſtrictam habuit.

Cum autem ex illis, quae ad §. 1090. dicta fuerunt, conſtiterit, atra bile in corpore nata mutari cogitationes, moeſtitiam, ſolitudinis amorem, affectus animi magnos & pertinaces naſci (vide §. 1094.), omniaque haec mala augeri, dum atrabilaria materies, viſceribus abdominalibus impacta haeret (vide §. 1099.); minime mirum videbitur, ſi nova ſimilia materia aggeſta & in pejorem indolem degenerante, perturbentur adhuc magis omnes cerebri functiones. Incipit tunc materies atrabilaria corrumpi, & acrior reddi; poteritque tenuior illius acrimoniae pars, per venas reſorpta, ſanguini miſceri, ſicque ad encephalon ruere, & plurimum damni adferre. Interim tamen ex illis, quae ad §. 701., ubi de Delirio febrili agebatur, habentur, ſatis conſtitit, poſſe turbari omnes cerebri actiones, licet cauſa horum malorum non in ipſo cerebro, ſed in aliis partibus corporis, haereat: ſimul tunc patuit, morboſam materiem circa praecordia haerentem omnium frequentiſſime caput turbare. Unde intelligitur pariter, quod atra bilis, in his locis haerens, poſſit cerebrum afficere, deliria peſſima, imaginationes mirificas, furores ſummos producere, licet etiam nullus vapor ex materia atrabilaria natus caput peteret. Ubi jam imminent in hoc morbo, diu duran-

(*i*) Tom. I. pag. 368. &c. (*k*) Lib. II. Obſervat. 35. Tom. I. pag. 68.

rante, feroces illae perturbationes cerebri, tunc vocatur *atra bilis*: unde apud *Plautum* (*l*) optime hoc deſignatur ſequentibus:

Ardent oculi; fune opus eſt, Hegio.
Viden' tu illi maculari corpus totum maculis luridis?
Atra bilis agitat hominem.

§. 1103. Quae deprehenſa per haec ejus ſigna data (1093. 1094. 1099. 1102.), non niſi prudentiſſima arte eliquari, moveri, educi poteſt, ob difficultates (1000.) hic adhuc majores, & facile excitandam, dein vero vix moderandam, morbi acerrimam materiem: hinc ſit omnis victus oppoſitus acrimoniae in humore praedominanti cognitae ex (1051.); ſit ille idem ſemper leniter, ſolvens, ſtimulans, laxans alvum, paucas faeces a digeſtione relinquens; potus, vel ex ptiſana mulſa, vel ex ſuccis horaeis, vel ex ſero lactis ſit; motus corporis ſit levis, continuuſque; calor admodum temperatus; ſomnus multus; balnea, fomenta, clyſmata, potus, in crebro uſu ſint ex his, quae ſine acrimonia, diluendo, ſolvendo, abſtergendo, macerando, materiem eliquent, & dein quam lentiſſime & prudentiſſime excernant, via a natura praemonſtrata, habita ſemper ratione acrimoniae ſingularis, quae ſimul adeſt.

Facile patet ex illis, quae hactenus dicta fuerunt, longe majorem curationis difficultatem adeſſe in hoc melancholiae gradu, & ſummam prudentiam hic requiri. Tenax enim materies eſt, & acris ſimul; haeret in vaſis ſatis teneris & diſtentis; hinc rupturae vaſorum metus eſt: praeterea dum ſolvitur illud tenax, ſimul extricatur illud acre, tuncque plus nocet. Cum autem omnia abdominalia viſcera ſanguinem ſuum venoſum hepati tradant, magnum periculum eſt, ne ſoluta materies hepar obruat; uti ſequenti paragrapho dicetur.

Verum jam monitum fuit, diverſam acrimoniam atrae bilis obſervatam fuiſſe, & §. 1105. adhuc de hac re dicendum erit. Ad §. 1051. actum fuit de vitiis ſenſim natis in noſtris humoribus, atque ibi cauſae & ſigna enumerata fuerunt, quae in diverſis acrimoniae ſpeciebus obtinent. In victu ergo cavendum erit a talibus, quae ſponte ſua degenerant in ſimilem acrimoniam, ac quae jam obtinet in atra bile; & quidem eo magis, quia actio viſcerum chylopoïeticorum multum labefactata eſt in hoc morbo, adeoque omnia ingeſta minus permutantur horum viſcerum actione magis debili, ſicque in ſpontaneam corruptelam tendunt. Si ergo ſigna docuerint (vide §. 85. 86.), acrimoniam putridam adeſſe, fructus horaei, lacticinia, farinacea bene fermentata, oryza, hordeum, ſecale &c. in victu proderunt. Eadem autem, cum ſint

(*l*) Captiv. Act. 3. Scen. 4. v. 62.

ſint vel acida, vel cito aceſcentia, nocerent, ubi conſtat ex ſignis, (vide §. 63. 64.) acidam acrimoniam inhaerere atrae bili: in hoc enim caſu ova ſorbilia, juſcula ex carnibus juniorum animalium parata, vel ex gammaris & cancris, carnes tenerae aſſatae, piſces fluviatiles aſſi, proderunt. Semper tamen, ex quacumque materia ſumantur cibi, eliguntur tales, quae vel ſponte ſua, vel per artes culinares praegreſſas, facile digeruntur, & paucas faeces relinquunt. Ob hanc cauſam potius laudatur lactis ſerum quam lac ipſum, quia videmus infantes, ſolo lacte materno utentes, copioſas & ſatis craſſas faeces per alvum evacuare. Ob eandem rationem juſcula praeferuntur carnibus. Simul hic magnum uſum habent olera illa mollia, ut endivia, ſpinachia, malvae &c.; in primis ſi juſculis incoquantur, & deinde per colaturam ab herbis incoctis ſeparata juſcula potentur; ſic enim vix quid faeculenti relinquitur in inteſtinis, & ſimul blanda alvum ſubducente vi, quam habent haec olera, expelluntur faeces relictae. In cura hujus morbi ſimilem victum ſuadet *Hippocrates* (*m*), jubens vitari pinguia oleoſa, acria ſalſa: commendat autem, ut utantur tales aegri *cibis quam molliſſimis ac frigidis, piſcibuſque litoralibus & cartilagineis, betis, cucurbitis, & carnibus contritis*.

Quanti autem fecerint Veteres Medici ptiſanam mellitam in acutis aeque ac chronicis morbis curandis, paſſim ex illorum operibus liquet. Serum lactis, verno tempore ſolventi graminis virtute dives, pulcherrime potui quotidiano ſervire poteſt, & gratiſſimi etiam potus ex ceraſis, fragis &c. cum aqua contritis parari poſſunt, quae omnia jam laudata fuerunt ad §. 1097. Ubi autem acida acrimonia praedominatur, omnia haec, utpote aceſcentia, minus conducerent; tuncque aqua pura praefertur, vel decoctum raſurae cornu cervi, eboriſve, addita pauca quantitate corticum citri, ut fatuus nimis ſapor emendetur. Motus corporis quidem conducit, cum ſedentaria vita ſemper melancholicis noceat; ſed debet eſſe moderatus, ne caleſcat multum corpus, & liquidiſſima diſſlentur, ſicque augeatur copia materiae atrabilariae; nec tantum ob hanc cauſam, verum etiam, quia valido motu poſſet ſubito ſaepe moveri atra bilis, & turgens reddi, ſummo cum periculo: ob eandem rationem intenſi calores vitari debent.

Cum autem pervigilia §. 1093. merito inter cauſas melancholiae recenſeantur, & noctes dieſque melancholici uni eidemque cogitationi inhaerere ſoleant, patet, quantum boni a ſomno longiori exſpectandum ſit. Somni enim tempore optima perditorum reſtitutio fit, omnes humores corporis ad facilem tranſitum per vaſa diſponuntur, anxiae illae cogitationes, quae adeo torquent miſeros hos aegros, tamdiu ſilent, ſicque facilius delentur ideae illae, quae totam mentem occupant. Emulſa ex ſeminibus farinaceis hic pulchre proſunt; additis etiam, ſi ſola haec non ſufficiant, diacodiatis. *Hippocrates* (*n*) juſſit, dari moerore confectis, & ſtrangulari volentibus, radi-

 cem

(*m*) De Morbis Lib. II. Cap. IX. Charter. Tom. VII. pag. 581.
[*n*] De Locis in homine Cap. XIII. Charter. Tom. VII. pag. 372.

cem mandragorae, quae inter narcoticas plantas recenſeri ſolet. Verum quidem eſt, quod diacodiata ſoleant alvum ſtrictiorem quandoque reddere, quod priori indicationi contrarium eſt; ſed lene clyſma facile emendabit hoc vitium, ſi ſomniferorum medicamentorum uſum ſequatur.

Simul autem maxime proderit per clyſmata injicere talia remedia, quae abſque multa acrimonia ſolvendi vim efficacem habent, illaque diu retinere, ut abſorpta venis inteſtinorum directe ad hepar veniant, vix mutatis viribus. Serum lactis mellitum, ſapo venetus in aqua ſolutus, tartarus ſolubilis, vel tartarus regeneratus *Sennerti*, potenter ſolvunt, & blanda tamen ſunt. Ad §. 1101. clyſmata pariter laudata fuerunt, ſed ad expellendam materiem atrabilariam, jam ſolutam & mobilem; hic autem potius adhibentur, ut prudenter eliquetur tenax illud atrabilarium. Simul & balnea & fomenta, abdomini applicata, merito laudantur a Veteribus Medicis, dum ſtrictae nimis partes ſolidae ſic laxantur, & ad ſolutionem diſponuntur illa, quae vaſis impacta haerent. Unde dulcium balneorum uſum prae reliquis in hoc morbo commendat *Trallianus* (o). Thermarum balnea laudavit *Aretaeus* (p), quia contrarium corporis habitum ſenſim inducunt. Sic enim habet: *Bona utique eſt humectatio, morbi ſqualorem tollens, & curationis vexationem mitigans: rarae autem & molles carnes ad aegritudinis remiſſionem maxime faciunt; ſiccae autem & denſae carnes ſunt melancholia laborantibus.* Similia adhibita fuiſſe, & plura alia fomenti inſtar abdomini impoſita, alibi (q) legitur.

Remedia autem dantur talia, quae diluunt, & blanda vi ſolvente praedita ſunt; nec acria tamen, qualia ad §. 1097. & 1101. laudata fuerunt.

Sollicite tunc attendendum eſt, quo verſus natura ducat ſolutam atram bilem; & hoc cognito prudenter inſiſtendum eſt huic evacuationi, ita ut leniſſimis tantum remediis moveatur, uti jam ad §. 1101. monitum fuit. Omnium frequentiſſime per alvum exire ſolet, quandoque per vomitum, ſed tunc majoribus cum turbis: quandoque ad alia loca deponitur, uti §. 1110. patebit: tunc autem videtur ſenſim ſoluta atra bilis, circulantibus humoribus permiſta, per metaſtaſin ad alias partes depoſita fuiſſe. Hiſtoria medica tamen & habet alias atrae bilis evacuationes, licet minus frequentes. Sudorem caeruleum in dextro hypochondrio hominis melancholici obſervavit *Dolaeus* (r). Per plures dies urinam nigerrimam, inſtar atramenti, emiſſam cum levamine vidit *Schmidius* (s) in conſulari viro, qui ſatis graviter cum malo hypochondriaco conflictabatur: poſt plures menſes redibat illa urinae nigrae excretio ſimili cum effectu.

Omnium autem tutiſſimae ſunt illae evacuationes materiae atrabilariae in hoc morbi ſtadio, quae lente & ſucceſſivis vicibus fiunt; ſic ſenſim minuitur

tur

(o) Lib. I. Cap. XVI. pag. 107. (p) De curat. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. VII. pag. 126. (q) De Melanchol. libell. ex Galen. &c. Cap. 11. Charter. Tom. X. pag. 500. 501. (r) Miſcellan. Curioſ. Decad. I. Ann. 6. & 7. pag. 93. (s) Ibidem Ann. 8. pag. 144.

tur morbus, liberantur viſcera, & ſanitas redit; quamvis tardius. Quin imo parte gravantis ſarcinae illius levatum corpus, ſi bono & idoneo nutrimento ex modo laudatis vires conſervantur & augentur, omneſque morbi cauſae ſollicite caventur, reliquum ſponte ſuperat, licet aegri longae medicationis pertaeſi omnia pharmaca reſpuant. Hoc pulchre notaverunt Veteres Medici: *Quibuſdam enim quamdiu medicatio adhibetur, tamdiu morbus manet, quamvis labefactatus & debilis: at ſi homo carnes reſarciat, ac vires inſtauret, ſimul omnia morbi veſtigia obliterantur: nam potentia naturae ſanitatem, imbecillitas morbum parit* (t). Similia apud *Aëtium* (u) leguntur, ex *Rufo* deſumta, quae ſic ſonant: *Quapropter naturae remiſſionem dare oportet: videtur enim una cum curationibus vexari; in quiete vero invaleſcere, & ſuperare morbos jam attenuatos antea.* Confirmant haec Veterum monita practicae obſervationes: contingit enim frequenter, melancholicos, aquis medicatis utentes, levari quidem, ſed tamen non integre ſanatos abire. Dum autem in itinere bono utuntur victu, & objectorum ſimul continua varietate oblectantur, reduces experiuntur, morbum ſenſim evaneſcere.

§.1104. ID autem malum (1102.) ad magnam jam acrimoniam provectum, cum viſceribus jam valde corruptis, ſi durantibus iiſdem cauſis (1102.), dein motu muſculari; calore ſolis, ignisve; victu acri, copioſoque; medicamentis acribus valide moventibus, cum acrimonia mali efferveſcentibus; venenis ſimili actione laedentibus; vel tandem morbis nonnullis validis movetur, tum acrior, mobilis, & jam agens reddita, vaſa ſua rumpit, corrumpit, putrefaciendo reſolvit, cum atra bile ipſa in vomicas putrefactas mutat; jam eſt *bilis atra turgens:* hac jam hucuſque provecta, ſi liquefacta in ſuis vaſis, mota verſus hepar, in exeſos venae cavae ramulos ſerpens, cordi infertur, damnoſa illa mala producit: ſi enim de acido coagulante participat polypos cordis, pulmonis, aörtae, carotidum, horum mala, mortem creat. Si in cerebrum perrexerit, apoplexiam, paralyſin, catalepſin, epilepſiam, deliria, maniam, peſſimi generis, et fere immedicabiles, producit. In genere arterioſo omnia mutat, febres immanes, brevi omnia putrefacientes profert; ſi de alcali putrefaciente participat; gangraenas ſubito lethales, ubicunque impegerit, ibi naſci facit. Unde infiniti morbi in toto corpore, & qualibet ejus parte, non curabiles, niſi hoc fomite extincto: ſi autem ruptis viſcerum vaſculis elapſa materies cava peritonaei occupat, debilitas mox exoritur ingens & inſuperabilis, putrefactio acris elapſi, ejuſque accumula-

la-

(t) Aretaeus in loco modo citato. (u) Lib. VI. Cap. x. pag. 104. verſa. & de Melanchol. Libell. ex Galen. &c. Charter. Tom. X. pag. 502.

latio; tum eroſio gangraenoſa abdominalium viſcerum, unde mirabilia phaenomena; Tympanitis; mors cum foetore immani: ſi autem mota fuerit in jecur, indeque per exeſa & dilatata vaſcula bilioſa in veſicam fellis, ductum hepaticum, communem, in inteſtina, facit nauſeas, vomitus, dyſenterias atrabilarias, cum anxietate, impetu, dolore, roſione, intolerabilibus, unde inflammationes, exulcerationes, putrefactiones inteſtinorum, ſtomachi, oeſophagi, faucium, oris; inde convulſiones terribiles, tandemque placida fere mors, gangraenam, adeoque indolentiam, ſequens omnium.

Sequitur jam teterrima hujus mali facies: hactenus enim materies atrabilaria gravabat viſcera, illorumque functiones turbabat, & ſic magnas ſatis parabat moleſtias; ſed chronicas, nec in ſubitam perniciem tendentes. Verum dum juncta tenaci huic materiae acrimonia augeri, & tenax illud fundi, incipit, eroduntur viſcera, & materia atrabilaria vomicas peſſimas facit. Cum enim vaſcula arterioſa minima, inflammatoria materiae immeabili diſtenta, rumpantur, liquores effundant, ſolidas partes tenerrimas atterant, ſolvant, fluidis miſceant, ſicque pus producant (vide §. 387.), quod licet blandum adeo ſit ex ſua natura, tamen peſſima mala in viſceribus producere poteſt; quanto pejora fient, dum acris materies, in vaſis obſtructis haerens, illa erodit, & in corruptum liquamen convertit; quod cavi, in quo haeret, omnem ſuperficiem erodendo auget vomicam ſubito, & tandem omnem viſcerum ſubſtantiam in amurcoſam ſaburram convertit. Numeroſa ſatis apud practicos occurrunt obſervata, quae docent, lienem, hepar &c. in vomicas tales atrabilarias converſa in cadaveribus reperta fuiſſe. Nec juvabit aegros, licet his vomicis contenta ſaburra evacuetur de corpore; corrupta enim & exeſa jam ſunt viſcera: ſola curatio ſperari poteſt, uti ante dictum fuit, dum integris adhuc vaſis & viſceribus atra bilis ſoluta exit de corpore. Aliter vocatur *atra bilis turgens*, variis viis exiens de loco, quo continetur, uti ſtatim dicetur, ſed pernicioſo eventu. Hanc *Galenus* vocavit *exactum atrae bilis humorem* (*w*), quem ſemper ad perniciem excerni monuit; & contra illorum, quae *nigra* ſimpliciter appellantur, evacuationem non raro ſalubrem obſervavit. Ubi videmus evidenter, *Galenum* diſtinxiſſe atram bilem turgentem ab atra bile ſimpliciter dicta. Addidit autem, minus in arte exercitatos mirari, cur pravo humore evacuato corpus laedatur, dum potius inde morbus tolli deberet: ratio hujus rei ex modo dictis facile patet.

Cum autem omnia, quae motum augent in corpore aut calorem, aptiſſima ſint, ut in motum ſubito ducant atram bilem; patet, quare *Hippocrates* (*x*) a vino meraco, cibis acribus, validioribus exercitiis, calidis lotionibus, ſolis aeſtu, abſtinendum in cura hujus morbi juſſerit. Idem jam & de

(*w*) De Atra bile Cap. III. Charter. Tom. III. pag. 168. (*x*) De Morbis Lib. II. Cap. XXIX. Charter. Tom. VII. pag. 580. 581.

de medicamentis verum eſt, quamvis enim helleborum vires adeo laudentur ad hunc morbum, certe in hoc gradu melancholiae non ſine ingenti diſcrimine valida adeo remedia adhiberi poſſe, manifeſtum eſt. Cum autem acrimonia bilis atrae varia ſit, caute adhibenda ſunt illa remedia, quae huic acrimoniae oppoſitam indolem habent. Si enim v. g. acre acidum adſit, & bilis atra, ſolvi ac moveri incipiens, ad inteſtina vel ventriculum venerit, tunc potu juſculi tenuis vel aquae purae diluendo tutius enervatur illud acre, quam ſi tentetur ſalibus alcalinis, aut terreſtribus abſorbentibus remediis. Ventriculus enim & inteſtina ab hoc acri irritata ſpaſmos patientur, ſimulque ab alcalinis vel terreſtribus, cum acido efferveſcentibus, generabitur elaſtica materies, quae ſpaſmo contractis inteſtinis aut ventriculo coërcita miros tumores & anxietatem vix tolerabilem faciet (vide §. *646.*).

Verum & venena, quae tam ſubito & tam valide totum corpus turbant, atram bilem ſubito movere poſſent, eademque mala producere. Caſus talis habetur apud *Wepferum* (*y*), qui huc referri poſſe videtur. Sumſerat mulier cachectica ex vetulae cujuſdam conſilio aliquot grana vitri antimonii vino per noctem infuſa, atque inde enormes vomitus, ſyncopen, convulſiones paſſa fuit: epotis juſculis, remiſerunt quidem haec ſymptomata, ſed magna manebat debilitas; & dum aliquantum vires recuperavit, ſenſit intolerabilem pedis dextri dolorem: poſtridie chirurgus advocatus invenit pedem ad mediam fere tibiam nigrum, acſi atramento ſutorio immerſus fuiſſet; interim pars affecta, nec dura, nec tumida, nec exulcerata erat: ſucceſſit tamen ſphacelus, & crus ad diſtantiam palmi a genu exſtirpari debuit. Si jam conſideretur, cachecticos quandoque flavum, fuſcum, imo nigrum colorem habere (vide §. 1170.), & atram bilem turgentem ſubito lethales gangraenas producere, ubicumque impegerit, uti ſtatim dicetur, videtur ſatis veriſimile, ſubitam illam nigredinem, cum immani dolore & ſequente ſphacelo, inde factam fuiſſe, quod a violento tali remedio mota atra bilis partim evacuata fuerit per enormes illos vomitus, partim miſta circulantibus humoribus, in pedem & crus decubuerit. Confirmare videtur hanc ſententiam, quod hepar inventum fuit pallidum & variegatum, lien naturali major. Hepate enim obſtructo lienis molem ſaepe augeri notum eſt, & poſt tantas evacuationes, materiamque atrabilariam, partim per vomitum expulſam, partim per metaſtaſin ad alia loca delatam, pallidum hepar fuiſſe minime mirum videtur.

Verum cauſae hactenus recenſitae, quae atram bilem turgentem reddunt, vitari poſſunt ab aegro, ſi prudentis Medici conſilio obediat: morbi autem, Epidemici v. g., non ſemper evitari poterunt. Simplex tertiana febris verna poterit movere atram bilem, uti frequenter obſervatum fuit; & tanto magis adhuc omnes febres continuae, morbique inflammatorii, ſi in melancholico corpore naſcantur. Tunc illi morbi, licet ex ſua natura non adeo periculoſi forent, ſubito ſaepe fient lethales, dum per motum circulationis auctum

(*y*) De cicut. aquat. hiſtor. & noxis Cap. XX. hiſt. 3. pag. 254.

auctum funditur atra bilis, mobilis redditur, & turbat omnia. Illud pluribus in locis *Hippocrates* monuit. In Coacis enim Praenotionibus (z) dicit: *Febricitanti ſi atra bilis in principio ſurſum aut deorſum prodierit, lethale.* Et alibi adhuc tanquam generale axioma ponit ſequentia (a): *Quibuſcumque morbis incipientibus, ſi bilis atra ſurſum aut deorſum prodeat, lethale.* Deſignat enim per morbi impetum atram bilem turgentem redditam eſſe, & quaquaverſum viam quaerere. Nec meliorem ſperavit exitum, ſi alio morbi tempore, debilitatis jam & extenuatis aegris, ſimilia prodirent: Ita enim habet ſequenti Aphoriſmo (b): *Quibus ex morbis acutis aut diuturnis, aut vulneribus, aut alio quocumque modo attenuatis, bilis atra, aut velut ſanguis niger, ſubierit, illi poſtridie moriuntur.*

Ubi autem ſoluta materies atrabilaria, in viſceribus abdominalibus haerens, venit in venas, neceſſario per venam portarum in hepar tendet, & tenera ac pulpoſa hepatis vaſa erodet; ſicque poterit in venam cavam, quae hepatis ſubſtantiae innaſcitur & ſanguinem a ſecretione bilis ſuperſtitem ab hoc viſcere recipit, tranſire; unde mox in cor dextrum veniet. Si jam, uti ſequenti paragrapho dicetur, atra bilis habeat acrimoniam acerrimam acidam, coagulabitur ſanguis in corde dextro; ſi illud coagulum forte fuerit, haerebit in arteria pulmonali, & cita mors ſequetur: ſi vero adhuc tranſprimi potuerit per fines arteriae pulmonalis, quamvis cum moleſtia, in cor ſiniſtrum derivabitur, ibique denuo coïre incipiet; ſic polypoſis concretionibus dabit originem; vel per aörtae ramos diſtributus talis grumoſus ſanguis in anguſtiis convergentium arteriarum brevi haerebit; in primis ſi per carotides & vertebrales arterias ad encephalon pervenerit, cujus fabrica minimis vaſis conſtat. Facile ergo intelligitur, turbari debere omnes functiones cerebri, prout diverſae ejus partes afficiuntur; imo ſaepe deleri omnes ſubito, lethali apoplexia. Unde *Hippocrates* (uti & alia occaſione ad §. 1010. 4. monitum fuit) dixit (c): *Morbis melancholicis per has tempeſtates (ver nempe & autumnum) periculoſi decubitus aut apoplexiam corporis, aut convulſionem, aut maniam, aut coecitatem denunciant.* Et ſequenti Aphoriſmo ſubjungit, apoplecticos maxime fieri, intra quadrageſimum & ſexageſimum annum aetatis, quo vitae tempore melancholia in primis occurrit, uti poſtea ad §. 1108. 3. dicetur. Si autem bonus ſanguis nimis diſtendens vaſa majora, vel, illis ruptis, effuſus in cavum calvariae, lethalem toties apoplexiam fecerit, facile patet, adhuc magis metuendum eſſe a ſanguine ſpiſſo & acri ſimul, ſi ad encephalon pervenerit.

Ubi vero atra bilis ſoluta & turgens pervenit in arterias, & cum reliquo ſanguine fluit, licet non deponatur ad quaedam loca corporis, turbabuntur tamen omnia in corpore, quia acer adeo humor ſanguini permiſtus eſt; unde peſſimae naſcentur febres (vide §. 586. ε.), & calidiſſimae quidem in frigidiſſi-

(z) N. 71. Charter. Tom. VIII. pag. 856. (a) Aphor. 22. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 146. (b) Ibidem pag. 147. (c) Aphor. 56. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 287.

gidiſſimis antea corporibus, cum horrendis ut plurimum ſymptomatibus. Tunc haec atra bilis non movetur & ſolvitur a febre praegreſſa, ſed alia quacumque de cauſa ſoluta & ſanguini miſta febrim excitat, motaque per febrim brevi totum corpus putrefaciendo deſtruit. Tunc enim bilis atra putridam acrimoniam potius habet: ubi autem acidum acre in atra bile adeſt, coagulo inducto, dum ſanguini miſcetur, cito necat, infarcto pulmone vel encephali vaſis, grumoſo ſanguine, antequam febris ſequi poſſit. Hanc rem dum obſervaverat *Duretus* (*d*), quod nempe ardentiſſimae febres ex frigido & chronico morbo naſcerentur, dixit: *Inter bilem atram & melancholicum humorem tantum intereſt, quantum inter ferrum candens & igne intactum.* Et ob putredinem natam ab atra bile tales febres accendi *Galenus* (*e*) optime monuit, dicens: *Nigra namque bilis frigidus natura humor eſt, ſed quum putredinem quandam ſibi adjunxit, cujus cauſa febrim accendit, tantum poſſidet caloris, quantum etiam putredinis.*

Ubi autem atra bilis per febrim mota, hinc adhuc acrior reddita, in partem quandam corporis impacta fuit, ſimulque alcalinam putrefacientem indolem habet, mox gangraena ſequitur; uti patet ex illis, quae ad §. 423. de gangraenae cauſis dicta fuerunt. Ita *Galenus* (*f*) notavit, puſtulas nigras, & anthraces, gigni a melancholico humore per febrim moto.

Facile jam patet ex dictis, innumeros morbos poſſe naſci a bile atra turgente, prout vel cum ſanguine diffuſa fuerit per totum corpus, vel in hanc illamve partem decubuerit: ſed & ſimul apparet, vix curabilia eſſe haec mala, cum ilico partes deſtruantur ab acri tali & putrefaciente humore; etiam dum tranſeundo per illas exitum de corpore molitur: ſimulque notandum eſt, peſſime etiam affecta eſſe haec viſcera, in quibus haeſit atra bilis, antequam moveretur.

Omnes autem metaſtaſes illae, per quas bilis atra ex locis, quae occupavit, defertur in ſanguinem & ad varia corporis loca transfertur, tunc locum habent, ubi vaſa & viſcera adhuc ſatis integra ſunt. Quandoque autem contingit, ut bilis atra, vaſis pereſis & viſceribus corruptis, excitet vomicas putrilagine plenas, quarum membranis continentibus ruptis a materiae copia, vel exeſis ab acrimonia, omne illud liquamen corruptum decidit in cavum peritonaei, ibi accumulatur, mora magis putridum redditur, omnia viſcera abdominalia, quae alluit, gangraenoſa putredine corrumpit; adeoque mors inevitabilis ſequitur, & ſatis cito. Illo autem tempore, dum tales vomicae rumpuntur, ſumma debilitas oritur, quia omnes humores in rupta haec & patula vaſa ruunt; ſimulque ipſa putredo vires proſternere valet, uti antea ad §. 661., ubi de Debilitate Febrili agebatur, probatum fuit. Praeterea cum putreſcentes humores copiam aëris elaſtici generent, abdomen immaniter diſtenditur, & percuſſum tympani inſtar reſonat, quia non tur-

(*d*) In Coac. Praenot. Lib. I. N. 74. pag. 40. (*e*) De Symptom. Cauſ. Lib. II. Cap. v. Charter. Tom. VII. pag. 78. (*f*) De Atra Bile Cap. IV. Charter. Tom. III. pag. 169.

turget diſtentum abdomen humoribus extravaſatis adeo, quam elaſtica materie per putredinem genita. Sic videmus cadavera ſubmerſorum animalium, dum putreſcere incipiunt, habere abdomen turgidiſſimum, tuncque enatare in aquae ſuperficiem; & notum eſt, quam horrendus foetor per omnem viciniam diſpergatur, dum talis cadaveris abdomen crepat. Si ruptis vaſis aliquot dies ſupervixerint miſeri tales aegri, inflatur abdomen; ſi ſubito moriantur, poſt mortem hoc contingit; & dum talis cadaveris turgidiſſimum abdomen aperitur, adeo putrida exſpirat mephitis, ut & conſtantiſſimi Anatomici, dudum his moleſtiis aſſueti, in animi deliquium ciciderint.

Antea in eadem hac paragrapho dictum fuit, ſolutam materiem atrabilariam, niſi ruptis vaſis in cavum abdominis dilapſa fuerit, ire in hepar: conſideravimus illa mala, quae fiunt, quando atra bilis ſoluta & mota in venam cavam venerit, ſicque ſanguini fuerit permiſta. Verum poterit & venire in vaſa bilioſa, ſicque per ductum hepaticum & communem in duodenum, atque hinc in ventriculum regurgitare, vel per totum tractum inteſtinorum pergere, tandemque per anum expelli. Facile autem patet, quanti dolores, quam horrenda mala, fieri debeant, dum acerrima talis materia per haec loca tranſit, illaque erodit; unde plerumque cita mors ſequitur. Practici frequenter tales caſus obſervaverunt. Juvenis, poſt quartanam male curatam, cachecticus manſit, cum livido & plumbeo faciei colore. Ubi autem pedes iter aliquot milliarium confeciſſet, ſicque corpus valide exagitaſſet, ſimulque cum ſodalibus rixas habuiſſet, incidit inopinato in vomitum nigrum largum, & repetitis quidem vicibus; per alvum faeces inſtar picis nigrae ac foetidiſſimae prodierunt; ſecuta ſunt animi deliquia, & intra viginti quatuor horarum ſpatium mors (*g*). Verum quidem eſt, quod celeberrimus Autor ad vomitum cruentum retulerit hunc caſum, ſed ipſa morbi hiſtoria atra bile laboraſſe hunc aegrum docet; quae per motum corporis & animi affectum validum agitata & turgens reddita ſurſum & deorſum erupit. Illa autem, quae in cadavere diſſecto apparuerunt, ulterius hoc confirmant. Licet enim altero poſt mortem die ſecaretur cadaver, vix ferre poterant foetorem adſtantes: in ventriculo vaſa brevia nigro colore conſpicua, ac diſrupta apparuerunt, & in ejus cavo, uti etiam in inteſtino ileo liquamen nigrum foetidum inveniebatur, vaſis ilei ſimul nigricantibus &c. Huc quoque referri poſſe videtur vomitus & ſeceſſus materiae nigrae, una cum ictero, qui morbus in regno Caſtellano frequens eſt, & lethalis (*h*). Notum enim eſt, Hiſpanam nationem in morbos melancholicos admodum proclivem eſſe. Sic & apud *Bonetum* (*i*) legitur de homine melancholico, qui, ſuperveniente vomitu nigricantis ſanguinis & crebris lipothymiis, obiit. Aperto cadavere inteſtina in dextro latere livida, nigricantia, ſphacelata, viſa ſunt: vaſa meſeraica ſanguine nigricante turgida: inteſtini coli pars ſuperior ſanguine con-

(*g*) Fred. Hoffman. Med. Syſtemat. Tom. IV. part. 2. Sect. 1. Cap. III. pag. 78.
(*h*) Europ. Medic. pag. 470. (*i*) Sepulcret. Anat. Pract. Lib. I. Sect. IX. Obſerv. 43. pag. 241.

concreto, faeculento, nigerrimo inſtar picis, qualem vomitu rejecerat, plena. Plura ſimilia certe ex probatis auctoribus colligi poſſent; verum haec ſufficient, ut demonſtretur, quanta mala ſequi debeant, dum atra bilis turgens & mota ad ventriculum vel inteſtina pervenit. Hinc etiam patet ratio, quare *Hippocrates* (*k*) dixerit: *Dyſenteria, ſi ab atra bile ortum duxerit, lethale.* Poſt enormes enim dolores, quandoque & convulſiones, lethalis viſcerum gangraena ſequitur.

§. 1105. MAteries vero ſic reddita (1104.), una cum tenacitate ſumma & fere picea ſimul habet acrimoniam acerrimam acidam, quae metalla rodat, terram fermentet; aut alcalinam ſalinam, corroſivam quam maxime; aut oleoſam putrefactam, omnium teterrimam. Quae ſingulae ſpecies, unde oriantur, quomodo cognoſcantur, qui curentur, ſupra ſatis demonſtratum habetur (58. ad 107. 1051. 1052.).

Ubi bilis atra turgens ſubito excernitur de corpore per quaſcumque vias, tunc ejus indoles examinari poteſt, & inde cognoſci etiam illa pars, quae nondum expulſa eſt. Communis proprietas eſt, quod ſit admodum tenax, acris, & nigri vel profunde fuſci coloris: verum diverſa acrimoniae ſpecies eſt. Obſervatur enim quandoque acidiſſima acrimonia, ut pelves metallicae, quibus excipitur, rodantur; effervefcat cum terreſtribus quibus occurrit; fauces praefocet dum evomitur; & dentes ſtupefaciat, uti omnia acida acria facere ſolent. Videtur autem *Galenus* (*l*) fere crediditſe, omnem bilem atram acidam eſſe. Interim tamen conſtat certis obſervatis, quandoque atram bilem ſcatere alcalina & putrida acrimonia. *Hippocrates* (*m*) in eodem loco, ubi acidiſſimae bilis atrae meminit, ſimul tamen monet, quandoque & talia vomitu rejici a melancholicis, quae cadaver olent: haec autem ſpecies atrae bilis, uti praecedenti paragrapho dictum fuit, ſubitiſſimas gangraenas producit. Omnium autem teterrima corruptio eſt pinguis putrefacti, quae videtur obtinere, dum bilis flava in atram bilem degenerat. Notum enim eſt ex Phyſiologicis, ad bilis bonae confectionem in hepate concurrere ſanguinem venoſum omenti, oleo divitem (*n*); & experimenta chemica docent, bilem exſiccatam incendi poſſe flammamque alere: ex quibus conſtat, multum pinguis olei in ipſa bile eſſe. Dantur autem tales homines, bilioſae temperiei, qui calidiores, mobiliores ab animi affectibus, in iram propenſiores, emittunt urinam magis flavam, oculorum album quadam flavedine ſuffuſum habent: in illis generatur bilis acris & copioſa, quae facile in cyſtide ſua retenta lenteſcit, fuſca fit, imo in nigram tenacem amur-

(*k*) Aphor. 24. Sect. IV. (*l*) Method. Med. Lib. XIV. Cap. IX. Charter. Tom. X. pag. 328. (*m*) De Morbis Lib. II. Cap. XXIX. Charter. Tom. VII. pag. 580. (*n*) H. Boerh. Inſtitut. §. 332.

amurcam quaſi degenerat: ideo in pertinaci ictero totus habitus corporis incipit nigreſcere, cum in initio morbi flavedo adeſſet: tuncque vocatur icterus niger, uti in *Capitulo de Hepatitide* dictum fuit. Verum haec bilis inſpiſſata jam & amurcoſa habet hanc proprietatem, quod ſatis facile putreſcat, & tunc denuo ſolvatur, ſimulque ſe diffundat in vicina loca per vias Anatomicis nondum bene cognitas. Saepius enim obſervatur in cadaveribus, bilem ex cyſtide ſua quaſi tranſpirare, nec tantum vicinam hepatis partem, ſed & colon inteſtinum, & omentum, flavedine inficere. Si jam putridiſſima talis bilis ſubito moveatur a ſimilibus cauſis, quae atram bilem turgidam reddunt & motam, facile patet, ſubitam corruptionem ſequi debere omnium partium, quae putrido hoc liquamine alluuntur. Sic novi, obſervatum fuiſſe in cadavere principis foeminae, ſummos moerores & ſubitos paſſae, dein cito mortuae, abdomen admodum turgens, quo aperto, teterrima exhalabat mephitis: veſicula fellis continebat materiem nigram ſpiſſam ſplendentem, inſtar picis liquidae; pancreas ſimili colore tinctum erat, uti & lien, qui leviter tactus diffluebat totus putris: ſimili modo ſe habebant renes, licet naturaliter longe firmiorem monſtrent ſubſtantiam, quam lien. Quibus autem cauſis diverſae illae ſpecies acrimoniae in corpore humano producantur, & quibus ſignis poſſit cognoſci ſingularum praeſentia, ad numeros in textu citatos dictum fuit.

§. 1106. Atque facile patet conſideranti dicta (1000. 1003. 1004.), & ſitum, ſtructuram, circulationem viſcerum, in quibus haeret hic malignus humor, morbum turgentem curatione majorem: diluentia cum oppoſito acri ad acre praedominans, & opio, primaria ſunt.

Evidenter hoc patet ex illis, quae hactenus dicta ſunt: morbus enim ille turgere dicitur, dum atra bilis, quae diu viſceribus abdominalibus impacta haeſerat, mora pejor & acrior reddita, ſponte ſua, vel imprudenti medela, ſolvi incipit & moveri, & vaſa, quibus impacta fuit, deſtruit; adeoque inſignem labem adfert viſceribus in quibus haeſit. Verum conſtitit, acrem jam & motam atram bilem in hepar deferri debere; itaque illud viſcus adeo tenerum deſtruet, vel ſaltem inſigniter laedet. Ex hepate autem venire poterit in venam cavam, ſicque ſanguinem coagulabit, ſi acidam acrimoniam, vel putredine peſſima inquinabit, ſi alcalinam putrefacientem, vel oleoſam putrefactam indolem, habuerit. Ubi vero per vaſa bilioſa hepatis in duodenum venerit, enormes vomitus, dyſenteriae atrabilariae, peſſimis ſymptomatibus ſtipatae, gangraenoſae ventriculi & inteſtinorum corruptiones, neceſſario ſequentur. Eadem haec, imo & pejora, contingent, ſi ruptis vaſis, atrabilaria haec ſaburra in cavum peritonaei defluat. Praeterea, dum ruptis vaſis atra bilis exit de corpore, ſimul ſanguis grumoſus copioſus ſequi ſolet atrae bilis illas evacuationes, vel & quandoque comitari; unde ſubita debilitas, ſyncope, & mors.

Hinc

Hinc facile apparet, ſpem ſanationis integrae vix ullam ſupereſſe: enormes enim illas evacuationes compeſcere non poteſt Medicus: nec prodeſſet multum, ſi poſſet; cum retenta haec materia in viſceribus, & mora pejor redderetur, & tanto plus eroderet viſcera, quanto diutius ibi haereret. Diluentia, additis acidis, ſi putrida ſit atra bilis, admiſtis alcalinis lenioribus vel acidum abſorbentibus, ſi acida acrimonia praedominetur, ſola ſunt, quae emendando acrimoniam aliquid utilitatis adferre poſſunt. Ad enormes illas turbas, ab atra bile mota in corpore excitatas, utcumque ſedandas, opium ſimul additur. Sic quandoque obtinetur, ut poſt enormes evacuationes ſemimortui tales aegri reviviſcant; ſed nimis labefactata ſunt viſcera, quam ut integra ſanatio ſperari poſſit. Languidam vitam trahunt adhuc per aliquod tempus, & pereunt tabefactis viſceribus, vel immedicabili hydrope ſubſequente exſtinguuntur. Unde *Hippocrates* [o], motam atram bilem per epotum medicamentum in *Timocrate* deſcribens, dicit, poſt validas evacuationes & multos dolores illum dormiviſſe; verum adeo debilem, ut reſpirationem aegri non adverterent adſtantes, illumque pro mortuo haberent, cum nihil quod diceretur vel ageretur ſentiret. Addit deinde *Hippocrates*: *Vixit tamen & excitatus eſt*; nullo autem modo dixit, quod ſanatus fuerit. Videtur enim tantum hujus aegri hiſtoriam ſcripſiſſe, ut caverent Medici, ne imprudenter datis remediis purgantibus aegros ſubito diſcrimini exponerent, nec pro mortuis derelinquerent facile, poſt ſummas evacuationes debiliſſimos.

Satis etiam intelligitur, omnia haec tantum locum habere in bile atra turgente, non vero ubi in leviori morbi gradu, prudenter, & ſenſim, ſoluta materies atrabilaria prodit, licet magna copia: tunc enim non adeo magna acrimonia adeſt, & viſcerum integritas ſuperſtes ſperari poteſt.

§. 1107. EX quibus (1090. ad 1107.) jam facilis intellectus melancholiae deſcriptae (1089.), malique hypochondriaci; nam liquet, a diuturna moeſtitia praegreſſa, vaſa viſcerum abdominalium ſtricta creare ſtagnationem, mutationem, accumulationem bilis atrae (1092. 1093. 1095. 1098. 1102. 1104.), ſenſim increſcentem, licet corpus fuerit paulo ante quam ſaluberrimum: Iterumque natam ex corporeis cauſis eandem bilem atram producere illud delirium (1089.).

Ad §. 1090. jam monebatur, melancholiam ortum ducere ab illa ſanguinis & humorum cacochymia, quam bilem atram vocaverunt Veteres Medici; atque ab illa cacochymia praeſente naſci pertinax illud delirium in his aegris. Sed ſimul notabatur, quod idem illud delirium, a mutata cogitatione in mente initium ducens, aptum eſſet, ut ſimilem cacochymiam ſanguini & humoribus induceret.

Hac

(o) Epidem. Lib. V. Textu 2. Charter. Tom. IX. pag. 333.

Hac autem paragrapho eadem repetuntur, tanquam confirmata per totam hiſtoriam morbi hactenus traditam.

Si enim corpus ſaluberrimum fuerit, & tamen ita rerum humanarum viciſſitudines ſe obtulerint homini, ut gravi & perpetua prematur moeſtitia, melancholicus evadet brevi. Uti enim antea ad §. 1093. dictum fuit, ſentiunt tales homines, acſi torculari comprimerentur praecordia, & grave veluti pondus incumberet, quod frequentibus ſuſpiriis, imo de pectore ductis, removere conantur. Verum illud deſignat, uti tunc dictum fuit, ſic ſtringi vaſa abdominalia, ut liber tranſitus humorum per illa impediatur: ſequetur ergo ſtagnatio, vel ſaltem difficilior tranſitus per extremas vaſorum anguſtias, liquidiora tranſibunt, craſſiora haerere incipient, & pergentibus iisdem cauſis magis magiſque accumulabuntur; unde naſcetur morbus hypochondriacus (vide §. 1098.) cum materie, quae diu ibi haerens, & ipſa mora acrior reddita, degenerabit in bilem atram (vide §. 1102.).

Cauſa ergo praecipua hujus morbi pendet ab infarctu tenacis & immeabilis ſanguinis in vaſis viſcerum abdominalium: verum ad §. 107. demonſtratum fuit, obſtructionem ſive obturationem canalis fieri ob exceſſum molis tranſiturae ſupra capacitatem vaſis tranſmiſſuri. Sive ergo per triſtes & validos animi affectus ſic conſtricta fuerint vaſa, ut multum minuatur eorundem capacitas, ſive aucta fuerit ſpiſſitudo humoris per vaſa tranſmittendi, ut difficilius tranſire poſſit, & in ultimis vaſorum extremis haerere incipiat, effectus idem ſequetur. Adeoque ſi quavis de cauſa fluidiſſima ſanguinis pars ablata fuerit, & reliqua craſſiora ac immobiliora uniri ceperint, producetur humor melancholicus; qui ſenſim incipiet haerere in vaſis hypochondriacis (vide §. 1098.), ibique accumulari, & eundem morbum producere.

Ubi vero animi moeror diuturnus concurrit cum atrabilaria ſanguinis ſpiſſitudine, tunc peſſima naſcitur melancholia, & augetur ſubito morbus, quia & ſtricta vaſa ſunt, & ſanguis ſpiſſior.

§. 1108. EVidentes ergo cauſae Melancholiae (1089.) obſervatae ſunt: 1. omnia, quae liquida cerebri nervoſa figunt, exhauriunt, perturbant; ut ſummi terrores, iique ſubitanei, ſtudia acerrima cujuſcunque objecti, amor ingens, vigiliae, ſolitudo, metus, affectio hyſterica. 2. quae ſanguinis confectionem, refectionem, circulationem, ſecretionem, excretionem variam, impediunt, perturbant, maxime in liene, ſtomacho, omento, pancreate, meſeraeo, inteſtinis, hepate, utero, haemorrhoïdalibus vaſis; adeoque morbus hypochondriacus, acuti male ſanati, praeprimis phrenitis, cauſuſque, omnes ſecretiones, & excretiones nimiae, cibi potuſque frigidi, terreſtres, tenaces, acerbi, adſtringentes, aeſtus ingens diu protractus & exaſſans cruorem, aër ſtagnans, paluſtris, umbroſus. 3. nativa corporis indoles, nigra, hirſuta, ſicca, gracilis, maſcula, aetas media, ingenium acre, penetrans, altum.

Antea

Antea ad §. 1093. dictum fuit de cauſis illis, per quas mobiliora ſanguinis diſſipantur, & reſiduum ſpiſſius redditum degenerat in humorem atrabilarium dictum, ſive ſuccum melancholicum. Cum autem ad §. 1090. notatum fuerit, talem ſanguinis cacochymiam producere quidem hunc morbum, verum etiam a mente morbum hunc initium ducere quandoque, & tunc humores antea ſanos in ſimilem cacochymiam degenerare; ideo recapitulando hic illae cauſae denuo recenſentur, quae hunc morbum producere aptae ſunt: cum autem de pleriſque jam dictum fuerit, ſufficiet paucis agere de reliquis.

1. Ex definitione melancholiae §. 1089. patuit, tales aegros uni & eidem cogitationi pertinaciter inhaerere: adeoque omnia, quae liquida cerebri nervoſa figunt, ſicque eandem ſenſorii communis conditionem diu perennare faciunt, apta ſunt huic morbo producendo. Illa pariter, quae exhauriunt copiam liquidi nervoſi, diſſipata tenuiſſima liquidorum noſtrorum parte, idem efficere poterunt. Verum ingens & ſubita turbatio mentis per terrorem ſummum imprimit ſenſorio communi tam fortiter novam ideam, ut ſaepe nullo modo poſtea deleri poſſit; tunc miſeri tales nil cogitant niſi hoc unicum, etiam inviti & obluctantes, atque in peſſimam melancholiam incidunt. Vidi hoc in muliere, quae ſubito de nocte perterrita, dum fures feneſtram cubiculi effringere moliebantur, ſemper ac ubique metuebat inſidias, & in primo ſomni limine cum ſummo terrore evigilabat, licet noviſſet domeſticos excubias agere ſingulis noctibus: nunquam potuit deleri ille terror, in primis circa veſperam; tunc enim incipiebat tremere, palleſcere, undique circumſpicere, inſidias metuens, ſicque brevi in pertinaciſſimam melancholiam incidit. Idem efficiunt, uti antea dictum fuit, acerrima ſtudia, quae mentem uni & eidem cogitationi diu affixam retinent; & prae reliquis ingens amor, qui noctes dieſque praeſens menti ſiſtit idem objectum: unde amare & ſapere nequidem Jovi conceſſum eſſe dicitur. Verum ab hac cauſa dum naſcitur melancholia, etiam ad magnum gradum jam evecta, ſanatur ſaepe cito & feliciter, ſi amato liceat potiri objecto. *Aretaeus* (*p*) obſervavit, *quemdam inſanabiliter ſe habentem, quum puellam deperiret; Medicis nihil proficientibus, potitum amata puella, ab amore medico ſanatum fuiſſe.*

De vigiliis & metu, tanquam hujus morbi cauſis, pariter antea dictum fuit. Solitudo autem facit, ut nulla varietate objectorum, nullis amicorum colloquiis, diſtrahantur melancholici ab illa cogitatione, cui fixa mens inhaeret; unde morbus augetur, imo ſolitudinis amor ſignum dat nati jam in corpore humoris atrabilarii, uti ad §. 1094. dictum fuit. Cum autem hyſtericae validiſſimis animi affectionibus obnoxiae ſint, & quidem ob cauſas leviſſimas, magnique animi motus huic morbo producendo faveant (vide §. 1093.); patet, merito affectionem hyſtericam cauſis melancholiae adnumerari. Accedit, quod hyſtericae mulieres tempore paroxyſmi incredibilem quandoque copiam urinae tenuis aquoſae excernant, qualis urinae profluvium *Sydenha-*

(*p*) De cauſis & ſignis morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. V. pag. 30. 31.

hamus (*q*) pro ſigno pathognomico hujus affectionis habuit. In aliis obſervavit (*r*) copioſae ſalivae tenuis excretionem, vel & ſudores nocturnos. Verum evacuationibus talibus tenuiſſimae partis ſanguinis producitur humor atrabilarius, uti ad §. 1092. dictum fuit.

2. In hoc morbo ſanguis a naturali ſua conditione degenerat, ſpiſſus, tenax, minus meabilis per anguſta vaſa, redditur; adeoque omnia illa, quae debitam ſanguinis confectionem, vel refectionem partis ſubtilioris, per ſecretiones & excretiones perditae, impediunt, poſſunt huic morbo originem dare: omnia enim, quae ſecernuntur vel excernuntur de ſanguine, tenuiora ſunt ipſo ſanguine, a quo ſeparantur, illo ſaltem tempore, dum ſecretio fit; licet poſtea mora, reſorptione liquidi tenuioris per venas, calore ipſo corporis, inſpiſſentur, ut in muco narium ac faucium, ſemine &c. obſervatur. Ob hanc rationem vita ſedentaria inter cauſas melancholiae antea numerata fuit, quia tunc minus actuoſa fit humorum circulatio, & in primis per viſcera abdominalia, uti antea probatum fuit. Nam licet corporis quies & torpor noceat generaliter, tamen primae ejus noxae ſolent in viſceribus primae coctionis ſive chylopoieticis obſervari; dum languet appetitus, ructus & flatus oriuntur, digeſtio minus feliciter ſuccedit, alvus fit tardior. Ubi jam degener a ſana indole ſanguis, in atrabilariam ſpiſſitudinem vergens, viſcera in textu recenſita occupare incipit, tunc adeſt ſecundus melancholiae gradus, de quo §. 1098. dictum fuit.

Talem autem ſanguinis degenerationem facit morbus hypochondriacus, quo nomine intelligitur idem illud malum in viris, quod in foeminis vocatur affectio hyſterica, de qua ſtatim dictum fuit. Non enim intelligitur hoc loco ille morbus hypochondriacus, de quo §. 1098. mentio facta fuit, qui accumulatam jam in viſceribus abdominalibus ſaburram atrabilariam ſupponit; ſed idem perfecte affectus, ac eſt hyſterica paſſio. Unde & diſtinctionis cauſa poſſet dici morbus hypochondriacus ſine materie, qui melancholiae producendae favet ob ſubitas excretiones liquidiſſimae partis ſanguinis, & ob ſpaſmos frequentes flatuoſaſque diſtentiones ventriculi & inteſtinorum, quae liberam humorum circumductionem per haec viſcera multum turbant.

Cum autem in morbis acutis, praecipue in cauſo ſive in febre ardenti, ingens calor adſit, & per illum liquidiſſima de ſanguine diſſipentur, reliqua maſſa denſetur (vide §. *698.*), niſi ſolventibus remediis, & in primis juſto moderamine impetus febrilis [vide §. *609.*] attenuetur ille lentor ſpiſſioris jam cruoris, deferveſcente morbo acuto, languet aeger diu, & in chronicos morbos difficiles incidit. Phrenitis autem, praeter illas noxas, quas cum aliis omnibus morbis acutis communes habet, ſimul depravationem inducit idearum ſenſilium, ſenſuum internorum, rationis & affectuum [vide §. 773.]; adeoque, ubi male ſanata fuit, delirium ſaepe manet ſine febre, imo quandoque, uti & melancholia, in maniam abit [vide §. 774.]: ideoque dum in chronicum morbum deſinit, melancholiae producendae magis favere videtur, quam reliqui morbi acuti. De

(*q*) Diſſertat. Epiſtol. pag. 492. (*r*) Ibidem pag. 50.

De ſecretionibus & excretionibus nimiis, quatenus diſſipata ſanguinis parte mobiliſſima hunc morbum producere poſſunt, jam dictum eſt: ſimiliter de noxis ciborum ac potuum, & aeſtu diuturno exaſſante cruorem ad §. 1093. actum fuit.

Aër ſtagnans, paluſtris, umbroſus. Quantam alacritatem corpori & menti conciliet aër purus, campeſtris, ſiccus, omnibus notum eſt; idque in primis experiuntur illi, qui tota hyeme fumoſa in urbe latuerunt, & verna tempeſtate rus petentes purum, ſerenum, ventis perflatum, aërem hauriunt. Videmus ſic petulcos ſaltare per virentia prata boves, dum, hybernaculis relictis, verno tempore ad ſolita redeunt paſcua. Illi, qui montana inhabitant loca, agiles, bene colorati, longaevi obſervantur; dum econtra depreſſis & uliginoſis locis viventes plurimis vexantur morbis, ſatiſque difficilibus, & lurido ac triſti vultu teſtantur inſalubritatem loci, quem incolunt. Unde etiam ſcorbutus familiaris morbus eſt illis, qui in depreſſis & humidis locis vivunt, qui poſtea ad §. 1150. dicetur: ubi ſimul notatur, illos, qui melancholiae obnoxii vivunt, in ſcorbutum vergere: ex quo patet hanc cauſam ad utriuſque morbi productionem concurrere. Videtur idem obſervaſſe *Sanctorius*, dum dicit (*s*): *Morbi a melancholia, & ab aëre coeneſo, in hoc conveniunt, quod immediate oriantur a craſſitudine perſpirabilium retentorum: moeſtitia enim intrinſecus impendit ne exeat craſſum; aër coenoſus extrinſecus*. Praeterea plurima ſigna §. 1094. recenſita, quae atrabilariam ſanguinis cacochymiam denotant, obſervantur in illis hominibus, qui paludoſa & depreſſa loca incolunt. Color enim pallidus, flaveſcens, maculae in cute, torpor ad motus, moeſtitia &c. ſatis communia ſunt talibus, uti in integris militum cohortibus obſervatur, qui antea ſaniſſimi coguntur in ſimilibus locis ſtationem figere.

3. Dictum fuit §. 1092., dum mobiliora diſſipantur de ſanguine, quod tunc fiat craſſus, ater, pinguis, terreſtris, & induat cacochymiam atrabilariam: verum antea ad §. 52., ubi *de morbis viſcerum fortium & rigidorum* agebatur, probatum fuit, a nimia vaſorum rigiditate arctari illorum cava, liquidiſſima exprimi, majorem ſimul fieri reſiſtentiam fluidis per vaſa motis. Ubi ergo nativa talis corporis indoles eſt, ut vaſa denſa ſint & contracta, neceſſario ſequitur diſpoſitio ad hunc morbum, tuncque dicitur adeſſe temperies melancholica. In talibus hominibus macilentia adeſt, ſiccitas, & color, maxime niger, qui in tali natione obſervatur (*t*). Quia autem liquida denſa, tenacia, fluunt per vaſa magis conſtricta, adeoque plus reſiſtentia, hinc facilis obſtructio, in primis in viſceribus abdominalibus, ubi difficilior eſt ſanguinis per vaſa tranſitus, uti antea dictum fuit. At cum, caeteris paribus, corpus virile firmiores habeat partes ſolidas, quam corpus foemininum, hinc etiam melancholia frequentius viros afficit: in primis vero aetate media, ubi rerum agendarum curae, familiae ſuſtentandae ſollicitudo, ambitio, ae-

(*s*) Aphor. 469. (*t*) H. Boerh. Inſtit. Medic. §. 896. Trallian. Lib. I Cap. XVI. pag. 100.

mulorum invidia &c. irrequietam mentem agitant perpetuo. In juniori aetate inter luſus & jocos amoenae fluunt horae, nec anxia de futuris ſollicitudo vexat: nec adultioribus ante virilem aetatem melancholia contingere ſolet, niſi ingenti amore, aut libris impalleſcendo, ſibi hunc morbum contraxerint. Senes vero, rerum humanarum viciſſitudinibus & curis dudum aſſueti, minus ab his afficiuntur, ſimulque prudentiores ſe ſenſim arduis negotiis ſubtrahunt, & ultimam vitae periodum tranquillo otio tranſigunt, omnibus fere curſi liberi.

Acri autem & penetranti ingenio praediti ideo frequenter in hunc morbum incidunt, quia vehementibus mentis exercitationibus apti, illis indulgent, ſicque mobiliſſimam ſanguinis partem conſumunt. Videantur illa, quae de hac re dicta fuerunt ad §. 1093. & 1094.

§. 1109. SI morbus hic (1089.) diu perſeverat, producit dementiam, epilepſiam, apoplexiam, maniam, convulſionem, coecitatem, imaginationes mirificas, riſus, ploratus, cantus, ſuſpiria, ructus, flatus, anxietates, urinam copioſam, limpidam inſtar aquae, alio tempore valde craſſam, ſanguineae faecis in vaſis viſcerum abdominalium retentionem, accumulationem, ſubitaneam ſaepe excretionem, alvum pertinaciter ſtipticam, ſputationem tenuem, frequentem, vigiliarum, inediae, frigoris tolerantiam incredibilem.

Dum morbus hic diutius durat, neceſſario in vaſa hypochondriaca depellitur, atque omnia abdominis viſcera occupat, uti ad §. 1098. dictum fuit. Verum ibidem, & §. 701., ubi de Delirio febrili agebatur, demonſtratum fuit, a materia haerente circa praecordia miro modo turbari poſſe omnes encephali functiones, licet cauſa materialis morbi non in capite haereat; & hac materia excuſſa, in integrum reſtitui cerebri functiones. Cum autem in febribus bilioſa, vel alia corrupta materia, circa praecordia haerens, ſatis mobilis eſſe ſoleat, non adeo difficulter expellitur; in melancholicis vero picea tenacitate haeret, uti antea dictum fuit; unde & effectus inde producti pertinaciores eſſe ſolent.

Quandoque poſt diuturnos moerores, & adhuc frequentius poſt ſummos furores, incipiunt ſedati eſſe, ſed habetes, oblivioſi, puerorum inſtar ludicris nugis delectati, vivunt, nec ſibi, nec aliis, amplius nocituri: tunc ille ſtatus vocatur *dementia*, quae raro curari ſolet, ſed ad mortem uſque tales aegri in eodem ſtatu permanent.

Praeterea variis modis encephali functiones turbari ab atra bile poſſe, imo integre deleri lethali apoplexia, ſatis conſtat ex illis, quae in *Apoplexiae* & *Epilepſiae* hiſtoria, uti etiam ad §. 1104. dicta fuerunt. Unde & *Hippocrates* (*n*) notavit ſequentia: *Malancholici Epileptici fieri ſolent ut plurimum, & Epileptici fiunt Melancholici.* Omnium autem maxime haec mala metuenda ſunt,

(*a*) Epidem. VI. Foëſ. pag. 1201.

ſunt, dum atra bilis ſoluta & acrior reddita ſanguini permiſta ad cerebrum venit: hinc & alibi notavit *Hippocrates* (*w*): *Siderantur melancholici manibus & pedibus, vocis impotentia tenentur, & leviter reſolvuntur ab atra bile.* Ideo etiam, dum tremores in hoc morbo incipiebant obſervari, mali moris ſignum merito credidit *Hippocrates* (*x*), quia notat, ad cerebrum deferri atram bilem motam. Antea §. 1098. ex *Hippocrate* Aphoriſmus citatus fuit, qui haec omnia confirmat. *Aretaeus* (*y*) pariter omnia haec mala in diuturna melancholia metuenda eſſe monuit. Sic autem habet: *Quod ſi penitus totum corpus occupaverit, ſenſus, mentem, ſanguinem, bilem, nervos etiam corripuerit, & ipſa inſanabilis efficitur, & aliorum morborum corpori ſobolem inſerit, furoris, nervorum diſtentionis, reſolutioniſque, quae ſi a melancholia proveniunt, ſanationem utique accipere nequeunt.*

De varietate delirii melancholici antea jam dictum fuit, & poſſent numeroſa exempla ex hiſtoria medica adduci: quidam enim crura ſtraminea ſe habere credebant, alii caput abeſſe, naſum in proboſcidem elongatum &c. verum haec breviter tantum monuiſſe ſufficiet (*z*).

Ructus, flatus, anxietates &c. De ratione horum ſymptomatum dictum fuit §. 1099.

Urinam copioſam &c. Antea dictum fuit, perturbato ob validum animi affectum ſyſtemate nervoſo, in hyſtericis ac hypochondriacis urinam copioſam, inſtar aquae purae limpidam & tenuem excerni: verum ex modo dictis patuit, omnium nervorum originem miris modis in hoc morbo perturbari; adeoque minime mirum erit, ſi ſaepius talis urinae profluvium contingat. Ubi autem illi ſpaſmi remittunt, tunc craſſior & contentis ſaturata urina emittitur, quia hactenus in ſanguine retenta nunc per renes ſecernuntur.

Sanguineae faecis &c. Ad §. 1098. dictum fuit, quare haec atrabilaria ſanguinis faex in vaſis viſcerum abdominalium retineatur & accumuletur. Ad §. 1104. patuit, quomodo atra bilis ſoluta & mota quandoque ſubitaneas tales, ſemper periculoſas, evacuationes faciat. Pariter de pertinaci alvi obſtructione ad §. 1099. dictum fuit.

Sputationem tenuem & frequentem. Hoc in primis obtinet, dum per abdominalia viſcera, humore tenaci atrabilario infarcta, impeditur libera circulatio, adeoque & ſecretio lymphae inteſtinalis, ſucci pancreatici, & gaſtrici: cum autem glandulae ſalivales ſimilem humorem a ſanguine ſeparent, ideo ſalivae ſecretio augetur, continuo os madet, & frequens ſputi tenuis excretio fit. Ob hanc cauſam melancholici vocantur *ſputatores*. Nocet autem frequens talis ſputatio ut ſignum, & ut cauſa. Significat enim vaſa abdominalium viſcerum infarcta eſſe; ſimulque copioſa talis tenuis ſputi ex-

(*w*) De Morbis Cap. II. Charter. Tom. VII. pag. 533. (*x*) Prorrheticor. Lib. I. Charter. Tom. VIII. pag. 710. Coacar. Praenot. N. 95. ibid. pag. 857. (*y*) De curat. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. V. pag. 125. [*z*] Vide Trallian. Lib. I. Cap. XVI. pag. 109.

cretio orbat ſanguinem liquidiore & mobiliore parte, adeoque morbum auget, uti ad §. 1093. dictum fuit.

Vigiliarum, inediae &c. Niſi certiſſima obſervata hoc docerent, omnem fidem ſuperare videretur tolerantia frigoris, vigiliarum, inediarum in melancholicis; & omnium maxime, ubi jam maniaci evaſerunt. Vidi per plures ſeptimanas vigilaſſe perpetuo; rudiſſima hyeme anni quadrageſimi elapſi, nudos decubuiſſe in pavimento lapideo, cui pauculum ſtraminis inſtratum erat, dum omnia veſtimenta, ſtragula, lectum dilacerarent ilico. Mulierem peſſime melancholicam per ſex ſeptimanas omnem cibum conſtantiſſime reſpuiſſe novi, pauculum tantum aquae ſubinde hauriebat, unde tota exſucca & arida periit tandem. Numeroſae tales obſervationes paſſim apud auctores leguntur.

§. 1110. Attulit ſaepe curationem ſuperveniens ſcabies foeda, aliquando Elephantiaſin aemulans; aut varix numeroſa, ingens, enata; tumentium valde haemorrhoïdum fluxus; atrae bilis per ſuperiora & inferiora rejectio.

Summi ſemper momenti eſt in morborum curationibus, uti antea jam ſaepius monitum fuit, attendere ad illa, quae ſponte in morbis contingunt cum levamine: ars enim ſic edocta conatur haec imitari; vel ſaltem prudens Medicus inde diſcit, ne perverſa medela impediat ſalubria haec naturae, morbos ſanantis vel emendantis, conamina.

Obſervatum jam fuit, foedam talem ſcabiem, totam fere ſuperficiem corporis deturpantem, profuiſſe melancholicis; & probe memini, me talem caſum vidiſſe in homine per plures annos jam hoc morbo laborante, in quo ulceroſa cutis cepit plorare liquidum ichoroſum, quod in foedas & denſas cruſtas concreſcens totam corporis ſuperficiem deturpabat. Ratio hujus rei videtur haec eſſe: hactenus dicta docuerunt, atrabilariam materiem non tantum peccare ſpiſſitudine, & picea tenacitate, ſed & ſimul huic tenaci adhaerere magnam acrimoniam, quae minus nocet, quamdiu ſic inviſcata manet. Verum ubi, quacumque de cauſa ſolvitur atra bilis, tunc illud acre, his nexibus liberum, humoribus circulantibus facile miſceri poterit, & ſi magna copia ac impetu in quaſdam corporis partes adigatur, peſſima & immedicabilia mala producet, uti ad §. 1104. dictum fuit. Si autem ſenſim ſolvatur atra bilis, ſenſim extricabitur illud acre, & lympha corporis dilutum ad emunctoria cutis pervenire poterit; cumque minima illa vaſa acri ſtimulo irritet, non exhalabit per tranſpirationem inſenſibilem, ſed haerebit in vaſis minimis cutaneis, illa erodet, ſicque omnia haec mala producet. Ita & videmus in aliis morbis materiem morboſam ad cutanea vaſa delatam illa obſtruere, inflammare, varias puſtulas & exanthemata in cute facere, quia, craſſior cum ſit, vel haeret in vaſorum anguſtiis ultimis, vel acrior quandoque illa irritat & conſtringi facit. Hinc forte quandoque febres varioloſae ſine variolis contingunt, quando miaſma varioloſum ad cutis ſpiracula delatum

tum exit libere; ubi nempe mitior indoles contagii varioloſi, humores diluti, & vaſa cutanea laxa & facile pervia ſunt. Sic noverunt Medici, antequam miliaria exanthemata erumpant, in primis alba, percipi odorem fracidum ſubacidulum, inſtar vappidi aceti: exhalat tunc pars materiae morboſae, quae poſtea per moram ac febrim acrior reddita, majori copia ad cutis vaſa delata retinetur, imprimis circa cutaneos folliculos, quos diſtentos morboſa lympha elevat in parvos & pellucidos tumores. Forte etiam epidermis in pluribus locis a cute ſolvitur, & a collecto liquido in minimas tales bullulas elevatur. Quandoque enim minime tales ſphaerulae ultra cutis ſuperficiem eminent; frequentius dimidia quaſi ſui parte cuti immerſae manent.

Apud *Tulpium* (*a*) habetur obſervatio, quae huc facere videtur. Imprudens chirurgi tyro in puella dolorem dentium oleo vitrioli tollere conabatur, & mala fortuna copiam olei vitrioli ori infundebat, cujus pars per gulam deſcendit, & horrenda mala fecit. A ſummo hoc periculo pluribus remediis adhibitis erepta quidem fuit miſera haec virgo, ſed acerrimi illius remedii pars, humoribus miſta, in habitum corporis delata eſt, & in pluribus cutis locis cinereas cruſtas, foedaque excitavit ulcera, ita ut vix quidquam manſerit in tota cute glabrum, vel priſtinae pulchritudinis particeps. Verum §. 1105. monitum fuit, materiam atrabilariam expulſam de corpore quandoque habuiſſe talem acrimoniam acidam, ut metalla roderet, & cum terreſtribus ebulliret: non ergo mirum videri poterit, ſi ad cutim delatum illud acre ſimilia praeſtiterit.

Uti jam acre illud, ſoluta materia atrabilaria, ad cutim delatum levamen morbi facere ſolet, ſic pariter ſpiſſior pars quandoque colligitur in venis, illas diſtendit immaniter, & varicoſos tumores facit. In illo homine, quem vidi a melancholia peſſimo tali morbo cutaneo corruptum, ſimul obſervavi numeroſas & magnas varices in cruribus. Licet enim tenax illa materia atrabilaria ſic ſoluta fuerit, ut cum humoribus circulantibus per arteriarum ſanguinearum ultimos fines tranſeat in venas; tamen adhuc priſtinam indolem retinet, & moleculae diviſae, dum tranſeunt per ultimas arteriarum anguſtias, in venas latiores confluunt, ubi denuo uniri poſſunt, in primis ſi tardior fuerit ſanguinis motus: tuncque praecipue atrabilarius talis ſanguis colligitur in venis aſcendentibus ab extremis inferioribus corporis, quia ibi contra gravitatis nixum ſanguis verſus cor movetur: venae enim, tenuiores tunicas cum habeant, longe minus contractiles ſunt arteriis, & facilius diſtenduntur: unde etiam vel contiguae ſunt venae arteriis, vel muſculis agiliſſimis accumbunt, ut per diaſtolen arteriarum, & muſcularem actionem promoveatur ſanguinis motus per eas; cui rei & valvulae, impedientes retrogreſſum ſanguinis a latiore parte venae verſus anguſtiorem, inſerviunt. Si jam & motus ſanguinis per arterias tardior fuerit, & quieſcant aegri, venae, in primis artuum inferiorum, dilatantur ac varicoſae fiunt, ſicque magnam copiam atrabilarii ſanguinis capere poſſunt. Melius ſe habent quidem inde melancholici, quia viſcera abdominalia levantur hac ſaburra; ſed interim tamen ab-
his

(*a*) Lib. III. Cap. XLIII. pag. 258.

his varicibus ſaepe pertinaciſſima crurum ulcera oriuntur: unde longe magis optabilis eſt materiae atrabilariae expulſio e corpore, modo tuto fieri poſſit, in primis per haemorrhoïdes. Hinc *Hippocrates* (*b*) dixit: *Maniacis ſi varices aut haemorrhoïdes acceſſerint, maniae ſolutio.* Et *Galenus* (*c*), dum hunc Aphoriſmum commentatur, monet, *Hippocratem* hic agere de inſania melancholica, non autem de aliis maniae ſpeciebus.

Per Haemorrhoïdalia autem vaſa aperta directe materies atrabilaria evacuari poteſt ex locis, quae occupat, unde ſummum & ſubitum levamen in hoc morbo ſequi ſolet. Hinc dixit *Hippocrates* (*d*), quod ſimilis atrae bili materies per haemorrhoïdes effluat. Et *Galenus* (*e*) in commentariis ad hunc locum notat, multos denuo in melancholiam incidiſſe, dum haemorrhoïdum fluxus ſuprimebatur. Verum additur in textu, quod imprimis proſit fluxus tumentium admodum haemorrhoïdum, quia tunc conſtat, materiam atrabilariam, in his vaſis prius accumulatam, illa diſtendiſſe; & deinde, ruptis vaſis, exiviſſe de corpore. Obſervatur enim & ſalubris haemorrhoïdum fluxus, dum tantum minuitur copia ſanguinis boni, non autem evacuatur noxia ſaburra, quod & *Galenus* (*f*) optime notavit; ſed tunc plerumque minus turgent haemorrhoïdes antequam rumpantur, quia facilius exit purus ſanguis, quam ille, qui atrabilariam ſpiſſitudinem habet.

Atrae bilis per ſuperiora &c. Quando nempe ſoluta & mobilis reddita materies atrabilaria per has vias exit de corpore, antequam magnam acrimoniam adepta fuerit: aliter enim, uti ad §. 1104. dictum fuit, ſubitam mortem, corruptis jam viſceribus, producit, non medelam. Hanc jam evacuationem materiae atrabilariae, ſponte ortam, cum viderent Medici profuiſſe, tentaverunt per artem hoc imitari. Veteres dederunt Helleborum, nigrum in primis (*g*), aliaque, quae ſatis fortiter movent & evacuant: tunc autem haec prodeſſe poterunt, quando per methodum §. 1101. laudatam correcta fuit acrimonia materiae atrabilariae, ejuſque tenacitas jam imminuta eſt; ſecus enim acria purgantia periculo non carent, uti ſequenti paragrapho dicetur.

§. 1111. INgens damnum capere ſolet ab omni medela labefactante vires; acriter evacuante; rurſumque ab uſu eorum, quae liquida vehementer exagitant, ſive cardiaca fuerint, ſive alio quocunque titulo exhibita.

Cum in melancholia ſanguis craſſus, ater, pinguis, terreſtris ſit (vide §. 1092.) multi Medici fuerunt in hac opinione, per repetitas ſanguinis miſſiones debere educi vitioſum ſanguinem; ſimulque ſperarunt, ex ingeſtis alimen-

(*b*) Aphor. 21. Sect. VI. Charter. Tom. IX pag. 260. (*c*) Ibidem.
(*d*) Lib. VI. Epidemic. Charter. Tom. IX. pag. 531. (*e*) Ibidem.
(*f*) Ibidem. (*g*) Aretaeus de curat. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. v. pag. 124. Trallian. Lib. I. Cap. xvi. pag. 112. 113.

mentis reſtitui poſſe facile ſanguinem bonum, unde hac methodo hunc morbum aggrediebantur. Quamdiu autem cacochymia atrabilaria omnem circumeuntem humorem aequaliter inficit, nondumque viſceribus impacta immobilis haeret, videtur aliqua ratione niti haec methodus. Verum ſi conſideretur, educta etiam magna copia ſanguinis atrabilarii, non minui cauſas, quae hanc cacochymiam produxerunt, patet ſatis juſtum metum eſſe, ne novus ex ingeſtis alimentis natus ſanguis ſimili labe afficiatur. Praeterea patuit ex illis, quae ad §. 1094. dicta fuerunt, ſecretiones & excretiones vitiari in corpore, pulſum & reſpirationem lentiora eſſe, corpus emaciari; adeoque conſtat, non ſufficere vires corporis ad reſtituenda illa, quae inevitabili lege etiam in ſaniſſimis corporibus quotidie pereunt: multo minus ergo aptum erit corpus atrabilarium tantam ſanguinis jacturam reſarcire. Accedit, quod & ipſa jactura ſanguinis impediat aſſimilationem bonam ingeſtorum, uti alia occaſione §. 25. I. probatum fuit. Hinc prudenter monuit *Aretaeus* (*h*), in cura hujus morbi maturo conſilio deliberandum eſſe, an ſanguinis miſſione opus ſit, nec ne: deinde addit ſequentia: *Paulum ſanguinis mittendum, quatenus videlicet Venae ſectionem vires ſentiant, ſed nullam noxam illarum tenor accipiat: nam etſi craſſus & biliosus & concretus ſit ſanguis, & niger velut amurca, tamen ipſe naturae praedium eſt atque alimentum: quocirca ſi plus quam decet ſanguinis abduxeris, nutritionis defectu natura de ſua firmitate decidit.* Ubi vero materies atrabilaria vaſis & viſceribus abdominalibus jam haeret impacta, tunc adhuc minus prodeſſe poteſt ſanguinis miſſio, quia nihil illius craſſi educitur, ſed tantum minuitur copia ſanguinis, qui in macilentis & exſuccis illis corporibus adhuc libere per vaſa circumduci poterat.

Quantum mali metuendum ſit a reliquis evacuationibus per purgantia, vomitoria &c. uti etiam a ſtimulantibus & ſolventibus validis, antea ad §. 1100. dictum fuit.

§. 1112. UNde optima ſanandi hunc morbum methodus eſt, ſi cauſa prima bene obſervata, & temperiei varietate, his oppoſita medela, variis varia, adhibetur.

Ad §. 1093. variae cauſae enumeratae ſunt, quae huic morbo producendo favent: hae ad §. 1108. denuo recenſitae & ad tres claſſes redactae fuerunt, ut nempe in harum indagatione memoria Medici juvetur. Nunc in curatione primo illud agendum eſt, ut cauſae cognitae, quae morbum fecerunt, morbumque praeſentem ſuſtinent & augent, removeantur, vel ſaltem minuantur. Si v. g. a malo victu ortum duxerit morbus, ille erit emendandus: ſi a pertinaci animi affectu, vitanda ſunt omnia, quae illum renovare poterunt; & ſic de reliquis. Praeterea ante monitum fuit ad §. 1105., diverſam acrimoniae ſpeciem quandoque jungi tenaci atrabilario ſanguini, adeoque requiri medelam, quae cognitam acrimoniam emendare poſſit. Patet ergo facile

(*h*) Ibidem.

facile generalem curandi methodum dari non poſſe, ſed illam debere eſſe variam pro diverſitate cauſarum, vario morbi gradu, & ipſius aegri diverſa conſtitutione. Praecipuae autem indicationes curatoriae quatuor ſequentibus paragraphis recenſentur.

§. 1113. 1. Itaque erit indicatio liquida cerebri & nervorum excitare, augere, in ordinem redigere; quod fit: α avertendo mentem ab objecto conſueto ad alia priori contraria. β. inducendo caute alium animi affectum, melancholico oppoſitum. γ. inſerviendo falſae imaginationi. δ. aut ſaepe magna vi ei repugnando.

Dictum fuit §. 1092. morbum hunc ortum ducere ab atra bile; ita tamen ut & pertinax illud delirium a ſola cogitatione mutata initium ducens producat in corpore atram bilem, quae non praeëxſtiterat. Adeoque ſemper proderit in cura hujus morbi mutare cogitationem aegrorum, ne ſemper uni & eidem ideae affixi haereant. Quamvis enim ab atra bile accumulata in corpore morbus ortum duxerit, augebitur illa ſaburra atrabilaria, ſi mens pertinaciter & diu eidem cogitationi inhaeſerit; cum vehemens mentis exercitatio, circa unum & idem objectum perpetuo occupata, ſufficiat ad generandam atram bilem in corpore, uti ad §. 1093. monitum fuit: hoc autem fit in primis ſequentibus.

α. Dum eadem idea menti perpetuo obverſatur, tandem totam mentem adeo occupat, ut ſit indelebilis poſtea, in primis ſi ſaepius renovatur eadem haec idea: hinc dum magnanimi caeteroquin viri atrocem contumeliam paſſi fuerunt, manet ira memor, & dum vel nomen audiunt illius, qui injuriam fecit, mox turbantur toti. Ubi jam rei familiaris damnum, vel muneris jactura, continuo menti praeſentem ſiſtunt tot malorum cauſam, mens nihil cogitat niſi hoc unicum, & a reliquis omnibus non afficitur, unde toties pertinaciſſima melancholia naſcitur. Econtra novimus, plurima dilabi ex memoria noſtra, ſi per plures annos non renoventur ideae, licet antea vividiſſimae fuerint; vel ſaltem, ſi longo temporis intervallo non redierint, minus nos afficere. Qui chara amiſerunt pignora, primis diebus affliguntur validiſſime, ſimulac aliquid in conſpectum venerit, quod defunctorum memoriam renovet: poſt aliquot menſes eadem conſpecta minus afficient. Ob hanc cauſam perpetua mutatio objectorum adeo prodeſt melancholicis, quae omnium pulcherrime per itinera ſuſcepta obtineri poteſt, ubi omni momento nova ſenſibus occurrunt etiam nolenti homini. Prudenter autem hoc tentandum eſt: moroſi enim ſolent eſſe melancholici, noluntque ſaepe haec oblectamenta pati, ſi tanquam morbi remedium proponantur, unde alia ſub ſpecie offerri debent. Multum hanc methodum commendat (*i*) *Aurelianus*, & varios modos recenſet, per quos tentavit melancholicorum mentem divertere ab illa cogitatione, quae ſemper praeſens manebat. Ob-

(*i*) Morbor. Chronic. Lib. I. Cap. v. pag. 332. 333.

Obſervata plurima docent, quandoque melancholicos circa unam tantum ideam inſanire, dum crura ſtraminea, caput vitreum, & alia ſimilia ſibi imaginantur; in reliquis omnibus prudentiſſime ratiocinantur; ſi ergo vitari poſſit in his, ut nulla mentio fiat crurum capitiſve, ſapient, & ſenſim delebitur efficacia illius falſae imaginationis.

β. Quantum conducat, oppoſito animi affectu compeſcere turbas in corpore excitatas, alia occaſione ad §. 104. dictum fuit. Summa ira excandeſcentem hominem ſubitus metus compeſcit; & contra meticuloſiſſimum hominem ira reddit audacem. Unde patet, prudentem excitationem animi affectus, qui eſt oppoſitus illi in quem vergunt melancholici, magni uſus eſſe poſſe. Legitur apud *Plutarchum* (*k*), quod quodam tempore *Mileſiae* virgines inſanire coeperint, & violentas ſibi intulerint manus: nullis movebantur parentum lacrymis, & cuſtodum induſtriam eludebant; nec inveniebatur tantae calamitati remedium. Poſtquam vero lex promulgata fuerat, quae jubebat, ut cadavera illarum, quae ſibi ſuſpendio mortem conſciviſſent, nuda per forum deferrentur, metus dedecoris, licet poſt mortem futuri, impedivit reliquas, ne ſimile ſcelus patrarent. Dum *Patrocli* mortem doleret *Achilles*, inſomneſque noctes duceret, & nil niſi vindictam ſpirans *Hectoris* cadaver indignis tractaret modis, ut tantum furorem compeſceret, mater *Thetys* blandos immiti filio ſuaſit amores (*l*), ſicque obtinuit facile, ut *Hectoris* cadaver traderet dona ferentibus: addebat quidem, iratos Deos indignum hoc facinus deteſtari; ſed probe noverat, ferocem hunc animum ſolo metu non fuiſſe compeſcendum; hinc maluit primo delinire amorum illecebris.

γ. Quandoque expedit ad curationem, ut ſimulet Medicus ſe aſſentiri omnino falſis melancholicorum imaginationibus; in primis quando aegri, firmiſſime perſuaſi, nullo patiuntur ratiocinio ſibi evelli, quam conceperunt, opinionem. *Celſus* (*m*) in loco, quem antea ad §. 702. allegavi, poſtquam monuerat, tentandum eſſe in delirantibus, ut oppoſiti excitentur animi affectus, deinde addit: *Saepius tamen aſſentiendum, quam repugnandum eſt: paulatimque & non evidenter, ab his, quae ſtulte dicuntur, ad meliora mens adducenda.* Similem methodum, ſed cum cautela quadam laudavit *Aurelianus* (*n*), dicens: *Mandandum quoque miniſtris, ut eorum errores conſenſu quodam accipientes corrigant, ne aut omnibus conſentiendo augeant furorem, eorum viſa confirmantes, aut rurſum repugnando exaſperent paſſionis augmentum; ſed inductive nunc indulgeant conſentientes, nunc inſinuando corrigant vana, recta demonſtrantes.* Omnium autem feliciſſime hoc ſuccedit, ſi Medicus aſſentiens falſae imaginationi ſimul perſuadere poſſit aegris, ſe noviſſe talia remedia, quae certo tollere poſſunt malum, quo ſe affligi credunt. Sic feliciter egregium pictorem *Tulpius* ſanavit (*o*), qui falſo ſibi imaginabatur, omnia ſui corporis oſſa inſtar cerae mollia eſſe. Non adverſabatur aegri imaginationi

(*k*) De virtut. mulier. Tom. II. pag. 249. (*l*) Homer. Iliad. Lib. XXIV. (*m*) Lib. III. Cap. XVIII. pag. 151. (*n*) Morbor. Chronicor. Lib. I. Cap. V. pag. 330. (*o*) Obſervat. Medic. Lib. I. Cap. XVIII.

Tulpius, ſed demonſtrabat tantum ingenioſo huic viro, morbum hunc Medicis cognitum & deſcriptum fuiſſe, certamque promiſit curam intra ſex dies, modo vellet praeceptis medicis obtemperare: hac tamen lege, ut triduo abſoluto inſiſteret pedibus tantum, nec vel latum unguem procederet; ſexto autem die plenariam deambulandi potentiam haberet. Admittebat omnia aeger, dum credebat Medicum perſuaſum eſſe de hac mollitie oſſium, quia primo triduo tam ſollicite prohibebat omnem greſſum, ac ſi oſſa nondum ſatis firmata hunc motum non admitterent abſque damno. In Capitulo ſequenti alium caſum narrat, ubi ſimiliter melancholicae mulieri perſuaſit, per medicamenta exhibita expulſam fuiſſe molam viventem, quam ſe utero gerere credebat. Plures ſimiles caſus apud obſervatores Medicos inveniuntur, qui docent, quanto cum fructu Medici ſaepe indulſerint falſae aegrorum imaginationi.

δ. Dum in hoc morbo mens delirans uni & eidem fere ſemper cogitationi affixa manet (vide §. 1089.) tam valida fit impreſſio talis ideae in ſenſorio communi, ut non facile deleri ſe patiatur, & ſuperat multum efficaciam idearum, quae per ſenſus excitantur. Dum enim ſibi perſuaſum habet melancholicus, crura eſſe ſtraminea, licet tangat dura oſſa, licet videat carnem, non tamen recedit a falſa hac opinione. Tentaverunt tunc Medici aliquando felici cum eventu excitare per cauſas ſubitas & validas novam ideam, quae falſae huic imaginationi directe oppoſita eſt, & tamen adeo efficax, ut illam ſuperare poſſit. Sic apud *Trallianum* (*p*) legitur, quod *Philodotus* Medicus curaverit hominem, qui ſe capite truncatum credebat quam firmiſſime, dum repente plumbeum pileum ejus capiti imponeret, cujus grave pondus percipiens aeger vana hac imaginatione liberatus fuit. Dum eruditus vir ex immodicis ſtudiis in hunc morbum inciderat, credebat ſe habere crura vitrea, hinc nullo modo illis audebat inſiſtere, ſed de lecto ad focum deferebatur, cui tota die aſſidebat. Ancilla, dum ligna adferebat foco alendo, ruditer illa projecit, unde territus herus, & cruribus ſuis vitreis metuens, illam acriter objurgavit: moroſa ancilla, & herilis inſaniae pertaeſa, ligno percuſſit rudius heri tibiam, unde acrem quidem dolorem ſenſit, ſed ſimul iratiſſimus exſiliit, ut illatam hanc contumeliam ulciſceretur; paulo poſt, defervescente ira, gaviſus fuit, ſe cruribus inſiſtere poſſe, & deleta fuit de mente ejus vana haec imaginatio. Docemur ergo, cum prudentia tentari poſſe in hoc morbo curando talem methodum, quae directiſſime repugnat delirio melancholico. Fuit homo ſatis celebris apud Batavos inſanientium cura, qui hac methodo utebatur, & multos ſanabat. Simulac delirarent, tractabat miſeros ferarum inſtar, verberibus, catenis, perfuſione aquae frigidiſſimae, fame, ſiti &c. Dum miteſcebant, omni modo blandiebatur illis, nihilque omnino negabat illarum rerum, quas deſiderabant. Hoc modo effecit, ut metus verberum coërceret incipiens delirium, & tandem deleret vanas illas imaginationes: e contra dum pacatum ſtatum mox

(*p*) Lib. I. Cap. XVI. pag. 110.

mox ſequebantur omnia, quae placere ipſis poterant, felix ſaepe ſucceſſit curatio.

§. 1114. 2. OBſtructiones, vel cauſam, vel effectum, falſae imaginationis, reſerando, emolliendo, incidendo, ſtimulando, per aquas minerales, ſerum lactis, mulſam, decocta ſplachnica, hepatica, anthypochondriaca, aquas ſalibus lixivioſis vel compoſitis acutas, Mercurialia laxantia, vomitoria, motus, exercitia, Equitationes, Navigationes, Uterina, Ariſtolochica, Haemorrhoïdalia evacuantia, balnea, litus, emplaſtra.

Omnia illa, quae praecedenti paragrapho dicta fuerunt, tantum ſerviunt delendae illi ideae, quae delirium illud melancholicum comitatur, ſed non tollunt materialem cauſam, bilem atram nempe, quae, ſi manet in corpore, apta eſt, ut ſublatae cuidam falſae imaginationi per praecedentes methodos ſubſtituat novam aeque difficilem eradicatu. Unde dum priora tractantur, ſimul exhibenda ſunt talia, quae atram bilem ſolvere & expellere poſſunt, ſicque infarcta viſcera liberare. Uti enim ad §. 1090. monitum fuit, atrabilaria illa ſaburra, prius accumulata in corpore, producit illud delirium melancholicum; vel idem morbus, a mente incipiens, in corpore, antea ſano, brevi producet atram bilem, quae deinde ad viſcera abdominalia depoſita (vide §. 1098.) pertinaces obſtructiones faciet.

Quomodo autem atrabilaria illa tenacitas ſanguinem inficiens ſolvi ac expelli de corpore poſſit; & per quae remedia, ad §. 1097. dictum eſt. Simul etiam monitum fuit de cautelis neceſſariis in curatione, ubi atra bilis jam in viſceribus abdominalibus fixa haeſerit. Haec habentur ad §. 1101. & 1103. quae hic denuo ſummatim recenſentur.

Totus enim curationis cardo in hoc vertitur, ut materies atrabilaria ſenſim ſoluta & mobilis reddatur, vaſa ſic laxentur, ut facile demittere queant obſtruens impactum: talia autem adhibeantur remedia ad hunc ſcopum, quae cognitae per ſua ſigna acrimoniae humoris atrabilarii adverſentur. Aquae minerales & diluendo & ſolvendo hic magnum uſum habent; omnium maxime ſi aeſtivis adhibeantur menſibus, poſtquam prius verno tempore aegri uſi fuerint ſero lactis mellito, decocto cum *taraxaco*, *fumaria*, *cichorio*, ſimilibusque ſplachnicis, hepaticis, anthypochondriacis dictis herbis: tunc enim emollita, & deliqueſcere incipiens, materies atrabilaria, feliciter ſaepe eluitur de corpore per largum aquarum medicatarum potum. Omnium autem horum efficacia juvatur, dum corporis motu & equitatione in primis concutiuntur pendula viſcera abdominalia; ſic enim felicius fundi ſolet atra bilis. Ubi jam ſigna §. 1101. recenſita docent materiam morboſam fluxilem redditam incipere moveri, tunc caute expellenda de corpore, ne feſtinando imprudenter ſequantur illa mala, quae ad §. 1104. deſcripta fuerunt. Navigatio autem in primis tunc commendatur non aſſuetis, quia miro modo a navis agitatione turbatur totum corpus etiam in ſanis hominibus; nauſea ſequitur &

vomitus moleſtus, ac ſaepe diuturnus, per quem quandoque excuſſa fuit atra bilis, antea jam per ſolventia remedia ad exitum parata.

Ubi autem per plures menſes ſolventiſſimis remediis uſi fuerint tales aegri, nec tamen ſigna docuerint, ſolvi adhuc atram bilem, tunc & alia tentant Medici cum prudentia. Mora enim diuturna pejor redditur morbi materia. Veteres Medici tunc adhibuerunt Helleborum, quo ſummam fuſionem omnium humorum validamque evacuationem fecerunt, & ſaepe felici cum ſucceſſu, modo viſcera adhuc forent integra, nec ad magnam acrimoniam perducta eſſet atra bilis. Recentiores, magnam efficaciam argenti vivi experti, illud adhibuerunt: omnium cautiſſime fit, ſi leniora tententur una alterave vice, dein per aliquot ſeptimanas ſolventia remedia dentur, & poſtea repetantur evacuantia.

Cum autem & conſuetae evacuationes ſuppreſſae hunc morbum augere poſſint, patet, quare uterina & ariſtolochica in hoc morbo curando pariter locum habeant; praecipue cum ex *Hippocratis* obſervatione (vide §. 1098.) conſtiterit, atram bilem quandoque uterum obſidere. Quantum autem proſit evacuatio per vaſa haemorrhoïdalia in hoc morbo, antea jam ſaepius dictum fuit. Unde ſimul patet ratio, quare balnea, litus, &c. emolliendo & laxando haec vaſa uſum praeſtare poſſint.

§. 1115. 3. SYmptomata leniendo per venae ſectionem, immerſionem in aquam frigidam, carminantia, opiata.

Morbi ſymptomata quidem, debellato morbo, ſilent; adeoque primaria cura ad eradicandum morbum adhiberi debet; neque tamen illa ſemper poſſunt negligi, tam ob moleſtiam, quam ob diuturnitatem. Si enim in morbis febrilibus, etiam acutis, adeoque citius finiendis, quandoque ſymptomata moleſta adeo occurrant, ut vix ferri ab aegro poſſint; vel & metuatur ne aliud gravius malum producant, atque ideo peculiari cura indigeant, uti ad §. 620. dictum fuit; quanto magis in melancholia, adeo diuturno & difficulter debellando morbo, idem verum erit. Praecipua autem talia ſymptomata in melancholicis ſunt, furores ſaevi, flatus moleſti, anxietates intolerabiles, & pervigilia.

Furores illi levantur ſaepe, debilitatis viribus per ſanguinis miſſiones, etiam largas; verum caeteroquin ad morbi ipſius curam parum faciunt, cum de morbi materia, viſceribus abdominalibus impacta, per hanc euacuationem nihil dematur; & ſedato furibundo hoc impetu, per copioſam ſanguinis evacuationem collapſae langueant vires.

De immerſione in aquam frigidam, & praecipitatione in mare, dicetur paulo poſt ad §. 1123., ubi de mania agetur.

Moleſti flatus, omnium frequentiſſimum ſymptoma, levantur omnium optime per calida, aquoſa, leniter aromatica remedia, carminantia dicta; de quibus videantur illa, quae ad §. 650. habentur, ubi de cura ructuum & flatuum agebatur.

Anxie-

Anxietates & pervigilia opio dato tolli quidem ſolent pro tempore; verum in hujus remedii exhibitione tamen prudentia opus eſt. Semel enim experti melancholici levamen hoc, illo carere nolunt poſtea, & ſummas illas anxietates, ipſa morte minus tolerabiles, repetitis auctiſque opii doſibus pellere conantur. Verum opium hoc habet, ut ſolita quantitas aſſuetos non afficiat amplius, ſed debeat augeri, ut deſideratum praeſtet effectum: vidi ſic melancholicos ad quindecim grana opium ſumſiſſe unica vice; quod niſi exhiberetur, ſibi ipſis violentas intuliſſent manus prae intolerabili moerore & anxietate. Cum autem alvus in hoc morbo pertinaciſſime adſtricta ſit (vide §. 1099. 1109.), & opii uſus alvum ſiſtere ſoleat, ob hanc cauſam opium minus tutum videtur. Blanda emulſa cum ſyrupo papaveris albi tutius dantur, & ſaepe anxietates illas, ac pervigilia, minuunt; hinc illa prius tentari debent. Quandoque tamen tanta eſt horum ſymptomatum moleſtia, ut cogantur Medici veſpertino tempore opium exhibere, dum interim illa, quae ad reſerandas obſtructiones praecedenti paragrapho laudata fuerunt, diurnis horis animoſe adhibentur.

§.1116. 4. PRaemiſſis evacuationibus (1114. 1115.), exhibendo ea, quae exhilarare docet obſervatio, & roborare omnes corporis partes.

Poſtquam atra bilis abdominalia viſcera obſidens ſoluta & evacuata fuit, ſaepe languent omnes vires; imo, uti in praecedentibus monitum fuit, quandoque in tantam debilitatem aegri incidunt, ut mortuis ſimiles per aliquot horas jaceant; tunc gratis cardiacis opus eſt, quae collapſas vires erigunt. Praeterea per tam longum tempus triſtibus & anxiis cogitationibus aſſueta mens, licet cauſa materialis morbi ſubducta fuerit de corpore, pergit adhuc ſimiliter cogitare, & corporis inſignem debilitatem animi dejectio comitari ſolet. Tunc omnia, quae exhilarant, uſum habent: grata amicorum colloquia, luſus, objectorum continua varietas. Simul exhauſto corpori per bonum victum ſubminiſtrentur talia, quae reſtituere poſſunt perdita. In primis autem tunc prodeſt moderatus vini generoſi uſus, quo nullum praeſtantius cardiacum habetur, nec majus exhilarans, cum omnes curas ſilere faciat, omnem moerorem leniat. Si jam vino frigido infundantur fragrantes herbae, *meliſſa*, *abrotanum*, *thymus*, *ſalvia*, *cortices citri*, *arantiorum*, *croci ſtamina* &c. habetur remedium, quod ſubtiliſſima effluvia odoratorum vegetabilium continet, & cujus paucae unicae bis vel ter de die ſumtae miro modo reficiunt & exhilarant.

Simul etiam notandum eſt, vaſa, tamdiu infarcta & diſtenta materia immeabili, jam liberata collabi flaccida & inertia: his firmandis conducunt roborantia grata, vinum auſterum, cydonia mala, granatorum ſuccus, cortex peruvianus, Cinnamomum, & omnia illa, quae §. 28. ad fibras debiles roborandas laudata fuerunt.

§. 1117. Ex quibus (1110. ad 1117.) liquet, ſanationem hujus mali (1089.) abſolutam eſſe in curatione bilis atrae (1097. 1100. 1101. 1103. 1106.), atque inde peti debere non hanc modo, ſed infinitorum, falſo pro incurabilibus habitorum, morborum.

Quam difficile malum ſit *Melancholia*, §. 1089. definita, tota ejus hiſtoria docuit; ſimulque patuit, pertinax hoc malum tamen debellari poſſe, ſi per idoneam methodum & bona remedia ſolvatur atra bilis, & ſoluta educatur de corpore: qua methodo, quibus cum cautelis, hoc fieri debeat, numeris hic citatis dictum fuit. Maximam curae difficultatem ſaepe facit aegrorum moroſitas, qui vix diu obedire volunt praeceptis medicis, cum tamen rebellis morbus diuturnam curam poſtulet. Unde merito *Hippocrates* (*q*) monuit, in morbis curandis, non ſufficere, ut Medicus faciat illa, quae oportet; ſed & aegrotum, & ipſos adſtantes, ſuum debere officium praeſtare.

Simul patet, eadem hac methodo plures alios morbos difficiles curari poſſe, dum obſtruens nempe materia ſolvitur, ſoluta de corpore educitur, integris manentibus viſceribus; & dein roborantibus ac Cardiacis reſtituuntur vires. Videantur illa, quae §. 1056. de cauſis & cura morborum chronicorum dicta fuerunt; ubi probatum fuit, illos nec ex origine adeo compoſita pendere, neque adeo multiplicem medendi methodum requirere.

(*q*) Aphor. 1. Sect. I. Charter. Tom. IX. pag. 1.

MANIA.

§.1118. SI Melancholia (1082.) eouſque increſcit, ut tanta accedat agitatio liquidi cerebroſi, qua in furorem agantur ſaevum, Mania vocatur.

Mania ἀπὸ τȣ μαίνεσθαι *furere*, *inſanire*, nomen habet, & melancholiam diuturnam ſequi ſolet, licet & ab aliis cauſis quandoque oriatur, uti poſtea videbimus. Furor autem ille ſaevus, quo ſibi & aliis nocere conantur tales aegri, diſtinguit maniam a melancholia, in qua triſtes, moroſi, anxii aegri quidem ſunt, ſed nondum in furorem aguntur. Diſtinguitur autem mania a feroci & perpetuo delirio Phreniticorum, quod phrenitidem febris acuta ac continua comitetur ſemper; maniaci vero febre careant. Quod & pulchre notavit *Aretaeus* (*r*) maniae definitionem ponens ſequentem: *Eſt enim ex toto mentis alienatio diuturna, abſque febre: etenim ſi febris quandoque conjungitur, id non ratione furoris proprie, ſed alio quovis caſu contingit.* Similia quoad maniae Diagnoſin apud *Aurelianum* (*s*) leguntur. Notandum autem, quod & in definitione maniae notaverint morbi diuturnitatem, ut diſtingueretur ab ebriorum furoribus; atque etiam a ferocibus illis deliriis, quae *Hyoſcyamo* (*t*), *Solano furioſo*, aliiſque pluribus venenatis plantis aſſumtis ſequi ſolent: illa enim vel cita morte finiuntur; vel, ſi natura ſuperare aut excutere potuerit venenum, ſedantur pauco tempore. Aliam adhuc notam diagnoſticam, maniam a phrenitide diſtinguentem, adducit *Aretaeus* (*u*); quod nempe *praecipua furoris & melancholiae ſedes viſcera ſint; quemadmodum caput & ſenſus in phreniticis plerumque laborant, in quibus vis ſenſoria oblaeſa eſt; & quae non adſunt, tanquam jam praeſentia conſpiciunt; & aliis non conſpicua ipſorum ſeſe oculis repraeſentant: at furentes tantummodo vident, quae videre oportet, ſed de illis non ſentiunt, ut ſentiendum eſt.* Atra bilis enim abdominalia viſcera obſidet (§. 1102.); in vera Phrenitide cerebrum primario afficitur (§. 771.).

§.1119. QUae gradu modo differt a Melancholia triſti, hujus proles eſt, ex iiſdem cauſis oritur, iiſdem fere remediis curari ſolet.

Sponte

(*r*) De cauſ. & ſign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. VI. pag. 31. (*s*) Morbor. Chronic. Lib. I. Cap. V. pag. 326. (*t*) *Aretaeus* ibidem. (*u*) Ibidem pag. 32.

Sponte ergo patet, maniam, a melancholia praegreſſa productam, eſſe eundem morbum quoad materiam & quoad cauſas; tantum differre furoris vehementia. Dictum enim fuit ad §. 1102., atram bilem accumulari in viſceribus abdominalibus, & dum ibi fixa haeret, augeri omnia ſymptomata, quae comitabantur materiam atrabilariam adhuc aequabiliter per totum ſanguinem diſperſam. Ubi autem atra bilis diu haeret viſceribus impacta, mora acrior & malignior redditur, tuncque tenuiori & acriori parte per venas reſorpta, & cum ſanguine ad cerebrum delata, poterit immanes illos furores producere; quin etiam idem contingere poterit, licet nihil de atra bile ad cerebrum venerit, ſed fixa haerens in viſceribus majorem malignitatis gradum acquiſivit; uti probatum fuit ad §. 1102. Unde optime *Trallianus* (*w*) de diuturna melancholia agens, dixit: *Inveteratus enim & veluti in naturam converſus, incurabilis propemodum evadit: & tali morbo affecti non tantum melancholia laborant, ſed etiam per circuitus inſaniunt. Nihil enim aliud eſt mania, quam melancholiae ad majorem feritatem intenſio.* Tota ergo curatio maniae, a melancholia praegreſſa ortae, eadem eſt; adeoque jam tradita. Illa vero, quae ſpectant ad curam maniae ab aliis cauſis ortae, poſtea ſingulatim dicentur.

§. 1120. IN quo morbo eſt ut plurimum immenſum robur muſculorum, pervigilium incredibile, tolerantia inediae & algoris mirabilis, imaginationes horrendae, Lycanthropiae, Cynanthropiae, &c.

Sequitur jam, ut conſiderentur mirabilia illa ſymptomata, quae in maniacis obſervari ſolent: ad quae intelligenda conducent ſequentia.

Antea ad §. 700., ubi de *Delirio Febrili* agebatur, notatum fuit, delirium adeſſe tunc, quando idearum ortus non reſpondent cauſis externis, ſed ab interna cerebri diſpoſitione mutata pendent, nata praeter voluntatis imperium. Simul ibidem dictum fuit, ideas ſaepe comitari illud gratum, vel ingratum, quod inevitabili neceſſitate rapit totam mentem, ut illud gratum faciat perennare, ingratum vero removeat vel deſtruat. Sic oriuntur validiſſimi animi affectus, quos & enormes ſaepe ſequuntur corporis motus, per quos conatur homo illud diſplicens removere vel deſtruere, illud placens retinere. Videte hominem ira ſubita & ſumma correptum, quantum robur habeat, quanta cum audacia quaevis pericula ſpernat. Si jam in maniaco delirante talis naſcatur idea, quae iram ſuſcitat ſummam, incredibili muſculorum robore quaevis fere obſtacula ſuperat, a pluribus robuſtis viris vix coërceri poteſt, & tanto magis furit, quo majora ſentit furoris ſui impedimenta. Tunc tota mens non cogitat niſi ſolam hanc ideam, quae tandem fere indelebilis redditur. *Helmontius* (*x*) pulchra habet circa maniam obſervata,

quae

(*w*) Lib. I. Cap. XVI. pag. 103. (*x*) In Capitulo: *Demens Idea*. pag. 226. §. 39.

quae hoc confirmant. Examinavit enim maniacos, qui reſipuerant poſtea, ſatis memores illorum, quae ipſis contigerant illo tempore, dum incipiebant furere: fatebantur autem, *quod ſpoliarentur primum omni diſcurſus conſecutione, manerentque in punctuali immerſione unius conceptus, extra quem nil aliud cogitarent, cum moerore, moleſtia & importunitate: cogitabant autem non ſecus, acſi in ſpeculo illum ſemper conceptum fuiſſent intuiti. Imo nec ſciebant, ſe tum iſtud cogitare, vel ſuo conceptu ſic aſpicere, quanquam ſic immobiliter cogitarent, ut tandem ſub ingreſſum & dominium maniae, ſi contingeret illos ſtare, ſtetiſſent per dies aliquot abſque laſſitudine, nec ſcirent ſe ſtare.* Longe autem validius afficitur tunc ſenſorium commune a tali idea, quam ab ulla alia, quae ſenſuum miniſterio menti offertur; atque ideo famem, ſitim, acerrimum frigus hyemale tolerant, ultra quam fieri poſſe quis crederet. Vidi maniacum omnia corporis integumenta laceraſſe, & nudum ſtramini incubuiſſe in loco lapidibus ſtrato, dum aſperrima ſaeviebat hyems, per plures ſeptimanas; quandoque per octo dies omni cibo abſtinuiſſe, dein oblata quaevis ingurgitaſſe avidiſſime; imo & foediſſimo ſpectaculo proprias faeces alvinas devoraſſe, licet optimi cibi ſuppeterent. Per plures ſeptimanas noctes & dies pervigil horrendis clamoribus totam replebat viciniam; & tamen per plures annos ſupervixit, ſedato quidem furore, ſed fatuus, & omnium rerum immemor: ubique locorum triſtia talia humanae calamitatis ſpecimina in morodochiis occurrunt; & plura ſimilia apud *Foreſtum* (*y*), alioſque auctores legi poterunt; ubi & mirae imaginationes enarrantur, quae in hoc morbo laborantibus obſervatae fuerunt, in ſingulis maniacis fere diverſae. Videntur autem veteres Medici quandoque pro varietate laeſae imaginationis maniae aliud nomen indidiſſe; *Lycanthropiam*, *Cynanthropiam*, dum furibundi imitarentur canes vel lupos, & quandoque crederent ſe in haec animalia mutatos eſſe. Hujus morbi deſcriptio legitur apud *Aëtium* (*z*) ex *Marcello* deſumta: dicit autem, Februario menſe illos noctu exire, in omnibus canes aut lupos imitari, & donec illuceſcat, mortuorum ſepulcra aperire. Optime tamen notavit *Eruditiſſimus Freind* (*a*), poſt *Gorraeum*, legendum eſſe διάγουσι loco διανοίγουσι; cum alii auctores, qui hujus morbi mentionem fecerunt, nil dicant de ſepulcrorum apertura, ſed tantum quod tales maniaci inter mortuorum monumenta verſentur. Idem autem ulterius confirmat daemoniacus ille, de quo legitur (*b*) in ſacris literis, quod in monumentis verſaretur die ac nocte, clamans, vincula rumpens, nudus &c. nulla pariter mentione facta de ſepulcrorum apertura. Pallidos, ſiccis oculis & cavis, lingua arida, ſiticuloſos deſcribunt veteres Medici fuiſſe tales aegros, & tibias exulceratas habuiſſe propter aſſiduos lapſus, & canum morſus; ſimulque monuerunt, lycanthropiam eſſe melancholiae ſpeciem. Ruſticum hac maniae ſpecie correptum vidit *Foreſtus* (*c*), qui verno tempore circa caemeterium verſabatur, & omnia

(*y*) Lib. X. Obſerv. 20. pag. 431. (*z*) Lib. VI. Cap. XI. pag. 104. verſa. & Charter. Tom. X. pag. 502. 503. (*a*) Hiſtor. of Phyſick Tom. I. pag. 20. (*b*) Marc. Cap. V. & Lucae Cap. VIII. (*c*) Lib. X. Obſervat. 25. pag. 440.

omnia illa ſigna habebat, quae ex veteribus Medicis modo enumerata fuerunt.

§. 1121. NOtandum vero, anatomica ſectione conſtitiſſe, horum cerebrum ſiccum, durum, friabile, in ſuo cortice flavum; vaſa autem turgentia, varicoſa, atro tenaci cruore diſtenta fuiſſe.

Conſtitit ex illis, quae de melancholia dicta fuerunt, quod poſſint deliria mira produci, licet cauſa materialis circa praecordia haereat, non autem in cerebro: attamen ad §. 1102. monitum fuit, materiae atrabilariae putrefactae attenuatae partem venis reſorberi, & in primis cerebri functiones turbare: praeterea ad §. 1104. dictum fuit, atram bilem, turgentem & motam, maniam peſſimi generis producere, ſi in cerebrum perrexerit; adeoque in mania, poſt melancholiam diuturnam nata, ſaepe obſidentur vaſa encephali ſimili materia, quae, prout diverſis locis haeret, varias encephali functiones turbare vel & abolere poterit. Notavit *Hippocrates* (*d*), quod in *Maniacis convulſio accedens amauroſin facit*, nervorum opticorum origine laeſa vel oppreſſa per materiam atrabilariam. Imo videtur *Aurelianus* (*e*) in curatione maniae tentaſſe, ut impactam cerebri membranis hanc materiam ſolveret, dum dicit: *Tunc etiam ſpongiis calidis oculi vaporandi, atque palpebrarum duritia relaxanda, quo etiam per oculos uſque ad cerebri membranas beneficium perveniat curationis.* Cadavera autem maniacorum aperta docuerunt, cerebrum ſaepe ſic mutatum fuiſſe, prout hic in textu deſcribitur. Vidit hoc in maniaci cadavere celebris Cremonenſis Medicus *Ghiſi* (*f*). In cive Leodienſi melancholico, dein maniaco mortuo, invenit *Bonetus* (*g*) cerebrum ſicciſſimum, durum, in ſumma parte friabile, ad altitudinem digiti flavedine tinctum. Similes obſervationes, quae hoc confirmant, & alibi habet (*h*). Plures aliae praeternaturales mutationes in cadaveribus maniacorum depreheñſae fuerunt: oſſa cranii denſiſſima & craſſa, ſuturas fere deletas, meningem utramque induratam, cerebrum durius ſolito, glandulam pituitariam parvam & admodum duram, invenit *Celeberrimus Littre* (*i*). Piam matrem ex viridi flaveſcentem, fere ubique duplo craſſiorem dura meninge, nulla vaſa conſpicua habentem, duram matrem calloſam mollioris cornu inſtar, inventam fuiſſe in hoc morbo alibi (*k*) legitur. Plura alia in hiſtoria Medica habentur; ſed cum hic praecipue agatur de illis, quae in cadavere obſervata fuerunt, ubi mania poſt melancholiam ſecuta fuit, modo dicta ſufficient.

§. 1122.

(*d*) Coac. Praenot. N. 485. Charter. Tom. IX. pag. 880. (*e*) Morbor. Chronic. Lib. I. Cap. v. pag. 332. (*f*) Lettere mediche del dottore Martino Ghiſi pag. 26. (*g*) Sepulcret. S. Anat. Pract. Tom. I. Lib. I. Sect. 8. pag. 205. [*h*] Ibidem pag. 221. (*i*) Acad. des Sciences 1705. Memoir. pag. 47. (*k*) Medical Eſſays Tom. IV. N. 26. pag. 415.

§.1122. TUm etiam in hoc morbo omnes excretiones fere ceſſaſſe pariter.

Cum haec Maniae ſpecies Melancholiam praegreſſam ſupponat, & demonſtratum fuerit ad §. 1094., omnes ſecretiones & excretiones minui eo magis, quo magis accumulatur in ſanguine illud ſpiſſum atrabilarium, patet ratio, quare in maniacis ceſſent fere omnes excretiones, vel ſaltem fiant parciſſimae. Tales enim maniaci exſuccum aridumque corpus habent, & ſaepe pertinaciter cibum ac potum diu reſpuunt, unde nulla ſaliva os madeſcit, urina fit parciſſima; cibi, ſi ingerantur, difficulter motu periſtaltico promoventur per ſicca inteſtina, bibulae venae omne reſorbent liquidum, unde paucae faeces alvinae in craſſis inteſtinis accumulantur, nec egeruntur, & ideo ſolet ſtrictiſſima alvus in hoc caſu eſſe.

§.1123. PRaecipitatio in mare, ſubmerſio in eo continuata, quamdiu ferri poteſt, princeps remedium eſt.

In cura melancholiae, §. 1113. & ſequentibus, commendabantur talia remedia, quae ſolvendo, incidendo, ſtimulando, materiam atrabilariam, viſceribus abdominalibus impactam, attenuare, & de corpore poſtea expellere valebant. Verum praeter illa etiam laudabantur alia, quae illam ideam, circa quam delirium melancholicum verſabatur, ſenſim mutare & tandem penitus delere poterant, vel ſaltem ſic debilitare, ut ſenſorium commune non afficeretur inde validius quam ab aliis ideis per ſenſus ſubminiſtratis. Cum enim melancholia, uti §. 1090. dictum fuit, a mente initium ducere poſſit, & brevi in corpore ſano atram bilem producere, patet ſatis, educta hac ſaburra de corpore, tamen ſuperſtitem manere poſſe illam mentis in ſua cogitatione mutatae conditionem, quae atram bilem naſci fecerat. Praeterea ſi ab atra bile, prius nata in ſanguine, & in viſceribus abdominalibus accumulata, delirium melancholicum productum fuit, poterit diuturnitate morbi tam vivida & efficax eſſe in ſenſorio communi haec idea, ut maneat, licet cauſa materialis morbi, atra bilis nempe, expulſa fuerit de corpore. Praecipue autem hoc continget in Mania, quae melancholiae major gradus eſt, & in qua ob furorem validior perturbatio eſt ſenſorii communis. Hinc videmus, prudentes Medicos multa tentaſſe, ut praeſentem illam conditionem mutarent, turbando totum corpus validis remediis. Hellebori, vomitoria antimoniata, mercurialia &c. ad hunc ſcopum adhibita fuerunt; non adeo ut evacuando agerent, ſed potius, ut turbato toto corpore, concuſſis omnibus viſceribus & vaſis, ſolutis omnibus humoribus, mutaretur praeſens ſtatus, quo nullus miſerior eſſe poteſt, dum, ferarum inſtar, vinculis, carcere &c. coërceri maniaci debent, & ab hominum commercio ſecludi. His factis, ſi nondum ſuccederet curatio, vel ſaltem mitigatio ſaevi furoris, tentaverunt talia, quae ſubtili fragrantia per omnia corporis loca penetrarent,

& ſaepe cum felici ſucceſſu. Moſchi ſatis audax doſis ad grana ſedecim, vel viginti, profuit quandoque, uti etiam in Epilepticis, velut antea dictum fuit; & dum haec ſcribo, in nobili juvene maniaco laetus vidi pulchrum moſchi effectum. Poſt vomitorium antimoniatum mane & veſperi drachmam dimidiam camphorae dedit pluribus maniacis Medicus Anglus, & curavit feliciter (*l*). Sponte autem patet, ſimilia remedia tentari non poſſe in plethoricis & calidis corporibus, in quibus alia Maniae ſpecies quandoque obſervatur, uti §. 1127. dicetur; quae certe augeretur a tali methodo curandi. Verum in plurimis Maniacis collapſa vaſa videmus, & corpus quandoque frigeſcere, in primis artus inferiores: tales facile haec ferunt remedia, imo a validis etiam Emeticis vix afficiuntur. Antimoniale Emeticum in nobili muliere novemdecim annorum nullum vomitum fecit (*m*), ſed duodecim horarum ſomnum, & quidem ſatis profundum. Novi, data fuiſſe grana duodecim *mercurii vitae* abſque ullo effectu mulieri maniacae, quae ſanitatis tempore a viginti granis *ypecacuanhae* in vomitum enormem & hypercatharſin mota fuerat. Ex quibus omnibus patet, talem methodum a prudenti Medico tentari poſſe.

Ubi autem incaſſum omnia haec adhibita fuerunt, vel debet miſer talis aeger ſuo fato relinqui, vel extremum ſubmerſionis remedium adhiberi, ut deleantur, mortuo fere ſub aquis homine, omnes ideae. Fructus, quem viderant Medici ab hac methodo in cura Hydrophobiae, uti poſtea dicetur, videtur cauſa fuiſſe, quod in deſperatis Maniacis idem tentaverint, & fortuiti caſus docuerunt felicem eventum. Faber lignarius Antverpienſis a terrore ſummo, dum horrenda ſpectra ſe vidiſſe noctu credebat, amens factus fuit; dumque in curru vinctus ad alium locum veheretur, ſolutis ſibi vinculis, curru exſiliit in ſtagnum profundum & ſubmerſus, ac pro mortuo habitus in currum repoſitus. Revixit tamen, jam mentis compos, & per octodecim annos ſuperſtes fuit (*n*). Hoc exemplo in ſpem erectus *Helmontius* tentavit ſubmerſionem in aliis Maniacis; & teſtatur, nunquam defuiſſe ſucceſſum, niſi quoties praecociter ſubmerſos ex aqua educeret, metuens ne ſuffocati interirent. Satis enim diuturna ſubmerſionis mora requiritur, uti in ſene hydrophobo praeſens vidit *Helmontius* (*o*), quem vinctum funibus, & pondere pedibus adligato, ſubmerſerunt tamdiu, donec Pſalmus *Miſerere* integer recitari potuiſſet: dein aquis eductum hunc ſenem adhuc binis merſerunt vicibus, ſed minori temporis ſpatio ſub aquis retinuerunt. Fatetur *Helmontius*, quod mortuum jam crediderit: cum tamen ſolutis vinculis hauſtam aquam marinam evomuit, ad ſe rediit, & poſtea ſanus vixit. Plura alia obſervata in eodem loco habentur, quae docent, non tam cito mori ſubmerſos, ac vulgo creditur; de qua re etiam legi merentur illa, quae

(*l*) Act. Societ. Londin. N. 400. pag. 347. Abridg. Tom. VII. pag. 632. 633.
(*m*) Ibidem. (*n*) Helmont. *in Capitulo*: Demens idea pag. 228.
(*o*) Ibidem.

quae apud alios autores habentur (*p*); & probant, per plures horas ſubmerſos ſub aquis homines tamen revixiſſe.

Videtur ergo adhiberi poſſe tale remedium in deſparata mania, cum abſolutum vitae periculum non adſit; ut nempe, deletis pro tempore omnibus ideis, dum nulla vitae ſigna ſuperſunt, tollatur & illa latens diatheſis ſenſorii communis, quae maniam fecit. Aliquando enim, *quos ratio non reſtituit, temeritas adjuvat* (*q*). Simul etiam videtur patere, ſubmerſionem in mari non plus prodeſſe quam in alia aqua, cum faber ille Antverpienſis in ſtagno ſubmerſus convaluerit.

§. 1124. FRuſtra tentatae per omnia remedia, varix, haemorrhoïs, dyſenteria, hydrops, haemorrhagia magna ſpontanea, febres tertianae, quartanaeve accedentes, ſalutaria fuerunt.

Uti jam ſaepius in aliis morbis antea pertractatis dictum fuit, ſemper attendendum eſt ad illa, quae ſponte in morbis contingunt, & levamen vel integram curationem adferunt, ut Medicus haec conetur imitari per artem; vel ſaltem caveat, ne turbet aut impediat naturae, morbos curantis, ſalubria haec molimina. Obſervatio autem docuit, maniacis profuiſſe ſequentia, dum nullis etiam remediis cedebat morbus.

Varix, haemorrhoïs. Quantum boni inde in melancholicis ſperare liceat, antea ad §. 1110. dictum fuit. Cum autem Mania a Melancholia triſti gradu tantum differat, patet, eadem & maniacis profutura. Dum enim atrabilaria faex per metaſtaſin in venis artuum inferiorum accumulatur, vel per haemorrhoïdes fluentes ſubducitur de corpore, liberantur viſcera abdominalia gravante hac ſaburra, & morbus levatur. Simul etiam, ſanguine diſtendente vaſa inferiora, vel per eadem aperta evacuato, impetus & copia humorum a capite derivantur, quod magni momenti eſt ad mitigandum ferox delirium, uti alia occaſione ad §. 779. in Phrenitidis hiſtoria patuit. Balnea ergo pedum, frictiones, aquae calidae vapor anum alluens, multum prodeſſe poterunt maniacis: ſed ſaepe magna difficultas in cura hujus morbi eſt, quod furibundi tales aegri praeceptis Medicorum raro obedire velint. Memorabilem caſum habet *Schenkius* (*r*) de fabro aerario, qui vigeſimo ſeptimo aetatis anno maniacus factus, per aliquot menſes catenis vinciri debuit, ne ſibi vel aliis noceret: ortis vero varicibus nigro ſanguine multum diſtentis in cruribus, ad ſanam mentem rediit. Verum manebant illae varices per plures annos, & per intervalla ſatis acriter dolebant; ſimulque tunc recidivam minantis maniae aliqua ſigna aderant; quae cavebatur tamen, dum tumentes varices inciderentur.

Dyſenteria. Ad §. 1104., ubi de atra bile turgente & mota diceba- tur,

(*p*) Pechlin. de vita ſub aquis. Winslow ſur l'incertitude des ſignes de la mort.
(*q*) Celſ. Lib. III. Cap. IX. pag. 138. (*r*) Lib. I. pag. 142.

tur, monitum fuit, atra bile ſubito ſoluta, ſimulque ad magnam acrimoniam evecta, peſſimam ſequi dyſenteriam, cum dolore intolerabili, ſubita putredine, & gangraena ſubito lethali. Verum funeſtus ille eventus tunc metuendus eſt, ubi confertim & ſubito eliquata materies atrabilaria in inteſtina venit: ubi vero ſenſim ſoluta, nec admodum acris per inteſtina ſecedit, tunc talis dyſenteria, licet moleſta ſatis, levamen morbi facit, partim evacuando morbi materiem, partim etiam a capite derivando humores, dum irritatis inteſtinis ab hoc ſtimulo, major liquidorum copia verſus vaſa meſeraica tendit. In genere monuerat *Hippocrates* (*s*), uti antea ad §. 963. notavi, quod *hujuſmodi egeſtiones etiam eos, qui prius ſunt in corporibus, morbos ſanant; antiquiores quidem diuturno tempore; recentiores autem in paucis diebus ſubmovere poſſunt.* Unde ſimul videtur, maniae curationem a diuturniori dyſenteria tantum ſperandam eſſe; adeoque cavendum, ne intempeſtiva medela cohibeatur. Alibi autem (*t*) bonum eſſe dicit, ſi Maniae ſuccedat Dyſenteria. Et econtra metuebat maniam ſecuturam, ubi, Dyſenteria ceſſante, flammeus rubicundus in facie color ſuccederet, humoribus ſurſum raptis: talis enim ſenſus videtur *Coacae Praenotionis* (*u*), quae ſic legitur: *Dyſentericae, ſubrubrae, limoſae, largae dejectiones alvi, in flammeis, valde rubicundis coloribus, ſolutae, maniae timorem inducunt.*

Hydrops. In eodem Aphoriſmo laudat Hippocrates hydropem maniae ſuccedentem. Ut autem intelligatur, quomodo hydrops maniae prodeſſe poſſit, notandum eſt, quod quandoque ille morbus a ſolutis nimis humoribus naſcatur, qui tunc vaſis majoribus elabuntur, & in cavis corporis vel in panniculo adipoſo colliguntur. Verum talis humorum ſolutio dum adeſt, & tenax illud atrabilarium pariter attenuabitur, & exibit de corpore; vel per metaſtaſin ad alia loca corporis deponetur cum levamine. Notum eſt, per argenti vivi uſum totum ſanguinem ſolvi in tenuem & putridam lympham, quae vel per alvum exit, vel per ſalivales glandulas excernitur; unde validam mercurialem ſalivationem paſſi aegri palleſcunt toti; & ſi excretio per ductus ſalivales a quacumque cauſa impediatur ſubito, facies, collum, labia immaniter tument ab aggeſta lympha non excreta. Obſervata Medica jam docuerunt, maniacos aliquando ſalivatione mercuriali ſanatos fuiſſe: ita *Wepferus* (*w*) curavit ruſticum maniacum, dando *Turbith minerale*, donec ptyaliſmus ſequeretur. Si ergo talis ſolutio humorum ab alia quacumque cauſa facta fuerit, poterit & quandoque mania ſanari.

Praeterea quandoque in maniacorum cadaveribus inventa fuit aquoſa colluvies in ventriculis cerebri (*x*); quae reſorpta, & ad alia loca corporis depoſita, poſſet maniae levamen adferre, nato tumore hydropico in alia corporis parte: ſic obſervamus ſaepe, difficillimam reſpirationem, a pectoris hydro-

(*s*) Praedict. Lib. II. Cap. XIII. Charter. Tom. VIII. pag. 821. (*t*) Aphor. 5. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 294. (*u*) N. 465. Charter. Tom. VIII. pag. 879. (*w*) Obſervat. Med. Pract. de Affect. Capit. Obſerv. 83. pag. 323. 324. (*x*) Medic. Eſſays Tom. IV. N. 26. pag. 416.

hydrope natam, levari, dum pedes incipiunt tumere; & contra pedum tumorem hydropicum, ſubito evanidum, pectus gravare. Ex quibus patet & alia ratio, quare hydrops maniae prodeſſe poſſit.

Haemorrhagia magna ſpontanea. Antea ad §. 741. monitum fuit, *Hippocratem* per haemorrhagiam intellexiſſe illam, quae per nares fit, ſi non nominaret aliam partem corporis, unde ſanguinis evacuatio prodiret: ſimili ſenſu & hic haemorrhagiae vocabulum videtur intelligi. Conſtitit pariter ex illis, quae ibidem dicta fuerunt, uti & ad §. 779. in cura phrenitidis, quantum boni in capitis morbis ab haemorrhagia narium, ſed ſpontanea, exſpectare liceat; cum rami quidam carotidis internae per nares diſtribuantur, adeoque ſic ſimul depleantur vaſa ſanguinea per encephali fabricam diſtributa. Simul autem facile patet, talem haemorrhagiam praecipue profuturam in illa maniae ſpecie, quae §. 1127. deſcribetur.

Febres tertianae, quartanae. Antea in Hiſtoria febrium intermittentium demonſtratum fuit, per validos illos concuſſus tempore frigoris febrilis, auctamque dein caloris tempore velocitatem & impetum circulationis, multa agitari poſſe & ſolvi, quae viſceribus impacta haeſerant: adeoque ſpes eſt, atrabilariam materiam ſic attenuari & expelli poſſe. Praeterea ad §.757. probatum fuit, cauſam latentem febrium intermittentium ſubtiliſſimum fluidum nerveum, nervos per quos fluit, vel encephalon mutare, unde haec omnia oriuntur: poterit ergo per hanc mutationem deleri & illa cauſa, quae maniam fecit. Poſtea enim patebit, non ab atra bile ſola maniam produci, ſed levem ſaepe ſenſorii communis mutationem ad hoc ſufficere, licet nihil morboſi in reliquo corpore deprehendatur. Unde merito monuerat *Hippocrates*, febres intermittentes ab aliis magnis morbis vindicare corpus, uti ad §. 754. latius dictum fuit; ubi & plura obſervata practica habentur, quae hanc rem confirmant.

§.1125. HUjus Maniae ſpecies oritur, poſtquam autumnali, valida, diuturna, intermittente febre, corpus exhauſtum, debilitatumque, tam per morbum, quam per iteratas miſſiones ſanguinis, & evacuationes alvi ſaepiſſime repetitas; tum etiam per eadem haec renovari hoc malum ſolet.

Hactenus in primis actum fuit de mania, quae melancholiam diuturnam ſequitur, & tantum fere gradu differt ab hoc morbo: verum & aliae maniae ſpecies ſunt, ſaepe difficulter curabiles, in quibus nulla ſigna docent, aliquid haerere in viſceribus mali; ſed ſolum ſenſorium commune turbatum eſt, & quidem a cauſis latentibus. Auctus humorum motus per vaſa encephali in paroxyſmo febris intermittentis validum in quibuſdam delirium facit; ſed ceſſans, ſimulac defervescit febris. Inflammatio caput internum occupans phrenitidem facit cum ſaevo furore; & quandoque per hunc morbum ſic mutatur ſenſorium commune, ut ſedata febre, ſanata hac inflammatione, ferox illud delirium maneat, tuncque phrenitis dicitur in maniam abire; de quo videantur illa, quae ad §. 774. dicta fuerunt. Dum pere-

peregrinum quid cum ſanguine movetur, turbantur ſaepe omnia in cerebro, uti videmus in ebriis, qui quandoque peſſime furunt, donec ſtimulus ille, fermentatis liquidis inhaerens, vel expulſus fuerit de corpore, vel ſubactus & iners redditus. Dum elapſo ſaeculo tentabant transfuſionem ſanguinis, & mira promittebant quidam Medici in morbis curandis, ſi ſani animalis ſanguis tranſmitteretur in venas hominis, educto proprio ſanguine; doluerunt triſtem eventum audacis experimenti, cum ſequeretur ingens furor in miſeris illis, & deinde mors; hinc publica auctoritate vetitum fuit, ne in poſterum in corpore humano ſimilia tentarentur (*y*). Bonus ſanguis animalis ſani, ſed diverſus a ſanguine humano, per vaſa encephali fluens, turbavit ilico totum ſenſorium commune, & furorem induxit. Unde diſcimus, non ſemper requiri inſignes noxas encephali ad tanta mala producenda, ſed leviores ſaepe cauſas ſufficere. Animi affectus ſubiti & validi toties maniam fecerunt; in primis ira, merito brevis furor dicta, qui, dum frequenter recurrit in hominibus iracundis, tandem ſtabilem furoris characterem in ſenſorio communi relinquit, ſicque maniam producit, difficillime ſaepe curabilem. Optime hoc notavit *Helmontius* (*z*), dicens: *Dementiae tanto deteriores, quae ſuſcitantur abſque excrementorum infamia, quia vel continuo perſeverant, vel ſtatis recurrunt recidivarum periodis: alioquin abſumtis ſpurcitiis, ſponte ceſſant labes prognatae.* Si enim ab atra bile oriatur mania, ſpem habemus, ſoluta & evacuata hac materia morbum curari poſſe: verum ubi a valido animi affectu ſic mutatur ſenſorium commune, ut mania ſequatur, ſatis patet non intelligere liquido Medicum, qualis ſit haec mutatio ſenſorii communis, & per quae tolli debeat remedia. Tales manias aliquoties natas vidi in puerperis, ſi valida excandeſcerent ira primis diebus puerperii; omnium maxime ſi illatas injurias imo ſub pectore conderent, & memores foverent iras: ſequebantur enim vigiliae moleſtiſſimae, & poſt paucos dies mania, quae in quibuſdam tota vita manſit, licet plura & ſatis efficacia fuiſſent tentata remedia: in aliis ſenſim ſedatum fuit malum, & poſtea mente ac corpore ſanae vixerunt. Quibuſdam manſit priſtini morbi veſtigium, recidivam faciens circa aequinoctium vernum & autumnale, quando magnae illae mutationes corpori humano contingere ſolent. Plures vidi, qui verno tempore per tres quatuorve ſeptimanas erant maniaci, dum reliquo anni tempore recte valerent; imo in quibuſdam familiis haereditarium tale malum certo aetatis tempore ſe prodit.

Commune nervorum principium a Medicis ſolet vocari ſenſorium commune; nempe illa corporis pars, unde omnes nervi, ſenſibus & motibus voluntariis ſervientes, ſuam ducunt originem. Illud ſenſorium commune in encephalo haerere omnes concedunt, & hoc pluribus demonſtratum fuit, ubi de Apoplexia agebatur. Verum conſtat ex Phyſiologicis, totum encephalon vaſculoſum eſſe, adeoque functiones hujus pendent a libero motu fluidorum ſanorum per vaſa determinatae magnitudinis, debito cum impetu.

(*y*) Dionis cours d'Operations de Chirurgie: 8. demonſtrat. pag. 498.

(*z*) In Capitulo: *Demens idea* pag. 226.

tu. Fluidorum ergo mutata indoles, vaſorum capacitas mutata, celeritas motus humorum aucta vel minuta, hic miris & variis modis turbare poſſunt omnia, in primis in illis corporibus, in quibus humores ſatis ſoluti ſunt, vaſa tenera & impulſis liquidis minus reſiſtentia: haec autem obtinent in hyſtericis dictis mulieribus, in quibus a leviſſima cauſa tantae excitantur turbae: ſed ſimul tunc ſolet in his mutari reſpiratio; ſuſpiria ducunt, ſanguis minus libere a capite redit (uti pluribus explicatum fuit ad §. 1010. 3. γ.) rubore ſuffunduntur genae, & pari modo vaſa capitis interni magis diſtenduntur, ſoluti humores vaſa aliena ingrediuntur per errorem loci (vide §. 118.) majora vaſa dilatantur, quae minora vicina comprimunt & impediunt; unde facile patet, miras mutationes in ſenſorio communi fieri poſſe a levioribus etiam cauſis; & ſaepe obſervatur, hyſtericas mulieres delirare, dum illos vapores, uterinos dictos, patiuntur. Si etiam in aliis partibus corporis naſcatur impedimentum ſanguini per vaſa moto, poterit verſus caput majori impetu & copia derivari, ac ſimilia mala producere: ſpaſmodicas tales conſtrictiones in viſceribus abdominalibus hyſtericae toties experiuntur, uti notum eſt. Videtur & *Hippocrates* hoc obſervaſſe, dum a pulſu quodam & palpitatione circa lienem praevidebat majorem ſanguinis impetum verſus caput; uti etiam, ſi circa hypochondria aliqua tentio ſentiretur, abſque dolore aut inflammatione viſcerum hic ſitorum; de quibus videantur illa, quae ad §. 741. habentur de ſignis haemorrhagiae narium futurae in febre ardenti. Salubri autem tali evacuatione liberabantur tunc vaſa encephali nimio ſanguine diſtenta: quod ſi non fieret, vel non ſatis larga copia, turbabantur omnes cerebri actiones, uti tunc dictum fuit. Ob hanc cauſam videtur alio in loco (*a*) *Hippocrates* monuiſſe ſequentia: *Si autem & pulſus inſit in hypochondrio, perturbationem ſignificat, vel delirium: verum oculos illorum intueri oportet. Si namque crebro moveantur, illos inſanire metus eſt.* In quo loco *μανῆναι* vocabulo utitur. Cum autem ad muſculos oculorum tot inſignes nervi veniant, patet ſatis, talem crebrum & inſolitum motum oculorum deſignare, quod omnia incipiant turbari in encephalo. Omnia hactenus dicta confirmant, a levioribus etiam cauſis poſſe maniam oriri, atque ubi ſemel hunc morbum quis paſſus fuit, ſatis facile recidivam fieri; quod & *Aretaeus* (*b*) monuit, dicens: *Nonnullos namque, qui penitus ſoluti morbo videbantur, aut vernum tempus, aut error in victu, aut ira caſu aliquo proritata, denuo ad furorem revocavit.*

Simul etiam intelligitur ratio, cur ille morbus innumera deliriorum varietate ludat, prout haec illave ſenſorii communis pars magis afficitur. Notavit *Aretaeus* (*c*), *quoſdam Aſtronomiam diſcere ſine doctore, philoſophiamque poſſidere a nemine traditam, poëticam quoque noviſſe veluti a Muſis infuſam &c.* Infinitae enim & novae ideae excitari poſſunt in ſenſorio communi per cauſas internas in illud agentes, uti pluribus ad §. 700. explicatum fuit, ubi de *Delirio febrili* agebatur. Vidi foeminam, quae aliquot vicibus maniam paſſa fuit,

(*a*) In Prognoſtico Textu 28. Charter. Tom. VIII. pag. 611. (*b*) Lib. I. de cauſ. & ſign. morbor. diuturnor. Cap. VI. pag. 31. (*c*) Ibidem.

fuit, dum inſaniret, omnia ligato ſermone pronunciaſſe, & mira facilitate rythmos inveniſſe, cum nihil tale unquam aliter perficere potuerat dum eſſet ſana, imo nunquam tentaverat, a prima juventute manuum laboribus victum ſibi comparare coacta, & ſatis hebetis ingenii. In tali autem mania, quae non oritur ab atra bile praegreſſa, alia curandi methodus requiritur. Si vires validae ſint, nec a praegreſſis morbis exhauſtum corpus, evacuationes per ſanguinis miſſiones, purgantia leniora, ut tamarindi, folia ſennae, ſerum lactis & ſimilia proſunt, ut humorum, vaſa diſtendentium, copia minuatur, & impetus a capite avertatur. Cavendum tamen, ne ſubitis & validis evacuationibus omnes proſternantur vires; tunc enim ſaevus ille furor quidem tollitur, ſed ſuccedit maniae impotentia quaſi ſenſorii communis, & tota vita manet immedicabilis ſtultitia; ſicque hebetes, omnium rerum immemores, innocuorum infantum inſtar nugantur perpetuo, & in miſero hoc ſtatu quandoque ſeneſcunt, quales caſus in morodochiis ſaepius occurrunt.

Ubi autem per hanc methodum non ſuccedit curatio, tunc nil ſupereſt, quam tentare, ut validis remediis datis turbentur omnia in corpore, hac ſpe, ut ſic mutetur praeſens conditio, de qua re dictum fuit §. 1123.

Huc refertur & illa Maniae ſpecies, quam non raro accidiſſe obſervavit *Sydenhamus* (*d*) miratus, nullam apud autores mentionem fieri hujus maniae, quae poſt febres intermittentes, diuturnas nempe, & maxime quartanas, quandoque ſequitur. Antea ad §. 753., ubi de febribus intermittentibus agebatur, patuit, per has febres, in primis ſi & validae fuerint & diuturnae, omnia corporis fluida mutari admodum, ita ut ſaepe in peſſimam cacochymiam degenerent, ſicque multos morbos chronicos producant. Si ergo craſſior & acrior ſanguis in vaſis encephali haerere coeperit, vel ſecreta inde liquida acriora illud irritaverint, patet ſatis, turbari & ſic poſſe ſenſorium commune, atque maniam produci. Frequentius hoc contigiſſe monet *Sydenhamus*, ſi per ſanguinis miſſiones frequentes, repetitas ſaepe alvi purgationes, cura febrium tentata foret, adeoque vires talium aegrorum admodum debilitatae languerent. Ad hanc maniam alia methodo curationis uſus fuit, de qua ſequenti numero dicetur.

§. 1126. HAec ſpecies ſolis reficientibus, replentibus, cardiacis, roborantibus, diu continuatis, ſanatur. At, ſi evacuando tentatur, atrophiam, debilitatem, inſuperabilem fatuitatem, infert.

Cum in reliquis maniae ſpeciebus ab evacuantibus curationem auſpicari ſolerent Medici, caute monuit *Sydenhamus* (*e*) nihil hic magis nocere, cum ab his furor quidem domari ſoleat, ſed ſimul ſequatur immedicabilis ſtultitia. Imo notat, quod aeger in ſanitatis limine jam conſtitutus, dum enema tantum injiceretur ex lacte ſaccharato, ilico ſe pejus habuerit, recrudeſcente denuo mania, quae fere ſopita fuerat. Cum autem effoetus & vappidus in talibus aegris ſanguis eſſet, in victu analeptico, & cardiacis roborantibus reme-

(*d*) Sect. 1. Cap. v. pag. 123. (*e*) Ibidem.

mediis, curae ſpem ponebat; imo & potu generoſiore reficiebat tales aegros, & in lecto diu multumque jubebat contineri. Sic poſt aliquot ſeptimanas ſenſim in melius proficiebant: tunc cardiaca per aliquot dies omittebat, pergens in ſolo victu analeptico; poſtea iterum dabat cardiaca, donec integra rediret ſanitas. Hac methodo ingerebat corpori talia nutrimenta, quae facile a languentibus viſceribus ſubigi poterant; ſimulque cardiacis & roborantibus viſcera chylopoietica excitabat, ut melius agere in ingeſta poſſent: augebat ſimul per grata haec ſtimulantia motum humorum, & vaſorum actionem in liquida contenta: his omnibus conſpirantibus emendabatur cacochymia poſt febres illas diuturnas relicta. Notandum autem, quod & Theriacam Andromachi dederit, ac quidem paulo liberaliori doſi; quae non tantum agit ut cardiacum calidum & ſtimulans, verum etiam ratione opii ſomnum conciliando in hac maniae ſpecie videtur juvare. Plures tales formulae in Materia Medica ad hunc numerum habentur.

§.1127. MAnia vero enata in robuſtis, vegetis, floridae aetatis, plethoricis, calidis, ſanatur iiſdem mediis, ac ſpecies Epilepſiae (1081.); miſſione ſanguinis iterata; purgatione forti, inter ſingulas interpoſita; dein, impetrata ſedatione, opiatis, & cardiacis.

Ubi ſanguis nimia copia diſtendit vaſa in plethoricis hominibus, vel a calore aëris rareſcit, aut a ſpirituoſis potibus magna copia aſſumtis in primis in flore aetatis, tunc & obſervatum fuit, ſic turbari ſenſorium commune, ut mania ſequatur, imo ſaepe quam maxime furibunda. Facile diſtinguitur haec maniae ſpecies a reliquis per ſigna plethorae praeſentis, calorem magnum, in primis in capite, ruborem faciei & oculorum, pulſationem validam arteriarum carotidum ac temporalium; uti & per cauſas praegreſſas, quae ſubitam rarefactionem ſanguini inducere poſſunt. Huc etiam ſpectant conſuetae ſanguinis evacuationes per haemorrhoïdes & menſtrua ſuppreſſae, omniaque illa quae ſanguinis impetum & copiam verſus caput augere valent. Obſervatur hoc, quando lochia ſubito ſupprimuntur in puerperis, unde plurimi difficilesque morbi oriuntur, prout in hoc illudve viſcus rapiuntur, uti poſtea ad §. 1329. dicendum erit. Notavit hoc optime *Hippocrates* (*f*), dum dixit: lochia quandoque irruere in caput, thoracem & pulmonem, & quandoque ſubitam mortem ſequi. Poſtquam autem recenſuit illa mala, quae fiunt, lochiis in pulmonem raptis, addit ſequentia: *Quod ſi purgatio* (*uterina*) *impetu ſurſum delata per os non exeat, neque ad pulmonem vertatur, ei ad faciem lochia divertent, quae admodum rubicunda erit, & caput grave, neque id citra dolorem movere poterit; oculi etiam valde rubicundi erunt, & ex ipſis tenuis ſanguis effluet: Eſt ubi etiam nonnullis ſanguis ex naribus profluit, qui ſi effundatur, hoc modo diuturnior morbus evadit. Neque hoc in morbo acute aures audiunt. Cardiogmo vexabitur, eructabit, mente alienabitur, & delirationes furioſae* (παρακρούσιαι μανιώδεες) *exiſtunt.* Paulo poſt notat, quod, ſi emergant ex

(*f*) De Mulier. Morb. Lib. I. Cap. 45. Charter. Tom. VII. pag. 755.

hoc morbo, quandoque ſurditas aut caecitas maneat, compreſſa nempe a vaſis ſanguineis encephali diſtentis origine nervorum opticorum vel auditoriorum, ita ut poſtea liber motus ſpirituum nervoſorum per has partes reſtitui nequeat. Huc etiam ſpectare videtur ſequens *Hippocratis* (g) textus: *Quibus mulieribus ſanguis in mammis colligitur, maniam ſignificat.* Notum eſt, circa tertium puerperii diem, uteri vaſis jam conſtringi incipientibus, ſeroſum lacteum humorem in mammis colligi, quae tunc tument. Verum ubi loco hujus ſeroſi pabuli ſanguis ipſe mammas diſtendit, ſignum eſt, lochia ſurſum rapi, & ſuperiora corporis vaſa omnia quam maxime urgere; unde tunc metuenda ſunt omnia illa mala, de quibus ſtatim dictum fuit.

Praecipuus curationis ſcopus in tali mania eſt, ut vaſa nimis repleta vacuentur per ſanguinis miſſiones, & avertatur impetus ac copia humorum a capite; quo ſpectant purgationes ſatis validae, pediluvia, epiſpaſtica &c.: ſimul rarefactio ſanguinis tollatur, & caveantur cauſae, a quibus haec naſci poſſet; vaſa ſuperiora roborentur, ſtringantur, dum ſimul inferiores artus balneis, fomentis, vaporibus &c., laxantur quam maxime: his factis ſi pergat adhuc furor, opiatis tuto poterit compeſci ille impetus.

Ad §. 1124. notatum fuit, ſpontaneas validas haemorrhagias maxime profuiſſe in mania, quae aliis remediis fruſtra tentata fuerat; adeoque cum fructu ſanguinis largae miſſiones inſtitui poterunt, in primis in robuſtis, vegetis, plethoricis, calidis hominibus, de quibus hic agitur. *Hildanus* (h) plures caſus habet, ubi per arteriae temporalis ſectionem curata fuit mania, & quidem ſubito. In primis extemporaneum inde effectum vidit in robuſta virgine, quae graves capitis dolores diu paſſa evaſerat maniaca, conquerens ſe moleſtos tinnitus & ſibilos in auribus percipere, dolorem pulſatorium circa tempora, & moleſtum fervorem in intimo capite; quae omnia ſigna docebant, diſtendi interna capitis vaſa a copioſo ſanguine. Juvenis *Helvetus*, calidiſſima tempeſtate mari iter fecerat, ſimulque meraciſſimorum vinorum uſui immoderato indulſerat, unde maniacus evaſit. Curatus fuit repetitis venae ſectionibus, hirudinibus applicatis ad tempora, victu tenuiſſimo. Cum autem & vini abuſu & calidiſſima tempeſtate magnus calor ac rarefactio ſanguinis adeſſent in hoc aegro, hinc profuit balneum aquae frigidae, ſimul affuſa aqua glaciali copioſa & cum impetu ad caput prius raſum. Plures alii caſus Medicos docuerunt, frigidiſſima capiti applicata quandoque multum profuiſſe (i). Sic homini jam dudum maniaco ſomnum placidiſſimum conciliavit pileus nive plenus, capiti impoſitus: evigilans longe pacatior, & intra paucum tempus hac methodo curatus fuit (k). Manſit tamen ſpaſmodica contractio in uno latere faciei, forte a frigidiſſima nive imprudentius applicata: notatur, poſtea & alios maniacos eadem methodo curatos fuiſſe. Felix talis cura etiam ſucceſſit, dum ex viginti pedum altitudine frigidiſſima aqua irruebat in caput maniaci, unde ſecutus fuit ſom-

(g) Aphor. 40. Sect. V. Charter. Tom. X. pag. 219. (h) Efficac. Medic. Part. 2. pag. 45. 46. (i) Acad. des Scienc. 1734. Hiſt. pag. 56. (k) Pſychrolouſia or the hiſtory of cold Bathing &c. pag. 452.

ſomnus profundus viginti novem horarum, & poſtea evigilans aeger ſana fruebatur mente (*l*). Plures obſervationes, quae egregium uſum aquae frigidae in hac maniae ſpecie confirmant, & alibi (*m*) habentur. Omnium autem maxime videtur haec methodus profuiſſe in illis, qui fervidiſſima aeſtate, & poſt uſum nimium vini generoſi, in hunc morbum inciderunt. Apud *Celſum* (*n*) etiam mentio hujus methodi fit, dum jubet totum corpus in aquam & oleum demergendum eſſe; ſuper caput aqua frigida infuſa: tunc enim reliquae partes corporis laxantur tepido calore, dum ſubitum frigus capitis vaſa conſtringit & roborat.

Laudantur autem & opiata in cura maniacorum, quando nempe prius evacuationes tam per venae ſectionem repetitam, quam per purgantia, praeceſſerunt; omnium maxime ſi pertinaces adſint vigiliae. Fortuitus caſus probavit opii effectum in virgine maniaca, dum unguentum, continens ſcrupulum opii Thebaici in aceto ſoluti, quod temporibus inungendis deſtinatum erat, devoraverat. Inde enim ſubito convaluit (*o*). Magnam autem opii quantitatem ferre poſſe maniacos pluribus obſervatis conſtat. Hujus morbi curatione celebris Medicus (*p*) dabat mane & veſperi grana duo opii in aquae fontanae cochleari ſoluti, & ſi nullus ſequeretur ſomnus, addebat ſingulis doſibus adhuc granum opii, donec ſequeretur effectus: refert autem, quod aliquando pro una doſi quindecim grana opii debuerit dare; ſed nunquam hoc tentavit prima vice, at ſenſim augendo opii quantitatem, donec pacato ſomno fruerentur aegri. In juvenibus & plethoricis utebatur ſanguinis miſſionibus; ſed affirmat ſe multos curaſſe abſque Venae ſectione. Omni octiduo dabat purgans hydragogum vel vomitorium antimoniatum, & veſperi ejuſdem diei ſolitam opii doſin; nam per plures dies in opii uſu pergebat, donec compeſceretur furor. Audacter ex papavere parata pharmaca danda eſſe, poſt evacuationes factas, commendavit *Aëtius* (*q*), atque inde reſipiſcere maniacos. Similem methodum laudavit *Sydenhamus* in maniacis juvenibus ac ſanguineis, nam poſt aliquot Venae ſectiones dabat omni octiduo acre purgans, & diebus intermediis cardiacum remedium, quod ſatis bonam copiam Theriacae Andromachi continebat (*r*). Interim verum eſt, quod *Sydenhamus* bis de die tantum medium granum opii circiter exhibuerit; ſed patet ex antedictis, quod tuto augeri poſſit haec quantitas, ſi opus fuerit.

Ex omnibus hactenus dictis patet, ſollicite diſtinguendas eſſe varias maniae ſpecies, ut ſingulis idonea medela adhiberi poſſit, cum illa, quae huic ſpeciei ſanandae conducunt, in alia ſpecie maniae nocerent.

(*l*) Ibid. pag. 455. (*m*) Lettere Mediche del dottore Mart. Ghiſi &c. pag. 27. (*n*) Lib. III. Cap. XVIII. (*o*) Acta Erudit. Menſ. Jul. 1701. pag. 314. (*p*) Joh. Jac. Wepferi Hiſtoriae Apoplect. in Append. pag. 687. (*q*) Lib. VI. Cap. VIII. pag. 101. (*r*) Sect. I. Cap. V. pag. 125.

RABIES CANINA.

§.1128. **E**St & alia aegritudo, quae ob furorem ſaepe comitem, huc commode referri poteſt, quum ob ſummam perniciem tractari debeat.

Videtur commodiſſime hoc loco tractari poſſe ille morbus, qui *Rabies canina* dicitur, cum quandoque tales aegri maniacorum inſtar furant, & vinculis coërceri debeant. Forte dubitari poſſet, an non potius pertineret ad morbos acutos, quam ad chronicos: ſimulac enim in actum deducitur rabioſi animalis venenum, corpori humano applicatum, tunc paucorum dierum ſpatio occidit, & plerumque febrem habet comitem. Interim tamen latet ſaepe diu hoc venenum in corpore, antequam actuoſum fiat, ut poſtea patebit. *Aurelianus* (*s*) acutorum numero adſcribit rabiem caninam; *Cum non oporteat illud tempus aegrotanti imputari, quo nondum rabie vexatur, quippe cum paſſio necdum corpus afficiat; & cum emicuerit, non habeat ſuperpoſitiones, ſeu dilationes, ſicut qui ſpecialiter tardis afficiuntur paſſionibus, & ob hoc celerrime aegrotantes interficiat, non ſolum ut acuta, ſed etiam ut continua paſſio.*

Cum autem poſt morſum rabioſi animalis inflictum cauſa morbi jam haereat in corpore, & in quibuſdam obſervata fuerit inſolita maeſtitia, ac emaciatio corporis, diu antequam fierent hydrophobi, non videtur abſonum, quod hic morbus inter chronicos numeretur, licet ultima ejus periodus acutorum more aegrum tollat: praecipue cum efficax medela fere tantum ſperari poteſt illo tempore, dum nondum ad ultimam illam periodum morbus pervenit. Sic Epilepſia merito morbis chronicis adnumeratur, licet quandoque tempore paroxyſmi moriatur aeger. Ita & atra bilis, tardus admodum morbus, dum turget & movetur, immanes febres & cito lethales accendit (vide §. 1104.).

§.1129. **V**Ocatur Rabies, & quia a Canum morſu ut plurimum, Rabies Canina, tum a ſymptomate terribili, aquae metus, hydrophobia, &c.

Nominis ratio ſponte patet: cum ſaepe, licet non ſemper, furor adſit, rabies dicitur; & quamvis ab aliis animalibus etiam hic morbus hominibus communicetur, cum tamen a canibus frequentius hoc contingat, dicitur rabies canina. Cumque ſignum pathognomicon veneni illius, jam actuoſi red-

(*s*) Acutor. morbor. Lib. III. Cap. XI. pag. 222.

redditi, ſit metus ingens omnium potulentorum; ideo dicitur ὑδροφοβία, vel & aliis ὑγροφοβία, uti *Aurelianus* (*t*) monuit; ita tamen ut fateatur hydrophobiae nomen magis conſuetum eſſe, & communiter huic morbo tribui, uti & hodie ſolet.

Alio in loco (*u*) diſputat, an rabies canina novus morbus ſit, an non. Apud *Hippocratem* nullibi mentio fit illius morbi; ſed tamen inde non ſequitur, non exſtitiſſe illius tempore. Forte minus frequens fuit illo loco, ubi *Hippocrates* vixit: nam ubique locorum hunc morbum non aeque communem eſſe innuit *Aurelianus* (*w*), dum dicit: *Cariam* atque *Cretam*, licet ab aliis venenatis animalibus fere immunes ſint, canum rabie vexari frequentiſſime; & contra legitur (*), in tota meridionali Americae parte, canes nunquam rabie corripi. Certe canes omni aevo fuerunt, & hoc morbo frequenter corripiuntur; unde videtur admodum probabile eſſe, rabiem caninam antiquorum Medicorum tempore etiam exſtitiſſe. Plura circa hanc rem ſolita ſua eruditione collegit *Le Clerc* [*x*], ubi haec videri poterunt.

§. 1130. **ORitur fere ſemper ab aliis animalibus, prius rabioſis, ſuſcepto contagio, tamen & ſponte in acutis quibuſdam orta legitur, & obſervatur.**

Omnium communiſſime ab aliis animalibus, prius rabioſis, teter hic morbus hominibus communicatur: interim tamen quaedam obſervationes docuerunt, eundem morbum abſque hac cauſa productum fuiſſe. Sic legitur (*y*) de juvene viginti novem annorum, temperamenti calidi & ſicci, qui ſumma excandeſcens ira proprium digitum indicem momordit, unde intra viginti quatuor horas hydrophobus factus eſt; & quidem adeo, ut ad ſolam aquae mentionem ſtrangulari videretur; dein maniacus ac plane furibundus factus ſubito periit, dum poſt aeruginoſam materiem vomebat bilem ſinceram. In hoc caſu videtur illud venenum per ſummum irae furorem natum fuiſſe in corpore, non vero aliunde acceſſiſſe. *Aretaeus* (*z*) hujus opinionis fuit, poſſe ſimilia in corpore naſci illis, quae extrinſecus adveniunt, & aequale damnum facere: ſic autem habet: *Alia millena eorum, quae in homine ſunt, eandem ſpeciem cum exterioribus cauſis obtinent: ſucci corrumpentes interne & externe: morbi quoque medicamentis pernicioſis aſſimiles; & a medicamentis talia vomunt, qualia ob febres vomere ſolent.* Similiter *Aurelianus* (*a*) credidit, *eſſe poſſibile, ſine manifeſta cauſa hanc paſſionem corporibus innaſci, cum talis fuerit ſtrictio ſponte generata, qualis a veneno.* Notum eſt, quod *Aurelianus*, metho-

[*t*] Ibid. Cap. IX. pag. 218. (*u*) Ibid. Cap. XV. pag. 226. (*w*) Ibid. pag. 229. (*) Biblioth. raiſonn. 1750. Avril, May, Juin pag. 422. (*x*) Hiſt. de la medec. part. 2. Liv. IV. Sect. I. Chap. VI. pag. 463. (*y*) Epiſt. Joh. Bapt. Scaramucci ad Ant. Magliabech in miſcell. curioſ. dec. 3. a. 9. & 10. append. pag. 249. (*z*) De cauſ. & ſign. morbor. acut. Lib. I. Cap. VII. pag. 5. (*a*) Acutor. morbor. Lib. III. Cap. IX. pag. 219.

methodicorum ſectae addictus, omnes morborum cauſas ad ſtrictum & laxum reduxerit.

Cum autem in cadaveribus ſaepe inventa fuerint organa deglutitionis utcumque inflammata; bilioſa circa ſtomachum; cerebrum, cerebellum, medulla ſpinalis ſicciora ſolito &c. (vide §. 1140.) ſatis veroſimile videtur, ſi ab aliis cauſis ſimilis mutatio corpori inducatur, poſſe & ſimilem morbum ſequi.

Vidimus in hiſtoria melancholiae (§. 1090.) hunc morbum a mente initium ducere poſſe, & in corpore bene ſano a ſola mutatione cogitationis atram bilem produci; quae atra bilis, ab aliis cauſis nata in corpore, viciſſim faciebat pertinax delirium. Certum eſt numeroſiſſimis obſervationibus, canes absque ulla infectione alterius rabioſi animalis rabioſos fieri, adeoque in illorum corpore illud venenum produci, non autem aliunde venire; quod hanc opinionem probat. Obſervationes autem fide digniſſimae videntur confirmare in aliis morbis, abſque ullo veneno rabioſi animalis, hydrophobiam natam fuiſſe. *Celeberrimus Boerhaavius* ſolebat hac occaſione auditoribus ſuis affirmare, vidiſſe ſe, lictorem, qui carnificem aliunde accerſere debuerat, ut publica de ſceleſto homine ſumeretur poena, incidiſſe in febrim ardentiſſimam, omnemque potum oblatum cum ſummo horrore repudiaviſſe, & tertio die periiſſe: miſer ille calidiſſima tempeſtate multum corpus moverat, deinde per quatuor horas nudato capite, ſolis radiis expoſito, in ſcapha ſederat, totoque hoc die ſolo fere ſpiritu vini uſus fuerat. *Salius Diverſus* (*b*) in muliere triginta ſex annorum, febre peſtilenti detenta primo, dein, hoc morbo expugnato, dyſenterica reddita, atque denuo curata, manente tamen quadam febricula, vidit hydrophobiam naſci, & quidem tali gradu, ut alios coram ſe bibentes ſuſtinere non poſſet: mens tamen ſemper conſtabat, & octava die, poſtquam omne liquidum horrere coepit, mortua eſt; cum a morſu rabioſi animalis hydrophobi facti raro quartum diem ſuperare ſoleant. Aegra autem, & mater ejus, ſancte aſſeverabant, quod nunquam nec a cane rabido, nec a ſano, tacta fuiſſet, *cum nec domi unquam canem educaſſet, nec externis unquam communicaſſet.* Alibi legitur [*c*], inflammationi ventriculi acceſſiſſe hydrophobiam cum convulſionibus, a quibus malis tamen aeger ille audacter repetitis ſanguinis miſſionibus evaſit. Certe *Aurelianus* [*d*] monuerat, in hydrophobicis ſtomachum pati. Apparet tamen ex his obſervatis, hydrophobiam, in morbis abſque venenato contagio natam, leniorem eſſe, & magis curabilem. Qui plura deſiderat exempla hydrophobiae in morbis natae, inveniet apud *Schenckium* [*e*], qui ex *Marcello Donato* & aliis haec collegit. Credo, modo dicta ſufficere, ut conſtet, hydrophobiam in acutis morbis quandoque ſponte naſci.

§. 1131.

[*b*] De febre peſtilenti &c. Cap. XIX. pag. 362. (*c*) Medical Eſſays Tom. I. §. 29. pag. 283. (*d*) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. XII. pag. 222. (*e*) Lib. VII. Obſervat. Medicin. pag. 852.

§.1131. ANimalia autem fere quaecunque hoc malo affici, ſuoque contagio alia, & ipſum Hominem, laedere poſſunt.

Frequentiſſimae hoc docuerunt obſervationes, quod nempe ab uno cane rabido plurimi alii, atque etiam homines, infecti fuerint, qui deinde alia animalia ſimiliter affecerunt. Adeoque niſi cito morerentur animalia rabioſa ex morbo, vel occiderentur, rabies certe immaniter propagari poſſet; nulla enim obſervatio docuit, venenum illud miteſcere, dum ex uno animali in aliud propagatur. Cum autem mordendo praecipue communicetur hoc venenum, hinc in animalibus majoribus obſervatur potiſſimum rabiei propagatio, quia non tam facile morſu necari poſſunt, uti minores aviculae v. g.; adeoque poſt vulnus morſu inflictum ſatis diu ſupervivunt, ut veneni ſuſcepti effectus ſe manifeſtare poſſint.

§.1132. NEmpe Canes, feles, lupi, vulpes, equi, aſini, muli, boves, ſues, ſimiae, galli gallinacei, homines, prius rabioſi, id vitium in alios propagaverunt.

Recenſentur hic animalia, quibus rabiem contigiſſe hiſtoriae docent. *Aurelianus* (*f*) addit his urſos & leopardos, de quibus tamen minora numero obſervata habentur, quia hae ferae ab hominum commercio remotae latebras denſis in ſylvis quaerunt, & fere ſemper, dum hominem vel aliud animal mordent, occidunt & foediſſime dilaniant. Lupi vero & vulpes in habitatis locis ſaepe praedam quaerunt, & majora animalia quandoque vulnerant, non vero ſemper occidunt. Videtur autem equis, bobus, aſinis, mulis, ſuibus, rabies per morſum animalis rabioſi communicari; nam non memini certis obſervationibus conſtare, quod haec animalia ſponte hoc morbo correpta fuerint. Verum de gallo gallinaceo dubitandum videtur, utpote pugnaci & ſatis iracundo animali. Verum quidem eſt, vulpes gallinaceo generi inſidiari, adeoque potuiſſet & gallus a rabida vulpe vulneratus rabioſus fieri. *Baccius* (*g*) vidit olitorem, a veteri gallo gallinaceo in manu roſtro vulneratum, ut ſanguis de vulnere exiret, jam prima die rabioſum factum, tertia die periiſſe; nec igne nec ferro, vel ullis aliis praeſidiis juvantibus. Dum duo galli acerrime inter ſe dimicarent, mulier hanc pugnam dirimere volens vulneratur in brachio ita ut ſanguis exiret, dum roſtro unus ex his gallis validum ictum infixerat, unde hydrophoba facta paulo poſt mortua fuit (*h*). Nulla tamen mentio fit in utroque hoc caſu, gallos illos antea rabioſo ab animali morſos fuiſſe. An ſumma iracundia tale quid facere potuit in hac ave? uti de iratiſſimo homine ad §. 1130. dictum fuit. Sed tunc quaeri poſſet, cur non frequentius rabioſi fierent galli gallinacei, dum in Anglia alun-

(*f*) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. IX. pag. 218. (*g*) De venen. & antidot. pag. 16. & 71. (*h*) Epiſt. Joh. Bapt. Scaram. ad Ant. Magliabech. in miſcell. cur. dec. 3. a. 9. 10. append. pag. 250. 251.

aluntur ad pugnas, & quidem ferociſſimi redduntur. Videntur haec obſervata docere, quod & in gallis quandoque abſque contagio praegreſſo naſci poſſit rabies.

§.1133. NUlli tamen animali frequentius, quam cani, lupo, & vulpi; hiſque in primis ex cauſis internis, abſque contagio praevio, naſcitur.

Conferendo hiſtorias demorſorum ſparſim deſcriptas hoc patebit: canes videntur omnium frequentiſſime in hunc morbum incidere a cauſis internis, & de his animalibus domeſticis certiora obſervata haberi poſſunt. Lupi autem & vulpes, canibus ſatis ſimilia animalia, etiam ſatis frequenter rabioſa fiunt, ſed de illis minus certi ſumus, an ſponte ſua, an vero per contagium hunc morbum contraxerint.

§.1134. REgio fervida; regio magno aeſtu ſqualens, & viciſſim ſummo frigore horrens; tempeſtas aeſtuoſa, ſiccaque, diu durans; victus ex carne putrida, foetida, verminoſa; potus abſentia; vermes renibus, inteſtinis, cerebro, cavis narium olfactoriis, innati, ſunt cauſae praecedentes, in his animalibus, naſciturae rabiei.

Cum horrendus adeo hic morbus ſit, operae pretium eſt indagare illas cauſas, quae rabiem in canibus praecedere ſolent, ut illae vitari poſſint: vel ſi tales fuerint, ut in canibus jam praeëxiſtant, animalia haec ſtatim necentur, antequam hoc morbo corripiantur, ſicque caveatur contagium.

Regio fervida &c. In ſummis aeſtivis fervoribus, & in calidioribus regionibus, frequentius canes rabioſos fieri, omnes teſtantur obſervatores; jamque hoc monuerant antiqui Medici (*i*); verum addiderunt, interdum & intenſiſſimo ſub frigore rabiem naſci. Novi hominem, ſub finem menſis Decembris a fele in digito demorſum, hydrophobum factum fuiſſe. *Aëtius* (*k*) autem ſcripſit, praecipue frequentem hunc morbum obſervari in illis regionibus, ubi hyems & aeſtas pariter modum excedere ſolent. Interim videntur obſervationes teſtari, quod magnis ſub aëris caloribus, & ſicca ſimul tempeſtate, rabies frequentius oriatur. Unde in quibuſdam locis mos obtinet, ut trucidentur canes, qui diebus canicularibus per urbes vagantur.

Victus ex carne &c. Majores moloſſi, qui catena ligati aluntur, ut fures latratu terreant, ſatis frequenter rabie ſolent corripi: his autem canibus, ut fiant ferociores, ſolent carnes dari majorum animalium, quae morbo

(*i*) Aegineta Lib. V. Cap. 11 r. pag. 74. verſa. Aëtius Lib. VI. Cap. XXIV. pag. 107. Dioſcorid. Theriac. Cap. 1. pag. 423. (*k*) Ibidem.

bo perierunt, vel humanis uſibus adhiberi non ſolent. Sic equorum carnes in aëre ſiccatas calido, ſemiputridas ſaepe, lardum balaenarum &c. ob pretii vilitatem his canibus dare ſolent; unde a putrido hoc victu videntur diſponi ad hunc morbum, & quidem omnium maxime, ſi potu careant. Quandoque enim contingit ut illi, qui horum animalium curam gerunt, obliviſcantur aquam apponere, dum miſeri canes catena ligati potum quaerere ſibi nequeunt. Dum autem hoc aeſtivis menſibus contingit, fere ſemper rabies ſequi ſolet.

Vermes renibus &c. Vermibus frequenter laborare canes quam certiſſimum eſt: raro enim diſſecui canem (& plurimos diſſecui) quin invenerim vermes in ventriculo, inteſtiniſque, teretes, taenias, aſcarides, imo & in aliis pluribus corporis partibus. Probe memini in primo cane, quem diſſecui, me non potuiſſe invenire renem ſiniſtrum; dumque credebam novellus medicinae tyro hoc meae ignorantiae adſcribendum eſſe, apice ſcalpelli locum, ubi renem adeſſe debere ſuſpicabar, leviter raſi, & ſubito proſiliit vermis ſatis magnus, rictu patulo, penitus diverſus ab illis, qui in ventriculo & inteſtinis inveniri ſolent: inveni poſtea totum renem conſumtum fuiſſe, externamque membranam ſolam ſuperſtitem cavum quaſi ſaccum feciſſe, in quo vermis ille nidulabatur. Cum jam canes, putrida & verminoſa carne utentes, ſaepe rabioſi fiant; poſt mortem inveniantur vermes copioſi in his animalibus; cerebrum paucis horis poſt mortem putridum inventum fuerit & verminoſum (*l*) in cane, qui rabioſus fuiſſe credebatur, & ideo occiſus fuerat; quidam fuerunt in hac opinione, verminoſum eſſe contagium rabiei: & quidem magis adhuc probabilis videbatur haec ſententia, quod argenti vivi, inter anthelmintica remedia magni nominis, uſus quibuſdam profuiſſet; de qua re poſtea dicendum erit. Certe canis ille, quem diſſecui, rabioſus non erat, ſed cultro anatomico damnatus fuerat, quia totam viciniam turbabat moleſto ejulatu, & terrebat plures, qui funeris brevi ſecuturi funeſtum praeſagium inde deducebant ſuperſtitioſi. Hinc videtur adhuc ſatis dubium eſſe, an vermes, in canum viſceribus latentes, ad rabiem diſponant.

§.1135. INcipientis rabiei ſigna ſunt haec in primis, quibus tetrae luis cautela nititur: fiunt triſtes, ſolitarii, ſe abſcondentes, muti quoad latratum, murmurantes tamen, cibum potumque omnem averſantes, in ignotos quoslibet irati, & irruentes, Heri tamen adhuc & memores & reverentes, aures, caudamque dimittentes, ſomnolentorum inſtar incedentes: hactenus primus gradus mali iis adeſt: morſuſque tum exceptus periculoſus quidem, non vero peſſimus eſt: dein anhelare, linguam exerere, ſpumam plurimam emittere,

 hiare,

(*l*) Bonet. Sepulc. Anatom. Tom. I. Lib. I. Sect. VIII. pag. 212.

hiare, nunc ſegniter ut ſemiſopiti, nunc ſubito celeriter incedere, nec recta ſemper via, mox ne Herum quidem amplius agnoſcere, oculos habere demiſſos, lachrymoſos, pulverulentos, linguam plumbeo habere colore, ſubito gracileſcere, inſanire, furere: hic ſecundus eſt gradus mali, quem vix triginta horis ferunt, quin moriantur. Morſus hoc tempore fere inſanabilis: quo vero animal vehementius furit, diutius malo laboravit, morti propius eſt, eo morſus lethalior, acutior, & ſymptomata citiſſime creans violentiſſima, & contra.

Magni momenti eſt, cognoſcere ſigna, quibus obſervatis certi eſſe poſſumus, canem rabioſum eſſe, ut nempe ſtatim occidi poſſit, ne noceat hominibus, vel venenum aliis animalibus tradat. Praeterea ut triſti metu liberentur homines demorſi a cane, qui non fuerat rabidus. Quando in ultimo ſtadio morbi canes anheli, lingua exſerta, ore ſpumante, emaciati omnino, obvia quaeque mordent; facile ab omnibus cognoſcuntur rabidi: verum maxime proderit cognoſcere prima morbi incipientis ſigna, quae omnia in textu accuratiſſime deſcribuntur, numeroſis obſervationibus confirmata, & a veteribus Medicis (*m*) accuratiſſime jam notata. Dicitur autem hic tantum de ſignis rabiei caninae, quia in aliis animalibus, quae hominum conſortia fugiunt, haec tam facile determinari nequeunt; & reliqua fere ſemper, a canibus prius rabioſis morſa in hunc morbum incidunt. Si ergo praegreſſis illis, quae praecedenti paragrapho habentur, triſtior ſolito appareat canis nec latret amplius, cibumque & potum averſetur, occidendus ilico eſt: triſtiſſimi enim caſus docuerunt, quantum ſit in mora periculum. Omnia autem animalia, demorſa a tali cane, pariter ſtatim e medio tollenda ſunt: vulnera vero hominibus inflicta ſumma cum cura tractanda, uti poſtea dicetur: imo ſi vel minimum dubium de hac re fuerit, negligendum nihil eſt; ſatius enim eſt, ut demorſus a cane homo has moleſtias etiam fruſtra patiatur, quam ut, omiſſis cautelis neceſſariis, in dirum hunc morbum incidat.

Aliud ſignum rabiei in canibus memoratur a recentiore auctore (*n*), qui ſe ſaepius hoc obſervaſſe affirmat: nempe quod omnes alii canes fugiant inſtinctu naturali, & cum ſignis magni terroris, canem rabioſum.

Contingit quandoque, ut canis, de cujus rabie dubitatur, occidatur ilico, antequam certo conſtet, an rabioſus fuerit; in primis ſi ignotus ex aliis locis venerit; unde demorſi a tali cane peſſima metuunt. Memoratur autem (*o*) ſequens experimentum ad elucidationem hujus dubii. Si nempe fruſto carnis elixae fricentur fauces, dentes, & gingivae canis mortui, & deinde illa caro offeratur cani; ſi mortuus rabioſus fuerit, oblatam carnem repudiabit cum clamore & ejulatu; ſin minus, avide comedet.

Cum

(*m*) Aëtius Lib. VI. Cap. XXIV. pag. 107. Aeginet. Lib. V. Cap. III. pag. 74. verſa. (*n*) R. James a new method &c. pag. 36. (*o*) Acad. des Scienc. 1723. hiſt. pag. 39.

Cum autem illud venenum, dum actuoſum redditur, vires acquirat eundo, periculoſiſſimus morſus tunc eſt, quando illud animal morti proximum, uti etiam eum iratiſſimum ſimul, in qua re omnes obſervatores conveniunt. Antea ad §. 1130. patuit, in iratiſſimo homine, proprium mordente digitum, hydrophobiam natam fuiſſe, adeoque non mirum eſt, per iram hujus veneni efficaciam augeri.

§.1136. Vix autem ullius veneni tam multiplex contagium, nam morſu vel leviſſimo, per veſtimenta adacto, tantum radente, nec eliciente ſanguinem; ſpiritu ex ore in hominis pulmone adducto; ſpumae contactu recentis, vel etiam dudum exſiccatae, labiis, linguave exceptae; oſculo tantum rabido cani dato; infectione a contactu multo inſtrumenti, vel vulneris, quo dudum ante animal rabioſum occiſum fuit; eſu lactis, carniſve, animalis rabioſi; attactu, & pertractatione multa rerum per praecedentia infectarum.

In Vulnerum hiſtoria, ubi §. 155. de illorum infectione venenata agebatur, pluribus probatum fuit experimentis, quaedam venena impune deglutiri, quae vulneri immiſſa certam mortem faciunt. Praeterea conſtat, venenatis telis interfecta animalia impune ab hominibus manducari. Coram tale experimentum mihi exhibuit Celeberrimus vir *Condamine*, egregium Regiae Academiae ſcientiarum ornamentum, dum ab itinere, quod menſurandae telluris gratia inſtituerat, redux ſecum tulerat illud venenum, quo Indi ſolent tela ſua imbuere. Lanceola leve vulnuſculum inflixit gallinae ſub ala; mox tetigit leviſſime hoc toxico vulnuſculum; ſtatimque bis vel ter convulſa gallina periit. Servus Indus, qui illum comitabatur, ſequenti die illam gallinam, adeo cito lethali veneno occiſam, comedit impune. Affirmabat Celeberrimus vir, Indos telis hoc toxico imbutis vulgo ad venatum uti, & occiſa ſic animalia quotidianum illis victum praebere.

Venenum vero canis rabioſi pluribus certe modis nocet, & demorſa animalia comeſta rabiem propagant, uti patebit ex ſequentibus. Cruentum vulnus, licet leve fuerit, requiritur in pleriſque venenis; rabies canina autem propagari poteſt morſu vel leviſſimo tantum radente, nec eliciente ſanguinem. Verum quidem eſt, docuiſſe obſervata, quod ubi prius dentes rabioſi animalis tranſire debent per craſſa veſtimenta, abſtergi venenatam ſalivam, & minus rabiei periculum eſſe, uti in pluribus hominibus, ab eodem rabioſo lupo demorſis, obſervavit *Sauvages* (*p*) celeberrimus apud Monſpelienſes Medicinae Profeſſor; adeoque nudis corporis partibus cruento morſu immiſſum illud venenum longe magis nocere. Interim tamen plures obſervationes (*q*) idem ille auctor recenſet, quae evincunt, abſque vulnere per cutim integram tranſiviſſe illud venenum. Notabilis caſus apud *Pal-*

ma-

(*p*) Diſſertation ſur la nature & cauſe de la rage pag. 7. (*q*) Ibidem.

marium (*r*) legitur de ruſtico rabioſo, qui brevi ſe moriturum cognoſcens, unicum hoc ſolatium ab illis, qui vinculis conſtrictum tenebant, obnixe rogavit, ut ante mortem liberos oſculari liceret, quod cum conceſſum eſſet, paulo poſt periit: verum liberi ejus ſeptimo poſt die eodem morbo correpti perierunt omnes.

Spiritu ex ore &c. An adeo volatile ſit illud venenum, ut exſpirans de corpore rabioſi animalis in aëre volitare poſſit, ſicque inſpiratum una cum aëre propagare contagium, non novi ulla certa obſervatione conſtare. *Aurelianus* (*s*) quidem habet ſequentia: *Hominum hydrophoborum quidam in hydrophobicam paſſionem devenerunt ſolius aſpirationis odore ex rabido cane adducto, cum deflectione quadam naturalis ſpiratio vexata venenoſum aërem adducit, & talibus inſerit partibus.* *Aretaeus* (*t*) ſimiliter affirmavit, a ſolo halitu canis rabioſi inſpirato hominem hoc morbo affici poſſe. Si autem conſideretur illud contingere non poſſe, niſi admodum propinquus fuerit homo rabioſo animali, & ſimul notetur, ſpumeſcentem ſalivam in ore & faucibus rabioſorum animalium haerere, cum illam deglutire nequeant, atque reſpirationem admodum difficilem & anheloſam eſſe ultimo morbi tempore, unde ἀσθμαίνειν rabie correptos canes dixit *Aegineta* (*u*), patebit ſatis, quod minime ſalivae guttulae per validam illam exſpirationem abradantur, ſicque propinquum hominem inficere poſſint; in primis cum eo pejor ſit infectio, quo animal morti propinquius eſt, uti praecedenti paragrapho dictum fuit. Praeterea ſi per ſolum aërem inſpiratum illud venenum communicaretur, frequentius afficerentur illi, qui miſeris hydrophobis ad mortem uſque aſſiſtunt: Obſervationes autem numeroſae docent, non infici adſtantes, niſi vel morſu, vel ſalivae aſperſione, contagium propagatum fuerit. Interim juſtus tam diri morbi metus monet, merito etiam ab halitu talium aegrorum cavendum eſſe. Nimia enim cautela hic nunquam nocebit.

Spumae contactu &c. Novi quidem, celebres in arte viros dubitare, an ſolo contactu ſpumae, dum integra cutis eſt, morbus ille propagari poſſet. *Stalpart van der Wielen* (*w*) notat, ſe plures vidiſſe ſputo rabioſorum aſperſos abſque noxa: juſſerat tamen loca tacta ablui probe aqua marina, & bis terve dederat theriacam. Unde concludit, reſpiratione & contactu ſolo rabidorum contagium in alios tranſmitti non poſſe. Praeterea notat, ſibi ipſi nihil nocuiſſe, dum pulſum tangendo madentes ſudore manus ſimilium hominum attrectaſſet, credens ſudorem pariter contagioſum eſſe debere, ſi ſaliva ſolo attactu morbum propagaret. Monet tamen, quod cautelae gratia ſtatim abluerit manus aqua pura. Interim obſervatio *Palmarii* modo memorata docet, moribundi patris oſcula infeciſſe filios: licet enim & reliqui humores inficiantur in rabidis, videtur tamen per ſalivam facilius pro-

(*r*) De Morbis Contagioſis pag. 266. (*s*) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. IX. pag. 218. (*t*) Morbor. Acut. Lib. I. Cap. VII. pag. 5. (*u*) Lib. V. Cap. III. pag. 74. verſa. (*w*) Obſervat. Rarior. Centur. I. pag. 413.

propagari contagium ; imo & facilius ſaliva inficitur, ut patebit ex ſequentibus.

A ſaliva, ſpumeſcente, calida, corpori aſperſa, aliquid metuendum eſſe in hoc morbo, prudentiores omnes facile concedent: verum magis mirabile videtur, quod a ſaliva ſpumoſa, dudum jam exſiccata, morbus hic propagari poſſit. Apud *Aurelianum* (*x*) ſequens obſervatio legitur: *Sartrix quaedam, quum chlamydem ſciſſam rabidis morſibus ſarciendam ſumeret, atque ore ſtamina componeret, & lingua pannorum ſuturas lamberet aſſuendo, quo tranſitum acus faceret faciliorem, tertia die in rabiem veniſſe memoratur.* Similem caſum dum viderat *Hildanus* (*y*), vix audebat illum proferre, dum ab omnibus pro fabula habebatur. Matronae veſtem dentibus arripiens canis rabidus illam laceraverat, huc & illuc trahendo, caeterum nullum vulnus inflixerat. Illa neſciens, canem rabidum fuiſſe, laceram veſtem reſarcivit, filo dentibus abſciſſo, & poſt tres menſes periit hydrophoba. In caſu ab *Aureliano* memorato lambendo ſartrix humectaverat ſuturas; in hoc caſu autem ſimpliciter filum, per veſtes, ſaliva canis rabidi infectas, adactum mordendo abruperat Matrona; unde forte ſerius in hydrophobiam incidit. In utroque caſu ſaliva venenata per humanam ſalivam diluta immediate applicata fuit linguae, labiis, gingivis, quae craſſa cute non teguntur; & praeterea ipſos ſalivae fontes propius attigit, quod majus hydrophobiae periculum inducere patebit ex ſequentibus.

Oſculo tantum &c. Oſcula hydrophobi patris pernicioſa fuiſſe liberis, antea vidimus; adeoque procul dubio ſimile malum metuendum erit illis, qui rabioſum canem oſculati fuerunt. Exemplum hujus rei habet *Schenckius* (*z*) de patricio viro, qui rabioſum canem, antequam dimitteret ſuffocandum, oſculatus, poſtea hydrophobus periit.

Infectione a contactu &c. Venenum rabioſi canis veſtibus diu adhaerere poſſe, modo vidimus; ſed apud *Schenckium* (*a*) legitur caſus, de puero, qui abſtergens rubiginoſum gladium, quo ante plures annos rabioſus canis confoſſus fuerat, mala fortuna digito ſuo inflixit vulnuſculum, atque inde periit hydrophobus.

Eſu lactis, carniſve &c. Quamvis videatur ſaliva in hoc morbo prae reliquis infici, tamen videtur juſta ſuſpicio eſſe, venenatam hanc labem & aliis partibus corporis adhaerere. *Celeberrimus Sauvages* in pulcherrima & utiliſſima diſſertatione, quam de hoc morbo ſcripſit (*b*), videtur hujus opinionis fuiſſe, quod ſola ſaliva propagaret contagium, non autem reliqui humores: verum dum lupi ſaevioris carnes in varia obſoniorum genera parabantur a venatoribus, omnes illi, qui inde comederant, non multo poſt tempore correpti fuerunt rabie (*c*). Vidit *Palmarius*, *ex ſtraminis*, *in quod rabie*

(*x*) Morbor. Acutor. Lib. III. Cap. IX. pag. 219. (*y*) Obſervat. Chirurg. Cent. 1. N. 86. pag. 62. (*z*) Obſerv. Medicin. Lib. VII. pag. 848. (*a*) Ibidem. (*b*) Pag. 32. (*c*) Fernel. de morb. contag. Cap. XIV. pag. 509.

bie perciti ſues decubuerant, eſu, equos, boves, oves & reliqua animalia, quae ſtramentum deguſtaverant, rabiem contraxiſſe, tandemque periiſſe (*d*). Optime quidem notat *Celeberrimus Sauvages*, quod potuerint carnes lupi ſaliva inquinatae fuiſſe; forte & caput ipſum partem horum ferculorun fecerat: imo admodum probabile videtur, ſtramen, cui rabioſi ſues incubuerant, à ſaliva infectum fuiſſe, cum rabioſis animalibus magna ſpumeſcentis ſalivae copia ex ore ſtillare ſoleat. Sed legitur (*e*), canem rabidum factum fuiſſe, dum ſanguinem, de vena hominis hydrophobi miſſum lamberet. Teſtatur *Hildanus* (*f*) de juvene viginti annorum, cujus pollicem rabidus felis, meſſis tempore, unguibus ſcalpendo laeſerat adeo leviter, ut vix offenſa fuerit epidermis, quod initio menſis Martii hydrophobus factus perierit: inſcius enim hoc animal rabioſum fuiſſe, neglexerat hóc vulnuſculum. Haec obſervata videntur docere, non ſolam ſalivam, ſed & ſanguinem, imo ſolidos ungues rabioſi animalis poſſe propagare contagium. Verum quidem eſt, jecur rabioſi canis tanquam antidotum proprii veneni commendatum fuiſſe; ſed an profuerit, non adeo certo conſtat: praeterea, uti ad §. 1147. dicetur, laudabatur hepar exuſtum, adeoque procul dubio per ignem vivum fuerat deſtructum illud venenum. Hinc videntur obſervationes medicae docere, per ſalivam frequentiſſime communicari morbum, ita tamen ut & alio modo idem malum ſequi poſſit; adeoque dictat prudentia, ab omni contactu rabidi animalis cavendum eſſe, quantum fieri poterit.

Verum quidem eſt, obſervationes quaſdam inveniri apud Medicos, quod demorſus ab animali rabido cum uxore coiverit abſque communicatione contagii; tale exemplum apud *Fred. Dekkers* (*g*) habetur: ſed notandum, quod ſex ante mortem diebus hoc contigerit; & ex ipſa hiſtoria morbi patet, quod dum hydrophobus fieri incepit, bidui ſpatio perierit: adeoque rem cum uxore habuit illo tempore, dum venenum illud nondum actuoſum factum fuerat, ſed quietum in corpore latebat. Interim tamen neque illo ſtadio morbi hoc abſque periculo fieri docet obſervatio *Hoffmanni* (*h*): homo enim a lupo rabido demorſus, neglexit plagam, coivit cum uxore, poſt aliquot dies & ipſe, & uxor in hydrophobiam inciderunt; uxor tamen evaſit, maritus periit.

Omnia ergo haec evincunt, magna cautela opus eſſe, ut, ubi vel minima contagii ſuſpicio eſt, evitetur dirus ille morbus.

§. 1137.

(*d*) Palmar. de morbis contag. pag. 267. (*e*) Academ. des Scienc. 1707. Hiſt. 31. (*f*) Obſervat. Chirurg. Cent. 1. Obſerv. 86. pag. 62. (*g*) Exercit. Practic. Cap. VII. pag. 565. (*h*) Medic. Ration. & Syſtemat. Tom. II. pag. 178.

§.1137. RUrſum vix ullum venenum notum, cujus tam atrox, adeoque hominem immutans, virus, quodque, ubi incipit ſe prodere, tam violente & celeriter furit, & tamen ſimul adeo diu latere poſſit, antequam ſe manifeſtet: namque alii ſtatim, alii ut narrant, poſt viginti integros annos a morſu elapſos, alii rurſum omni intermedio tempore urgeri incipiunt malis huic furori propriis: pendet vero haec diverſitas, a calore tempeſtatis anni, a vario gradu morbi in animali mordente (1135.), a temperie hominis morſi, quum bilioſi eo facilius vergant, pituitoſi, & hydropici contra, a diverſo victu, medicamentiſque adhibitis.

Alterum, quod maxime mirantur Medici in hoc morbo, eſt, quod diu ſaepe latere poſſit illud venenum in corpore humano, & nullo ſe manifeſtare ſigno. Ubi vero incipit actuoſum fieri, tunc producit morbum acutiſſimum, plerumque ante quartum diem lethalem. *Galenus* (*i*) jam notaverat, per plures menſes ſilere poſſe hoc malum; imo poſt integrum annum a morſu ſuſcepto vidit hominem hydrophobum factum fuiſſe. Septem menſium ſpatium inter morſum inflictum & hydrophobiam ſecutam memorat *Aegineta* (*k*); quod & confirmat *Aëtius* (*l*): monent tamen ultimi illi autores, quod frequentiſſime circa quadrageſimum a veneno ſuſcepto diem rabies ſequatur; quod recentiorum obſervata confirmant (*m*). Celeberrimus *Sauvages* (*n*) notavit, omnium celerrimè hydrophobiam ſequi, ſi ſaliva immediate infecta fuerit, per vulnus faciei inflictum, oſcula rabioſo animali data, aut carnes talis animalis comeſtas; atque hoc aliquot obſervatis probat, in primis mulieris in facie demorſae, quae tertio die jam erat hydrophoba. Interim tamen *Baccius* (vide §. 1132.) vidit olitorem, a veteri gallo gallinaceo in manu vulneratum, prima die rabioſum factum, & tertia die mortuum. Haec obſervata docent, illud venenum ſatis cito actuoſum fieri quandoque, dum econtra alii caſus habentur in Hiſtoria Medica, qui videntur evincere, illud per plures annos ſilere poſſe, & tamen, dum in actum deducitur, cito occidere. *Joh. Faber Lynceus* (*o*) notavit, hominem, ante ſeſquiannum a lupo rabido demorſum, hydrophobum tertia die ab inſultu morbi mortuum fuiſſe. *Schmidius* (*p*) mulierem vidit, quae ante viginti annos a cane rabido demorſa, toto illo tempore nihil incommodi inde ſenſerat; deinde corripiebatur febre maligna, & hydrophoba facta octavo morbi die periit. Cum autem ad §. 1130. dictum fuerit, quandoque in acutis morbis ſponte naſci hydrophobiam; merito poteſt dubitari, an illud malum, acuti morbi tem-

(*i*) Comment. 2. in Lib. I. praedict. Hippoc. Charter. Tom. VIII. pag. 735.
[*k*] Lib. V. Cap. III. pag. 74. verſa. (*l*) Lib. VI. Cap. XXIV. pag. 107.
(*m*) Sauvages Diſſertat. ſur la nature & cauſe de la Rage pag. 5. (*n*) Ibid. pag. 4.
(*o*) Hernandes rerum mexican. medic. theſaur. pag. 492. (*p*) In miſcell. curioſ. dec. I. ann. 9. pag. 117.

pore natum; tribui debeat contagio ante viginti annos concepto, & tamdiu in corpore latenti abſque ullo malo effectu. Verum idem ille autor (q) narrat alium caſum de ancilla a rabioſi canis morſu curata, quae ſingulis annis circa tempus, quo demorſa fuerat, leviter delirabat, & quandam liquidorum averſionem habebat; tandem tamen perfecte ſana ſupervixit diu. In illo caſu videtur priſtini mali veſtigium ſatis diu ſuperfuiſſe in corpore, licet non adeo validum, ut lethalem hydrophobiam inducere potuerit. Solet etiam ad probandam diuturnitatem hujus mali adduci obſervatio, quam *Hildano* ſcripſit *Abel Roſcius*, Reipublicae Lauſannenſis Medicus ordinarius (r), de honeſta matrona, a cane rabido demorſa in ſiniſtro brachio, cui ſtatim a ſedulis & doctis Medicis efficax medela adhibita fuit, dum ſimul Chirurgus ferro & igne vulnus tractaverat. Sana omnino videbatur. Poſt ſeptem annos elapſos percepit in brachio ſiniſtro dolorem acerbiſſimum, acſi dentibus caninis diſcerperetur; paulo poſt furor, mentis alienatio, moeror, triſtitia, vigiliae ſummae, ſitis inexplebilis, febris, maxima virium proſtratio, ciborum faſtidium; nunquam tamen, quod notandum, a potu abhorruit. Curata ab hoc morbo poſt alterum ſeptennium, adeoque decimo quarto anno poſt morſum a cane rabido inflictum, iterum graviſſimo morbo decubuit, cum vellicatione & dolore ingenti in eodem brachio; ſanata tamen feliciter. Poſt ſex annos elapſos ſimilis morbus ſimilibus ſymptomatibus ſtipatus recurrit denuo, a quo pariter evaſit. Poſtea brevioribus intervallis rediit idem malum.

Verum ſi perpendantur omnia modo enarrata, non videtur conſtare, quod morbus, a veneno rabioſi canis, latente adhuc in corpore, excitatus fuerit, cum nunquam illud ſignum pathognomicum, horror nempe ab omni liquido, adfuerit. Dolor ſatis acer quidem percipiebatur in brachio demorſo ab initio morbi, ſed forte hoc non adeo mirum videbitur, ſi conſideretur, multos, gravia vulnera olim paſſos, in loco cicatricum dolorem ſentire morbo quodam ingruente; uti etiam circa ſubitas aëris mutationes; quod & idem huic matronae contigiſſe in morbi hiſtoria narratur. Plures ſimiles caſus, qui docent, diu ſilere poſſe in corpore humano illud venenum, apud autores habentur (s). Non tamen videtur certis obſervatis conſtare, illud venenum per viginti & ultra annos in corpore latuiſſe, ac poſtea tamen hydrophobiam produxiſſe. Cavendum autem, quantum fieri poterit, ne aegris inculcetur, tamdiu illud malum latere poſſe; perpetuus enim metus, & hinc orta triſtitia, miſeros torqueret, & forte contagium in actum deduceret, quod adhuc diſſipari poſſet de corpore: ſequenti enim paragrapho patebit, triſtitiam & ſolitudinis amorem obſervari in demorſis, dum venenum ſuſceptum incipit actuoſum fieri. Illis vero hominibus, qui vulnera talia ſper-

(q) Ibidem pag. 118. (r) Hildan. Obſerv. Chirurg. Cent. 1. pag. 65.
(s) Sauvages differt. ſur la nature & cauſe de la Rage pag. 5. Stalp. van der Wielen obſervat. rarior. Cent. 1. N. 100. pag. 424. Schenck. Lib. VII. pag. 849.

ſpernunt, poſſet incuti metus, ut curam habeant, ſibique applicari patiantur talia remedia, quae tantum morbum praecavere valent.

Quamvis autem nondum penitus conſtet, quanto tempore illud contagium ſilens in corpore latere poſſit, ſaltem hoc certum eſt, quod diu haerere poſſit, & quod difficulter tollatur de corpore, ſi in initio neglectum fuerit. Maxime mirum videtur, quod inſignes mutationes humorum quandoque nec extricaverint hoc venenum, nec in actum deduxerint. Sic obſervavit *Celeberrimus Cocchi* (*t*) quoſdam, a cane rabioſo demorſos, fuiſſe correptos variolis, & quidem numeroſis: ſanatis feliciter ab hoc morbo poſtea tamen hydrophobia ſucceſſit, & perierunt. Cum autem diverſo tempore ſuccedat in demorſis hominibus, etiam ab eodem animali, hydrophobia, conſiderari meretur, quid obſervationes medicae circa hanc rem docuerint, & quibus cauſis celerior vel tardior contagii hujus effectus adſcribi poſſit.

A calore tempeſtatis anni. Ad §. 1134. dictum fuit, tempeſtatem aeſtuoſam & ſiccam, diu durantem, in canibus ſaepe rabiem producere, adeoque probabile videtur, ſimilem tempeſtatem valere, ut in actum deducatur ſilens adhuc contagium. Saepius obſervatum fuit, hyemali vel autumnali tempore demorſos tota hyeme nil mali percepiſſe, verno autem tempore hydrophobos factos. Sic a rabida fele morſus homo autumnali tempore, circa finem menſis Maji ſequentis anni hydrophobus periit (*u*). Alium hominem novi, qui, medio menſe Decembri pariter a fele morſus, menſe Majo incipiente hoc morbo exſtinctus fuit. Plures ſimiles occurrunt caſus, qui ſuadere viderentur, quod vernus calor hunc morbum excitaverit: interim acuta febris, variolarum comes, idem efficere non potuit, uti modo dictum fuit.

A vario gradu morbi in animali mordente. De hac re jam dictum fuit §. 1135. Videtur enim hoc malum, ubi ſemel actuoſum redditum fuerit, vires acquirere eundo. Forte & haec ratio, quare lupi rabioſi morſus ſit maxime venenatus, cum hoc animal raro ſylvis egrediatur, & omnia obvia animalia aggrediatur, niſi jam penitus furibundum fuerit. Canis autem rabidi morſus periculoſior videtur, quam morſus hominis hydrophobi (*w*). Praeterea videntur obſervata docere, citius hydrophobiam ſequi, ſi ſaliva immediate inficiatur (*x*): & haec videtur alia eſſe ratio, quare lupus rabioſus plus noceat, cum plerumque in pedes poſteriores erectum hoc animal hominem aſſiliat, adeoque faciem ſaepius laedat.

A temperie hominis morſi &c. Conſtitit ex illis, quae ad §. 1130. habentur, in quibuſdam hominibus ſponte natam fuiſſe hydrophobiam in morbis acutis; adeoque videtur admodum veroſimile eſſe, quod tales homines validius afficerentur a veneno canis rabidi. Videntur econtra obſervata docere, quoſdam homines non infici ab hoc veneno. Sic *Celeberrimus Cocchi*

(*t*) Bagni di Piſa pag. 319. (*u*) Stalp. van der Wielen obſervat. rarior. Cent. 1. N. 100. pag. 400. (*w*) Sauvages &c. ſur la Rage pag. 7. (*x*) Ibid. pag. 4.

chi (*y*) obſervavit, plures homines demorſos fuiſſe eodem tempore, & ab eodem cane rabido; quoſdam periiſſe hydrophobos, licet variis medendi methodis uſi fuerint; alios vero nullum damnum inde percepiſſe, licet nullam omnino medelam adhibuiſſent. Obſervavit pariter *Van der Wielen* (*z*), quod ab eodem animali demorſi homines alii citius, alii ſerius, in hydrophobiam inciderint. Notabile exemplum, quod huc ſpectat, alibi (*a*) legitur: bini juvenes, dum videbant caniculam nec latrare, nec ullum liquidum deglutire poſſe, digitis in os immiſſis fauces & linguam tetigerant undique, ut detegerent cauſam; paucis diebus poſt rabioſa haec canicula periit. Unus ex his robuſtus admodum & laborioſus poſt tres ſeptimanas incepit ſentire immanem dolorem capitis, quandoque ſemel, aliquando bis in die, circiter per horae ſpatium; ſimul tunc ſentiebat fauces contrahi, pulſus erat tremulus, omnia, quae oculis conſpiciebat, ipſi apparebant rubicundi ignei coloris. Per integram ſeptimanam haec ſymptomata patiebatur, & inter paroxyſmorum intervalla ad ſolitos redibat labores, a quibus ſudabat, ſicque abſque ullis remediis evaſit.

Alter, ab eadem canicula infectus, ſed junior, circiter quatuordecim annorum, non adeo robuſtae conſtitutionis, etiam dolore capitis corripiebatur, cum levi febricula; nunc vero melius, nunc pejus ſe habebat: comedebat optime, ſed bibere non poterat: poſtea vera mania corripiebatur, & tandem adeo furioſus per vices evadebat, ut a quatuor viris coërceri vix poſſet: dum deferveſceret ille furor, levamen ſentiebat, ridebat, loquebatur cum adſtantibus, ſed ſemper tamen morſum minitabatur. Redeunte tandem ſimili paroxyſmo aphonos reddebatur, & paulo poſt moriebatur.

Confirmat haec obſervatio, ſola contrectatione multa canis rabidi hoc contagium communicari abſque morſu poſſe, & diverſos effectus producere in diverſae temperiei hominibus. Simul etiam notandum, quod in hoc caſu robuſtior evaſerit, debilior vero ſuccubuerit morbo; licet plerumque ſtatuatur, calidos & bilioſos in hunc morbum facilius vergere, pituitoſos & frigidos minus. Forte bona fortuna per labores validos & ſudores difflatum fuit de corpore hoc venenum, quod caeteroquin, ſi non expulſum fuiſſet de corpore, ſed agitatum tantum, peſſimos in robuſto hoc homine effectus produxiſſet. Cum enim, uti ſequenti paragrapho dicetur, febris acuta frequenter comitetur morbum hunc, & dura atque exercitata corpora inde pejus afficiantur, videtur probabile, pejorem rabiem futuram, ſi caetera paria fuerint, in robuſtis & calidae temperiei hominibus. Huic ſententiae etiam adſtipulatur *Celeberrimus Sauvages* (*b*), & obſervat, ſymptomata longe vehementiora fuiſſe in viris quam in foeminis, licet ab eodem animali demorſis; viri enim vinculis coërceri debuerunt, foeminae autem placidam obierunt mortem.

Cum

(*y*) Bagni di Piſa pag. 318. (*z*) Obſervat. rarior. Cent. 1. N. 100. pag. 431. (*a*) Abridgem. of the Philoſ. Tranſact. Tom. V. pag. 366. (*b*) Diſſert. ſur la Rage pag. 7.

Cum autem & aeſtivus fervor, & calidior hominum temperies, videantur reddere hoc venenum magis actuoſum, ſimilis effectus merito exſpectatur a victu & medicamentis calefacientibus, de qua re plura dicentur ad §. 1145.

§.1138. HOmo optime ſanus contagio hoc (1136.) infectus, poſt varium tempus (1137.), incipit hoc ordine fere aegrotare: dolet locus, cui impreſsa contagii labes primo fuit; dein vagi per alia, maxime vicina, loca, dolores; laſſitudo, gravitas, tarditas, in toto muſculoſo genere; ſomni inquieti, turbati, terribiles, cum convulſionibus, & ſubſultibus; inquietudo aſſidua; ſuſpiria; triſtitia; ſolitudinis ſtudium; atque his fere primus mali incurſus incipit, his ferme primus ejus gradus finitur: ſanguis tunc venis emiſsus omni nota bonus. Tum poſtea priora augentur, acceditque porro ingens circa praecordia anguſtia; reſpiratio difficilis, ſuſpirioſa; horror; ad conſpectum aquae, liquorum quorumcunque, & rerum vel pellucidarum, vel inſtar ſpeculi reflectentium, horripulatio, tremor; proſtratus appetitus; deglutitio tamen ſolidae cujuſque offae poſſibilis; attactus humoris cujuſque, maxime labiis vel lingua, incredibilem anxietatem, tremorem, convulſiones immanes, atque furorem fere creans; vomitus glutinis fuſci bilioſi, aut bilis porraceae; incaleſcentia; febris; vigiliae aſſiduae; priapiſmus; cogitationum alienarum & inſuetarum perturbata valde ſeries. Sic procedit malum, atque hic ſolet ſecundi gradus limites ponere. Poſtea autem omnia enarrata exacerbantur continenter, ſoletque ſequi linguae aſperae exſertio; hiatus oris; vox rauca; ſitis ingens; furor ad conatum bibendi, humorum adſpectum, contactumve; ſpumae in ore collectio; eam in alios exſpuendi conatus vel invitus; ardor obvia quaeque mordendi invitus, nec tamen a voluntate comprimendus, ſpumante rictu frendit; pulſus & reſpiratio deficiunt; ſudor gelidus; rabies ſumma, dum interim, quod mirabile, mens prudens, conſtans, aliis a ſe metuens, adeſt; hinc intra quartum fere ſemper a primo gradu diem, mors convulſiva cum ſumma in reſpirando anguſtia.

Patuit ex antedictis, venenum illud ſatis diu in corpore humano latere poſſe, antequam turbet omnia, & toto hoc intervallo nullum ſignum dare. Patebit poſtea, quando de cura hujus mali dicetur, quod, ubi vel minima ſuſpicio hujus contagii ſuſcepti adeſt, ilico efficacia remedia exhibenda ſint, antequam diris ſymptomatibus ſe manifeſtet latens virus. Verum cum talis medela neglecta fuit, quod ſaepe fit, inſciis hominibus, vel obliviſcentibus, quod infecti fuerint, magnae utilitatis eſt cognoſcere prima indicia, quibus

ſe

ſe hoc malum manifeſtare ſolet, ut ilico tentari poſſint congrua remedia. Omnia autem haec ſymptomata ordine recenſentur.

Dolet locus &c. Quando nempe per morſum, vel ungulis radendo, hoc contagium communicatum fuit: ubi enim per integram cutem tranſiens hoc venenum infecit hominem, quales caſus ad §. 1136. enumerati fuerunt, tunc hoc ſymptoma locum non habet.

Plurimae obſervationes confirmant, primum ſignum veneni, actuoſi redditi, obſervari in ipſo loco demorſo, & praecipue in cicatrice vulneris jam conſolidati. Imo *Aurelianus* (*c*) pro univerſali regula hoc ſtatuit, dicens: *Praepatitur enim ea pars, quae morſu fuerit vexata, unde initium denique paſſionem ſumere nemo negat.* In homine, poſt quinque menſes & undecim dies a morſu canis rabidi, vulneris cicatrix aliquot diebus prurire incepit, antequam hydrophobus fieret (*d*). *Salius Diverſus* (*e*) credebat, ſe ſolum animadvertiſſe ſignum infallibile inſtantis rabiei in demorſis, omnibus ignotum; ſi nempe dolor quidam in loco commorſo, licet ulcus per dies & menſes integre fuerit ſanatum, accederet, ſenſim trium quatuorve dierum ſpatio ad cerebrum aſcendens, tuncque vertiginem faciens. Alia obſervatio habetur (*f*) de homine a rabida vulpe demorſo in manu dextra, cui morbus ſe manifeſtare incepit doloribus rheumaticis, praecipue in manu dextra, brachio, humero, & dorſo: his doloribus minutis, ſequebatur brachii dextri paralyſis; pulſus ſingulo ſexto aut quinto ictu intermittebat, ſed in brachio dextro tantum. Quinto autem die poſt haec ſymptomata jam erat hydrophobus. Apud *Schenckium* (*g*) legitur, cicatrices vulnerum a rabido cane inflictorum incepiſſe liveſcere poſt ſeſquiannum, ſubſequente pariter hydrophobia. Apud *Celeberrimum Sauvages* (*h*) pariter plures caſus leguntur, qui docent, dolorem obtuſum cicatricum, & illarum elevationem cum duritie majori, praeceſſiſſe hydrophobiam: imo ibi notatur, dum morbus in melius vergebat, cicatrices denuo emollitas ſubſediſſe.

Omnia jam haec obſervata docent, aliquam mutationem in loco demorſo, in primis in cicatricibus vulnerum, praecedere ſolere illum ſtatum, ubi latens hactenus contagium incipit actuoſum fieri. Unde videtur admodum probabile, illud venenum ſuſceptum in loco demorſo haeſiſſe tamdiu.

Cum autem illud venenum, in demorſa parte haerens, ſi liquidis permiſtum foret, abriperetur in ſanguinem, ſicque illud contagium univerſae humorum maſſae communicaretur, ideo credidit *Celeberrimus Sauvages* [*i*], ſolidas partes potius hoc veneno imbui, quod ob viſcoſitatem illis firmiter adhaereat, donec mora, aliiſve cauſis accedentibus, in actum deducatur, attenuetur, fluidis miſceatur, inficiat omnia. Obſervata videntur hoc docere,

(*c*) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. XIV. pag. 226. (*d*) Acta Phyſico-Medica Natur. Curioſor. Tom. I. pag. 38. (*e*) De Affect. particular. Cap. XIX. pag. 364. (*f*) Abridgem. of the Philoſ. Tranſact. Tom. III. pag. 280. (*g*) Obſervat. Medicin. Lib. VII. pag. 848. (*h*) Diſſertat. ſur la Rage pag. 52. (*i*) Ibid. pag. 45.

re, quod in vulnere contagium haereat impreſſum diu; & dum illud incipit agere, ſaepe recrudeſcunt vulnera diu clauſa, virulentamque ſaniem ſtillant: interim tamen dubium videtur, an idem illud contagium ſanguine receptum ſtatim actuoſum fiat, nec per plures dies humoribus noſtris permiſtum manere poſſit, abſque effectu ſenſibili. Illi caſus, qui §. 1136. memorati fuerunt, videntur hoc docere. Dum enim hydrophobus pater morti proximus ultima figit oſcula liberis, illos inficit; nec videtur veroſimile illud venenum adhaeſiſſe integrae cuti, ſed potius ſubtiliſſimam ejus partem venis bibulis receptam fuiſſe. Dum ex *Aureliani & Hildani* obſervatis ſaliva, exſiccata in veſte ab animali rabioſo lacerata, infecit mulierem, quae dentibus momorderat filum, hincque labiis & lingua tetigerat hoc venenum, videtur potius illud contagium, ſaliva ſana dilutum, deglutitum fuiſſe, vel per venas bibulas oris interni ingreſſum, quam quod partibus ſolidis viſcoſa tenacitate adhaeſerit: longe magis hoc videtur probare ille caſus, ubi levis raſura epidermidis, ab ungue rabidi felis facta, hunc morbum induxit. Certe videmus & alia venena, humoribus miſta, per multos dies haerere in corpore, antequam effecta ſua monſtrent. Dum in variolarum inoculatione crudo vulneri pus varioloſum inſtillatur, tenaci emplaſtro applicato conantur omni modo promovere reſorptionem hujus contagii varioloſi per venas: attamen obſervata docent, pluribus diebus adhuc aegros a morbo immunes manere. Procul dubio pars illius veneni varioloſi reſorbetur, licet pars vulneri inhaereat; ideo, dum in actum deducitur illud contagium, febris & reliqua variolarum ſymptomata emergunt; ſed ſimul tunc vulnus incipit dolere atque inflammari, quia & ibi pars hujus contagii notabilis remanſerat. Ubi autem Chinenſium methodo, exſiccatis variolarum cruſtis in pulverem redactis, & per nares attractis, variolae excitantur, videtur hoc per reſorptionem ſubtiliſſimi contagii, in cruſtis illis latentis, fieri; attamen non ilico variolae ſequuntur, licet procul dubio ſatis cito ſanguis hoc veneno inquinetur.

Qualis autem mutatio contingat in hoc veneno, illo tempore, dum actuoſum redditur; quomodo tunc differat a ſe ipſo, dum latens in corpore nullo ſe manifeſtabat effectu, videtur difficillime explicari poſſe. Merentur tamen legi illa, quae in diſſertatione, toties jam laudata, *Celeberrimus Sauvages* ingenioſe de hac re diſputavit. In reliquis animalibus venenatis crudo & ſanguinolento vulnuſculo communicatur virus, ſtatim peſſimos effectus faciens, & vix nocens, niſi recenti vulneri inſtillatum fuerit: unde & in his animalibus invenimus mirabilem fabricam dentium, quae efficit, ut eodem tempore dum morſus infligitur, venenum neceſſario vulneri facto inſtilletur. Servo dentes viperae caudiſonae, qui in apicem acutiſſimum exeunt; verum ſub hoc apice tota longitudo dentis crenam inſculptam habet ſatis cavam, per quam venenum veſiculis, quae his dentibus adjacent, contentum deducitur in vulnus inflictum, dum muſculi maxillas, mordente animali, adducentes premunt ſimul veſiculas ſucco venenato turgidas, quae ipſis adjacent. Notum eſt, apum & veſparum aculeum liquidi guttulam

mi-

minimam inſtillare vulneri; ſequi ilico moleſta ſymptomata: canis autem rabidi fauces plenae ſunt ſaliva venenata; dentes ejus hac madent; hinc morſu vulneri facto haec ſaliva immittitur, & tamen hoc venenum per menſes ſaepe manet nullo ſe manifeſtans effectu; poſtea ſubito actuoſum fit, & cum horrendis ſymptomatibus hominem paucorum dierum ſpatio perimit, ejuſque humoribus, ſalivae in primis, ſimilem labem imprimit, per quam illud contagium propagatur in alios, etiam abſque vulnere inflicto, uti obſervationes recenſitae docuerunt. Mira certe veneni rabidi proprietas, & explicatu difficillima. Videamus jam reliqua ſymptomata, prout ordine ſe mutuo ſequuntur.

Laſſitudo, gravitas &c. Laſſitudines illas ſpontaneas morborum futurorum praenuncias eſſe notavit in Aphoriſmis *Hippocrates*, uti antea ad §. 734. dictum fuit; & hae ſequuntur dolores illos in parte affecta praegreſſos, uti omnes hiſtoriae hujus morbi, accurate deſcriptae, teſtantur. Simul incipit tunc genus nervoſum turbari, ſomnia oriuntur horrenda, moeſtitia inſolita, metus abſque cauſa. Non mirum eſt illos metuere, qui conſcii ſunt, ſe a cane rabido demorſos fuiſſe: verum & triſtitia & metus obſervantur in illis, qui ignorant ſe hoc veneno infectos fuiſſe, vel ob diuturnitatem temporis poſt morſum inflictum omnino obliti ſunt, ſibi tale quid contigiſſe: quin imo hoc morbi ſtadio facies pallida & contracta apparet, ut in meticuloſis hominibus fieri ſolet.

Quamvis autem nervoſum genus in ſuis functionibus turbari incipiat, dum illud venenum actuoſum fit, tamen nondum magna mutatio in reliquis humoribus obſervatur, & ſanguis hoc morbi tempore de vena miſſus ſanorum ſanguini ſimilis eſt (*k*).

Primus ille gradus hujus morbi in quibuſdam durat diutius; in aliis cito ſuccedit hydrophobia. Sic legitur (*l*) de homine, qui per quindecim dies in crure demorſo dolores, & per integram ſeptimanam ſingulis noctibus rigores, calores, ſudores ſenſerat; tuncque ſubito mirabatur, quod ſcyphos aqua abluere, uti muneris ratio poſtulabat, nullo modo poſſet, & intra biduum hydrophobus periit.

Tum poſtea priora augentur &c. Hoc morbi ſtadio ſubito apparet horrendum illud ſymptoma, & ſignum pathognomicon, a quo morbus hydrophobiae nomen accepit, nempe aquae & omnium liquidorum metus. Miſer homo, qui ante quinque circiter menſes a rabida fele morſus fuerat, avide ſumſerat primo die morbi vinum rhenanum multa aqua dilutum; ſecundo die attonitus ipſe mirabatur, quod horreret totus & convelleretur, dum videbat ſcyphum plenum eodem potu, qui adeo placuerat. Quandoque adhuc aliquam liquidorum partem deglutire poſſunt, ſed magna cum difficultate & contorſionibus miris totius corporis (*m*). In quibuſdam obſervatum fuit, quod a propria ſaliva deglutita ſtatim adeo angerentur, ut mox ſe morituros crederent. Interim tamen nullum impedimentum videtur eſſe

(*k*) Philoſoph. Tranſact. Abridgem. Tom. III. pag. 277. 280. (*l*) Sauvages Diſſert. de la Rage pag. 12. in notis. (*m*) Ibidem.

eſſe in via, per quam potus tranſire debet: nam idem ille homo, qui a propria ſaliva deglutita peſſime afficiebatur, deglutiebat omni hora bolum ſolidum, qui drachmam ponderabat, & quidem longe facilius ac celerius, quam alius homo hoc facere potuiſſet (*n*). Dum autem aqua offerebatur, horrebat, & ventriculi regio mox miro modo intumeſcebat. Cum autem ſolidas offas famelici canis inſtar celeriter deglutiret, tentatum fuit, an prono ſitu bibere poſſet, ut canes ſolent. Transverſim ponebatur in lecto, prono capite ultra lectum parum eminente, & ſupponebatur vas largum tenui cereviſia plenum, quod non tantum facile tulit, ſed etiam teſtabatur, ſe quam maxime refici cereviſiae odore, certumque eſſe, quod brevi totum illud vas evacuaret. Dum autem os propius admovere tentabat, non poterat, & mox regio ventriculi intumeſcebat. Tandem tamen linguam exſeruit tentaturus, an lambendo poſſet cereviſiam ſumere; ſed dum apex linguae tangebat ſuperficiem cereviſiae, mox retrocedebat ſubito totus perterritus. Interim miſer ille, Tantali poenas patiens, delectabatur bibendi imaginatione, ſemper ſperans, quod tandem bibere poſſet, nec patiebatur vas cereviſia plenum removeri, & millenis vicibus denuo experiebatur, ſenſim os admovens cereviſiae, mox ſubitiſſime caput removens. Tentatum fuit, an per arundinem cavam ſugere poſſet cereviſiam, ſed nec hoc potuit perficere: ſicque periit miſerrime.

Dum obſervabant Medici in talibus aegris ſitim ingentem, adeoque ſummum potus deſiderium, & tamen illos convelli, dum tentarent potum deglutire, imo dum labiis vel linguae admoverent, in quibuſdam etiam liquidi cujuſcumque adſpectum ſummum metum facere, imo & furorem; varias excogitaverunt cauſas mirabilis hujus ſymptomatis. *Aëtius* (*o*) notat, quoſdam dixiſſe, quod canis imaginem viderent hydrophobi in omnibus liquidis, hinc horrerent. *Baccius* (*p*) extra omne dubium hanc rem ponit, dicens: *Vidi ego tales abhorrere in poculo canes, ac abigendos ex cubiculo exclamare.* In ultimo morbi ſtadio quandoque delirantes hydrophobos talem forte phantaſiam habuiſſe, non videtur impoſſibile; ſed inde aquae metum deduci poſſe in omnibus, repugnat obſervationibus fidelibus & frequentiſſimis. *Salius Diverſus* (*q*) plures interrogavit hoc morbo correptos; negaverunt conſtanter, ſe aliquid videre in aqua: praeterea non tantum aquam, ſed & juſcula, aliave fercula dilutiora, turbidoſque potus, in quibus nihil tale poteſt repraeſentari, pariter fugiunt, nec per ſiphonem trahere liquida poſſunt, quae non vident. Neque etiam apud recentiores Medicos, qui omni cum cura hunc morbum indagaverunt, aliquid ſimile legitur. Solet incuſari difficultas deglutitionis; ſed certe ſolidos cibos deglutiunt, & quandoque avide comedunt (*r*). In illo aegro, cujus mentio praecedenti paragrapho

(*n*) Philoſ. Tranſact. Abridg. Tom. III. pag. 277. Bonet. Sepulcret. Anatom. Tom. I. pag. 215. (*o*) Lib. VI. Cap. XXIV. pag. 107. (*p*) De Venenis pag. 76. (*q*) De Febri peſtilent. &c. pag. 346. (*r*) Ibidem pag. 364.

grapho facta fuit (*s*) notatur, quod avide comederit, nihil vero bibere potuerit. Cum autem a ſalivae deglutitione peſſime ſe habere tales aegros obſervatum fuerit, hinc voluerunt quidam auctores, inde aquae metum fieri, quia omnis potus ſalivam diluit, & in ventriculum deducit, dum deglutitur. Sed certe ſolidi cibi, dum maſticantur & deglutiuntur, ſaliva undique obducuntur. *Salius Diverſus* (*t*) putat, ideo abhorrere omnia liquida, quia perceperunt ſe a liquidis aſſumtis peſſime habuiſſe: ſed hiſtoriae talium aegrorum docuerunt, quod primo initio, dum venenum illud actuoſum fit, potum aſſumant facillime, mox ipſi mirentur, quare potum, qui antea placuerat, nunc horreant: unde patet, illum metum aquae & omnium liquidorum non ſequi moleſtiam perceptam a deglutito potu, ſed potius praecedere. Hydrophobus ille, cujus meminit *Celeberrimus Sauvages* (*u*), ſenſit ſe non poſſe ferre conſpectum aut attactum aquae, dum ſcyphos eluere vellet; juſculum tamen oblatum adhuc deglutire potuit, ſed cum moleſtia. Ubi autem ſemel aquae metum illum inſuperabilem habent aegri, tunc non adeo mirum videtur, quare ad ſolum conſpectum aquae, imo & ſolum nomen, horreant: videmus enim etiam in ſanis hominibus ſolum nomen rei nauſeoſae, & abominabilis, ventriculum ſubvertere. Ob ſimilem rationem videntur res pellucidas, vel ſpeculi inſtar reflectentes, horrere hydrophobi, uti notavit *Aëtius* (*w*), quia aquae ideam renovant. Imo quandoque obſervatum fuit, quod ipſum aëris motum horreant, hinc adſtantes rogent, ut cubiculum clauſum maneat, & halitum ab ipſis avertant (*x*).

Vomitus glutinis fuſci &c. Talis vomitus non ſemper, ſed quandoque tamen, obſervatur: aeger ille, cujus ſtatim mentio facta fuit [*y*], foetidam vomebat materiam, inſtar ſanguinis nigri, olei foetorem redolentem, & quidem aliquot vicibus, cum levamine: in cadaveribus hoc morbo defunctorum bilis viridis viſcidae magna copia reperta fuit (*z*).

Incaleſcentia, febris, Saepius ſolent comitari hydrophobiam (*a*): tamen & alii caſus obſervati fuerunt, ubi haec non aderant. Puerum ſeptem circiter annorum hydrophobum, poſtquam a fele rabida morſus erat, externas partes corporis frigidas habuiſſe, legitur (*b*); ſed ſimul habebat pulſum omni modo malum, & in ſyncopen dilabebatur. In illo puero videntur vires vitales a veneno penitus oppreſſae fuiſſe.

Febris autem quandoque adeſt, & quidem ſatis valida (*c*); non ſemper tamen (*d*). Plures enim caſus ab auctoribus recenſentur, ubi hydrophobi perierunt homines abſque ulla febre (*e*): quin imo *Salius Diverſus* (*f*) teſtatur

(*s*) Philoſoph. Tranſact. Abridg. Tom. V. pag. 366. (*t*) Pag. 349. (*u*) Pag. 12. in notis. (*w*) In loco citato. (*x*) Sauvages in loco modo citato. Philoſoph. Tranſact. Abridg. Tom. V. pag. 366. (*y*) Ibidem. (*z*) Ibidem pag. 368. (*a*) Sauvages Diſſertat. ſur la Rage pag. 12. in notis. (*b*) Ibidem pag. 51. (*c*) Ibid. pag. 12. in notis. (*d*) Ibid. pag. 37. (*e*) Miſcellan. Curioſ. dec. 3. ann. 9. 10. ſupplem. pag. 254. (*f*) De Feb. peſtilent. &c. pag. 558.

ſtatur, ſe tantum binos vidiſſe, qui hunc morbum una cum febre patiebantur; quorum unus, a rabido cane demorſus, ulcere jam ſano, ex vehementiſſimo ictu contuſionem ingentem in imo ventre acceperat; unde valida febre prehenſus, & paulo poſt rabie correptus, tertia die vita functus eſt: poſſet certe febris haec validae contuſioni praegreſſae adſcribi. Alter caſus, ubi febrim hydrophobiae comitem obſervavit *Salius*, erat in muliere, quae, abſque contagio accepto, in morbo acuto hydrophoba facta fuerat; cujus mentio facta fuit §. 1130. His autem binis caſibus exceptis, dicit: *Reliquorum rabientium, quos ego vidi, neminem ſenſi ulla conflictari febre, nec hujus adeſſe ſuſpicionem, ne dixerim ſignum, obſervavi. Hinc colligo, rabientes ratione proprii virus non febricitare; ſi autem aliquando febricitent, hoc ex corporis praevia altera indiſpoſitione fieri.* Cum autem aliae fide digniſſimae obſervationes doceant, hydrophobos febricitaſſe, tantum inde concludi poteſt, quod febris non ſemper adſit.

Vigiliae aſſiduae. Cum enim anxietas magna ſemper adſit, ſitiſque & ſiccitas faucium, hinc ſomnus admodum difficilis, vel nullus; de quo ſymptomate hujus morbi ſatis convenit inter autores.

Priapiſmus. A *Galeno* (g) quidem definiebatur, quod eſſet *pudendi incrementum ſtabile, in longitudinem ac orbem tumefacti, citra rei venereae appetentiam.* Interim tamen & a Medicis vocatur hoc nomine perpetua & conſtans membri virilis erectio, licet ſimul acer in venerem ſtimulus adſit. A *Priapo*, hortorum cuſtode Deo, qui erecto membro in ſtatuis antiquis viſitur, nomen derivatum eſt. Hoc ſymptoma in pluribus hydrophobis obſervatum fuit. Ita legitur (*h*) de bajulo, qui ultimis tribus diebus morbi, involuntariis & perpetuis pollutionibus, ſemen & animam ſimul efflavit. Septuagenarius homo, priapiſmo incitatus, ipſo morbi decurſu uxori concubuit (*i*). Idem illud ſymptoma legitur obſervatum fuiſſe a *Liſtero* (*k*); qui tamen credebat, illud a largis emplaſtris veſicatoriis, quae applicata fuerant, productum fuiſſe. Obſervavit idem *Celeberrimus Mead* (*l*): ſed & notatur in illa morbi hiſtoria, quod fuerint applicata veſicatoria. Interim tamen ab *Aureliano* [*m*] inter ſymptomata hujus morbi recenſetur *veretri frequens tenſio cum ſeminis involuntario jactu;* licet in curatione hujus morbi apud hunc auctorem nulla fiat veſicatoriorum mentio. In foemina ſimile malum vidit *Amatus* (*n*).

Cogitationum alienarum &c. In locis ſtatim citatis plurima exempla habentur, quod magna in cogitatione mutatio ſimul his aegris contigerit. Quandoque ſummum odium habebant erga illos, quos ante morbum amabant

(*g*) De compoſ. med. ſecund. locos Lib. IX. Cap. IX. Charter. Tom. XIII. pag. 624. (*h*) Hernandes rerum Mexican. medicar. theſaur. pag. 493. (*i*) Bonet. Sepulcret. Anatom. Tom. I. pag. 216. (*k*) Philoſoph. Tranſact. Abridg. Tom. III. pag. 278. (*l*) Ibid. Tom. V. pag. 369. (*m*) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. XI. pag. 220. (*n*) Amat. Luſit. Curat. Medic. Cent. 7. curat. 41. pag. 739.

& reverebantur: aliquando tantam inquietudinem, ut celerrime aufugiſſent, niſi ab adſtantibus impediti, & plura alia ſimilia.

Omnia hactenus recenſita ſymptomata ſolent ſecundum morbi gradum comitari. Verum cito augentur haec mala, & tunc miſerrima conditio talium hominum eſt: ſitiunt immaniter, ſed nequidem potum nominari ferunt, quin furant & convellantur. Unde *Aurelianus* (*o*) monuit, dum vena his ſecari debet: *Ita in fluenti ſanguine avertenda ſunt aegrotantium ora; atque manu excipiendus fluor, ne ſonitu perculſi commoveantur.* Lingua ſicca fit atque aſpera, & hiante ore prominet, horrendo certe ſpectaculo; cumque interna oris exſiccentur, vox admodum rauca fit; & cum ſimul reſpiratio admodum difficilis ſit, interrupta voce loquuntur; unde latratum canis imitari hos aegros, ſcripſerunt autores. Cum autem propriam ſalivam horreant (*p*), quia ab illa deglutita peſſime afficiuntur, hinc illa colligitur circa os, ſpumoſa fit, & ob anhelam admodum reſpirationem una cum halitu exſpirato quaquaverſum diſpergitur. Imo fatentur tales aegri ſaepe, quod habeant ineluctabile deſiderium adſtantes conſpuendi, vel etiam mordendi; hinc monent ne propius accedant. Non enim ſemper delirant tales aegri; unde merito *Salius Diverſus* (*q*) dixit, inter propria & pathognomica hujus morbi ſigna delirium non eſſe numerandum. Fatetur quidem, ſe nonnullos vidiſſe rabientes, qui non tantum delirarent, ſed & furerent: tamen teſtatur, ſe & vidiſſe alios, in quibus nulla unquam fuit vel minima delirii ſuſpicio, qui aequo animo ferebant omnia tentamina, quae adhibebantur, ut potum ſumere poſſent; cumque canum more cogerentur inviti & reluctantes alios morſu petere, rogabant cuſtodes, ut ipſos coërcerent valide, ne in adſtantes inſilire poſſent: imo vincula apponi libenter tulerunt quidam, ut ſic ſecuri eſſent, ſe aliis nocere non poſſe. Delirantis & peſſime furentis hydrophobi caſus legitur (*r*). Sed & alia obſervatio habetur de tali aegro, qui non ſolum mente conſtabat per totum morbi decurſum, verum quibuſdam adſtantium viſus fuit, melius ratiocinari, quam ſanitatis tempore (*s*). In genere videntur obſervata docere, raro penitus delirare hydrophobos, ſed licet torvo & minaci vultu, clamoribus, feroci mordendi conatu, terreant adſtantes, tamen mentis compotes manere pleroſque ad mortem uſque. *Palmarius* [*t*] quidem voluit, hydrophobia prehenſos eſſe mente captos, & ſe ſuoſque ignorare: fatetur tamen in remiſſione mali multos miſeriam ſuam agnoſcere ac deplorare. Hiſtoriae enim hujus morbi docent, non ſemper continuo tramite hunc morbum decurrere, ſed ſaepe ſubito exacerbari omnia, dein iterum remittere parum (*u*): ſed ſimul conſtat, plures hydrophobos monuiſſe adſtantes, ut ſibi caverent, dum praeſentiebant novum furoris quaſi

(*o*) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. XVI. pag. 230. (*p*) Philoſoph. Tranſact. Abridg. Tom. III, pag. 279. (*q*) De Febre peſtilent. &c. pag. 355. (*r*) Philoſoph. Tranſact. Abridg. Tom. V. pag. 367. 369. Baccius de venenis pag. 70. Medical Eſſays Tom. V. Part. 2. pag. 595. (*s*) Philoſoph. Tranſact. Abridg. Tom. III. pag. 281. (*t*) De morbis contagioſis pag. 269. (*u*) Philoſoph. Tranſact. Abridg. Tom. V. pag. 367.

quaſi paroxyſmum inſtare: rubor faciei major, oculorum immobilitas, diſtorſiones muſculorum faciei, plerumque praecedunt immediate talem exacerbationem.

Miſerrimus ille aegrorum ſtatus non diu durat; incipit tunc pulſus vacillare, imo deficere, reſpiratio fit difficillima, ſudor gelidus viſcidus per totum corpus exit, & plerumque convulſi pereunt. Habetur tamen obſervatio Hydrophobi (*w*), qui abſque ulla convulſione, imo abſque agonia, moriebatur, acſi univerſalis paralyſis mortem induxiſſet: in hoc autem aegro incipiens morbus poſt dolores moleſtos veram paralyſin fecerat in brachio demorſo. Raro vel nunquam quartum diem excedit hic morbus, computando in primis a fine primi gradus; quia, uti ad eandem hanc paragraphum jam monitum fuit, prima illa ſymptomata, quae latens venenum docent jam actuoſum fieri, quandoque per plures dies durant, antequam aquae metus ſequatur.

§.1139. EX tota hac hiſtoria (1129. ad 1139.) conſtat hujus mali cognitio: prognoſis autem elicitur ex conſideratione (1135. 1137. 1138.), ſimulque cogitando triſtiſſimos ubique eventus, quum, a nata Medicina hucuſque, omnes fere Artis Principes deplorent, *demorſorum prophylaxin vix ullam certam haberi, at jam aquam paventium ſanatorum exemplum dari certa fide nullum!* maxime vero dolendum, poſt ſecula elapſa, irritum ſucceſſum hactenus applicatorum deplorantia, non eſſe tentatas diverſas a primis methodos.

Diagnoſis hujus morbi ex hactenus enarratis ſatis evidens habetur: recenſita enim fuerunt ſigna, quae demonſtrant, canem, vel aliud animal, rabioſum eſſe: deinde deſcripta fuerunt ſymptomata, quibus ſucceſſive hic morbus in homine ſe manifeſtat. Prognoſis autem elicitur pariter ex ante dictis: nam §. 1135. habentur illa, quae ſucceſſive in canibus rabidis occurrunt; tuncque monitum fuit, morſum eo periculoſiorem eſſe, quo animal diutius hoc morbo laboravit, & morti propinquius eſt. Praeterea ad §. 1137. patuit, quod calor magnus aëris excitando huic morbo faveat; & citius actuoſum reddatur hoc venenum in calidis ac bilioſis hominibus, quam in frigidis ac leucophlegmaticis; adeoque varium vivendi genus, & diverſa remedia exhibita, in Prognoſi conſideranda ſunt. Totus autem morbi decurſus praecedenti paragrapho deſcriptus fuit; adeoque major vel minor ſpes eſt, prout ſymptomata haec graviora vel leviora fuerint.

Id autem & difficile & triſtiſſimum ſimul in Prognoſi eſt, quod non habeamus certa ſigna, quae docent, illud venenum, ab homine ſuſceptum, ex corpore expulſum eſſe, vel ſic domitum, ut in poſterum nocere nequeat. Ex illis enim, quae ad §. 1137. dicta fuerunt, conſtat, illud venenum diu poſſe

(*w*) Ibid. Tom. III. pag. 281.

poſſe latere in corpore, & nullo indicio ſe manifeſtare; attamen poſtea ſubito actuoſum reddi, & calamitoſiſſimum hunc morbum producere. Unde licet Medicus efficaciſſima remedia adhibuerit ad praecavenda peſſima mala, quae morſum rabidi animalis ſequi ſolent, tamen nondum eſt ab omni metu liber, dirum hunc morbum poſſe ſequi. Prudens Medicus hoc aegris nunquam revelat, ſed illorum animos certa ſpe erigit; cum conſtet obſervatis, metum futuri mali nocere: interim tamen Medicus angitur ob incertam Prognoſin, dum aegros ſuos magna conſolatur fiducia; & quidem tanto magis, quia omnes ferè Medici deſperaverunt de curanda rabie, ubi aegri jam ab aqua & omnibus liquidis incipiunt abhorrere; illudque ſymptoma brevi ſolet ſequi, dum venenum hoc actuoſum fieri incipit.

Dioſcorides (*x*) teſtatur quidem, quod plures demorſos ab aquae metu vindicaverit, & etiam ab aliis Medicis noverit ſervatos; verum ubi jam hydrophobi erant, nullum novit ſervatum fuiſſe. Ex hiſtoriis quidem unum alterumve hoc morbo evaſiſſe acceperat, ſed ipſe nullum talem caſum vidit. *Aegineta* (*y*) ſimilia teſtatur: additque, illos, quos ex hiſtoria ſervatos didicerat, non a rabioſo cane demorſos fuiſſe, ſed ab homine quodam prius morſo hunc morbum accepiſſe. Notavit autem *Celeberrimus Sauvages* (*z*), quod venenum rabidum, ab homine communicatum alteri homini, minus virulentum ſit, quam quod per morſum canis aut lupi communicatur. *Aëtius* (*a*) meminit philoſophi, qui invicto mentis robore ſuperavit a[illegible]ae metum; ſed videtur ſuſpecta nonnihil eſſe illa hiſtoria, quia dicitur, quod ille philoſophus balneum ingreſſurus viderit in aqua canis imaginem, tunc ratiocinio ſuo utens dixerit; *quid cani commune cum balneo?* ſicque ſuperaverit morbum. Licet autem reliqua ſymptomata hydrophobiam comitantia a Veteribus deſcripta adhuc hodie Medici inveniant, tamen illam imaginem canis in liquidis oblatis, cauſam, ut fertur, quod aquam horreant aegri, non confirmant recentiorum obſervata: unde etiam *Salius Diverſus* (*b*) hujus hiſtoriae fidem in dubium vocat, dicens: *Cum enim ab eo tempore citra per tot ſaecula nullam habuimus hiſtoriam atteſtantem, confirmatam rabiem ſanatam fuiſſe; in dubium mihi vocatur de fide horum ſcriptorum: quod ſi vero hi ex hoc morbo ſalvati ſint, in eam eo ſententiam, ut incipienti, non progreſſo morbo, reluctatum ſit.*

Interim tamen non videtur negari poſſe, aliquos evaſiſſe hydrophobos: videntur enim obſervationes ſatis exactae, poſt *Salii Diverſi* tempora notatae, hoc docere. *Helmontius* (*c*) oculatum teſtem ſe profitetur. Vidit enim tranſeuntem navem, & in illa ſenem nudum, funibus vinctum, habentem pondus pedibus affixum: Zona ſub axillis tranſeunte alligatus erat antennae: a cane autem rabido demorſus ſenex ille jam erat hydrophobus. Cre-

(*x*) In Theriac. Cap. II. pag. 423. (*y*) Lib. V. Cap. III. pag. 74. verſa. (*z*) Differtat. ſur la Rage pag. 7. & 34. (*a*) Lib. VI. Cap. XXIV. pag. 107. (*b*) De Febre peſtilent. &c. pag. 366. (*c*) In Capit. *Demens Idea* §. 47. pag. 227.

Credebat *Helmontius*, quod miſerum ſuffocare ſub aquis in animo haberent, ne propagaretur contagium: at nauta audacter promittebat, ſenem poſt rediturum ſanum. Pretio impetravit *Helmontius*, ut ſocius & teſtis eſſet hujus curationis; viditque, quod ſenem in altum prius ſublatum in mare praecipitem dederint, & ſub aquis retinuerint tanto tempore, quo Pſalmus *Miſerere* recitari potuiſſet: poſtea adhuc binis vicibus ſubmerſerunt, ſed non tam diu. Dumque mortuum ſenem ſuſpicaretur *Helmontius*, ſolutis vinculis cepit aquam marinam, quam hauſerat, evomere, & revixit, poſtea rabie liber. Teſtabatur autem nauta, omnes hydrophobos ſic ſanari poſſe. Aliud exemplum ſanatae hydrophobiae legitur (*d*). Praeterea ad §. 1130. caſus enarratus fuit ſanatae hydrophobiae; verum ille morbus non a morſu animalis rabidi natus fuerat, ſed ſponte in morbo acuto aquae metus ſequebatur.

Forte quandoque illud venenum minorem efficaciam habet, & tunc quidem aliquem aquae metum producit, ſed non omnino incurabilem: ſequens caſus (*e*) hoc docere videtur. Bini pueri, unus decem, alter novem annorum, laverant & pertractaverant multum caput canis, qui ab alio cane rabido demorſus fuerat, hoc effectu, quod vulneribus ſanatis a rabie liber manſit ille canis. Verum poſt ſex menſes circiter ambo pueri inceperunt ſe male habere, in imo abdomine dolorem ſentire, qui ſenſim verſus umbilicum adſcendebat: poſt binos menſes accedebat ad hos dolores lenis alvi fluxus, & quandoque animi deliquia: poſt aliquod tempus dolores abdominis ad ventriculum adſcendebant, imo & altius; tuncque ſequebantur convulſivi motus circa ventriculum & abdomen: circa finem noni menſis inceperunt aquam horrere, nec poterant ullum liquidum aſpicere, quin ſtatim animo linquerentur, ſequentibus poſtea motibus corporis convulſivis; imo latratum canis imitabantur, & mordebant, in primis aetate major. Paroxyſmi illi per horam durabant, quandoque minus, & circa finem paroxyſmi animo linquebantur: poſtea dum ad ſe redibant, meticuloſi fugiebant adſtantes, atque intra horae circiter ſpatium penitus erant ab omnibus his ſymptomatibus liberi. Notari meretur, quod eodem praeciſe tempore ambo pueri corriperentur hoc paroxyſmo & inde emergerent: quotidie autem in ambobus exaſperabatur malum. Undecimo menſe pejora erant omnia, ita ut & extra paroxyſmos fugerent homines, neque ad ſe invicem accedere vellent: poſt ſeptimanam autem natu major patrem acceſſit, & admirabundus dixit, quod bene ſe haberet, & abſque ullo metu aquam intueri poſſet; idem contigit natu minori: poſt tres quatuorve dies recidivam patiebantur, & poſt ſeptimanam denuo ſubito liberabantur; & bene ſe habuerunt in poſterum, niſi quod natu major quintodecimo menſe adhuc aliquot paroxyſmos paſſus fuerit.

Ex his patet, non quidem abſolute dici poſſe, quod nullus aquam paventium

tium

(*d*) Acad. des Sciences l'an 1699. Hiſt. pag. 58. (*e*) Philoſ. Tranſact. Abridg. Tom. III. pag. 282.

tium ſanatus unquam fuerit; ſed & ſimul conſtat, raro admodum contigiſſe hanc felicitatem. Ob hanc cauſam videntur Medici fere deſperaſſe de curando hoc morbo: dederunt tantum talia remedia, quae tot ſaeculorum experientia demonſtraverat eſſe imparia huic morbo debellando; neque videntur multum incubuiſſe, ut novae methodi tentarentur. Ultimis tamen his temporibus cordati viri auſi fuerunt a trita via recedere, & experiri, quid alia remedia efficere poſſent, laudabili certe inſtituto, nec abſque ſucceſſu; uti poſtea in curatione videbimus.

§. 1140. Diſſectio cadaverum docuit, plerumque organa degluttiendi utcunque inflammata; gluten bilioſum varium in ſtomacho; veſiculam fellis atrabile plenam; pericardium ſiccum; pulmones coacervato omni fere cruore incredibiliter plenos; cor ſanguine ſaepe fere ſiccato plenum; arterias plenas; venas vacuas; cruorem valde liquidum, & vix in aëre concreſcentem, dum miſsus vena concreverat ante triduum; omnes muſculos, viſcera, cerebellum, ſpinalem medullam, ſicciora ſolito.

Antea ad §. 1136. monitum fuit, venenum rabidum multiplici contagio poſſe communicari; imo & pertractationem multam rerum infectarum non carere periculo: hinc multis videretur imprudens facinus, hydrophoborum cadavera diſſecare: in primis cum obſervata quaedam docere videantur, quod aliquid maligni in talibus cadaveribus adſit. Chirurgus enim, dum hydrophobi cadaver ſecabat, ſcalpello leviter vulnerabat digitum indicem, & mirabatur, quod longe majorem dolorem perciperet, quam a tali vulnuſculo expectare potuiſſet. Alter Chirurgus, qui biduo ante digitum vulneraverat, dum manubus verſat in ſimili cadavere viſcera, cadit emplaſtrum vulnus tegens, quod hinc tabo cadaveris perluebatur, ſed paulo poſt Eryſipelas manum occupavit cum multa tenſione & dolore (*f*). Interim non novi, in hiſtoria medica memorari exemplum, quod rabies communicata fuerit per ſectionem cadaveris hoc morbo defuncti. Similia autem mala, ac illi Chirurgi paſſi fuerunt, quandoque contigerunt ſedulis Anatomicis, dum putridas cadaveris partes diſſecarent. Verum docuerunt obſervata, quod cadavera hydrophoborum media hyeme intra quindecim horarum ſpatium peſſime computruerint (*g*); adeoque videtur ſubitae putredini adſcribi hoc poſſe.

Videndum jam, quaenam in cadaveribus hoc morbo defunctorum fuerint obſervata.

Organa deglutitionis utcumque inflammata. Ex hiſtoria morbi & ſymptomatibus antea enarratis patuit, quod liquida vel omnino non, vel ſaltem difficillime, deglutiant: dubium autem videtur, an illa impedita liquidorum deglu-

(*f*) Ibid. Tom. V. pag. 369. (*g*) Sauvages Diſſert. ſur la Rage pag. 41.

deglutitio inflammationi organorum deglutitionis adſcribenda ſit, an vero horrori inſuperabili ab omnibus fluidis, qui in hoc morbo obſervatur. Hiſtoria morbi docet, quod aegri, dum incipiunt aquam & omnia liquida metuere, de nullo dolore faucium conquerantur; imo quod ſolidas offas deglutiant abſque impedimento, majori ſaepe alacritate, quam in ſanitate ſolebant. Juvenis quatuordecim annorum (*h*), qui hoc morbo periit, optime comedebat, licet nullum potum deglutire poſſet. In Anginis autem inflammatoriis, uti notum eſt, & dolor adeſt, & ſolidorum ciborum impoſſibilis deglutitio, licet liquida adhuc tranſire poſſint. Unde videtur illa inflammatio potius effectus morbi jam facti, quam cauſa: non mirum enim eſt, has partes inflammari, dum convelluntur vel ad minimum tentamen liquidi deglutiendi, nullo humido madeſcunt, ingens copia ſalivae excernitur; hinc exſiccantur penitus. In cadavere juvenis hydrophobi, ſed raptim diſſecto, inventa fuit interior ſuperficies oeſophagi inflammata; aſpera arteria etiam parum inflammata apparebat (*i*). Non tantum oeſophagus, ſed & ventriculus, & inteſtina inflammata rubeſcebant in alio cadavere (*k*). Ventriculus ac inteſtina maculis rubris reſperſa, & intenſiſſimus rubor in interſtitiis membranoſis cartilagineorum aſperae arteriae circulorum inventus fuit in alio caſu (*l*). Verum aperta aliquoties cadavera hydrophoborum nulla inflammationis ſigna dediſſe etiam legitur (*m*). *Celeberrimus Meadius* pariter fatetur, quod in tali cadavere in capite, faucibus, pectore, & ventriculo nihil inſoliti invenerit (*n*): ſed notandum, quod erat novem annorum puer, qui ſecundo morbi die perierat; pulſum vero debilem, nunc celeriorem, nunc vero tardiorem habuerat, dum incipiebat morbus: in juvene autem octodecim annorum, qui triduo ante mortem febricitare inceperat, poſt mortem fauces admodum inflammatae inveniebantur (*o*). Unde videtur veroſimile eſſe in illis, quibus morbus per plures dies durat, & acriter febricitant, inflammationem obſervari circa deglutitionis organa, in reliquis non adeo.

Gluten bilioſum &c. Hiſtoria morbi docuit, aegros ſaepius talem materiam rejeciſſe, &, uti poſtea in cura dicetur, quandoque cum aliquo levamine. In illo cadavere (*p*), ubi nihil praeternaturale in viſceribus deprehendebatur, inventa fuit ingens copia viſcidae virideſcentis bilis. Obſervatores, qui deſcripſerunt illa, quae in cadaveribus hydrophoborum notata fuerunt, fere omnes teſtantur, bilioſam materiem in ventriculo fluctuaſſe; vel cyſtidem felleam tenaci, & quandoque atra, bile diſtentam fuiſſe; uti videri poteſt in locis autorum modo citatis.

Pericardium ſiccum. Notum eſt, ex Phyſiologicis, internam ſuperficiem

(*h*) Philoſ. Tranſact. Abridg. Tom. V. pag. 366. 368. (*i*) Academ. des Sciences 1699. Hiſt. pag. 55. (*k*) Hernandes rerum Mexican. medic. Theſaur. pag. 494 (*l*) Bonet. Sepulcret. Anatom. Lib. I. Sect. 13. Tom. I. pag. 342. (*m*) Ibidem Sect. VIII. pag. 211. (*n*) Philoſ. Tranſact. Abridg. Tom. V. pag. 368. (*o*) Ibid. pag. 369. (*p*) Ibid. pag. 368.

ciem pericardii, totamque ſuperficiem cordis, auricularum, ac vaſorum majorum venoſorum & arterioſorum circa cor, quae omnia pericardii cavo continentur, ſemper madeſcere tenuiſſimo halitu, qui ex vaſis exhalantibus harum partium exit; ſic impediri, ne cor cum pericardio concreſcat, ſimulque conſervari debitam flexilitatem in omnibus his partibus. Illud autem exhalans, cum tenuiſſima & fluidiſſima pars ſanguinis ſit, debet minui, imo & tandem deficere, dum ob potus penuriam, jactationes perpetuas, ſudores continuos, tenuiſſima humorum pars perit, nec reſtituitur. Ob hanc rationem pericardium, quod poſt mortem aliquid humidi collectum habere ſolet, ſiccum in cadaveribus hydrophoborum inventum fuit, uti obſervata teſtantur (*q*).

Pulmones coacervato &c. Omnis ſanguis venoſus, a toto corpore redux, debet prius per pulmonem tranſire, antequam denuo aörtae arteriae ope per totum corpus diſtribuatur. Verum per ſecretiones varias factas, dum ſanguis per arterias fluit, plurimum liquidioris partis de ſanguine ſecedit, adeoque ſanguis venoſus craſſior & minus meabilis fit. Verum in ſanis, quidquid per venas abſorbentes ventriculi, inteſtinorum, & totius ſuperficiei corporis tam internae, quam externae ingreditur, omne illud ſanguini venoſo permiſcetur, antequam per pulmones pellatur, ſicque ſanguis venoſus dilutus ſatis & meabilis ſervatur, ut per pulmonalis arteriae anguſtias ultimas tranſire poſſit. In hoc morbo autem deficit reſtitutio liquidi deperditi; hinc brevi haerere incipit ſanguis in arteriis pulmonalibus, vel ſaltem tranſire difficulter: unde, uti antea monitum fuit, anhela reſpiratio in rabidis animalibus obſervatur, & hydrophobi intolerabilem anxietatem reſpirationemque difficilem patiuntur. De hac re poſſunt & videri illa, quae ad §. 848. habentur, ubi de Peripneumonia lethali agebatur. Magis ergo magiſque accumulatur in pulmone ſanguis ſpiſſior, donec tandem pulmonis vaſa arterioſa penitus infarcta fuerint, nihilque amplius in cor ſiniſtrum venire poſſit. Sic vidit *Jo. Faber Lynceus* (*r*) in cadavere hydrophobi *nigerrimum in dextro cordis ventriculo ſanguinem, quo omnino carebat ſiniſter. Erat autem hic per pulmones mire accenſos & tumidos plurimus diſperſus.* Et apud *Bonetum* (*s*) pariter legitur, in cadavere hoc morbo defuncti, pulmonem circumquaque pleurae adhaereſcentem retuliſſe concreti ſanguinis molem, adeo infarctus erat immeabili cruore: ſive autem cordis ventriculi, ſive majora vaſa circa cor aperirentur, ſive pulmones mille locis inciderentur, nullibi niſi concretum ſanguinem, omni propemodum ſero fluido deſtitutum, reperire licuit. In alio cadavere inventum fuit, quod dextra auricula inſigniter tumebat, dexter ventriculus ſanguine grumoſo plenus erat; in ſiniſtro vero cordis ventriculo ſanguis plane fluidus (*t*), dum nempe per infarctos

(*q*) Bonet. Sepulcret. Anatom. Cap. 1. Sect. VIII. Tom. I. pag. 212. (*r*) Hernandes rerum Maxican. medicar. Theſaur. pag. 494. (*s*) Sepulcret. Anatom. Lib. I. Sect. XIII. Tom. I. pag. 342. (*t*) Ibid. Sect. VIII. pag. 212.

ſarctos pulmones tantum tenuiſſima ſanguinis pars tranſire potuerat.

Arterias plenas; venas vacuas; cruorem &c. Hoc etiam obſervatum fuit in cadavere, ubi nullo loco ſanguis coagulatus apparebat; quin imo ſanguis poſt mortem repertus non coagulabatur frigore aëris, cum tamen ante aliquot dies per venae ſectionem eductus coagularetur ſponte (*u*). Notandum autem eſt, quod paulo ante etiam monitum fuit, non in omnibus hydrophobis inflammationis ſigna apparuiſſe: videntur enim in quibuſdam putrida diſſolutione omnia corrumpi, & diſſolvi humores, non autem diſponi ad inflammatoriam ſpiſſitudinem. Mirum quidem videri poteſt, quod ab eodem veneno oppoſiti effectus producantur, inſpiſſatio nempe ſanguinis, & ejus diſſolutio. Verum ſi conſiderentur illa, quae ad §. 730. de *ſynocho putrida* dicta fuerunt, conſtabit, quod morboſa illa miaſmata quandoque, incitato motu circulatorio, ſanguini inducant ſpiſſitudinem inflammatoriam dictam, aliquando etiam inducant aliam ſanguinis & humorum degenerationem, priori penitus oppoſitam; nimiam nempe attenuationem in putredinem vergentem. Evidens exemplum hujus rei habemus in contagio varioloſo, quod in variolis diſcretis inflammationem & ſuppurationem producit; in peſſimis vero confluentibus, ab eodem contagio natis, putridiſſima humorum diſſolutio brevi ſequitur, ſaepe cito lethalis. Cum autem ad §. 1135. notatum fuerit, morſum rabidi animalis, ſi illud vehementiſſime furat, diutius morbo laboraverit, & morti jam propius ſit, citiſſime creare violentiſſima ſymptomata; & contra mitiora omnia eſſe, ſi in primo ſtadio morbi incipientis homini per morſum vulnus inflictum fuit; patebit ratio, quare veneni rabidi effectus diverſi in humoribus obſervati fuerint. Sic intra biduum periit mulier hoc morbo, ejuſque cadaver media hyeme totum computruit quindecim horarum ſpatio (*w*). Unde concludi poſſe videtur, quod periculoſior, & cito lethalior ſit humorum diſſolutio putrida, quam inſpiſſatio inflammatoria; quod & in aliis morbis confirmat obſervatio.

Verum ubi talis diſſolutio humorum obtinet, ſanguis non accumulabitur in pulmonibus, ſed facile tranſibit in cor ſiniſtrum: hinc venae corporis evacuabuntur ſatis libere. Cum autem per arteriarum anguſtias ſanguis, licet magis ſolutus ſit, tranſire non poſſit, niſi cordis & arteriarum vires agant valide; hinc incipit accumulari in arteriis, quia in peſſimis illis morbis, ubi talis humorum degeneratio eſt, omnes Medici obſervant, pulſum frequentem, debilem, inaequalem, intermittentem, qui deſignat vitales vires, quae humores per vaſa movent, opprimi. In pulmonalis autem arteriae ramis minus haerebit ſanguis, quia tota vis cordis dextri urget ſanguinem ſolutum in arteriam pulmonalem; & licet haec vis etiam debilior ſit, reſpiratio ſemper frequens & anheloſa in iiſdem morbis expedit viam, quae longe brevior eſt, quam ubi ſanguis vi cordis & arteriae aörtae ad extrema corporis uſque pelli debet: unde etiam in talibus morbis extremitates

(*u*) Academ. des Scienc. 1699. Hiſtor. pag. 55. 56. (*w*) Sauvages Diſſert. ſur la Rage pag. 41.

corporis frigere ſolent, dum aeſtus percipitur circa praecordia.

Omnes muſculos, viſcera, &c. ſicciora ſolito. Etiam hoc obſervatio docuit, & quidem in eodem cadavere, in quo ſanguis magis diſſolutus inventus fuit (*x*): licet enim putredo incepta craſſiorem ſanguinis partem ſic diſſolvat, ut non concreſcat amplius; deficit tamen aeque in hoc ſanguine ſubtilior aquoſa pars, quae continuo exhalans interiora corporis humectat, uti paulo ante demonſtratum fuit. Praeterea ob turbatas & debiles vires vitales, omnes ſecretiones languent, depravantur, & ob aquae metum non reſtituitur humoribus illud, quod vitae tempore continuo difflatur de corpore. Summam ſiccitatem in viſceribus naturalibus & vitalibus in cadavere hydrophobi pariter obſervavit *Bonetus* (*y*).

§.1141. Curatio omnis hactenus, pauciſſima exceperis, incerta, tam prophylactica, quam therapeutica; cujus prima cauſa, inanis jactantia multorum ſpecificorum, & neglectus methodi ex hiſtoria mali excogitatae.

Doluerunt omnes boni Medici in tetro hoc morbo, ubi jam aquae metus adeſt, pauciſſimos ſanatos fuiſſe; uti conſtat ex illis, quae ad §. 1130. dicta fuerunt. Verum & illa cura, quae in demorſis aquae metum praecavet, nondum ad illam certitudinem deducta eſt, ut abſque omni metu huic confidere poſſimus. Per menſes, imo per annos, uti ad §. 1137. dictum fuit, ſani vixerunt homines a rabido animali demorſi, attamen poſtea nihil minus cogitantes oppreſſit dirus morbus: & contra quidam immunes manſerunt, licet demorſi fuiſſent ab eodem animali, a cujus morſu plures alii in hydrophobiam inciderant. Hinc licet in quibuſdam quaedam remedia data, prophylaxis cauſa, profuiſſe viderentur, tamen nondum abſolute certi ſumus, quia forte abſque his auxiliis evaſiſſent. Accedit, quod ſaepe difficile ſit, plenam habere certitudinem, illud animal, quod morſum infixit, rabioſum fuiſſe; ſi vel aufugerit, vel ilico, uti ſolet fieri, occiſum fuerit. Quandoque & demorſi pereunt alio morbo, antequam ſe manifeſtet hydrophobia; tunc pariter incerti ſumus de efficacia remediorum, quae adhibita fuerunt. Elapſo anno tractavi duos infantes, in manu demorſos a cane, qui ab omnibus, eundem pagum inhabitantibus, rabioſus credebatur; hinc occiſus ilico. Miſeri tumido & infarcto abdomine ob peſſimum victum in magna pauperie laborabant, & poſt quinque menſes lenta perierunt atrophia, abſque ullis tamen hydrophobiae ſignis: interim tamen non omnino certus ſum, illos abſolute curatos fuiſſe, cum longe diutius illud venenum in corpore latere poſſit, uti antea probatum fuit. Haec videtur ratio, quare tam multa, ut ſpecifica, contra hoc venenum commendata fuerint, quia in talibus caſibus profuiſſe videbantur; dum interim abſque ullo emolumento data fuerunt

(*x*) Academ. des Sciences 1699. Hiſt. pag. 56. (*y*) Sepulcret. Anatom. Tom. I. Lib. I. Sect. 8. pag. 210. 212.

runt poſtea aliis, in quorum corpore hoc virus latebat: de celebrioribus talibus ſpecificis poſtea ad §. 1147. adhuc plura dicenda erunt. Verum quidem eſt, pleraque haec jactata ſpecifica ſatis innoxia eſſe; obſunt tamen, dum his confiſi aegri negligunt alia efficaciora remedia, quae quidem non agunt ſpecifica virtute, ſed indicantur ſymptomatibus in morbi decurſu obſervatis.

Dictum fuit antea ad §. *9.*, duplicem eſſe modum curandi morbos: vel enim directe agimus in cauſam morbi, non mutato reliquo corpore; ut dum v. g. cortice peruviano curamus febrim intermittentem; atque haec curatio ſpecifica dicitur: vel obſervando effectus, quos cauſa morboſa in corpore producit, conamur per idonea remedia hos effectus tollere, vel praecavere. Si poſſem venenum varioloſum ſpecifico remedio reddere iners, ut non turbaret corpus, curatio ſpecifica eſſet & pulcherrima: ſed dum tale remedium hactenus cognitum non ſit, febrim a contagio varioloſo excitatam juſto in moderamine conor ſervare, ut nec furibundo impetu deſtruat corpus; nec ita ſegnis ſit, ut non ſufficiat ſubigendae materiae morboſae & ad ambitum corporis depellendae: per balnea cutim, in primis inferiorum partium, adeo laxam reddo, ut huc verſus major copia materiae morboſae vergat & deponatur; ſicque liberetur caput & interiora corporis hac metaſtaſi. Putridam humorum diſſolutionem in pejori variolarum ſpecie per idonea remedia praecavere, vel jam factam emendare, conor; ſicque certus ſum me aegris prodeſſe, licet morbum in primis ſuis incunabulis opprimere non potuerim. Idem jam in Rabie Canina verum eſt: ſi per ſpecificum remedium, certis & multis experimentis cognitum, poſſem venenum ſuſceptum iners omnino reddere, hoc ſolum ſufficeret: verum cum nullum tale certa fide cognitum ſit, nihil aliud ſupereſt, niſi ex morbi hiſtoria eruere, quomodo, & quibus cum ſymptomatibus, ille morbus decurſum ſuum abſolvat; & dein ex his rite perpenſis deducere illa, quae adhiberi cum ſpe fauſti eventus poſſent. De his autem ſequentibus paragraphis dicetur.

§. 1142. QUantum ergo ex omni hac hiſtoria, comparatione ejus cum aliis morbis, & feliciori paucorum caſuum eventu concludere licet, videtur primo conſiſtere in affectione nervorum, proxime referenda ad convulſiones, quae viſcera, horumque vaſa occupent; dein hinc vitium naſci ſanguini, humoribuſque, quod inflammationi gangraenoſae quaſi proximum ſit; ſedem vero mali primum circa ſtomachum, & vicina haerere.

Ex illis, quae dicta ſunt ad §. 1138., ubi ſollicite enumerabantur omnia ſymptomata hujus morbi illo ordine, quo ſe mutuo ſequi ſolent, conſtat, prima ſigna incipientis mali in nervoſo ſyſtemate apparere. Somnos habent perturbatos, triſtes fiunt & meticuloſi: adſunt tunc & laſſitudines ſpontaneae, dolores quaſi rheumatici in membro, cui morſus inflictus fuit, qui deinde ſe per vicinas partes magis magiſque diffundunt: aucto malo, convulſiones

ſiones ſequuntur; imo plures, uti antea ex caſuum enarratione patuit, moriuntur convulſi. Dum jam aquae metus adeſt, ſi vel ſummis labris liquida tangant, mox convelluntur; imo & in quibuſdam obſervatum fuit, quod, audito liquidi nomine, toti contremiſcerent, imo & convellerentur. Impoſſibilis etiam deglutitio liquidorum videtur referri debere ad convulſionem muſculorum, qui deglutitioni ſerviunt; nam obſervatur, muſculos faciei miro modo diſtrahi, dum liquida ori admovere tentant: patuit enim ex illis, quae ad §. 1140. dicta fuerunt, non ſemper fauces inflammatas fuiſſe inventas poſt mortem; & ſaepe abſolutam impoſſibilitatem deglutiendi liquida adeſſe, dum ſolidae offae facile in ventriculum devolvuntur. Videntur enim quaedam ex numeroſis deglutitionis organis ſervire in primis liquidorum depulſioni per oeſophagum in ventriculum; unde, his convulſis, impoſſibilis fit liquidorum deglutitio. Antea, ubi de Angina convulſiva agebatur, ad §. 818. mirum talem caſum retuli de muliere, caeteroquin optima ſanitate fruente, quae liquida quidem deglutire poterat, ſi ad plures uncias ſimul ſubito, & uno quaſi impetu, ingererentur; parvam vero liquidi quantitatem nullo modo poterat deglutire; ſolidas autem offas, in primis majores, ſatis facile. An oeſophagus convellitur in hydrophobis, dum liquidorum deglutitionem tentant? certe illum convelli poſſe, docet ſuffocatio hyſterica dicta, dum praefocantem globum in faucibus ſentiunt miſerae cum intolerabili anxietate. Ventriculum, cujus orificio ſuperiori continuatione ſubſtantiae nectitur oeſophagus, miro modo inflatum, dum aqua offerebatur hydrophobo, antea ad §. 1138. dictum fuit: imo ſimulac diducebat labia tantum, ut cerevifiam, cujus odore delectabatur, ſumere tentaret, mox intumeſcebat ventriculi regio [z].

Cum autem jactatione perpetua, vigiliis, ſudoribus, liquidiora de corpore pereant, & nihil liquidi poſſit ingeri, exſiccatur corpus, febris accenditur, inflammatio naſcitur, quae vel ob veneni ſuſcepti malignitatem, vel ob acrimoniam putridam, potus penuria natam, cito in gangraenam lethalem tranſit, quae omnia putrefacit, uti ex antecedentibus conſtat.

Ex quibus etiam patet, duplicem curationis ſcopum inde deduci. Vel enim debet tolli illa totius generis nervoſi affectio, quae facit convelli deglutitionis organa ad ſolum liquidorum aſpectum (ſubmerſio videtur ad hanc rem facere, de qua ſtatim dicetur): vel debet caveri per curam antiphlogiſticam inflammatio, quae futura metuitur.

Sedem autem mali primo circa ſtomachum & vicina haerere, jam monuerat *Aurelianus*, uti ad §. 1130. dictum fuit. Confirmant & hoc morbi ſymptomata: ingens enim adeſt circa praecordia anguſtia (vide §. 1138.); ad oblatum potum turget ventriculus, uti dictum fuit; vomunt biliosa, quandoque fuſca & graveolentia; aliquando vomitorio dato levamen habuerunt, uti poſtea in curatione dicetur. Praeterea obſervatio docuit (vide §. 1130. 1139.), inflammationem ventriculi produxiſſe hydro-

(z) Philoſoph. Tranſact. Abridg. Tom. III. pag. 277.

drophobiam, quae audacter repetita venae ſectione ſanata fuit.

Sequitur jam, ut videamus illa, quae ad curam hujus mali, tam Prophylacticam, quam Therapeuticam, profuiſſe obſervata ſunt.

§. 1143. CUratio in demorſo prophylactica requirit, ut 1. ſtatim a contagio ſuſcepto totus locus affectus, una cum vicinis, profundis pertundatur ſcarificationibus, multumque mittat ſanguinis; applicentur magnae cucurbitae fortiter trahentes; vel ferro inuratur ignito ſatis profunde; dein adigatur in ſuppurationem perpetuam, applicatu eorum, quae aſſidua roſione exulcerant; interim toto illo tempore, ab initio in finem, ſemper foveatur muria ex ſale marino & aceto, nunquam intermittendo; id continuetur uſque ad ſextum quidem menſem. 2. veſtimenta, & caetera, quae venenum attingere, vel afflare potuit, caute abjiciendo, vitando. 3. ſtatim poſt infectionem, magno cum apparatu, metu incuſſo, ſaepe minitando, tandem praecipitem in mare vel fluvium dando, aliquamdiu ſubmerſum tenendo, iterum mergendo, id repetendo aliquoties cum iiſdem omnino circumſtantiis: eas enim ſanare ſpiritum turbando, non aquam ſalſam, docuit funeſtus exitus hominis poſt morſum naufragi, multis horis natantis, ſaepe diu fluctibus ſubmerſi, tamen poſtea hydrophobi; dein Rheo, Agarico, ſucco corticis Sambuci, ſaepe, & valde fortiter, purgetur. 4. omni mane jejunus parum ſudet aſſumto aceto aromatico, ſale marino, aqua calida. 5. quotidie pedes, manuſque, balneo aquae foveat, caput lavet, os, fauceſque colluat, ſaepe natet. 6. frigidam frequenter bibat, evomatque ſaepe, tunc & potus acidulos; victus ſit humidus, levis, laxans, tanta copia ſaepe ſumtus, ut revomatur; cavendo a nimiis aromaticis, vino, calefacientibus, ut & a motu nimio corporis, vel animi.

1. Cum tota morbi hiſtoria hactenus enarrata docuerit, quanta mala metuenda ſint a veneno rabidi animalis, & quod illud diu manere in loco demorſo poſſit, antequam in actum deducatur; morbuſque vix unquam curetur, ubi jam aquae metus adeſt; nemo dubitat, quam ocyſſime ſumma remedia hic adhibenda eſſe, ut illud venenum eliciatur ex loco illo corporis, cui applicatum fuit; vel deſtruatur venenum una cum parte corporis, cui adhaeret. Unde non dubitavit celeberrimus auctor (*a*) ſuadere, ut quantocius partes demorſae reſcindantur a partibus ſanis, ſi abſque vitae periculo fieri poſſit. Crudele quidem videtur hoc conſilium; ſed nemo, qui horrendum hujus morbi exitum viderit, haeſitabit mutilatione corporis redimere calamitoſiſſimam mortem. Ubi autem vulnus in tali parte haeret, quae ex-

(*a*) Sauvages Diſſertat. ſur la Rage pag. 43. 44.

exſtirpari nequit; vel aegri, uti ſaepe fit, crudelem hanc medelam pati nolunt; tunc omni modo conandum eſt, ut exeat per vulnus factum venenum. Hanc autem methodum commendaverunt antiqui Medici & recentiores unanimi conſenſu. Unde laudaverunt ſcarificationes profundas & in ipſo loco affecto, & in vicino ambitu; ſimulque cucurbitis applicatis, remota preſſione atmoſphaerae, eduxerunt multum ſanguinis, ut ſic elueretur virus, quod vulneri & vicinis forte adhaerebat locis. Maximam autem ſpem curationis prophylacticae ponebant in eo, ut diu maneret apertum vulnus inflictum; hinc erodentibus remediis applicatis illud majus reddebant, & a cita conſolidatione prohibebant. Pulchrum hujus methodi exemplum legitur apud *Galenum* (*b*): bini homines a rabioſo cane morſi erant, ſed exiguo adeo vulnere, ut nequidem cutis integre diviſa foret. Uni cito conſolidabatur leve hoc vulnuſculum; prudentior Medicus alterius vulneri diu applicuit valida & acria remedia; ſicque vulnus multo majus reddidit; eventus monſtravit utilitatem. Prior enim, nihil mali ſuſpicatus, ſubito aquam pavere coepit, & convulſus periit; poſterior vero nihil mali paſſus fuit. *Dioſcorides* (*c*) majora vulnera a rabioſis canibus inflicta minus metuebat, quam minora; unde & ſcalpello augenda vulnera juſſit. Similia apud *Aeginetam* (*d*) & *Aëtium* (*e*) habentur. Omnium tamen efficaciſſimum auxilium ab igne exſpectavit *Dioſcorides* merito, cum omnia deſtruat vivus ignis, ſic cuncta luſtret venena, ſimulque ſeparatio eſcharae inuſtae diuturnius tempus requirat, adeoque cita conſolidatio vulneris prohibeatur: ſimul monet, eſchara ſeparata, crudum vulnus ſalſis & acribus irritandum eſſe, ne coaleſcat; & ſi ante quadrageſimum diem coiverit, renovandum vulnus eſſe, ſive ſcalpello, ſive nova uſtione. Recentiorum autem obſervata docuerunt, non ſufficere levem & ſuperficialem inuſtionem, ſed requiri profundam, ut certi ſimus, venenum vulneri inhaerens, integre per ignem deſtructum fuiſſe: ſimul tamen prudentia requirit, ut, eſchara delapſa, diu ſuſtineatur ſuppuratio; ut ſi forte quid adhuc de veneno lateat, hoc modo expellatur. *Hildanus* (*f*) obſervavit, puellam quatuordecim annorum, quae a rabioſo cane quinque vulnuſcula in tibia acceperat, poſt trimeſtre ſpatium obiiſſe hydrophobam, licet vulnera a vetula Empirica ferro candenti inuſta fuerint; ſed leviter procul dubio, quia quindecim dierum ſpatio curationem abſolverat, omnibus plagis conſolidatis. Felix autem curae ſucceſſus, poſt profundam inuſtionem, apud *Hildanum* (*g*) legitur, dum ſimul, eſchara decidua, piſum vulneri impoſuerat, uti in fonticulis fieri ſolet; ſicque per tres menſes apertum retinuerat. Unde monet Chirurgos, ut, dum cauteria applicant locis a rabido cane demorſis, potius peccent in exceſſu quam defectu, quia extremus morbus extremum requirit remedium. Auſus fuit *Dekke-*

rus

(*b*) De ſectis, ad eos qui introducuntur Cap. VIII. Charter. Tom. II. pag. 293.
(*c*) Theriac. Cap. II. pag. 424. (*d*) Lib. V. Cap. III. pag. 74. verſa.
(*e*) Lib. VI. Cap. XXIV. pag. 107. (*f*) Obſervat. Chirurg. Cent. I. Obſerv. 86. pag. 62. (*g*) Ibid. Obſerv. 87. pag. 66.

rus (*h*) per ſuram, a cane rabido morſam, cauterium quam maxime candens ad os uſque adigere, & felici quidem cum eventu.

Cum autem tam teter ille morbus ſit, praeſtat cautelae gratia in ſextum menſem uſque plagam apertam tenere; quod leniter erodentibus, ut v. g. praecipitato rubro, unguentis digeſtivis miſto, facile obtinetur: quin imo frequens applicatio muriae ſalis marini cum aceto quandoque ad hunc ſcopum ſufficere ſolet, quod ſimul omni putredini reſiſtit quam efficaciſſime.

Neque confidendum, etſi largum vulnus a cane rabido inflictum fuerit, & copioſum ſanguinem fuderit; non enim certi poſſumus eſſe per copioſam talem haemorrhagiam ablutum eſſe omne venenum. Licet enim largum vulnus inflictum fuiſſet trienni puero in facie, laudabile pus exiviſſet, & trium ſeptimanarum ſpatio conſolidatio vulneris facta; tamen poſt biduum ab inducta cicatrice febris oriebatur, quam ſequebantur convulſiones, rabies, & mors (*i*). Econtra *Salius Diverſus* (*k*), qui ſimili methodo uſus fuit, teſtatur, *quod neminem viderit, neque audiverit, cujus ulcus recta cum ratione fuit pertractatum, rabie correptum fuiſſe*.

2. Antea ad §. 1136. dictum fuit, quam multiplici contagio illud venenum rabidi animalis communicari poſſit corpori humano; ſimulque conſtitit, quod illud diutiſſime veſtibus, aliiſque rebus, adhaerere queat. Cautela ergo tanti mali ſuadet, ut haec omnia, in quae ſuſpicio cadit, deſtruantur per ignem.

3. Antiquitus jam multum boni ab hac methodo exſpectatum fuiſſe in hoc morbo curando, forte etiam & in aliis, legitur (*l*). *Euripides*, apud Aegyptios morbo prehenſus, a ſacerdotibus marina curatione (ablutione per aquam marinam) reſtitutus fuit, unde poſtea dixit:

Θάλασσα κλύζει πάντα τ' ἀνθρώπων κακά.

Interim tamen in hoc morbo non videntur hac methodo uſi fuiſſe in cura prophylactica, ſed ubi jam aquae pavor aderat, uti ſequenti paragrapho dicetur. *Celſus* (*m*) quidem dixit: *Quidam poſt rabioſi canis morſum protinus in balneum mittunt, illumque ibi patiuntur deſudare, dum vires corporis ſinunt, vulnere aperto, quo magis ex eo quoque virus deſtillet: deinde multo meracoque vino excipiunt, quod omnibus venenis contrarium eſt. Idque cum ita per triduum factum eſt, tutus eſſe homo a periculo putatur.* Verum manifeſte patet, hoc balneum tantum fuiſſe adhibitum, ut vulnus humeſceret & foveretur; ſimulque per ſudorem excitatum, & motum humorum auctum per vinum meracum, expelleretur illud virus, quod vulneri adhaeſerat. Submer-

(*h*) Exercit. Practic. pag. 566. (*i*) Philoſoph. Tranſact. Abridg. Tom. III. pag. 281. Tom. V. pag. 367. (*k*) De Febre peſtilenti &c. pag. 368. (*l*) Diog. Laërt. in vita Platon. Lib. III. Num. VIII. pag. 288. (*m*) Lib. V. Cap. XXVII. pag. 308.

merſionem enim tantum adhibuit, ubi jam metus aquae aderat, ut poſtea dicetur.

Interim tamen ſatis communis immerſionis uſus eſt ad praecavendam hydrophobiam in demorſis ab animali rabido, in plurimis locis, imo maris accolae adeo confidunt huic remedio, ut illo ſolo ferme contenti vix expectant aliud. *Tulpius* [*n*], qui in populoſiſſima urbe Amſtelodamo, diu numeroſam exercuerat praxin, teſtatur ſequentia: *Neque vidi hactenus quenquam (licet viderim plurimos) cui tempeſtive in mare projecto quidquam ſiniſtri poſtea evenerit. Sed ſalutari hoc remedio, vel flocci facto, vel tarde ac timide adhibito, dedere multi irreparabiles ſupinae ſuae incuriae poenas.* Unde apud Batavos moris eſt, demorſos quam ocyſſime mari immergere. Ubi enim ſerius fit, & in primis ſi jam aquae metus adſit, levamen quidem adfert, ſed non ſanat (*o*). Aquam autem marinam non facere hunc effectum, ſed ingentem perturbationem, dum ad ſuffocationem fere uſque ſubmerguntur, videntur docere obſervata plura. *Tulpius* (*p*) obſervavit, nautam ſeptuagenarium, a cane rabido demorſum, blandius a liberis propter aetatem habitum, cum tantum leniter perfunderetur *Tya* fluvio, acſi ſolius cutis immunditiem detergere voluiſſent, poſtea periiſſe hydrophobum. Ita & puer, cujus pollicem rabidus canis momorderat, licet per quadraginta dies famoſi ſpecifici ad hunc morbum mane & veſperi drachmam ſumſiſſet, & decem vicibus maris balneo uſus fuiſſet, dein lithotomiam paſſus convaluiſſet, poſt novendecim menſes elapſos periit hydrophobus (*q*). Quin imo demorſus a rabido cane homo poſtea naufragium paſſus fuit, & ſpatio trium ad minimum milliarium aquas natando trajecit; nihilominus moriebatur hydrophobus (*r*). Magna certe perturbatio fuit in homine naufragium paſſo, ſed natandi peritia fretus forte minus timuit, nec ſubmerſionem diuturniorem paſſus eſt.

Obſervatum fuit, tunc in primis ſucceſſiſſe hoc remedium prophylacticum, ſi magno cum apparatu, metu ſummo incuſſo, haec immerſio fieret; ſimili modo ac *Helmontius* factum vidit, uti ad §. 1139. dictum fuit. Nautae apud Batavos in locis maritimis, aſſueti huic curationi, nullis minis vel precibus ſe flecti patiuntur, ſed traditum illis hominem ſubmergunt, & quidem ſaepius, ad ſuffocationis periculum uſque; tuncque, uti notavit *Tulpius*, fere ſemper ſequitur felix ſucceſſus.

Sic videntur facile poſſe conciliari diverſae circa hoc remedium prophylacticum Medicorum opiniones. Solum balneum in aqua marina, vel alia, non ſufficit; hinc multi contempſerunt hoc remedium: econtra immerſio magno cum apparatu facta, & repetita aliquoties, ad ſuffocationem fere uſque,

(*n*) Obſerv. Med. Lib. I. Cap. XX. pag. 41. (*o*) Stalpart van der Wielen Cent. 1. Obſervat. Num. 100. pag. 400. Dekkers Exercitat. practic. pag. 564. (*p*) Ibid. Cap. XXI. pag. 43. (*q*) Medical Eſſays Tom. V. Part. 2. pag. 984. (*r*) Ridley Obſervat. de Aſthmate & Hydrophobia Obſervat. XXV. pag. 118.

uſque, profuit, hinc alii ſummopere laudaverunt. Videantur & illa, quae ad §. 1123. habentur.

Dein Rheo &c. Sedem mali primum circa ſtomachum & vicina haerere, dictum fuit paragrapho praecedenti; unde per purgantia ſaepe repetita dum averritur quidquid hic inciperet colligi, videtur profuturum. Praeterea purgantia, in primis hydragoga dicta, inter quae ſuccus corticis mediani ſambuci tanquam inſignis efficaciae remedium numeratur, ſolvunt omnes humores; ſicque aliquando ſolutis humoribus difflatur facilius conceptum contagium, uti poſtea pluribus patebit, quando de *Lue Venerea* dicetur. Praeterea validis remediis efficaciter turbare corpus profuit ſaepe in morbis difficillimis; uti in curatione epilepſiae & maniae dictum fuit: ad hunc ſcopum autem videtur purgantia commendaſſe *Dioſcorides* (*s*), ubi primis diebus medela neglecta erat, nec amplius ſatis educi poterat virus, quod per vulnus communicatum fuerat; tunc enim dicit: *Alia curationis ineunda ratio: nimirum imperanda purgatio, quae dum corpus, agitando ipſius habitum, tranſmutat, magnum adfert adjumentum.* Commendavit *Hieram*; uti etiam *Aëtius* (*t*) & *Aegineta* (*u*), in primis illam, quae addita *colocynthide* purgabat fortius. Omnium autem efficaciſſimum remedium laudabat Helleboriſmum *Dioſcorides* (*w*), ſi frequentius ante diem quadrageſimum, vel etiam poſtea, adhiberetur: *Tantam enim vim habet id genus auxilii, ut nonnulli, qui jam aquae metu prehendebantur, in ipſo primo morbi inſultu, Helleborum ſumentes, evaſerint incolumes. Nam ipſo malo jam detentos nequidem Helleborus ſervare poſſet.* Magnis laudibus extulit Hellebori uſum *Salius Diverſus* (*x*) in hoc morbo; & tuto dari poſſe ejus infuſum certis experimentis ſe noviſſe affirmat: ubi majorem hujus remedii efficaciam deſideraret, dabat in ſubſtantia Helleborum, ſed prius binis coctionibus in aceto mitigatum.

4. Illa, quae in cadaveribus obſervata fuerunt (vide §. 1140.), docent, quod effectus hujus veneni ſit quandoque, diſſolutionem putridam inducere, & citam putredinem. Aliquando inventus fuit ſanguis grumoſus concretus circa cor, majora vaſa, & pulmones infarciens. Sed notum eſt, acetum blande ſolvere coagulatum ſanguinem; ſimulque efficaciſſimum dare adverſus omnem putredinem remedium; ideo eximium uſum in hoc morbo habet (*y*). Omnium maxime prodeſt, ſi *ruta*, *marrubio*, *ſcordio*, infuſis, acetum medicatum redditum fuerit: certiſſimum enim & efficaciſſimum ſudoriferum eſſe acetum, nemo eſt qui negare poſſit: additur ſalis marini pauculum, quod pariter putredini reſiſtit; haec dein aqua diluuntur, & tepide potantur mane in lecto: ſequitur brevi ſudor, ſicque omnia vaſa cutanea pervia manent, & per ipſum calidum vaporoſum ſudorem abſtergitur cutis; unde removeri poterit, ſi quid adhuc de veneno cuti affixum hae-

 reat;

(*s*) Theriac. Cap. III. pag. 426. (*t*) Lib. VI. Cap. XXIV. pag. 108. (*u*) Lib. V. Cap. III. pag. 75. (*w*) Ibidem. (*x*) De Febre peſtilenti &c. pag. 371. (*y*) H. Boerh. Chem. Tom. II. part. I. Proceſſ. L. pag. 213.

reat; praecipue ſi ſimul locus demorſus interea foveatur linteo poſca calida madido. Videmus autem, quod & veteres Medici ſudores ſuaſerint inter prophylactica remedia, & irritaverint cutim, ut verſus ſuperficiem corporis major copia ac impetus humorum derivarentur. Sic monuit *Dioſcorides* (z): *Praeter haec, ſudores & ante cibum & poſt cibum eliciendi, quin & dropaces & ſinapiſmi univerſo corpori alternatim applicandi.*

5. Ex illis, quae ad §. 1138. dicta ſunt, patet, quod antequam pavor aquae accedat, ſuſpiria, triſtitia, ſolitudinis ſtudium, obſerventur in demorſis: imo & conſtat, plures, quibus dudum venenum in corpore latuerat, emaciari multum. Verum haec omnia ſunt ſymptomata Melancholica (§. 1094.), in quo morbo, uti dictum fuit ad §. 1092., mobiliora de ſanguine diſſipantur, immobiliora uniuntur; unde ſanguis craſſior & minus meabilis redditur. Praeterea in cadaveribus hydrophoborum omnia viſcera ſicciora ſolito reperta fuerunt. Merito ergo in cura prophylactica commendatur humectatio totius corporis per balnea, natationes, &c.; ſi enim corpus omnibus his modis redderetur quaſi ſemihydropicum, obtineret conditio fluidorum & ſolidorum oppoſita illi, quae in hydrophobia obſervatur. Celebres quidam Medici fuerunt in alia opinione; & cum viderant, hydrophobos adeo horrere aquam, crediderunt eſſe quandam antipathiam inter cauſam illam venenatam & aquam; adeoque voluerunt, aquam nocere, non vero prodeſſe. Ita ſenſit *Palmarius* (a), qui adeo damnoſam in hoc morbo aquae applicationem credidit, ut ſcripſerit: *Recens etiam inflictum vulnus, ſi aqua abluitur, vix ullo poſtea remedio aeger reſtitui queat, alte adeo aqua venenum ejuſmodi in corpus dejicit atque impellit.* Similia apud *Salium Diverſum* (b) leguntur: *At nec ad praeſervandum balneum, ſeu potus aquae, eſt potens remedium, nec ad curandum; immo cum ingens antipathia ſit inter aquam & virus iſtud, ut ſupra monſtratum eſt, epota aqua ſemper detrimento erit patientibus.* Credo tamen, neminem, qui hactenus dicta de hoc morbo attente conſiderat, uti & illa quae ſequenti paragrapho adhuc dicenda erunt, facile acceſſurum eſſe huic opinioni, quae & rationi & experimentis repugnare videtur.

6. Omnia haec efficient, ut omnes humores ſint ſatis diluti, a diatheſi ad putredinem quam maxime alieni; ſimulque, dum repleto ventriculo lenis vomitus quandoque excitatur, & alvus laxa ſervatur per victum humidum, levem, laxantem, cavebitur, ne quid accumuletur in primis viis, ob rationes datas ad numerum tertium hujus paragraphi.

Cum autem hoc venenum vulnere inflicto recipitur plerumque; ſimulque conferat, uti numero tertio dictum fuit, movere humores verſus corporis peripheriam, ut ſic venenum ſuſceptum expellatur per eandem viam, qua applicatum fuerit corpori; ideo videntur veteres Medici conſuluiſſe acria aromata, tam in cibis quam in medicamentis, ut aucto ſic humorum motu

(z) Theriac. Cap. III. pag. 426. (a) De Morbis contagioſis pag. 270.
(b) De Febre peſtilenti &c. pag. 374.

motu diffláretur ſuſceptum Venenum. Ita *Celſus* (*c*) poſt ſudorem in balneo jubet, ut multo & meraco vino excipiantur aegri, quod omnibus *venenis contrarium eſt*. *Dioſcorides* (*d*) cibos acres (δριμυφαγίαι) & meracos potus, quibus vis veneni egregie retundi poteſt, quotidie aſſumendos ſuadet. Magnum in primis effectum exſpectabat ab alliis, porris, cepis, quia obſervabat, haec difficilius mutari in corpore, ſuamque indolem diu retinere, cum totum corpus haec, copioſius vel diutius ingeſta, redoleat: unde credebat, illa tanto efficacius agere in hoc venenum, quanto magis reſiſtebant viribus immutantibus ingeſta. Aromata blanda, copia aquae diluta, prodeſſe poſſunt, quatenus perſpirationem & ſudorem movent: idem etiam de parco vini uſu verum eſt: ſed multum his calefacere corpus, & augere ſanguinis velocitatem, non videtur conducere, cum ex illis, quae hactenus dicta fuerunt, conſtet, humores dilutos, blande motos, & humectationem corporis, longe plus prodeſſe ad curam prophylacticam. Sudor autem, uti ad numerum quartum hujus paragraphi dictum fuit, pulcherrime excitari poterit aceto aromatico, copia aquae diluto. Confirmantur haec omnia, quia bilioſi in hydrophobiam magis vergunt, quam pituitoſi, uti ad §. 1137. dictum fuit. Facile patet, ob eandem rationem, magnum motum corporis & animi pariter periculoſum eſſe in demorſis. Pacata in primis mentis quies hic multum facit; adeoque, quantum fieri poterit, probabili ratiocinio debet excuti futuri mali metus; & ob hanc rationem decantatiſſima ſpecifica ad hunc morbum proſunt, quia ſaepe fiduciam aegri augent. Plures caſus leguntur (*e*), qui docent, hoc venenum, diu latens in corpore, ſubito in nervum erupiſſe, dum imprudenter narrabatur aegris, alios demorſos in hydrophobiam incidiſſe.

§.1144. Curatio vero morbi jam praeſentis videtur tentanda, maxime in primo gradu; & in initio ſecundi (1138.), in primis quum aliter funeſtiſſimo exitu neglectus plectatur. Apparet maxime probabile, & paucis experimentis confirmatum, ſequentia fieri debere: 1. ſtatim poſt prima ſigna invadentis mali (1138.) morbus tractandus, ut ſummus inflammatorius (890.), mittendo ſanguinem ex lato vulnere magni vaſis ad animi deliquium uſque, mox clyſmata ex aqua nitroſa, modiceve ſalſa, cum pauxillo aceti, injicienda: haec repetenda audacter, etiam plus, quam in aliis morbis prudentia concederet: interim hoc facto, obnubilatis oculis in piſcinam frigidam demittendus, vel aquae frigidae injectu humectandus tam diu, donec aquam vix amplius paveat; tum ſtatim plurimum aquae bibere cogatur; & de die ſic vexato veſperi concilietur ſomnus: victus ſit tenuiſſimus, humectans ſemper.

Hacte-

(*c*) Lib. V. Cap. XXVII. pag. 308. (*d*) Alexipharm. Cap. III. pag. 426.
(*e*) Sauvages Diſſert. ſur la Rage pag. 5.

Hactenus de cura prophylactica dictum fuit: ſequitur jam, ut videamus, quid tentari poſſit, ubi venenum rabidi animalis, hactenus ſilens, incipit actuoſum reddi. Signa, quae hoc docent, & varii gradus morbi, deſcripta fuerunt §. 1138. Simul & ſemel applicanda eſſe ſumma remedia, ut infauſtus diri morbi exitus praecaveatur, nemo negabit: ſpecificis enim multis, licet quam maxime decantatis, confidere tuto non licet, uti poſtea patebit. Tota autem morbi hiſtoria, & aliqui ſucceſſus in hoc morbo curando, videntur ſuadere, morbum hunc tractari debere ut inflammationem ſummam, admodum periculoſam, & ſubito in gangraenam tendentem. Quin imo valida remedia antiphlogiſtica, in primis venae ſectio, videntur hic tentari poſſe longe audacius, quam in aliis morbis prudentia ſuaderet; cum miſerrima mors inſtet, niſi cito ſuccurrere poſſit Medicus. In illo aegro, cujus ad §. 1130. 1139. mentio facta fuit, & qui ex inflammatione ventriculi in hydrophobiam inciderat, venae ſectio levamen attulit; quam repetere non dubitaverunt Medici, licet extrema corporis frigida rigeſcerent cadaveris inſtar, nec pulſus amplius percipi poſſet. Animoſe autem repetita fuit ſanguinis miſſio, ſimulac dira ſymptomata denuo recrudeſcebant; & undecim venae ſectionibus, intra quatriduum inſtitutis, evaſit ab hoc morbo (*f*); ſed & in hydrophobis a morſu rabidi animalis venae ſectionem ad animi deliquium uſque inſtitutam profuiſſe legitur (*g*). In alio aegro, etſi non curaverit morbum, tamen ſatis notabile levamen attulit (*h*). Clyſmatum pariter egregius uſus eſt, partim ut eluantur inteſtina putridis faecibus, partim etiam ut, elotis jam inteſtinis, clyſmata injecta, diutius retenta, reſorbeantur venis bibulis inteſtinorum; ſicque ſubminiſtretur ſanguini liquidi copia, dum illud deglutire horrent aegri. Formulae talis clyſmatis in Materia medica ad hunc numerum habentur; quae in primis, ob ſalinum ſtimulum nitri & ſalis marini additum, craſſa inteſtina abluent & faeces contentas educent: quod ubi factum fuit, tunc minui poterit ſalium copia, ut diutius retineri poſſint, adeoque facilius reſorberi. Omni bihorio tale clyſma injiciendum eſt, quia ſummum hic in mora periculum. Pulchrum hunc clyſmatum uſum notavit *Aurelianus* (*i*), *ut, ſi omnino potum recuſaverint, qualibet tamen parte quiddam liquoris aſſumant*; juſſitque parva copia ſimul injici clyſma, tunc enim facilius retinetur: *Erit enim ejus continentia utilis ad minuendam ſitim.*

His factis, cum inſuperabilis ille omnis liquidi horror jam adeſt, vel brevi futurus metuitur, tentant Medici vi quaſi illata pavorem aquae ſuperare, dum aegros invitos in frigidam aquam demergunt, & quidem obnubilatis oculis, ut tanto majori cum apparatu & terrore hoc fiat; vel, ſi hoc fieri commode non poſſit, aqua frigida perfundunt totum corpus. Senis hydrophobi tali immerſione curati exemplum ad §. 1139. memoratum fuit. *Celſus*

(*f*) Medic. Eſſays Tom. I. §. 29. pag. 283. &c. (*g*) Acad. des Sciences l'an 1699. hiſt. pag. 58. (*h*) Medic. Eſſays Tom. V. Part. 2. §. 51. pag. 592. (*i*) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. XVI. pag. 231.

ſus (*k*), ubi jam aquae timor aderat, dixit: *Unicum tamen remedium eſt, nec opinantem in piſcinam, ei ante non proviſam, projicere; & ſi natandi ſcientiam non habet, modo merſum bibere pati, modo attollere; ſi habet, interdum deprimere, ut invitus quoque ſatietur aqua. Sic enim ſimul & ſitis & aquae metus tollitur.* Videtur autem improbaſſe hanc methodum *Aurelianus* (*l*), dicens, illos, qui hac utuntur, neſcios fuiſſe, *quod paſſionis curatio illa ſit, non ut bibant aegrotantes, ſed ut bibere velint.* Praeterea mutuebat a frigore aquae; & *Celſus* videtur pariter hoc ſuſpectum habuiſſe, dum (*m*) dicit: *Sed aliud periculum excipit, ne infirmum corpus, in aqua frigida vexatum, nervorum diſtentio abſumat. Id ne incidat, a piſcina protinus in oleum calidum demittendus eſt.* Interim tamen in extremo hoc morbo extrema remedia eſſe tentanda dictat ratio; & ſi brumali tempore a nimio frigore aquae mali quid metuendum videretur, poſſet illa egelida reddi: attamen a ſubito illo horrore & concuſſione totius corporis, quae percipitur ab immerſione in aquam frigidam, ſperatur merito magna mutatio, atque ideo haec praefertur. Horrorem illum aquae ſublatum fuiſſe hac methodo in hydrophobis, ſatis certis conſtat obſervatis. Novi hoc factum fuiſſe Lugduni Batavorum in homine, qui a fele rabida demorſus, neglecto vulnuſculo, ſexto menſe in hydrophobiam incidit: poſtquam enim larga copia aquae perfuſus fuerat toto corpore, bibere potuit, & levari in omnibus videbatur: attamen periit. Sed notandum, quod jam per triginta horas fuerit hydrophobus, antequam hoc remedium tentaretur. Verum & alius caſus legitur (*n*) de puella viginti annorum, quae jam hydrophoba cum eſſet, immergebatur aquae ſatis frigidae, in qua copioſus ſal marinus diſſolutus erat: repetebatur frequenter haec immerſio; & poſtquam diu ſic illam vexaverant, relinquebatur in balneo, tota quaſi ſtupefacta. Mirabatur haec aegra, quod jam aquam abſque horrore videre poterat; poſtea autem febricitabat quidem, ſed communi methodo feliciter tractabatur haec febris, a qua menſis circiter ſpatio evaſit. Vomendi conatus aderant, & levabatur vomitu. Toto autem morbi decurſu balnea frequenter adhibita fuerunt: unde videtur prodeſſe, ſi vi illata dometur ille aquae metus; ſimili modo ac antea patuit ad §. 1113. 5. melancholicum delirium emendari quandoque, dum magna vi repugnant, qui horum aegrorum cuſtodiam gerunt. In eodem loco legitur de hydrophobo, cui arbori alligato ducentae urnae aquae projiciebantur in corpus, tali cum effectu, quod aquae metus ceſſaret. Requiritur autem immerſio, vel larga profuſio aquae; nam a modica aqua irritatur morbus, non domatur.

Cum autem ad conſpectum aquae ilico horreſcant aegri, tentatum fuit, an ex vaſe clauſo per fiſtulam liquores ſugere poſſent. Similes artes, quibus Medici ſuccurrere tentabant Hydrophobis, jam apud *Aurelianum* (*o*) legun-

(*k*) Lib. V. Cap. XXVII. pag. 308. (*l*) Ibid. pag. 232. (*m*) Ibidem. (*n*) Academ. des Sciences l'an 1699. hiſt. pag. 58. (*o*) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. XVI. pag. 234.

leguntur. Varia talia tentamina & alibi (*p*) habentur; ſed plerumque abſque ſucceſſu. Apud *Joannem Fabrum Lynceum* (*q*) quidem habetur, quod hydrophobus per canaliculum (contecto poculo, ne liquida videret) trahere liquida & ſorbere potuerit, nec tamen evaſerit. Sed plures alii auctores teſtantur, nec per fiſtulam hydrophobos liquida ducere potuiſſe (*r*).

Cum autem, uti ad §. 1142. dictum fuit, in hoc morbo circa ventriculum biliofi corrupti humores haerere ſoleant, & vomitus, ſive ſpontaneus, ſive per artem excitatus, levamen attulerit aegris, uti conſtans apud autores obſervatio docet; profuturum videtur & vomitorio uti, in primis ubi poſt venae ſectionem & balnea modo laudata potare denuo poſſunt aegri; tunc enim longe facilius Emetica tolerantur, dum poſt ſingulos vomitus aqua tepida potari poteſt.

Omnibus his adhibitis, certum eſt, multum turbari aegros, & admodum delaſſari, quae incommoda nunquam melius leniuntur, quam pacato ſomno. Emulſa ex ſeminibus farinoſis cum ſyrupo papaveris albi; vel & opium prudenti doſi datum, huic indicationi tuto ſatisfacient.

Cum autem antedictis conſtiterit, in morbo hoc omnia exſiccari, hinc ſponte patet, humectantia in victu requiri; & ſimul adeo tenuia, ut facillime a viſceribus chylopoieticis ſubigi poſſint. Decoctum hordei, oryzae, avenae, emulſa ex his & ſeminibus farinoſis parata, ſufficient, quae & ſimul putredini in hoc morbo metuendae adverſantur.

§.1145. Ut vero methodus haec nititur omni morbi indole, omni artis praecepto; ita videtur nihil exitiale magis, quam acerrimis calefacientibus, exſiccantibus, nervoſum genus exacerbantibus medicamentis, hic venenis, jam exſiccatos ſuo malo aegros enecare; rurſumque nihil crudelius, quam, abjecta curatela omni, ſtatim negligere, aut ſuffocare.

Cum in multis venenis & in morbis malignis obſervetur in corpore humano, quod vires ilico langueant, pulſus fiat debilis, celer, intermittens; hinc antidotorum titulo fere ſemper fuerunt data talia remedia, quae calida aromatica virtute vires erigunt, & motum vitalem augent. *Theriaca*, *Mithridatium*, & his ſimilia compoſita officinalia remedia, magnam aromatum copiam habent, & ſatis calefaciunt, dum aſſumuntur. Cum autem quandoque per ſudorem diſſletur ſuſceptum contagium, uti in febre peſtilentiali obſervatum aliquando fuit; hinc & commendabantur in hoc morbo ad eundem finem talia remedia. Verum ſi conſiderentur omnia ſymptomata Hydrophobiae; uti & illa, quae in cadaveribus hoc morbo defunctorum fuerunt obſervata; ſatis patet exſiccari hic totum corpus, turbari ac irritari totum ſyſtema

(*p*) Philoſoph. Tranſact. Abridg. Tom. III. pag. 277. (*q*) Hernandes hiſt. rerum medic. Mexic. pag. 492. (*r*) Stalp. van der Wielen Obſervat. rarior. Cent. 1. N. 100. pag. 436.

ma nervoſum, & ſaepe febrim ſatis validam accendi cum inflammatione faucium, oeſophagi &c. Adeoque ſatis patet, calida exſiccantia remedia minime conducere, dum aquae metus adeſt. In cura prophylactica aliquem uſum habere poſſunt, ſi prudenti cum moderamine dentur, uti ad §. 1143. dictum fuit. Interim tamen videmus a multis calida & acria talia commendari. Sic teſtatur *Celeberrimus Albertinus* (*s*), *Bononiae & in vicinis montibus circumferri antidotum adverſus rabioſorum canum morſus, cujus natura & compoſitio non hercule ſatis nota eſt; ſed uſus ipſe atque experientia comprobavit; idque urinas ciere adeo frequentes vidit, ut interdum ſanguineae apparerent.* Videtur autem ſatis veroſimile eſſe, quod arcanum illud remedium cantharidibus conſtet, cum illae laudentur ad hydrophobiam a quibuſdam. Sic apud *Baccium* (*t*) legitur, quod *Rhazes* & *Joannes Damaſcenus* commendaverint antidotum ex cantharidibus, ſi nempe, abſciſſis alis capite ac pedibus, infuſae per noctem & diem in lacte ebutirato & acetoſo, mox exſiccatae ac lenticulae farina exceptae, formarentur in trochiſcos ad pondus ſcrupuli unius ex vino, & exhibeatur trochiſcus ad multos dies. Si autem patiens eminxerit ſanguinem, lacte recenti attemperari poſſet urinae acrimonia: unde videtur alibi inter ſalutis ſigna numeraſſe (*u*), mictum urinae nigrae, etiam ſanguinolentae, ſi alia non adeſſent accidentia. Poſtea idem remedium ab aliis Medicis commendatum legitur (*w*). Si autem conſiderentur illa, quae *Dioſcorides* (*x*) habet de effectis cantharidum humano corpori ingeſtarum; quod nempe ſequantur eroſiones ab ore ad veſicam uſque, animi defectiones, faſtidia, vertigines tenebricoſae, mentis alienationes &c., patebit ſatis, minime tutum eſſe talis remedii uſum; & quidem in morbo hoc, ubi & deglutitionis organa ſaepe inflammata ſunt, & convulſiones aliaque ſymptomata demonſtrant, cerebrum ac nervoſum ſyſtema adeo irritari; ſimulque in hydrophobis non poſſunt potu copioſo aſſumto haec acria dilui & enervari.

Videtur ergo methodus curandi, praecedenti paragrapho deſcripta, optima eſſe, donec vera ſpecifica antidotus ad hoc venenum inventa fuerit, cui confidere liceat.

Cum autem hydrophobi rariſſime emergant ex hoc morbo, & metus videatur ne contagium communicetur aliis hominibus morſu, vel ſaliva, quam inviti aliquando in adſtantes exſpuunt, crediderunt quidam, licitum eſſe, ut ſuffocarentur miſeri aegri, quorum deſperata ſalus eſſet, & qui ipſa morte pejora mala pati debebant. Imo quandoque a magiſtratu impetrata venia hoc factum fuiſſe ſcitur. Crudele autem eſt occidere hominem ideo, quia ſervare non poſſumus; & merito *Tulpius* (*y*) monuit ſequentia, poſtquam hydrophobi caſum deſcripſerat. *Opus non fuit, nec huic, nec aliis aegris*

(*s*) Inſtitut. Bonon. Tom. I. pag. 410. (*t*) De Venenis & Antidotis pag. 80. (*u*) Ibid. pag. 74. (*w*) Medical Eſſays Tom. V. Part. 2. pag. 985. (*x*) Alexipharmac. Cap. 1. pag. 402. (*y*) Obſervat. Medic. Lib. I. Cap. xx. pag. 42.

(*quos equidem vidi ſatis frequentes*) *mortem maturare*, *ſive per ſtragula*, *ſive per culcitram* (*uti loquitur vulgus*) *ori impoſitam. Pereunt quippe per ſe ſatis celeriter*: *utpote raro ſuperſtites*, *cum aquae formidine*, *in diem vel tertium vel quartum.* Ex praecedentibus etiam conſtitit, non omnes delirare, imo multos ſanae mentis eſſe ad mortem uſque: in illis vero, qui in furorem aguntur, brevi ſequuntur convulſiones & mors.

Cum autem ſpes exigua ſit curandae hydrophobiae, nec tamen certa deſperatio, quia aliquid emerſerunt, animoſe tentanda ſunt ſumma remedia; ſimulque cavendum, ne adſtantibus nocere poſſint. Hoc autem non adeo difficile eſſe patet, quia rari caſus ſunt, ubi hydrophobus alios homines infecit; imo notat *Tulpius* (z), quod nunquam viderit rabidorum ſputa cuiquam detrimento fuiſſe; ſed ſimul addit, quod curaverit ſollicite ſemper haec mari abluere; & merito quidem, cum ex praecedentibus conſtet, ſalivam in primis hoc contagio affici. Saltem inde patet, ſatis caveri poſſe ne propagetur contagium, adeoque merito damnari crudele illud conſilium, quod hydrophobos ſuffocandos jubet.

§.1146. NEc deſperandum tamen, ob exempla jam in aliis venenis conſtantia, de inveniendo hujus ſingularis veneni antidoto ſingulari.

Patuit ex ante deſcripta curatione, tam prophylactica, quam therapeutica, hydrophobiae, quanto molimine opus ſit, quantum vexari debeat aeger, ut poſt ſuſceptum contagium ab hoc morbo immunis maneat. Omnibus autem his abſtinere poſſemus, ſi cognitum foret remedium, quod iners redderet illud venenum, vel deſtrueret, abſque inſigni mutatione corporis. Tale remedium ſingularis antidoti nomen mereretur; ſed nullum tale hactenus cognitum eſt, cui tuto confidere liceat. Interim ſimile quid inveniri poſſe, videtur admodum probabile; cum & in aliis venenis domandis hoc factum fuerit. Sulphur cum vitro antimonii, aut regulo, fuſum, virulentiam tollit, imo ipſius arſenici malignitatem domat; & argenti vivi vim in corpore humano adeo mitigat, ut fere iners reddatur; uti docet Aethiops mineralis & cinnabaris. Plurimi fide digniſſimi Itinerantes unanimiter teſtantur, Indos atrociſſima venena noſſe; ſed & ſimul certiſſima antidota, quae tamen Europaeos pertinaciter celant. Illud venenum, de quo §. 1136. mentionem feci, quo tela imbuta levi etiam vulnuſculo certam ſubitamque mortem faciunt, iners redditur molli ſaccharo: ſi enim gallinae, ſimul ac virulentum vulnus inflictum fuerit, ſaccharum pulveriſatum intrudatur in ingluviem, nihil mali patitur. Haec exempla ſufficiunt (plura enim recenſeri poſſent) ut probetur poſſibilitas inveniendi talis antidoti ad hydrophobiam. Sed ſimul apparet, magnam hic ſemper manere difficultatem. In hominibus enim demorſis haec tentamina vix inſtitui poſſunt, dum prudens Medicus nunquam committet ſalutem aegri incerto remedio: in animalibus rabioſis qui-

(z) Ibidem.

quidem haec experimenta tentari poſſent, ſed merito omnes horrent ſe exponere periculo, ne inficiantur, dum propius accederent.

Interim tamen, recentioribus experimentis, ab egregiis Medicis inſtitutis, videtur, multum boni ab argenti vivi uſu exſpectari poſſe. Paucis conabor recenſere illa, quae in cauſa fuerunt, ut hanc methodum tentarent.

Ex morbi hujus hiſtoria patuit, venenum hoc in primis in ſaliva animalis rabidi haerere; & quidem in ſaliva, dudum exſiccata, adhuc ſuperſtes eſſe tali cum effectu, ut morbum propagare poſſit. Praeterea licet vulnus alteri parti corporis inflictum fuerit, tamen & ſalivam infici, dum hydrophobia adeſt. Sed & obſervatum fuit, citius venenum effectum ſuum producere, ſi ſalivae immediate communicatum fuerit per oſcula, halitum ex ore rabidi hominis ſuſceptum, vel vulnera faciei, in primis in vicinia glandularum & ductuum ſalivarium. Notarunt praeterea, ingentem ſalivae ſpumoſae copiam excerni in hydrophobis, acſi natura tentaret per hanc viam expellere hoc venenum, nec ſufficeret tamen. Cum autem argentum vivum, corpori humano applicatum, ſolvat humores, & magnam ſecretionem excretionemque per glandulas ac ductus ſalivares producat, ſperabant hoc remedio ſic poſſe juvari naturam, ut ſolutis humoribus facilius extricaretur venenum & expelleretur de corpore. Dum vero in lue venerea, in ſcabie, & in aliis morbis ſatis difficilibus, inſignem opem attulerat argenti vivi uſus, merito tentabatur & in hoc morbo, quem adeo funeſtum omnes Medici agnoverunt hactenus (vide §. 1139.).

Palmarius (*a*) vulneribus a rabioſo cane inflictis applicari juſſit mercurium ſublimatum, uti & praecipitatum rubrum, ſed tantum hoc ſcopo, ut erodendo plaga redderetur amplior, irritando humores majori copia ad vulnus confluerent, ſicque venenum ſuſceptum eliminaretur. In actis Pariſinis (*b*) dubio modo proponitur argenti vivi uſus copioſus, ut nempe tentaretur an prodeſſe poſſet. Verum poſtea Egregius Medicus (*c*) venenum rabidum ſtatuens eſſe verminoſum, quod tamen nondum probatum eſt, voluit ſolis anthelminticis curam tentandam eſſe, atque ideo pulverem *Palmarii*, de quo ſequenti paragrapho dicetur, tantum nomen habuiſſe credidit, quia pleraque ingredientia ad claſſem anthelminticorum remediorum pertinent. Cum autem argentum vivum merito pro efficaciſſimo remedio contra vermes habeatur, unguento mercuriali illinivit vulnus inflictum, ac vicina loca, & quidem optimo cum eventu, uti pluribus obſervationibus practicis probat; praecipue, quod quatuor homines eodem die demorſi fuerint ab eodem lupo rabido, & omnes mari immerſi, frigida quamvis hyeme: bini ex his paucis diebus poſtea fuerunt facti hydrophobi: reliqui duo, funeſto hoc exitu perterriti, cum jam ſigna imminentis hydrophobiae obſervarent, conſilium petierunt, licet antea ſe maris balneo ſatis tutos crediſſent. Statim cicatrices vulnerum & totum brachium illinivit unguento mer-

(*a*) De Morbis contag. pag. 272. (*b*) Acad. des Sciences 1699. hiſt. 57.
(*c*) Desault Diſſertat. ſur la Rage 1734. in 12.

mercuriali; tribus diebus ſucceſſivis hanc inunctionem repetiit; tuncque inceperunt cicatrices, antea elevatae & induratae, deprimi ac emolliri; dedit ſimul pulverem *Palmarii* quotidie: poſtea alternis diebus inunctionem mercurialem adhibuit, tali cum eventu, ut uterque curatus fuerit integre.

Verum & argentum vivum, aut ejus praeparationes, interno uſu profuiſſe in cura hydrophobiae, pariter conſtat. Apud Chinenſes pro certo remedio habetur ſequens formula. ℞. moſchi optimi gr. XVI.
cinnabaris nativae
— — — factitiae an. gr. XX.

Seorſim terantur in pulverem impalpabilem, dein miſceantur, & exhibeantur cum hauſtulo ſpiritus fermentati ex oryza praeparati (Arrack). Plerumque intra duarum aut trium horarum ſpatium blandus ſomnus ſequitur & perſpiratio; quod ſi non fiat, repetitur eadem doſis, & certa creditur curatio (*d*). Laudatur autem illud remedium & ad curam prophylacticam, ſi detur ſtatim poſt morſum inflictum, vel tam cito, quam fieri poſſit; tuncque per triginta dies ab hydrophobia tutum reddit hominem demorſum, quo tempore elapſo datur denuo eadem doſis. Ubi vero jam aliqua ſigna hydrophobiae adſunt, tunc ſecunda doſis hujus pulveris debet dari tribus horis poſt primam doſin aſſumtam, & certa promittitur cura (*e*). Succeſſiſſe hanc curationem ſaepius teſtantur auctores (*f*). Cum autem magna copia moſchi addatur, cujus mirabilis virtus in morbis malignis, petechialibus, uti & in morbis convulſivis, recentioribus obſervationibus innotuit (*g*); non abſque ratione cura pro parte ſaltem moſcho tribui poſſe videtur.

Verum & alia obſervata docuerunt, abſque addito moſcho profuiſſe in hoc morbo praeparationes mercuriales: primo tentatum hoc fuit in duobus canibus rabidis, dando grana duodecim turbith mineralis; ſequenti die grana viginti quatuor, tertio die grana quadraginta octo. Sequebatur ptyaliſmus, vomitus, purgatio; ſed & ſimul eo uſque debellabatur morbus, ut lac tepidum ſponte biberent: quarta die uni cani adhuc data fuerunt grana viginti turbith mineralis, alteri non. Prior ſalivam uberrime effudit, & diris cruciatibus agitabatur: evaſit tamen & a morbo, & a remedii dati periculo: alterum morbus nondum penitus devictus denuo aggreſſus fuit, ſicque periit (*h*). Poſtea in ducentis animalibus, a rabidis canibus vulneratis, haec cura adeo feliciter ceſſit, ut ex tanto numero ne unicum quidem periret: unde concluſit celebris auctor, *morbum hunc graviſſimum, ſaltem ubi primum gradum non exceſſerit, Mercurio, ſive ſalivam moveat, ſive non moveat, cedere.* Neque tantum in animalibus, verum etiam & in hominibus eadem cura ſucceſſit. In juvene enim a cane rabido demorſo, cui poſt ſex dies jam aderat inſolita moeſtitia, tremores, ſomni perturbati, tendinum ſubſultus, datus fuit veſperi

(*d*) Philoſophic. Tranſact. N. 474. vol. 43. pag. 226. (*e*) James a new method of curing &c. madneſſ. pag. 33. 34. (*f*) Ibidem: & Sauvages Diſſert. ſur la Rage pag. 34. Philoſoph. Tranſact. Num. 474. vol. 43. pag. 215. 216. (*g*) Philoſoph. Tranſact. Ibid. pag. 217-234. (*h*) James a new method of curing &c. madneſſ. pag. 4. 5.

ſperi bolus confectus ex quatuor granis turbith mineralis, ſcrupulo radic: contrajervae, & theriacae andromachi pauculo, ut inde bolus fieri poſſet. Nocte ſequente paulum dormivit & ſudavit; die ſequenti bis alvum liquidam depoſuit: ſimilem bolum ſumſit veſperi die ſequenti, unde ſomnus longior, & ſudor largior; bis etiam alvum depoſuit, atque omnia ſymptomata minuebantur. Tertium autem bolum ſumſit veſperi denuo, unde placide dormivit, copioſe ſudavit, & mane ſanus vegetuſque ſurrexit: in frigidam quotidie per dies quatuordecim deſcendit, poſtea ſanus vixit. Cruſta autem arida, quae vulnus manui inflictum tegebat, poſt tertium bolum ſumtum, ſponte decidit, vulnuſque pure probe cocto per aliquot dies manavit, dein facile ſanatum. Plures aliae obſervationes practicae in eodem tractatu habentur, quae efficaciam turbith mineralis in hoc morbo curando & praecavendo confirmant, uti etiam ab aliis Medicis obſervatum fuit (*i*).

Non videntur Medici, qui argentum vivum aut remedia inde parata adhibuerunt huic morbo curando, illa dediſſe tanta copia, ut ſalivatio ſecuta fuerit; imo videntur potius illam evitaſſe; attamen cura ſucceſſit. Interim ſi in pejori jam gradu foret morbus, nec a modica doſi levamen ſubitum appareret, videtur major quantitas, licet cum ſalivationis periculo, adhibenda eſſe. In cane, uti modo dictum fuit, ingens doſis turbith mineralis ſalivationem fecit moleſtam, ſed & morbum ſuſtulit. Praeterea legitur caſus hydrophobi (*k*), qui evaſit ex hoc morbo; ſed toto morbi tempore ingentem copiam ſalivae excreverat, ita ut dentes omnes, ante morbum firmi, vacillarent: nullum tamen mercuriale remedium ſumſerat, ſed opiatis ſpaſmum faucium levare conati fuerant Medici. Unde videtur concludi poſſe, ſalubrem eſſe illam ſalivae copioſae evacuationem in hydrophobia, adeoque nec ſalivationem hic metuendam eſſe.

Quamvis autem haec omnia egregium effectum mercurialium remediorum teſtentur, tamen non videtur negligenda eſſe vulneris debita pertractatio, ut nempe diu apertum maneat, & virus ſuſceptum exire poſſit. Juvenis demorſus a cane rabido, cum ſimul gonorrhoea laboraret, eodem tempore, ſumebat veſperi doſin mercurii dulcis, & ſequenti mane purgans; vulnus autem, communi methodo tractatum, ſatis cito conſolidabatur. Neque tamen frequens uſus mercurii dulcis impedivit, quo minus, menſis ſpatio elapſo poſt vulnus inflictum, ſumma rabie correptus miſerrime perierit (*l*).

§. 1147. HActenus vero nullius ea comperta fides, cui credi queat ſalus miſerrime periclitantis hominis, quum nullum ſit notum, cujus experimenta certa; ſed vel ſpeculationi ortum debent, vel deſcriptis ex alio confiſum fuit: nec Aeſchrionis apud Galenum & Oribaſium arcano de cancris combuſtis; nec Scribonii Largi

(*i*) Sauvages Diſſertat. ſur la Rage pag. 53. 54. & 58. 59. (*k*) Philoſoph. Tranſact. N. 474. Tom. XLIII. pag. 261. (*l*) Medic. Eſſays Tom. V. part. 2. pag. 590. &c.

gi famigerata opiata ad rabiem Siculorum; nec Peregrini conſilio de pelle hyaenae; nec Aëtii, Rufi, Poſidonii, cinere cancrorum cum Theriaca; nec jactata Palmario medela; vel nimis laudato Mayerno, Grew, & venatoribus, ſtanno cum mithridatio; nec in inſomniis ſacris revelata radice Cynorrhodonis, aliiſve in coelum elato Lichene cinereo terreſtri, pimpinella, jecore rabioſi canis exuſto, & ſimilibus, exceptis.

Poſtquam dictum fuit de variis methodis, quae ad curandam rabiem caninam adhibitae fuerunt, ſupereſt, ut examinetur, quid credendum ſit de illis remediis, quae ſpecificorum titulo ad hunc morbum commendantur, & magnam olim famam habuerunt, imo adhuc hodie quaedam magnis encomiis extolluntur. Ubi omnes cautelae in curando hoc morbo enumeratae ſollicite obſervantur, facile permittunt Medici ſpecificorum uſum, cum plura inter haec numerentur, quae ſaltem nocitura non videntur, ſi non profuerint: nec aegre ferent cordati, licet his ſpecificis adſcriberetur curatio, quae efficacioribus remediis debebatur. Aegrorum fiducia erigitur ſaepe horum ſpecificorum uſu, quod multum prodeſt in hujus morbi cura, uti ante dictum fuit: hinc non miramur, egregios Medicos, etiam haec dediſſe remedia, licet omnem curationis ſpem in efficacioribus auxiliis poſuerint (*m*). Verum nulla experimenta docuerunt, quod poſſimus certa fide committere ſalutem hominis, de tanto morbo periclitantis, his ſpecificis ſolis. Plura ex his Veteribus Medicis cognita fuerunt & laudata, attamen, uti ad §. 1139. dictum fuit, deſperabant de cura, ubi aquae metus aderat. Ex obſervationibus antea memoratis conſtitit, nec prophylaxin certam contra hunc morbum ab his ſperari poſſe, cum multi hydrophobi facti fuerint, licet diligentiſſime ſimilia adhibuiſſent, quod & ulterius patebit, dum ſingula hic memorata breviter percurremus.

Praeterea ſaepe omnino incertum eſt, an animal, quod morſum inflixit, vere rabioſum fuerit; hinc ſimilia data videbuntur ſaepe mira praeſtitiſſe, ubi ſimplex morbus abſque ullo malo ſequente ſanatur. Multa certe ex his remediis merae ſpeculationi originem debent, dum v. g. credebant venenati animalis partem, vel vulneri appoſitam, vel intus aſſumtam, proprii veneni efficaciam enervare, vel integre deſtruere. Hinc pilos rabioſi canis vulneri applicandos laudaverunt: alii jecur hujus animalis aegris comedendum dederunt &c. Plura etiam apud *Galenum* alioſque veteres Medicos leguntur, quae ab anteceſſoribus ſuis acceperant; ſequentium ſaeculorum Medici eadem ſimiliter deſcripta, iiſdemque encomiis celebrata, poſteris tradiderunt. Fateri enim debemus, illam partem Medicinae, quae de viribus & uſu medicamentorum agit, minus reliquis excultam eſſe. Eaedem vires, quae apud

Dioſc.

(*m*) Sauvages Diſſert. ſur la Rage pag. 49. 50. James a new method of curing &c. Madneſſ. pag. 39.

Dioſcoridem, *Galenum*, *Plinium* leguntur, adhuc tribuuntur plantis ejuſdem nominis. Laudabili induſtria Botanici quaeſiverunt, ut plantas a Veteribus memoratas cognoſcerent, taleſque characteres deſignarent, quibus ſera poſteritas illas ab omnibus aliis poſſet diſtinguere. Verum nondum ſatis indagatum fuit ſedula obſervatione, an vires his plantis adſcriptae certo effectu ſe manifeſtarent. Quantum autem utilitatis caperet Ars Medica, ſi ſevero & prudenti ſcrutinio expungerentur omnia, quae falſa vel dubia de medicamentorum viribus leguntur. Si unuſquiſque, qui Medicinae operam dat, toto vitae curriculo vel unam plantulam omnibus modis examinaſſet, ut diſceret illius uſum verum, jam dudum exhauſtus fuiſſet ille labor, & plura haberemus remedia cognita, quibus certo & tuto confidere poſſemus. Conſiderabimus jam praecipua ab auctoribus ad hunc morbum laudata remedia.

Aeſchrionis apud Galenum &c. Cinerem cancrorum, vel ſolum, vel additis radice gentianae & thure, laudat *Galenus* (*n*) tanquam remedium totius proprietate ſubſtantiae efficax ad hunc morbum praecavendum, ſi homini demorſo quotidie daretur per quadraginta dies ad menſuram magni cochlearis. Ubi vero non ſtatim a morſu inflicto dabatur hoc remedium, verum tantum poſt aliquot dies, tunc duplicatam doſin requiri monebat. Modum autem praeparandi ſequebatur, quem *Aeſchrion*, empiricus medicamentorum peritiſſimus, tradiderat, qui & concivis & praeceptor *Galeni* fuit. Cancros enim viventes, (fluviatiles ac majores laudavit *Aëtius* (*o*)) comburebat in patella aeris rubri in cineres, qui in pollinem facile conteri poterant: decem partibus cinerum cancrorum addebantur quinque partes radicis gentianae, & una pars thuris. Certo tamen tempore anni, & decima octava die Lunae, illam uſtionem faciendam monet: interim non adeo confidebat huic remedio, quin vulneri imponeret ſimul emplaſtrum ex pice opopanace & aceto acerrimo, quod citam conſolidationem impediret. *Dioſcorides* (*p*) idem remedium commendat, ſed non meminit, in cupreo vaſe comburendos eſſe cancros, at igne accenſorum vitis albae ſarmentorum cremandos juſſit; quod etiam monuerat *Aëtius*. Licet autem *Dioſcorides* laudaverit cancrorum cinerem cum gentiana & thure tanquam efficaciſſimum remedium, quo cum fiducia uti liceat, tamen non videtur crediſſe, illud ſemper effectum praeſtare; nam dicit, illud remedium ſolum nonnullis saluti fuiſſe; ſed ſimul monet, nihil obſtare, quo minus & alia adhibeantur auxilia, vulneriſque dilatationem, uſtionem &c. commendat. Certe ſi crediſſet, illud ſpecificum nunquam fallere in hoc morbo, facile abſtinuiſſet ab aliis omnibus. Videtur autem vulneris perpetua irritatio per acre emplaſtrum magis profuiſſe, quam jactatum illud remedium.

Nec Scribonii Largi &c. Auctor ille, qui ſub *Claudio* vixit, de compoſitione medicamentorum librum ſcripſit, & a *Galeno* aliquoties citatur. In-

(*n*) De ſimpl. Med. Facultat. Lib. XI. Cap. 1. N. 34. Charter. Tom. XIII. pag. 310. 311. (*o*) Lib. VI. Cap. XXIV. pag. 107. (*p*) Theriac. Cap. 11. pag. 423. 424.

Inter medicamenta compoſita mentionem facit antidoti, quam quotannis componebat praeceptor ejus *Apuleius Celſus* (*q*), & in Siciliam mittebat, quia ibi ſunt plurimi canes rabioſi. Componebatur autem illa antidotus ex aromatibus ſatis calidis, *Nardo ſyriaco*, *croco*, *myrrha*, *coſto*, *caſia*, *cinamomo &c. & opio.* Dabatur autem fabae aegyptiae magnitudine ex aqua per dies triginta demorſis hominibus, ad praecavendam hydrophobiam; imo etiam jam aquae metu correptis: verum patet ſatis ex ipſis *Scribonii* verbis, quod non crediderit illud eſſe certum remedium: dicit enim: *Hoc proficit, ut aquam poſtea ſine timore ſumant, & minus quidem liberati hac difficultate cruciantur. Caeterum nemo adhuc correptus hoc malo, quantum ego novi, expeditus eſt.* Praeterea, ubi recenſuit vires varias hujus antidoti in aliis morbis, addit ſequentia: *Oportet autem locum demorſum a rabioſo cane, vel a ſerpente, diu tenere in exhulcerationem: neque pati cicatricem ducere, ut virus illa pertrahatur*; & ob hanc rationem imponi jubet acria remedia, quae etiam ſanas partes exulcerant.

Patet ſatis ex his, quod certa & ſpecifica vis contra venenum rabidi animalis ab hac antidoto exſpectari nequeat, ſed agat ſimiliter, ut *Theriaca*, *Mithridatium*, & ſimilia, quae aromatibus calidis atque opio conſtant. Quid autem boni ab his exſpectari poſſit, ad §. 1143. dictum fuit.

Nec Peregrini conſilio de Pelle Hyaenae. Apud *Scribonium* (*r*) pariter hoc remedium laudatur. A barbaro homine, in Cretam inſulam poſt naufragium appulſo, hoc arcanum veniſſe aſſerit, qui, *cum liquorem timerent, & latratus ederent, ſpaſmoque vexarentur, remedio brachio ſiniſtro alligato efficiebat, ut & potionem acciperent, & liberarentur vitio.* Pro magno munere dein accepit *Scribonius* illud arcanum, quod erat *Hyaenae corii particula panno inligata.* Modeſte tamen fatetur, ſe hujus experimenti inſtituendi occaſionem non habuiſſe, licet protinus magna cum cura hyaenam inveniſſet, & pellem jam paratam haberet. *Aëtius* (*s*) autem voluit ſubſterni utiliter, & inſterni, his aegris pellem urſi, aut vituli marini, ſed in primis hyaenae; cujus etiam cinerem ſedare aquae formidinem dicit. Alter uſus pellis hyaenae apud *Aurelianum* (*t*) legitur: *Alii poculo lineo panno ſuper impoſito, vel beluae pelle, potandum putant, ſuperſtitione traducti ſcilicet, quod naturalis authoritas beluarum, quae canibus eſt contraria, timorem aegrotantium ſolvat.* Parum autem utilitatis inde exſpectaſſe *Aurelianum*, patet ex his, quae ſtatim ſequuntur: *Sed haec, quae vulgus per experimenta probata putat, longe aliena ab arte monſtrantur.*

Beluam hanc *Aureliani* eſſe hyaenam, videtur conſtare ex *Plinio* (*u*), qui umbra hujus animalis canes obmuteſcere tradit; item illud vomitionem hominis imitari ad ſollicitandos canes, quos invadat. Cum autem inter naturalis hiſtoriae ſcriptores nondum abſolute conſtet, quale illud animal ſit, cui dotes mi-

(*q*) Scribon. Larg. N. 171. 172. pag. 120. &c. (*r*) Ibidem. (*s*) Lib. VI. Cap. XXIV. pag. 107. verſa. (*t*) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. XVI. pag. 234. (*u*) Lib. VIII. Cap. XXX. pag. 188.

mirabiles a *Plinio* memoratae tribui poſſint; ſatis patet, non multum utilitatis exſpectari poſſe ab hoc remedio.

Nec Aëtii, Rufi, Poſidonii, cinere cancrorum cum theriaca. Quid ſentiendum ſit de efficacia cinerum cancrorum, antea dictum fuit; uti etiam de uſu theriacae & ſimilium in cura prophylactica.

Nec jactata Palmario medela. Poſtquam in cura demorſorum recenſuerat *Palmarius* (*w*) omnia illa, quae ex Veterum ſententia ad hunc morbum ſanandum commendabantur, tradit remedium, cujus tantam eſſe credebat efficaciam, ut, nulla etiam vulneris cura habita, quacumque victus ratione uterentur demorſi, certa ſanatio ab ejus uſu ſperari poſſet; non tantum prophylactica, verum etiam dum aquae metus jam aderat. Bina tantum excipiebat: ſi nempe partes capitis, dentibus ſuperiores, morſu rabidi animalis laeſae fuiſſent; aut vulnus ſtatim a morſu aqua frigida elotum; tunc enim exiguam ſalutis ſpem ſupereſſe voluit, in reliquis vero nunquam fallere.

Talis autem erat hujus remedii formula: *R. Foliorum rutae, verbenae, ſalviae minoris, plantaginis, foliorum polypodii, abſinthii vulgaris, menthae, artemiſiae, meliſſophylli, betonicae, hyperici, centaurii minoris, ſingulorum aequale pondus.* Quotannis lectae hae plantae, dum maximo in vigore ſunt, intra chartas puras repoſitae, ſiccabantur leviter in loco umbroſo, ut nec nimium exareſcerent, nec ſitum contraherent. Ubi autem debebant uſui adhiberi, ſingulorum aequale pondus in pulverem tenuiſſimum redigebat, & hujus pulveris drachmam dimidiam demorſis quotidie praebebat cum duplo ſacchari, vel ex vino, vel ex pomaceo, vel ex juſculo, vel ex butyro, vel ex melle opiatae forma, jejuno ſtomacho & tribus horis ante cibum. Drachmam unam & dimidiam, aut drachmas duas credit ſufficere tum homini, tum omni animali, quantumvis crudeliter ſauciato: interim monet, non nociturum, ſi ad tres quatuorve drachmas detur; in primis ſi longo poſt morſum inflictum tempore, vel nata jam hydrophobia, curatio inſtituatur: vulnus autem foveri juſſit bis vel ter de die vino aut hydromelite, in quo ejuſdem pulveris drachma dimidia diluta fuerit, dein tractandum vulnus jubet communi methodo, illudque cicatrizari poſſe aſſerit abſque ullo hydrophobiae metu. Ingenue autem fatetur, hujus antidoti inventionem atque explorationem deberi *Jacobo Sylvano Domino de Pyrou.*

Tamen ſatis frequentia obſervata docuerunt poſtea, plures poſt hujus remedii uſum hydrophobos factos fuiſſe; hinc & hujus remedii uſus eviluit, niſi quod quandoque aegris detur eodem tempore, dum alia efficaciora ex mercurio remedia tentantur, uti antea dictum fuit; ſimulque vulnus diu apertum retinetur.

Vel nimis laudato Majerno &c. Hujus remedii deſcriptio habetur in *Actis ſocietatis regiae Londinenſis* (*x*). Sumebantur rutae foliorum, a cauli-

(*w*) De Morb. Contag. pag. 276. &c.

(*x*) N. 191. pag. 409. & Philoſoph. Tranſact. Abridg. Tom. III. pag. 284.

bus mundatorum & contuſorum, unciae ſex, Theriacae Londinenſium (vel venetae, quod melius eſt) allii contriti, & tenuis limaturae ſtanni, ſingulorum unciae quatuor: vaſe terreo, rite clauſo, digerebantur in quatuor libris vini albi generoſi, vel & canarienſis, balneo per quatuor horas, leni ebullitione, cavendo ne vapor exiret; dein colatura expreſſa ſervabatur. Pro tenerae vel calidae conſtitutionis hominibus loco vini ſubſtituebatur cereviſia generoſa bene fermentata.

Dabatur ille liquor medicatus ad duas vel tres uncias, in quibuſdam aegris etiam majori copia, ſingulo mane per novem dies, & a cibo per tres horas poſt ſumtum remedium debebat abſtinere aeger. Faeces reſiduae, quae in colo remanſerant, debebant vulneri applicari, & renovari ſingulis viginti quatuor horis. Simul monetur, illud remedium debere potari frigidum, vel ſaltem leviter tantum tepefactum, propinarique ante nonum diem poſt morſum inflictum; ſecus enim ſanguis jam nimis infectus foret hoc veneno.

Simile* remedium ibidem deſcribitur electuarii forma, niſi quod ſcordium, ſerpentaria virginiana, & hyperici flores, addantur: quod debebat pariter per novem dies exhiberi.

Facile patet, & illud remedium agere, ut calidum penetrabile aromaticum ſudoriferum; ſimulque opium continere: de ſimilium uſu dictum fuit ad §. 1143.; ſed ſpecifica vi domari inde venenum rabidum, non conſtat experimentis.

Nec in inſomniis ſacris revelata radice Cynorrhodonis. De illa apud *Plinium* (*y*) leguntur ſequentia: *Inſanabilis ad hoſce annos fuit rabidi canis morſus, pavorem aquae, potuſque omnis afferens odium. Nuper cujuſdam militantis in praetorio mater vidit in quiete, ut radicem ſylveſtris roſae, quam cynorrhodon vocant, blanditam ſibi in frutecto, mitteret filio bibendam; in Lacetania res gerebatur, Hiſpaniae proxima parte: caſuque accidit, ut milite a canis morſu incipiente aquas expaveſcere, ſuperveniret epiſtola orantis, ut pareret religioni: ſervatuſque eſt ex inſperato, & poſtea quiſquis auxilium ſimile tentavit.* Sed nimis notum eſt, *Plinium* plurima collegiſſe in vaſto ſuo opere, de quorum fide merito dubitari poteſt. Forte & cynorrhodonis, ſive roſae caninae, nomen, fecit, ut ad canum morſus utilis crederetur haec planta. Sed notum eſt, aſperis ſpinoſis plantis hoc nomen datum fuiſſe a Botanicis, uti *cynosbato* &c. Saltem hoc certum eſt, recentiorum obſervatis non confirmari vires, quas *Plinius* huic radici tribuerat.

Aliiſve in coelum elato Lichene cinereo terreſtri. In egregia muſcorum hiſtoria (*z*) *Celeberrimus Dillenius* hanc plantam deſcripſit ſub nomine *Lichenoidis digitati cinerei, Lactucae foliis ſinuoſis*, & pulchram figuram dedit; monuitque celebrari tanquam ſpecificum remedium ad praecavendam hydrophobiam, atque proſtare in officinis Londinenſibus *pulverem, antilyſſum* dictum, ex aequali copia hujus muſci & piperis nigri compoſitum. Magnam

(*y*) Lib. XXV. Cap. II. pag. 629. & Lib. VIII. Cap. XLI. pag. 195. (*z*) Pag. 200.

gnam famam huic remedio conciliavit teſtimonium Celeberrimi Archiatri *Rich. Mead*, qui tamen dimidiam tantum piperis partem addidit. Sequenti autem methodo dabatur illud remedium. Praemittebatur venae ſectio in brachio ad novem aut decem uncias. Muſci hujus bene depurati, exſiccati, dein pulveriſati, unciae dimidiae addebantur drachmae duae piperis nigri in pulverem triti: haec ſimul bene miſta dividebantur in quatuor doſes aequales. Quatuor diebus ſucceſſivis mane, vacuo ventriculo, dabatur una doſis cum dimidia pinta lactis vaccini calidi: his quatuor doſibus ſumtis, omni mane, jejunus aeger debebat immergi balneo aquae frigidae per menſis ſpatium, hac lege, ut totus mergeretur, & tantum per dimidium minutum horae maneret in aqua, ſi admodum frigida eſſet. Poſtea adhuc ſexties eodem balneo uti debebat duarum ſeptimanarum ſpatio.

Dubium autem videtur, an felices ſucceſſus illius remedii huic muſco tribui debeant, cum & piper tanta copia addatur, & praeterea balnea aquae frigidae toties repetita multum huc facere videantur, uti ad §. 1143. dictum fuit. Saltem habentur obſervationes, quae docent, poſt uſum hujus remedii hydrophobiam ſecutam fuiſſe. Puer enim, cujus pollicem rabidus canis momorderat, ſumſit mane & veſperi drachmam pulveris antilyſſi per quadraginta dies, decies uſus fuit maris balneo: poſtea calculi ſectionem paſſus optime convaluit; & tamen poſt novendecim menſes periit hydrophobus (*a*). Unde videtur concludi poſſe, quod non certo conſtet de vi ſpecifica hujus remedii.

Pimpinella. De hoc remedio legitur apud *Palmarium* (*b*); quod Venator Henrici ſecundi galliarum regis, dum gravi morbo decumberet, illud bona fide revelaverit *Joanni Fernelio*, quem ut praeceptorem ſuum venerabatur *Palmarius*. Primo autem pimpinellae efficaciam expertus fuerat in canibus regiis, unde affirmabat, quod ſi quis demorſus a cane rabido *aliquot diluculis, vel in acetariis, vel alio quovis modo, apparatam (pimpinellam) comederet, nihil inde incommodi ſentire poſſet.* Interim tamen non memini, in *Fernelii* operibus hujus ſpecifici mentionem fieri; at *Palmarius*, ſua antidoto fretus, fatetur, quod noluerit tempus & operam perdere in aliis inveniendis. Unde patet, pimpinellae efficaciam non ſatis probatam eſſe, ut hominis demorſi ſalus huic remedio committi poſſit.

Jecore rabioſi canis exuſto. Cum antea ad §. 1136. conſtiterit, multiplici contagio illud venenum poſſe conciliari corpori humano, merito metuuntur ſpecifica illa remedia ex ipſo animali rabido deſumta. Verum quidem eſt, ſi in cineres ureretur hepar talis animalis, non videri inde mali quid metuendum eſſe, cum ignis vivus luſtret omnia animalium & plantarum venena, deſtruendo illorum fabricam: ſed ab inerti cinere pariter vix quid boni exſpectandum videtur, cum mera fere terra conſtet. Verum commendatum fuit a quibuſdam, ut demorſi afflatum canis, qui momordit, jecur

(*a*) Medical Eſſays Tom. V. Part. 2. pag. 984. (*b*) De Morbis contagioſis pag. 278.

cur comederent per triduum; & *Palmarius* (*c*) affirmat, ſe experientia didiciſſe, aliquot ruſticos hoc remedii genere Hydrophobiam effugiſſe. Quantum autem *Palmario* in his fidendum ſit, patet ex ante dictis. Certe puer novem annorum totum hepar canis, qui illum momorderat, comedit frixatum ſolus, & poſt menſem a morſu inflicto periit hydrophobus (*d*). An credibile videtur, ruſticos evaſiſſe, parte hepatis comeſta, dum integrum hepar ſalvare non potuit miſerum puerum?

Plura alia laudantur remedia ad hunc morbum (*e*) apud auctores varios; ſed ex illis, quae modo recenſita fuerunt, ſatis apparet, quid exſpectandum ſit de reliquis.

(*c*) Ibid. pag. 275. (*d*) Philoſoph. Tranſact. Abridg. Tom. V. pag. 367.
(*e*) Ibid. Tom. III. pag. 283.

SCOR-

SCORBUTUS.

§.1148. SCorbutus ſeptentrionalis maris accolis frequentiſſimus morbus, plurimorum aliorum cauſa, neque recens, neque Veteribus praeterviſus, licet haud adeo accurate deſcriptus, defectu longarum navigationum, & peregrinationum in plagas telluris frigidiſſimas.

Quamvis negari nequeat, apud Veteres Medicos plura ſymptomata Scorbuti recenſeri in deſcriptione quorundam morborum, quos alio nomine indigitaverunt, tamen non adeo videntur perſpexiſſe hujus morbi indolem, neque tam evidenter deſcripſiſſe, ut plena ſcorbuti cognitio inde hauriri poſſet. Neque videtur adeo frequenter occurriſſe hic morbus, ac quidem hodie ſolet, ob rationes nempe ſtatim dicendas. Conſtat enim, Medicos celebres, in lectione Veterum Medicorum ſatis etiam verſatos, pro novo morbo ſcorbutum habuiſſe, dum incipiebat ſe quaquaverſum diffundere. Hanc ſententiam amplexus fuit *Citeſius* (*f*), uti & *Freind* (*g*); qui voluerunt, circa medietatem ſaeculi decimi ſexti morbum hunc longe lateque graſſari incepiſſe. Certe *Foreſtus* (*h*), qui hoc tempore floruit, ſcorbutum pro novo morbo habuit. Quin imo ipſum nomen, quo hic morbus hodie ab omnibus Medicis deſignatur, apud Latinos aut Graecos Medicos vetuſtiores non occurrit, neque ab his linguis derivatur; ſed videntur populi ſeptentrionales huic morbo, qui ipſis frequenter moleſtus eſt, illud nomen impoſuiſſe; uti patet ex ſequentibus, quae apud *Olaum Magnum* leguntur (*i*) de illis, qui in urbibus obſeſſis degunt, & obſidentium commeatum quocumque modo ſurripere tentant, *ne defectu carnium recentiorum morbum incurrant, quibuſvis aegritudinibus triſtiorem, patria lingua* Schorbuk *appellatum, hoc eſt faucium ſtomachum, diris cruciatibus, & diuturno dolore, tabefactum: Frigidi enim, ac indigeſti, cibi avidius ſumti, morbum hujuſmodi cauſare videntur, qualem Medici cachexiam univerſalem appellant.* Alio in loco (*k*) vocat eundem morbum *Schoerbuch*; unde belgicum nomen *Scheurbuyk* videtur derivatum fuiſſe; licet & apud eoſdem *Scheurbeck*, ob ulcera oris & gingivarum depaſcentia, & *Scheurbot*, ob dolores oſteocopos, dicatur. Cum autem in hoc morbo, poſt

(*f*) Opuſc. Med. pag. 168. (*g*) Hiſtor. of Phyſick Tom. II. pag. 387.
(*h*) Lib. XIX. Obſervat. XI. Tom. II. pag. 417. Dodon. Prax. Med. Cap. XVII. pag. 70. (*i*) Hiſtor. de gentibus ſeptentrion. Lib. IX. Cap. XXXVIII. pag. 316.
(*k*) Lib. XVI. Cap. 1. pag. 570.

poſt dolores moleſtos & lancinantes, ſaepe cutis deturpatur maculis caeruleis; hinc & vocaverunt *Blaeuweſcheut*; & mutata pronunciatione *Blaeuweſchuyt*, licet minus bene. Satis autem patet, *Scorbuti* nomen ab antiquo vocabulo, quo ſeptentrionales populi hunc morbum deſignabant, derivatum fuiſſe.

Apud *Hippocratem* (*l*), dum lienis morbos deſcribit, ſecundo loco deſignatur affectus, in quo *color immutatur, & niger cernitur, pallidus malicorii inſtar; ex aure male olet & gingivae male olent, & a dentibus ſecedunt, & in tibiis ulcera, qualia puſtulae nocturnae, erumpunt; membra extenuantur, neque ſtercus per alvum dejicitur.* Plurima ex his ſymptomatibus in ſcorbuto obſervantur quidem, ſed tamen totam mali originem lieni adſcripſit *Hippocrates*; &, ſi pertinax morbus fuerit, lienem inuri juſſit. Alio in loco (*m*) recenſet morbum, quem *Ileon ſanguineum* vocat, in quo ſequentia contingere dicit: *Ex ore male olet, a dentibus gingivae abſcedunt, & ex naribus ſanguis effluit. Interdum vero & ex cruribus ulcera erumpunt; & haec quidem ſaneſcunt, alia vero exoriuntur: color niger eſt, cutis tenuis; ad deambulationem & exercitationem haud promtus eſt.* Omnes enim *Hippocratis* interpretes & editores particulam negativam, *haud*, in textu omiſſam eſſe teſtantur, cum reliquis, quae in textu habentur, repugnare videatur, quod talis aeger ad motum exercendum promtus foret. Certe haemorrhagiae, & quidem periculoſae, ſatis familiares ſunt ſcorbuticis, & laſſitudo totius corporis, uti poſtea patebit. Praeterea notatur, quod tales aegri ſint λεπτοδέρμοι, & videmus in ſcorbuto a leviſſima offenſa cutim abradi quaſi, & ulcera difficilia ſequi; inprimis in cruribus, ubi, ſi cutim tantum unguibus ſcalpant, ſaepe poſt levem excoriationem ſequitur annoſum ulcus. Videtur autem *Hippocrates*, licet plura ſcorbuti ſymptomata recenſuerit, tamen non habuiſſe congeriem horum ſymptomatum pro morbo peculiari, ſed credidiſſe, omnia haec pendere a ſplenis vitio. Ita enim ſtatuit (*n*): *Gingivae vitiatae, & ora graveolentia his, quibus ſplenes ſunt magni. Quicumque vero habent ſplenes magnos, & neque ſanguinis eruptiones illis contingunt, neque oris graveolentia, horum tibiae ulcera prava habent, & cicatrices nigras.* Obſervaverunt & recentiores Medici, ſplenem aliquando inſigniter mole auctum fuiſſe in ſcorbuticis: ita *Celeberrimus Mead* (*o*) in cadavere ruſtici, ſcorbutum paſſi, invenit ingentem lienis molem, *ſed forma naturali, & ſola magnitudine aucta; neque color mutatus erat, nec mollitiem tumor aut ſcirrhus vitiaverat. Pendebat autem libras quinque & quartam librae partem, cum hepar quatuor tantum libras totidemque uncias pondere aequaret. Subſtantia denique, quae viſceris hujus natura eſt, laxis fibris ſuffuſum nigrum colorem viſui obtulit.* Interim tamen pluribus obſervatis conſtat, quae apud *Bonetum* (*p*) collecta habentur, frequenter lienem ab omni vitio immunem inventum fuiſſe in cadaveribus ſcorbuticorum.

Me-

(*l*) De Internis Affectionibus Cap. XXXIII. Charter. Tom. VII. pag. 662. (*m*) Ibidem Cap. XLVIII. pag. 672. (*n*) Praedict. Lib. II. Cap. XVII. Charter. Tom. VIII. pag. 826. (*o*) Monit. & Praecept. Medic. pag. 223. (*p*) Sepulc. Anatom. Lib. III. Sect. 19. Tom. II. pag. 337.

Meminit & *Plinius* (q) morbi cujuſdam, quo corripiebantur milites in Germania trans Rhenum, caſtris a Germanico Caeſare promotis. Decidebant autem illis intra biennium dentes, & compages in genibus ſolvebatur: aquae vitio adſcribit morbum, monuitque a Medicis *ſtomacacen* vocari, & *ſceletyrben*. Prius nomen ferri poteſt, cum in ſcorbuto oris vitia frequenter occurrant. Sed Σκελοτύρβη aliam ſignificationem habet: ita enim definitur apud *Galenum* (r) hoc vocabulum: *Scelotyrbe ſpecies eſt paralyſeos, qua quis rectus ambulare non poteſt, & latus alias in rectum, quandoque ſiniſtrum in dextrum, aut dextrum in ſiniſtrum, circumfert; interdum quoque pedem non attollit, ſed attrahit, velut illi, qui magnum quid aſcendunt.* Quamvis autem paralyſis quandoque ſcorbuto ſuperveniat, uti poſtea dicetur, non videtur tamen definitio ſcelotyrbes convenire ſcorbuto.

Ex quibus omnibus videtur concludi poſſe, quod morbus ille, qui hodie ſcorbutus vocatur, non quidem fuerit omnino incognitus Veteribus Medicis, ſed tamen non ita accurate deſcriptus, quia rarius occurrebat. Docent enim obſervata, quod ſeptentrionales orbis plagae maxime obnoxiae ſint huic morbo; cum Veteres Medici, quorum ſcripta ad nos pervenerunt, alia loca incoluerint. Praeterea omnium peſſimus ſcorbutus obſervatur in nautis, qui longas navigationes ſuſcipiunt, & per plures menſes ſalſis aut fumo induratis carnibus & piſcibus veſci coguntur: verum illis temporibus, quibus Veteres Medici vixerunt, longinqua illa per mare itinera non ſuſcipiebantur, cum acus nauticae uſus nondum cognitus erat.

§. 1149. Hic, quum variatis admodum ſymptomatibus ſaepe fallat, melius non cognoſcetur, quam ſi, tota ejus hiſtoria praemiſſa, deinde demum de ejus natura conſtituatur.

Omnes Medici, qui de ſcorbuto ſcripſerunt, faſſi fuerunt, quod magnam difficultatem invenerint in definiendo hoc morbo, & determinandis talibus ſignis pathognomicis, per quae ſcorbutus cognoſci & ab aliis morbis diſtingui poſſet. *Sennertus*, qui collegit ex optimis auctoribus praecipua, quae ad hunc morbum ſpectant, dicit (s): *Tanta omnino morborum & ſymptomatum farrago in hoc affectu concurrit, ut vix alius ſit tam* πολύμορφος, *& qui ſub tot morborum ſpeciebus lateat, ac Medicos, etiam cum caviſſe maxime videntur, ſaepe decipiat & deludat.* Patebit enim ex ſequentibus, mutari ſymptomata in decurſu hujus morbi, & in initio plures habere proprietates communes cum aliis morbis. Deinde, dum ille morbus inveteraſcit, nunc has, nunc alias, corporis partes magis afficit, & quidem adeo, ut diligentes hujus morbi obſervatores faſſi fuerint, vix in binis ſcorbuticis eadem omnino ſymptomata obtinere. In omnibus quidem obtinet, uti poſtea §. 1153. dicetur, talis degeneratio humorum, ut magis lenteſcant, ſimulque huic len-

(q) Hiſt. Nat. Lib. XXV. Cap. 111. pag. 629. (r) Definit. Med. N°. 293. Charter. Tom. II. pag. 265. (s) Lib. III. Part. 5. Sect. 2. Cap. 1.

lentori junctam habeant acrimoniam: verum varii hujus lentoris gradus eſſe poſſunt, varia indoles & intenſitas acrimoniae. Deinde prout ex ſingulari temperie, vel ex aliis cauſis ſimul concurrentibus, quaedam partes corporis plus afficiuntur a morboſa hac humorum diſpoſitione, nova orientur ſymptomata, quae aliorum morborum ſpeciem referent. Sic dolores pleuritici, ſtomachici, iliaci &c., a ſcorbuto fiunt, uti poſtea ad §. 1151. dicetur, remediis antiſcorbuticis curabiles; & qui alia methodo exacerbantur potius quam miteſcunt; uti *Eugalenus*, qui optime de hoc morbo ſcripſit, pluribus obſervationibus practicis probavit. Inde autem factum fuit, ut Medici, praxim exercentes in illis locis, ubi frequenter ſcorbutus occurrit, ubique & ſemper ſcorbutum incuſaverint, licet a longe aliis cauſis morbi producti forent. Conquerebatur *Sydenhamus* (*t*) de hac re, dicens: *Hic obiter, ſed & libere tamen, dicam, quod, licet nullus dubitem, quin ſcorbutus in his plagis Borealibus revera inveniatur, tamen eum morbum non tam frequentem, quam fert vulgi opinio, occurrere perſuaſum mihi habeo; multos autem ex his affectibus (ne pluribus dicam) quorum nomine ſcorbutum incuſamus, vel morborum fientium, nondum vero factorum, quique nullum adhuc certum induerunt typum, effecta eſſe, vel etiam infelices reliquias morbi alicujus nondum penitus devicti, a quibus ſanguis caeterique humores contaminantur.* Certum eſt, inſolitam pigritiam & torporem, quae ſcorbutum incipientem comitantur, etiam praecedere alios morbos futuros, & manere ſaepe diu poſt graves morbos debellatos. Ideo optime monet paulo poſtea, quod, niſi ad haec attendatur, *ſcorbuti nomen, ut hodie fit, in immenſum creſcet, & omnem fere morborum numerum abſolvet.*

Ut ergo bona Diagnoſis ſcorbuti praeſentis habeatur, debet prius conſiderari morbi hiſtoria, quae cauſas praegreſſas, & ſymptomatum, in hoc morbo ſucceſſive occurrentium, ordinem, enumerat. Sic enim certi quid ſtatui poterit de hoc morbo, qui ſub aliorum morborum larva minus attentos toties fefellit.

§. 1150. INvenitur apud Britannos, Batavos, Suecos, Danos, Norvegos, Germanos ſeptentrionales, ſeu inferiores; attingit adeoque Boreales populos, & frigidiori ſub climate viventes; atque inter hos maxime infeſtat vicinos mari, locis marina aqua ſubmerſis, lacubus, paludibus, glebae ſpongioſae pingui, ſolo depreſſo inter aggeres exaltatos, aquam coërcentes, ſito; in primis ſaevit in otioſos, hyemali tempore in locis lapidibus inſtratis & extructis frigidos, in nautas ſalſis, fumo duratis, carnibus, pane biſcocto, aqua putrida, verminoſaque, utentes mari, terrave; item quos aves aquaticae, piſces ſalſamentarii, ad ventos, fumoſve indurati, caro bubula, ſuillave, fumo & ſale condita nimis delectat, vel farinacea non fermentata, piſa, fabae, ca-

(*t*) Sect. VI. Cap. v. pag. 349. 350.

caſeus ſalitus, acer, antiquus; hos qui Melancholiae, Maniae, labi hypochondriacae, hyſtericae, morbis lentis, obnoxii vivunt, maximeque qui nimio Cortice Peruviano fuerunt uſi.

Patuit ex illis, quae ad §. 1148. dicta fuerunt, ſcorbutum ſeptentrionales regiones magis infeſtare: interim tamen videtur certum eſſe, quod hoc non adeo fiat ob acre frigus, ſed potius ob alias rationes. In orientales Indias navigantes ipſa ſub Zona torrida ſcorbutus ſaepe peſſimo modo infeſtat, uti nimis notum eſt; & obſervatum fuit in Gallia (*u*), aeſtivis ſub fervoribus ſcorbutum admodum exaſperatum fuiſſe, & plurimos, qui jam reconvaleſcere incipiebant, peſſime ſe denuo habuiſſe. Dum hoc conſiderabat egregius Medicus (*w*) venit in hanc opinionem, *cauſam veram & primariam ſcorbuti nullam aliam eſſe, quam abſtinentiam diuturniorem a quocumque genere recentium vegetabilium.* Certe plurimis & validis argumentis hanc ſententiam firmat. In obſidione Thorunenſi, praeter urbis incolas, aliquot millia militum praeſidiariorum hoc morbo abrepta fuerunt; dum interim Suecis obſidentibus nihil tale contingeret. Notum autem eſt, obſidentes copiam olerum & vegetabilium habere poſſe, obſeſſos non. Dum exercitus Caeſareus circa Temeswariam in hyberna deductus fuiſſet, plura millia militum ſcorbuto perierunt; & quod notandum eſt, in gregarios milites ſolos ſaeviebat morbus, dum omnes praefecti, etiam inferioris ordinis, immunes erant. Verum notat, hyemem diuturniorem fuiſſe, olera propter obſidionem praegreſſam vaſtata, & propter paludes huic urbi vicinas hortos oleraceos longius remotos fuiſſe. Unde certe gregarii milites vel nullis vel raris vegetabilibus frui poterant, praefecti in hybernis ſtationibus lautius vivebant. Simulac autem verno tempore nova dabat munera tellus, ceſſavit morbus. Conſtat illos, qui in Indias orientales navigant, ſaepe ſcorbutum pati, dum per plures menſes vegetabili cibo recenti abſtinere coguntur. Simulac vero ad Promontorium Bonae ſpei appellunt, aegros in noſocomium deferunt, juſculis ex carne recenti cum omni olerum genere coctis, & gratiſſimis fructibus, reficiunt, tam felici cum eventu, ut quatuordecim dierum ſpatio ſani redeant omnes fere ad labores ſolitos. Confirmantur praeterea modo dicta obſervationibus Celeberrimi *Cocchi* (*x*), qui, antequam pulchrum illum tractatum de ſcorbuto ediderat *Bachſtrom*, ſimilia cogitaverat de natura & indole ſcorbuti, dum videbat hunc morbum ſemper ſequi longam a vegetabilibus abſtinentiam; & econtra brevi ſuperari eundem per diaetam vegetabilem; modo nondum viſcera exeſa fuiſſent & deſtructa per peſſimam diuturni jam ſcorbuti acrimoniam. Cum autem Borealibus populis rigida & diuturna ſit hyems, & plurium menſium ſpatio nivibus ſepulta tellus nulla proferat vegetabilia, atque tunc piſcibus carnibuſve fumo vel aëre ſiccatis, aut

(*u*) Mem. de l'Acad. des Sciences 1699. Mem. pag. 245. (*w*) Bachſtrom Obſerv. circa Scorbut. pag. 12. & ſeq. (*x*) Bagni di Piſa 253. in Notis.

aut ſale conditis, vivant, patet ratio, quare ſcorbutus frequentior his contingere ſoleat.

Atque inter hos maxime infeſtat vicinos mari &c. Cum in ſcorbuto peſſimo, uti poſtea dicetur, magna adſit putredo, ita ut cadaver oleant miſeri, & vegetabilis victus penuria, ad putredinem diſponens, merito inter cauſas ſcorbuti numeretur, uti modo dictum fuit, patet ratio, quare illi homines, qui in aëre putridis effluviis inquinato vivere coguntur, huic morbo in primis obnoxii ſint; maris nempe accolae, & prae caeteris, ubi degunt talibus in locis, quae ſubinde marina aqua ſubmerguntur. Illi, qui aquam marinam ſalubrem & potabilem reddere conati fuerunt, hanc in primis difficultatem invenerunt, quod ingratum & ſubputridum ſaporem tollere non potuerint; ſalem enim marinum, qui in hac aqua adeſt, inde ſeparare facile poterant. Unde obſervatur, quod, dum recedente maris aeſtu litus adhuc madidum ſolis calori exponitur, peſſimus foetor per vicina loca diſpergatur; & longe adhuc magis, dum piſces, conchylia &c., in litus ejecta, brevi putreſcunt. Neque hoc mirum videbitur, ſi conſideremus piſcium multitudinem, eorundem propagationem numeroſam, & quorundam ex his ingentem molem: verum maxima pars horum in mari perit, & piſcium haec cadavera putreſcunt ſub undis. Si balaena in litus ejecta, & ibi mortua, intolerabilem foetorem per aliquot miliaria diſpergere potuerit; quid fiet, dum ingens harum belluarum numerus putreſcit in mari. Paucae enim piſcium ſpecies ſunt, quae humanis uſibus ſerviunt, & vaſta balaenarum cadavera, exſecto adipe, ac flexilibus bronchiorum cartilaginibus, in mari relinquuntur a piſcatoribus. Si jam his addantur plantae marinae molles, adeo numeroſae, pariter in mari putreſcentes, tot hominum & aliorum animalium ſubmerſa cadavera, facile patebit ratio, quare ingens illa aquarum congeries putrido & ingrato inficiatur ſapore, & odore. Minor quidem foetor percipitur, ubi profundum mare eſt, quia ingenti aquae columna teguntur haec in fundo maris demerſa, & quod exſpirat ventis difflatur. Verum circa litora, ubi nec profundum aequor eſt, & per aeſtum nunc aqua teguntur quaedam loca, alio tempore non, ibi moleſtus ille foetor magis percipitur; & quotidiana obſervata docent, talibus in locis degentes vivere morboſos & ſcorbuto frequenter affligi.

Ob eandem cauſam hunc morbum patiuntur illi, qui ſtagna & loca paludoſa accolunt, quae etiam aeſtivis in primis caloribus peſſimum foetorem ſpargere ſolent; omnium maxime ſi venti validi & frequentes non diſſlent noxias has exhalationes. Ob hanc cauſam pejus afficiuntur, qui depreſſa & ſimul uliginoſa loca incolunt, quae minus ventis perflantur. Plura talia loca apud Batavos ſunt, quae ceſpitibus, igni alendo ſervientibus, eductis inundantur aqua: aggere dein circumducto collectam aquam educunt per molendina, ſicque ſtagna talia & paludes convertunt in laeta paſcua; ſed, qui inhabitant talia loca, fere omnes ſcorbuto languent, & dentibus carioſis ac gingivis ſanguinolentis morbum teſtantur; imo plerumque in ipſo flore aetatis jam fiunt edentuli: (videantur & illa, quae §. 1108. de noxiis aëris ſta-

ſtagnantis, paluſtris, & umbroſi habentur): morbum tamen diutius tolerant ob labores perpetuos, nam

In primis ſaevit in otioſos. Imminutum motum animalem ad glutinoſam ſpiſſitudinem diſponere humores noſtros, alia occaſione ad §. *69.* probatum fuit; poſtea autem demonſtrabitur §. 1153., una cum acrimonia adeſſe ſanguinis craſſitiem. Vita ergo otioſa & ſedentaria diſponit ad hunc morbum: unde & in illis locis, ubi ſcorbutus frequens eſt, obſervatur, textores, ſartores, & ſimiles, ſedentarias artes exercentes, ſaepius hoc morbo affici. Multos vidi, qui, laborioſa vita & frugali, tantum acquiſiverant pecuniae, ut ingraveſcente aetate, paucis contenti, leni in otio vivere poſſent; his ſemper ſuaſi, ut quotidianis deambulationibus, agricultura, vel alio quovis modo, corpus exercerent: quod ſi negligerent, brevi in hunc morbum incidebant. Quamdiu in longinquis navigationibus procelloſum mare perpetuos fere labores nautis imperat, plerumque adhuc ſatis ſani vivunt. Verum ſimulac per longius tempus ſerenum mare fuerit, incipiunt ſcorbuti veſtigia apparere, & cito creſcit morbus ob durum victum & alia, de quibus ſtatim dicendum erit: unde periti navarchae invitos cogunt ad labores, etiam inutiles, dum tranquilla ſerenitas adeſt diu.

Hyemali tempore in locis lapidibus &c. Plurimi apud Batavos totam vitam fere in talibus locis tranſigunt, quae infra ſolum depreſſa ſolis feneſtris eminent (*kelderkeukens* vulgo vocantur). Perpetuam humiditatem ibi adeſſe ſatis experiuntur: hinc & lapidibus pavimentum ſternunt, & ipſos parietes tegulis lapideis incruſtant, probe gnari, omnia ex ligno parata ab humiditate brevi corrumpi & deſtrui. Quin imo, peſſimo more, & in talibus locis cubilia ponunt, licet obſervent quotidie, lectum, ſtragula, & ſuppoſita lecto ſtramina, madeſcere. Verum quidem eſt, quod focum inſtruant, ſed ſub camino, neque adeo largum tamen; hinc de nocte, dum ignis ſilet, in loco tali humido & frigido dormiunt. Apud plures, parcimoniae cauſa, ignis ſub cineribus ſepelitur, poſtquam culinari inſervivit uſui; neque ſemper frugalis coena novum ignem poſcit, vel ſaltem modicum tantum. Quin imo ſaepe munditiei maxime ſtudioſae matronae malunt veſpertino tempore frigus pati, quam magno labore deterſum focum novo igne exſtructo maculare. Dentes in his ſeroſi, gingivae dolentes ſemicorruptae, moleſti dolores per totum corpus ſparſi, quotidiana obſervatione docent, quam familiaris ſit ab hac cauſa ſcorbutus; quod etiam jam notaverat *Olaüs Magnus* (*y*), ubi de Scorbuto agit, dicens: *Videtur eſu ſalſorum ciborum, nec digeſtorum, naſci, & frigida murorum exhalatione foveri. Sed vim tantam non habebit, ubi muri interius tabulis quorumcumque lignorum ſunt cooperti.*

In nautis ſalſis, fumo duratis &c. Tali enim victu coguntur uti nautae in longis navigationibus, cum recentes carnes diu ſervari non poſſint. Oves, gallinae, porci, quandoque aluntur in navibus, ut ſubinde recentes carnes & juſcula haberi poſſint, ſed nunquam tanta copia, ut omnibus ſuffi-

[*y*] Hiſtor. de Gentib. Septentrion. Lib. XVI. Cap. LI. pag. 570.

cere valeant. Praefectorum navis & aegrorum uſibus haec ſolum dicantur. Unde patet, neceſſario craſſos, pingues, terreſtres, humores naſci (vide §. 1093.), quibus muriatica acrimonia ſe admiſcet. Quamdiu autem valido motu corporis craſſorum adunatio impeditur, ſatis commode ſe habent, uti dictum fuit; in primis ſi potu copioſo diluantur humores, & eluatur illud ſalſum abundans in ſanguine. Verum dum calores ſub aequatore incipiunt experiri, plerumque aqua, illorum potui deſtinata, putreſcere incipit, & peſſime foetere; unde miſeri potum faſtidiunt, & vel nullum ſumunt, vel parciſſimum. Verum quidem eſt, quod aqua haec putrida poſt aliquod tempus incipiat ſedimentum deponere, limpida fieri, & potabilis denuo reddi; atque dein bona maneat; interim tamen, dum per plures dies, imo quandoque ſeptimanas, horrendam fracedinem ſpirat aqua, adeoque a potu abhorrent nautae, peſſima diſpoſitio humorum naſcitur, dum nec ſatis diluitur craſſum, nec ſudori & urinae ſubminiſtratur vehiculum ſufficiens, ut per has vias acria de ſanguine elui poſſint. Illi vero, in quibus ingens ſitis aquae putreſcentis faſtidium vincit, una cum potu putrida haec miaſmata ingerunt, pariter nocitura: idem contingit quandoque, ubi aquae penuria adeſt, dum adverſa tempeſtate diutius protrahitur navigatio, quam communiter fieri ſolet.

Quod autem ſale conditarum carnium uſus ad ſcorbutum faciat, etiam inde patet, quod illi homines, qui naufragium paſſi, vel mercede conducti, in ultimis ſeptentrionis plagis hyemem tranſegerunt, omnes fere mortui ſint ſcorbuto, ubi his ſolis vixerunt. Econtra plurimi ex illis, qui recentes cervorum, vulpium, urſorum, carnes venatu ſibi comparaverant, evaſerunt (z).

Item quos aves aquaticae, piſces &c. Aves aquaticae piſcibus vivunt, ſaltem plurimae: cum autem piſces cito putreſcant, hinc & hae aves, ubi his fere ſolis paſcuntur, dant nutrimentum, quod ſponte ſua in putredinem tendit, cum omnia animalia, quae aliis animalibus nutriuntur, omnes ſuccos facile alcaleſcentes habeant (vide §. 79.). Praeterea in piſcibus pingue abundat oleum, & ideo aves piſcivorae omnes rancidum ſapiunt plus vel minus: rancida autem talis acrimonia pejor eſt ſimplici putredine, & ubi ſemel humoribus noſtris miſta eſt, difficilius inde eluitur. Ob eandem rationem piſces ſalſamentarii ſalem pertinaciter retinent, uti etiam carnes pinguiores, ubi ſemel penetratae fuerunt ſale, quo condiuntur; tunc enim nequidem diuturna maceratione & coctione in larga aquae copia a ſale liberari poterunt. Cum autem Batavi hyemali tempore ſimilia in deliciis habeant, imo recentes carnes faſtidiant plurimi, patet & alia ratio, cur frequentius ſcorbuto laborent. Septentrionales populi, experientia docti, inde ſcorbutum fieri, in diuturnis obſidionibus omnem operam adhibebant, ut obſidentium pecudes abducere poſſent, & mira induſtria in ipſis domorum

(z) Hedendaagſche Hiſtorie &c. door Salmon. VII. deels ſeſde ſtukjo pag. 869. &c.

rum tectis parabant paſcua. *Lignis enim abietinis, & corticibus arboris betulae, exquiſita induſtria (domos) tegunt, terram herbiferam quadrata figura a campis exciſam ſuperimponentes, quam ſubmiſſo avenae vel hordei ſemine firmioribus radicibus nectunt; quo fit, ut tecta hujuſmodi pratorum virentium ſpeciem & virtutem aemulentur* (*a*). Sic recentium carnium eſu vitabant ſcorbutum, quem prae caeteris omnibus morbis metuebant, & quem noverant in urbibus obſeſſis adeo fatalem eſſe.

Cum autem farinoſa cruda, non fermentata, glutinoſo ſpontaneo producendo faveant, uti ad §. *69.* dictum fuit, & uti poſtea dicetur ad §. 1153.; & in ſcorbuto, ſaltem incipiente, craſſities talis humorum adſit; patet ratio, quare talia affatim ſumta ad ſcorbutum diſponant, praecipue ſi his veſcentes non utantur ſimul validis corporis exercitiis: dura enim meſſorum ilia haec ferunt & alia multa, quae otioſis hominibus peſſime nocent. Piſa, fabae, & his ſimilia legumina, ſimilis indolis ſunt, cum in farinam redigi poſſint, quae cum aqua ſubacta aeque lenteſcit, ac aliae farinae ex cerealibus paratae.

Caſeus autem, licet ex dulci & blando lacte paretur, ſi antiquior fuerit, magnam acrimoniam acquirit, ita ut linguam mordeat. Notum eſt, caſeum parari, dum lacti recenti vel acidum quodvis, vel coagulum lactis dictum, inſtilletur: tunc enim ſeparatur a tenui lactis ſero craſſior pars, quae intra denſum linteum ſumma vi premitur, ut omne ſerum exeat: relictum tunc in linteo magna conſtat parte butyracea lactis, & caſeo proprie dicto: ille ob pingue butyraceum admiſtum, dum diu ſervatur, admodum acris fit, non autem acidus, ſed ad alcalinam indolem potius vergit. Ubi vero lac prius orbatur cremore pingui, & dein coagulatur, tunc caſeus inde preſſus longe minus acris fit per aetatem, ſed dureſcit inſtar cornu, & igni admotus perfecte ut cornu lenteſcit, uſtulatur, comburitur, foetet (*b*). Adeoque caſeus, una cum acrimonia per aetatem acquiſita, in putredinem vergit, licet ex lacte aceſcente paratus ſit: & cum plerumque multo ſale condire ſoleant caſeos diu ſervandos, patet facile, quare illorum uſus noceat illis, qui ad ſcorbutum inclinant alias etiam ob cauſas: imo quotidianis obſervatis conſtat, ſcorbuticos omnium ſymptomatum augmentum percipere, ſimulac per paucos tantum dies tali caſeo utuntur.

Qui Melancholiae &c. Conſtat ex illis, quae §. 10*93*. dicta fuerunt de cauſis melancholiae, plures ex illis etiam ſcorbuto producendo favere, dum pertinacem in humoribus tenacitatem faciunt, diſſipando tenuiſſima, figendo reliqua. Hinc & auctores, qui de ſcorbuto ſcripſerunt, affinitatem magnam inter cacochymiam atrabilariam & ſcorbutum ſtatuerunt. Certe *Eugalenus* (*c*) audacter pronunciavit: *Quos cum craſſiore victus ratione diuturnior moeſtitia exercuit, de his aegrotantibus conſtanter ſemper praedicere auſus fui, eos a ſcorbuto morbo, vel aliis permixto, teneri.* Et poſtea ſubjungit ſequentia (*d*): *Interna hujus morbi cauſa, melancholici humoris exuberantia cenſetur.* No-

(*a*) Olaus Hiſtor. gent. ſeptent. Lib. IX. Cap. XXXVIII. pag. 31*6*. (*b*) H. Boerh. Chem. Tom. II. pag. 301. (*c*) Pag. *6*. (*d*) Pag. 7.

Notavit egregius ille vir, qui *Anſoni* navigationem circa totum orbem terrarum deſcripſit (*e*), ſcorbuto afflictos claſſiarios puſillanimes fieri, & a leviſſima etiam cauſa ſummo terrore percelli; imo obſervavit, dum adverſa quaedam contingerent, quae ſpem felicis in patriam reditus minuebant, mox augeri morbi violentiam, ſic ut perirent illi, qui in ultimo morbi gradu verſabantur; alii vero, qui languida membra trahentes adhuc utcumque fungi poterant ſuo munere, ſtatim cogebantur decumbere.

Cum autem §. 1108. demonſtratum ſit, labem hypochondriacam & hyſtericam merito inter evidentes melancholiae cauſas numerari, patet & ratio, quare his malis afflicti aegri in ſcorbutum proni ſint, ſi aliae cauſae hujus morbi ſimul acceſſerint; & in primis ſi talibus locis vixerint, ubi endemius ſcorbutus eſt.

Cum autem §. 1051., ubi de generalibus morborum chronicorum cauſis dicebatur, conſtiterit, quod in morbis lentis & major viſcoſitas humorum, & acrimonia varia obſervetur, dum a ſana indole ſanguis degenerat, patet ſatis, quare his morbis obnoxii facile ſcorbutici fiant.

Maximeque qui nimio cortice Peruviano fuerunt uſi. Antea ad §. 753., ubi agebatur de illis effectis, quae febrem intermittentem ſequi ſolent, notatum fuit, quod poſt has febres, in primis ſi diuturnae & validae fuerint, humores craſſi & acres reddantur, ſimulque ſolidae partes corporis debilitentur; unde ob laxa vaſa, & liquida craſſa atque acria ſimul, febres intermittentes aliquando terminarentur in ſcorbutum & alios morbos chronicos. Ubi autem pertinacibus talibus febribus curandis adhibetur cortex Peruvianus, tunc mutationes humorum & ſolidarum partium corporis, per ipſam febrim praegreſſam factae, male adſcribuntur uſui corticis Peruviani. Interim tamen & hoc obſervatur, poſt aeſtates fervidiſſimas ſequi autumnali tempore febres intermittentes difficiles, cum anxietate praecordiorum, levi flavedine oculorum, & urina ſubicteritia, quae omnia docent, in viſceribus abdominalibus obſtructiones natas eſſe. Ubi intercalaribus diebus ſolventium remediorum copia datur, haec per febrim ſequentem mota ſaepe feliciter expediunt ſaburram viſceribus infarctam, ſicque tuto tolluntur hae febres; vel ſi pergant, liberatis jam a materia obſtruente viſceribus, cortice Peruviano dato feliciter curantur. Ubi autem, antequam ſoluta fuerit & expulſa haec materia, praepropere datur cortex Peruvianus, languent tales aegri; ſi que repetatur corticis uſus, dum prima recidivae ſigna apparent, pertinax ſaepe obſtructio manet in toto ſyſtemate vaſorum meſentericorum, quae ergo melancholiae & morbo hypochondriaco originem dare poterit (vide §. 1108.), adeoque & ſcorbuto, uti modo dictum fuit. *Sydenhamus* (*f*), qui indignabatur, uti antea dictum fuit, ſcorbutum toties inculpari in morbis chronicis, & qui cortice Peruviano in febribus intermittentibus, aliiſque morbis curandis ſatis libere uſus fuit, ingenue fatetur, dolores va-

(*e*) Anſons Voyage round the world &c. pag. 143. (*f*) Sect. VI. Cap. V. pag. 351.

vagos, anomalis & inconditis ſymptomatibus ſtiparos, ſaepe ſequi. Suſpicabatur primo ad affectuum hyſtericorum claſſem referri debere haec mala; ſed iteratis experimentis didicit, quod remediis hyſtericis non cederent illi dolores, ſed antiſcorbuticis feliciter tollerentur: ideo rheumatiſmum ſcorbuticum vocavit, & monuit, quod illi, *qui longum & repetitum corticis Peruviani uſum experti ſunt, huic malo ſint obnoxii; quod quidem, ut obiter attingam*, inquit, *unicum eſt incommodum, quod ex hoc remedio illatum novi unquam.* Tamen & alia mala imprudentem corticis Peruviani uſum in febribus intermittentibus curandis ſecuta fuiſſe, in illarum febrium hiſtoria patuit. Sufficit hic notaſſe, quod, fatente *Sydenhamo*, corticis Peruviani nimium uſum ſcorbuti ſymptomata ſecuta fuerint, quae non cedebant niſi remediis huic morbo debellando propriis.

§. 1151. DUm vero hos aggreditur, his fere phaenomenis incedit, augetur, maturatur:

1. Pigritia inſolita, torpor, ſedendi & decumbendi amor, laſſitudo ſpontanea toto corpore, gravitas ejuſdem, muſculorum omnium dolor quaſi a nimia fatigatione, maxime in cruribus lumbiſque, ambulandi imprimiſque per acclive vel declive ſumma difficultas; mane a ſomno evigilanti ſenſus omnium artuum & muſculorum quaſi fatigatorum & contuſorum.

Optimam Diagnoſin morbi dat enumeratio ſymptomatum, quae obſervantur illo tempore, dum morbus adeſt, unde & ſcorbutus hic tali modo deſcribitur. Verum in multis morbis, & in primis in acutis, inter congeriem ſymptomatum inveniuntur quaedam, quae, dum adſunt, certo morbum determinant, & ab aliis omnibus morbis diſtinguunt, licet praeterea in eodem morbo obſerventur ſymptomata, quae etiam in aliis morbis inveniuntur. Sic v. g. febris acuta cum pulſu duro, dolore acuto punctorio, inſpirationem admodum impediente, cum tuſſi fere perpetua, in pleuritide inveniuntur, & ejus diagnoſin faciunt. Dum ferox & perpetuum delirium cum febre acuta continua oritur, Phrenitis adeſſe dicitur. In duobus autem illis morbis multa adſunt ſaepe ſymptomata communia, nempe ſitis, anxietas, nauſea quandoque, calor, pervigilium &c. In morbis autem chronicis, qui ex vitiis liquidorum, ſenſim natis, originem ducunt (vide §. 1050.), & lento gradu functiones corporis labefactant, major ſaepe difficultas eſt eruendi ſigna illa pathognomonica, quae certam dant Diagnoſin morbi praeſentis; in primis in morbi principio, ubi nondum adeo laeſa eſt ſanitas, ſed quaſi vacillare incipit tantum.

Cauſae praegreſſae, quae morbum producere aptae ſunt, multum lucis diagnoſi affundunt in ſcorbuto, qui variis adeo ſymptomatibus ludit, ut optimi hujus morbi obſervatores teſtati fuerint, in binis aegris, hoc morbo afflictis, raro vel nunquam eadem ſymptomata obſervari; & ſi fuerint ſimilia, mutato tamen ordine in diverſis aegris decurrere frequenter.

In

Interim tamen conveniunt auctores in eo, quod incipientem ſcorbutum comitetur torpor inſolitus, & laſſitudo totius corporis, ſpontanea dicta ideo, ut diſtinguatur a ſimili moleſtia, quam experiuntur validis laboribus fatigati homines (*g*).

Verum talis laſſitudo & totius corporis gravitas etiam obſervantur in aliis morbis incipientibus, uti jam monuerat *Hippocrates* (vide §. 433. 734.) pronuncians generaliter, quod laſſitudines ſpontaneae morbos praeſagiant futuros. Praeterea & a morbis validis reſurgentes, dum viribus exhauſti movere corpus tentant, ſimilem laſſitudinem experiuntur; in primis dum nondum integre morbus debellatus fuit, & adhuc aliquid de materia morboſa ſupereſt in corpore. Dum haec noverat *Sydenhamus*, aegre tulit ſcorbutum ubique incuſari, & voluit haec eſſe ſigna *vel morborum fientium, nondum vero factorum &c. vel etiam infelices reliquias morbi alicujus nondum devicti penitus, a quibus ſanguis caeterique humores contaminantur* (*h*). Praeterea obſervamus, humida & tepida ſimul aëris conſtitutione omnes homines ſic gravari, ut totum corpus ponderoſius quaſi & ad ſolitos motus peragendos inertius ſentiatur, ob perſpirationem inſenſibilem tunc imminutam, uti ex *Sanctorii* obſervatis conſtat: imo etiam in valde plethoricis talis torpor obſervatur. Adeoque patet & in aliis morbis ſimilia ſymptomata inveniri.

Attentus tamen ad omnia Medicus ſcorbutum incipientem ab aliis morbis diſtinguere poterit, ſi noverit, uti dictum fuit, cauſas ſcorbuto producendo aptas praeceſſiſſe. Laſſitudo illa ſpontanea, ſi morbum acutum minitetur, brevi certe in talem morbum abit: ſi autem a retento perſpirabili producta fuerit, quiete corporis, tenui victu, blando ſudore, finietur; vel ſi neglectum hoc fuerit, quandoque periculoſum morbum faciet. In ſcorbuto autem talis laſſitudo ſenſim ſubrepit, per plures dies imo ſeptimanas pergit ſenſim aucta, nullo alio morbo ſequente; & in primis hoc peculiare habet, quod a ſomno evigilanti moleſtior ſit haec laſſitudo, quam reliquo diei tempore, dum laſſitudo ab aliis cauſis orta poſt ſomnum minui potius ſoleat.

Obſervatur autem, quod levitatis ſenſus, & ad motum alacritas, tunc adſint, quando libera humorum circumductio per omnia vaſa corporis obtinet; & contra, ubi tranſitus liber humorum vel in toto corpore, vel in parte impeditur, gravitas & moleſtia percipiuntur. Brachii pondus homo ſanus non percipit, verum ſi phlegmone illud occupaverit, inſtar plumbi grave ſentit, & cogitur illud vel faſcia ſuſtinere, vel fulcro cuicumque obvio imponere. Cum autem & humorum immeabilium craſſities peccet in hoc morbo, uti poſtea ad §. 1153. dicetur, & cauſae, paragrapho praecedenti enumeratae, tali humorum craſſitiei producendae faveant, merito videtur poſſe ſtatui, quod in primo hoc ſcorbuti ſtadio obſervata ſymptomata immeabilitati humorum per vaſa adſcribi queant, ſimulque deficiat copia ſubtiliſſimi totius corporis liquidi, quod motui muſculari ſervit; cum a viſci-

(*g*) Eugalenus in pluribus locis. van der Mye de Morbis Bredanis pag. 5. 6. 7. Bachſtrom de ſcorbuto pag. 19. (*h*) Sect. VI. Cap. v. pag. 349.

viſcidiori & a ſanitatis conditionibus degenerante ſanguine, nec quantitate nec qualitate debitis, ſecerni poſſit. Ubi autem huic viſciditati nondum juncta eſt valida acrimonia, in initio morbi, de moleſtis doloribus non adeo conqueruntur ſcorbutici, ſed tantum de gravitate & laſſitudine totius corporis. Atque hoc eſt primum ſcorbuti ſtadium, in quo ſi morbus non curetur, tunc ſequuntur nova ſymptomata, ſucceſſive nunc enumeranda.

2. Difficilis, anheloſa, ad motus vel parvos fere deficiens reſpiratio; crurum tumor accedens, recedenſque, horum prae gravitate immobilitas; maculae rubrae, fuſcae, flavae, violaceae; faciei color pallido-fuſcus; oris foetor incipiens; gingivae tumentes, dolentes, calidae, prurientes, ad minimam preſſionem evomentes cruorem; dentium ob retractas gingivas denudatio, & mobilitas; dolores varii, vagi, per omnes externas internaſque corporis partes mira producentes tormina, Pleuritica, Stomachica, Iliaca, Colica, Nephritica, Cyſtica, Hepatica, Lienaria &c.; Haemorrhagiae variae, ſed leviores.

Notandum hic eſt, quod deſcribantur ſymptomata ſcorbuti, quando ſenſim ſubrepit hic morbus, & lento gradu augetur, prout plerumque ſolet fieri. In urbibus vero obſeſſis, & longinquis peregrinationibus marinis, ubi penuria ſalubris cibi adeſt, & moeſtitia perpetua ac timor, ibi longe citius ille morbus progreditur, & omnia ſymptomata cito exacerbantur, brevique tempore ad ſummam malignitatem perveniunt. In praecedenti numero jam notatum fuerat, ambulationem admodum difficilem eſſe, in primis per acclive vel declive, ſed omnium maxime dum acclivia adſcendere debent. Dum enim hoc fit, muſculi omnes fere agere debent, ut pondus totius corporis elevetur: in deſcendendo, quamvis minor, tamen & valida, actio muſcularis requiritur, ut corpus ſuſtineatur, ne praecipiti nimis motu delabatur. Muſculis autem agentibus (vide §. 28. 2.) acceleratur motus ſanguinis venoſi verſus cor dextrum, adeoque illud obruitur, niſi cito & liberrime ſe evacuare poſſit per arteriam pulmonalem. Haec eſt ratio, quare etiam in ſanis hominibus, gradus rapidiſſime adſcendentibus, cor palpitare incipiat, & reſpiratio fiat frequentior ac moleſtior, quia ſanguis venoſus tunc tanta copia & celeritate redit ad cor dextrum a toto corpore, ut non poſſit eodem tempore tranſire per pulmonem, niſi celeri reſpiratione frequentius dilatetur pulmo: unde etiam coguntur quieſcere homines, vel ſuffocarentur. Sic etiam obſervatur, generoſiſſimos equos, nimis veloci curſu exercitos, ſaepe mortuos concidere. Si autem hoc fiat in homine ſano, ubi omnes humores ſunt meabiles, & omnia vaſa pervia, facile intelligitur, a leviori acceleratione ſanguinis venoſi, per motum muſcularem facta, idem fieri debere, ſi ſanguis majorem lentorem & viſciditatem habuerit, ſicque difficilius per ultimas anguſtias arteriae pulmonalis tranſire poſſit: talem autem lentorem ſanguini ſcorbuticorum ineſſe, poſtea ad §. 1153. probabitur: unde pa-

tet ratio, cur in initio ſcorbuti difficultas ambulandi ſit, ubi per acclivia vel declivia inceditur; aucto vero morbo ad parvos etiam motus deficiat reſpiratio. *Eugalenus* (*i*), qui graphice hunc morbum deſcripſit, hoc pulchre notavit, dicens: *Si morbus hic ſubſit, poſt levem motum* (*extra manifeſtam viſcerum obſtructionem*) *eum demonſtrabunt, cum difficilior reſpiratio, tum labra genaeque ſubfuſco, ac lurido colore, praeter conſuetudinem, citraque ambientis aëris frigus, conſpicuae.* Quare livor in facie oriatur, infarcto pulmone, antea ad §. 848. explicatum fuit, ubi de lethali peripneumonia agebatur. Optime autem notat *Eugalenus* (*k*), difficilem illam reſpirationem ſcorbuticorum diſtingui a ſimili malo, ab aliis cauſis nato, quod non adſint *tuſſis*, *ſibilus*, *ſtertor*, *dolor pungens*, *orthopnoea*, *& his ſimilia thoracis affectibus propria.*

Crurum tumor accedens, recedenſque &c. Cum difficilior ſit aſcenſus venoſi ſanguinis ex artubus inferioribus corporis verſus cor, hinc & venae ibi valvulas plures habent, & muſculis imponuntur aut interponuntur ita, ut ab his tumentibus, dum agunt, vicinae venae comprimi poſſint, ſicque ſanguinis venoſi motus cor verſus accelerari: unde obſervamus in hominibus diu quieſcentibus ſaepe pedes tumere, quia venae minores commode ſe evacuare nequeunt in venas majores nimis diſtentas. Cum autem pigritia inſolita, & ad parvos etiam motus deficiens reſpiratio, omnem fere motum muſcularem prohibeant, patet ratio, quare crura frequenter tumeant in hoc morbo. Tepore autem lecti, & ſitu corporis horizontali, cum facilitetur ſanguinis venoſi reditus ab artubus inferioribus, recedit ſaepe ille tumor, denuo rediturus ob eandem rationem.

Ob difficiliorem autem tranſitum humorum per artus inferiores, tumoremque gravantem, ſentiunt haec membra ponderoſa, acſi plumbo infuſo gravia forent, & ideo adhuc minus illa movere poſſunt. Accedit, quod a ſanguine viſcido, & quaſi vappido, ſcorbuticorum, minori copia & minus bonum ſecernatur fluidum illud tenuiſſimum, quod encephali fabrica paratum per nervos ad muſculos derivatur, ut motus muſculares fiant.

Maculae rubrae, fuſcae &c. Omnes auctores, qui de hoc morbo ſcripſerunt, ejuſque ſymptomata recenſuerunt, maculas ſe obſervaſſe teſtantur. In obſidione Bredana (*l*) ſcorbuto correpti maculas lividas per corporis ſuperficiem diſperſas habuerunt, imo multis tota cutis purpureo colore inficiebatur. Monet *Eugalenus* (*m*), quod his maculis lividis ſcorbuticorum decepti Chirurgi & Empirici peſte laborare ſic affectos crediderint, &, data Theriaca, aliiſque calidis medicamentis, non paucis aegris mortem acceleraverint: nec hoc adeo mirum videbitur, ſi conſideremus, egregium virum *Poupart* (*n*), dum attente obſervabat peſſimum ſcorbutum in noſocomio graſſantem, concluſiſſe, quod aliquam ſimilitudinem haberet cum ſaeva peſte Athenienſium a *Lucretio* deſcripta; & comparando ſymptomata obſervata

(*i*) Pag. 13. (*k*) Ibidem. (*l*) Van der Mye de Morb. Bred. pag. 5. 6. 7. (*m*) Pag. 47. (*n*) Acad. des Sciences 1699. mem. pag. 237. &c.

vata cum deſcriptione peſtis, quae apud hunc Poëtam legitur, ſatis hoc probat. Obſervationes autem *Poupartii* magnum lumen affundunt huic morbo, quia cadaveribus diſſectis indagavit rationem ſymptomatum, quae in hoc morbo obſervaverat. Quidam aegri brachia, crura, femora, habebant rubro profundo colore in nigredinem tendente tincta, ſed in talibus, poſt mortem, ſanguis niger concretus ſub cute reperiebatur: maculas autem caeruleas, rubras, flavas, nigricantes, ſimiliter ab extravaſato ſub cute ſanguine productas obſervabat, prout ſanguis extravaſatus colorem mutaverat; dum vel coagulatus & niger manebat, vel incipiens diſſolvi per varios colorum gradus tranſibat, antequam penitus diſpareret: ſimili omnino modo ac in contuſionibus apparet, ut antea dictum eſt, dum de his agebatur. Magna enim affinitas eſt inter maculas ſcorbuticas & mutationem coloris in cute, quae contuſionem praegreſſam ſequitur: in utroque enim caſu extravaſati humores ſub integris integumentis haerent; in utroque caſu vaſa rupta ſunt; & videtur in ſcorbuto a cauſis internis naſci ſimilis conditio, qualis a cauſa externa contundente naſci ſolet; vaſorum nempe ruptura & liquidorum extravaſatio. Obſervatur enim in ſcorbuto & magna degeneratio liquidorum in acrimoniam, & aucta teneritudo partium ſolidarum, ut a levi vi rumpantur. Memini, aliquoties contigiſſe, ut, ſcorbuticorum carpum ſi fortius parum contrectaſſem, pulſum explorando, ſequenti die monſtraverint digitorum veſtigia in cute caerulei coloris. Pariter, uti in partibus contuſis, ſi profundius inter partes muſculoſas haereant liquida extravaſata, moleſtus dolor oritur, qui levatur, ubi maculae caeruleae vel lividae ſub cute apparent, docentes locum mutaſſe extravaſata; ſic & idem in ſcorbuto contingit. *Poupartius* (o) invenit in cadaveribus muſculos inflatos, duros inſtar ligni, ob ſanguinem extravaſatum inter muſcularem carnem haerentem: fiunt in tali caſu moleſtiſſimi dolores, levati ſimulac locum mutavit extravaſatus cruor, & ſub cute haeret. In Praxi hoc frequenter vidi, moleſtos dolores in ſcorbuticis levari, ſi maculae caeruleae vel lividae ſub cute partis dolentis apparerent. Monuit & *Brunerus* (p) ſe hoc obſervaſſe, quod illi dolores non prius deſinerent, quam maculae, ſed latae valde, prorumperent, quas poſtea diſcutientibus ſolvere tentabat.

Faciei color pallido-fuſcus. Multum affinitatis inter cacochymiam atrabilariam humorum & ſcorbutum adeſſe, praecedenti paragrapho dictum, & ad §. 1094. de hac mutatione coloris faciei actum fuit. *Eugalenus* (q), ubi inveſtigat ſigna, ex quibus tempeſtive ſcorbutus cognoſcitur, ut curari poſſit, antequam nimis ingraveſcat, notavit, quod adſit *in nonnullis quoque lividus faciei color, in iis potiſſimum, qui craſſo & melancholico abundant ſanguine*: addiditque, quod in his poſt levem motum corporis labra & genae ſubfuſco & lurido colore perfuſa appareant.

Oris foetor incipiens &c. Signa ſcorbuti ſe ſatis cito manifeſtant circa gingivas & dentes; imo videtur acrimonia ſcorbutica has partes primario

(o) Ibid. pag. 241. (p) De Scorbuto pag. 17 (q) Pag. 13.

afficere: unde in illis locis, in quibus hic morbus endemius eſt, fere omnes habent dentes carioſos, & gingivas exeſas. Medici autem, qui in talibus locis artem exercent, ſemper ſollicite attendunt, quomodo gingivae ſe habeant. Naturaliter gingivae turgidulae ſunt, & ſatis firmae, atque illam partem dentium occupant, quae cruſta illa adamantina dicta non tegitur: ubi autem ſcorbutus naſcitur, tunc gingivae incipiunt complanari, a medio corpore dentis recedere deorſum, & nudam relinquere partem molliorem dentis, cruſta illa duriſſima non tectam. Simul autem gingivae aſſurgere incipiunt in dentium interſtitiis, rubere, tumere, prurire quandoque, poſtea dolere. Dum haec vident Medici, noverunt ſcorbutum adeſſe. Cum autem gingivae naturaliter adhaereant molliori dentium parti, illique perioſtei inſtar ſerviant, ſimulac ſecedunt a dentibus, illi incipiunt corrumpi, carioſi fieri, & fruſtulatim excidere. Illa autem membrana, quae alveolos dentium inveſtit, gingivarum quaſi propago eſt, & ſimiliter affici ſolet, unde incipiunt dentes vacillare, & ſponte cadere, antequam adhuc omnino carioſi fuerint. Ideo in illis locis, ubi frequens his morbus eſt, toties videmus homines in ipſo flore aetatis jam edentulos. Licet enim morbus curetur, ſi dentis inferior pars, quae gingiva ſana adhaerente tegi debet, carioſa jam fuerit, nunquam gingiva denuo denti accreſcet, uti nec perioſteum oſſi, ſi illud corruptum fuerit. Haec eſt ratio, quare gingivae ſolutae a dentibus appareant, & illa pars gingivarum, quae inter dentium interſtitia aſſurgit, libera ab omni nexu ſit, & ſpecillo facile moveri poſſit. Rubent tunc gingivae, pruriunt primo, poſtea dolent, ad levem attactum ſanguinem fundunt: & obſervavit *Poupart* (r), infantes unguibus laceraſſe gingivas prurientes, atque avulſiſſe partes gingivarum; quod facile fit, dum liberae a nexu cum dentibus gingivae incipiunt tabefieri. Simul dum panem vel pomum mordent, foedo ſpectaculo ſanguinolenta gingivarum veſtigia relinquuntur. Verum ſanguis ille ex gingivis a levi attactu egreſſus inter gingivas & dentes colligitur; imo & in ipſis dentium alveolis idem contingit, dum dentes vacillare incipiunt; ibique corruptus in tabum producit oris foetorem. Vidi hoc toties in ſcorbuticis, quod, leviter premendo gingivas, ſecundum totam longitudinem maxillae utriuſque talis tabus exiverit. Accidit quandoque, ut in dentium alveolis collectus talis tabus erodat interſtitia tenera oſſea, quae dentium alveolos a ſe invicem ſeparant, ſicque per totam longitudinem maxillae oſſeae progrediatur, omnia inficiens & corrumpens, niſi uno vel pluribus dentibus evulſis via fiat, per quam illud corruptum exire poſſit: qualem caſum decennis pueri memorat *Poupart* (s), cui Chirurgus omnes dentes evellere debuit, ut gingivas & maxillam curare poſſet. Omnia haec ſymptomata ſenſim ſuccedunt in leniori ſcorbuto, rapide autem ſi in magnam jam malignitatem degeneraverit morbus.

Dolores varii, vagi &c. Omnes auctores, qui de ſcorbuto ſcripſerunt, faſſi ſunt, tales dolores ſcorbuticis contingere: imo *Sydenhamus*, qui non facile

(r) Acad. des Scienc. l'an 1699. mem. pag. 238. (s) Ibid. pag. 243.

facile credebat ſcorbutum adeſſe, notavit, poſt uſum corticis Peruviani talibus doloribus vagis, anomalis, affici aegros, quos quidem prima fronte ad hyſtericos affectus pertinere credebat; verum, cum remediis huic morbo debellando aptis minime cederent, poſtea didicit, ſolis antiſcorbuticis remediis facile curari, cum nempe in principio ſtatim haec adhibebantur, uti ad praecedentem paragraphum dictum fuit. Simul ſatis patet, diverſos poſſe ſimulari morbos a ſcorbuto, prout acre illud ſcorbuticum his illiſve partibus inſederit. Solet quidem plerumque circa gingivas & dentes primo ſe manifeſtare hoc malum; verum certum eſt, alias plures partes affici, uti conſtat ex illis, quae dicta fuerunt, & ulterius pateſcet in ſequentibus, ubi dicetur de iis, quae in cadaveribus ſcorbuticorum obſervata fuerunt. *Eugalenus* (*o*) pluribus obſervationibus practicis demonſtrat, quam varia ſub morborum ſpecie ſcorbutus illudat minus peritis. In cive Embdano ſub pleuritidis larva latebat, & fruſtra ab Empirico binis venae ſectionibus adhibitis in homine frigido & pituitoſo quaerebatur ſaevi doloris lenimen: *Eugalenus*, dum videret nec moleſtam adeo tuſſim adeſſe, nec pulſum durum, nec febrim validam, dolores intermittere, & per intervalla denuo recrudeſcere, ipſam aegri temperiem morbis acutis inflammatoriis minus favere, & urinas craſſas copioſum ſedimentum lateritium deponere (de quibus poſtea adhuc dicendum erit), ſtatim concluſit, dolorem illum lateris non eſſe pleuriticum, ſed a ſcorbuto pendere; adeoque remediis ad hunc morbum ſanandum propriis curari debere, quod & felix eventus probavit. Moleſtiſſimos dolores circa cardiam & ventriculum ſaepius obſervavi in ſcorbuticis; ſed ſigna jam memorata ſcorbuti incipientis, & urinae illae ſcorbuticae, pulſuſque parvus, debilis, & inaequalis, in primis illo tempore, dum acerrimi illi dolores urgerent, ſatis certam morbi Diagnoſin dabant.

Haemorrhagiae variae ſed leviores. Dum nempe ab ipſa humorum acrimonia vaſa ſanguinea eroduntur, vel adeo mollia & tenera evadunt, ut leviſſima vi ſolvantur, ac contentum ſanguinem effundant: hinc gingivae leviter etiam preſſae ſanguinem fundunt; inde maculae, & ſanguis extravaſatus in interſtitiis fibrarum muſcularium collectus, uti ante dictum fuit: quandoque & leves narium haemorrhagiae, ſed ſaepe repetitae. Ubi autem ſanguis per putridam diſſolutionem incipit diffluere, tunc validae illae & mirabiles haemorrhagiae fiunt, de quibus ſequenti numero dicetur.

3. Gingivarum putredo foetens cadaver, harum inflammatio ſanguinem ſtillans, gangraena; dentium vacillatio, flavedo, nigritudo, caries; Varicoſi annuli ad raninas venas; Haemorrhagiae ſaepe lethales, ex ipſa cute externa, non apparente vulnere, ex labiis, gingivis, ore, naribus, pulmonibus, ſtomacho, hepate, liene, pancreate, inteſtinis, utero, renibus &c.; Ulcera peſſima, obſtinata, nulli applicato cedentia, facile gangraenoſa, ubique, ma-

(*t*) a pag. 50. ad 59.

maxime in cruribus, vagantia, cum diuturno foetore; Scabies, Cruſtae, ſicca & lenis Elephantiaſis; ſanguis venis eductus, in fibroſa parte ater, grumoſus, craſſus, & tamen ſolutus, in parte ſeroſa ſalſus, acer, muco flavo viridi in ſuperficie ſcatens; dolores ſummi erodentes, lancinantes, cito trajicientes, noctu ingraveſcentes per omnes artus, juncturas, oſſa, viſcera; maculae lividae.

Praecedenti numero de foetore oris incipiente jam dictum fuit, verum ubi increſcit morbus, tunc foetor intolerabilis oritur. Probe memini, me olim vocatum fuiſſe ad aegrum, cujus morbum non noveram, qui, dum me alloqui vellet, adeo horrendam mephitim ore exſpirabat, ut parum abfuerit, quin in animi deliquium inciderem, licet non adeo delicatum in ſimilibus ferendis me eſſe noverim. Incipiunt tunc ſatis ſubito turgere gingivae, ſed molles, & fungoſae quaſi, ita ut dentes quandoque tegant, & impediant, ut nihil ſolidi cibi ſumere poſſint: ſi vel lingua inter loquendum gingivis impingat, mox ſanguis exit: brevi poſt liveſcunt gingivae, imo nigreſcunt, jam omnino gangraenoſae. Haec autem corruptio cito proſerpit, omnia depaſcens, in primis in junioribus; ſimulque tunc adeſt copioſus, tenuis, olidiſſimae ſalivae effluxus, uti alia occaſione ad §. 423. *β.* memini, ubi de gangraena agebatur a materiae acris ſcorbuticae depoſitione ad varias corporis partes. Vidi aliquoties, magnam partem maxillae oſſeae corruptam excidiſſe, dum negligebatur gangraenoſa talis gingivarum putredo. Aliquando macula albicans in genarum vel labiorum parte interna apparet, cum duritie illam undique ambiente; &, uti optime *Poupart* (z) monet, niſi ſtatim ſpiritu vitrioli tangatur ille locus, cito nigreſcit, foetet, & depaſcitur omnia vicina. Facile autem patet, dentes ſimul tunc peſſime affici debere, uti ex dictis ad praecedentem numerum patuit.

Varicoſi annuli ad raninas venas. Notum eſt ex anatomicis, ſub lingua, ad utrumque latus froenuli linguae, apparere venam ſatis inſignem & conſpicuam, quae in quibuſdam morbis pertundi lanceola ſolet: hae raninae vocantur, & in venas jugulares externas plerumque ſe evacuare ſolent. Obſervantur quandoque in ſcorbuticis illae venae varicoſae & tumentes, quod fieri poteſt ob vicinas his venis partes in tumorem elatas, ſicque liberum tranſitum ſanguinis ex his venis in jugulares impedientes. Forte etiam alia hujus rei ratio adferri poſſet: dictum enim fuit praecedenti numero, quod difficilis, anheloſa, & ad motus vel parvos fere deficiens reſpiratio ſit in ſcorbuticis: ſed notum eſt, in difficili reſpiratione auriculam & ſinum dextri cordis non libere depleri poſſe, adeoque nec venae jugulares commode evacuabuntur. Alio autem in loco, §.807., ubi de inflammatoria angina agebatur, probatum fuit, impedito ſanguinis venoſi in cor dextrum tranſitu, venas, a capite reducem ſanguinem ferentes, citius turgere quam in aliis corporis locis: ſi jam ſimul conſideretur, nudas jacere his venas rani-

(z) Acad. des Sciences l' an *1699.* Mem. pag. 244.

ninas, & ſaliva perpetuo foveri ac madeſcere, patebit ratio, quare in ſcorbuticis hae venae varicoſae fiant: accedit, quod dolentibus & tumentibus gingivis motum manducationis vix audeant tentare tales aegri, imo nequidem loqui ſuſtineant: unde & lingua & muſculi maxillam linguamque moventes vix agunt; adeoque non promovebitur ſanguinis venoſi fluxus per has venas a muſculis adjacentibus, qui, uti notum eſt, agentes turgent, & vicinas venas premendo motum ſanguinis venoſi verſus cor juvant.

Haemorrhagiae ſaepe lethales &c. Ad praecedentem numerum, ubi de maculis ſcorbuticorum agebatur, notatum fuit, in hoc morbo ita degenerare partes fluidas & ſolidas corporis, ut liquida ex vaſis, quibus continentur, levi de cauſa exeant; quae, ſi integumentis corporis integris coërceantur, maculas illas rubras, caeruleas, lividas &c. faciunt; imo inter ipſa muſculoſae carnis interſtitia tales extravaſationes ſanguinis obſervatas fuiſſe. Verum in tali caſu ſanguis effuſus coagulatus impedit ulteriorem ſanguinis eruptionem: ubi vero idem fit in vaſis, quae in ſuperficie corporis interna vel externa patent, periculoſae ſaepe fiunt haemorrhagiae, & ſatis mirabiles. Narrat *Sennertus* (*w*), in homine ſcorbutico ſe obſervaſſe, quod per aliquot dies ſanguis ſatis copioſus de crure funderetur, neque a Chirurgo ſiſti potuerit, atque ob hanc cauſam ſe in conſilium vocatum fuiſſe, *etſi vix veſtigium*, & *via manifeſta*, *unde ſanguis efflueret*, *viſui appareret*. Ex lingua & labiis in hoc morbo copiam ſanguinis exiviſſe vidi, licet deterſis his partibus non potuerim diſtinguere determinatum locum, unde ſanguis erumperet: gingivas ſanguinolentas in ſcorbuto videre, familiare admodum eſt. Frequentes haemorrhagias per nares & per alvum in ſcorbuticis obſervavit *Poupart* (*x*), quandoque & per os, ſenibus frequenter lethales (*y*). Si jam ſimul conſideretur, lienem, hepar &c., ſimili modo affici (*z*), firmam carnem muſculoſam ita corrumpi, ut in cadaveribus manubus tractari non potuerit, quin ilico rumperetur (*a*); patebit ratio, quare ab internis haemorrhagiis ſcorbutici ſaepe ſubito exſtinguantur. Sic legitur (*b*), quod ſcorbutici in lectulis ſuis decumbentes ſe ſatis commode habuerint, manducaverint, biberint hilares, fortem vocem ediderint inter loquendum, tamen ſubito exſpiraverint, dum, in lecto quamvis manentes, ad alium navis locum transferebantur. Alii, qui tentaverant lecto egredi, moriebantur, antequam ad ſuperiorem navis partem venire potuerant. Quidam, qui adhuc incedere poterant, uno momento concidebant mortui, dum conabantur majori molimine aliquod opus peragere. Videtur admodum probabile, quod miſeri illi, tabefactis jam viſceribus, interna tali haemorrhagia perierint.

Ulcera peſſima, obſtinata &c. De grangraenoſis illis ulceribus, quae gingivas aliaſque partes oris interni in ſcorbuticis depaſcuntur, jam antea dictum

(*w*) Lib. III. Part. V. Sect. 2. Cap. 11. Tom. II. pag. 982. 983. (*x*) Acad. des Sciences l'an 1699. Mem. pag. 238. (*y*) Ibid. pag. 242. (*z*) Ibid. pag. 240. 41. (*a*) Ibid. pag. 244. (*b*) A voyage round the world &c. pag. 145.

dictum fuit. Obſervati fuerunt & abſceſſus, in viſceribus, ſub axillis, in inguinibus, imo muſculorum intervalla in artubus pure repleta in cadaveribus inventa ſunt (*c*). Quibuſdam in variis corporis locis oriebantur tubercula, in dies aucta, quae deinde aperta faciebant ulcus ſcorbuticum, a ſanguine coagulato, qui tumorem fecerat, natum. Singulis vicibus, dum emplaſtrum tegens ulcus removebatur, grumus ſanguinis exibat, ſicque ſenſim curabatur ulcus (*d*). Similia ulcera ſaepius vidi, neque ſunt ex peſſimis; verum nullibi pejora & difficilius curabilia occurrunt, quam in cruribus, & praeſertim circa malleolos: totus ambitus talis ulceris fuſco, vel & purpureo liveſcente, colore perfunditur, fundus ulceris ſordidus eſt, labia quaſi exeſa, ſaniem olidam plorat; & noverunt omnes, qui praxin medicam in locis, ubi frequens ſcorbutus eſt, exercuerunt, quanta taedia haec ulcera faciant Chirurgis, quam difficulter ad cicatricem perducantur, quam facile in vicino loco erumpant nova! Omnium difficillima curatu talia ulcera obſervantur in illis, qui ſedentarias artes exercent, & licet ſcorbutus per idonea remedia emendatus fuerit in his, tamen cum ſimili victui indulgeant ac ante, in locis depreſſis & paludoſis vivant, manent haec ulcera, pergunt plorare acre ſerum, & fonticulorum vice funguntur; neque abſque periculo conſolidari poterunt, cum per illa liberetur ſanguis quotidie acribus, quae retenta nocerent: vidi per viginti & ultra annos talia ulcera manſiſſe in eodem ferme ſtatu, atque tales aegros ſe ſatis commode caeteroquin habuiſſe: ubi autem, vel ſponte ſua, vel per exſiccantia, conſolidabantur annoſa haec ulcera, nec in vicinia nova prodibant, ſequebatur periculoſus morbus, vel & mors. Ulcera illa tibiarum etiam videntur obſervaſſe Veteres, & monuerunt a talibus naſci cauſis, quae ſcorbuto producendo favent. Sic *Hippocrates* (*e*) ab uſu aquae paludoſae ulcera in tibiis naſci ſcripſit; & ob Annonae penuriam ſequi ulcera cutanea, obſervavit *Galenus* (*f*); uti & herpetem, impetiginem, pſoram, lepram &c.: verum his ſimilia mala inter ſcorbuti ſymptomata a recentioribus Medicis numerantur: nempe

Scabies, cruſtae, ſicca & lenis Elephantiaſis. Illa, quae hactenus dicta ſunt, ſatis docent, & mox dicenda ulterius confirmabunt, in ſcorbuto adeſſe talem ſanguinis & humorum indolem, ut ob majorem ſpiſſitudinem difficilius tranſeat per vaſa, & ob comitem acrimoniam erodat loca, in quibus haeret; adeoque varia ſequentur mala in hoc morbo pro diverſis partibus affectis. Si ergo in vaſis cutaneis ſcorbutica acrimonia infecti humores haerere incipiant, varios morbos cutaneos producere poterunt, vel obſtruendo vaſa, vel rodendo; & in primis circa folliculos cutaneos, ubi intricato magis decurſu vaſa glomerantur. Hinc varia puſtularum & macularum genera quandoque in ſcorbuticis occurrunt. Vidi in muliere quinquagenaria, inveterato jam ſcorbuto laborante, per totam cutim ſparſas veſiculas ichore ple-

(*c*) Acad. des Sciences l'an *1699*. Mem. pag. 241. (*d*) Ibid. pag. 242. (*e*) De Aëre, locis, & aquis Charter. Tom. VI. pag. 195. (*f*) De probis praviſque aliment. ſuccis Cap. 1. ibid. pag. 416, 417.

plenas, diverſae magnitudinis, quarum quaedam digiti apicem aequabant, aliae multo minores erant: ichor ille adeo acris erat, ut niſi pertuſis veſiculis exitus daretur, exulceraret cutim: ubi vero pertundebantur, collapſae exſiccabantur, & ſquamarum forma decidebant. In multis locis epidermis una cum cute incipiebat incraſſari, colore quamvis non mutato, & ungues decidebant. In alia muliere diu jam ſcorbutica vidi cutim hinc inde purpureis deturpari maculis, a quibus in ſquamas ſatis denſas degenerans epidermis ſecedebat, abſque ullo ichore exeunte: ſquamis autem illis deciduis, mox renaſcebantur novae, ſatis foedo ſpectaculo. Si jam conferantur illa, quae *Aretaeus* ſcripſit de *Elephantiaſi*, patebit certe, multa ſymptomata foedi hujus morbi etiam in ſcorbuto quandoque obſervari. Praeterea notavit *Galenus* (*g*), in Alexandria plurimos elephantiaſi laborare, quia pulte, lenticula, cochleis, & multis ſalſamentis uterentur; ſimulque ambiens aër calidior humorum impetum ad cutim ferret. Notat ſimul, in Germania & Myſia rariſſime illum affectum graſſari, & apud lactipotas Scythas nunquam fere apparere. Haec conſiderans *Celeberrimus Cocchi* (*h*) ſuſpicabatur, ad ſcorbutum referri poſſe Elephantiaſin, & in Aegypto ideo frequens malum eſſe, quia ibi frequens erat cibi vegetabilis defectus: imo pulchre notat, deſperatos elephantiacos, ab hominum commercio remotos, ob morbi foeditatem, & ad deſerta loca delatos, quandoque convaluiſſe, non ob viperas ex deſperatione comeſtas, uti quidam ſcripſerunt, ſed quia miſeri nullum cibum, niſi vegetabilem, invenire poterant. Antea ad §. 1150. notatum fuit, recentium vegetabilium penuriam in longinquis peregrinationibus marinis & urbibus obſeſſis ſcorbutum producere; & patebit poſtea, ſcorbutum tali vegetabili victu ſanari feliciter, uti & lacte & lactis ſero; adeoque apparet ratio, cur ſimiles quandoque cutis defoedationes, ac in Elephantiaſi, in ſcorbuto obſerventur.

Sanguis venis eductus &c. Cum aliquando in ſcorbuticis, uti §. 1161. dicetur, ſanguinis miſſione opus ſit, Medici conſideraverunt ſanguinem venis emiſſum, ut viderent, quantum & quomodo a ſanguine ſano degeneraret. Notum eſt, in homine ſano ſanguinem vena eductum, puro vaſe exceptum, brevi coagulari in unam maſſam rubram, a qua ſenſim ſeparatur ſerum flaveſcens fluidum, cui innatat pars rubra ſanguinis concreta, quae in parte ſuperiori, aëri contigua, coccineum colorem habet, in parte inferiori magis obſcuri coloris eſt, & ob ſaturatam rubedinem fere nigricat: in ſcorbuticis autem inſula illa dicta ſero innatans nigrum colorem habet, inaequalis apparet, grumoſa, & levi vi adhibita ſolvitur in fuſcum quaſi liquamen. Serum ſanguinis virideſcit magis, acris ſaporis eſt, & quandoque lenteſcit ita, ut gelatinae conſiſtentiam habeat: quandoque vidi totum ſerum in talem mucoſam tenacitatem degeneraſſe, aliquando tantum partem ejus, quae ſuperiori inſulae ſatis firmiter adhaerebat. Notavit *Eugalenus* (*i*), ſe ſem-

(*g*) Method. Medend. ad Glaucon. Lib. II. Cap. XII. Charter. Tom. X. pag. 30.
(*h*) Del vitto Pythagor. pag. 58. &c. (*i*) Pag. 45.

ſemper talem ſanguinem obſervaſſe in illis, qui, craſſiori cibo indulgentes, diutius cum hoc morbo conflictati fuerant, imo ipſum vulgum, tali ſanguine viſo, ſtatim concludere, quod ſcorbutus adſit. Ubi autem, in pejorem gradum degenerante morbo, ſanguis mittitur, tunc, per putredinem ſolutis humoribus, *loco ſanguinis craſſi, valde tenue, coccinei coloris, & acris ſaporis ſerum, nulla craſſiori ſubſtantia in fundo vaſis relicta, effluxiſſe, non ſine admiratione* HOFFMANNUS vidit (*k*).

Dolores ſummi, erodentes &c. Cum talis ſit ſanguinis ejuſque ſeri indoles, viſcoſa tenacitate haerebit facile in vaſorum anguſtiis, ſimulque ob acrimoniam comitem erodet loca, in quibus ſtagnat. Ubi immeabiles humores incipiunt haerere in vaſorum convergentium extremis, illaque diſtendere, dolor oritur: verum ſi repetita actione liquidi a tergo urgentis iidem adhuc tranſprimi poſſunt; licet difficulter, tunc lancinantes illi dolores adſunt, cito trajicientes, dum illud obſtruens ex anguſtiis arterioſis tranſprimitur in venas. Cum autem totus ſanguis ſimili labe infectus ſit, frequenter redeunt dolores ſimiles. Noctu autem ſolent ingraveſcere, uti in lue Venerea oſſa jam occupante, ita ut monuerit *Eugalenus* (*l*), exercitatos etiam Medicos haeſiſſe quandoque dubios circa morbi diagnoſin: interim tamen cauſae praegreſſae, & alia ſcorbuti praeſentis ſigna antea memorata, hoc dubium ſolvere poterunt; uti etiam, ſi pulſus parvus & inaequalis ſit, dum dolores illi urgent; quod & *Eugalenus* obſervavit, qui eodem in loco plures dolorum varietates in aegris notatas recenſet.

Omnium maxime oſſibus infeſtum eſſe ſcorbutum, certa & numeroſa obſervata docent: jam enim in initio dentes ac maxillas aggreditur: & obſervavit *Petitus* (*m*), quod in ſcorbuticorum cadaveribus inventum fuerit perioſteum ab omnibus fere corporis oſſibus ſeceſſiſſe. Epiphyſes ab oſſis reliquo corpore ſeparatas, coſtas oſſeas a cartilaginibus ſejunctas & carioſas, plura oſſa corporis nigra & carioſa, ligamenta articulorum eroſa, celluloſam oſſium internam fabricam in putrilaginem converſam, obſervavit *Poupart* (*n*). Quod magis mirum videbitur, fracta ante multum temporis oſſa, & dudum jam conſolidata, in ſcorbuto laborantibus denuo ſolvebantur (*o*), deſtructo callo, qui fractorum oſſium extrema univerat, ita ut recens quaſi fractura appareret; &, poſtquam ſcorbutus bono victu ac idoneis remediis ſuperabatur, renaſcebatur callus, ſicque denuo conſolidabatur fractura (*p*). Inflicta ante quinquaginta annos vulnera, & firma cicatrice ſanata, recrudeſcebant denuo in claſſiario ſcorbutico (*q*). Non mirum ergo eſt, oſſium fracturas non conſolidari in ſcorbuticis, levia vulnera ſanationem reſpuere, &, in cruribus ſi fuerint, degenerare in ulcera diuturna.

Sed

(*k*) Med. ration. & ſyſtem. Tom. IV. part. 5. Cap. 1. pag. 10. (*l*) Pag. 51. (*m*) Traitè des malad. des os Tom. II. pag. 446. (*n*) Academ. des Scienc. l'an 16 9. Mem. pag. 238. &c. (*o*) Anſons voyage round the world pag. 145. (*p*) Mead differtat. ſur le ſcorbut. pag. 135. (*q*) Anſons voyage &c. ibid.

Sed nec interna viſcera immunia ſunt ab hac labe, & praecipue obſervavi, cardiae & ventriculi dolores enormes quandoque hos aegros excruciare, ab aſſumtis cibis auctos, appetitu tamen ſatis integro manente. Pericardium, pulmo, pleura, diaphragma, non tantum concreta, ſed quaſi in unam maſſam confuſa, inventa fuerunt in cadaveribus ſcorbuticorum, qui ſubita oppreſſione pectoris ſuffocati perierant (*r*); & ſequenti numero patebit, ulcerationes & corruptelam viſcerum in hoc morbo obſervatas fuiſſe. Interim tamen & hoc mirabile occurrit, quod in tanta degeneratione humorum cerebrum tamen ſemper ſanum & illaeſum repertum fuerit (*s*), & obſervationes hujus morbi per totum ejus decurſum factae confirmant, actiones cerebri ſatis integras manſiſſe. Convulſiones, tremores, paralyſes &c. quidem adſunt in hoc morbo aliquando, uti ſtatim dicetur; ſed potius vitio nervorum & muſculorum, quam ipſius cerebri: memoria enim, intellectus, ratiocinium &c., illaeſa manent. Miſeri illi, qui in ultimo ſeptentrione hybernaverunt, & ſucceſſive omnes perierunt, ſingulis diebus omnia notaverant, quae ipſis contigerunt, & ultimus ſuperſtes concludit harum calamitatum hiſtoriam, dum ſcribit, *Morior*; unde videtur, ad ultimum vitae finem mente conſtitiſſe; nec memorat, ullum ſociorum deliraſſe ante mortem (*t*). Simul & hoc notari meretur, quod ad finem vitae uſque appetitus non defecerit, ſed miſeri illi, ob debilitatem & dolores continuos de lectulis ſuis ſurgere non poterant amplius, ut cibos pararent (*u*). Imo ingentem famem in ſcorbuticis ad mortem uſque adfuiſſe notat *Poupart* (*w*), illamque deducit ab acri humore, qui in ventriculis hoc morbo defunctorum reperiebatur.

Maculae lividae. De maculis ſcorbuticis praecedenti numero dictum fuit: verum ubi aucta ſcorbuti malignitate lividae maculae totam corporis ſuperficiem incipiunt deturpare, gangraenoſae corruptelae indicium dant.

4. Febres variae, calidae, malignae, intermittentes omni modo, vagae, periodicae, continuae, ἀτροφίαν inducentes; vomitus; diarrhoeae; dyſenteriae; ſtranguriae ſaevae; lipothymiae; anxietates ſaepe ſubito lethales; Hydrops; Tabes; Convulſio; Tremor; Paralyſis; Contractura; Maculae nigrae; Vomitus, & Seceſſus ſanguinis; Hepatis, Lienis, Pancreatis, Meſeraei putredo & conſumtio; Contagium celere.

Antea ad §. 586., ubi de febrium cauſis agebatur, notatum fuit, omnia illa, quae humores multum mutant, febrim facere poſſe. Ex antedictis autem ſatis patet, quantum in ſcorbuto ſanguis degenerare poſſit a naturali

 ſua

(*r*) Acad. des Scienc. l'an 1699. Mem. pag. 240. (*s*) Ibid. pag. 246.
(*t*) Salmon Hedendaegſe Hiſtorie VII. deel pag. 918. (*u*) ibid. pag. 892.
(*w*) Acad. des Scienc. l'an 1699. Mem. pag. 245.

ſua conditione. Ubi ergo jam provectus morbus eſt, ſanguiſque fere totus corruptus, minime mirum eſt, peſſimas accendi febres, & quidem admodum varias, pro diverſo nempe gradu corruptelae, pro diverſis partibus corporis, quae prae reliquis afficiuntur. In ſcorbuto incipiente raro febris adeſt, ſed tantum ſuccedit morbo jam inveterato: idem autem & in aliis morbis chronicis obſervatur. Sic in melancholia pulſus lentus eſt, & frigus majus (§. 1094.); in atra bile turgente febres immanes brevi omnia putrefacientes (1104.) obſervantur: hydrops incipiens a febre alienus morbus eſt; hydropem diuturnum lenta febris comitatur frequenter, dum nempe corrumpi incipiunt ſtagnantes aquae. Tales febres inordinatas, intermittentes, continuas, in ſcorbuticis vidit *Eugalenus* (*x*); putridas admodum peſſimum ſcorbutum comitatas fuiſſe, alibi (*y*) legitur. Febres autem illae depaſcuntur corporis toroſitatem, & tanta eſt degeneratio ſanguinis omniumque humorum, ut non poſſit fieri reſtitutio illorum, quae per ipſas vitae actiones pereunt quotidie de ſolidis & fluidis corporis partibus; adeoque neceſſario atrophia ſequitur.

Vomitus, diarrhoeae, dyſenteriae. Praecedenti numero dictum fuit, moleſtam ſaepe cardialgiam in ſcorbuticis obſervari, quam quandoque vomitus ſequitur; & plerumque doloris levamen ſentiunt, dum ventriculum exoneraverunt, unde ſaepe digito in fauces immiſſo vomitum excitant, ut lenimen doloris obtineant. Si a ſimili cauſa irritentur inteſtina, poterit diarrhoea ſequi, vel & dyſenteria, ſi major humorum acrimonia fuerit: praecipue metuitur illa dyſenteria, quae putrefactis & conſumtis jam viſceribus abdominalibus ſequitur, quia ſemper lethalis eſt. Obſervata fuit & pertinax alvi conſtipatio, quam ſimul comitabatur diffi.ilis reſpiratio, atque hoc pro lethali ſigno habebatur prae reliquis (*z*).

Stranguriae ſaevae. Cauſae ſtranguriae poſſunt referri vel ad acrimoniam urinae auctam, vel ad male affectas partes, per quas urinae tranſeunt, vel ad utrumque hoc malum, dum v. g. acrior urina ureteres, veſicam, urethram, excoriat. Conſtat ex Phyſiologicis (*a*), urinam continere aquam ſanguinis, ſalem ejus acerrimum, ſubtiliſſimum, volatiliſſimum, alcalino proximum, oleum ſanguinis acrius & jam putrefacto proximum: adeoque major acrimonia urinae pendet a majori copia ſalis & olei ſanguinis in urina contentorum, vel & a majori acredine illius ſalis & olei. Sic videmus, aeſtivis ſub caloribus, dum per cutis ſpiracula diſſlatur multum de parte aquoſa ſanguinis, urinam reddi parciorem, ſed magis coloratam, quandoque adeo acrem, ut ſtranguriam faciat, & quidem ideo, quia ſales & olea ſanguinis in tali urina majore copia haerent, dum deficit aquoſa pars diluens. Etiam alia occaſione dictum fuit (vide §. 888.), ſtranguriae ſenſum percipi, dum materies morboſa ſoluta & mobilis reddita, ſed & ſimul acrior, per urinae vias expellitur de corpore; tuncque illa ſtranguria boni ominis eſt,

(*x*) Pag. 28. 34. 35. (*y*) A voyage round the world pag. 145. (*z*) Ibid. pag. 144. (*a*) H. Boerh. Inſtit. Med. §. 375.

eſt, quia notat, urinam quidem eſſe acriorem, ſed ideo, quia materiam morboſam continet de corpore eliminandam. Urina autem ſcorbuticorum rubra eſt cum ſedimento gravi copioſo, lateri rubro contrito, aut bolo rubro, ſimili, quod ſedimentum, ſi urina igni imponitur, denuo ſolvitur, & in primis ſi aliqua copia aquae addatur: tanta enim copia ſalium gravatur talis urina, ut, dum frigeſcere incipit, ſtatim pars illorum ad fundum ſecedat, imo & ſalina pellicula ſaepe talibus urinis innatat, perfecte ut fit in muriis ſalium ſaturatiſſimis, quae frigefactae ad fundum ſales deponunt; uti notum eſt in depurationibus & cryſtallizationibus ſalium, quae in officinis chemicis & pharmaceuticis fieri ſolent. Colorem autem ſaturatiorem urinae in primis ab oleo pendere, docuerunt Chemici. Simul notandum, quod in ſcorbuticis, dum in pejus vergit morbus, obſcurior fiat urinae color, & in fuſcum vergat; urina autem ſana, ſibi relicta, dum incipit putreſcere, ſimilem colorem fuſcum acquirit, & ſedimentum copioſum deponit; adeoque tunc talis urina dat ſignum diſpoſitionis ad putredinem auctae. Urinam inter praecipua ſigna diagnoſtica ſcorbuti habuit *Eugalenus* (*b*), & optime monuit, in morbi initio urinas quandoque citrinas & tenues eſſe, quandoque craſſas & albas, quales in omni cruditate reddi ſolent; verum creſcente morbo obſervat, quod nonnunquam tenues & intenſae rubedinis appareant, ſed ad fuſcum declinantes, ſimiles illis, quae in ardentibus febribus redduntur, niſi quod obſcure liveſcant. Ideo ſequentem regulam diagnoſticam ſtatuit: *In quorum urinis maiora putrefactionis indicia inſunt, quam foris ex calore & ſiti apparet, morbo lento exiſtente, & ad nullius veteribus cognitae febris typum accedente, de his certo tecum ſtatuere potes ac debes, a ſcorbuto tales detineri.* Alio autem in loco addit (*c*); *Maxime, ſi obambulantibus, & omnia vitae munia ſine offenſione adminiſtrantibus, tales (urinae) reddantur.*

Ubi ergo acriorum, & fere putridorum, ſalium & oleorum copia exit per urinam in ultimo ſcorbuti gradu, facile patet, ſtranguriam moleſtiſſimam debere ſequi, praecipue ſi ſimul, ut in marinis itineribus ſaepe fit, adſit penuria potus, quo potuiſſet urina reddi magis diluta, adeoque & minus acris.

Lipothymiae, anxietates &c. Omnes auctores, qui accuratius de hoc morbo ſcripſerunt, monuerunt, animi deliquium & ſubitam mortem in ſcorbuto peſſimo metuenda eſſe. *Eugalenus* (*d*) hoc notavit, addiditque, omnium fere hoc morbo laborantium pulſum parvum, debilem, & inaequalem eſſe, ſed talis pulſus lipothymiam minitatur. Ita & apud *Foreſtum* (*e*) leguntur ſequentia de ſcorbuto: *Quoties vero paſſio magis ingraveſcit, ſequitur ambulandi impotentia, anhelitus difficultas, potiſſimum dum ſe movent aut erigunt; & ſi aliquando erecti ſedere conantur, quaſi deficiente ſpiritu ſemianimes deliquio afficiuntur: rurſus decumbentes reficiuntur ac reſpirant liberius.* Poſtea autem addit, quod hoc deliquio aliquos exſtinctos noverit. Ad praecedentem nume-

(*b*) Pag. 18. 23. &c. 27. 31. 58. (*c*) Pag. 23. (*d*) Pag. 48.
(*e*) Lib. XX. Obſervat. XI. Tom. II. pag. 418.

merum jam notatum fuit, claſſiarios peſſimo ſcorbuto laborantes adhuc commode ſe habuiſſe, dum in lectulis decumbebant quieti, ad minimum autem corporis motum ſubito exſpiraſſe; imo etiam tales, qui utcumque videbantur reconvaleſcere, & ſolitos labores tentare conabantur. *Poupart* (*f*) ſubitaneas tales ſcorbuticorum mortes pariter obſervavit, & in cadaveribus illorum vidit, omnia interiora corrupta eſſe, in multis etiam cordis auriculas pugnum aequantes, repletas ſanguine coagulato, unde neceſſario ſanguinis circuitus ſubito ſuffocari debuit.

Hydrops. Patuit ex illis, quae §. 1150. dicta fuerunt, inter ſcorbuti cauſas recenſeri talem victum, qui pertinacibus viſcerum obſtructionibus anſam dare poteſt; uti in capite de *Melancholia* demonſtratum fuit: praeterea & additum fuit, illos, qui morbis lentis obnoxii vivunt, in ſcorbutum pronos eſſe. Verum poſtea, ubi de cauſis hydropis §. 1229. dicetur, patebit, pertinaces viſcerum obſtructiones hydropi viam ſternere; unde & ibi ſcorbutus inter cauſas hydropis numerabitur. Praeterea ad ſecundum numerum hujus paragraphi crurum tumor inter ſcorbuti phaenomena locum habet, qui & in hydrope incipiente adeſt (vide §. 1230.); adeoque facile patet ratio, cur inveteratum ſcorbutum ſequatur hydrops. Unde, uti monet *Sydenhamus* (*g*), vulgo dicebatur: *Ubi deſinit ſcorbutus, ibi incipit hydrops.* Indignabatur quidem magnus ille vir, uti ad §. 1149. monui, quod ubique ſcorbutum incuſarent Medici; & hinc ſubjunxit ſequentia: *Haec tamen regula ſaepe ſaepius non aliter eſt accipienda, quam quod, ubi primum ſe Hydrops manifeſtis prodit indiciis, praeconcepta de ſcorbuto opinio ſtatim collabaſcit*: interim tamen modo dicta ſatis evincunt, hydropem poſt diuturnum ſcorbutum ſequi poſſe; & obſervationes practicae docent, illud frequenter contingere.

Tabes. Eodem hoc numero jam dictum fuit, quare atrophia ſcorbutum ſequatur, qua ſenſim contabeſcit corporis habitus: verum & ipſa tabes, purulenta labe affectorum viſcerum effectus, a ſcorbuto naſcitur quandoque. Phthiſin enim, ſive tabem, ab ulcere aliorum viſcerum, aeque ac ab ulcere pulmonum, produci poſſe, ad §. 1214. patebit. In cadaveribus autem hoc morbo defunctorum pus inventum fuit in cavo pectoris (*h*), in pulmone, in hepate, in renibus, ſub axillis, inter muſculos brachiorum & femorum; adeoque patet, & purulentam tabem ex hoc morbo ſequi poſſe.

Convulſio. Ingentes haemorrhagias in ſcorbuto quandoque occurrere, ad praecedentem numerum dictum fuit: verum alia occaſione ad §. 232. probatum fuit, evacuationem nimiam cruoris praegreſſam ſequi convulſiones, adeoque & ab hac cauſa in ſcorbuticis ſequi poſſent. Praeterea ad §. 710., ubi de *convulſione febrili* agebatur, notatum fuit, ab aliis partibus corporis affectis ſic poſſe affici ſenſorium commune, acſi cauſa phyſica in ipſo cerebro

(*f*) Academ. des Sciences l'an 1699. Mem. pag. 244. (*g*) Sect. VI. Cap. v. pag. 350. (*h*) Academ. des Sciences l'an 1699. Mem. pag. 239. 240. 241.

bro praeëxſtitiſſet, cum tamen longe aliis in locis haereat origo mali. Non mirum ergo videbitur, in peſſimo ſcorbuti gradu convelli aegros, licet in cadaveribus cerebrum ſanum inveniretur (*i*): ſi enim bilis corrupta in ventriculo fluctuans (vide §. 710.) convulſionem excitare potuerit, ceſſantem ilico, dum per vomitum haec ſaburra excutiebatur; ſi dolores magni & periodici, uti & ulceroſa materies alicubi hoſpitans in corpore, epilepſiam horrendam producere potuerit (vide §. 1075. 4.); quid non timendum erit in aegris, quorum omnia fere oſſa carioſa erant (*k*); quorum ligamenta erodebantur ab acri ſanie in cavis articulorum collecta; quorum pericardium fere totum eroſum erat, & ipſum cor profunde ulceratum (*l*); quorum viſcera alluebantur adeo acri ſanie, ut haec cadavera ſecantibus epidermis ſecederet a manubus, & facies ulceraretur (*m*). Patet ergo ſufficiens ratio convulſionum in peſſimo ſcorbuto, de quo hoc numero agitur; & *Poupart* (*n*) obſervat, convulſiones omnibus ſcorbuticis contigiſſe, dum illas inter communia ſymptomata ſcorbuti putridiſſimi recenſet.

Tremor. Antea ad §. 627., ubi de Tremore febrili agebatur, notatum fuit, tremorem naſci, vel a defectu ſubtiliſſimi liquidi, adeoque ſumma debilitate; vel a cauſa quacumque ſenſorium commune irritante. Certe ſtatim patuit, irritantes cauſas validas adeſſe, ſimulque ex antedictis conſtitit, tantam debilitatem eſſe in ultimo hujus morbi gradu, ut etiam a leviſſima cauſa in animi deliquium cadant. Videantur illa, quae ad locum citatum habentur, ubi haec fuſius explicantur.

Paralyſis. Ex illis, quae §. 1060. de cauſis paralyſium dicta fuerunt, patet ſatis, quod in ſcorbuto laborantibus poſſit paralyſis naſci aeque ac in aliis hominibus, ſi tales cauſae ſupervenerint: verum hic agitur de illa Paralyſi, quae ex ſcorbuto ut cauſa ſequitur: hanc *Eugalenus* deſcripſit (*o*), & ſimul notavit, a Paralyſi Veterum differre in eo, quod, licet robur & firmitas pereant membris affectis Paralyſi ſcorbutica, tamen in pleriſque aliquis motus maneat, & quidem per intervalla ille motus augeatur ac minuatur denuo. Ad §. 1057. autem monitum fuit, quod levior talis Paralyſis gradus vocetur *Pareſis*, dum nempe adhuc in membris paralyticis aliquis motus ſupereſt, ſed non conſtans. Ideo etiam *Eugalenus* (*p*) maluit vocare paſſionem paralyticam, quam paralyſin; praecipue cum videret, idoneis remediis quandoque brevi tempore ſuperari hanc pareſin, cum econtra vera paralyſis, conſentientibus omnibus Medicis, pro diuturno & pertinaci morbo habeatur. Si jam ſimul conſideretur, in cadaveribus peſſimo ſcorbuto defunctorum cerebrum ſanum repertum fuiſſe, uti antea dictum fuit, videbitur admodum probabile, ſcorbuticam illam paralyſin non adeo pendere ab encephali & nervorum vitio. Sectiones autem cadaverum docuerunt (*q*), ligamenta erodi, epiphyſes ſolvi ab oſſium reliquo corpore, ipſos muſculos ſanguine nigro

(*i*) Ibidem pag. 246. (*k*) Ibid. pag. 239. (*l*) Ibidem pag. 245.
(*m*) Ibidem pag. 246. (*n*) Ibidem pag. 238. (*o*) Pag. 61. 62.
(*p*) Pag. 63. (*q*) Academ. des Scienc. l'an 1699. Mem. pag. 239.

gro & putrido madidos, dum attrectabantur manubus, in fruſta diſrumpi, qui in ſanis hominibus adeo firmi ſunt (*r*). Haec certe ſufficiunt ad impediendum membrorum liberum motum, praecipue ſi ſimul notetur, quod cauſa motus muſcularis per nervos quidem applicetur muſculis (vide §. 1058.), ſed & ſimul requiratur integra ipſius muſculi fabrica, ut cauſa motus, per nervos applicata muſculo, effectum ſuum praeſtet. Cum ergo quandoque adeo depravetur in hoc morbo muſculorum, ligamentorum, & oſſium, quibus muſculi adhaerent, fabrica, patet ratio paralyſis ſcorbuticae dictae.

Contracturae. In Paralyſi aderat muſculi laxa immobilitas, verum in contractura muſculi rigidi potius ſunt, & immobiles ſimul; ſed tunc articuli, quibus movendis illi muſculi ſerviunt, flexi manent, nec extendi poſſunt amplius. Obſervavit hoc malum in ſcorbuticis *Poupart* (*s*), muſculis ligni inſtar rigeſcentibus, ob ſanguinem copioſum coagulatum, quo turgebant. Cum autem etiam in cadavere (vidi §. 1058.), injecta aqua tepida per arteriam ſic turgere poſſit muſculus, ut tumentium vaſorum aucta amplitudine minuatur longitudo muſculi, & pars affixa huic muſculo moveatur, facile patet, idem fieri debere, dum infarcta ſanguine vaſa turgent ſummopere in muſculis viventis adhuc hominis. Cum autem muſculi artus flectentes validiores ſint muſculis extenſoribus, patet ratio, quare dum eadem cauſa agit in omnes, fiat contractura membrorum; quod etiam antea ad §. 1069. monitum fuit, dum de cura paralyſis agebatur. Talem retractionem verſus poplitem *Eugalenus* (*t*) in ſcorbuto obſervavit.

Maculae nigrae. De maculis diverſorum colorum in praecedentibus numeris hujus paragraphi dictum fuit: ubi vero nigrae ſunt, certa ſunt necroſis, adeoque & mortis, indicia.

Vomitus & ſeceſſus ſanguinis. De ſubitis & ſaepe ſatis miris Haemorrhagiis in hoc morbo praecedenti numero dictum fuit. Cum autem in ultimo hujus morbi ſtadio eroſis vaſis & viſceribus tales evacuationes ſanguinis ſurſum & deorſum fieri ſoleant, ſatis patet, nihil boni inde exſpectari poſſe.

Hepatis, Lienis &c. Totus ſanguis, & omnes humores, tandem degenerant in rodentem acrimoniam; non mirum ergo, omnia putreſcere & conſumi: obſervationes plures antea recenſitae fuerunt, quae hoc confirmant.

Contagium celere. Docuerunt quidem obſervationes practicae, plures ſimul in eodem loco ſcorbuto affligi: tamen inde nondum certo conſtat, quod per contagium ex uno homine in alterum hic morbus tranſeat. Dum enim in navibus, vel & in urbibus obſeſſis, ſcorbutus graſſatur, malo victui, aquae penuriae, vegetabilis cibi defectui &c., hujus morbi origo merito tribui poteſt, uti ex antedictis patuit; adeoque cauſis communibus, in omnes eodem loco degentes agentibus, potius tribuendus videtur, quam con-

(*r*) Ibidem pag. 244. (*s*) Ibid. pag. 241. (*t*) Pag. 60.

contagio. *Sennertus* (*u*) quidem voluit, ſuo tempore in Saxonia inferiori ſcorbutum ideo frequentem fuiſſe, quia mos erat, ut ex capaci poculo biberent omnes, & cum raro fieret, ut omnes communi menſa utentes a ſcorbuto immunes forent, illeque morbus gingivas ſoleat primo inficere, hinc credidit, ſcorbuticum virus hoc modo facile communicari poſſe. Verum urgeri poſſet, ſimilem in commenſalibus victum huic morbo aeque originem dare potuiſſe. Fateor, quod nemini ſuadere vellem, ut eodem uteretur poculo cum illis, quibus putrido tabo gingivae diffluunt: interim tamen non videtur certo conſtare, quod per contagium propagetur ſcorbutus, uti de variolis, lue venerea, ſcabie, & ſimilibus morbis, fieri novimus. In iis locis, ubi ſcorbutus pro endemio morbo habetur, obſervavi illos, qui inferiorem domus partem incolunt, hoc morbo affligi, dum interim in ſuperiori parte domus habitantes, & ſalubri victu utentes, ab hoc morbo immunes erant, licet quotidie inter ſcorbuticos verſarentur.

Fateor quidem, quod *Poupart* (*w*) contagioſum hunc morbum vocaverit, & quaedam habere communia cum crudeli Athenienſium peſte dixerit, plurimoſque in eodem noſocomio hoc morbo decubuiſſe: verum notandum eſt, quod aegri deferebantur in noſocomium jam ſcorbutici, & ob magnum numerum, ne putridis exhalationibus nocerent aliis decumbentibus, ad aliud noſocomium delati fuerunt. Neque legitur, ſaltem ibi, alios infectos fuiſſe. Praeterea Indiam dum navibus petunt Batavi, ad Promontorium bonae ſpei ubi pervenerunt, ſcorbuto aegrotantes claſſiarios ad noſocomium deferunt, nullum inde metuentes contagium; ſolentque fere omnes bono victu brevi reſtitui. Interim tamen prudentia jubet, ut in ultimo ſtadio ſcorbuti verſantes aegri caute tractentur: licet enim contagium non metuendum adeo foret, tamen putridiſſimis exhalationibus nocere poſſent.

§. 1152. EX quibus liquet, hujus morbi naturam & effectus non difficulter elici ab his, qui praedicta expendunt.

Per victum enim inſalubrem, & alia §. 1150. recenſita, ſenſim degenerat ſanguis, & omnes tandem humores, ut viſcido lentore magis cohaereant, & difficilius tranſeant per vaſorum anguſtias: procedente morbo huic lentori jungitur acrimonia. Effectus autem ejus diverſi ſunt, pro indole & gradu variis hujus acrimoniae, & prout diverſis corporis partibus haec applicantur. Simul & partium ſolidarum cohaeſio adeo debilitatur, ut a levi cauſa facile ſolvi poſſit; uti docent ſcorbuti ſymptomata modo enarrata.

(*u*) Lib. III. Part. V. Sect. 2. Cap. III. Tom. II. pag. 994. (*w*) Academ. des Scienc. l'an 1699. Mem. pag. 237.

§. 1153. **E**T cauſam ejus proximam eſſe eam ſanguinis indolem, qua & craſſitie ſimul in una, & tenuitate acri ſalſa, alcalica, vel acida, in altera parte peccat: quae in primis accurate inveſtiganda & diſtinguenda ſunt.

Cauſa proxima morbi appellatur tota illa ſimul, quae morbum jam praeſentem conſtituit, & cujus praeſentia ponit, continuat, morbum; cujus abſentia eum tollit (*x*). Sanguis autem humanus conſtat diverſis partibus, quarum quaedam in concretionem pronae ſunt; aliae vero tenuiores longe minus cohaerent, & facillime a reliquis ſecedunt. Sic in ſanguine recens miſſo videmus contineri halituoſum ſubtile, quod in auras ilico avolat, & quod vaſis puris exceptum exhibet liquidum tenue admodum: rubra autem pars ſanguinis ſponte coït: ſerum vero ſanguinis calore ebullientis aquae concreſcit in maſſam ſciſſilem, inſtar albuminis ovi cocti; interim & tenuior lympha in ſanguine adeſt, quae, nec ſponte ſua, nec calore majori, in coagulum abit. Illa autem pars ſanguinis, quae in concretionem prona eſt, craſſior fit in ſcorbuto, uti ad tertium numerum praecedentis paragraphi dictum fuit; & quidem adeo, ut pars ſeri in mucum ex flavo virideſcentem abeat. Sed tunc ſimul notatum fuit, tenuiorem ſeri ſanguinis partem ſalſam eſſe & acrem. Cum enim tenuiſſima ſanguinis portio pro maxima parte aquoſo latice conſtet, & omnia ſalina prompte ſolvantur in aqua, patet ratio, quare, ubi ſalina acria abundant in ſanguine, tenuior ſanguinis pars majorem acrimoniam habeat. Idem verum eſt de oleo ſanguinis, pariter acriori reddito, cum ſalibus acrioribus unito in ſaponem, qui promte in aquoſis diluitur. Si ſola craſſities major peccaret, obſtructiones fierent, dum tales humores in vaſorum anguſtiis haererent facile immeabiles: ſi ſola acrimonia tenuiorum liquidorum adeſſet, elueretur ſatis facile copioſiori potu tenui quocumque, & per urinae vias, vel cutis ſpiracula haec exirent de corpore: verum dum illud acre irretitur huic lentori, manet affixum partibus, in quibus illud lentum haerere incipit & colligi, illaſque erodit. Ex binis autem illis, ſpiſſitudine nempe majori in una parte ſanguinis craſſiori, & acrimonia in parte tenuiori altera, videntur ſatis intelligi poſſe phaenomena ſcorbuti, uti ſequenti paragrapho dicetur: adeoque merito concluditur, bina haec unita ſimul conſtituere cauſam proximam hujus morbi.

Acrimonia autem haec varia eſſe poteſt: ſi enim a ſalſamentis liberalius aſſumtis acrimonia conciliatur humoribus, haec muriatica erit, nec facile tunc in putredinem tendet ſcorbutus, & diutius tolerabitur, licet moleſtiſſimos dolores faciat, & rigiditatem membrorum quandoque inducat: talis in claſſiariis ſatis frequenter contingit, & victu recenti inſulſo, potuque copioſo, feliciter ſuperari ſolet, & ſaepe brevi ſatis tempore. Ubi vero non bene conditis ſale carnibus, & hinc calido ſub climate putreſcentibus, veſci co-

(*x*) H. Boerh. Inſtit. Med. §. 740.

coguntur miſeri, & aquam corruptam bibere, tunc alcalina putrida naſcitur acrimonia, & peſſimus ſcorbutus ſequitur, qui brevi corpus deſtruit. Acida acrimonia rarius contingit quidem, tamen & obſervatur in illis locis, ubi vilioris ſortis homines pane ſecalino, lacte ebutyrato acido, farinoſis fere ſolis, vivunt; ſimulque ſedentarias artes exercent, ut ſibi victum parent. Scorbutus talis non adeo ſaevus eſt, & ſatis diu tolerari poteſt, nec ita difficulter ſanatur, modo victus mutari poſſit, & ſalubri motu exerceri corpus; quod non ſemper apud pauperes obtineri poteſt ob rem anguſtam, & quia ad alia opificia inepti ſunt.

§. 1154. ET ex his per hiſtoriam morbi (1151.) cognitis, omnia ejus morbi phaenomena, utut mira, facile deduci poſſe.

Veritas cauſae proximae ſcorbuti modo aſſignatae ulterius confirmatur, ſi conſiderentur ſymptomata hujus morbi, licet multiplicia admodum, & ſatis mira: nam ſatis commode inde deduci poſſunt; & cauſae hujus morbi (vide §. 1150.) aptae ſunt, ut talem degenerationem humoribus noſtris inducant.

Incipiente enim morbo, craſſities illa ſanguinis adeſt; acrimonia autem tanta humorum nondum obſervatur: hinc pigritia & torpor una cum doloris obtuſi ſenſu per omnia membra incipientem ſcorbutum comitantur (§. 1151. 1.). Ubi vero increſcit morbus, augetur ille ſanguinis lentor; hinc difficilis reſpiratio ad parvum etiam motum, dum craſſus ſanguis per arteriae pulmonalis anguſtias tranſire abſque moleſtia non poteſt; hinc venoſus ſanguis ad cor dextrum retardatur; unde crura tument (§. 1151. 2.). Verum ſimul incipit augeri acrimonia, quae, in tenuiore ſanguinis parte haerens, ſe manifeſtat in liquoribus a ſanguine ſecretis, adeoque ipſo ſanguine tenuioribus. Urina fit acrior, contentis ſaturatior, magis colorata: ſaliva pariter a blanda ſua indole degenerat, & gingivas perpetuo alluens illas inficit & dolere facit. Si acrimonia alcalina ſit, incipit os foetere, quia degenerans ſaliva, in os affuſa, ubi liberrimus aëri aditus eſt, putreſcit cito: gingivae, perpetuo maceratae in putreſcente ſaliva, tabeſcunt, & putredinem augent, adeoque & oris foetorem. Dum ſuccus pancreaticus, ſalivae ſatis ſimilis, ſimiliter degenerare incipit, uti & bilis, tormina ſtomachica, iliaca, colica &c. ſequuntur. Vaſa autem, dum acriora liquida per illa fluunt, ſolvi incipiunt, in primis minora vaſa, quorum tunicae minus validae ſunt: hinc haemorrhagiae fiunt, ſed leviores tantum, quia majora vaſa, magis calloſis tunicis inſtructa, non tam facile patiuntur unitatis ſolutionem, ut Chirurgi dicere ſolent.

Omnia autem haec in primis obtinent in ſcorbuto putrido; nam ubi acida, vel & muriatica, acrimonia praedominatur, ſymptomata ſunt leniora, nec tam ſubito increſcunt. Aucta vero putredine, gingivae diffluunt in cadaveroſam ſaniem, dentes corrumpuntur cito, imo & quandoque ipſae maxillae carioſae fiunt. Simul per ipſam putredinem majorem ſanguinis craſſi-

ties ſolvitur; uti enim antea dictum fuit, in febribus putridis ſanguis de vena miſſus non concreſcit, ſed fluidus manet: adeoque talis ſanguis vaſis ſuis contineri nequit, ſed per extrema illorum elabitur, vel & eroſis vaſis periculoſas haemorrhagias facit (vide §. 1151. 3.). Reliqua autem ſymptomata antea memorata, quae comitari ſolent ſcorbutum peſſimum, ex illa fluidorum degeneratione ſatis facile deducuntur; praecipue ſi conſideretur, & ſolidarum partium cohaeſionem debilitari non tantum ob acrimoniam erodentem humorum, ſed etiam, illa, quae de ſolidis corporis noſtri per vitales actiones deteruntur quotidie, non poſſe reſtitui, ubi tanta omnium humorum degeneratio adeſt: hinc vel ſponte apertis vaſis ſubcutaneis, vel a levi attactu contritis, maculae illae ſcorbuticae oriuntur. Similia autem fieri in interioribus corporis, magna debilitas, & ſubita mors ad minimum motum, ſatis docent.

§. 1155. QUod ipſum clarius docent regulae, quas curatio morbi proſpero, vel ſiniſtro, eventu comprobavit; quarum praecipuae hae ſunt.

Prudentes Medici, poſtquam morbi cauſas conſideraverunt, & attenta mente perpenderunt omnia ſymptomata, concludunt, quid agendum ſit, ut morbus praeſens curetur. Interim tamen, dum illa adhibentur remedia, quae indicatio ex cauſis & phaenomenis morbi deducta juſſerat, ſollicite attendunt, an haec proſpero effectu ſe probent, an non. Si prius contigerit, noverunt ſe morbi genium perſpexiſſe; ſi poſterius, intelligunt ſe nondum ſatis cognitam habere morbi indolem; tuncque omni attentae mentis acumine conantur detegere, in qua re erraverint. Haec eſt illa doctrina nocentium & juvantium, tanti in arte uſus, cum vel confirmat diagnoſin & indicationem curatoriam, vel errorem hic commiſſum cito detegit. Videantur illa, quae circa hanc rem ad §. 602. 7. dicta fuerunt. Patebit autem, ſpero, ex curatione ſcorbuti, mox tradenda, cauſam proximam hujus morbi rite definitam fuiſſe; ſicque hactenus dicta rerum eventu confirmabuntur.

§. 1156. IN hoc morbo craſſum eſt reddendum tenue; ſtagnans mobile; cohaerens fluidum.

Sequuntur jam generales indicationes curatoriae, quae reſpondent cauſae proximae morbi §. 1153. deſcriptae. Craſſities enim aderat in una ſanguinis parte, impediens liberam circumductionem humorum per vaſa; haec ergo debet attenuari: & dum hoc fit, illud, quod ſtagnabat in vaſis ob nimiam craſſitiem, mobile fiet, ubi ſic attenuatum fuerit, ut per ultimas arteriarum anguſtias libere tranſire poſſit; ſimulque illa, quae cohaerebant, denuo in fluorem debitum redigentur.

§. 1157. ITem nimis tenue cogendum; acre leniendum, in genere in ſpecie.

Pariter ad §. 1153. notatum fuit, alteram partem ſanguinis tenuitate morboſa peccare, cui juncta eſt acrimonia. Praeterea in pejori gradu ſcorbuti videmus quandoque diſſolvi ſanguinem, praecipue ſi acrimonia putrida adſit, ita ut vaſis ſuis coërceri nequeat, ſed mirae & periculoſae ſaepe ſequantur haemorrhagiae (vide §. 1151. 3.). Tunc autem indicatio jubet, illud tenue cogendum eſſe ita, ut ſolitam conſiſtentiam acquirant humores, ſicque vaſis propriis coërceri poſſint. Fuerunt quidam Medici in illa opinione, quod nimia humorum tenuitas ſanitati nocere non poſſet; hi quidem utebantur ſpecioſo hoc argumento, quod tenues humores tranſirent per omnes vaſorum anguſtias abſque ullo impedimento; & cum liber ac expeditus humorum motus per vaſa ad functionum corporis humani integritatem requiratur, concludebant, tenuitatem humorum nunquam nocere poſſe ſanitati: unde omnem curam morborum praeſentium, & prophylaxin morborum futurorum, ponebant in attenuatione omnium humorum; hincque potus aquoſos calidos, Theae, Caffae, & ſimiles, perpetuo ſorbillandos commendabant, & aegris, & ſanis hominibus. Sed non conſiderabant, ad ſanitatem requiri, ut in ſingulis vaſorum ſeriebus proprii continerentur humores; ſanguis in vaſis ſanguineis, ſerum in vaſis ſeroſis, & ſic in reliquis vaſorum decreſcentium ordinibus. Si enim ſanguis foret inſtar aquae tenuis, difflaretur totus per vaſa exhalantia, in ſuperficie corporis externa patentia; vel effuſus in cava corporis interna hydropem faceret brevi: parum enim rediret ad cor per venas, ſi humores tam tenues forent, ut liberrime tranſirent per arterias exhalantes; maximae ergo arteriae corporis brevi vacuae forent: verum cor, expellens ſanguinem in arterias, illas diſtendit, quia plenae ſunt; &, niſi diſtenderentur arteriae, non contraherentur; adeoque brevi ceſſaret ſanguinis circulus per totum corpus, & ſequeretur lethalis ſyncope.

Acre autem, quod ſimul adeſt, leniendum eſt pariter, ut minus noceat; quod obtinetur cura generali, vel ſpeciali. Generale lenimen acrium fit, dum adhibentur talia, quae quamvis acrimoniam demulcent, ut eſt aqua, diluens omne acre, oleum molle, obtundens & inviſcans omnem acrimoniam, ſimulque partes corporis defendens, ne ab acribus facile laedi poſſint. Specialis autem cura acrimoniae dicitur, quando adhibentur cognito acri oppoſita remedia, quamvis eadem manifeſtam quandoque acrimoniam habeant; uti dum v. g. acrimonia alcalina putrida acidis aſſumtis corrigitur.

§. 1158. ET in correctione unius (1156.) ſemper reſpiciendum ad naturam alterius (1157.), unde ſummae artis opus tentare hunc morbum cum ſucceſſu.

Magni

Magni momenti monitum hoc practicum eſt, & cujus neglectus tot infelicium curationum cauſa fuit. Antea in cura obſtructionis (vide §. 135.) plura laudata fuerunt remedia attenuantia, quae tamen in ſcorbuto curando promiſcue uſurpari nequeunt. Si enim adeſſet in hoc morbo acre alcalinum putridum, ſales fixi alcalini, uti & volatiles, ſapones ex alcali fixo vel volatili & oleo ſimul unitis conſtantes, nocerent, quia acrimoniam praeſentem augent, dum craſſitiem humorum attenuant. Ob eandem rationem non proſunt mercurialia in hocce caſu, quia, licet efficaciſſime ſolvant, humores tamen ſolutos in putridum liquamen convertunt, uti in ſalivatione mercuriali patet. Simul ſollicite attendendum eſt, quid viſcera, per morbum hunc labefactata, adhuc ferre poſſint. Adeoque magna hic prudentia opus eſt, ut debita ſcorbuti curatio inſtitui poſſit; in primis ſi morbus in pejori gradu jam conſtitutus fuerit: neque temere hic fidendum ſpecioſis antiſcorbuticorum remediorum titulis, cum multa ex his nocere poſſint, niſi debito tempore morbi adhibeantur, & acrimoniae praedominanti cognitae oppoſitam efficaciam habeant. Hoc autem ulterius patebit ex ſequentibus.

§.1159. ACria evacuantia ſemper hunc morbum exaſperant, & ſaepe reddunt incurabilem.

Cum durae digeſtionis cibi ſcorbuto ſaepius anſam dederint (vide §.1150.), uti & tales morbi praegreſſi, qui a validis obſtructionibus viſcerum abdominalium oriuntur, crediderunt Medici, per valida evacuantia curam hujus morbi tentari poſſe, ut nempe expelleretur haec ſaburra quantocyus, ſicque viſcera gravante hac mole liberarentur. Subducere quidem convenit illa, quae in primae coctionis viſceribus haerent, ſed leni ſtimulo, uti dicetur ſequenti paragrapho. Cum enim in hoc morbo, provecto in primis, adeo debilitentur ſolida, ut a levi vi ſolvatur illorum cohaeſio, & humores contenti effundantur, patet ſatis, multum metuendum eſſe a turbis excitatis in corpore per acria evacuantia aſſumta. Longe majus diſcrimen adhuc foret ab Emeticis, dum inter vomendum, diaphragmate & muſculis abdominalibus convulſis (vide §. 652.), valide comprimuntur omnia abdominis viſcera; quae ergo, ſi jam tabefieri inceperint in ſcorbuticis, deſtruerentur, & ſequeretur lethalis ſyncope. Praeterea obſervatur, acria purgantia, ut *ſcammoneum*, *jalappa*, *colocynthis &c.*, ſolvere etiam humores ſanos, & ſolutos in putridum liquamen per alvum educere: cum autem in pejori gradu morbi putrida humorum degeneratio plerumque ſoleat adeſſe, patet & alia ratio, quare acriora purgantia in hoc morbo non conveniant.

Multiplici in ſcorbuto curando experientia celebris *Eugalenus* (*y*) pro canone therapeutico ponit: *Quod validas purgationes & largam ſanguinis miſſionem aegre hic morbus ferat.* Pariter obſervavit *van der Mye* (*z*), purgationes

(*y*) Pag. 20. (z) Pag. 5—7.

tiones plurimos ſcorbuticos laeſiſſe. Vidi etiam, dum dyſenteriae & diarrhoeae epidemicae graſſabantur, ſcorbuticos periculoſius reliquis decubuiſſe.

Sequitur jam, ut enarrentur illa, quae in ſcorbuto curando profuerunt: cum autem §. 1151. quatuor diverſi gradus ſcorbuti deſcripti fuerint, quorum primus levior, ſequentes autem & pluribus & pejoribus ſymptomatibus ſtipabantur, ſimili ordine tradetur curatio.

§.1160. HInc α. incipiendum in ſpecie (1151. N. 1.) prima a leni, attenuante, deobſtruente, purgativo, parca doſi ſaepe iterata. β. pergendum in attenuantibus, & digerentibus dictis. γ. deſinendum in ſpecificis lenioribus, diu continuatis, in forma quacunque. δ. interim ſex res non naturales ita ordinandae, ut ſint contrariae cauſis (1150.).

In primo gradu ſcorbuti (§. 1151. 1.) talia ſymptomata adsunt, quae majorem humorum craſſitiem & immeabilitatem docent, ſed nulla adſunt ſigna magnae acrimoniae humorum, aut viſcerum corruptorum.

α. Lene tale purgans datur, ut liberentur primae viae ab omni materia indigeſtili, ob malum victum ſaepe hic collecta: ſimul, ut blando ſolvente ſalino ſtimulo attenuentur humores, & copioſius deriventur verſus inteſtina; ſicque non tantum contentae in tubo inteſtinali faeces educantur, ſed ſimul ſolvantur atque expellantur illa, quae in viſcerum abdominalium vaſis haerere inceperant.

Plures autem tales formulae in *Materia Medica* ad hunc numerum habentur, quae huic ſcopo ſatisfaciunt. Commendantur quidem & ibi *Pill. Coch. Maj.*, quae ſcammoneum, colocynthidem, aloën &c., continent, ſed dantur ſatis parca quantitate; & praeterea in hoc ſcorbuti gradu nondum magna acrimonia adeſt, neque putrida humorum ſolutio.

Solet horum purgantium uſus ſaepius repeti, tribus quatuorve diebus interpoſitis, quo intervallo dantur remedia attenuantia & digerentia, de quibus ſtatim dicetur; tuncque iterum purgans. Semper autem memores eſſe debemus axiomatis *Hippocratici*, cujus mentionem feci ad §. 11.: *Si qualia purgari decet, purgentur, tum confert, tum facile ferunt; ſi econtra, difficulter.* Ubi ergo illa pigritia inſolita incipit emendari, dum haec remedia ſumuntur, & major alacritas redit toti corpori, ſcimus profuiſſe; e contra, ſi debilitatem & languorem ſentire incipiant, abſtinemus a purgantium uſu. Praeterea in corporibus obeſis, uti & in leucophlegmaticis, tutius repetuntur purgantia remedia; in ſtrictis & macilentis corporibus, minus conveniunt.

β. Craſſities enim humorum hic adeſt, uti antea probatum fuit; verum in cura obſtructionis (§. 135.) inter attenuantia fuerunt laudati ſales & ſapones, tam nativi, quam artificiales. In *Materia* autem *Medica* ſelecta ad hunc ſcopum remedia habentur, & ſatis varia, ut pro diverſa temperie

aegro-

aegrotantium poſſint haec vel illa adhiberi. Sic v. g. in frigidae & laxae temperiei hominibus calidiora attenuantia conducunt, qualia ſunt v. g. *Tinctura Salis tartari*, *Elixir proprietatis*, *Sal volatilis oleoſus aromaticus*, *Sapo ſtarkeianus &c.* In calidis autem & bilioſis utimur *cryſtallis* ac *cremore tartari*, *ſale polychreſto*, *oxymelle ſimplici*, *ſcillitico*; & in primis ſaluberrimis illis ſuccis, pomorum aurantiorum, citreorum, &c., quae acidulum ſaponaceum ſuccum habent, pulchre attenuantem, & ſaporis gratia adeo placentem. Simul etiam habetur ratio diverſae tempeſtatis anni: aeſtivis enim ſub caloribus a calidioribus remediis abſtinemus, quae tutius hyemali tempore adhiberi poſſunt.

γ. Satis magnus numerus eſt remediorum, quae antiſcorbuticorum titulo apud auctores commendantur, licet non omnia eaſdem vires habeant; ideoque delectu opus hic eſt, pro vario gradu morbi non tantum, ſed etiam pro diverſa aegrorum temperie. Antea dictum fuit ad §. 1150., vegetabilis nutrimenti defectum inter cauſas ſcorbuti numerari; hinc & inter ſpecifica antiſcorbutica recenſentur in *Materia Medica* ad hunc numerum talia, quae hunc defectum ſupplere poſſunt. Acetoſae omnes ſpecies, bardanae turiones primo vere erumpentes, braſſica rubra, chaerophyllum, cichorea, endivia, urtica &c., juſculis incocta, pulchrum effectum praeſtant. Huc etiam ſpectant aurantiorum, citreorum &c., ſucci, qui vel cibis adſperguntur, vel aqua diluti, addito pauco vino, gratum & ſalubrem potum praebent. Languent enim tales aegri: pulſum parvum debilem & inaequalem in ſcorbuticis adeſſe monuit *Eugalenus* (*a*); imo talem pulſum inter diagnoſtica ſcorbuti praeſentis ſigna numeravit; qui quandoque adeo languidus apparet, ut Medicus Italus, huic morbo curando minus aſſuetus, miraretur, hominem tali cum pulſu vivere poſſe. Ob hanc rationem in catalogo antiſcorbuticorum occurrunt aromata pulcherrima, quae grata ſua fragrantia languentes vires vitales excitare valent. *Abrotanum*, *Abſinthium*, *Ageratum*, *Balſamita*, *Foeniculum*, *Majorana*, *Mentha*, *Meliſſa &c.* talem vim habent. Inſuper & laudantur talia, quae, praeter lenem vim ſtimulantem, ſolvendi & attenuandi efficacia pollent. *Anagallis*, *Becabunga*, *Fumaria*, *Naſturtium aquaticum &c.* ad hunc finem merito commendantur. In hoc autem ſcorbuti gradu diu in horum uſu continuandum eſt, & licet varia forma haec remedia poſſint uſurpari, cereviſia vel vinum his medicata reddita minori faſtidio ab aegris ſumi ſolent, & quidem per longum tempus. Solo abſinthio, aquae & vino, vel & cereviſiae tenui, infuſo, difficilia ſcorbuti ſymptomata non tantum, ſed & morbum ipſum, ſe ſuperaſſe teſtatur *Eugalenus* (*b*). Dum cereviſiae dolio aliquot braſſicas rubras capitatas, minutim conſciſſas, infundebant, cum duodecim manipulis naſturtii aquatici, vel cochleariae, & libra recentis raphani ruſticani, integras familias curatas vidi, quae tali cereviſia pro potu communi utebantur diu.

δ. Niſi hoc impetrari poſſit, fruſtranea ſunt omnia: emendatus enim per

(*a*) Pag. 48. 58. (*b*) Ibid. pag. 83.

per idonea remedia morbus recrudeſcit denuo per eaſdem cauſas, a quibus originem ſumſit. Multis apud Batavos moris eſt, hyberno tempore carne bubula ac lardo ſalitis vivere, & exeunte hyeme ſatis male ſe habent a ſcorbuto: tempore verno, uſu recentium herbarum & fructuum horaeorum emendatur morbus, imo quandoque integre ſuperatur; recrudeſcens tamen denuo, dum ſubſequente hyeme ſimili victu utuntur. A caſeo antiquo & acri, ſi quotidie ſumatur, longe citius omnia ſcorbuti ſymptomata redire vidi, quam ab ulla alia cauſa. Solent quidem aegri, dum levatur morbus, Medici monita ſpernere, & in primis in chronico tali malo; interim tamen a quibuſdam impetrant Medici, ut in poſterum ſimili victui non indulgeant. Major longe difficultas obtinet in curandis ſcorbuticis, qui coguntur in locis uliginoſis & depreſſis habitare, ut victum ſibi comparent; nam nequidem optimis remediis tunc eradicatur morbus, ſed mitigatur tantum, dum verno tempore & tota aeſtate ſero lactis pro potu communi uti ſolent: unde dolent toties Medici, miſeros tales in flore aetatis jam edentulos fieri, & moleſtiſſimis artuum doloribus cruciari, in primis dum hyberno torpent otio: aeſtivi enim labores ruricolis talibus proſunt.

§.1161. AD ſecundum gradum (1151. N. 2.) conferent eadem, quae in priori, (1160. α. β. γ. δ.). Tum uſus Scorbuticorum acriorum paulo, forma ſucci expreſſi, conſervae, ſpiritus, ſal. vol., Vini, Cereviſiaeve Medicatae: Balnea itidem externa & pediluvia ex antiſcorbuticis; frictiones calidae, ſiccae, cum ſpecificis liquidis; ſaepe venae ſectio conducet, ut pars acris liquidi tollatur, eroſio in vaſa nimis diſtenta minuatur, revulsio procuretur, via paretur medicamentis applicandis.

Symptomata enumerata in ſecundo hoc ſcorbuti gradu §. 1151. 2. docent, majorem adeſſe ſpiſſitudinem & immeabilitatem humorum, quam in primo gradu: crurum enim tumor ac prae gravitate immobilitas, uti & difficilior, & ad motus etiam parvos fere deficiens, reſpiratio hoc monſtrant: conferunt ergo quidem omnia laudata in paragrapho praecedenti, ſed ſolent etiam adhiberi paulo acriora, ut magis dividatur illud lentum, ſimulque languor ille ſuperetur. Quaenam autem cautela requiratur in horum adminiſtratione, dicetur ad ſequentem paragraphum.

In *Materia Medica* ad hunc numerum plura talia acriora antiſcorbutica recenſentur, quae huic ſcopo ſervire poſſunt, ſed tamen non omnia promiſcue uſurpari. Quaedam enim acerrima ſunt, ut *Acriviola*, *Allia*, *Arum*, *Piperitis*, *Sedum minus vermiculare acre*. Unde vel in frigidis & leucophlegmaticis corporibus tantum adhiberi poſſunt, vel ſaltem in aliis temperiebus refracta tantum doſi dari debent. *Gratiola* autem acre purgans hydragogum remedium dat, quod quidem potenter ſolvit omnia tenacia, ſed tamen limitata admodum doſi hic tantum convenit, cum monitum fuerit ad §.1159., acria evacuantia hunc morbum exaſperare. Formulae pariter compoſitae ex

his in Materia Medica habentur. Simul autem notandum eſt, quod oris foetor incipiens, gingivae tumentes, & dolentes, dolores varii & vagi, (§. 1151. 2.) doceant acrimoniam humorum tenacitati junctam, adeoque & de lenimine illius acrimoniae cogitandum eſſe, dum tenax viſcidum attenuatur antiſcorbuticis illis acrioribus. Caeteroquin illud acre, adhaerens illi lentori, ſoluto hoc vinculo, liberum jam, noceret magis, niſi diluentibus enervatum, vel oppoſitis remediis emendatum, fuerit. Optimum autem eſt, ſi ſimul, evacuationibus naturalibus prudenter auctis, expellantur de corpore, & ſolutum illud viſcidum & acre huic junctum, uti ad §. 1164. dicetur.

Balnea ex plantis antiſcorbuticis, aquae infuſis, eidem ſcopo ſervire poſſunt, dum horum remediorum vis, aqua diluta, venis bibulis tuto recipitur; & in primis ſi maculae ſcorbuticae corporis externam ſuperficiem deturpent; ſic enim facilius extravaſata ſub cute liquida, quae has maculas faciunt, diſſipabuntur. Cum autem crura ſaepe talibus maculis purpureis afficiantur, unde a quibuſdam hic morbus *ſcelotyrbe* vocatus fuit, commendantur in primis pediluvia, quorum variae formulae apud *Sennertum* (c) habentur, & plures ſimiles ex remediis, in *Materia Medica* recenſitis, parari poſſunt.

Simul etiam tunc ſolent adhiberi frictiones; de quarum uſu egregio in ſolvendis coagulatis, & augenda actione vaſorum in liquida contenta, pluribus dictum fuit ad §. 28. 75. & 132., uti etiam ad §. 334., ubi de cura contuſionis agebatur; in qua ſub cute integra ſanguis effuſus haeret, fractis a vi externa ſub cute, adhuc integra, vaſis. Patuit autem ex hujus morbi hiſtoria, quod maculae illae ſcorbuticae ab effuſis ſub cute humoribus ſimiliter fiant. Cum autem in ſcorbuticis facile rumpantur vaſa, uti antea dictum fuit, lenes tantum adhiberi poſſunt frictiones: & quia ſimul metuitur facilis putredo effuſorum humorum, hinc & laudantur a multis ſpirituoſa liquida, ut nempe his irrorentur leviter panni, quibus perfricantur membra.

Diſputaverunt autem Medici, an Venae ſectio in hoc morbo conducat. Cum enim dictum fuerit ad §. 1153., in ſcorbuto eſſe talem ſanguinis indolem, quae & craſſitie ſimul in una, & tenuitate acri ſalſa, alcalica, vel acida, peccat in altera parte, crediderunt multi, nil melius ad curandum hunc morbum conducere, quam ſi repetitis etiam ſanguinis miſſionibus ſubduceretur de corpore vitioſus cruor, & bono interim victu reſtituerentur ſani humores. Verum conſiderari debet, optima etiam alimenta ingeſta debere ſubigi in corpore noſtro, ut mutentur in noſtros humores. Antea vero ad §. 25. probatum fuit, magnam jacturam ſanguinis impedire aſſimilationem ingeſtorum in naturam liquidi vitalis ſani; adeoque patet, reſtitutionem ſani humoris impediri profuſa vel frequenter repetita miſſione ſanguinis. Praeterea in ſcorbuticis ſanguis lentore ſuo incipit haerere in ultimis arteriarum anguſtiis, & mobilior tenuiorque pars tranſit in venas;

(c) Lib. III. Part. 5. Sect. 2. Cap. VIII. Tom. II. pag. 1020.

nas; lentus itaque ille ſanguis per venae ſectionem non educitur, adeoque non videtur multum emendari cacochymia humorum per ſanguinis miſſiones in hoc morbo. Simul etiam obſervationes practicae numeroſae docuerunt *Eugalenum*, uti ad §. 1159. dictum fuit, largam ſanguinis miſſionem aegre ferri a ſcorbuticis. Confirmat hoc aſſertum pulſus debilis in hoc morbo, & facilis ſyncope. Ubi autem ſatis plena fuerint vaſa ſanguinea, tunc tuto plenitudo poteſt minui per Venae ſectionem, ſicque ſimul pars acris liquidi tollitur; modo caveatur, ne ob nimiam ſanguinis evacuationem functiones corporis, ſatis languidae in hoc morbo, adhuc magis enerventur. Notandum quoque eſt, dolores ſcorbuticos, varia loca corporis occupantes, quandoque morbos inflammatorios imitari, & minus peritis imponere, uti ad §. 1151. 2. monitum fuit; tuncque etiam abſque ullo ſucceſſu ſanguinis miſſionem tentatam fuiſſe. Patet ergo ex dictis, quid boni a Venae ſectione in ſcorbuto exſpectandum ſit, & quo in caſu proſit.

§.1162. PRout vero tenuitas acris, calor ingens, metus Haemorrhagiae, majora; vel craſſities, inertia, frigus, vaſorum pallor, majora; utendum ſpecificis modice adſtringentibus, frigidiuſculis, vel calidis, acribuſve.

Ex phaenomenis hujus morbi, §. 1151. deſcriptis, patuit, in principio craſſitiem & inertiam humorum adeſſe; aucto vero morbo ſigna majoris acrimoniae apparent, & plerumque etiam incipientis putredinis; quae dum adeſt, ſolvi incipiunt humores, & ſoluti ſimul fiunt acriores; unde febres calidae ſaepe fiunt, &, eroſis ab acrimonia humorum vaſis, haemorrhagiae. Illa autem remedia antiſcorbutica, praecedenti paragrapho laudata, acria ſatis ſunt & calefacientia; adeoque, ubi oris foetor jam incipit, gingivae dolent, tument, caleſcunt, moleſti dolores vagi per totum corpus adſunt, & haemorrhagiae etiam leviores, facile patet, tutum non eſſe talium remediorum uſum. Adeo enim tenera redduntur ſolida ſaepe in ſcorbuto, ut levi de cauſa ſolvatur cohaeſio partium; ſimulque adeo ſoluti ſunt humores, ut vaſis ſuis amplius coërceri nequeant, uti praegreſſa morbi hiſtoria docuit. In tali morbi conditione prudentes Medici aliud antiſcorbuticorum remediorum genus adhibent; talia nempe, quae ſolida roborant, & nimiam humorum tenuitatem emendant. *Lapathum*, *polypodium quernum*, *capparidis & tamariſci cortex*, *acetoſa &c.*, talia ſunt, quae ad hunc numerum in *Materia Medica* recenſentur. Quamdiu autem frigus & inertia mera in ſcorbuto incipiente obſervantur, vel & morbus jam adultior frigida & leucophlegmatica corpora occupat, tunc acribus antiſcorbuticis utuntur tuto. Ubi autem dubia ſigna ſunt, vel metuitur futura brevi putredo, licet nondum adſit, tunc adhibentur illa antiſcorbutica, frigidiuſcula dicta, quae pariter in *Materia Medica* ad hunc numerum habentur, quorum pleraque vim ſolventem ſaponaceam inſignem poſſident, ſimulque omni putredini reſiſtunt. Ob eandem rationem videmus, Medicos ſaepe *cochleariam*, *naſturtium*, & ſimilia

praeſcribere, addendo ſimul *acetoſam*, *ſuccum citri*, *arantiorum &c.*, ut nempe poſteriora priorum vim nimis acrem temperent, & putredini hic metuendae reſiſtant.

§.1163. **AD** vitia autem oris in hac ſpecie emendanda oportet uti his, quae antiphlogiſtica, antiſcorbutica, & ſimul huic illive ſcorbuti ſpeciei appropriata ſunt.

Inter ſcorbutica ſymptomata §. 1151. 2. 3. numerantur vitia oris, foetor nempe oris incipiens, gingivarum tumor, dolor, & ad minimam illarum preſſionem ſanguinis eruptio; ubi morbus augetur, fit gingivarum putredo cadaver olens, & gangraenoſa corruptio, citiſſime omnia depaſcens. Ubi leviora haec mala ſunt, eradicato morbo per idonea remedia ſponte cedunt. Verum quandoque haec adeo moleſta ſunt, ut inducias non ferant tamdiu, ſed ſubitam poſcant medelam. Cum autem ad §. 1153. monitum fuerit, diverſam quandoque acrimoniam praedominari in ſcorbuto, inde concluditur, & variam eſſe medelam ad haec oris vitia, prout haec vel illa acrimoniae ſpecies adeſt. Si pallidae & tumidulae gingivae doleant in corpore Leucophlegmatico, ſpiritus theriacalis, cochleariae, ſp. vini camphoratus &c., prodeſſe poſſunt, qualia in *Materia Medica* ad hunc numerum habentur. Ubi vero gingivae rubent, calent, pruriunt, aut dolent, tunc modo dicta remedia nocerent potius, utpote nimis calida. Muria, qua Limonia mala condiuntur, quae ſalem marinum omni putredini adverſum habet, & gratam Limoniorumfragrantiam ſuccumque illorum acidum, pulcherrime prodeſt, in primis ſi parum diluatur aqua quacumque ſtillatitia, & addatur mel roſarum, diamoron &c.; quae flaccidas illas & ſaepe jam ſemigangraenoſas partes firmant; tales formulae pariter in *Materia Medica* habentur. Sufficit, ſi tali remedio ſaepius de die os colluatur, vel & ſpleniola, tali collutorio madida, inter labia, buccas, & gingivas, ponantur, ſaepius renovanda. Minime autem requiritur, ut gingivae ſcorbuticorum talibus remediis ruditer perfricentur, uti quandoque a Chirurgis factum vidi; augetur enim dolor inde & inflammatio, teneriſque illis harum partium vaſis deſtructis ſequitur gangraena. Ubi autem maculae latiores albae oriri incipiunt, in ambitu inflammatae & rubrae, cum peſſimo foetore, & copioſo ſalivae tenuis effluxu, ſuccurrendum ilico eſt efficaci medela, ut putredo citiſſime proſerpens ſiſtatur. Spiritus ſalis marini omnia alia remedia, quae tentata vidi, ſuperat. In malo hoc incipiente ſufficit, ſi drachma ſpiritus ſalis marini in quatuor unciis aquae florum ſambuci, roſarum, ſimiliſve, diluatur, & addita uncia mellis roſarum edulcoretur: ubi autem magna jam putredo adeſt, tunc mero ſpiritu ſalis marini quandoque coactus fui tangere loca haec gangraenoſa penicilli ope; & ubi depaſcens haec putredo ſic domita non amplius ſerperet intra duodecim horas, tunc denuo eodem remedio, ſed diluto magis, utebar, & brevi ſequebatur ſeparatio partium vera gangraena tabefactarum: his ſeparatis, crudae & dolentes hae partes fovebantur perpetuo ſucco ſemper-

pervivi majoris cum aequali copia mellis roſarum, quod pulchre leniebat dolorem ac inflammationem, & ad bonam conſolidationem deducebat pura jam haec ulcera. Verum ubi gangraenoſa tali putredine eroſae ſunt gingivae, dentes vacillant, & brevi cadunt, imo & quandoque maxillae oſſeae pars inſignis cadit, quod evitari nequit, ſi ſerius vocatus Medicus fuerit, vel minus idonea medela tractatum fuerit hoc malum. Videantur & illa, quae, in *Capitulo de gangraena* §. 423., de affluxu materiae ſcorbuticae ad gingivas dicta fuerunt.

§.1164. AD ſpeciem tertiam (1151.N. 3.) valent omnia praedicta, niſi quod utendum ſit maxima copia liquidorum lenium, facile meabilium, Antiſepticorum, Antiſcorbuticorum, cum leni promotione ſudoris, urinae, faecis alvinae, diu continuata.

In tertia ſpecie, uti ex ſymptomatibus §. 1151. 3. recenſitis patet, jam adeſt major acrimonia ſanguinis, ita ut vaſorum cohaeſio levi etiam vi ſolvatur, ſimulque omnes humores magis in putredinem vergere incipiant, unde & majori cautela in curatione opus eſt. Si calida & acria antiſcorbutica imprudenter adhibeantur, uti v. g. *Cochlearia*, *naſturtium*, *ſinapi*, *raphanus ruſticanus &c.*, his ſtimulis augetur motus acrium humorum per vaſa, quae parum cohaerent, unde ſaepe ſubitae & immanes haemorrhagiae ſequuntur: hinc merito praeferuntur leniora, quae ſimul omni putredini reſiſtunt, & vaſa firmant. Ob hanc cauſam *acetoſa*, *lapathum*, *acetoſella*, & ſimilia, tantum nomen meruerunt: imo in hoc morbo tractando exercitati Medici cochleariae plerumque acetoſam addunt, licet nondum ſcorbutus ad tertium illum gradum pervenerit.

Praecipuus enim ſcopus eſt in curatione ſcorbuti, ut illud acre eluatur ex ſanguine, & lentor, ſi adſit, ſimul attenuetur: verum magna copia liquidorum lenium, & facile meabilium, utrumque obtinetur; ſimulque vehiculum ſubminiſtratur ſudori & urinae, ut per has vias exeant acria. Videmus enim, in ſanis etiam hominibus, per cutis ſpiracula difflari, & per urinam ſecerni de ſanguine, omnia illa, quae per ipſas ſanitatis actiones jam acriora reddita nocerent, ſi retinerentur diutius. Pariter & per alvum exeunt de corpore non tantum inutiles faeces alimentorum poſt chylificationem peractam, verum etiam humorum in ventriculum & inteſtina depluentium recrementa. Convenit ergo, omnes has excretiones augere cum prudentia. Antea quidem monitum fuit, conſtitiſſe per obſervata practica, quod fortiora purgantia nocerent ſcorbuticis; verum ſemper profuit, leni ſtimulo alvum ſubinde promovere, ſive per *epicraſin* purgare, uti Medici loqui ſolent, interpoſito aliquot dierum intervallo; quo tempore diluentium & leniter ſolventium uſus adhiberi ſolet. Urinae autem ſcorbuticorum, uti pariter ante dictum fuit, contentis ſaturatae ſunt, & acres, magnamque ſedimenti copiam ponere ſolent; unde videtur natura ipſa hanc viam indicare, ut ſanguis ab acrimonia inhaerente depuretur.

Pa-

Patet inde ratio, quare ſerum lactis, in primis tempore verno recentis graminis ſucco dives, & hinc ſubviridefcens, tantum nomen habuerit in ſcorbuto curando; nam agit ſolvente graminis vi, ſimulque urinam ſatis copioſam movet; unde etiam inter efficacia diuretica merito numeratur. Solet quoque optimo ſucceſſu cum leniori bus antiſcorbuticis herbis decoqui, ſicque magis medicatum reddi; quales formulae ad hunc numerum in *Materia Medica* habentur, & plures aliae ſimili norma concinnari facile poterunt.

Jam apud *Hippocratem* (*d*) videmus, in cura *Ilei ſanguinei* (ſub quo nomine ſcorbutum deſcripſiſſe videtur, uti antea ad §. 1148. dictum fuit) laudari lactis aſinini cocti uſum ſatis largum cum melle, ut per inferiora ſequatur purgatio; deinde addit: *Et lac bubulum, ſi tempus ferat, quadraginta diebus bibat. Mane quoque lactis bubuli heminas duas bibat, tertia etiam aquae mulſae parte interpoſitis diebus admiſta.*

Manifeſte hinc patet, quod interpoſitis aliquot diebus, melle addito, alvum movere intenderit, ſimulque lacte dato lenire omnem acrimoniam & diluere. Licet autem blando & pingui cremore acrimoniam omnem lac obtundat, ſerum lactis tamen magis diluit & diureſin movet.

Magnam lactis & ſeri ejus in ſcorbuto curando virtutem pariter multis encomiis laudat *Hoffmannus* (*e*), & propriis obſervatis, aliorumque celebrium Medicorum, confirmat; ſimulque commendat aquarum medicatarum, cum lacte recenti permiſtarum, largum uſum. Imo teſtatur, quod triginta annorum uſu dedicerit egregiam virtutem aquarum medicatarum in cura ſcorbuti, etiam inveterati. Alio autem in loco (*f*) notat, nullo remedio tam cito, tam ſecure, & tam efficaciter, exſtirpari ſcorbutum, quam thermarum Carolinarum uſu; imo ipſa ulcera ſordida ſcorbuticorum, adeo difficilia curatu, interno & externo uſu thermarum Carolinarum penitus conſolidata fuiſſe, abſque ullo malo ſequente. Verum hae aquae diluunt, ſalino principio, quod continent, ſolvunt, ſimulque alvum & urinam movent.

Ubi vero magna diſſolutio humorum jam adeſt, & putredinis ſigna, tunc videntur minus conducere illae thermae, cum ſalem alcalinum habeant: in tali caſu modice adſtringentia, acidula, melius convenirent, uti ad §. 1162. monitum fuit.

§.1165. AD quartam vero ſpeciem rara medela; varianda medendi methodus pro varietate ſymptomatum; aliquando mercurialia proſunt; ut & praeſcripta (1164.).

Ex quibus omnibus (1148. ad 1166.) rite conſideratis, & cum phaenomenis morbi, ac cadaverum inciſorum, collatis, conſtat, in cura-

(*d*) De Internis Affect. Cap. XLVIII. Charter. Tom. VII. pag. 672. (*e*) Medic. Ration. Syſtemat. Tom. IV. Part. V. pag. 29. (*f*) Opuſc. Phyſ. Medic. Tom. II. pag. 300.

curatione felici hujus morbi id agendum maxime, ut indagetur indoles vitioſi humoris & ſingularis acrimoniae, quae praedominans peccat: quumque illa acrimonia ſit ſalina muriatica, acida auſtera, alcalina foetens, rancida oleoſa; atque de his ſingulis, & univerſis ſaepe actum ſit, ordinatior mali curatio habebitur; & liquet, cur ſerum lactis, lac ebutyratum, aquae medicatae, toties deſperata hujus morbi mala ſanaverint? & quae? Cur acidi ſucci horaei maturi pomorum aurantiorum, citriorum, limoniorum, granatorum, acetoſae, acetoſellae, aceti, vini rhenani, moſellani, toties ſpecifica huic morbo, & quando? Cur adſtringentia auſtera, ut Rheum, Lapathum, Tamariſcus, Capparis, Vinum auſterum nigrum, rubrumve, ut & Chalybs, adeo ſaepe bona? & ubi? Cur acerrima aromata, Cochlearia, Lepidium, Naſturtia, Arum, Raphani, Piper, Zingiber, Sempervivum minus acre, Sales alcalini volatiles, fixi, oleoſi, aromatici, ſaponacei, iterum ſaepe ſola proſint? Cur quod uni ſcorbutico ſalutare, id exitiale idem alteri fiat? Cur ergo non nomini hujus mali ſtudendum ſit, ſed ejus tantum ſingulari, acſi alius foret morbus, genio.

Si conſiderentur illa ſymptomata, quae §. 1151. 4. enumerantur, patebit facile, parum ſpei ſupereſſe: febres enim malignae putridae, comitantes talem ſcorbuti gradum, deſignant, ingentem humorum corruptelam jam adeſſe, ſimulque reliqua docent, ipſa viſcera jam contabeſcere. Pro varietate autem ſymptomatum diverſa quidem medela adhibetur, ſed fere tantum hac ſpe, ut leniantur moleſta mala, uti in cura, palliativa dicta, fieri ſolet, per quam mitigando ſymptomata aliquid de morbo primario tollitur (g); vel ſaltem hoc efficere tentat Medicus, ut aegri facilius tolerent morbum, qui tolli integre non poteſt. Sic v. g. diarrhoeis & dyſenteriis lenibus diacodiatis, una cum demulcentibus remediis, ſuccurritur; ſtranguria decocto radicum & foliorum althaeae cum aqua & lacte lenitur; ad lipothymias grata cardiaca, nec nimis calida tamen, adhibentur; & ſic de reliquis.

Si autem adhuc curabile ſit malum, neque viſcera tabefacta, tunc proſunt illa ſola, quae praecedenti paragrapho laudata fuerunt.

Cum autem mercurialia remedia difficillimis morbis eradicandis quandoque cum ſucceſſu adhibita fuerint, inceperunt Medici ſcorbutum etiam ſic tractare, & inprimis ideo, quia viſcoſum tenax in ſanguine ſcorbuticorum aliquando obſervatur, uti antea dictum fuit. In primo ſcorbuti gradu (§. 1151. 1.), ubi lentor ille viſcoſus praedominatur, nec magna adhuc acrimonia adeſt, tolerari poſſet prudens argenti vivi uſus; quamvis certum ſit, hunc morbi gradum laudatis antea remediis feliciter curari. Verum ubi jam oris foetor incipit, gingivae tument, dolent, calent, ſatis

(g) H. Boerh. Inſtit. Med. §. 1244.

tis patet, ſuſpectum eſſe mercurialium remediorum uſum, cum horum effectus ſit, os internum exulcerare, & magnam copiam foetidae ſalivae elicere: adeoque affluxus acrium humorum ad gingivas augeretur, non ſine moleſtia & periculo. Infelicem ſucceſſum argenti vivi, tam externe quam interne adhibiti, in homine, cui a ſcorbuto male affecto lingua exulcerabatur, recenſuit *Hoffmannus* (*h*), qui ideo pro regula practica ſtatuit: *Mercurialis proſapiae medicamenta, utcumque etiam praeparata & adhibita, in ſcorbuto tantum non ſemper eſſe maximo nocumento; longe vero certius graviuſque nocere in vitiis dentium & linguae ſcorbuticis &c.* Cum autem in quarto hoc ſcorbuti gradu magna jam adſit acrimonia, imo plerumque diſſolutio putrida humorum, patet ſatis, mercurialium remediorum uſum tunc in primis quam maxime ſuſpectum eſſe. Illi, qui morbis venereis ſanandis frequentem operam adhibuerunt, ſatis experti ſunt, levem etiam argenti vivi quantitatem ingentes turbas excitare in ſcorbuticis corporibus, ſi a lue per hanc methodum curari debeant.

Sequuntur jam quaedam Corollaria practica, quae ex praedictis facile deduci poterunt.

Ex quibus omnibus &c. Conſideratae fuerunt cauſae ſcorbuti, enumerata ſymptomata varia, quae hunc morbum in toto ſuo decurſu comitari ſolent; dein enarratae ſunt illae mutationes partium corporis in hoc morbo, quae per cadaverum ſectionem detectae; & ex illis omnibus concluſum fuit §. 1153., craſſitiem in una parte ſanguinis, in altera acrimoniam, peccare. Unde patet, curationem requirere, ut illud craſſum attenuetur, & emendetur acre. Verum illa craſſities humorum quandoque eſt iners mucoſa frigida, tuncque amara & aromatica tantum uſum habent. In tali caſu abſinthium, quod *Eugalenus* adeo laudavit, pulcherrimum effectum praeſtat: aliquando adeſt ſpiſſitudo inflammatoria humorum; tunc ſucci horaei, ſyrupi & ſapae ex his confectae, ut *rob ſambuci*, *ribeſiorum &c.*, proſunt pulcherrime; uti etiam, dum in obeſis corporibus pingue oleum ſanguinem reddit minus meabilem. Poteſt & adeſſe ſpiſſitudo atrabilaria, quae mellitis, ſaponaceis &c., ſolvitur, uti antea in Capitulo de Melancholia pluribus dictum fuit.

Verum illa acrimonia pariter obſervatur diverſa; & quaedam remedia ad omne acre mitigandum valent, uti aqua, v. g., & omnia aquoſa, quae ſola dilutione quamvis acrimoniam lenire poſſunt; olea mollia, quae obtundunt acria quaecumque, dum illa obvolvunt quaſi. Alia remedia huic vel illi acrimoniae infringendae apta ſunt, non vero omnibus: ſic acida putredini alcalinae domandae proſunt; & contra, ubi acida acrimonia adeſt, alcalinorum uſus probatur. Cum autem antea de diverſis illis acrimoniae ſpeciebus, & de illarum medela, actum fuerit (vide §. 60. & ſeq. §. 76. & ſeq. & §. 605.), illa hic repetere ſuperfluum foret.

Cur ſerum lactis &c. Quia omnia haec craſſitiem humorum diluendo &

(*h*) Medic. ration. ſyſtemat. Tom. IV. part. V. pag. 54. &c.

& attenuando minuunt, ſimulque ſuppeditant ſanguini aquoſum vehiculum, per quod acres ſales & olea, jam corruptioni proxima, elui poſſunt, & per ſudoris, urinae, & alvi, vias exire de corpore. Verum requiritur tale adhuc virium vitalium robur in aegris, ut moveri poſſint haec ingeſta cum ſanguine per vaſa; caeteroquin haec manent in corpore, & hydropicos tumores producunt. Ubi ergo magnus languor percipitur, vel ſigna adſunt nimiae diſſolutionis humorum, tunc non conveniunt.

Cur acidi ſucci &c. Quando ob defectum cibi vegetabilis humores in putreſcentem rancidam indolem degeneraverunt, uti fit in urbibus obſeſſis, & longinquis navigationibus: tunc enim, uti antea dictum fuit, ſolis fructibus horaeis, & juſculis ex carne recenti ac herbis oleraceis paratis, feliciſſime ſanantur ſcorbutici, ſi nondum viſcera, ob putridam hanc cacochymiam, inſignem labem paſſa fuerint. Plures ſcorbuticos in noſocomio Pariſino ſanavit *Morin* (*i*), dum acetoſam magna copia dedit cum ovis coctam pro cibo. Decoctum hordei cum vino rhenano ſcorbuticis quam maxime profuiſſe, *Eugalenus* (*k*) teſtatur. Apud *Cluſium* (*l*) legitur, Norwegos in vicinam inſulam, moris abundantem, exponere ſcorbuticos, neque domum reducere, priuſquam ſanitati reſtituti fuerint; toto autem tempore, quo ſic ab omni humano conſortio remoti vivunt, ſolis moris veſcuntur, & quandoque intra paucos dies convaleſcunt. Hyemali autem tempore, ubi haec expoſitio fieri nequit, ob acre frigus, electuario ex his fructibus parato, magna copia aſſumto, utuntur ſimili cum ſucceſſu.

Cur adſtringentia auſtera &c. Ex ſymptomatibus ſcorbuti antea §. 1151. recenſitis conſtitit, in hoc morbo quandoque adeo debilitari cohaeſionem ſolidarum partium, ut a leviſſima vi adhibita ſolvantur: ſimulque ſaepe tunc adeſſe ſolet nimia ſolutio humorum. In hoc caſu adſtringentia auſtera, antea §. 28. 4. laudata ad curandam nimiam debilitatem & laxitatem fibrarum ſolidarum, egregie proſunt, quae & ſimul humores nimis ſolutos compingunt. Ubi ergo in ſcorbuticis laxa flacciditas totius corporis obſervatur, & a rudiori quacumque corporis contrectatione maculae caeruleae oriuntur, tunc haec remedia locum habent. Forte Britannica herba, apud *Plinium* (*m*) ad ſtomacacen & ſcelotyrben laudata, ſimiles virtutes habebat: nam morbus ille, quo, trans Rhenum Caſtris a Germanico Caeſare promotis, laborabant milites Romani, lentus erat, cum *intra biennium dentes deciderent, compageſque in genibus ſolverentur.* Verum in flaccidis corporibus lento ſatis gradu morbus procedit, languore & laſſitudine quamvis ſatis moleſtus ſit. Praeterea multi eruditi viri in illa fuerunt opinione, quod Veterum Britannica herba lapathi ſpecies foret, de qua re legi poteſt *Muntingius* (*n*), qui tamen plurimum eruditionis, forte ad ſcopum non adeo requiſitae, huc congeſſit. De chalybis pulchro effectu in ſimili laxitate ſolidarum partium,

(*i*) Academ. des Scienc. 1708. Hiſt. pag. 63. (*k*) De Scorbuto pag. 47. (*l*) Rarior. plantar. hiſtor. Lib. I. Cap. LXXXV. pag. 119. (*m*) Hiſtor. natur. Lib. XXV. Cap. III. (*n*) De vera antiquor. herba britannica.

antea §. 28. 4. actum fuit, & ſequenti Capitulo adhuc quaedam dicentur.

Cur acerrima &c. Proſunt haec in illis caſibus, ubi pallor, frigus, inertia, adſunt; tumidulus corporis habitus, urinae pallidae inodorae, ſitis nulla, gravitas totius corporis, ſigna dant, quod haec remedia tuto poſſint exhiberi. Cum autem multa ex his acerrimam vim habeant, prudenter adhiberi debent, ne ſubito validis his ſtimulantibus in motum deducta glutinoſa & lenta in pulmonibus accumulentur, & periculoſum morbum (vide 871.) inducant.

Cur quod uni ſcorbutico &c. Quia in quibuſdam adeſt varius ſcorbuti gradus, diverſa ſpecies & intenſitas acrimoniae in humoribus. Sic v. g. acerrima illa aromata, modo laudata in ſcorbuto lento & frigido, ſi darentur in illo gradu morbi, ubi gingivae cadaver olent, & ſanguinem ſtillant, periculum foret lethalis haemorrhagiae; dum & humorum acrimonia per haec remedia augeretur, & vaſa vix cohaerentia amplius, aucto per acria haec ſtimulantia humorum impetu, rumperentur brevi. Ideo etiam plures Medici ſequuntur prudens *Sennerti* monitum (*o*), neque tam facile acerrima antiſcorbutica adhibent, quae ſpirituum antiſcorbuticorum nomine laudari ſolent; ſed ſero lactis infuſam cochleariam, naſturtium &c., exhibent; vel & ſuccos recens preſſos ſero lactis diluunt, ſicque potandos exhibent aegris.

Cur ergo non nomini &c. Jam aliquoties dictum fuit in aliorum morborum hiſtoria, quod nihil damnoſius ſit, quam audito nomine morbi tantum, abſque ullo examine ulteriori, dare remedium, quod in publicis officinis proſtat, & ſpecioſo titulo inſignitur, tanquam ſpecifica & indubitata polleret efficacia ad eundem morbum debellandum. In pharmacopoliis ſic proſtant Spiritus, Eſſentiae, Elixiria &c. Antapoplectica, Antepileptica, Antifebrilia, Antipleuritica, Antiſcorbutica &c., quae omnia, licet in quibuſdam caſibus uſum habere poſſint, tamen etiam ſaepe inutilia, imo & damnoſa, ſunt. Illi ſoli, qui artem brevem eſſe vellent, quae merito ab *Hippocrate* longa dicitur, nomini morbi oppoſitum in diſpenſatoriis publicis remedium quaerunt; tuncque credunt, ſe egregie Medici munere functos eſſe. Verum hiſtoria ſcorbuti, hactenus deſcripta ex fidelibus obſervationibus, ſatis docet, quam diverſa mala ſub eodem nomine comprehendantur; & quam varia medela requiratur in morbo hoc incipiente, vel confirmato; in ſcorbuto muriatico, vel putrido, ubi lenta tenacitas adeſt in humoribus, vel nimia diſſolutio, ubi viſcera adhuc integra ſunt, vel jam tabefieri incipiunt, & ſic de reliquis. Qui ergo feliciter hunc morbum tractare cupit, parum confidat ſpecioſis antiſcorbuticorum remediorum titulis, ſed ſollicite cauſas praegreſſas indaget, ſigna diagnoſtica notet, quae diverſam acrimoniae humorum ſpeciem ac intenſitatem deſignant, & inde medendi methodum eliciat, ſicque prudenti arte, manente quamvis eodem morbi nomine, diverſa mala curet.

CA-

(*o*) Lib. III. Part. V. Sect. 2. Cap. VI. Tom. II. pag. 1113.

CACHEXIA.

§. 1166. Cachexiae nomine intelligi ſolet ea diſpoſitio Corporis, quae nutritionem ejus depravat per totum illius habitum ſimul.

Cachexia adeſſe dicitur, uti optime *Celſus* (*p*) vertit, ubi *malus corporis habitus* eſt. Per corporis autem habitum intelligitur externa corporis ſpecies, quam dum medicae artis etiam ignari vident digenerare a ſanitatis conſuetudine, dicunt ſimpliciter, hominem ſe male habere, licet non cognoſcant evidenter, quodnam vitium adſit, vel quale viſcus in tali homine affectum fuerit. Sic ubi a validis morbis reſurgunt homines languidi & debiles, malo habitu totius corporis teſtantur, quam gravia mala paſſi fuerint: quamvis enim morbus ſuperatus ſit, tamen omnium viſcerum functiones adeo adhuc languent, ut non poſſint ingeſta alimenta deduci ad illam abſolutam perfectionem, quae ad reſtitutionem perditorum in ſolidis & fluidis partibus noſtri corporis requiritur; adeoque depravatur nutritio per totum corporis habitum ſimul. Optime hoc notavit *Aretaeus* (*q*), dum dicit: *Cachexia omnium ſimul vitiorum converſio eſt; omnes enim morbi parentes eius ſunt.* Loco enim ἀπότοκοι, mutato tantum accentus loco, ἀποτόκοι, pulcherrime genuinum hujus loci ſenſum reſtituit *Petitus* (*r*): quod & confirmatur auctoritate *Celſi* (*s*), dicentis: *Quod fere fit, cum longo morbo vitiata corpora, etiamſi illo vacant, refectionem tamen non accipiunt.* Ut autem melius eluceſcat Cachexiae indoles, *Aretaeus* (*t*) oppoſitum huic morbo corporis ſtatum deſcribit, εὐεξίην nempe, id eſt bonum corporis habitum, in quo homo bene ſe habet ad omnia, ad alimenti concoctionem & diſtributionem, ad ſanguinis creationem &c.: *Haec conſequitur facilis ſpiratio, validae vires, bonus color, ante omnia ſanitas: quod ſi ad imbecillitatem cacochymiae natura converſa fuerit, id jam eſt cachexia.* Tunc enim reſpiratio ad motum corporis etiam levem anhela fit, vires debiles ſunt, color malus. Semper enim cachexiam neceſſario comitatur cacochymia, quae vocatur illa qualitas humorum, quae laedit functiones (*u*). Degeneres enim a ſanitatis conditionibus humores per vaſa fluere in cachecticis, ipſe malus color docet, & functionum plurium corporis laeſio.

 Simul

(*p*) Lib. III. Cap. XXII. pag. 167. (*q*) De cauſ. & ſign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. XVI. pag. 46. (*r*) Ibidem pag. 188. (*s*) Lib. III. Cap. XXII. pag. 167. (*t*) Ibidem pag. 47. (*u*) H. Boerh. Inſtit. Medic. §. 719.

Simul etiam patet, malum habitum, ſive cachexiam, plurimis aliis morbis, in primis chronicis, adeſſe; unde merito dixit *Aretaeus* (*w*), quod malus habitus communis ſit omnibus morbis, chronicis nempe, de quibus agit. An non v. g. in ſcorbuto (vide §. 1151 2.) difficilis reſpiratio, crurum tumor, color pallido-fuſcus, maculae cutis, &c., cachexiam teſtantur? Unde *Olaus Magnus* (*x*), poſtquam ſcorbuti ſymptomata deſcripſit, addit ſequentia: *Vocaturque vulgari gentis lingua Schoerbuch*, *graece Cachexia.* Et alio in loco (*y*) de malo victu, tanquam cauſa ſcorbuti, agens dicit: *Frigidi enim, ac indigeſti cibi, avidius ſumti, morbum hujuſmodi cauſare videntur, qualem Medici Cachexiam univerſalem appellant.* Patebit autem ex ſequentibus, cachexiam, licet aliorum morborum praegreſſorum ſoboles ſaepe ſit, tamen & ex malo victu in ſanis antea hominibus frequenter naſci.

§. 1167. **A**Deoque pro cauſa agnoſcit vel liquidi nutrientis depravatam indolem quamlibet, vel vitium vaſorum recepturorum, vel defectum facultatis applicantis.

Certum eſt, per ipſas ſanitatis actiones quotidie perire de corpore noſtro liquidorum copiam, & deteri partes ſolidas noſtri corporis: adeoque ex conditione ſua vivum corpus cito deſtrueretur, *naturaliter ſemper aliquibus decedentibus, nullis vero in eorum locum ſubeuntibus* (*z*). Requiritur ergo ad conſtantiam vitae & ſanitatis, ut tantum & tale in humoribus, ſolidiſque, perpetuo reſtituatur, quantum & quale quotidie perditur: hoc *nutrire* dicitur, & ipſa haec actio *nutritio* (*a*). Verum haec reſtitutio perditorum ex ingeſtis cibo & potu fieri debet, per ipſas vitae & ſanitatis actiones ſic mutatis, ut fiant ſimiles ſolidis & fluidis partibus noſtri corporis: cum autem tota chylificationis hiſtoria doceat, ingeſta omnia in liquidum redigi, antequam nutriant; hinc materies nutrimenti liquidum dicitur nutriens, licet & ſolidarum partium jactura inde reſarciri debeat. Exploſa dudum jam eſt ſententia, quam tuebantur *Aſclepiadis* aemuli, ſtatuentes: *Nihil concoqui, ſed crudam materiam, ſicut aſſumta eſt, in corpus omne diduci* (*b*). Econtra novimus (uti antea ad §. 1. monui ex *Galeno*), nihil illorum, quae ingeruntur, habere adhuc indolem partium corporis noſtri, ſed debere prius immutari, & alendo corpori ſimilia reddi: ſi ergo non ſatis perfecta fuerit haec immutatio ingeſtorum, tunc liquidum nutriens habebit depravatam indolem, nec inde reſtitui poterunt perdita. Haec autem depravatio liquidi nutrientis poterit fieri, vel ab ingeſtorum indole, non ſatis facile mutabili; vel a viribus immutantibus non ſatis validis; de quibus omnibus ſequenti paragrapho dicetur.

Prae-

(*w*) Ibidem pag. 47. (*x*) Hiſt. gent. ſeptentr. Lib. XVI. Cap. LI. pag. 570.
(*y*) Lib. IX. Cap. XXXVIII. pag. 316. (*z*) Celſ. Lib. III. Cap. XXII. pag. 167.
(*a*) H. Boerh. Inſtit. Medic. § 436. (*b*) Celſ. in Praefat. pag. 6.

Praeterea liquidum nutriens, licet optime elaboratum fuerit, debet diſtribui poſſe per omnia corporis loca, adeoque vaſa, quae illud deferent, debent apta eſſe huic recipiendo; unde & in his vaſis vitium haerere poterit, de quo dicetur §. 1171.

Tandem aſſimilatum omnino licet fuerit liquidum nutriens, licet vaſa omnia pervia fuerint, debet moveri per vaſa, debet applicari ad illa loca, quorum defectus ſupplendi ſunt. Motus autem ille, qui diſtribuit per univerſum corpus liquidum nutriens, illudque applicat ſingulis partibus, poterit eſſe nimis languidus, vel nimis violentus; de quibus agetur §. 1172.

§. 1168. HUmoris depravatio oritur 1. ab aſſumtis, quae a virtute mutante in nobis non poſſunt aſſimilari reſtituundis: qualia cibi farinacei, leguminoſi, craſſi, fibroſi, pingues, acres, aquoſi, viſcoſi (*69.*). Corpora indigerenda, ut ceſpites, creta, arenae, calx &c. 2. Ab defectu motus animalis in otio, torpore, ſomno nimio. 3. A vitiatis organis per debilitatem nimiam (41. 42. 43. 44.), aut nimium robur (50. *92.* &c.); liquidiſve vitio non facili medicabili (*60. 69. 76. 106. 107. 406.*): hiſce cauſam praebent multa, ut omnes ſecretiones nimiae, qualeſcunque demum fuerint, vomitus, diarrhoea quaelibet, dyſenteria, haemorrhagia quaelibet, viſceris ſingularis vitium ſcirrhoſum &c., retentio quaelibet ſecernendi.

1. Conſtitit ex modo dictis, aſſumta debere mutari in corpore noſtro, ut ex his fiat liquidum nutriens. Ut autem haec mutatio aſſumtorum fiat, debent illa poſſe ſuperari a corporis noſtri viribus immutantibus. Hinc ubi cibi tales ingeruntur, qui tenacitate viſcoſa nimis cohaerent, ut ſunt multa farinacea, & legumina, piſa, fabae, lentes &c., vel cibi craſſi & fibroſi, ut ſunt carnes, fumo, ſale, aëre, induratae, tunc vires viſcerum chylopoieticorum non ſatis ex his educere poſſunt omne ſolubile, ingeſtis, etiam copioſis, parum nutrimenti acquirit corpus, & chylus ex his paratus, crudior, non ſatis aſſimilatus, vel omnino non, vel difficulter, poteſt perduci ad ultimam perfectionem, quae requiritur, ut aſſimiletur partibus ſolidis & fluidis corporis noſtri. Ventriculus & inteſtina tunc gravantur indigeſtili materia, &, crudis humoribus ſanguini admiſtis, degenerant omnia liquida a naturali ſua indole; ſicque malus habitus totius corporis ſequitur, *cum inuſitatos, aut inutiles, cibos aliquis aſſumſit* (*c*). Certum enim eſt, conſuetudinem hic multum facere: conſtat enim ex hiſtoria, integras gentes ſolis vegetabilibus & aqua vixiſſe; alias ſolis fere piſcibus ſuſtentari; quaſdam carnibus & lacte, dum aliis in more eſt, quodvis fere vegetantium & animalium genus lautiſſimis menſis adhibere (*d*). Obſervationes jam quotidianae

(*c*) Celſ. Lib. III. Cap. XXII. pag. 167. (*d*) H. Boerh. Inſtitut. Medic. §. 50.

nae docent, languere homines, ſimulac ſimplicem victum, licet ex difficiliori digeſtionis cibis paratum, cum lauta menſa permutant; unde dixit *Hippocrates*, uti alia occaſione ad §. 193. monui: *A multo tempore conſueta, etiamſi deteriora fuerint, inſuetis minus moleſta eſſe ſolent.* Pinguia autem difficilis admodum digeſtionis ſunt, & in ventriculo diu retinentur, tuncque rancida fiunt, & ſic peſſime nocere poterunt. Sani & robuſti homines hoc ſaepe experiuntur, ſi pinguiores carnes, & in primis lardum, majori copia in prandio comederint; tunc enim veſperi eructant acre oleum, quod fauces fere erodit, & in ignem projectum luculentam flammam facit. Tamdiu hoc pingue in ventriculo, reliquis cibis jam fere vacuo, manet indigeſtum, & niſi in duodeno copioſae & acriori bili occurrat, quae illud pingue ſaponacea ſua vi reddat aquae miſcibile, in reliquo inteſtinorum tractu cruditatem rancidam peſſimam facere poterit. Cum autem in ſaniſſimis hominibus omnes humores blandi ſint, chylus naturaliter nullam acrimoniam habeat, ſed dulcis ſaporis ſit, patet ſatis, acres cibos multum abeſſe ab indole noſtrorum liquidorum, adeoque difficilius aſſimilari. De noxis acrium ingeſtorum plura dicta fuerunt ad §. 586. α., & §. 1150. probatum fuit, ſcorbuticam humorum acrimoniam a talibus naſci. Aquoſa autem nimia copia aſſumta debilitando fibras ſolidas nocere, antea ad §. 30. conſtitit.

Si autem a difficilioris digeſtionis cibis cachexia naſcitur, longe magis hoc fiet, ſi depravato appetitu aſſumuntur talia, quae nullo modo digeri poſſunt, uti ceſpites &c.: de hac re poſtea dicendum erit, ubi agetur de morbis virginum & gravidarum, in quibus talis appetitus depravatio obſervatur quandoque.

Conferantur & illa, quae §. 25. 1. habentur de alimentis magis tenacibus, quam virium permutantium in corpore virtus eſt.

2. Conſtat ex Phyſiologicis, chylum ex ingeſtis paratum ſanguini venoſo permiſceri, & adhuc diu ſuam indolem retinere, licet una cum ſanguine per vaſa & viſcera corporis noſtri circumducatur; tandem tamen octo vel decem horarum ſpatio chylum aſſimilari penitus humoribus noſtris, neque amplius apparere in ſanguine. Verum in illis, qui inerti otio torpent, & ſomno indulgentes fere nunquam orientem vident ſolem, languet muſcularis motus, qui tantum confert ad validam & expeditam ſanguinis circulationem, uti antea ad §. 25. 2. dictum fuit; unde illa aſſimilatio chyli tardius in talibus & minus bene perficitur, adeoque ſenſim degenerantibus humoribus inducitur cachexia. Quotidiana obſervata hanc rem confirmant. Dura meſſorum ilia quoſvis cibos ferunt, & digerunt quam feliciſſime. Feſſus a labore diurno domum redux ruſticus pane atro, carnibus, aut lardo, fumo & ſale induratis, famelicum replet ventriculum, moderatoque ſomno languida membra poſtquam refecit, ſurgit robuſtus & alacer ad ſolitos labores. Illi vero, qui divitiis affluentes largis quotidie fruuntur epulis, nec ſe ad labores credunt natos eſſe, perpetuis querelis Medicorum aures fatigant, dum volunt vivere ſani, & nihil agere. Literati viri, qui mentem acriter exercent, corpus vero minime, impalleſcunt libris ſuis, cachectici omnino. Nunquam autem citius & cer-

certius damnum ſanitatis percipitur, quam ubi laborioſam vitam ſubito quis commutaverit cum otioſa: unde inter cachexiae cauſas ab *Aretaeo* (*e*) optime recenſetur *ab exercitationibus quies*, *&* *ab ingentibus laboribus otium.*

3. Requiri certum robur & determinatam cohaeſionem in partibus ſolidis vaſorum & viſcerum corporis noſtri, ut efficiant illa, quae ſanitatis & vitae ratio poſtulat, antea paragraphis in textu citatis demonſtratum fuit. Nimia enim debilitas vaſorum & viſcerum facit, ut minor actio ſit vaſorum in contenta fluida, adeoque minor mutatio & aſſimilatio chyli, qui cum ſanguine per vaſa fluit. Praeterea ob eandem rationem minus elaborata erunt liquida, quae ingeſtis in ventriculo & inteſtinis miſceri debent, ut v. g. ſaliva, bilis, ſuccus pancreaticus &c.: unde etiam §. 44., ubi morbi ex debilitate nimia vaſorum & viſcerum oriundi recenſentur, inter illos numeratur cachexia.

Sed & nimium robur vaſorum ac viſcerum inter cauſas hujus morbi numeratur, quia tunc tanta eſt cohaeſio partium ſolidarum illa componentium, ut non cedant ſatis liquidis impulſis; adeoque ſic interrumpitur aequabilis ſanguinis motus, & turbantur omnes ſecretiones. Verum paulo poſt patebit, retentionem quamlibet ſecernendi producere poſſe cachexiam. In paragraphis autem in textu citatis fuſius de hac re dictum fuit.

Verum & liquida poſſunt degenerare vario modo, ac quandoque vitiis affici, quibus non ſemper facilis medela invenitur. Sic videmus, infantes acido (§. 60.) laborantes non nutriri, ſed cachecticos ſenſim contabeſcere; & noverunt ſatis Medici, illud humorum vitium, ubi ſemel invaluerit, difficulter eradicari poſſe. Glutinoſum (§. 69.) in primis viis aggeſtum impedimenta format chylo parando, perficiendo, ſecernendo (§. 71.); adeoque depravatur nutritio: ſi vero lentor talis glutinoſus ſanguinem jam infecerit, tunc omnia cachexiae ſymptomata (§. 72.) producit. Ubi autem alcalinum putridum infecit humores (§. 76.), ineptitudo ad nutriendum, aptitudo ad conſumendum, producitur (§. 86.). A plethora (§. 106.), niſi in tempore ſolvatur per ſanguinis miſſionem, ſaepe etiam cachexia producitur, uti videmus in virginibus plethoricis, ſi menſtruorum ſuppreſſione laborent.

Per obſtructionem vero (§. 207.), cum tollatur tranſitus liquidorum per canales, omnes functiones corporis poſſunt laedi (§. 120.), adeoque & hic morbus produci. Si autem in quodam loco corporis collecti haeſerint humores, jam penitus a ſana indole noſtrorum fluidorum alieni, nec unquam illis aſſimilandi, tunc mora & calore corporis attenuantur, ſimul acriores redduntur, & venis reſorpti ſanguinem inficiunt, illumque nutritioni penitus ineptum reddunt. Ita a pure, in abſceſſu clauſo diu relicto (§. 406.), producitur cachexia purulenta, difficulter curabilis, & nutritionis defectu totum corpus ſenſim contabeſcit. Si autem pus reſorptum adeo funeſtum morbum producere valeat, quanta non fient mala a tabo gangraenoſo, ichore cancri exulcerati, ſi & haec in ſanguinem reſorbeantur.

Tota chylificationis hiſtoria docet, uti antea ad §. 25. 1. monitum fuit, prae-

(*e*) De cauſ. & ſign. morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. XVI. pag. 47.

praecipuam cauſam aſſimilationis ingeſtorum pendere ab eo, quod pauculum crudi ingeſti miſceatur maximae copiae humorum inquilinorum. Saliva enim inter manducandum miſcetur cibis, deinde ſuccus gaſtricus, utraque bilis, ſuccus pancreaticus &c.; & chylus, tunc in inteſtinis reſorptus per vaſa lactea, in ductu thoracico miſcetur maximae parti lymphae totius corporis; adeoque chylus in ductu thoracico jam pro maxima parte conſtat humoribus inquilinis: tamen ductus thoracicus guttatim adhuc chylum inſtillat venae ſubclaviae, qui torrente ſanguinis venoſi redeuntis a capite & utroque brachio abripitur, ac in cor dextrum defertur.

Ubi ergo, qualicumque de cauſa, minuitur inſigniter copia humorum inquilinorum, aſſimilatio crudi ingeſti minus perficitur, adeoque depravatur nutritio, & cachexia inducitur. Omnium autem maxime hoc metuendum eſt, ubi ſubitis evacuationibus humorum copia imminuta admodum fuerit, ut in vulneratis; in mulieribus abortum & ſimul validam uteri haemorrhagiam paſſis; in cholera morbo, ubi intra paucas horas totum corpus fere exinanitur: replenda quidem ſunt haec corpora, ſed ſenſim, neque permittendum, ut multa ſimul & ſemel ingurgitent, licet appetitu valeant. Idem notavit *Aretaeus* (*f*) de hoc morbo agens, dum dicit: *Bene utique cibos appetunt, tametſi multos ingerant ac repleantur, crudi vero & non confecti digeruntur, quoniam alimenti elaboratio ad coctionem pertinens debilis admodum atque invalida eſt.* Lentiores autem, ſed frequentes, humorum evacuationes, copiam ſanorum liquidorum minuendo, pariter cachexiam inducunt. Sic videmus illos, qui ſudoribus nocturnis diffluunt, ſenſim contabeſcere. Ob eandem rationem videtur *Celſus* (*g*) damnaſſe frequentem purgantium uſum, dicens: *Sed purgationes quoque, ut interdum neceſſariæ ſunt, ſic, ubi frequentes ſunt, periculum afferunt. Aſſueſcit enim non ali corpus, & ob hoc infirmum erit.*

Sed & viſceris ſingularis vitium ſcirrhoſum merito inter cachexiae cauſas numeratur. Modo dictum fuit, tot humores concurrere ad chylopoieſin, & in diverſis viſceribus praeparatos. Si ergo aliquod ex his viſceribus in ſcirrhum induruerit, ſecretio liquidi, in hoc viſcere praeparandi, laedetur; adeoque deficiet aliqua ex conditionibus requiſitis ad aſſimilationem crudi ingeſti, quae ergo minus perfecta erit: hinc depravabitur nutritio plus minusve, prout diverſo gradu laeſa fuerit viſceris affecti functio. A ſcirrhoſa hepatis labe toties cachexia naſcitur, praecipue icterica; & cum ſcirrhi, in viſceribus latentis, tam difficilis cura ſit, imo vix poſſibilis, ubi confirmatus fuerit, patet ſatis, cachexiam a tali cauſa natam vix eradicari poſſe. Unde merito monuit *Aretaeus* (*h*) ſequentia: *Scirrhi in liene geniti diſcuſſiones non facillimae ſunt: quod ſi & ab hoc oriundi morbi proveniant, utpote hydrops aut malus habitus, inſanabile malum effectum eſt.* Ideo etiam periti Medici, ubi aliam manifeſtam cachexiae cauſam nullis ſignis detegere poſſunt, ſcirrhum in viſceribus latere merito ſuſpicantur.

Cum

(*f*) Ibidem. (*g*) Lib. I. Cap. III. pag. 31. (*h*) De curat. morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. XIV. pag. 128.

Cum autem in corpore ſano quaedam excerni debeant ſtatis temporibus, ſi retineantur illa in corpore, depravatur liquidorum indoles ita, ut inepta fiant nutritioni corporis. Hoc videmus manifeſte in menſium ſuppreſſione, ubi bonus ſanguis abundans retinetur, & retentus ſenſim degenerat adeo, ut in cachexiam incidant pallidae totae & tumidae factae mulieres. Viris multis conſueta eſt ſanguinis evacuatio per haemorrhoïdes; verum & ab hac evacuatione ſuppreſſa, praeter plura alia mala, ſolet cachexia ſequi; quod notavit *Aretaeus* (*i*), dicens: *Cauſa vero & haemorrhoïdum fluxus ſuppreſſio, & conſuetorum vomituum ceſſatio, & ſudorum exſiccatio &c.: quando enim horum ſingula, quae aderant, non amplius revertuntur, tunc ſequitur corporis gravitas, pallor ſubinde repetens, venter flatibus refertus, oculi concavi &c.* Praeterea morboſae quandoque excretiones obſervantur, per quas noxium educitur de corpore, quod imprudenti medela cohibitum multa mala & cachexiam inducit. Junioribus ſaepe tota cutis capillata capitis exulcerata plorat liquidum ſatis acre, quod in cruſtas concreſcit quandoque admodum denſas: ubi his cruſtis areſcentibus & compactis impeditur exitus illius acris humoris, vel per adſtringentia, & in primis per plumbata remedia, ceruſſam, acetum lithargyrii &c., ſic conſtringuntur vaſa cutanea, ut illud amplius exire nequeat, convulſiones, ophthalmiae, aſthmata, quandoque ſequuntur; & ſi ex his malis emergant, cachectici languent miſelli infantes, donec, vel ſponte, vel per artem, reſtituatur illa excretio. Idem vidi contigiſſe, dum annoſa crurum ulcera, copiam acris ſeri quotidie plorare ſolita, exſiccantibus remediis tractabantur.

§. 1169. Patet vero, has cauſas ſemel poſitas, vel minuendo ſolida, vel infarciendo ea liquidis libere transfluere ineptis, agere; unde duplex notabilis hujus mali effectus, Tabes ſc., vel Leucophlegmatia, & Hydrops Anaſarca.

Certum eſt, per vitae & ſanitatis actiones ſolidas partes corporis noſtri deteri: ſi enim ipſum durum lapidem guttula aquae delapſa excavare poſſit, non vi, ſed ſaepe cadendo, an non longe major effectus exſpectari debet, dum quater mille vicibus intra horae ſpatium humores, vi cordis pulſi, incurrunt in latera canalium convergentium, & tranſire debent per ultimos fines arteriarum, qui in pluribus viſceribus molles & pulpoſi ſunt? Obſervamus, epidermidem deteri quotidie, & renaſci illud quod perierat. Demonſtrat chemia, in ſaliva ſolidi quid contineri, ita & in bile, & longe plus in urina: procul dubio & cum faecibus alvinis ſolidarum partium detrita ramenta exeunt, dum interior tunica inteſtinorum adeo tenera eſt, & villos pendulos in cavum inteſtinorum habet, unde villoſa vocata fuit; qui villi adeo molles ſunt, ut, niſi liquido immerſa ſuſtineantur, informis muci ſpecie appareant. Verum illa interior ſuperficies inteſtinorum per motum peri-

(*i*) De cauſ. & ſign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. XVI. pag. 47.

riſtalticum ad contenta apprimitur, adeoque & deteritur. Praeterea meconium, in toto tractu inteſtinorum quandoque in foetu repertum, ſatis ſolidum, a faecibus humorum, qui in inteſtina deferuntur, natum, demonſtrat pariter, ſolidas partes corporis per ipſas vitae actiones detrimentum pati, quod per nutritionem reparari debet; quae ergo ſi deficiat, ſolida debent minui. Demonſtratur autem in Phyſiologicis (k), reſtaurationem partium ſolidarum fieri per ipſos humores, qui per vaſa fluunt, & continent in ſe abundantes tales particulas, quales fuerunt, quae a ſolidis receſſerant. Si ergo a ſanitatis legibus omnino receſſerint humores, non habebunt illas dotes, quae ad reſtitutionem perditorum in ſolidis requiruntur. Obſervamus autem in ſano ſanguine, ejuſque ſero, plaſticam quandam tenacitatem; uti & in ſecretis a ſanguine humoribus; quae videtur requiri, ut particulae nutrientes haereant locis, quibus applicantur. Videmus praeterea, quod, ubi nimis attenuantur humores, deficiat nutritio & contabeſcat totum corpus. Pallidi, exhauſti, macilenti, reſurgunt a ſalivatione mercuriali, dum per vim argenti vivi totus ſanguis ſolutus fuit, licet plus potent liquidi nutrientis, quam exſpuant. Ubi jam a quacumque cauſa depravatam nutritionem comitatur humorum nimia tenuitas, tunc illi elabuntur de corpore quandoque per ſenſibiles, aliquando per inſenſibiles evacuationes; quandoque ſubito, aliquando ſenſim. Ubi per vomitum, alvum, urinam, confertim exeunt, pro diverſis evacuationibus varia nomina acceperunt tales morbi, diarrhoeae, diabetis, cholerae &c. Verum ubi per inſenſibiles evacuationes, vel & ſudores, ſenſim ſic exeunt humores de corpore, & deficiens nutritio non reſtituit perdita, lento maraſmo perit corpus, quem morbum & tabem ſiccam vocaverunt, & atrophiam ſimpliciter; quam *Fernelius* (l) diſtinxit a cachexia, *in qua plena ſatis atque copioſa corporis moles eſt: at vero tum ſubſtantia, tum colore vitioſa*: atrophiam vero dixit, *quum lente ac pedetentim, nulla praegreſſa cauſa, id ſumpto alimento non alitur.* Haec tabes, Anglis ſatis familiaris, cum lente depaſcat corpus, conſumtio appellatur; de qua dixit *Benedictus* (m): *Tabidorum languor, ſine pulmonum aut viſceris cujuslibet corruptela, tacita vi obrepens, Anglis infeſtiſſimus eſt, &, niſi primis obediverit remediis (quod rariſſime evenit) funeſtus.*

Frequentius autem contingit, cachexiam comitari album totius corporis tumorem, quem Leucophlegmatiam Medici vocaverunt, vel etiam Hydropem Anaſarcam; quia panniculus adipoſus, muſculis ſuperimpoſitus, & inter eorundem interſtitia locatus, accumulato aquoſo humore turget; de quo in *Capitulo de Hydrope* dicetur. Probatum enim fuit §. 25., impeditam ingeſtorum aſſimilationem in naturam liquidi vitalis ſani facere debilitatem & laxitatem nimiam fibrarum ſolidarum, inde ſequi, §. 26., extenſionem facilem vaſculorum his fibris conflatorum, atque tumorem. Praeterea §. 69. demonſtratum fuit, debilitatem vaſorum & viſcerum cauſam eſſe, a qua iners &

(k) H. Boerhaave Inſtitut. §. 463. (l) Lib. VI. Cap. VIII. Part. 2. pag. 150.
(m) Theat. Tabidor. pag. 109.

& frigidus lentor in corpore naſcitur, qui tumorem album, ſive λεύκον φλέγμα veteribus dictum §. 72., producit. Hunc autem cachexiae effectum & *Aretaeus* (*n*), & *Celſus* (*o*) pariter notaverunt.

§. 1170. QUin & pro vario colore, mole, tenacitate, acrimonia, fluiditate liquidi infarcti varii admodum morbi, ut Cachexiae effectus, prodire ſolent: Cutis ſc. albitudo, pallor, flavedo, lividitas, rubedo, viror, nigritudo, fuſcus color; gravitas; tumor ſub oculis, & partium tenuiſſimarum; flatus, oedema partium a corde remotarum; Cordis arteriarumque palpitationes, ad minimum motum admodum auctae; Urinae crudae, tenues; ſudores ſpontanei, aquoſi plane; tandemque marcor, vel Leucophlegmatia & Hydrops.

Cacochymiam ſemper comitari cachexiam, antea ad §. 1166. dictum fuit: verum haec cacochymia diverſa admodum obſervatur in cachecticis, adeoque & varios effectus producet, & diſtinctis ſignis ſe prodet, prout degenerantes a ſanitatis conditionibus humores tenacitate, aut fluiditate, vel diverſa ſpecie & gradu acrimoniae, peccaverint. Cum autem floridus color boni habitus ſignum ab *Aretaeo* merito ſtatuatur, uti pariter ad §. 1166. monitum fuit, diverſus cutis color in malo habitu aderit, & quidem in variis cachecticis varius. Licet autem in tota cute coloris mutatio appareat quandoque, omnium tamen facillime diſtinguitur in illis locis, ubi vaſa, nuda fere, nulla cute tecta apparent, & ſimul tam tenues tunicas habent, ut color liquidi, vaſis contenti, transluceat: haec obtinent in canthis oculorum, interna ſuperficie palpebrarum, labiis, ore interno, faucibus &c., uti alia occaſione ſaepius jam monitum fuit. Ob hanc cauſam periti Medici haec loca ſedulo luſtrant, dum in ſanguinis & humorum indolem inquirunt. Alibi (vide §. 97.) conatus fui, ex obſervatis *Malpighianis* de ovo incubato deducere varias illas mutationes & colorum diverſitates, quas ſubit liquor per vaſa pulli motus, dum in ſanguinem vitalem mutatur: Patuit tunc, uti in pullo naſcente, per calorem incubatus, motum humorum per vaſa, vim cordis, & aëris conſpirantem actionem, naſcebatur intra quadraginta octo horas ſanguis ruber, cujus nullum veſtigium nec in ovo, nec in pullo, praeexſtiterat; ſic etiam in humano corpore per ſimiles cauſas, ſed validiores, produci ſanguinem rubrum ex ingeſtis breviori tempore. Verum ubi vel ob cauſas aſſimilantes debiliores, vel ob materiam nutrimenti difficilius mutabilem, non poteſt elaborari alimentum ad perfectionem boni ſanguinis uſque, illa pars rubra ſanguinis vel non conficitur, vel non tanta copia, quanta requirebatur ad reſtitutionem perditi. Tunc albedo ob defectum partis rubrae ſequitur,

(*n*) De cauſ. & ſign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. XVI. pag. 47. (*o*) Lib. III. Cap. XXII. pag. 167.

tur, uti videmus poſt validas haemorrhagias etiam in ſanis antea & robuſtis hominibus fieri. Cum autem ſerum ſanguinis flaveſcat naturaliter, ſi illud nondum in morboſam tenuitatem degeneraverit omnino, & colorem ſuum amiſerit, tunc deficiente parte rubra color pallidus apparet, ab albedine declinans in dilutam flavedinem, quod imprimis in oculorum canthis apparet in virginibus chloroſi laborantibus. Aliquando videmus etiam totum corpus ex flavo virideſcente colore perfundi in tali morbo, licet urina cruda & decolor nullum ſignum det cacochymiae ictericae: imo quandoque & ſubfuſcus color apparet, abſque cacochymia atrabilaria. Uti enim in ovo incubato liquor, in ſanguinem rubrum mutandus poſt quadraginta octo horas, primo colorem ſubvirideſcentem habet, dein ferrugineum; ſic videtur in debilibus cachecticis corporibus contingere, ubi chylus non quidem in perfectionem ſanguinis rubri elaboratur, ſed in vicino aſſimilationis gradu ſubſiſtit. Conſiderans haec *Galenus*, uti alio in loco §. 75. 5. notavi, noluit evacuari debere illud ſemicoctum alimentum, ſed retinendum eſſe in corpore, & perficiendum ulterius; dum nempe per motum, frictiones, aliaque remedia, augetur actio vaſorum in fluida contenta, ſicque obtinetur perfecta aſſimilatio, quae antea defectuoſa erat.

Ubi autem cacochymia bilioſa vel atrabilaria cachexiam comitatur, tunc aliae colorum mutationes fiunt, de quibus videantur illa, quae ad §. 1094. habentur. Quamvis autem color ruber plerumque index ſit boni ſanguinis, tamen ubi tenuis magis ſanguis eſt, tunc ſimul plerumque acrior, & tenera admodum eſt vaſorum compages, unde in genis ſaepe roſeus color apparet, licet corpus ſenſim contabeſcat; uti fit in illis, qui in phthiſin inclinant, uti poſtea ad §. 1198. patebit.

Cum autem requiratur bonus ſanguis, ut per encephali fabricam inde ſeparetur ſubtiliſſimum illud fluidum nerveum, quod muſculari motui perficiendo ſervit, & in cachecticis omnes humores a ſanitatis conditionibus degenerent, deficiet & illud fluidum nerveum vel copia, vel non habebit omnes dotes requiſitas. Unde illa alacritas ad motum, quae in ſanis adeſt, deficit, & vix trahunt languida membra cachectici. Praeterea obſervatur, quod ſimul ac libera ſanguinis circumductio per vaſa partis cujuſdam corporis impeditur, ſtatim illa pars gravis ſentitur: ſic e. g. ſi brachium valida phlegmone occupet, inſtar plumbi grave percipitur. Cum autem cachexiam frequenter comitetur glutinoſa iners & frigida cacochymia humorum, quae facit difficiliorem tranſitum liquidorum per vaſa, inde & alia cauſa gravitatis membrorum percipitur.

Prima fere tumoris leucophlegmatici indicia apparere ſolent in laxiſſimis illis ſub oculis partibus, quas ὑπώπια, & ὑποφθάλμια dixerunt veteres Graeci. Ob perpetuam enim mobilitatem, qua indigebant bulbi oculorum, debebant omnia vicina facillime cedere poſſe; hinc eſſe laxiſſima: in ſanis hominibus, dum a ſomno evigilant, videmus has partes plus minus tumere, qui tumor tamen brevi evaneſcit, dum oculi leviter fricantur, uti omnes a ſomno evigilantes facere ſolent: ſimul erecta in vigilantibus corporis poſitura,

&

& muſculorum faciei adjacentium, uti & palpebrarum, motus faciunt, ut brevi diſſipetur omne, quod in tenerrima tunica cellulosa ſub oculis collectum haeſerat. Verum in Leucophlegmaticis, ubi omnia laxiora ſunt, & major humorum viſciditas, manet ille tumor, nec integre diſſipatur diurno tempore.

Quia vero & conditiones requiſitae ad bonam chylopoieſin languent in hoc morbo, hinc ingeſta non ſatis immutantur, ſed, ſpontanea degeneratione, vel in fermentationem, vel in putredinem, vergunt; unde abundantia flatuum naſcitur, uti alia occaſione ad §. 647. demonſtratum fuit.

Notum eſt, humores, venis contentos, propelli per illas verſus cor illo motu, quem ab arteriis acceperant: verum cum venae non pulſent, & in decurſu ſuo ſemper latiores fiant, retardatur neceſſario humorum, ex arteriis in venas venientium, motus: unde in plurimis corporis locis videmus, venas arteriis contiguas eſſe, ut turgentes arteriae in ſua diaſtole premant vicinas venas, ſicque humorum motum per illas promoveant. Praeterea muſculi agentes, dum turgent, premunt omnes venas illis incumbentes, vel inter illos decurrentes; ſicque plurimum adjuvant venoſi ſanguinis motum. Verum in cachecticis languet cordis & arteriarum actio, motus muſculares vel omnino non vel admodum languide exercentur; adeoque deſunt illa adminicula, quae expeditum humorum venoſorum ad cor reditum procurant. Majores venae hinc vix deplentur, & minores lymphaticae venae, quae ex cavis majoribus & minoribus corporis lympham, arteriis exhalantibus expulſam, reſorbere debebant, cum non poſſint depleri facile in majores venas nimis plenas, non reſorbent omne, quod eructant arteriae exhalantes; hinc incipit turgere tunica celluloſa aquoſis humoribus, ſicque oedema naſcitur; in primis in partibus a corde remotis, quia ibi, caeteris paribus, ſemper tardior circulationis motus eſt. Inde fit pedum tumor, maxime ſi erecti ſtant diu, vel ſedent pendulis pedibus; tunc enim contra gravitatis nixum adſcendere debent humores: ubi vero in lecto decumbunt, tunc ob horizontalem ſitum corporis facilius ab extremis partibus corporis ſurſum redire poſſunt humores venoſi, dum ſimul etiam lecti tepor fluidiorem reddit lympham, quae in tunica celluloſa aggeſta haeret: oedematoſi enim pedes ſimul & ſunt frigidi. Optime haec omnia obſervavit *Aretaeus* (*p*), dum notavit, venas repletas tumere in cachecticis, dicens: *Venae in temporibus elatae apparent: partes enim quae circumjacent, emarcuerunt. Verum & in brachialibus longe grandiores inflatione venae redditae ſunt.* Paulo ante (*q*) autem habet ſequentia: *Stantibus pedes tibiaeque intumeſcunt, decumbentibus autem partes declives: quod ſi decubitum mutaverint, tumor in illas decumbentes partes devolvitur, humidique aut frigidi in gravitatem fit circuitus.*

Cum autem cor ſiniſtrum nihil expellere poſſit in aörtam, niſi quod prius a cor-

(*p*) De cauſ. & ſign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. XVI. pag. 48. (*q*) Ibid. pag. 47.

a corde dextro receperit, & cor dextrum parum accipiat ob tardiorem motum ſanguinis venoſi, hinc patet ratio, quare pulſus debilis & languidus fit. Simulac vero corpus movere incipiunt, vanae plenae, a muſculis agentibus preſſae, ſubito movent humores contentos verſus cor dextrum; quod tunc obruitur, quia tantum non poteſt tranſprimere per pulmonem, quantum venae adferunt; unde fit cordis palpitatio, & reſpiratio laborioſa ac difficilis: quae omnia & apud *Aretaeum* (*r*) pulchre notantur. Quam periculoſa autem mala fieri poſſint, dum ſtagnantia ſubito in motum deducta cor & pulmones obruunt, alibi §. 871. dictum fuit, ubi de peripneumonia notha agebatur.

In hominibus robuſtis ſanis urinae coloratae ſunt, & ſedimentum deponunt; in cachecticis urinae vix coloratae, hinc crudae dictae, & tenues prodeunt, dum omnes functiones in his languent, & ſaepe tanta debilitas circulationis in his eſt, ut non poſſint liquida, per tranſpirationem inſenſibilem expellenda, per ultimos fines arteriarum cutanearum exprimi: unde tunc *corpore ſqualent*, *ſudore carent*, *pruriginoſi* (*s*); quia una cum perſpirabili liquido exeunt de corpore acria ſubtilia, quae nunc in cute retenta pruritum excitare poſſunt: Imo *nonnunquam accidere ſolet*, *ut per aſſiduas puſtulas*, *aut ulcera*, *ſumma cutis exaſperetur* (*t*). Obſervatur autem, quod, cutis exhalatione impedita, augeatur urinae copia, quae tunc cruda & tenuis exit, dum ſubtile illud liquidum, quod ſolebat per ultimos fines arteriarum cutanearum difflari de corpore, urinam diluit. Hinc *Galenus* (*u*), poſtquam dixerat, urinam exacte oſtendere conditionem ſanguinis in vaſis contenti, ſubjungit: *Ergo ubi crudus plane* (ſanguis) *eſt*, *tenuis & aquoſa urina eſt*, *nec quod pendeat*, *nec quod ſubſideat*, *in ſe habet.* Et *Hippocrates* (*w*) dixit, hominem non poſſe renutriri, dum talem urinam reddit. Ubi autem copioſa talis ſecedit urina, potus quantitatem ſuperans, vel ſpontanei ſudores abundant, tunc ſenſim exhauſto corpore ſequitur immedicabilis maraſmus: ſi autem non exeant de corpore, ſed maneant, accumulantur in cavis majoribus corporis, vel in tunica celluloſa; tuncque leucophlegmatiam vel hydropem producunt, uti praecedenti paragrapho dictum fuit.

§. 1171. Vitium vaſorum recepturorum bona liquida nutritia univerſale fingi vix poteſt ullum; tamen nimia contractilitas & laxitas, atque inde pendentia vitia, pro cauſis admitti poſſunt: de quibus actum (24. ad 58.).

Dum chylus, ex ingeſtis alimentis natus, ſanguini miſtus, per vaſa fluit, actione vaſorum in contenta liquida perficitur, ut fiat bonum liquidum nutritium, uti *Loweri* & *Walaei* experimenta docuerunt; adeoque, dum adeſt

(*r*) Ibidem. (*s*) Ibidem. (*t*) Celſ. Lib. III. Cap. XXII. pag. 167. (*u*) De ſanitate tuenda Lib. IV. Cap. IV. Charter. Tom. VI. pag. 121. (*w*) Praedict. Lib. II. Cap. IV. Charter. Tom. VIII. pag. 813.

adeſt liquidum bonum nutritium, ſequitur neceſſario, quod & vaſa, quorum efficacia illud liquidum paratum fuit, omni notabili vitio caruerint; adeoque patet, vitium univerſale in vaſis non poſſe adeſſe, quamdiu liquida bona ſunt.

Verum quidem eſt, quod nimia contractilitas, vel laxitas, in vaſis obſervari poſſit, de quibus ante ad numeros hic citatos dictum fuit; ſed & ſimul conſtitit, humores brevi degenerare a ſanitatis conditionibus, dum vaſa, vel nimis laxa, vel nimis ſtricta, ſunt. Particulare quidem impedimentum adeſſe poteſt in quibuſdam vaſis, recepturis materiam nutritiam; ut dum v. g. oſcula vaſorum lacteorum, in inteſtina hiantium, a quacumque cauſa impediuntur; vel ciſterna lumbaris, aut ductus thoracicus in ſuo decurſu, a tumore vicino comprimitur. Talis caſus apud *Whartonum* (*x*) legitur de generoſo viro, qui in flore aetatis, ex equo delapſus, validam lumborum contuſionem paſſus fuit; & poſt varia mala tolerata totus emaciatus, tabe confectus, periit. In cadavere inventus fuit tumor ſeptem librarum, ſolidae ſubſtantiae, circa meſenterii exortum, pedem longus, ſex pollices latus, craſſus quinque, qui involvebat ſua mole arteriam magnam, venam cavam, vaſa emulgentia, plexus nerveos, renes ſuccenturiatos, & glandulas lumbares. Videtur autem admodum probabile, quod tantae molis tumor, in tali loco haerens, impediverit chyli & lymphae iter per ciſternam lumbalem & ductum thoracicum, materiam ergo nutritiam, vel integre, vel ſaltem magna parte, interceperit; ſimulque effecerit, quo minus lympha commode in ductum thoracicum potuerit venire, chylumque diluere, antequam ſanguini venoſo miſtus per pulmonem fluxerit; & ideo forte varia tubercula in pulmone nata fuerunt, quae erant ſimilis ſubſtantiae, ac tumor ille in abdomine repertus.

§. 1172. Defectu facultatis applicantis nutritio univerſalis impeditur; ſi vires circulantes ſunt nimis languidae, vel nimis violentae (92. ad 107.).

Licet autem liquidum nutritium bonum & vaſa omnia pervia fuerint, nec nimis laxa, nec nimis rigida; facile patet, ad nutritionem requiri, ut ad ſingula loca corporis nutriendi deferatur liquidum nutriens, & particulae defectum perditorum reſtauraturae applicentur illis locis, in quibus haec jactura facta eſt. Ad hoc autem motus liquidorum requiritur, & quidem adeo moderatus, qualis in perfecta ſanitate adeſt; tunc enim obſervatur, quotidie corpori reddi tantum & tale, quantum & quale per ipſius ſanitatis actiones perierat. Si motus languet, tunc plura manent in corpore, quae ſecedere debuiſſent & expelli; nec debita vi moleculae liquidi nutrientis applicantur ad loca, quae debebant reſtaurari (*y*): unde corpus reple-

(*x*) Adenograph. Cap. XI. pag. 50.

(*y*) Vide Inſtit. H. Boerh. §. 462. & ſeq.

pletur quidem, ſed non bene nutritur, nec in debito conſervatur robore. In ſtabulis quieſcens equus, lauto abundans pabulo, repletur & pingueſcit, ſed ad labores invenitur minus validus, quam dum moderato curſu exercetur. Econtra nimio exercitus labore equus macilentus redditur, & tandem debilis omnino, dum per motum nimis validum plus quotidie de corpore perit, quam redditur per alimenta aſſumta. Ubi enim nimia rapiditate humores moventur per vaſa, tunc major fit attritus ad vaſa, adeoque plura deteruntur; ſimul non datur tempus, ut liquidi nutrientis moleculae applicentur locis, ubi ſimiles particulae deficiebant, dum nimis accelerato motu praeterlabuntur ilico. Hinc intelligitur ratio, quare in morbis, in quibus languet circulatorius humorum motus, tumeant corpora; & econtra in morbis, quos comitatur febris acuta, tantum pereat de corporis mole, ut videamus, ſuccis plenos & obeſos homines intra quatuordecim dies reddi exſuccos & macilentos per febrim acutam continuam, a qua reſurgunt debiles. Simul etiam notandum eſt, quod per nimis languidum, aut nimis celerem, humorum per vaſa motum, brevi degenerent liquida, & ad debitam nutritionem minus apta reddantur. De exceſſu autem & defectu motus circulatorii antea, ad numeros in textu citatos, actum fuit.

§. 1173. Ex quibus diagnoſis morbi facilis: prognoſin firmat conſideratio cauſae, durationis, effectus, graduſque mali.

Diagnoſis cachexiae facilis eſt, cum externa corporis ſpecies, a ſanitatis conſuetudine degenerans, etiam artis medicae imperitis hujus morbi praeſentiam teſtetur; uti ad §. 1166. dictum fuit. Verum ad §. 1169. monitum fuit, duplici modo malum corporis habitum, ſive cachexiam, a bono corporis habitu, qui in ſanitate adeſt, recedere. Vel enim ſenſim pereuntibus liquidis & ſolidis partibus corporis, nec reſtitutis per nutritionem, exſuccum contabeſcit corpus; tuncque multi Medici maluerunt atrophiam, marcorem, maraſmum vocare, aut & ſiccam tabem. Vel econtra turget corpus humoribus, ſed crudis, & a ſanitatis legibus omnino degenerantibus; tunc totus corporis habitus tumidulus eſt, ſimulque vitiatus color cutis externae, uti & reliqua ſigna, adſunt, quae §. 1170. enumerata fuerunt, adeoque hic non repetenda.

In Prognoſi autem hujus morbi ad plura attendendum eſt: variat enim ratione cauſae. Ubi v. g. a malo victu (§. 1168. 1.) ortum duxerit cachexia, per purgantia, aut vomitoria, prudenter adhibita, ſi expellatur indigeſtorum ſaburra, in primis viis haerens, & deinde bono utantur victu tales aegri, reſtituuntur feliciter. Patet hoc in urbibus obſeſſis, ubi ob annonae penuriam incongruo coguntur uti victu, & multi cachectici fiunt; obſidione ſoluta, bonis refecti cibis, reſtituuntur plurimi: ſoli illi fere pereunt, quorum viſcera corrupta ſunt, vel qui nimis avide ingurgitant cibos, etiam optimos; tunc enim nimia alimenti copia debiles vires opprimuntur,

non

non inſtaurantur. Magnum hominum numerum in hunc morbum incidiſſe novi ante paucos annos, dum, annonae penuria preſſi, pane uti cogebantur, ex furfuribus copioſis, farina pauca, arborum corticibus, ſcobe ligni, parato. Poſtquam autem optima cerealia ſubminiſtrata fuerant miſeris illis, emerſerunt plurimi. Ita pariter, ubi a defectu motus animalis morbus ſubrepit ſenſim, curantur omnes, qui iners otium cum vita laborioſa permutare ſuſtinent. Dum circa tempus pubertatis cachecticae virgines pallido ſic dicto morbo laborant, intra paucas ſeptimanas curam promittere ſemper auſus fui, & ſtabilem ſanitatem, modo vellent renatas ex limaturae ferri uſu vires ſalubri corporis motu conſervare, & a potibus aquoſis tepidis abſtinere, qui robur ſolidarum partium corporis enervant. Verum huic conſilio non ſemper morigeras eſſe tales aegras, in primis opulentiores, dolent ſaepe Medici. Ubi autem a vitio viſceris cujuſdam purulento, ſcirrhoſo &c., cachexia oritur, tunc non poteſt ſanari morbus, niſi cauſa tollatur; quod difficillimum eſt, & ſaepe omnino impoſſibile, adeoque tunc & mala ſequitur Prognoſis.

Durationis autem ratione pariter variat Prognoſis: facile enim ſuperatur in initio, niſi ab immedicabili cauſa oriatur, morbus, dum humores a ſana indole incipiunt recedere, nondum tamen penitus degeneraverunt. Ubi enim hoc factum eſt, tunc merito *Aretaeus* (z) hanc ſtatuit Prognoſin: *Morbus hic vix ſanabilis eſt, malumque longiſſimum: longo enim gignitur tempore, neque ab uno corporis vitio, neque ab uno viſcere, ſed omnium eſt converſio in deterius. Quocirca ab hac enaſcentes morbi inevitabiles ſunt, hydropes, phthiſes, colliquationes; ſiquidem mali habitus cauſae ſunt germanae (cauſis) colliquationis.* Ubi enim omnes humores morboſi ſunt, omnium viſcerum functiones admodum labefactatae, languidam vitam trahere poſſunt miſeri, ſed tot malis tandem ſuccumbere debent.

Effectus autem conſideratio pariter ad Prognoſin requiritur, prout horum illorumve viſcerum functiones magis laeſae fuerint. Si enim v. g. cachecticis accedat vertigo, memoriae imbecillitas, tremor, ſomnolentia, metus eſt, ne lenti, vel & aquoſi humores, in encephalo incipiant accumulari; unde apoplexiae metus inſtat; uti dictum fuit pluribus §. 1010. 2. γ. Si ad minimum corporis motum anhelare incipiant, & fere ſuffocentur, pectoris cavum ſimilibus repleri concluditur, vel & ipſum pulmonem: quam ancipitem autem eventum talia mala habeant, poſtea ad §. 1219. 1220. patebit. Notaverat *Aretaeus* (a) edaces quandoque eſſe cachecticos, & tunc videtur adhuc meliorem curae ſpem habuiſſe; verum, *quum crudis ſuccis totum corpus repletum fuerit, & ciborum appetentia evaneſcat, cachexia ſic uſque ad ventriculum graſſante, & affectu jam ſummum faſtigium obtinente, tum ſane tumidi fiunt, imbecilles, & ad omne opus abjecto proſtratoque animo &c.*, tunc funeſtum morbi exitum credidit inevitabilem.

(z) De cauſ. & ſign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. XVI. pag. 47. (a) Ibid.

Gradus autem cachexiae ex duratione morbi & effectibus obſervatis definitur.

Praeterea optime notavit *Aretaeus* (*b*), varias aetates in Prognoſi conſiderandas eſſe: *Aetates hujus morbi feraces ſunt ſenectus, neque evadunt: pueri, & celeriter pati idonei ſunt, & liberantur facilius: florentes aetate haud admodum huic malo obnoxii ſunt, non tamen omnino facile ſanantur.* Obſervationes practicae hoc etiam confirmant: ſenes enim, licet ſani, tandem vergunt in maraſmum ſenilem immedicabilem (vide §. 55.). Et monuit *Hippocrates* (*c*) ſequentia: *Senes juvenibus quidem plerumque minus aegrotant: quicumque vero illis morbi diuturni oboriuntur, cum iis frequentius ſimul intereunt.* Voraces pueri ſaepe cachectici fiunt, ſed liberatis a ſaburra aggeſta primis viis, dein bona diaeta, & lenibus roborantibus, ſolent plerumque reſtitui, niſi neglectum ab initio malum altiores jam radices egerit. In florenti autem aetate, vegeto & firmo jam corpore, vix, niſi a gravioribus cauſis cachexia inducitur, & hinc non ſemper facile ſanantur.

§. 1174. **Q**Uin patet etiam, curationem quidem requirere 1. aliquando nimis acris, fluidique mitigationem, inſpiſſationemque modicam. 2. Tenacis, haerentiſque, diſſolutionem atque fluxilitatem. Sed quum a tam variis cauſis haec duo oriri queant (1168. 1169. 1170.), in primis neceſſarium eſſe pro harum diverſitate variare & medicamenta, & modum his utendi.

Conſideratis illis, quae ſpectant cauſas cachexiae, ejus effectus varios, hujuſque morbi Diagnoſin & Prognoſin, ſequitur, ut de curatione agatur. Verum uti ex praecedentibus patuit, quandoque in cachexia humores ſic degenerant, ut tenuiores redditi non coërceantur vaſis, ſed per varias vias elabantur de corpore, ſicque maraſmum inducant: contra vero frequentius contingit, ut viſcidiores ſolito humores impediant liberum motum per vaſa, vel ſaltem difficiliorem reddant; unde vel ſtagnando in cavis majoribus & minoribus corporis, vel vaſa diſtendendo, corpus tumere faciunt. Duplex ergo eſt indicatio curatoria in hoc morbo, atque utraque haec conſiderationem meretur.

1. Fuerunt quondam Medici in illa ſententia, uti ſaepius dictum fuit, humores noſtros non poſſe peccare nimia tenuitate, cum tenues humores liberrime per vaſorum anguſtias tranſire poſſint; adeoque credebant, ſic expeditiſſimam humorum circulationem obtineri. Hinc inculcabant omnibus, ut perpetuo diluerent ſanguinem aquoſis tepidis potibus, & in his reponebant ſummam prophylaxin ad omnes morbos. Inde tanta encomia potus theae, caffae &c., apud *Bontekoe* & alios leguntur. Verum quotidianae obſervationes practicae docuerunt Medicos, & in primis illos, qui apud Batavos medi-

(*b*) Ibid. pag. 48. (*c*) Aphoriſm. 39. Sect. 2. Charter. Tom. IX. pag. 79.

medicinam exercent, ubi abuſus potus aquoſi tepidi copioſi admodum invaluit, nullam obſervari frequentiorem cauſam cachexiae, quam perpetuam potus aquoſi tepidi ingurgitationem: minus inde afficiuntur, qui valido corporis motu diſſlant quotidie illud aquoſum ingeſtum, & corporis exercitio robur addunt fibris ſolidis; caeteroquin ab aqua tepida brevi nimis laxis futuris (vide §. 35. 3.). Verum mulieres, in primis ſedentariam vitam agentes, pallido inde laborant morbo, menſtruis copioſiſſimis diffluunt, ſteriles quandoque redduntur, ob perpetuum fere fluorem album madeſcente ſemper flaccido utero; vel ſi conceperint, frequentes abortus patiuntur. Non conſideraverunt illi viri, qui humorum perpetuam attenuationem adeo laudabant, liquidorum ſanorum indolem: in ſaniſſimis & robuſtis hominibus ſanguis denſus eſt, & concreſcens ilico in ſolidam maſſam, dum vaſis apertis exit; in debilibus autem & valetudinariis longe dilutior ſanguis apparet, longe minus concreſcens. Si vel hoc ſolum obſervatum practicum conſideraſſent, vidiſſent facile, quod nimia diſſolutione humorum homo ſanus & robuſtus reddatur debilis & valetudinarius. Praeterea ſingulis humoribus debet adeſſe debitus ſpiſſitudinis gradus, ut maneant in vaſis ſuis; ſi enim ſanguis ruber aeque tenuis redderetur ac ſerum ſanguinis, vaſa ſanguinea fierent vacua; ſi ſerum ſanguinis adeo tenue redderetur ac eſt lympha, quae per vaſa cutis exhalantia tranſire poteſt, exhauriretur brevi totum corpus. Patet ergo ſatis, peccare poſſe humores noſtros nimia tenuitate, dum a ſanitatis conditionibus manifeſte ſic recedunt. Cum autem ſanguinis craſſiſſima pars, rubra nempe, in arteriis & venis maximis corporis contenta, motum a corde & arteriis recipiat, receptum reliquis communicet, ſimulque a denſiſſima hac parte ſanguinis, ad vaſa maxime reſiſtentia attrita, calor ſanus ſuſtineatur, & communicetur toti corpori, nimis diluto ſanguine per aquoſa, ſimulque flaccidioribus redditis ſolidis per eadem, languidior fit humorum motus, & minuitur calor; unde non difflabitur facile hoc aquoſum de corpore, ſed manebit, vaſa diſtendet, & in cavis corporis incipiet accumulari, ſicque cachexiam aquoſam, ſive hydropem, producere.

Verum praeter illam nimiam tenuitatem humorum, quae ab imprudenti diluentium uſu naſcitur, & alia fluiditas morboſa liquidorum obſervatur, quae fit, quia vel non ſatis condenſantur humores per efficaciam vaſorum & viſcerum, vel morboſi quid miſcetur fluidis, quod debitam illorum conſiſtentiam tollit.

Certum eſt, chylum, ex alimentis aſſumtis paratum, habere minorem denſitatem, quam ſanguinem rubrum, ejuſque ſerum: ſupernatat enim chylus ſanguini de venis educto, & repetito circuitu per vaſa & viſcera corporis tandem denſior redditur, & in noſtram naturam mutatur. Videtur autem ſtatui poſſe, pulmonem ſua actione quam maxime conducere ad hanc chyli immutationem (*d*), cum omnis chylus vim & efficaciam pulmonis

 pati

(*d*) H. Boerhaave Inſtit. Med. §. 208.

pati debeat, antequam cum ſanguine per arterias moveatur; & omnis humor vitalis totus quantus pulmones tranſeat, dum per alia viſcera tantum certa portio transfluit. Praeterea aörta toti corpori omnibuſque ejus partibus proſpicit, dum una cum vitali ſanguine liquidum nutriens diſtribuit per omnia: ſed aörta omnem ſuum ſanguinem a corde ſiniſtro accipit, in quod pulmonales venae ſanguinem per pulmonem transmiſſum evacuant. Unde videtur pulmo conciliare debitam denſitatem chylo, illamque conſervare in ſanguine. Hinc patet ratio, quare pulmone affecto videamus toties marceſcere totum corpus, licet nec per ſputa, nec alias evacuationes ſenſibiles, multum perdatur de corpore: quandoque etiam ſudores nocturni fiunt, ob humores nimis tenues nec ſatis denſatos in pulmone, qui per vaſorum cutaneorum oſcula, tepore lecti magis laxata, elabuntur. Cum autem eadem actio, quae chylum condenſat, & ſimilem reddit noſtris humoribus, blandam ſimul indolem conciliet omnibus (liquida enim ſana non ſunt acria), patet ratio, quare majorem tenuitatem humorum, a tali cauſa natam, ſoleat comitari acrimonia, quae mitigationem poſcit, dum nimia fluiditas modicam inſpiſſationem requirit.

Quandoque morboſi quid cum humoribus fluit per vaſa, quod debitam illorum conſiſtentiam tollit, nimiamque fluiditatem inducit: hoc tam in morbis acutis, quam chronicis, obſervatur. Sic antea, ubi de febre continua putrida dicebatur, ad §. 730., notatum fuit, quandoque acrem ſtimulum, vel corpori applicatum, vel ex degenerantibus humoribus in ipſo corpore natum, febrim excitare, quae ſanguinem reddit longe fluidiorem debito, & periculoſas haemorrhagias producit. Ita *Wepferus* in petechialibus & malignis febribus obſervavit hoc contigiſſe, viditque Ichthyocollae gluten profuiſſe, ſanguinem nimis tenuem incraſſando. In variolis confluentibus peſſimis fit quandoque putrida humorum diſſolutio, uti poſtea in hujus morbi hiſtoria dicetur; tuncque vidit *Sydenhamus*, ſpiritum vitrioli, potui communi miſtum, egregie profuiſſe; ſed conſtat experimentis chemicis, acida foſſilia humores pleroſque noſtri corporis inſpiſſare. In chronicis morbis ſimilia obſervantur: ſi enim, impedito libero bilis exitu in duodenum inteſtinum, illa regurgitet in ſanguinem, icterus fit; qui, ſi diuturnus fuerit, ſoluto toto ſanguine per bilem perpetuo admiſtam, immedicabilis naſcitur hydrops. Ubi vomica purulenta in corporis interioribus haeret, mora tenuius & acrius redditum pus venis reſorbetur, totumque ſanguinem ſolvit ita, ut putridiſſima oriatur diarrhoea, brevi totum corpus exhauriens, & lethalis; uti ad §. 1188. in Empyemate dicetur, & in Phthiſi §. 1206.

Patet ergo ex omnibus hactenus dictis, in cachecticis ſatis frequenter adeſſe humorum nimiam tenuitatem, quae corrigi debet, ut fiat ſanatio.

2. Patuit quidem, humores noſtros certum denſitatis & cohaeſionis gradum habere; debet tamen haec cohaeſio molecularum, quae fluida noſtri corporis conſtituunt, talis eſſe, ut ſuperari poſſit per vires cordis & arteriarum, caeteroquin haererent in extremis vaſorum, & obſtructiones facerent. Per quas autem cauſas talis viſcoſitas noſtris humoribus concilietur,

tur, §. 115. & ſequentibus, ubi de obſtructione agebatur, explicatum fuit. Si a motu circulari violento, & vaſis fortibus, valide comprimentibus liquida contenta, lentor major & cohaeſio inducatur humoribus, tunc adeſt ſpiſſitudo inflammatoria dicta: ubi autem a languente motu, vel laxato vaſe, aut minuta copia liquidi (§. 116.) major humorum viſcoſitas naſcitur, tunc frigidus lentor immeabilitatem humorum producit, de quo vide §. 72. Indicatio curatoria ergo eſt, ut illud tenax, quod in extremis convergentium vaſorum haerere incipit, vel ſaltem non niſi difficulter tranſit, ſolvatur & reddatur meabile.

Cum ergo & nimia diſſolutio humorum a variis cauſis pendeat, atque etiam nimia tenacitas, & praeterea utriuſque hujus vitii comes poſſit eſſe acrimonia varia, patet ſatis, nihil generale hic ſtatui poſſe, ſed ſollicita indagatione opus eſſe, ut cognoſcatur, quale vitium in humoribus ſit, & a quibus cauſis ortum: hoc autem cognito, tunc facile determinatur, quid agendum ſit, & per quae. Sic v. g. ſi nimia tenuitas liquidorum a potus aquoſi abuſu nata fuerit, victus ſiccior, & omnia, quae laxata nimis vaſa roborare valent, curam abſolvent: contra, dum a morboſo miaſmate ſoluti ſunt humores, tunc illud enervare, vel corrigere, indicatio jubet: & viſum fuit quandoque, aquae potum copioſum profuiſſe, qui in priori caſu nocuiſſet. Pariter, ubi denſitas inflammatoria humorum adeſt, laxanda ſunt vaſa, ut minus premant contentos humores: ubi vero frigidus pituitoſus lentor praedominatur, augendum eſt vaſorum robur. Idem etiam verum eſt de variis acrimoniae ſpeciebus per diverſa remedia corrigendis.

§. 1175. MAxime curandum, ut victus ſit ex his, quae liquidis ſanis ſimilia, facile tranſmittenda, cauſae ſingulari morbi adverſa, aegroque in primis grata ſunt.

Ex ipſa definitione hujus morbi §. 1166. data conſtat, in cachexia depravari nutritionem, adeoque non adeſſe omnes conditiones requiſitas, ut ingeſta alimenta aſſimilentur perfecte noſtris fluidis & ſolidis partibus. Verum ex ante dictis conſtitit (§. 1168.), non omnia alimenta aequali facilitate aſſimilari; imo quaedam non poſſe ſubigi, niſi a robuſtis, & quotidiano labore exercitis, corporibus, ſed cachexiam facere in debilioribus: ſponte ergo patet, quod cachecticis debeat procurari talis victus, qui facile ſubigi poſſit, imo liquidis ſanis ſimilis ſit; & adeo ſimul tenuis, ut nullum obſtaculum libero motui humorum per vaſa naſcatur, dum chylus, ex ingeſtis paratus, fluit cum ſanguine. Ex quibus autem alimentis talis victus parari queat, antea ad §. 28. 1., uti & ad §. 599., dictum fuit.

Seliguntur autem ex illis alimentis talia, quae oppoſita ſunt cauſae ſingulari morbi: v. g. ſi lenta & frigida cacochymia comitetur cachexiam, a farinoſis lentis in victu abſtinemus, uti & a gelatinis, ex animalium partibus coctione cum aqua paratis, ne humorum nimiam tenacitatem tali victu augeamus. Econtra ſi nimiam ob tenuitatem humorum depravetur nutritio,

tio, & lento maraſmo hinc tabeſcat corpus, tunc talia proſunt, modice inſpiſſando humores nimis tenues. Si aquoſa colluvie turgere incipiat corpus cachecticum, tunc juſcula carnium vel omnino non, vel parca ſaltem copia, dantur; & potius adhibentur carnes juniorum animalium aſſatae, piſces fluviatiles, aſſi pariter, panis biſcoctus, cum potu pauco, ſed meraciori, ut in totum ſicciori victu utatur talis aeger. Idem etiam verum eſt de varia acrimonia, quae cachexiam comitatur: ſi enim acida adſit acrimonia, uti toties in junioribus contingit, tunc ova, jura carnium, gelatina eboris, cornu cervi &c., proſunt, quia ſponte ſua in acidum non vergunt: & contra, ſi in alcalinam putridam indolem potius degenerent humores, lacticinia, decocta panis, hordei, avenae &c., addito vino acidulo, proſunt; & a carnibus, ovis, piſcibus, abſtinetur. Vel ſi juſcula carnium dentur, additur ſuccus citri vel aurantiorum, aut cum hordeo, avena, oryza &c., decoquuntur, ut minuatur facilis horum in putredinem degeneratio.

Simul etiam cavendum eſt, ne majori copia ſimul alimenta, licet optima, ingerantur; gravantur enim ilico debilia haec corpora, nec reficiuntur inde: repetitis autem vicibus, & minori copia, ſi exhibeantur, pulchre proſunt. Neque recedendum ab hac cautela, licet cachectici appetitu valeant; quod contingere quandoque novimus, & *Aretaeus* (*e*) jam notavit, dicens: *Multos utique cibos appetunt, edaces admodum ſunt: celerior concoctione diſtributio fit crudiorum magis, quam concoctorum.* Et licet exhauſta per maraſmum fere corpora celeriorem repletionem poſcere viderentur, tamen non debent multa ſimul ingeri, ſed ſenſim; ſi videmus facile ferri ab aegris ingeſta, copia prudenter augeri poteſt, ſed lente, ſecundum monitum *Hippocratis* (*f*), dicentis: *Quae diuturno tempore attenuantur corpora, tarde renutrire oportet.* Certum enim eſt, quod, niſi bono victu utantur cachectici, & Medicis morigeri eſſe velint, medicamentis parum proficiatur. Quoties non vidi mulieres ob abuſum potuum aquoſorum cachecticas, dum feliciter curatae fuerant, in eundem morbum relapſas fuiſſe, & iteratis quidem vicibus, tandem penitus incurabiles, dum nolebant ab his potibus abſtinere!

Interim tamen, non nimis moroſus ſit Medicus in praeſcribenda diaeta, ſimulque ſemper attendat, ut eligantur talia, quae aegro grata ſunt: facilius enim digerit ventriculus illa, quae palato placent. Aliquam in his Medicorum indulgentiam laudat *Hippocrates*, uti ad §. 599. notavi, dum dicit: *Paulo deterior tum potus, tum cibus, ſuavior tamen, melioribus quidem, ſed ingratioribus, praeferendus.* Non quidem in omnibus ſerviendum voluit aegrorum cupiditatibus, ſed aliquid indulgendum eſſe, ſi non directe repugnet indicationi curatoriae. Similiter de ſtomachicorum curatione agens *Aretaeus* (*g*) monet, aegrorum deſideriis Medicum indulgere debere in rebus,

(*e*) De cauſ. & ſign. morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. XVI. pag. 47. (*f*) Aphor. 6. Sect. 2 Charter. Tom. IX. pag. 47. (*g*) De curat. morb. diuturn. Lib. I. Cap. VI. pag. 132.

bus, quae non magnopere nocent. Sic v. g. ſi cachecticus, in quo humores videntur tendere in acrimoniam alcalinam, jura carnium deſideraret, vel & ipſas carnes, & forte ex conſuetudine his ſolis fere delectaretur, addito ſucco citri vel aurantiorum, concedi haec poſſent. Aliquoties vidi, cachecticas foeminas aceto delectari quam maxime, licet nulla putredinis ſigna adeſſent; imo potius in primis viis acida acrimonia quandoque ex ingeſtis naſceretur: dedi pulveres abſorbentes ante cibum, ſicque grata fragrantia aceti reficiebantur tales aegrae, & acidum aceti enervabatur ab abſorbentibus jam in ventriculo haerentibus. Attentus & peritus Medicus in multis caſibus poterit ſic aegris placere, & tamen indicationi curatoriae ſatisfacere: imo longe magis morigeros vidi aegros, qui indulgentem Medicum nacti erant, dum credebant, talem nihil denegare unquam, niſi quod abſolute noxium erat: contra, dum in leviſſimis etiam auctoritate ſua pertinaciter utitur Medicus, moroſi aegri etiam in gravioribus ejus conſilium ſpernunt.

§. 1176. TUm ut optime digeri queant, condimentis, potu vinoſo, exercitio, aëre, procurandum.

Quamvis optimi cibi dati fuerint, languet ſaepe ventriculi & inteſtinorum actio in ingeſta; unde non ſatis elaboratus chylus actione horum viſcerum paratur: pulchrum effectum tunc faciunt omnia illa, quae grato ſtimulo poſſunt languidas ventriculi & inteſtinorum vires excitare, unde talibus condiri tunc ſolent cibi.

Aromata, ſal, acetum, ſuccus citri, aurantiorum &c. ſolent condimentis praecipuam materiam dare; ſimulque talia eliguntur, quae ſingulari humorum degenerationi oppoſita ſunt.

Acida condimenta eliguntur, ſi humores in alcalinam putredinem vergant; & ab illis econtra abſtinendum erit, ſi acida acrimonia praedominetur: tunc enim aromata, allia, cepae, ſinapi, commendantur, quia in his ſal volatilis alcalinus adeſt, qui contuſis his bulbis & ſeminibus quaquaverſum exhalat, & adſtantium nares oculoſque ferit, ſaepe non ſine moleſtia: eadem ſatis conveniunt, ubi mucoſa frigida cacochymia adeſt.

Vini pariter inſignis uſus eſt, ſi aqua plus minuſve dilutus pro potu communi uſurpetur. Iis, qui aſſueti ſunt cereviſiam potare, facile illius uſus conceditur, & in primis generoſioris: videtur enim cereviſia fermentata ſpiritus ſuos tenaciori parum materiae irretitos habere; hinc durabilem magis effectum ſolet praeſtare quam vinum. *Momma* dicta *Brunſvicenſis*, quae eſt cereviſia meraciſſima, & verum quaſi Cereris extractum, bis terve de die ad unciam unam aut alteram data cum pane biſcocto, languidiſſimos quandoque curavit morbos, uti antea ad §. 75. monui. Pulcherrime prodeſt, ſi in prandio & coena poſt ſumptum cibum, pauculum ſumatur de vino meraco, ſed molli, intingendo panem biſcoctum, qui dein deglutitus miro modo ventriculum roborat. Vina illa, oleoſa dicta, ut ſunt Hiſpanica, & Hungarica, meraciora, pulchre huic ſcopo ſerviunt.

Quan-

Quantum autem faciant corporis exercitia ad feliciorem digeſtionem ciborum, quotidianis obſervatis conſtat, dum videmus, operarios facillime digerere duriſſima edulia, a quibus ſedentariam vitam agentes homines gravarentur quam peſſime. De hac re antea §. 25. & §. 28. dictum fuit.

Cum autem aërem perpetuo cum cibis & potibus deglutiamus, ſingulisque vitae momentis inſpiremus, patet ſatis, multum conferre ad ſanitatem aërem purum & ſalubrem: praecipue cum conſtiterit per experimenta pulcherrima celeberrimi *Hales*, aërem non tantum permiſtum haerere fluidis noſtris, ſed etiam notabilem partem ſolidarum partium noſtri corporis conſtituere. Hinc videmus, miſeros homines, qui diu carceribus incluſi haerent, omnes fieri cachecticos, nec ſanari facile poſſe, niſi liberiori aura illis frui conceſſum fuerit. Quantum dolent ſaepe Medici & Chirurgi, etiam peritiſſimi, quod vix ſanare poſſint aegros in noſocomiis decumbentes, dum ſimiles morbos optimo cum ſucceſſu tractant extra noſocomia. Ubi enim ingens decumbentium numerus adeſt, tot exhalationibus morboſis, inquinatur aër, quem reſpirare coguntur miſeri, ut fere omnes cachectici fiant, antequam a vulneribus ſuis curentur.

In noſocomiis caſtrenſibus, & navibus bellicis in primis, magna toties ab hac ſola cauſa oritur calamitas. Optime ergo meriti ſunt de genere humano, nec ſatis laudari poſſunt, egregii illi viri, qui facilem ſatis artem docuerunt, quo aër in navibus & noſocomiis renovari poſſit, ſicque purior reddi (*b*). Appetitum auctum, digeſtionem faciliorem, magnamque corporis alacritatem, ſentiunt omnes, qui, poſtquam tota hyeme fumoſa in urbe latuerunt, verno tempore ad amoeni gaudia ruris redeunt. Summum hinc remedium eſt, in aëre puro, campeſtri, ventis perflato, degere; in primis in loco a paludibus & ſtagnantibus aquis remoto. Unde etiam videmus, peritos in arte Medicos, ſimulac vernus tepor adſpirat, languentes chronicis morbis aegros rus ablegare, ut puro fruantur aëre, & ſimul frequentiores habeant occaſiones ſalubri motu corpus exercendi, per ambulationes, vectiones, equitationes &c.

§. 1177. UT vero organa primarum Coctionum itidem bene diſponantur, leni digeſtivo, vomitivo, purgante, roborante, proſpiciendum.

Fere ſemper ſolent in cachecticis primae viae gravari plus minuſve indigeſta ſaburra, & lenta pituita: indicatio curatoria jubet, ut hoc gravans expellatur de corpore. Si appetitus deficiat, & nauſea adſit frequens, lene vomitorium datum pulcherrime prodeſſe ſolet: ſi in inteſtinis ſimilis haereat materia, blando purgante, ſed repetitis vicibus ſumto, eliminatur tuto, ſimili fere modo, ac in cura ſcorbuti ad §. 1160. dictum fuit. Inter-

(*b*) Vide Nouvelle methode pour pomper le mauvais air &c. par *Samuel Sutton* &c. Paris in 8. 1749.

termedio autem tempore, ubi purgantia non exhibentur, dantur talia, quae omnem lentorem fundunt & attenuant. *Sal polychreſtus*, *tartarus ſolubilis*, *tartarus regeneratus*, & ſimilia, in aqua quadam ſtillatitia aromatica, uti v. g. aqua menthae, abſinthii &c., ſoluta, addito melle, vel & oxymelle ſcillitico, ſi major viſciditas adfuerit, praecipua ſunt; ubi per haec mobilis reddita fuit & ſoluta materia viſcida, longe facilius per cathartica leniora expellitur.

Simul etiam conducunt illa, quae inertem ventriculum roborant, & leni ſtimulo aromatico agunt; in primis quando jam maxima pars ſaburrae, in primis viis haerentis, expulſa fuit: *abſinthium*, *mentha*, *centaurium minus*, *gentianae radix*, *calamus aromaticus*, *&c.*, forma conſervae, vel vini medicati, ſi exhibeantur, pulchre proſunt. Simili uſui ſerviunt, *myrrha*, *opopanax*, *galbanum*, *ſagapenum &c.*, forma pilularum ſi deglutiantur omni trihorio, vel quadrihorio ad ſex vel octo grana; ſic enim tota die fragrans aroma haeret in ventriculo & inteſtinis, ſimulque omne lentum attenuatur. Tincturae officinales ex his paratae, Elixir illud proprietatis dictum in officinis, aliaque ſimilia, pariter exhiberi poſſunt, ſicque datur occaſio variandi formulas, licet eadem indicatio curatoria maneat; quod magnam utilitatem habet in primis in morbis chronicis curandis, dum aegri pertaeſi longae curationis ſaepe alia remedia poſtulant.

§. 1178. ET ubi horum uſu viae laxatae, materies morboſa attenuata erit, tum attenuantibus, diureticis, ſudoriferis inſiſtendum.

Per eadem autem haec remedia & bonum victum (§. 1175.) caveri poterit, ne ſimilis ſaburra denuo colligatur in primis viis. Verum videmus, cachecticos ſaepe turgere toto corpore, dum jam in leucophlegmaticam cacochymiam vergunt; tuncque vel iners aqua, vel lentum mucoſum, praedominatur in ſanguine, quod etiam vel corrigi debet, vel expelli. Correctio in primis fit, aucta vaſorum actione in contentos humores, de qua re ſequenti paragrapho dicetur. Verum quandoque tanta abundantia cacochymiae eſt, ut expulſione ejus opus ſit, ſaltem pro magna parte, ut vaſa minus diſtenta robur acquirere poſſint, ſicque facilius mutare humores degeneres in ſanam indolem. Cum autem in ſanis hominibus ſuperfluum aquoſum, & cum hoc alia plura, quae relicta nocerent, per cutis ſpiracula, vel urinae vias, exeant de corpore, patet ſatis, binas illas excretiones promovendas eſſe, ut ſanguis depuretur. Imo obſervatur plerumque in cachecticis, urinae copiam minui, dum totus habitus corporis tumere incipit, ſimulque vix perſpirare haec corpora, cum tota cutis ſicca ſit, & vix caleſcat, vel ſaltem non ſatis, ut inſenſibilis vaporis forma expellantur humores ſuperflui; unde ſub cute in tunica celluloſa incipiunt colligi, ſicque tumorem leucophlegmaticum producunt. Cum autem tenues debeant eſſe humores, ut exeant per minima haec vaſorum cutaneo-

rum orificia, & tranſeant per fiſtulas renales, hinc in uſu attenuantium modo laudatorum pergendum eſt ſatis diu, & dein promoveri poſſunt hae excretiones per ſudorifera & diuretica remedia.

De ſudoriferis, & variis illorum claſſibus, videantur illa, quae ad §. 1188. & ſequentes habentur in Inſtitutionibus Medicis. Diuretica enumerantur ibidem §. 1220. & ſequentibus; inter quae tamen vix inveniuntur certiora illis, quae ex ſcillae bulbo amariſſimo parantur; quod remedium veteribus Medicis adeo frequenti in uſu fuit: acetum enim ſcilliticum, vinum ſcilliticum, oxymel ſcilliticum, laudaverunt ubique: neque tantum vi diuretica pollet, ſed & potentiſſime incidit & attenuat omne lentum viſcoſum; adeoque dupliciter prodeſt. De ejus uſu adhuc dicetur in *Capitulo de hydrope*.

Sponte autem patet, ſudorifera & diuretica tantum locum habere in cachexia, quae in leucophlegmatiam vel hydropem anaſarcam vergit; non vero ubi maraſmo exſuccum tabeſcit ſenſim corpus; ibi enim haec nocerent.

Quidam Medici fuerunt in hac opinione, cacochymiam tuto minui poſſe per ſanguinis miſſiones; cum ſic crederent vitioſum cruorem tolli, dum per bonum victum reſtitueretur interea novus & melior ſanguis. Jam apud *Celſum* (*i*) hujus methodi mentio fit: in cura enim cachexiae, poſtquam laudaverat evacuationes per alvum, ſudores &c., addit: *Si nihil reliqua proficiant, ſanguis mittendus eſt; ſed paulatim, quotidieque, pluribus diebus, cum eo ut caetera quoque eodem modo ſerventur.* Si autem conſideretur, per ſanguinis miſſionem educi illud, quod aptum erat tranſire per anguſtias arterioſas in venas, illa vero, quae ſtagnant ob lentorem, non ſic educi, ſed manere in corpore, praeterea, uti conſtitit in antedictis (vide §. 25. 1.), jacturam nimiam ſanguinis impedire aſſimilationem ingeſtorum in naturam liquidi vitalis ſani, patebit, non facile minui poſſe cacochymiam per venae ſectiones, ſimulque reſtitutionem perditorum impediri, dum vitalis ſanguinis copia, jam deficiens in cachecticis, per repetitas venae ſectiones adhuc ulterius minuitur. Minime tuta ergo haec curandi methodus videtur.

§. 1179. **U**Ltimo Chalybeatis utendum, Alcalinis, Saponatis, cum exercitio curſus, vectionis, frictionis, balnei.

Poſtquam per modo dicta maxima pars cacochymiae ſubducta fuerint de corpore, tunc ſemper adeſt adhuc magna flacciditas partium ſolidarum, & niſi illis robur addatur, brevi in cachexiam relabuntur tales aegri. Quomodo autem, & per quae, roborentur partes ſolidae nimis debiles, antea ad §. 28. dictum fuit; in primis ibi laudatus fuit uſus limaturae ferri, cujus in tali caſu mirabilis efficacia eſt. Imo in praxi numeroſiſſimos caſus vidi, ubi ſolo hoc remedio, aromatibus gratiſſimis juncto, ſuperabatur cachexia, lenibus evacuan-

(*i*) Lib. III. Cap. XXII. pag. 169.

cuantibus tantum per tres quatuorve dies prius exhibitis, ut nempe primae viae ab omni ſaburra mucoſa & indigeſtili materia liberae forent. Manifeſte enim tunc videmus, non requiri, ut per continuas evacuationes humores cacochymici tollantur; ſed, aucto vaſorum robore & actione in fluida, mutari illud ſemicrudum cum ſanguine fluens, & perfici in liquorem vitalem ſanum. Alia occaſione §. 75. 5. jam notavi, ſubſidere ſenſim laxum corporis tumorem ab uſu ferri, pallorem mutari in ſanum & vividum rubrum colorem, agilitatem redire torpidis & ſegnibus antea membris, abſque ulla evacuatione illius lenti glutinoſi, quod praedominabatur in humoribus; idemque *Galeni* auctoritate confirmatum tunc fuit, qui prudenter monuerat, frigidam & lentam pituitam non ſemper debere evacuari, ſed potius permutari in bonum ſanguinem, quod pulchre perficit ferri uſus; nec fallit eventus, modo viſcerum integritas adſit. Si enim corrupti quid aut purulenti in viſceribus lateat, aut ſcirrhoſa adſit durities, tunc nunquam aliquid boni a limaturae ferri uſu obſervare potui; uti nec, quando tenaciſſima atra bilis, viſceribus abdominalibus impacta haerens, cachexiam produxerit: aquarum autem medicatarum uſus, quae ferrum inimitabili per artem modo ſolutum, gerunt, in tali caſu ſaepe adhuc cum fructu tentatur.

Sales autem alcalini, & ſapones ex alcalinis ſalibus & oleis ſimul unitis parati, magnam efficaciam habent in ſolvendis tenacibus & viſcidis, uti ad §. 135. dictum fuit: verum minus conveniunt illo tempore, dum ferro utuntur tales aegri. Limatura ferri enim in acidis vegetabilibus ſolvitur facillime, ſed ſi addatur alcali tali ſolutioni, praecipitatur ferrum, & ochrae flaveſcentis ſpeciem refert, quae, muco primarum viarum irretita, cum illo concreſcit in maſſam vix ſolubilem, ſicque ſaepe multas moleſtias producit. Ob hanc cauſam ab illis abſtinemus eo tempore, dum limatura ferri utuntur cachectici, illamque vino infuſam, aut cereviſiae generoſiori & meracae, exhibemus; vel ſi in ſubſtantia exhibeatur, vinum vel cereviſiam talem ſuperbibendam ſuademus. In victu etiam ob eandem cauſam laudantur tunc talia, quae ex ſua natura in acidum potius vergunt, & econtra vitantur talia, quae in alcalinam putredinem nimis prona ſunt.

Niſi autem ſanati jam cachectici ſalubri motu corpus exerceant, fere ſemper relabuntur in eundem morbum. Toties dolent Medici, curatas a chloroſi puellas, dum nolunt, in primis opulentiores, inertem vitam cum laborioſa permutare, poſt paucos menſes aeque languidas reddi, ac ante fuerant. Sed ille motus poteſt imperari ſanatis jam, non autem ubi morbo provecto languent; nam impoſſibilis foret; atque etiam periculo non careret, ſi per ſubitum motum, & ultra vires auctum, ſtagnantia ſimul ac ſemel circulantibus humoribus miſcerentur; brevi enim haec pulmonem infarcirent lentore ſuo, & ſuffocationis periculum facerent. Videmus ſic, leucophlegmaticos, ſimulac citatiori greſſu incedere, aut acclivia loca aſcendere, tentant, ſtatim anhelo pectore ſuſpiria ducere, & fere ſuffocari, niſi gradum ſiſtant ilico. In tali ergo caſu incipimus a frictionibus, primo lenioribus,

dein fortioribus; &, ut ſimul laxa ſolida roborentur, panni lanei, imbuti vapore accenſi ſuccini, maſtiches, olibani, & ſimilium, ad has frictiones adhibentur; deinde viribus parum jam auctis ſuademus aegris, ut ſe ipſos perfricent; ſic enim frictioni additur muſcularis motus hic adeo utilis. Optime hoc *Celſus* (*k*) monuit in cura hujus morbi, dicens: *Si infirmior eſt, geſtari, ungi, perfricari, ſi poteſt, maxime per ſe ipſum, ſaepius eodem die, & ante cibum & poſt eum, ſic ut interdum oleo quaedam adjiciantur calefacientia, donec inſudet.* Auctis ulterius viribus, vectiones in rheda, equitationeſque, ſucceſſive adhibentur, donec firmum jam corpus propriis viribus moveri poſſit; tunc enim ad ambulationes & curſus procedere licet. Videri poſſunt & illa, quae §. 28. 2. de iiſdem habentur: ſemperque inculcandum eſt ſerio talibus jam ſanis, ſolam prophylaxin recidivae in bona diaeta & corporis exercitio conſiſtere.

Balneum quidem a *Celſo* (*l*) laudatum fuit ad curandum malum habitum; ſed videtur illud adhibuiſſe hoc ſcopo, ut diſſiparetur pars cacochymiae gravantis per ſudorem: interim tamen, cum plerumque ſimul adſit in cachexia laxa ſolidarum partium debilitas, quae per balnea aquoſa tepida potius augetur, in tali caſu minus convenire videntur, niſi aromaticis calefacientibus herbis additis corrigatur vis emolliens & laxans aquae tepidae. Certe ſi aquoſum abundans in tali corpore diffiandum ſit per ſudores, in laconico ſicco ſi quotidie per aliquod tempus haereant tales aegri, melius hoc obtinebitur, quam balneo humido: ſi autem ſcopus ſit, roborare nimis flaccidum corpus, balneum frigidum potius conduceret, cui tantum confidit *Aëtius* (*m*) in hoc morbo curando, ut dixerit: *Quod ſi quis ad frigidae lavacrum adſueſieri poſſit, compendio ad omnem mali curationem pervenerit.* Sed prudenter indicat, adſueſcendum eſſe balneo frigido; nam ſimul & ſemel inſolitum tale frigus applicare debilibus corporibus, prudentiae medicae repugnaret.

§. 1180. HAec autem ex variis peti, varie praeparari, applicarique, debent, pro cauſa proxima cognita.

Si conſiderentur illa, quae in enumeratione cauſarum cachexiae §. 1168. dicta fuerunt, ſatis patet, diverſa, imo & oppoſitarum virium, remedia, ad curam quandoque requiri. Dum ob debilitatem nimiam ſolidarum partium tumet corpus viſcidis humoribus plenum, tunc roborantia remedia locum habent: ubi autem ſoluti nimis humores abeunt de corpore, nec reſtituuntur per ingeſta, vaſa contrahuntur, & lento maraſmo perit corpus: in tali caſu humectantia & leniter incraſſantia remedia requiruntur.

Verum & ipſa remediorum praeparatio varia eſt in diverſis. Si v. g. pallido morbo laborans puella inerti mucoſa cocochymia humorum turgeat, ferrum in acido vegetabili ſolutum datur potius quam in ſub-
ſtan-

(*k*) Lib. III. Cap. XXII. pag. 168. (*l*) Ibid. pag. 169. (*m*) Serm. X. Cap. XIX. pag. 232.

ſtantia, quia limatura ferri deglutita lento primarum viarum muco ſic inviſcari poterit, ut vel nihil omnino, vel parum tantum, agat. Contra vero, ſi acidum acre ſimul adſit in primis viis, tunc potius in ſubſtantia datur, quia & acidam acrimoniam mitigat, ſimulque in hoc acido ſolutum ferrum ſuos praeſtabit effectus.

Ita etiam ob eaſdem rationes applicatio remediorum varia erit: uti enim paulo ante dixi, ſi laxanda ſint ſolida nimis rigida, aqua tepida, & in primis vapor aquae calidae, ſummum dant remedium; & contra, ad roborandas partes nimis laxas, frigida aqua prodeſt, & longe plus quam creditur. Toties occurrit in praxi, quod tenerae conſtitutionis homines, a minima tempeſtatum variatione, cephalalgia, odontalgia, coryza &c., afficiantur, unde ſolent caput multum tegere, & fovere perpetuo tepore, cum inde aliquod levamen ſentiant: verum tanto redduntur ſenſibiliores ad minimum frigus, &, dum minus tecto capite egrediuntur, ilico minimam aëris viciſſitudinem ſentiunt. Plures curavi, dum perſuadere potui, ut ſenſim minuerent capitis tegumenta, verno tempore incipiendo; dein leviſſime tantum tecto capite dormirent, & aeſtate omni mane faciem, collum, cervicem, aqua frigida lavarent; quod ubi per ſequentem autumnum & hyemem continuaverant, ſic firmabantur vaſa ſuperiora, ut ab omnibus illis moleſtiis liberi viverent poſtea, & aëris viciſſitudines abſque ullo damno ferre poſſent; praecipue ſi ſimul caverent, ne pedes unquam multum refrigeſcerent.

Patet ergo, Medicum ex cognitione cauſarum cachexiae eruere debere normam agendorum, adeoque ſaepe diverſa methodo opus habere in curando hoc morbo.

§. 1181. UBi vero a nimia acrimonia conſumtio, & tabes Cachectica, inquirendum in acrimoniae ſpeciem, ſi fieri queat. 1. Per indagationem cauſae Cachexiae (1168.). 2. Temperiei morbi, aegrique. 3. Symptomatum. 4. Excretorumque.

In ſanitate, nec in liquidis, nec in ſolidis partibus noſtri corporis, notabilis acrimonia deprehenditur. Sanguis ſanus aliquid leviſſime ſalſi ſaporis habet, & tamen adeo blandus eſt, ut oculo inſtillatus nullam moleſtiam faciat. Imo bilis ipſa, quae tamen inter humores noſtros maximam acrimoniam habet, ab oculo fertur facile. Urina ſana quidem acris eſt, at eſt humor excrementitius, qui non manet in corpore, ſed expellitur. Si carnes animalium ſanorum decoquantur in aqua, dant mollia juſcula; ex oſſibus & carnibus animalium decoctis in aqua blandae fiunt gelatinae: cerebrum habet fatuum ſaporem, imo & reliqua omnia corporis viſcera in aqua decocta nullam acrimoniam juſculis praebent. Unde patet evidenter, materiem nutritiam, ex qua reſtituuntur ſolidae & fluidae partes noſtri corporis, neceſſario debere habere blandam indolem. Unde etiam videmus, chylum & lac, ex ingeſtis alimentis parata, blandi ſemper eſſe ſaporis, cum jam propius accedant ad aſſimilationem cum partibus noſtri corporis.

Simul

Simulac ergo acrimonia in noſtris humoribus naſci incipit, incipit depravari nutritio, & corpus marceſcit.

Dum acida acrimonia laborant juniores diu, totum corpus miſerrime contabeſcit, ſolo abdomine tumente, & infarcto, a reliquiis indigeſtis ciborum. Ubi in ſcorbuto inveterato acrimonia humorum magna adeſt, atrophia ſequitur, uti ad §. 1151.4. notatum fuit. Dum in cancro exulcerato acris ſanies, pro parte reſorpta, ſanguinem infecit, videmus toroſa corpora vero maraſmo exſiccari, licet debitam copiam optimorum alimentorum ſumant. Unde patet, acrimoniam humorum poſſe cauſam dare conſumtioni & tabi cachecticae, illamque in hoc morbo adeſſe nonnunquam. Quod & *Celſus* (*n*) indicavit, dum de hoc morbo agens dicit: *Huic, praeter tabem, illud quoque nonnunquam accidere ſolet, ut per aſſiduas puſtulas, aut ulcera, ſumma cutis exaſperetur.* Quod ab acrimonia majori humorum ad cutem delatorum fieri videtur.

Ut autem curatio rite procedat, prius debet cognoſci acrimoniae praedominantis indoles propria, quantum per artem hoc indagari poterit: certum enim eſt, quandoque a latentibus cauſis maraſmum induci. Si unius noctis ſpatio ob ſupplicii metum totus marcuerit homo, ita ut & canos haberet capillos (*o*), patet ſatis, a ſimili cauſa, licet leviori, talem maraſmum produci poſſe longiori tempore. Videmus ſic, homines, metu, triſtitia, vel & perpetuis curis oppreſſos, contabeſcere ſenſim. In initio talis corporis mutatio, ab animi affectu producta, non poteſt adſcribi majori humorum acrimoniae, ſed certum eſt, magnas mutationes humoribus induci poſſe per animi affectus diu perſeverantes, uti in melancholiae hiſtoria patuit; adeoque patet, & in tali caſu ad humorum degenerationem attendendum eſſe, ut cognoſcatur, & cognita emendetur. Unde conſideranda erunt ſequentia.

1. Cauſae antea recenſitae fuerunt, adeoque indagandum, qualis ex illis huic morbo originem dederit; & an ſimul acrimoniae producendae apta fuerit, & quali: in primis autem conſiderandum eſt, quali victu aeger uſus fuerit. Sic v. g. in infantibus, ſolo lacte viventibus, merito ſuſpicamur acrimoniam acidam. Ita etiam ſi ſalſamentis in victu uſus fuerit antea copioſe aeger, acrimonia muriatica accuſatur. Idem de reliquis acrimoniae ſpeciebus verum eſt.

2. In hominibus enim calidae temperiei, vel & poſt morbos acutos calidos toleratos, ſi cachexia ſuccedat, novimus, humores in alcalinam putridam degenerationem vergere. Et contra in frigida temperie, vel & morbo chronico, potius in mucoſam inertem viſciditatem tendere, quae raro acrimoniam comitem habet, ſaltem in initio.

3. In genere dolor, ſine ſignis motus aucti, & ſine apparente obſtructione majore, uti etiam eroſio partium ſine tumore ſimul praeſente, dant ſigna acri-

(*n*) Lib. III. Cap. XXII. pag. 167. (*o*) Marcell. Donat. Lib. I. Cap. I. pag. I.

acrimoniae in humoribus (*p*). Non enim ubique acrimonia accuſanda eſt, ubi dolor adeſt: videmus enim, acerbiſſimos dolores naſci a ſola inflammatione in ſaniſſimis corporibus ſubito, in quibus nulla ſigna acrimoniae humorum unquam fuerant obſervata. Sudans a labore homo gelidam affatim hauriat aquam, ſaepe intra bihorium acutiſſima laborat pleuritide, & prae vehementia doloris ſe ipſum ſuffocat, dum inſpirare non audet aërem: ſed tunc adeſt motus auctus, acuta nempe febris. Exoſtoſis ſenſim naſcens, perioſteum diſtrahendo, intolerabiles dolores facit, ſed adeſt tumor. Ubi autem abſque his dolores adſunt, merito de acrimonia humorum cogitant Medici. Sic in ſcorbuticis dolores illi moleſti oriuntur, ulcera ſponte naſcuntur in cruribus, quae ſenſim vicina rodendo ſerpunt. Adeoque ex his ſymptomatibus generale acrimoniae ſignum habetur. Qualis autem acrimoniae ſpecies ſit, alia iterum ſymptomata docent, de quibus antea dictum fuit §. *63*. *64*. 85. *86*. Praeterea ſymptomata, quae ſingulares acrimoniae ſpecies comitantur, & indicant, pulchre enarrata habentur (*q*) in ſemeioticis: quae hic repetere ſupervacaneum videtur.

4. Excreta enim ſequuntur ſanguinis & humorum indolem. Sic ubi acrimonia alcalina adeſt, urina acris, craſſa, fuſca, ſpumeſcens, foetida, excernitur; faeces alvinae cadaveroſum odorem habent; ſudor quandoque foetidus exit. In acrimonia acida obſervatur urina decolor, quandoque ſtranguriosa, craſſa, alba, cum ſedimento craſſo, copioſo. Faeces alvinae acidum ſpirant, & ſaepe virideſcunt; ſudor acidum olet. In acrimonia vero muriatica occurrit urina ſalſa, tarde putreſcens, cum ſedimento ſpiſſo, & pellicula tenui innatante.

Ubi autem ad quatuor modo memorata attenditur, peritum Medicum minime latere poterit, an adſit humorum acrimonia, & qualis.

§. 1182. HAec cognita corrigenda ſuis contrariis (vid. 1166.).

Quomodo emendari poſſit acrimonia acida, & alcalina, antea peculiaribus capitulis pertractatum fuit. Poſſunt autem & de his, & de aliis, acrimoniae ſpeciebus videri illa, quae ad §. 1051. habentur, ubi de cauſis generalibus morborum chronicorum agitur.

[*p*] H. Boerh. Inſtit. Med. §. 911. (*q*) Ibidem §. 912. & ſequentibus.

EM-

EMPYEMA.

§. 1183. QUoties inter pulmones & pleuram pus in Thoracis cavo colligitur, Empyema eſt.

Certum eſt, Empyematis vocabulum laxiori ſignificatione olim uſurpatum eſſe, & deſignaſſe quamcumque ſuppurationem partium interiorum corporis, uti pluribus *Hippocratis*, *Galeni*, *Aretaei* &c. locis demonſtrari poſſet, quae in *Foëſii Oeconomia* collecta habentur. Interim tamen & verum eſt, quod magis ſpecialis hujus vocabuli uſus fuerit pro deſignanda collectione puris in cavo thoracis inter pulmones & pleuram; qualis definitio exacta apud *Aëtium* [r] legitur, quae ita ſonat: *Empyici, hoc eſt pectore ſuppurati, vocantur, quibus abſceſſus in ſuccingente coſtas intrinſecus membrana, aut in aliqua alia pectoris pellicula, factus, acervatim ruptus eſt, & in vacuum pectoris locum effuſus, inter pulmonem & membranam coſtas ſuccingentem.* Hoc autem ſenſu ſolet hodie apud Medicos & Chirurgos Empyematis nomen intelligi.

§. 1184. QUod ſemper ſupponit vomicam purulentam fuiſſe ruptam, cujus elapſum pus Thorace recipitur.

Quomodo inflammatio tranſeat in ſuppurationem, antea §. 387. explicatum fuit; ubi ſimul dictum de illis, quae requiruntur, ut bonum pus fiat. Ut ergo pus in thoracis cavo haereat, debuit praeceſſiſſe abſceſſus, qui & vomica ſolet vocari; clauſa quidem, quamdiu pus in loco manet, ubi natum fuit; aperta vero, ubi pus de hoc loco elabitur, rupto tumore, quo continebatur. Non enim videntur humores, ab alia quacumque cauſa in cavo thoracis collecti, mora in pus unquam verti. Dixerat quidem *Hippocrates* (s): *Si in ventrem effuſus fuerit ſanguis praeter naturam, neceſſe eſt ſuppurari.* Verum alia occaſione [§. 172. 1.) probatum fuit, quod ſuppurationis nomine hic intelligatur quaevis ſanguinis corruptela, non vero converſio in pus proprie dictum. Putreſcere poteſt ſanguis in cavo thoracis collectus, & in corruptum ichorem degenerare; ſed non mutatur in pus. Poteſt autem acris talis ichor partes, quas alluit, rodere, inflammare, adeoque poſſunt & abſceſſus naſci ab hac cauſa; ſed tamen inde patet, pus non fieri ab effuſis humoribus in thoracis cavo, ſed illuc delabi ex vomicis prius factis.

Sequitur jam, ut conſiderentur illa loca, quorum abſceſſus rupti pus effundere poſſunt in thoracem.

Ta-

(r) Sermon. VIII. Cap. LXV. pag. 85.
(s) Aphor. 20. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 259.

§. 1185. Tales ſunt vomicae. 1. Pulmonum; ab inflammatione horum (820. 867.), a ſputo ſanguineo, a materie ad fluorem inepta his impacta. 2. Pleurae; ab inflammatione hujus (875.), a vulnere externe inflicto levi, cito externe clauſo, interne rupto (298.), a contuſione hujus, vel ruptione tecta in ſuppuratum abeunte (324.). 3. Diaphragmatis; inflammati, ſuppurati, in ſuperiora rupti (907. 910.). 4. Mediaſtini ſimiliter affecti (877.). Ut & 5. Pericardii ipſius (877.).

1. Quomodo, & quibus cum ſignis, inflammatio pulmonum in ſuppurationem abeat, antea ad numeros hic citatos dictum fuit, ubi de *Peripneumonia* agebatur: in primis autem notatum fuit §. 836., quod, ſi pulmo ſuppuratus pus effuderit in cavum thoracis, fiat empyema fere lethale, quia pulmo ulcere jam exeſus eſt, antequam empyema fiat; adeoque parum ſpei ſupereſt, ut convaleſcere a tanto morbo aeger poſſit, uti poſtea ad §. 1192. dicetur.

Cum autem pulmonum inflammatio gravis adeo & moleſtus morbus ſit, facile cognoſcitur talis cauſa Empyematis futuri; uti etiam ſi ſputum ſanguineum praeceſſerit; de quo, tanquam ulceris pulmonalis cauſa, in ſequenti Capitulo *De Phthiſi* dicendum erit.

Verum contingit quandoque, ut in pulmone, & viſceribus aliis corporis, lente accumuletur materia, quae per vaſa tranſire nequit, ſed illorum anguſtiis impacta manet, ſicque obſtructionem facit; levem quidem in initio, neque multis ſymptomatibus ſtipatam, ſed quae ſenſim augeri ab iiſdem cauſis perrennantibus poterit, &, comprimendo vicina, vel ob materiam obſtruentem mora acriorem redditam, inflammationem excitare, quam parva vomica ſequitur. Antea ad §. 824. dictum fuit de Peripneumoniae cauſis; tuncque patuit, aëris intemperiem, chylum ex viſcoſis & craſſis cibis paratum, exercitia pulmonum violenta, curſu, lucta, nixu &c., periculoſum hunc morbum producere, tunc in primis maxime metuendum, ubi arteriae pulmonalis fines occupat: minus vero periculoſus ille morbus eſt, ſi circa fines arteriarum bronchialium haereat. Si ergo in parva tantum parte pulmonis, & in primis circa fines arteriarum bronchialium, ejuſmodi materia ad fluorem inepta haeſerit, facile intelligitur, poſſe tale malum naſci, abſque multo impedimento actionis pulmonis. Videmus in catarrhoſis morbis ingentem copiam tenacis pituitae ex finibus arteriarum in aſperam arteriam exprimi, & per tuſſim educi: ſi ergo, ob aërem frigidum conſtrictis vaſis, vel ob tenacitatem nimiam materiae, illud viſcoſum exire nequeat per fines arteriarum, naſcetur talis obſtructio, & poterit ſequi vomica pulmonis; ſed parva quandoque, quam vix ulla febris comitatur; & ſaepe fallit incautos. Vidi ſaepius in praxi, latentem talem vomicam, cum tuſſi-

cula tantum adeſſet, & per hanc mucus a bronchiis pulmonum averreretur, pro catarrho habitam fuiſſe, donec ſubito excreati puris copia docuisſet, quale malum latebat. Imo dum haec ſcribo, vidi nobilem virum, qui, rauca voce, & pectoris oppreſſione, dum gradus adſcendebat, atque tuſſi moleſta, afflictus per aliquod tempus, incepit copiam puris cocti exſpuere, & tamen aeger, ejuſque Medicus, mordicus tuebantur, praeter catarrhum moleſtum nil aliud mali ſubeſſe, cum eodem tempore ob hyemale frigus frequentes graſſarentur catarrhi.

Quandoque contingit, obſtructa talia loca in pulmone manere diu, & vix ullo ſigno cognoſci, ſi parvae tantum molis fuerint; attamen poſtea, alia accedente cauſa, ſuppurantur, & vicina depaſcendo magnas ſaepe pulmonum vomicas producunt. Notavit hoc in Praxi Medica verſatiſſimus *Baglivus* (*t*), quod nempe talia tubercula interdum per plures annos in pulmonibus lateant abſque ſenſibili moleſtia aegrotantis, & demum manifeſtentur poſt pleuritidem, anginam, aut febrim aliquam, ſanatam; atque bis ſe hoc obſervaſſe in cadaveribus diſſectis: Ideo monet, ſtatim medelam adhibendam eſſe, ſi poſt ſanatam aliquam febrim ſuperveniat dolor lateris, vel dorſi, vel alterius pectoris partis, accedente ſimul difficili reſpiratione. In Hiſtoria Medica numeroſi caſus leguntur illorum, qui ſubito exſtincti fuerunt catarrho ſuffocativo, uti credebatur, in quorum cadaveribus omnia vaſa aërea pulmonis pure plena inventa fuerunt; quibuſdam etiam pus per os & nares magna vi erupit. Notabilem talem caſum ipſe vidi. Venit ad aedes meas, ut me conſuleret, rheda vectus aeger, gradus ſatis numeroſos adſcendit, licet non ſine moleſtia, ut ipſe fatebatur, ſed credebat, ſe aſthmate ſpaſmodico laborare, caeteroquin ſanum ſe omnino praedicabat. Re examinata, monui illum de ancipiti morbi ſui eventu, & quod vomicam in pulmone latere crederem, unicamque ſpem curae eſſe, ſi rupto abſceſſu & evacuato pure conſolidari poſſet locus. Videbam facile, quod non fideret multum huic morbi ſui diagnoſi; promittebat tamen, ſe tentaturum remedia, quae praeſcripſeram: deſcendit gradus ſatis alacriter, currum conſcendit, ad vicinum Pharmacopolium tendit, &, dum ſervus ejus fores pulſat, moritur, ingenti copia puris per os & nares expulſa. Dum inopinatos ſimiles caſus vidiſſet in praxi *Baglivus* (*u*), exclamat: *O quantum difficile eſt, curare morbos pulmonum! O quanto difficilius eoſdem cognoſcere, & de iis certum dare praeſagium! Fallunt vel peritiſſimos, ac ipſos medicinae principes. Tyrones mei cauti eſtote, & prudentes, in iis curandis: nec facilem promittite curationem, ut nebulones faciunt, qui* Hippocratem *non legunt.*

Certe noverat *Hippocrates*, quod quandoque in corpore lateant ſuppurationes, & ideo (*w*) dixit: *Quibus ſuppuratum quoddam in corpore exiſtens ſignis non proditur, iis ob puris aut loci craſſitudinem ſui ſigna non edit.* Idem enim & in aliis corporis viſceribus contigiſſe novi. Vidi aliquoties in hepate & reni-

(*t*) Prax. Med. Lib. I. Cap. IX. pag. 35. (*u*) Ibid. pag. 34. (*w*) Sect. VI. Aphor. 41. Charter. Tom. IX. pag. 274.

renibus abſceſſus in cadaveribus diſſectis, de quorum praeſentia nullam ſuſpicionem habuerant Medici vitae tempore, & apud *Bonetum* plura ſimilia exempla habentur.

Sed & *Hippocrates* (*x*) meminit talium tuberculorum pulmonis, quae poſtea ſuppurantur, dum dicit: *Quum ad ſeſe pulmo ſanguinem, aut pituitam ſalſam, traxerit, neque rurſus dimiſerit, ſed ibi collecta & coacta fuerint, ex his tubercula in pulmone gigni ſolent, & ſuppurari.* Poſtea monet: *niſi vero advertatur, morbus annum detinet, & mutatur, & varias ſubit affectiones.* Simul notat, quandoque pus in pectus erumpere, tuncque ſectione vel uſtione facta educendum eſſe. His ſimilia habet & alibi (*y*), ubi pariter notat, Empyema inde fieri poſſe. Patet ergo, a latenti tali cauſa pus colligi quandoque in thoracis cavo, & Medicos ſaepe fallere, dum non exſpectant Empyema niſi poſt validos morbos inflammatorios pectoris praegreſſos.

2. In Pleura membrana, & locis intercoſtalibus, tales vomicas fieri, quae ruptae in cavum thoracis pus effundunt, antea patuit in Hiſtoria Pleuritidis, & in primis §. 894., ubi de pleuritide ſuppurata agitur. Quomodo a vulnere pectoris male curato Empyema naſci poſſit, pariter ad §. 298. dictum fuit.

Praeterea ad §. 324., ubi de contuſione agebatur, monitum fuit, effuſos humores, ſub cute integra, niſi reſorbeantur venis, ſtagnando poſſe acres reddi, & inflammationes, ſuppurationes &c., producere. Adeoque a contuſione thoracis Empyema poteſt naſci. Notatum autem fuit §. 326., a muſculis contuſis ſimilia mala fieri poſſe; ſimulque tunc dictum eſt, quandoque per contuſiones quaſdam tantum rumpi muſculorum fibras, ita tamen ut inde actio muſculi non tollatur; tuncque adeſt illud malum, quod veteres Medici (σπάσμα) vulſionem, vel & (ῥῆγμα) rupturam, dixerunt, uti *Hippocratis* & *Galeni* auctoritate tunc probatum fuit. Moleſtos dolores inde fieri & diuturnos, conſtat; & monet *Hippocrates*, rupturas illas eſſe circa thoracem difficillimas & maxime periculoſas: ad curationem enim talium malorum quies partis dolentis multum praeſtat, quae in thorace ob reſpirationem perpetuo neceſſariam difficulter obtineri poteſt; adeoque ob perpetuam illam irritationem inflammatio ac ſuppuratio ſequi poſſunt; & apoſtemate introrſum rupto fiet Empyema. Videtur *Aëtius* (*z*) a tali cauſa Empyema metuiſſe. Poſtquam enim dixerat, ſe noviſſe, quoſdam ſine febre empyicos factos fuiſſe, ſubjungit: *Quibus autem ex gymnaſii exercitiis, aut lapſu aliquo, vulſio facta, dolorem quemdam circa thoracem in profundo attulit &c.* poſtea remedia recenſet, quibus hoc malum ſuperari poſſit. In verſione Latina *Aëtii* (*a*) σπάσμα verterunt convulſionem, ſed minus recte, uti §. 326. probatum fuit.

Patet ergo, ruptionem talem tectam pleurae, & muſculorum intercoſtalium, inter cauſas Empyematis merito numerari.

(*x*) De Intern. Affect. Cap. IV. Charter. Tom. VII. pag. 641. (*y*) De Morbis Lib. I. Cap. VIII. ibid. pag. 541. (*z*) Lib. VIII. Cap. LXXIII. pag. 175. verſa. (*a*) Sermon. VIII. Cap. LXV. pag. 84.

3. In numeris hic citatis de ſuppuratione, paraphrenitidem ſequente, dictum fuit; ſimulque tunc notabatur, abſceſſum, in diaphragmate natum, poſſe rumpi abdomen verſus; tuncque aſciten purulentum producere; vel & verſus thoracem, tuncque Empyema ſequi.

4. 5. De his pariter, numeris citatis in textu, actum fuit: ſimul conferantur illa, quae ad §. 913. de Mediaſtini ac Pericardii inflammatione, & ſuppuratione hanc ſecuta, habentur.

Interim tamen notandum eſt, quod pus collectum in cavo Pericardii, vel inter Mediaſtini duplicaturam, proprie loquendo, non faciat Empyema, cum non haereat inter pulmonem & pleuram, quod in definitione Empyematis §. 1183. requiritur. Ptaeterea per paracenteſin, §. 1191. deſcriptam, pus ex his binis locis non educeretur. Ubi autem illud pus, rupto pericardio vel mediaſtino, in cavum thoracis delabitur, tunc Empyema producit.

Praeterea notari meretur ipſius mediaſtini ſtructura, de qua §. 170. 4., & §. 913., dictum fuit; ſimulque notatum, duplicatae pleurae lamellas, mediaſtinum conſtituentes, a ſe invicem recedere circa corpora vertebrarum thoracis, & ſic relinquere ſpeciem triangularis cavi, cujus poſtica pars eſt columna vertebrarum; in quo cavo ponitur membrana celluloſa, per quam tranſeunt aſpera arteria, oeſophagus, ductus thoracicus &c.: ſi pus collectum haereret intra hanc duplicaturam mediaſtini, proprio pondere delabens poſſet quandoque miras vias ſibi per ſubſtantiam celluloſam facere, & in longe diſſitis corporis locis tumorem purulentum excitare. Ad §. 413., ubi de Fiſtulis agebatur, memorabilem talem caſum recenſui, & poſtea aliquot ſimiles in praxi vidi, qui fecerunt, ut dubitaverim, an non quandoque tale quid contingeret in morbis, quod & §. 836. 4. monui.

§. 1186. Cognoſcitur futurum 1. ab inflammatione quinque partium (1185.), nulla coctione, revulſione, criſi, medicamento, depurata, ſed cum horrore vago, febricula, noctu gravi, calore vago, gravitate loco doloris, dyſpnoea, appetitu proſtrato, ſiti majori, deſinente. vid. (833. 892. 913.).

Certum eſt, hic magna attentione opus eſſe, ut Medicus tuto determinare poſſit, Empyema adeſſe, vel non; poſt mortem enim facta cadaveris ſectio demonſtrabit, an in Diagnoſi erraverit; & praeterea turpe foret, ſi, facta thoracis paracenteſi, nullum pus exiret. Sedulo ergo perpendenda eſt tota hiſtoria morbi praegreſſi, praecipue ſi quis ab initio non adfuerit tali aegro, ſed tantum in conſilium vocetur, dum deliberatur, an Empyema adſit, & quomodo educendum ſit collectum pus. Empyema autem ſemper ſupponit vomicam purulentam praeëxſtitiſſe (§. 1184.) in una vel pluribus ex quinque partibus modo recenſitis; adeoque ſedulo perquirendum eſt, an in morbi hiſtoria talia ſigna occurrant, quae docent, in his partibus inflammationem natam fuiſſe; ſimulque nulla adfuiſſe indicia, talem inflammationem, vel benigna reſolutione, vel evacuatione materiae morboſae, aut metaſtaſi

taſtaſi, ad alias corporis partes, curatam eſſe. Deinde examinandum, an ſecuta fuerint poſtea talia ſymptomata, quae notant inflammatum locum abire in ſuppurationem. Ultimo inquirendum eſt omni cum cura, an & adfuerint ſigna apoſtematis jam facti.

Cum autem de omnibus illis ſatis amplo ſermone actum fuerit, ubi de *Peripneumonia*, *Pleuritide*, *Paraphrenitide*, in ſuppurationem abeuntibus, dicebatur, nullo modo opus erit hoc loco illa omnia repetere. Signa enim pulmonis ſuppurandi, & jam ſuppurati, deſcripta fuerunt §. 833. 834. 835. De Pleuritide ſuppurata dictum fuit §. 892. 893. 894. De ſimili malo, Diaphragma, Mediaſtinum, aut & Pericardium, occupante, videantur illa, quae ad §. 910. 912. 913. habentur.

§. 1187. COgnoſcitur jam praeſens. 1. a tempore inceptae inflammationis xx. dierum ſine purgatione. 2. a ſignis vomicae in quinque partibus (1185.) diſparentibus. 3. a novo dolore, tuſſi, dyſpnoea, ſalivatione ortis, moxque diſparentibus. 4. a tuſſi ſicca, gravitate ad diaphragma, decubitu in unum latus, ſtrepitu puris ad motus, febre lenta, genis rubentibus, oculis cavis, digitis in extremitate calidis, unguibus recurvis, abdominis tumore.

Omnia illa ſigna, quae recenſentur paragrapho praecedenti, tantum docent, vomicam adeſſe talem, qua rupta, pus poſſet effundi in cavum thoracis, adeoque Empyema produci. Sequitur ergo, ut dicatur de illis ſignis, quae docent, pus inter pulmones & pleuram haerere. Poteſt enim vomica pericardii rumpi ita, ut in cavum pericardii labatur pus, tuncque non aderit Empyema, neque illud pus per Paracenteſin, §. 1191. deſcriptam, poſſet educi. Cordis palpitatio perpetua, anxietas magna, locus ubi dolor inflammatorius in initio morbi fuerat, ſigna dabunt talis mali, cujus curatio vix ſperari poteſt. Pariter, uti antea monitum fuit, vomica mediaſtini poſſet ſic rumpi, ut pus delaberetur inter ſecedentes a ſe mutuo mediaſtini lamellas; adeoque nec tunc haerebit in cavo pectoris, ſed ad longe alia loca corporis venire poterit.

Signa autem praeſentis Empyematis ſunt primo talia, quae comitantur vomicae purulentae rupturam: deinde habentur alia, quae docent pus inter pulmones & pleuram in thoracis cavo collectum haerere; quae omnia ſingulatim conſideranda ſunt.

1. Certum quidem eſt, quod, ubi inflammatio illarum partium, quae §. 1185. recenſentur, duravit per viginti dies, abſque ulla expurgatione vel metaſtaſi materiae morboſae, tunc fere certi ſimus, ſuppurationem hic factam eſſe, praecipue ſi ſigna ſuppurationis ſimul adfuerint. Verum non ideo certo ſcimus, vomicam purulentam jam ruptam eſſe, nam rupturae tempus admodum variat. Patuit hoc ex *Hippocratis* teſtimonio, quod adduxi §. 894., ubi de Pleuritide ſuppurata agebatur. Monet enim, quaſdam ſuppurationes rumpi, vigeſimo die, quaſdam quadrageſimo, alias ſexage-

ge-

geſimo: ſimul autem indicat, illis aegris citius rumpi vomicas, quibus dolor intenſior fuit in principio morbi, uti & ſpirandi difficultas, cum tuſſi & ſputatione, quae ſigna ſunt celerioris ſuppurationis, & vomicae jam multo pure diſtentae, adeoque citius rumpendae. Patet ergo, quod, omnibus morbi ſymptomatibus in toto decurſu rite expenſis, celeriorem vel tardiorem rupturam vomicae poſſimus exſpectare, ſed ſimul evidens eſt, quod non poſſit exacte determinari dies, quo haec ruptura fiet: monuit enim *Hippocrates*, ſi moleſta ſatis ſymptomata adſint etiam ante vigeſimum diem rupturam exſpectari poſſe; quod & *Celſus* (*b*) diſerte monuit, dicens: *Si protinus initio dolor & tuſſis fuerit, & ſpirandi difficultas, vomica vel ante, vel circa, vigeſimum diem erumpet. Si ſerius iſta ceperint, neceſſe eſt quidem increſcant; ſed quo minus cito adfuerint, eo tardius ſolventur.*

Obſervavit *Piſo* (*c*) in pleuriticis, ante diem morbi decimum quartum defunctis, quod totus thorax pure plenus eſſet; imo vidit pus in pectore cujuſdam ſacerdotis, qui, ſexagenario major, perierat nona pleuritidis die. Verum in hoc aegro neglecta fuerat venae ſectio in morbi initio, & ſexto tantum die fuerat inſtituta; unde inflammatio, perperam curata, citius in ſuppurationem abiverat.

2. De ſignis vomicae dictum fuit §. 835. & 893., quae praecipue pendent a diſtractione partium vicinarum, & compreſſione pulmonis in illo loco, ubi ſaccus purulentus haeret; ſimulac autem, rupta vomica, pus diffunditur in cavum thoracis, tunc neceſſario illa omnia ſymptomata plurimum minuuntur; imo quandoque penitus abolita videntur: quod optime notavit *Hippocrates* (*d*), talem vomicam, in pulmone latentem, deſcribens. Sic autem habet: *At ſi per infuſum pus minime educatur, id ex pulmone in thoracem erumpit; poſtque ruptionem ſanus videtur, quod pus ex anguſtia in ampliorem locum venerit; & ſpiritus, quem reſpiramus, in pulmone ſedem habeat. Sed, procedente tempore, pure pectus impletur, tuſſes & febres aliique dolores omnes magis ipſum vexant, morbuſque declaratur.*

Cavendum ergo eſt Medico, ne ſubito hoc levamine deceptus credat morbum finitum eſſe, cum adhuc anceps periculum ſuperſit: non quidem convenit, triſti Prognoſi data, eripere aegro blandam illam ſanationis ſpem, quam conceperat; ſed oportet amicos monere, quod fallax illud levamen ſit: ſic enim famae detrimentum cavebitur.

3. Antea ad §. 894. notatum fuit, quod dolor minuatur, dum inflammatus locus in apoſtema purulentum abiit: hinc levantur aegri tales a dolore, cum pus factum eſt, ſed manet dyſpnoea & moleſta tuſſis. Ubi vero talis abſceſſus pure collecto, & quotidie aucto, turget, tunc membranae, pus coërcentes, magis magiſque diſtrahuntur, augetur multum dolor, & ſaepe minus periti Medici doloris illud augmentum adſcribunt no-

(*b*) Lib. II. Cap. VII. pag. 66. (*c*) De Morbis ab Illuvie Seroſa Sect. 3. Cap. IX. pag. 256. (*d*) De Morb. Lib. III. Cap. XV. Charter. Tom. VII. pag. 592.

novae inflammationi, & debiles jam a longiori morbo aegros repetitis ſanguinis miſſionibus quandoque exhauriunt. Si autem attendiſſent ad illa, quae in externis partibus corporis, ſimili modo affectis, apparent, intellexiſſent facile rationem novi doloris, qui percipitur, dum vomicae internae ruptura inſtat. Dum enim valida phlegmone manum occupat, moleſtus dolor adeſt, qui augetur, dum incipit ſuppurari pars affecta; minuitur vero, dum pus factum jam eſt. Verum ubi a pure accumulato incipit diſtendi cutis & magis diſtrahi, ſenſimque quaſi lacerari, donec rupta cute pus exitum invenerit, tunc vehemens adeſt dolor, ſed ceſſans ilico, ſi lanceola chirurgica pertundatur abſceſſus jam maturus, vel emollientiſſimis cataplaſmatibus macerata cutis ſponte a diſtendente pure rupta fuerit. Idem etiam contingit in abſceſſu interno; & hinc omnia illa ſymptomata diſparent mox, poſtquam vomica rupta Empyema produxerit. Tunc autem ſequuntur nova mala, quae a pure, diaphragma deprimente, viſcera thoracis alluente, macerante &c., producuntur; de quibus ſequenti numero agendum eſt.

4. Tuſſis oritur tunc a pure comprimente pulmonem, & impediente liberam ejus dilatationem per aërem inſpiratum, unde veſicularum aërearum latera ad ſe mutuo affricantur: ubi autem mora idem illud pus acrius redditum fuit, tunc augetur haec irritatio tuſſiculoſa. Sicca autem tuſſis eſt, quia de effuſo pure in pectoris cavum nihil educi poteſt; ſed tantum quid de muco, pulmonis vaſa aërea obliniente, abraditur. Cum autem ſponte ſua pus inferiorem partem cavi thoracis petat, hinc neceſſario gravitas percipitur ad diaphragma.

Decubitus in dorſo talibus aegris ſatis commodus eſt, quia diaphragma verſus dorſum profundius deſcendit. Ob eandem rationem ſitum erectum in lecto amant, ſi multum puris in thorace collectum fuerit, quia tunc puris incumbentis pondere diaphragma verſus abdomen deſcendit, ſicque amplior redditur thoracis cavitas. Cum autem, ſi in latus ſanum decubuerint aegri, puris pondus urgeat mediaſtinum verſus alterum cavum thoracis, hinc difficilius poterit explicari pulmo ſanus; unde anguſtias magnas patiuntur aegri, & ſitum corporis mutare coguntur. Hoc ſignum Empyematis optime notavit *Hippocrates* (*e*), de hoc morbo agens: *Quum longius tempus progreſſum fuerit, febris vehemens ac tuſſis prehendit, latus dolet, neque in ſanam quidem partem decubitum ferre poteſt, ſed in dolentem &c.*

Cum autem pus illud, niſi aliam viam invenerit, uti poſtea dicetur, per ſectionem educi debeat, hinc Medicus certus eſſe debet, in quo thoracis latere pus haereat: quandoque, dum aegri ſe circumvertunt in lecto, fluctuationem puris ſentiunt, imo & ſtrepitus moti puris ab adſtantibus auditur. Ob hanc rationem juſſit *Hippocrates* (*f*), ut aegri, in firma ſella collocati, alter humeros teneat, Medicus vero aegrum concutiat, ſimul

(*e*) De Morbis Lib. II. Cap. XVI. Charter. Tom. VII. pag. 568.
(*f*) Ibidem & Lib. III. de Morbis Cap. XV. pag. 593.

ſimul lateri aures prope admoveat, ut ſtrepitum puris in alterutro thoracis cavo collecti audiat. Simul tamen monet, quod, vel ob puris craſſitiem, vel ob magnam copiam, nullus audiatur quandoque ſtrepitus, quamvis thorax pure plenus ſit: *Quibus ſuppuratis, dum concutiuntur humeri, multus fit ſtrepitus, minus puris habent, quam illi, quibus paucus* (*ſtrepitus*), *ſi difficilius ſpirent, & melius colorati fuerint. Quibus autem ſtrepitus quidem nullus fit, verum difficultas ſpirandi fortis, & ungues lividi, hi pleni ſunt pure, & pernicioſe habent* (*g*). Genae autem rubent, & melius colorati apparent illi, qui magnam copiam puris in pectore habent, quia difficilius tranſit in his ſanguis per pulmonem, adeoque & minus facile per jugulares venas ſanguis a capite redux evacuatur in cor dextrum; unde vaſa ſanguinea faciei magis diſtenta manent, uti alia occaſione §. 807., ubi de Angina agebatur, explicui. Febris autem lenta perpetuo comitari ſolet Empyema, ob tenuiorem partem puris reſorptam, & ſanguini miſtam. Haec autem febris ſenſim habitum corporis depaſcitur, unde ſumma inducitur macies. Cum autem magna copia pinguedinis in orbitis oculorum adſit, ut molli quaſi pulvinari bulbus oculi undique excipiatur, lubricetur, & ſervetur mobilis, inde, pinguedine hac conſumta, redduntur oculi cavi, id eſt bulbus oculi profundius in orbitam demergitur. Ob eandem cauſam, conſumta illa pinguedine, quae in apicibus digitorum organum tactus ſuſtinet, ungues recurvi magis prominent. Simul & calor ſatis acer in extremis digitis & in volis manuum ſolet percipi, dum perpetua febricula ſanguinem velocius movet per vaſa magis contracta, atque ob tendineas vaginas incumbentes, exſuccas magis & aridas redditas, plus compreſſa.

Abdominis autem tumor tunc tantum adeſt, quando magna puris copia deprimit diaphragma, ſicque abdomen prominere facit.

Cum autem tantum interſit Medico, ut certo noſcat, in quo thoracis latere pus haereat, *Hippocrates* omnia ſigna collegit, & varias artes adhibuit, ut firmam haberet Diagnoſin. Ita obſervavit, illud latus pectoris, ubi pus copioſum haeret, & quod ideo ſaepe ſtrepitum nullum facit, magis intumeſcere, quam latus oppoſitum (*h*); quod poſtea recentiorum Chirurgorum obſervatis confirmatum fuit. Quia autem & magis caleſcit latus affectum, hinc juſſit, totum thoracem obvolvi linteo tenui, intincto terrae rubricae liquidae, admodum tritae & tenui, ſuaſitque ſectionem aut uſtionem inſtituendam illo in loco, ubi citius exſiccatio apparet. Vel & nudum thoracem rubrica liquida illiniendum juſſit, ut appareat locus, qui primo ſiccatur; ſed prudenter monuit, tunc multos ſimul illinire debere, ut ſimul & ſemel totus thoracis ambitus tegatur: caeteroquin fallere poſſet, dum ille locus, qui primus illiniretur, citius reliquis exſiccaretur.

Con-

(*g*) Coac. Praenot. 877. Charter. Tom. VIII. pag. 877. (*h*) De Morbis Lib. II. Cap. XVI. Charter. Tom. VII. pag. 568. & Lib. III. de Morbis Cap. XV. ibidem pag. 593.

Conſideratis ergo omnibus, quae ad Diagnoſin ſpectant, ſequitur, ut videamus, quaenam mala a pure, in thoracis cavo ſtabulante, ſequi poſſint.

§. 1188. Effectus hujus mali 1. puris ex ulcere rupto, nec dein ſanato, vel repurgato, continua accumulatio. 2. hujus in loco clauſo, calido, humido, perpetim agitato, exacerbatio, putredo, foetor, attenuatio. 3. diaphragmatis elevandi impedimentum, pulmonumque extendendorum: unde anheloſa, difficilis, erecta reſpiratio, metus ſuffocationis jacenti, decubitus in liberam partem impoſſibilis, tuſſis ſicca perpetua, anxietas. 4. Pulmonis, Pleurae, Diaphragmatis, Pericardii, Cordis ipſius maceratio, corroſio, in tabum fluidum conſumtio, unde febricula hectica cum pulſu celeri, parvo, rubore genarum, ſiti perpetua, fame ſublata, debilitate ſumma, animi defectibus. 5. hinc omnium liquidorum ineptitudo ad nutritionem, circulationem, ſecretionem, excretionemque; unde tabes, ἀτροφία, fibrarum reſolutio, liquidorum putredo, adeoque vel per comeſum pulmonem rejectio, vel alvi fluor ſanioſus lethalis, cum ſudore nocturno poſt ſomnum, puſtulis faciei, aduncis unguibus, flavedine pellucente, facie Hippocratica.

1. Quandoque contingit, talem vomicam paucas tantum uncias puris continere, unde, poſt rupturam factam, levamen omnium ſymptomatum percipiunt aegri; & parva quantitas puris effuſi non multum anguſtare poteſt pectoris cavum, unde certam ſanitatem ſperant aegri. Verum tale ulcus apertum, perpetuo motum, pergit pus fundere, adeoque quotidie augetur puris quantitas. Videantur illa, quae de hac re ad §. 894. habentur.

2. Ad §. 406. dictum fuit de degeneratione puris, dum nimis diu clauſus relinquitur abſceſſus, & de peſſimis malis, quae hinc ſequuntur. Talis mutatio puris & hic fiet in ſaniem acrem putridam rodentem, ſi diu maneat, ac quidem citior & pejor erit haec degeneratio in hoc loco, ob motum perpetuum thoracis, caloremque vicini cordis. Praeterea majus inde diſcrimen metuitur, dum corrupta ſanies viſcera vitalia alluit perpetuo.

3. Notum eſt ex Phyſiologicis, quod ad inſpirationem requiratur thoracis dilatatio, ut aër libere in pulmonem ingredi poſſit. Illud thoracis latus, in quo puris magna copia haeret, dilatatum quidem eſt, &, uti paulo ante dictum fuit, major amplitudo pectoris in uno latere deſignat locum, ubi Empyema eſt; verum, totum illud cavum licet amplius fuerit, dum pure plenum eſt, impeditur expanſio pulmonis tamen a pure undique ambiente. Praeterea, ut exſpiratio fiat, debet diaphragma, in inſpiratione depreſſum, ele-

elevari denuo ſurſum verſus thoracem: ſed dum plures puris collecti libræ gravant diaphragma, ſponte patet, illud longe difficilius attolli poſſe; adeoque erit difficultas magna reſpirationis, augenda ſimili proportione ac creſcit copia puris. Hinc facile intelliguntur reliqua ſymptomata, quae in textu enumerantur, de quibus etiam ante dictum fuit.

4. Omnia loca, quae acris talis ſanies alluit, erodi ac in putridum liquamen converti debere, dubitari nequit; & obſervata in cadaveribus Empyemate defunctorum veritatem hujus rei demonſtraverunt. Si ipſae coſtae carie exedi potuerint a pure foetidiſſimo, uti *Celeberrimus Heiſterus* (*i*) vidit, quod cadaver ſecantis digitos roſerit; non miramur, cor & pulmones pariter in tabum fluidum conſumi potuiſſe, uti ad §. 406. ex *Schenckii* obſervatis conſtitit. Plura ſimilia apud *Bonetum* (*k*) inveniri poterunt. Dum autem pars acris & putridi ichoris, venis reſorpta, cum ſanguine fluit, dum vitalia viſcera irritantur perpetuo, & eroduntur ſenſim, perpetua febris, hectica dicta, ſequitur, totum corpus depaſcens, cum ſiti perpetua, & fame deleta, ob putridum talem fomitem circa vitalia viſcera haerentem. Simul facile intelligitur, debilitatem ſummam, & animi deliquia, debere ſequi, donec mors omnibus his malis finem imponat.

5. Ut nutritio fiat, debent omnes humores noſtri blandi eſſe, omneſque ad ſanitatem requiſitas dotes habere: verum hic a reſorpto putrido ichore totus ſanguis corrumpitur, vitalia loca, per quae omnis ſanguis totius corporis tranſire debet, alluuntur perpetuo tali putrilagine: hinc patet, omnes functiones turbari debere, nec poſſibile eſſe, ut reſtituantur perdita in corpore per nutritionem; dum interim hectica febris ſenſim totum habitum corporis depaſcitur. Cum autem pulmo perpetuo maceretur in acri & putrida tali ſanie, eroditur; & quandoque pars contentae materiae in cavo thoracis rejicitur per ſputa, ſed abſque levamine, licet aegri, qui hactenus tuſſiculam ſiccam paſſi fuerunt, inde ſpem concipiant: facile autem patet, tabefacto ſic pulmone, nil boni exſpectandum eſſe. Praeterea, dum putredo augetur, attenuatur magis corruptum pus, venis reſorbetur, & totum ſanguinem ſolvit, unde ſudoribus nocturnis diffluunt, ſicque exſiccatur corpus; vel putridiſſima diarrhoea ſequitur, corrupto toto ſanguine, quae in ſuppuratis ultimam morbi cataſtrophen facere ſolet. Videantur & illa, quae de ſudoribus nocturnis ad §. 835. habentur. Monuerat hoc *Hippocrates* (*l*), dicens: *Qui crebro tenuiter exſudant, ac ſubinde rigent, pernicioſum, ac ſub finem empyema habere deprehenduntur, alvoſque perturbatas.* Dum autem in ſudoribus illis nocturnis magna copia humorum verſus vaſa cutanea ruit, liquidiſſima parte per ſudores expreſſa, craſſior & acrior ſanguis in vaſis cutaneis facile haeret; ſicque vel rubores facit, vel circa folliculos cutaneos obſtructiones pariens puſtulas excitat. Ad §. 835. ex Prognoſticis *Hippocratis* allegavi

(*i*) Acta Phyſico-Medica Tom. I. Obſervat. 174. pag 394. (*k*) Sepulc. Anatom. Lib. II. Sect. VI. Tom. I. pag. 666. & ſeq. (*l*) Coac. Praenot. N. 10. Charter. Tom. VIII. pag. 853.

gavi locum, ubi, inter alia ſigna latentis in corpore collectionis purulentae, & illa habentur. Poſtquam enim recenſuit febrim hecticam, ſudores, tuſſim inanem, addit: *Oculi cavi fiunt, malaſque rubores obſident, & ungues quidem manuum adunci evadunt, digiti autem incaleſcunt, maxime ſummi, & in pedibus tumores fiunt, & cibos non appetunt, & phlyctaenae per corpus naſcuntur.* Huc etiam ſpectare videntur binae Coacae Praenotiones, quae ſeparatis quidem numeris ſcribuntur, ſed ſe mutuo proxime ſequentibus, &, ſi uniuntur, perfectum ſenſum exhibent. Ita autem legitur (*m*): *Rubores circa naſum alvi humeſcentis ſigna ſunt: doloribus circa hypochondria aut pulmonem ſuppuratis, malum.*

Cum autem ſanguis per putridum miaſma reſorptum penitus ſolvatur, adulto jam morbo color ruber perit, & ſerum ſanguinis flaveſcens per majora vaſa fluit: unde per ungues pellucidos flavus color apparet, qui in ſanis hominibus roſeus eſſe ſolet. Similis etiam color in tota ſuperficie corporis conſpicitur, quod videtur & indicaſſe *Aretaeus* (*n*), de hoc morbo agens, dum ſcribit: *Quod ſi in longum mutatio producitur, habitus phthiſicus redditur; neque enim ultra in officio natura perſeverat, quoniam concoctio non fit qualis antea: inde caro conſumitur, color qualis belluae:* χροιὴ ζωώδης. Verum optime videtur monuiſſe *Petitus*, quod aliter hic locus legi debeat, interpoſita particula negativa, nempe χροιὴ ȣ̓ ζωώδης; tuncque ſignificat colorem cutis deturpari, neque amplius eſſe talem, qualis in vivo & ſano homine apparet.

Ubi autem per ſudores, alvi fluxum, atrophiam, totus habitus corporis vero maraſmo conſumitur, tunc magna mutatio in facie talis aegri apparet, & ſibi ipſi diſſimilis fit: ſolet autem *Facies Hippocratica* dici ideo, quia ab *Hippocrate in Prognoſticis* graphice deſcripta fuit (*o*). Poſtquam enim monuerat, optimum ſignum eſſe in morbis, ſi facies aegrotantis ſanorum faciei ſimilis ſit, & in primis ſibi ipſi ſimilis manſerit aeger, damnat quam maxime faciem penitus mutatam a naturali ſua conditione, illamque ſic deſcribit: *Naſus acutus, oculi concavi, tempora collapſa, aures frigidae & contractae, lobi aurium inverſi, & cutis circa frontem dura, intenta, arida, colorque totius faciei pallidus aut & niger & plumbeus.* Talis autem vultus apparet, ubi omnis pinguedo conſumta eſt, & exhauſtis liquidis vaſa collapſa ſunt; ſimulque, conſumto, aut oppreſſo pulmone, pauculum ſanguinis, quod ab encephalo redit, in venis ſtagnare incipit, tunc enim lividus ille & plumbeus faciei color apparet. Satis autem patet, mortem inſtare, dum in Empyemate *facies* illa *Hippocratica* adeſt: Unde & *Hippocrates*, alio in loco (*p*) eadem mutati vultus ſigna recenſens, vocavit *faciei corruptionem*, illamque lethalem eſſe monuit. Caeterum nullum certum tempus determinari poſſe, quo Empyema in mortem tendit, monuit *Hippocrates* (*q*); *Cum nonnulli brevi per-*

(*m*) Ibidem N. 216. 217. pag. 864. (*n*) De cauſ. & ſign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. IX. pag. 38. (*o*) Charter. Tom. VIII. pag. 590. 591. (*p*) Coac. Praenot. 213. Ibid. pag. 864. (*q*) De Morb. Lib. I. Cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 539.

pereant, quidam etiam multum tempus trahant. Differt enim corpus a corpore, aetas ab aetate, & affectio ab affectione, & anni tempeſtas ab anni tempeſtate, in qua aegrotaverint &c.

§. 1189. **C**Uratio hujus pro varietate cauſae ſtatuſque mali diverſa plane eſt.

Cauſae Empyematis ſunt vomicae, in quinque locis §. 1185. enumeratis natae; &, prout in diverſis locis haeret pus, alia requiritur curatio. Si in pulmone ſit vomica, ſpes eſt, emolliente tepido vapore, ſaepe per os nareſque attracto, ſic emolliri poſſe membranas pus coërcentes, ut tuſſi valida, ſponte, vel per artem, excitata, rumpantur, & pus exſcreari poſſit. Si in pleura haeret vomica, molliſſimis fovendum latus remediis, ut extrorſum trahatur pus, ſi fieri poſſit. Idem in aliis vomicae ſpeciebus obtinet. Verum etiam ratione ſtatus morbi diverſa plane curatio eſt inſtituenda. Quamdiu enim vomica nondum rupta eſt, multa tentari quandoque poſſunt, ut caveatur puris in cavum thoracis delapſus: ubi autem pus jam collectum haeret in pectore, de cita illius eductione cogitandum eſt, ſi vires aegri adhuc conſtent, & recens ſit Empyema: ubi autem illa ſigna adſunt, quae §. 1195. recenſentur, tunc ſola cura palliativa locum habet.

§. 1190. **N**Am 1. cognita vomica pulmonis, pleurae, diaphragmatis, mediaſtini, & pericardii, quod cognoſcitur ex ſignis propriis (834. 835. 893. 910.), omni ope nitendum, ut id rumpatur quantocyus, & determinetur ad exteriora: quod fit igne, ferro, medicamentis, motu idoneo.

Quomodo cognoſci poſſit talium vomicarum praeſentia, ad paragraphos in textu citatas dictum fuit; adeoque hic illa ſigna non repetentur.

Omni artis molimine tunc tentandum eſt, ut via concilietur puri verſus exteriora: hoc autem optime fit, ſi in illo loco, ubi ex ſignis obſervatis colligitur latere vomicam, minuatur reſiſtentia, perpetuis fomentis, aut cataplaſmatibus molliſſimis, applicatis, vel cucurbitis, frequenter adhibitis, minuatur preſſio atmosphaerae in illo loco; unde cutis & panniculus adipoſus ibi tumere incipiet, & ſpes erit, quod pus, in vomica latens, preſſum perpetuo, dum aëre inſpirato dilatantur pulmones, viam ſibi quaeret verſus exteriora, ubi minor reſiſtentia ſic conciliatur. Imo, ut ad §. 895. dictum fuit, ubi de hac re agebatur, ſi ſcalpello, vel cauſticis, integumenta thoracis dividantur, ad pleuram fere uſque, & diu aperta ſerventur talia vulnera, contingit ſaepe, ut felici eventu vomica ibi rumpatur, ſicque pus per exteriora ſibi viam inveniat. Unde etiam, uti ibidem dictum fuit, ſoliti fuerunt veteres Medici in tali caſu pluribus locis urere thoracis exteriora, dum non conſtabat

ſtabat certo de loco vomicae latentis. Probat hanc rem *Galenus* (*r*) ex *Platone Comico*, qui poſt pleuritidem ſuppuratum juvenem ſic deſcribit: *Poſtea vero Cneſias, Evagorae filius, e pleuritide factus ſceleton* [*prae macilentia*] *pure vacans* (*id eſt pus non exſpuens*) *arundinacea gerens crura, tabis praenuncius, plurimis eſcharis corpus inuſtus ab Euriphonte &c.*: ſimul etiam tunc quaedam obſervationes practicae enarratae fuerunt, quae utilitatem hujus methodi confirmant. Certe *Williſius* (*s*), dum ſatagit explicare, per quas vias lympha, in cerebri ventriculis collecta, exire poſſit, notat, in vivente corpore meatus eſſe poſſe, qui poſt mortem collapſi in cadaveribus non deteguntur, ſuamque ſententiam firmare conatur, quod & pulmonis vomica ſaepe per latentes vias exire queat; ſic autem habet: *Aliquoties novi, in vomica pulmonis, per membranas pleurae adnatas, humorem a cyſti in fontanellam, lateri inuſtam, derivatum fuiſſe, adeoque, ſputo ceſſante, morbum, alias incurabilem viſum, tali epicraſeos via ſanatum fuiſſe.* Legitur & apud *Schenckium* [*t*] talis caſus, ubi, poſt anginam male tractatam, materies morbi in pulmonem iverat, & periculoſam hujus viſceris ſuppurationem fecerat: peritus Medicus fomentis, emplaſtris, cataplaſmatibus, thoracis exteriora perpetuo foveri curavit, tali cum effectu, ut, poſtquam per aliquot dies haec facta fuerant, inceperit cutis in utroque pectoris latere paulo infra mammillas rubeſcere, cum levi tumore, & vigeſimo die in ſiniſtro pectore, diſrupta cute, maxima effluxerit puris copia; poſt triduum in dextro pectore idem contigit; unde ſtatim magnum levamen aeger ſenſit, & poſtea integram ſanitatem recuperavit.

Per motum autem idoneum corporis promovere maturi jam abſceſſus rupturam, in primis locum habet in vomica pulmonis, ut ſic per ſputa educatur pus; de quo videantur illa, quae ad §. 857. dicta fuerunt.

§. 1191. 2. UBi conſtat, jam factam diſruptionem (302. 836. N. 4. 5. 894. 910.), tum ſtatim pus elapſum erit educendum. α. per os, ſi natura hanc monſtraverit viam. β. per urinas, ſi in ea apparent puris evacuati ſigna. γ. per Thoracis aperturam, factam ope inſtrumenti idonei in latere affecto, inter coſtam 5 & 6, vel 4 & 5, ab inferioribus numero ducto, pure lente, & per vices, educto, & leni mulſa aliquando repurgato, ultimo bene conſolidato [303.]. δ. dando ſimul decocta Vulneraria, abſtergentia, putredini reſiſtentia, ſatis magna copia.

Quibus ſignis cognoſci poſſit, vomicam ruptam eſſe, numeris hic citatis dictum fuit. Ad §. 302. deſcripta ſunt illa ſigna, quae docent, ſanguinem in thoracis cavum effuſum eſſe; cum autem pus effuſum ſimiliter dia-

(*r*) Commentar. in Aphoriſm. 44. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 316.
(*s*) Cerebr. Anatom. Cap. XII. pag. 146
(*t*) Obſervat. Medicin. Lib. II. Obſervat. 15. pag. 252.

diapragma gravet, & pulmonis liberam expanſionem ab aëre inſpirato impediat, hinc & illa ſigna huc referuntur. Ad §. 834. 835. dictum fuit de vomica pulmonis peripneumoniam veram ſequente. Ad §. 893. 894. de ſimili malo, poſt pleuritidem nato, dictum fuit. De vomicis autem diaphragmatis, mediaſtini, pericardii, §. 910. 913. actum fuit. Praeterea de empyematis ſignis eodem hoc Capitulo §. 1187. fuit tractatum.

Generalis ergo indicatio haec eſt, ut educatur quantocyus illud pus, ſive per vias, quas natura monſtrat, ſive per alias, quas ars naturae ſuccurrens facit.

α. Quandoque contingit, per os exſcreari pus poſt vomicam ruptam: ſed videtur hoc in primis tunc contingere, ſi abſceſſus in pulmone fuerit, & ita rumpatur, ut pus in vaſa aërea pulmonis effundatur, ſicque per aſperam arteriam educi poſſit tuſſiendo. Si ſimul & ſemel ingens copia puris inundet vaſa aërea, tunc ſubitae ſuffocationis metus eſt. Ubi vero per parvam aperturam vomica rupta pus effundit, tunc abſque periculo tuſſiendo educitur, & ſanationis ſpes eſt; quod optime notavit *Aretaeus* (*u*), dicens: *At ſi jam rupta ſit* (*vomica*) *ſtrangulatus diſcrimen impendet, ſi multum ſubitaneumque pus emanavit. Si pedetentim vero emittatur, certo prodeſt.* Sic enim videtur vocabulum ἀτρεχέα hic verti debere. Quinam victus, & quae remedia, tunc requirantur, dictum fuit §. 858., ubi de hac re actum fuit. An autem pus, jam effuſum in cavum thoracis, a pulmone adhuc integro reſorberi poſſit, & tunc per ſputa educi, merito dubitare licet: Pus, acrius mora redditum, per comeſum pulmonem rejici poſſe, §. 1198. dictum fuit; ſed & ſimul notabatur, parum de ſanitate reſtituenda tunc ſperari poſſe.

β. Antea ad §. 406. notatum fuit, pus, in abſceſſu clauſo diu relictum, venis reſorberi, cum reliquo ſanguine per vaſa fluere, & non tantum per metaſtaſin ad varia corporis loca deponi, ſed etiam quandoque feliciter per alvum, aut & urinae vias, evacuari de corpore. Simul tunc quaedam obſervationes fuerunt allegatae, quae docent manifeſte hujus aſſerti veritatem. Certum eſt, veteres Medicos fere omnes agnoviſſe, poſſibilem eſſe per has vias puris, in cavo thoracis contenti, evacuationem: *Galenus*, *Aretaeus*, *Aegineta*, *Aëtius*, *Caelius Aurelianus*, diſerte hoc monuerunt: ſed videntur in primis laudaſſe illam puris evacuationem, quae fit per urinas, tanquam tutiorem illa, quae per alvum fit, uti antea ad §. 894. dictum fuit. *Diemerbroeckius* (*w*) tractavit mercatorem Noviomagenſem, in quo fluctuatio puris, intra thoracem contenti, dum corpus antrorſum & retrorſum moveretur, manifeſte audiebatur, qui puris albi, bene cocti, mediocriter craſſi, duas matulas plenas per urinarias vias bidui ſpatio, cum aliquo in ureteribus dolore, excrevit, ſine ullo ſanguine, & ſic feliciter ab Empyemate liberatus fuit. Binas adhuc alias obſervationes ibi habet, quae idem

(*u*) De cauſ. & ſign. morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. IX. pag. 38.
(*w*) Anatom. Lib. I. Cap. XVIII. pag. 98.

idem docent. Verum & alia obſervatio habetur, quae magis mirabilis eſt; ubi nempe Empyema, largo ſatis foramine, inter ſeptimam & octavam coſtam, viam invenerat, tumoremque fecerat durum, cuti concolorem, & magnitudine caput infantis aequantem: cum gravida eſſet jam per quatuor menſes aegra, difficillime reſpiraret, diarrhoea continua cum teneſmo adeſſet, & ſudores colliquativi, febris hectica corpus depaſceretur, pro deſperata habebatur: peritus Chirurgus ſcalpellum ad aliquot pollicum profunditatem per medium tumoris centrum adegit, antequam pus prodiret, quod tunc magno impetu & copia exivit. Sequenti die invenit pus bonum in faecibus alvinis, ejuſdem coloris & conſiſtentiae ac illud, quod ex aperto tumore fluxerat; & ſimile pus in urina emiſſa ſubſidere vidit. Evaſit autem haec mulier ex tanto periculo, licet abortum paſſa fuerit ſexta die poſt operationem inſtitutam; & poſtea adhuc tres peperit proles [x]. Illud in primis notari meretur in hoc caſu, quod, licet magna copia puris per vulnus factum effluxerit, & quotidie perrexerit exire, tamen pars notabilis puris per alvum & urinam exiverit; adeoque videtur non adeo difficulter pus hos exitus invenire.

Quaenam autem conducant, tam in victu, quam remediis, in tali caſu, dictum fuit ad §. 852. 853., ubi de materia morboſa, in Peripneumonia per has vias exitum moliente, dicebatur.

Patet ergo, quod, poſtquam conſtiterit, vomicam ruptam eſſe, per quatuor vel quinque dies attendere debeat Medicus, an ſigna quaedam puris evacuandi per has vias appareant: ſin minus, tunc cogitandum eſt de thoracis paracenteſi, quae non debet differri nimis diu, ut cum felici ſucceſſu fiat.

7. Quo in loco thoracis apertura fieri debeat, & quaenam cautelae in hac operatione requirantur, antea ad §. 303. 5. pluribus dictum fuit, ubi de educendo ſanguine ex thoracis cavo agebatur: quae omnia pariter obſervanda ſunt, ubi pus evacuari debet. Verum ſanguis extravaſatus ſolet ſimul & ſemel emitti, quia plerumque non diu ibi haeſit; adeoque nondum corruptus eſt, & pulmo ſatis integer ac firmus. Ubi autem pulmo diu maceratus fuit pure illum alluente, tunc ſaepe, educta tota quantitate puris, ſanguis ſubito implens vaſa pulmonis, fere tabefacta, illa rumpere poſſet, & ſubita mors quandoque ſequeretur; quod *Hippocrates* [y] optime monuit, uti tunc ad illam paragraphum dictum fuit. Hoc monitum *Hippocratis* omnes periti Chirurgi obſervant, nec ſimul & ſemel, ſed per vices, emittunt pus per aperturam thoracis. Neceſſe eſt ergo, ut turunda immiſſa obturetur apertura, cum caeteroquin in pectoris vulneribus damnoſum turundarum uſum invenerint Chirurgi, uti ad §. 304. dictum fuit. Simul & abſtergens ſed lene liquidum, poſtquam maxima copia puris jam educta fuit, ſolet per aperturam injici; decoctum hordei, v. g., in cujus libra un-

(x) Medical Eſſays Tom. V. §. 32. pag. 422.
(y) Aphor. 27. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 263.

uncia mellis ſoluta fuit; vel & infuſum *ſcordii*, *marrubii*, *veronicae*, & ſimilium, addito pariter melle: tandem ubi nihil puris amplius exit, debet conſolidari vulnus inflictum, de qua re videantur illa, quae de curatione *vulnerum thoracis* antea dicta fuerunt. Quamvis autem prudentia dictet, per repetitas vices pus educendum eſſe, quibuſdam tamen & feliciter ceſſit totalis puris extractio. Sic apud *Plinium* [z] legitur, quod *Phalereus*, *tum deploratus a Medicis vomicae morbo*, *cum mortem in acie quaereret*, *vulnerato pectore medicinam invenerit ex hoſte.* Procul dubio in hoc caſu tota puris copia undatim effluxit ex vulnere inflicto.

Pulchre autem cautelas requiſitas in educendo pure ex cavo thoracis recenſuit *Hippocrates* (*a*), dicens: *Poſtea emiſſo pure*, *quantum tibi viſum fuerit*, *vulnus linamento ex lino crudo*, *cui filum alligaris*, *obducito*, *quotidie vero pus ſemel emittito. Poſtquam autem decimus dies acciderit*, *toto pure emiſſo*, *penicillum ex linteo indito*, *deinde vinum & oleum*, *tepida*, *per fiſtulam infundito*, *ne pulmo*, *pure madeſcere conſuetus*, *ſubito reſiccetur. Infuſum autem matutinum ſub veſperam*, *& veſpertinum mane*, *educito. At ubi pus tenue velut aqua fuerit*, *& ad digiti contactum glutinoſum*, *ac paucum*, *ſtanneum penicillum cavum indito: ubi vero prorſus cavitas reſiccata fuerit*, *paulatim reſecto penicillo*, *donec ipſum eximas*, *vulnus coaleſcere ſinito.* Niſi enim certo conſtet, depuratam rite, & dein conſolidatam, eſſe ſuperficiem ulceroſam thoracis interni, nunquam debet conſolidari vulnus, quia novum fieret Empyema, quod ſimilem denuo operationem poſceret.

Verum ad §. 1185. notatum fuit, in ipſo mediaſtino & pericardio vomicas naſci, quae quidem ſic rumpi poſſunt, ut in cavum thoracis pus delabatur; interim tamen & quandoque pus talium vomicarum non in thoracem, ſed in cava mediaſtini aut pericardii venit; tuncque modo deſcripta thoracis apertura educi non poſſet. Monitum tunc fuit, ſi pus colligatur inter duplicaturam mediaſtini, quae vertebras reſpicit, quod tunc quandoque miras ſibi vias per panniculum adipoſum quaerat: ſed ſimul patet, quod tunc per paracenteſin thoracis educi nequeat. Ubi pus in pericardio haeret, vel inter duplicaturam mediaſtini ſub ſterno colligitur, pariter per operationem modo deſcriptam educi non poteſt; tuncque vel ſuo fato relinquendus eſt aeger, vel debet ſterni perterebratio fieri, ut via puri conciliari poſſit. Certe *Aretaeus* (*b*) notavit, quibuſdam Empyema in oſſe ſterni naſci: non quidem meminit perterebrationis ſterni, ſed antea ad §. 895. memorabilem caſum deſcripſi, ubi, poſt pleuritidem ſuppuratam, decimo menſe in medio ſterno tuber apparuit molle, in cujus ambitu exeſi oſſis ſterni margines diſtincte tangi poterant: rupto tumore, ingens copia laudabilis puris effluxit: ibi natura exitum puri per medium os ſterni paraverat. Ad paragraphum 298. patuit, *Galenum* exſcidiſſe ſterni

(*z*) Lib. VII. Cap. L. pag. 166. (*a*) De Morbis Lib. II. Cap. XVI. Charter. Tom. VII. pag. 568. (*b*) De cauſ. & ſign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. IX. p. 39.

ni partem corruptam; &, licet pericardium, ſuppoſitum ſterno, computruiſſet, nudumque cor appareret, tamen brevi tempore ſucceſſit curatio. Videtur ergo concludi poſſe, talem ſterni aperturam tentandam eſſe, ſi ſigna certa docuerint ſub hoc oſſe latere Empyema. Sterni trepanationem ſe vidiſſe inſtitutam in homine vulnerato, teſtatur *Dionis* (c), licet abſque ſucceſſu; moriebatur enim: ſed inde tamen non liquet, mortem adſcribendam fuiſſe huic operationi, ſed potius vulneri, cum modo dicta demonſtrent, ſupervixiſſe homines, licet ſternum perforatum fuerit.

ſ. De his remediis dictum fuit in cura Peripneumoniae §. 858. Dantur autem larga copia, ut pars puris reſorpta ex ſanguine eluatur per haec decocta, & per urinae, alvi, aut ſudoris, vias eliminetur de corpore.

§. 1192. SI pus album, laeve, aequale, foetoris expers, ſpecillum non colorans, exit, ſi aeger ſine febri, ſiti, alvi fluore, bene appetit, digerit, caetera ſanus eſt, aëri ingreſſus in thoracem, quantum poſſibile prohibetur, ſpes eſt, aegrum convaliturum (304. 305.).

Omnia ſigna hactenus recenſita tantum docuerunt puris praeſentiam in cavo thoracis. Sed nondum habebatur plenaria certitudo, quale foret pus ibi collectum, & quomodo affecta eſſent thoracis viſcera, quae hoc pure alluebantur. Ubi autem, apertura thoracis facta, pus erumpens examinari poteſt, tunc multa diſcere poſſumus, quae indicant, quid ſperandum ſit, quid metuendum. Antequam paracenteſis inſtituatur, ſemper monendus eſt aeger de dubio ſucceſſu operationis, quae tamen abſolute neceſſaria eſt, ſi natura nullam aliam viam indicaverit; cum aliter certa & miſera mors ſequatur, uti §. 1188. dictum fuit.

Si autem pus ex pectore eductum bonas dotes habuerit, id eſt album, laeve, aequale, fuerit, ſpiſſitudine fere referens lactis cremorem, attactu pingue, nullo modo foetens, tunc certi ſumus, illud pus nullam noxam conciliaſſe partibus, quas alluerat, humores corporis blandos eſſe, cum caeteroquin in acri humorum cacochymia bonum pus nunquam, vel ſaltem rariſſime, fiat; de his videantur illa, quae ad §. 387. habentur, ubi de inflammationis in ſuppurationem exitu agitur. Maxima vulnera conſolidantur feliciter, dum tale pus adeſt, & perdita corporis ſubſtantia ſub tali pure reſtauratur, & recreſcit. Si ergo optimum tale pus molliſſima & pulpoſa vaſculorum extrema in vulnere non deſtruat, ſed econtra foveat & conſervet, uti in vulneris generali hiſtoria explicatum fuit, facile patet, viſcera, thorace contenta, a tali pure non potuiſſe laedi vel erodi; adeoque certi ſumus de integritate harum partium, quod magni momenti eſt ad ſanationem. Solus ille locus, unde pus delapſum eſt, ulceroſus eſt; verum probatum fuit §. 207. 208. 209. per blandum tale pus ſeparari omnia,

(c) Sixieme Demonſtrat. pag. 350.

nia, quae conſolidationem impediebant; adeoque optima ſpes, quod locus ille ulceroſus brevi ad conditionem puri vulneris reducetur, ſicque conſolidabitur. *Hippocrates*, qui adeo accuratus fuit in ſignorum doctrina, ex ſolis puris conditionibus ſalutem praedixit vel interitum, uti alia occaſione ad §. 895. notavi. Sic autem habet [*d*]: *Qui ſuppurati uruntur aut ſecantur, ſi pus purum & album effluat, evadunt. Si ſubcruentum, & coenoſum, & graveolens, pereunt.* Quid deſignet ſpecilli mutatus a pure color, ſequenti dicetur paragrapho.

Quamvis autem bonum pus blandus ſit humor, tamen nunquam poteſt amplius ſanis aſſimilari humoribus, ſed educi debet de corpore, ut fiat ſanitas: ubi ergo quid de pure reſorptum fuerit, & ſanguini miſtum per vaſa corporis fluxerit, illud acrius reddetur, peregrino ſtimulo febrim excitabit (vide §. 586. ε.) ac ſitim [vide §. 636.], ſanguinem tandem corrumpet, omnes functiones corporis turbabit, & putrida diarrhoea ſoluti humores exibunt de corpore, lethali fere ſemper cum eventu, uti ad §. 1188. dictum fuit. Si ergo omnia haec mala ſigna abfuerint, novimus, cacochymiam ſanguinis purulentam nondum adeſſe, & ſi levis febricula atque aliqua ſitis adfuerint, evacuato autem pure haec ſtatim minuantur, ac brevi ceſſent, optima ſpes eſt ſanationis. Tunc enim quidem aliquid purulenti reſorptum fuit, ſed poterit facile elui de ſanguine per decocta illa vulneraria abſtergentia, praecedenti paragrapho laudata, & educto fomite purulento non amplius communicabitur ſanguini ſimilis labes. Optime hoc notavit *Caelius Aurelianus* (*e*), dicens: *Communiter autem, ſive univerſim dicendo, quod graeci catholicon vocant, omnium vomicarum, vel eorum qui iis afficiuntur, ſalutarem intelligimus ductum fore, ſi poſt eruptionem factam febres ceſſaverint, & magis extemplo vel eadem die: ſiti quoque recedente, atque perfecto appetitu cibi: ventris quoque officio parva atque congeſta reddente; ipſius etiam puris albedo, atque eodem colore apparente.*

Si vero febris, educto pure, maneat eadem, nec redeat functionum corporis integritas, tunc novimus degeneraſſe jam totum ſanguinem in cacochymiam non emendabilem, & periturum eſſe aegrum. Interim tamen, vel nunquam, vel rariſſime ſaltem, illud contingit, ubi pus optimae notae eductum fuerit.

Aëris autem ingreſſus praecavetur, quantum fieri poteſt: quamdiu enim tota puris quantitas nondum evacuata eſt, impoſſibile eſt, omnem aërem arcere inter deligandum vulnus; ſed tunc curandum eſt, ut aër ſatis calidus ſit, ne inſolitum frigus thoracis viſcera ſentiant. Quomodo autem, poſt evacuationem puris integram, excludendus ſit aër ex thorace, & quaenam requirantur tunc cautelae, ut denuo ingredi pectus nequeat, dictum fuit in Curatione *Vulnerum Thoracis* ad numeros hic citatos.

§. 1193.

(*d*) Aphor. 44. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 35.
(*e*) Morbor. Chronicor. Lib. V. cap. x. pag. 590.

§. 1193. SI pus fuſcum, ichoroſum, fibrillis miſtum, foetidum, ſpecillum inſtar ignis colorans, ſubcruentum, uno impetu totum effluens, prodit, ſummum periculum, & mors, vel phthiſis.

Recenſentur hic ſani puris, degenerantis in ſaniem vel ichorem, ſigna: cum autem pus tunc ſemper ſimul acrius fiat, partes, quas alluit, eroduntur, & ipſa ſolida, fibrillarum inſtar, in pure educto natant, dantque ſignum certum, viſcerum integritatem laeſam eſſe, adeoque parum ſpei ſupereſſe, cum ab aëris acceſſu putredo jam incepta augeatur citiſſime. Foetor autem peſſimum ſignum dat, cum pus bonum omnino inodorum ſit, & magnae jam putredinis indicium eſt. Obſervatur autem, quod ſpecilla, argentea in primis, tingantur iridis variegato colore, qualem & ab igne acquirere ſolent, ſi humoribus putreſcentibus, vel jam putridis, immergantur. Vidi aliquoties, in iſchuria diu retentam urinam, & jam fere putrefactam, catheterem argenteum, per quem emittebatur, tali colore infeciſſe. Omnia haec notaverat *Hippocrates* (*f*), dicens: *Quibus dum concutiuntur pus graveolens & coenoſum prodit, ut plurimum moriuntur. Quibus a pure ſpecillum coloratur velut ab igne, plerumque pereunt.*

Subcruentum ſi fuerit pus, pariter pro malo omine habetur; quia inde concluditur, vaſa eroſa ſanguinem exſtillaſſe, & puri miſcuiſſe. Interim tamen notandum hoc eſt, quod ſanguis cum pure prodiens tunc tantum malum det ſignum, quando ipſi aequaliter permiſtus eſt, non vero ubi ſtriae quaedam ſanguineae in pure conſpiciuntur. Dum enim pus per aperturam thoracis exit, recentis vulneris cruenta labia praeterlabitur, & facile quid ſanguinolenti ſecum defert. Hoc toties apparet, quando abſceſſus, in externis partibus corporis haerentes, lanceola aperiuntur; cutis enim vaſa diſciſſa ſanguinem miſcent puri erumpenti, ſed non aequabiliter, cum ſanguis ex vaſis elapſus ſtatim in concretionem tendat; hinc ſtriatim per pus diſpergitur. Unde intelligitur ratio, quare *Hippocrates* (*g*) dixerit, ubi de Empyemate agit: *Signum vero, an ſit evaſurus; ſi pus album ac purum fuerit, fibraeque ſanguinis inſint, ut plurimum convaleſcit.*

Antea autem jam monitum fuit, periculoſam eſſe puris ſubitam & totalem eductionem. Si ergo pus in thorace contentum malas omnino dotes habuerit, cita mors, ob ſubito auctam admiſſo aëre putredinem, exſpectanda eſt; vel ob tabefactum pulmonem phthiſis immedicabilis, lentius quidem, ſed certo tamen, mortem inducens.

In priori paragrapho omnia ſigna bona enumerata fuerunt, quae ſi adſint cuncta, magna ſpes, aegrum ſuperſtitem fore. Econtra, ſi omnia ſigna, hac paragrapho enumerata, appareant. Verum quandoque occurrit, quaedam ſigna bona adeſſe, & quaedam mala, tunc anceps eventus erit; neque certa ſalus praedicenda tunc, neque tamen deſperandum.

Ca-

(*f*) Coacar. Praenot. 409. 410. Charter. Tom. VIII. pag. 876.
(*g*) De Morbis Lib. II. Cap. XVI. pag. 569.

Caſus legitur apud *Brunnerum* [*h*], qui ex thorace Empyici libras duodecim materiae ſubrufae intra triduum emiſit; adeoque pus jam degeneraverat a bona ſua indole; ſed tamen nondum arroſerat thoracis viſcera, quae videntur integra manſiſſe: hinc nullum ſymptoma ſupervenit, & quinto jam ab operatione die incepit eſurire, pulſum, & reſpirationem in primis, liberiorem habuit, noctu dormivit, urinam ſanorum ſimilem reddidit, & ad miraculum uſque convaluit. Prudenter hinc *Hippocrates* (*i*), poſtquam & bona & mala ſigna ſuppuratorum enumeraverat, addit: *At quibus aliqua ex praedictis acceſſerint, aliqua non, horum aliqui pereunt, aliqui multo tempore ſervantur*.

§. 1194. SI exeſum fuerit mediaſtinum, aperto Thorace, ſaepe ſubitanea ſuffocatio.

Pus in tali caſu vel tam copioſum fuit in pectore, ut premendo dilaceraverit mediaſtinum, vel adeo acre, ut erodendo ſibi viam fecerit ad alterum thoracis cavum; hinc uterque pulmo comprimitur, & ſuffocationis periculum inſtat. Dum autem in tali caſu paracenteſis inſtituitur, metus eſt, ne aër, puris aliqua copia effuſa, libere irruat in utrumque thoracis cavum, ſicque inſpirationem impediat. Conferantur illa, quae §. 170. habentur ad numerum quartum de vulneribus latis utramque cavitatem thoracis, cum admiſſu aëris, perforantibus. Satis autem patet, illud vix contingere poſſe, niſi Empyema jam vetus fuerit, & pus magnam acquiſiverit acrimoniam.

§. 1195. SI Empyema vetus, vires collapſae, capilli jam cadant, alvi fluor colliquativus adſit, corpus contabeſcat, paracenteſis facta mortem accelerare ſolet.

Certo enim ex his ſignis novimus, pus jam acre redditum eſſe, ſanguinem putrida cacochymia corruptum, atrophiam conſummatam: adeoque tunc ſuo fato relinquendus talis aeger, & ſola cura palliativa locum habet. Si enim perforetur thorax, tabefactus pulmo, qui a pure collecto adhuc ſuſtinebatur, diffluit ilico, & ſubito moriuntur aegri. Sic & utilis haec operatio vituperium patitur, & Medici famae turpis nota inuritur, dum creditur, occidiſſe aegrum, qui ſervari non poterat.

(*h*) Glandul. Duod. ſeu pancreas ſecundar. Cap. IV. pag. 84.
(*i*) Coac. Praenot. 402. Charter. Tom. VIII. pag. 876.

FINIS TOMI SEXTI.